

ОБРАЗОВНИ ПАКЕТ ЗА УЧЕЊЕ О ТЕМИ СЕКСУАЛНОГ НАСИЉА НАД ДЕЦОМ ЗА ОСНОВНЕ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ У СРБИЈИ

ОД ВРТИЋА
ДО ФАКУЛТЕТА,
ИЗ УЏБЕНИКА
И РАЗНИХ ПРЕДМЕТА,
УЧИМО ДА
СЕ ОДУПРЕМО
НАСИЉУ НАД ДЕЦОМ
И ЖЕНАМА!

www.incesttraumacentar.org.rs
www.ijasamuztebe.org.rs

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ,
НАУКЕ И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА

World of
Children
Award
SETTING THE GOLD STANDARD
IN CHILD ADVOCACY

Activity supported by the
Canada Fund for Local Initiatives
Activité réalisée avec l'appui du
Fonds canadien d'initiatives locales

R REKONSTRUKCIJA
ŽENSKI FOND

Canada

**Назив оригинала: YES I AM Prvi stručni časopis u Srbiji za prevenciju seksualnog nasilja
Број 6/2016**

**Образовни пакет за учење о теми сексуалног насиља над децом
за основне и средње школе у Србији**

Издаје: Инцест Траума Центар – Београд

Ауторке публикације: Др Љиљана Богавац, Душица Попадић и Сњежана Мрше

Стручне консултације у области сексуалне трауме пружене ауторкама и ауторима ресурса у оквиру појединачних предмета: Др Љиљана Богавац и Душица Попадић

Дизајн и прелом: Светлана Павловић

Коректура: Станислава Лазаревић

Образовни пакет се издаје у електронској форми.

Публикација је настала у партнерству Инцест Траума Центра – Београд и Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и произведена уз финансијску подршку Canada Fund, Реконструкција Женског фонда и World of Children Award.

ISSN 2217-9798 (Online)

САДРЖАЈ

УВОД

1. Етика наставника/ца у раду - „Црвене нити“ превенције и интервенције у области сексуалног насиља над децом:	
А) Центрираност на дете.....	9
Б) Нагласак на различитостима	10
В) Разумевање емоционалне компоненте саме теме.....	11
2. Појмовник о роду – Др Станислава Оташевић.....	12
3. Прилагођавање приступа образовању ученика и ученица из осетљивих група – Милена Јеротијевић и Сњежана Мрше.....	18
4. Стратегија у области образовања за спречавање сексуалног злостављања деце у Републици Србији (2016-2020).....	31

СРПСКИ (МАТЕРЊИ) ЈЕЗИК

1. Насилнику се треба одупрети, насиље треба пријавити! – Драган Кувелић.....	72
2. Добре тајне нас усређују, лоше тајне НЕ – Драган Кувелић.....	78
3. Даље руке од мог дома – даље руке од мог тела – Драган Кувелић.....	84
4. Кажи НЕ – сексуално злостављање од стране особе коју дете познаје – Неца Јовић.....	90
5. И ЈА СЕ ПИТАМ! – Неца Јовић	95
6. Томова, Хаклберијева и Бекина родна кутија – Ивана Стјепановић	102
7. Насиље у породици је лоша тајна – Ивана Стјепановић	106
8. Ризик да се догоди сексуално насиље – Ивана Стјепановић.....	111
9. Поштуј различитости и спречићеш насиље! – Ивана Стјепановић.....	115
10. „Хасанагиница“ као један понуђени оквир за сагледавање родних улога које чине подлогу за одвијање насиља у породици – Анита Угреновић	120
11. „Антигона“ као један понуђени оквир за сагледавање теме сексуалног насиља у породици – Анита Угреновић	125
12. Причање догађаја на основу низа слика као један понуђени оквир за препознавање и реаговање на ситуацију сексуалног насиља– Анита Угреновић	130
13. „Кад су цветале тикве“ као један понуђени оквир за сагледавање теме сексуалног насиља и осећања особа које су га преживеле – Анита Угреновић.....	144
14. „Ново је да сам била злостављана“ – Анита Угреновић.....	150
15. Новински текст као један понуђени оквир за сагледавање теме сексуалног насиља у установи/организацији – Анита Угреновић.....	156
16. „Злочин и казна“ као један понуђени оквир за сагледавање теме сексуалног насиља – Анита Угреновић	163
17-18. Јавно говорим против сексуалног насиља над децом! – Анита Угреновић	170

СВЕТ ОКО НАС

19. Имаш право да живиш без насиља – Јелена Миленовић и Снежана Вујић	178
20-21. Дете има право да се осећа сигурно – Ана Зимоњић	183

22. Моје тело припада мени! – Др Љиљана Богавац, Јелена Миленовић и Снежана Вујић.....	194
23. Ко све може да буде насилник – Јелена Миленовић и Снежана Вујић.....	200
24. Мој лични сигурносни план – Јелена Миленовић и Снежана Вујић	206

ПРИРОДА И ДРУШТВО

25-26. Члан 34. Конвенције о правима детета – Неца Јовић.....	215
27-28. Традиција - шта да негујемо, а чега да се одрекнемо – Неца Јовић	225
29. Лични ставови – универзална препрека у заштити детета од сексуалног насиља – Смиљана Грујић и Гордана Меденица	233

ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ И ШКОЛСКИ СПОРТ

30. Физичко васпитање у функцији заштите деце од сексуалног насиља – Биљана Лајовић и Мр Горан Петровић	237
--	-----

МУЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ

31. Музиком до емоционалне слободе – Александра Ковач	243
---	-----

ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

32. Да победим тугу – реагујем у ситуацији сексуалног насиља! – Драган Кувелић	251
33. Срамота је насилникова – ОН ТРЕБА ДА СЕ СТИДИ – Неца Јовић.....	257
34. Кад родитељи крше дечија права – Неца Јовић	261
35-36. Ако си ћутала/о да ти се догодило сексуално насиље, значи да си се уплашила/о – Смиљана Грујић и Гордана Меденица	267
37-38. Заштита од насиља – Смиљана Грујић и Гордана Меденица.....	274
39-40. Конвенција о правима детета – универзални закон у корист детета – Љиљана Јовић.....	280
41-42. Ставови и вредносни систем и Извештавање – ШТА САМ НАУЧИЛА/О – Снежана Ракић	290
43-44. Одговоран и активан грађанин/ка – „Несаломиви“ – Љиљана Јовић и Снежана Ракић.....	296
45-46. Најбољи интерес детета – Снежана Ракић и Љиљана Јовић	304
47-48. Истина о сексуалном злостављању деце – И ЈА САМ УЗ ТЕБЕ! – Душица Ђорђевић	312
49. Одговорност актерки и актера школског живота за реаговање на сексуално злостављање деце – Мелита Ранђеловић.....	319
50. Одговорност актерки и актера у локалној заједници за реаговање на сексуално злостављање деце – Мелита Ранђеловић	324
51. Пре него што новине оду у штампу! – Нада Бањанин Ђуричић	332
52. Медији – едукатори у интересу детета које је преживело сексуално насиље – Мелита Ранђеловић	338

БИОЛОГИЈА

53. Све што сте увек желели да сазнате о сексуалности, а нисте имали прилике да питате - Невенка Крагуљац, Драгана Спасојевић, Др Љиљана Богавац, Др Станислава Оташевић	344
54. Савремени стил живота - Доц. Др Милица Пејовић Милованчевић	356
55. О сексуалном злостављању деце – Весна Брзев-Ђурчић	364
56. Наслеђивање пола – Др Станислава Оташевић	367
57. Наследне болести везане за пол – Др Станислава Оташевић	368
58. Нега органа за размножавање – Др Станислава Оташевић	370
59. Обољење и нега репродуктивних органа – Др Станислава Оташевић	372
60. Оплођење и трудноћа – Др Станислава Оташевић	376

СОЦИОЛОГИЈА

61-62. Насиље над децом кроз историју – прошлост и садашњост; Насиље над децом кроз историју – садашњост и будућност – Нада Бањанин Ђуричић	379
63-64. СВЕ ШТО СТЕ УВЕК ХТЕЛИ ДА ПИТАТЕ О СЕКСУАЛНОМ НАСИЉУ НАД ДЕЦОМ – Нада Бањанин Ђуричић	385

УСТАВ И ПРАВА ГРАЂАНА

65. Друштвени проблем сексуалног злостављања – Извор: Заштитник грађана Републике Србије	394
--	-----

ПСИХОЛОГИЈА

66. Емоције: психичка траума, опасност по емоционално здравље, стрес, траума – Доц. Др Милица Пејовић Милованчевић	398
67. О починиоцима сексуалног злостављања деце - Весна Брзев Ђурчић	406
68. Моћ СА дететом и моћ ЗА дете – Даница Ракочевић	409
69. И ЈА САМ УЗ ТЕБЕ! – Даница Ракочевић	417
70-71. Увод у однос стреса и трауме и Геретова прича – Љиљана Јовић	423
72-73. Социјализација и Положаји и улоге – Љиљана Јовић	432
74-75. Шта се крије иза маске – не постоји профил починиоца сексуалног злостављања деце – Бранка Орешчанин	441

Литература – Препоручени ресурси

Листа препоручених играних филмова који имају за тему насиље над децом и женама	451
Видео и аудио продукција Инцест Траума Центра – Београд	453

ОТКЉУЧАЈ БУДУЋНОСТ ДЕТЕТА!

Пред вама је *Образовни пакет за учење о теми сексуалног насиља над децом за основне и средње школе у Србији*. Овим тема сексуалног насиља над децом постаје део редовног постојећег националног курикулума, односно наставног плана и програма. Не постоји ефикаснија превенција сексуалног насиља над децом од учења од вртића до факултета о томе како насиље препознати и супротставити му се.

Образовни пакет је одраз заједничког веровања и посвећености у препознавању значаја рада на теми насиља са децом и младима, Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије својим мандатом и нас, Инцест Траума Центар – Београд, специјализоване службе за друштвени проблем сексуалног насиља која бележи 23 године искуства у раду. Још једном, Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије овим јасно шаље поруку запосленима у основним и средњим школама, родитељима/старатељима и ученицима/ама **О ВАЖНОСТИ УЧЕЊА О ТЕМИ НАСИЉА ОД ВРТИЋА ДО ФАКУЛТЕТА**, а Инцест Траума Центар – Београд предлаже на који начин говорити о теми насиља, посебно сексуалног насиља.

Приступ, како ће се говорити о теми сексуалног насиља, је изузетно значајан, имајући у виду да је 2015. године прва Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији показала да је 49% деце и младих узраста од 10 до 18 година први пут са неким разговарало о овој теми управо у оквиру Националне студије. Подаци говоре да су одрасли „заборавили“ овај део своје одговорности. У 37.9% адолесцент/киња која је преживела сексуално насиље се обратила другарици / другу, због чега је посебна пажња пружена савезништву кроз вршњачку подршку.

На узрасту од 10 до 18 година, у сваком школском одељењу у Србији постоје 4 детета која су преживела одређени вид сексуалног насиља и још 4 детета која познају некога коме се то догодило. У овом тренутку, 2 деце из сваког школског одељења изложено је сексуалном насиљу. У основној школи, деца обелодањују најпре породици, која им по правилу не поверује. Млади у средњим школама најчешће кажу другарици или другу, који су склонији да им поверују. Од 2/3 деце која испричају шта им се догодило, више од половине особа којима су се поверили не предузима ништа. Само 7% њих пријави случај надлежним службама.

Извор: Прва Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији (2015); Инцест Траума Центар – Београд у партнерству са Министарством просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Центром за промоцију здравља жена.

Усвојене и реализоване Препоруке које је Инцест Траума Центар – Београд пружио у оквиру прве Националне студије:

1. Усвојена Стратегија у образовању за спречавање сексуалног злостављања деце у Републици Србији (2016-2020); Ауторке: Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Група за заштиту од насиља и дискриминације) и Инцест Траума Центар – Београд. Новембар 2015.
2. Завршени и објављени Образовни пакети за учење о теми сексуалног злостављања деце за предшколске установе, основне и средње школе; Инцест Траума Центар – Београд у партнерству са Министарством просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Групом за заштиту од насиља и дискриминације). Новембар 2016.
3. Преостала препорука: Потребно је извођење свеобухватне Студије о ставовима према сексуалном злостављању деце.

Садржаји овог Образовног пакета су израђени тако да „нижу знања“ о теми сексуалног насиља над децом из разреда у разред, координисано кроз 10 предмета и мин. 75 часова, као саставни део одговарајућих редовних, постојећих наставних јединица – дакле, и хоризонтално из предмета у предмет напредују у оквиру истог разреда, као и вертикално из разреда у разред. Такође, садржаји одговарају и ученицима/ама који се до свог садашњег узраста нису сретали са темом, односно приступ прати стварност у нашој земљи.

Образовни пакет уважава и прати могућности детета, али и подстиче учествовање сваког детета. Садржај је конципиран тако да одговара на потенцијалну бригу одраслих (наставника/це и родитеља/старатеља) да ће тема сексуалног насиља ученике/це уплашити или им унети несигурност. Искуство у примени је показало да деца радо учествују у активностима, да их оне јачају, уливају им самопоштовање, јачају самопоуздање да могу

и смеју да се одбране од насиља и науче како да то постигну. Истовремено, **активности на брижљив начин прате потребу деце да воле и верују оним одраслима који их са љубављу негују, брину о њима и васпитавају.**

Методолошки, ради се о материјалу који обилује разноврсношћу и право је богатство ресурса који су се показали занимљивим деци и младима. Поред основног садржаја за сваку наставну јединицу / час који пружа дефинисан *Општи и Специфичан циљ*, детаљно објашњава *Метод*, обезбеђује *Радни материјал* кроз прилоге и слајдове, публикације, указује на лако доступан аудио и видео материјал, приложен је и помоћни материјал у виду *Препоручених ресурса* за наставника/цу да ојача своја знања, а посебан значај имају *Научене лекције* које преносе искуство шта је научено кад се тај час изводио (или главни елементи часа). 62% укупног материјала Образовног пакета је пилотирано.

Предмети за које су израђене припреме часова су: 1. Српски (матерњи) језик 2. Свет око нас 3. Природа и друштво 4. Физичко васпитање и школски спорт 5. Музичко васпитање 6. Грађанско васпитање 7. Биологија 8. Социологија 9. Устав и права грађана 10. Психологија. Подсећамо да је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије у оквиру својих релевантних докумената препознало да је сваки предмет потенцијално место за јавни говор о теми сексуалног насиља над децом. Наша препорука је да се упознате са садржајима свих предмета који су овде понуђени, јер се ради о прегршт драгоцених начина и брижљивих приступа учењу о задатој теми.

Иза Образовног пакета стоји 27 ауторки и аутора, од којих 2/3 њих има искуство рада у редовној настави и израдили су припреме часова. Међу њима има учитеља, предметних наставница/ка, стручних сарадница. Дугогодишње ангажовање у области насиља над децом и женама, у формалном смислу ван ресурса образовања, има 1/3 ауторки и аутора и израдили су пратеће писане ресурсе. Ауторке и аутори који су запослени у основним и средњим школама су завршили серију акредитованих програма о теми насиља над децом и женама и бележе дугогодишњи рад у овој области у оквиру редовних школских активности.

У складу са *Стратегијом у образовању за спречавање сексуалног злостављања деце у Републици Србији (2016-2020)* (погледати тачку 4.), деца и млади кроз понуђене припреме часова и пратеће писане, аудио и видео ресурсе уче следеће:

- Вредносни систем против насиља и дискриминације
- Појам сексуалног злостављања деце и младих
- Препознавање знакова упозорења, препознавање ризика и именовање сексуалног насиља над децом у породици и од стране помагача/помагачица
- Реаговање када постоји сумња или сазнање да је дете изложено сексуалном насиљу
- Различитости
- Род
- Насиље над децом кроз историју
- Конвенција УН о правима детета
- Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања (Ланзарот Конвенција)
- Осећања детета / младе особе која је преживела сексуално насиље
- Траума и сексуална траума
- Добре и лоше тајне, добри и лоши додири
- Мој лични сигурносни план
- Да дете верује својим осећањима
- Да одрасли верују у исказ детета
- Да вршњак вршњаку верује кад обелодањује своје искуство сексуалног насиља
- Да дете не одустане у тражењу помоћи док се нешто не промени
- Репродуктивно и сексуално здравље
- Истраживачки рад, јавно заговарање и кампање подизања друштвене свести
- Сексуално насиље над дететом је кривично дело
- Одговорност починиоца сексуалног злостављања деце
- Одговорност посматрача/ица у ситуацији насиља
- Етичко извештавање медија о теми сексуалног насиља над децом
- Шири оквир: емоционално, физичко, сексуално насиље над децом и женама.

У дугогодишњој пракси Инцест Траума Центра – Београд, делови овог Образовног пакета су коришћени у превентивним активностима, али и у раду са децом која имају искуство сексуалног насиља. **Зато што нису имала ова знања унапред, деца која су преживела сексуално насиље била су лака мета за починиоце.**

Уместо закључка - ово је само почетак!

Овом Образовном пакету „претходи“ *Образовни пакет за учење о теми сексуалног насиља над децом за предшколске установе у Србији*, родитеље и старатеље који омогућава учење о теми за децу најмлађег узраста, од 3 до 7 година. Комплементарни су и неопходним знањима корак по корак прате дете од укључења у предшколску установу до завршетка средње школе. Уколико ваши ученици/е млађих разреда нису имали прилике да уче у предшколској установи о теми сексуалног насиља над децом, препорука је да уз овај материјал, на часу одељењског старешине примењујете и Образовни пакет за предшколске установе.

Други комплементарни ресурс Образовном пакету за основне и средње школе је *„Здрави избори за децу“ Програм превенције насиља Инцест Траума Центра – Београд*. Следећи „Златно правило превенције“, намењен је наставницама и наставницима, родитељима / старатељима и деци за примену на часу одељењског старешине, за осмишљавање и реализацију школских акција и акција у локалној заједници.

Пажљивим проучавањем укупно израђених ресурса, уочићете да је за децу која сада полазе у предшколску установу постављен темељ управо у том периоду који се ојачава током млађих разреда основне школе. Касније се разрађују поједине подтеме и реализују практични садржаји који воде грађанској одговорности, личном активизму путем школских акција и акција у локалној заједници у циљу утицаја на промену ставова неопходних за најбољи интерес детета.

Постоје 3 специјалистичка акредитована тренинга Инцест Траума Центра – Београд по решењу министра, који су доступни као помоћ запосленима у (пред)школским установама да развију климу сталног јавног говора против сексуалног насиља и успешно примене Образовне пакете:

- Основни ниво: „Насиље засновано на родној припадности из угла деце и одраслих особа које су преживеле трауму“ (2016-); раније акредитовање у периоду 2010-2014. по решењу ЗУОВ);
- Напредни ниво: „Здрави избори за децу“ Програм превенције насиља Инцест Траума Центра – Београд (2016-); раније акредитовање у периоду 2010-2014. по решењу ЗУОВ);
- Напредни ниво: „Припрема наставника/ца за рад у учионици на теми сексуалног насиља“ (2013-);

Сви наведени садржаји су израђени са жељом да буду почетак и инспирација да током времена, постепено, настају нови садржаји од колегиница и колега који ће од сада Образовни пакет примењивати свакодневно у настави. Јер, има још пуно квалитетних начина како се о сексуалном насиљу може јавно говорити да би се оно спречило!

Зато, откључајте будућност детета! Примените Образовни пакет!

Група за заштиту од насиља и дискриминације и Инцест Траума Центар - Београд

1. ЕТИКА НАСТАВНИКА/ЦА У РАДУ - „ЦРВЕНЕ НИТИ“ ПРЕВЕНЦИЈЕ И ИНТЕРВЕНЦИЈЕ У ОБЛАСТИ СЕКСУАЛНОГ НАСИЉА НАД ДЕЦОМ СУ:

- А) Центрираност на дете
- Б) Нагласак на различитостима
- В) Разумевање емоционалне компоненте

Наведено (А-В) чини део стандарда компетенција за колегинице и колеге који су ангажовани у овој области и на међународном нивоу.

А) ПЕПЕЉУГИН ЗАКОН

У оквиру „црвене нити“ која се тиче **неопходне центрираности на дете**, започећемо пружањем правилне перспективе болу детета узрокованом емоционалним злостављањем.

Сексуално насиље над дететом увек укључује емоционално злостављање. Починилац увек манипулише осећањима детета. Емоционално злостављање иде руку под руку са сексуалним. У нашој земљи, још увек се емоционално злостављање схвата и третира као мање озбиљно.

Према Посебном протоколу за заштиту деце и ученика/ца од насиља, злостављања и занемаривања, обавезујућем документу Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, емоционално злостављање детета је јасно дефинисано као понашање које доводи до тренутног или трајног угрожавања психичког и емоционалног здравља и достојанства детета/ученика. Односи се и на ситуације у којима се пропушта обезбеђивање прикладне и подржавајуће средине за здрав емоционални и социјални развој у складу са потенцијалима детета/ученика.

И у Кривичном закону Србије, емоционално злостављање је још од 2002. године дефинисано у оквиру кривичног дела „Насиље у породици“ где се у 1. ставу говорило о емоционалном, односно душевном болу и предвиђено је кажњавање за овај чин.

ТОЧАК: МОЋ И КОНТРОЛА

- циљ
- тактике
- служи да се спроведу тактике и оствари циљ

У Великој Британији, која се сматра једним од узора квалитетне заштите детета од насиља, у јуну 2014. године је у оквиру традиционалног Краљичиног говора јавности представљен „Пепељугин закон“. Из тога, јасно видимо који се значај даје спречавању и кажњавању емоционалног злостављања деце.

„Пепељугин закон“ (Cinderella Law) дефинише да родитељима у Великој Британији који намерно лишавају љубави своју децу, прети казна до 10 година затвора. У оквиру едукативних програма Инцест Траума Центра – Београд, говори се о једнаким траговима емоционалног, физичког и сексуалног злостављања деце. Из искуства у свакодневном раду то знамо. Ово најчешће у првом тренутку наилази на оклевање полазница/ка, јер раније научени ставови превладавају и унесу се сопствени доживљаји видова насиља при чему је уобичајена склоност градирању трауме. Траума се никако не сме мерити својим „учитавањем“, јер ће дете знати да га не разумемо. Британски „Пепељугин закон“ управо то потцртава тиме што се емоционална суровост изједначава са постојећим злочинима физичког и сексуалног насиља над дететом. И тамо су до овог корака дошли на основу пријављених случајева Националној асоцијацији за превенцију суровости над децом / National Society for the Prevention of Cruelty to Children (NSPCC, UK).

Општа јавност у Србији још увек бележи недовољну праксу пријављивања емоционалног злостављања због тога што се најпре не препознаје или, и када је препознато, не сматра се значајним (читај: „тако страшним“) као физичко и сексуално насиље. Неопходно је знати да сексуално злостављање детета не иде руку под руку са физичким насиљем (у Србији, према подацима Инцест Траума Центра – Београд, у само 18% је присутна физичка сила) – али је зато емоционално злостављање саставни део сваког другог вида злостављања детета, и физичког и сексуалног. Починилац увек манипулише осећањима детета. Као што британски закон у једном од својих ставова каже, „емоционално злостављање укључује уверавање детета да је безвредно или невољено или вредновано искључиво у мери у којој испуњава потребе друге (одрасле) особе“.

У Србији, најчешћи едукатори о питању насиља су, на жалост, медији необразовани за ову област. Затим, друго место заузимају образовно-васпитне установе на којима је да пренесу јасну поруку да емоционално злостављање није мање важно кривично дело већ једнако озбиљан злочин. **Како пренети ову поруку? Искључиво пријављивањем емоционалног злостављања детета!** Оно је најчешће унутар породице, од стране родитеља, и Посебни протокол Министарства просвете обавезује на поступање.

Б) РАЗЛИЧИТОСТИ

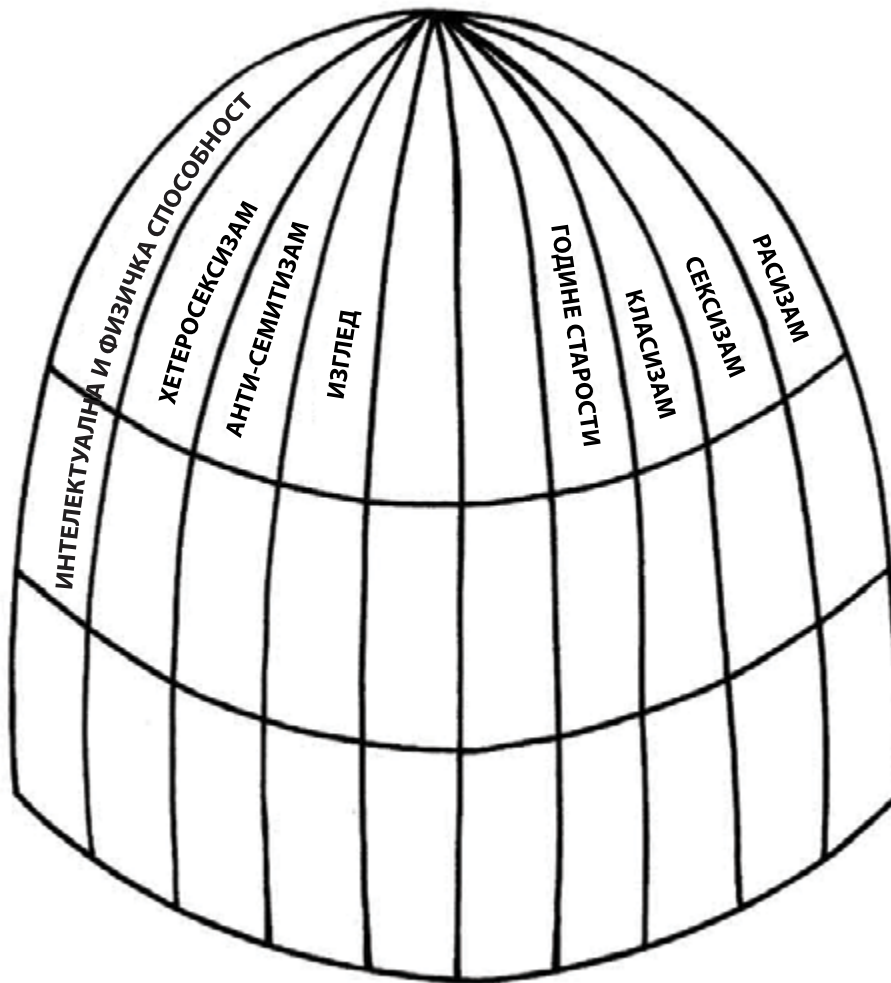
БЕЗ ЗНАЊА О РАЗЛИЧИТОСТИМА, ТЕМА СЕКСУАЛНОГ НАСИЉА НАД ДЕЦОМ СЕ НЕ МОЖЕ ОБРАЂИВАТИ

Вредносни систем у области сексуалног насиља мора почивати на најбољем интересу детета / ученице / ученика изложеног насиљу. Лични ставови у области различитости одређују рад наставника/це на спречавању сексуалног насиља и заштити од сексуалног насиља (превенцији и интервенцији). Да бисте квалитетно примењивали овај Образовни пакет, неопходно је преиспитати сопствене ставове, препознати своје предрасуде, не преносити предрасуде даље као „истине“ (а заправо митове), ослушкивати своје ученике/це и развијати се заједно са њима.

Иако то не именујемо тако, нажалост, током одрастања смо најчешће учени да дискриминишемо особу која је различита, другачија од већине.

Препознајте на које конкретне начине уважавате све различитости. Улога наставника/це је да кроз своје ставове и понашање јавно буде узор својим ученицима/ама.

КАВЕЗ ОПРЕСИЈЕ

© jona olsson 1988 cultural bridges to justice

В) ЕМОЦИОНАЛНА КОМПОНЕНТА

Да, тема сексуалног насиља над децом у нама дотиче различита осећања.

То важи и за целокупну област насиља над децом и женама. За правилно поступање, сваки сегмент ове области тражи да познајемо своја осећања и да њима управљамо.

Препознајте на који начин ваша предисторија утиче на то какав сте данас наставник/ца. Статистички подаци у Србији показују да свако од нас има у најближој околини особу која је преживела неки вид насиља: емоционално, физичко, сексуално.

Препознајте када вам ваша предисторија или предисторија у вашој породици „поставља препреке“ у препознавању насиља или хитном и успешном реаговању.

Прекините могућу предисторију нереаговања на насиље у вашој установи.

Често је одраслима приоритет сопствена зона комфора. Уместо тога, у центру наше пажње мора бити дете.

Обезбедите свом Тиму за заштиту деце од насиља и себи професионалну подршку у виду интервизије и супервизије. Немојте остати изоловани.

ПОЈМОВНИК О РОДУ

Ауторка: Др Станислава Оташевић, Центар за промоцију здравља жена

*Родна субординација не настаје из сиромаштва по себи,
иако се често прави снажна асоцијација између рода и
сиромаштва*

Жене чине већину сиромашних

*‘Сиромаштво има лице жене – од 1.3 милијарде људи који живе у
сиромаштву,
70 процената су жене’*

Родна равноправност није »женско« већ друштвено питање

*Фокус на сиромаштво у области женског здравља
пружа могућност да се прошири разумевање
шта чини здравствене потребе жена
свеобухватнијим од актуелног фокуса на репродуктивно здравље*

*»Женом се не рађа, женом се постаје
Није задатак друштва да развија
потенцијале жена,
већ је задатак жена да развијају
потенцијале друштва.»
Симон де Бовоар (20. век)*

ПОЈМОВНИК О РОДУ

Људи су рођени женског или мушког пола, а затим науче да буду девојчице и дечаки који израстају у жене и мушкарце. Ово научно понашање одређује наше родне улоге. Пол се односи на карактеристике које су биолошки детерминисане. Реч „род“ се користи да се опишу карактеристике жена и мушкараца које су друштвено конструисане. Родна једнакост означава једнаки третман жена и мушкараца у закону и политикама и једнак приступ ресурсима и услугама у оквиру породице, заједнице и друштва у целини – одсуство дискриминације на основу пола особе, у могућностима и алокацији ресурса или добити или приступа услугама.

ДЕФИНИЦИЈА РОДА

Светска здравствена организација: Реч „род“ се користи да опише карактеристике, улоге и одговорности жена и мушкараца, дечака и девојчица, које су друштвено конструисане. Род је повезан с тим како нас други перципирају и како се очекује да - као жене и мушкарци - размишљамо и понашамо се, због начина на који је друштво организовано а не због својих биолошких разлика.

Health Canada: Род се односи на област друштвено конструисаних улога и односа, црте личности, ставове, понашања, вредности, релативну моћ и утицај које друштво приписује половима на основу њихових разлика. Род је релацијска категорија – родне улоге и карактеристике не егзистирају у изолацији, већ су дефинисане једно с другим у односу и кроз односе између жена и мушкараца, девојчица и дечака.

РОДНЕ УЛОГЕ

Друштвено конструисане улоге и друштвено научена понашања и очекивања повезана са мушким и женским положајем у друштву.

Три врсте:

Репродуктивне улоге - конструкт почива и израстао је на биолошком капацитету жена да рађају – подразумева да је подизање деце и одржавање домаћинства посао жене.

Продуктивне улоге – неформалне економске активности које се не сматрају продуктивним, али ипак доприносе друштву – кроз овај конструкт се препознаје термин „невидљиви женски рад“ жена чији се посао одвија у кући у улози домаћица које брину о породици.

Друштвене улоге – мушкарци углавном доминирају у лидерству и политичким улогама, док жене обично обављају услужне или средином дефинисане делатности – конструкт неравноправне расподеле моћи је једноставан за препознавање.

Ове улоге и понашања су научене, променљиве током времена и имају широке варијације у оквиру једног или различитих културолошких образаца.

РОДНА ОСЕТЉИВОСТ

Процес препознавања разлика, неједнакости и специфичних потреба жена и мушкараца и поступање у складу са овом свешћу.

РОДНА ДИСКРИМИНАЦИЈА

Било које разликовање, искључивање или ограничење учињено на основу друштвено конструисаних родних улога и норми које спречавају особу да ужива пуна људска права.

Закон о забрани дискриминације Републике Србије, 2009:

„Закон забрањује дискриминацију по било ком основу, а нарочито по основу расе, боје коже, држављанства, националне припадности или етничког порекла, језика, верских или политичких убеђења, **пола, родног идентитета**, сексуалне оријентације, имовног стања, рођења, генетских особености, здравственог стања, инвалидитета, брачног и породичног статуса, осуђиваности, старосног доба, изгледа, чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама по другим стварним, односно претпостављеним личним својствима.“

РОДНА ЈЕДНАКОСТ

Означава правичност и правду у расподели добити и одговорности између жена и мушкараца. Концепт препознаје да жене и мушкарци имају различите потребе и моћ и да те разлике треба да буду идентификоване и обрађене на начин који исправља неравнотежу између полова. То често захтева специфичне програме окренуте женама и политике које имају за циљ да окончају постојеће неједнакости.

Родна једнакост се тиче и подразумева једнака права, одговорности и могућности за жене и мушкарце, девојчице и дечаке. Овим појмом се подразумева да се узимају у обзир интереси, потребе и приоритети и жена и мушкараца – признавајући различитост различитих група жена и мушкараца. Такође значи и једнаку присутност, јачање и учешће оба пола у свим областима јавног и приватног живота.

РОДНА РАВНОПРАВНОСТ

Родна равноправност је основна вредност која мора да се одражава у могућностима избора појединаца/ки, развоја и институционалних пракси.

Родна равноправност није »женско« већ друштвено питање.

Родна равноправност је у супротности са родном неједнакошћу, а не са родним разликама.

РОДНА АНАЛИЗА У ЗДРАВЉУ

Процес прикупљања информација по полу, често названих “подаци раздвојени по полу” (sex-disaggregated data)

Светска здравствена организација: Родна анализа „идентификује, анализира и информише о акцији којом се ради на неједнакости проистеклој из различитих улога жена и мушкараца, или неједнаких односа моћи између њих, те и последицама ових неједнакости на њихов живот, здравље и благостање. Начин на који је расподељена моћ у већини друштава означава да жене имају мање приступа ресурсима и контроле над истим, а у циљу заштите сопственог здравља, и мање је вероватно да су укључене у доношење одлука. Родна анализа у здрављу често расветљава на који начин неједнакости неповољно утичу на здравље жена, ограничења с којим се суочавају у постизању здравља и покретању питања ових ограничења и превазилажења истих. Родна анализа такође открива ризике по здравље и проблеме с којима се мушкарци суочавају као резултат друштвене конструкције њихових улога.

Health Canada има политику родне анализе: „Родно-заснована анализа је аналитички инструмент. Користи пол и род као принцип организовања или начин концептуализације информација – као начин гледања на свет. Помаже напредак и разјашњење у вези са разликама између жена и мушкараца, природом њихових друштвених односа и њиховим различитим социјалним реалностима, животним очекивањима и економским околностима. Идентификује како услови погађају здравствени статус жена и мушкараца, као и њихов приступ систему здравствене заштите и интеракцију са истим.“

РОДНО ПЛАНИРАЊЕ

Процес примене резултата родне анализе да би се премостио идентификовани јаз који осликава родну неједнакост.

ЏЕНДЕР МЕИНСТРИМИНГ (GENDER MAINSTREAMING)

Процес доследног уграђивања осетљивости на родне разлике у политици, планирању, буџетирању и спровођењу програма и пројеката у циљу превазилажења неједнакости између жена и мушкараца, дечака и девојчица.

Gender mainstreaming у здрављу има потенцијал да трансформише постојеће политике и пружање здравствених услуга у оне које ће осигурати да се никоме не пориче фундаментално право на здравље због рода.

Економски и социјални савет Уједињених нација (ECOSOC), као одговор на *Пекиншку платформу за акцију донету 1995*, прихватио је дефиницију **mainstreaming gender** као „...процес процене импликација на жене и мушкарце у вези са које планиране акције, укључујући законодавство, политике и програме, у ма којој области и на свим нивоима. То је стратегија којом се бриге и искуства жена, као и мушкараца, сматрају интегралном димензијом у дизајну, имплементацији, мониторингу и евалуацији политика и програма у свим политичким, економским и социјалним сферама како таква неједнакост између мушкараца и жена не би била перпетуирана. Коначни циљ је постизање родне једнакости.”

Светска здравствена организација: „Термин **gender mainstreaming** је скраћени назив који се односи на стратегије и процесе који могу променити начин на који институције функционишу у односу на моћ и привилегију који се повезују са стварима учињеним од стране државе и за мушкарце и жене.”

Користимо реч „**мејнстрим**“ (**mainstream**) да покажемо да на питањима родне неједнакости треба радити у сваком аспекту организационе структуре и програмирања, а не као посебној, допунској активности.

Другим речима, **родну једнакост треба увести као мејнстрим организације и програмирања. Пуна формулација треба да гласи:**

“**мејнстриминг пажња на родне једнакости у институционалним структурама и њиховом програмирању.**”

„**Mainstreaming gender** је и технички и политички процес који захтева промене у организационој култури и начинима размишљања, као и у циљевима, структурама и алокацији ресурса Мејнстриминг захтева промене на различитим нивоима у институцијама, постављању агенде, креирању политике, планирању, имплементацији и евалуацији. Инструменти за напор у остварењу мејнстриминг-а укључују нове кадровске и буџетске праксе, тренинг програме, процедуре у оквиру политика и смернице.”

РОДНА НЕЈЕДНАКОСТ И СИРОМАШТВО

DFID, 1999: „Родна неједнакост је структурална сметња за елиминацију сиромаштва. У интересу је свакога да се оно уклони“.

Сиромаштво и приступ заснован на људским правима описан у *Белој књизи о међународном развоју Владе Велике Британије (DFID, 1997)*, пружа јасну посвећеност родној једнакости као централном питању у оквиру стратегије за елиминацију сиромаштва. Препознато је да и жене и мушкарци морају доприносити у потпуности и бити под једнаким условима учеснице/и у процесу развоја и борби против сиромаштва. Сиромаштво је мултидимензионално и, упркос ограничавајућим мерама, мању прихода и линијама сиромаштва, маскира праву меру сиромаштва, нарочито за жене и децу.

„Људски развој” треба схватити као **процес увећавања избора људи.**

Родна субординација не настаје из сиромаштва по себи, иако се често прави снажна асоцијација између рода и сиромаштва. Жене чине већину сиромашних.

„*Сиромаштво има лице жене – од 1.3 милијарде људи који живе у сиромаштву, 70 процената су жене.*”

Често се уочава да се догађа „**феминизација сиромаштва**” - да сиромаштво међу женама расте брже него сиромаштво међу мушкарцима.

Стандардни подаци о приходима/расходима не успевају да обухвате сложеност родних разлика у вези са

сиромаштвом. Због тога, може бити од помоћи да се истраже шири индикатори благостања:

- индикатори здравља, нпр. исхрана, просечан људски век, морталитет мајки
- приступ ресурсима нпр. партиципација у запошљавању и зараде, имовинска права, приступ пијаћој води, санитарско-здравствене мере

Стандардни подаци одражавају више резултате одлука које се тичу прихода / расхода него начина на које је благостање постигнуто, а мерење сиромаштва које је засновано на приходима није у корелацији са родно-диференцираном проценом благостања.

Подаци Светске банке показују:

- 70% најсиромашнијих на земљиној кугли чине жене
- Две трећине радних сати човечанства дају жене
- Једну десетину светског прихода поседују жене
- Један проценат светске имовине поседују жене
- Садашњи политички и економски трендови доприносе женском сиромаштву и њиховој изложености разним друштвеним и економским проблемима
- Друштвени услови у којима жене обављају производну и репродуктивну улогу намећу им врло често сиромаштво, тешке радне обавезе, угрожавају им здравље, итд.

Детерминанте здравља:

1. Приход и социјални статус
2. Запошљавање
3. **Образовање**
4. **Друштвено окружење**
5. Физичко окружење
6. **Здрав дечији развој**
7. Личне здравствене праксе и начини излагања на крај са животним ситуацијама
8. Здравствене службе
9. Мреже друштвене подршке
10. Биолошка и генетска предиспозиција
11. **Род**
12. Култура

РОДНА ПЕРСПЕКТИВА

Подразумева имплементацију прописа, закона, политика и програма који су родно осетљиви и који воде ка обезбеђивању једнакости и праведности у свим областима живота.

Ево само два разлога зашто је родна перспектива изузетно важна:

- препознаје потребу подједнаког учешћа жена и мушкараца у одлучивању
- даје подједнаку вредност знању, вредностима и искуству жена и мушкараца

ПРИЛАГОЂАВАЊЕ ПРИСТУПА ОБРАЗОВАЊУ УЧЕНИКА И УЧЕНИЦА ИЗ ОСЕТЉИВИХ ГРУПА

МИЛЕНА ЈЕРОТИЈЕВИЋ И СЊЕЖАНА МРШЕ

САДРЖАЈ

- 1.1 СМЕТЊЕ ИЗ СПЕКТРА АУТИЗМА
- 1.2 ХИПЕРАКТИВНОСТ И ДЕФИЦИТ ПАЖЊЕ (АДХД)
- 1.3 СМЕТЊЕ У ИНТЕЛЕКТУАЛНОМ ФУНКЦИОНИСАЊУ
- 1.4 ФИЗИЧКИ ИНВАЛИДИТЕТ
- 1.5 ОШТЕЋЕЊЕ СЛУХА
- 1.6 ОШТЕЋЕЊЕ ВИДА
- 1.7 СПЕЦИФИЧНЕ ТЕШКОЋЕ У УЧЕЊУ
- 1.8 ТЕШКОЋЕ УСЛЕД ЖИВОТА У СОЦИЈАЛНО НЕСТИМУЛАТИВНОЈ СРЕДИНИ
- 1.9 ОСТАЛЕ СМЕТЊЕ И ТЕШКОЋЕ

**У овом тексту термин „ученик“ обухвата термине „ученица“ и „ученик“ и термин „наставник“ обухвата термине „наставница“ и „наставник“.*

1.1 Сметње из спектра аутизма

- УТИЧУ ПРВЕНСТВЕНО НА КОМУНИКАЦИЈУ И СОЦИЈАЛНУ ИНТЕРАКЦИЈУ
- ИСПОЉАВАЈУ СЕ РАЗЛИЧИТО - ОД БЛАГИХ ДО ИЗРАЖЕНИХ ФОРМИ.

ШТА ТРЕБА ПОСЕБНО ИМАТИ НА УМУ

- УЧЕНИК МОЖЕ УСПЕШНО ДА ФУНКЦИОНИШЕ У ШКОЛИ, УКОЛИКО ЈЕ ОБЕЗБЕЂЕНА УСТАЉЕНОСТ И РУТИНА.
- НЕОПХОДНО ЈЕ ПЛАНИРАТИ УЧЕЊЕ ВЕШТИНА СОЦИЈАЛНЕ ИНТЕРАКЦИЈЕ, НА ИСТИ НАЧИН НА КОЈИ СЕ УЧЕ И ДРУГЕ ШКОЛСКЕ ВЕШТИНЕ.
- ОВАЈ УЧЕНИК ЗНАЊА И ВЕШТИНЕ НЕ СТИЧЕ УОБИЧАЈЕНИМ ПОСТУПЦИМА И РЕДОСЛЕДОМ, НИТИ ИХ ИСПОЉАВА НА НАЧИН НА КОЈИ ТО ЧИНИ ВЕЋИНА ВРШЊАКА.
- РЕАКЦИЈЕ УЧЕНИКА УВЕК СУ ОДГОВОР НА СИТУАЦИЈУ И УВЕК НОСЕ ВАЖНУ ПОРУКУ ЗА НАС – РАЗЛОГ НЕКОГ ПОНАШАЊА ПОТРАЖИТИ У СИТУАЦИЈИ КОЈА ГА ЈЕ ИЗАЗВАЛА (А НЕ ПРИПИСИВАТИ ГА СМЕТЊИ).

Ученик се може препознати по томе што често:

- Има тешкоћу да се укључи у социјалну ситуацију и да разуме њена правила и смисао. Избегава интеракцију и не укључује се у групне активности. Лакше остварује контакт са одраслима него са вршњацима.
- Има слабије развијен говор, користи га повремено и у скраћеним формама. Не реагује на дуге и сложене вербалне исказе, као ни на мимичке и гестовне знаке. Буквално схвата изречено, не разуме преносно значење и не препознаје оно што није изречено, а подразумева се (нпр. Ако се ученику каже „скваси сунђер”, он га само скваси а не исцеди.)
- Чврсто се држи упутства и тешко може да се „одлепи “ од започетог, да промени усмерење, приступ или да пређе на нову активност док не заврши претходну
- Јако га узнемири промена устаљеног редоследа или рутине
- Плаше га јаки и непријатни звуци
- Посебно га привлаче светли и светлуцави предмети
- Воли да се врти, клати, љуља, лепрша рукама, поскакује...

Истовремено, ученик са сметњама из спектра аутизма често:

- Раније од својих вршњака научи бројеве и слова и научи да чита (чак и када не говори)
- Вешто рукује рачунаром и спонтано и самостално га користи за откривање и сазнавање садржаја који га интересују
- Показује изузетну истрајност и прецизност када се бави доменом његовог интересовања
- Веома рано самостално и течно научи страни језик - гледајући омиљене ТВ емисије (од цртаних филмова, преко забавних емисија и серија, до научно документарних програма)
- Има натпросечну способност уочавања детаља (и најмањих промена) на сликама, мапама или у простору
- Има изузетно развијену оријентацију у простору и непогрешиво памти пут којим једном прође
- Има склоност (а многи и таленат) према музици или сликарству.

Акције које наставник може да предузме:

- Омогућити да ученик у потпуности упозна нови простор
- Омогућити ученику да се прошета, изведе неку од својих ритуалних радњи и да се након тога врати активности која је у току. Временом ће бити могуће да се унапред договарате о правилима када може да се прекине активност.
- Успоставити правила понашања, распоред и редослед активности и доследно их се придржавати (поставити распоред на видно место)
- Најавити сваку промену или одступање од уобичајеног тока и припремити ученика за то
- Користити једноставне, кратке реченице (налоге) и давати налог по налог (а не цело упутство одједном), а по потреби користити и визуелне ознаке или графичке симболе

- Омогућити да се активност коју је ученик започео не прекида, а ако је то баш неопходно, наводити га да је убрзано заврши.

1.2 Хиперактивност и дефицит пажње

- НАСТАЈУ ЗБОГ ТЕШКОЋА ДА СЕ РАЗУМЕЈУ, ПРИХВАТЕ И ДОСЛЕДНО ПРИМЕЊУЈУ ЗАХТЕВИ И ПРАВИЛА КОЈЕ ПОСТАВЉА СОЦИЈАЛНО ОКРУЖЕЊЕ
- МОГУ БИТИ РАЗЛИЧИТОГ ИНТЕНЗИТЕТА, А ЈАВЉАЈУ СЕ ВЕЋ НА НАЈРАНИЈЕМ УЗРАСТУ.

ШТА ТРЕБА ПОСЕБНО ИМАТИ НА УМУ

- УЧЕНИК ТРЕБА ДА СТЕКНЕ ОСЕЋАЊЕ ДА ЈЕ ПРИХВАЋЕН ОД СТРАНЕ ВРШЊАКА И ДА ЈЕ ДЕО ОДЕЉЕЊА, ГРУПЕ.
- ПОТРЕБНО ЈЕ КРЕИРАТИ УСЛОВЕ У КОЈИМА ЋЕ УЧЕНИК МОЋИ ДА ИСКАЖЕ СВОЈЕ ПОТЕНЦИЈАЛЕ И ОСТВАРИ ЗАПАЖЕН УСПЕХ
- КАЖЊАВАЊЕ И ГРДЊА КОД ОВИХ УЧЕНИКА НЕ ДАЈУ РЕЗУЛТАТ - УВЕК ИСТАЋИ ОНО ШТО УЧЕНИК ДОБРО УРАДИ, И ШТО БИ ТРЕБАЛО И УБУДУЋЕ ДА ПОНОВИ.
- УЧЕНИК ТРЕБА ДА ОСЕТИ ДА НАСТАВНИЦИ ИМАЈУ ПОВЕРЕЊЕ У ЊЕГА И ДА МУ ДОДЕЉУЈУ ОДГОВОРНЕ УЛОГЕ И ЗАДАТКЕ.

Ученик се може препознати по томе што је:

- стално у покрету, прелеће из једне активности/садржаја на другу - често је неспретан, руши, прави штету, повређује се.
- не може да се заинтересује за одређене активности/садржаје, док за неке друге показује интересовање и истрајну пажњу
- тешко одлаже потребе и оно што је наумио да уради - отуд споро учи правила и не може увек да их се придржава
- бурно и импулсивно реагује на ускраћивања - брзо се наљути, негодује, одустаје, али брзо и заборави
- у кратком временском периоду мења расположења
- није осетљив на физичко повређивање, као да га мање боли него друге - то му отежава да извучи поуке из сопственог искуства
- тешко препознаје туђа осећања и тешко научи да саосећа
- на млађем узрасту не схвата опасности и не плаши се висине, мрака, саобраћаја, или ако се изгуби у непознатом простору. На старијем узрасту, да би био прихваћен од вршњака, улази у неприлике (лаковерни су и поводљиви).

Истовремено, ученик са хиперактивношћу често:

- у односу на вршњаке показује натпросечне способности за визуелне и конструктивне активности, као што су сналажење у простору, на картама и мапама, склапање лево коцки, пазла исл.
- има изузетно фактографско памћење – нпр. садржај који га интересује у потпуности запамти након само једног читања
- спонтано и директно изражава своје мишљење и ставове, није склон обманама, преварама или лажима.
- показује изузетну заинтересованост за неки посебан садржај и истрајно се бави тиме (нпр. бубе, јунаци неког стрипа, историјски догађаји, градови и државе исл.).

Акције које наставник може да предузме:

- створити услове у којима ученик може да устане, прошета, промени место, а да се тиме не ремети ток часа - наводити га да постепено успоставља самоконтролу
- на видно место ставити дневни план рада, а сваку промену најавити и дати времена да заврши претходну активност
- установити подручја интересовања ученика и користити их као полазни садржај у што више предмета.

- постављати правила понашања у одељењу уграђујући у њих и она која уважавају посебне склоности овог ученика и користити невербалне знаке (картице, трубице, покрет руке исл.) за предупредивање нежељеног понашања
- установити посебне договоре за поступке и понашања која желимо да не чини и помоћи му да разуме које су последице различитих социјално неприхватљивих понашања
- омогућити му да кроз различите радионице и вежбе научи да препознаје сопствена и туђа осећања.

1.3 Сметње у интелектуалном функционисању

- **ОДНОСЕ СЕ НА ТЕШКОЋЕ У УЧЕЊУ КОЈЕ СЕ ОДРАЖАВАЈУ НА СВЕ САЗНАЈНЕ ДОМЕНЕ**
- **НАСТАЈУ ЗБОГ НЕУРОЛОШКИХ И ДРУГИХ ОРГАНСКИХ ПРОБЛЕМА КОЈИ УСПОРАВАЈУ И ОГРАНИЧАВАЈУ САЗНАЈНИ И СОЦИО-ЕМОЦИОНАЛНИ РАЗВОЈ.**

ШТА ТРЕБА ПОСЕБНО ИМАТИ НА УМУ

- *ВАЖНО ЈЕ УВЕК УОЧИТИ И ОТКРИВАТИ ОНО ШТО УЧЕНИК МОЖЕ – НАШЕ УВЕРЕЊЕ ДА НЕШТО НЕ МОЖЕ ВОДИТЕ И ТАКВОМ ИСХОДУ!*
- *НАУЧЕНА ЗНАЊА И ВЕШТИНЕ ИМАЈУ СМИСЛА, САМО АКО СУ ПРИМЕЊИВА У ЖИВОТУ И АКО ДОПРИНОСЕ УКЉУЧИВАЊУ У ЗАЈЕДНИЦУ.*
- *ОДРАСТАЊЕ У ПРИРОДНОЈ ВРШЊАЧКОЈ ГРУПИ, У КОЈОЈ ЈЕ ДЕТЕ ПРИХВАЋЕНО ОД ОДРАСЛИХ И ВРШЊАКА, УСЛОВ ЈЕ БЕЗ КОГА НЕМА ПУНОГ РАЗВОЈА*
- *ПРИ ДОНОШЕЊУ ОДЛУКЕ О ИЗРАДИ ИОП-А НА МЛАЂИМ УЗРАСТИМА ТРЕБА БИТИ ИЗУЗЕТНО ОБАЗРИВ - ПРЕПОРУКА ЈЕ ДА СЕ ТО РАДИ ТЕК ПРИ КРАЈУ МЛАЂЕГ ОСНОВНОШКОЛСКОГ ЦИКЛУСА.*

Ученик се може препознати по томе што:

- спорије овладава градивом и постиже нижа образовна постигнућа
- показује мању самосталност у свакодневним животним ситуацијама
- спорије овладава вештинама у социјалној интеракцији и комуникацији
- тешко генерализује стечена знања, тешко усваја апстрактне појмове и предвиђа последице садашњег догађаја као и будуће догађаје
- спорије учи да одложи сопствену потребу, као и да разуме и уважи потребе других.

Истовремено, ученик са интелектуалним сметњама је често:

- непосредан и до наивности искрен у комуникацији са вршњацима и одраслима
- истрајан и марљив у испуњавању договорених задатака и обавеза
- свестан своје позиције у вршњачкој групи - веома је поносан на сваки, па и најмањи, напредак у учењу и показује велику радост ако му и други за то одају признање (аплауз вршњака, добра оцена или похвала наставника и сл.)
- дружељубив, жељан искреног односа и уважавања од стране вршњака
- сарадљив, радо учествује у заједничким пословима - са задовољством и тачно обавља задужења која је добио и радује се похвали за оно што је добро учинио

Акције које наставник може да предузме:

- проценити јаке стране и интересовања ученика и у складу са тим поставити циљеве учења за сваки предмет (а по потреби прилагодити и стандарде постигнућа)
- поставити циљеве и за учење социјалних и комуникацијских вештина, као и самосталности и бриге о себи
- приликом дефинисања циљева учења (знања и вештине) водити рачуна о њиховој примењивости и значају за свакодневни живот ученика
- систематично прилагођавати приступ (услове, организацију, наставу и др.), пратити резултате и ревидирати поступке

- користити искусствено активно учење и учење корак по корак
- учестало користити рад на очигледним, конкретним материјалима и ситуацијама - испробати различите материјале (бомбоне, новчанице, фигуре животиња, јунака и сл.) и радити са оним који доводи до напретка (или при учењу правила понашања користити реалне ситуације кроз приче, драматизацију, скечеве и сл.)
- континуирано пружати подршку за сваки напредак у учењу и стварати услове за добијање такве подршке и од вршњака.

1.4 Физички инвалидитет

- **МОЖЕ ДА ПОСТОЈИ ОД РОЂЕЊА ИЛИ ДА ЈЕ СТЕЧЕН НА РАНОМ ИЛИ КАСНИЈЕМ УЗРАСТУ**
- **НАЈЧЕШЋЕ СЕ ЈАВЉА КАО: НЕДОСТАТАК ЈЕДНЕ/ОБЕ РУКЕ/НОГЕ ИЛИ ТЕШКОЋЕ ПРИ КОРИШЋЕЊУ РУКУ/НОГУ (КРЕТАЊЕ СА ИНВАЛИДСКИМ КОЛИЦИМА); КОМБИНОВАНЕ ТЕШКОЋЕ (НАЈЧЕШЋЕ КАО ПОСЛЕДИЦА ЦЕРЕБРАЛНЕ ПАРАЛИЗЕ ИЛИ БОЛЕСТИ/ ПОВРЕДА) .**

ШТА ТРЕБА ПОСЕБНО ИМАТИ НА УМУ

- *КАДА СЕ УКЛОНЕ СВЕ СПОЉАШЊЕ ПРЕПРЕКЕ, ИНВАЛИДИТЕТ НИЈЕ СМЕТЊА ЗА УЧЕЊЕ (ПА И СПОРТСКИХ ВЕШТИНА И СЛ.)*
- *ВАЖНО ЈЕ ДА ДОЖИВЕ УСПЕХ У ДОМЕНИМА КОЈИМА СУ СКЛОНИ, А ИСТО ТАКО И ДА СЕ УКЉУЧЕ У АКТИВНОСТИ ЗА КОЈЕ НЕМАЈУ ПРЕДИСПОЗИЦИЈЕ - УЧЕШЋЕ У ЊИМА ЈЕ ВЕЋ УСПЕХ ПО СЕБИ*
- *ОБИЧНО ИМ НЕ МАЊКА ЗНАЊЕ И ИНТЕЛЕКТУАЛНИ СТИМУЛАНСИ, ВЕЋ РЕДОВНО ДРУЖЕЊЕ, УЧЕШЋЕ У ДРУШТВЕНИМ ДОГАЂАЈИМА И ЈАВНИМ НАСТУПИМА*
- *ИНСИСТИРАЊЕ НА КОРЕКТИВНИМ АКТИВНОСТИМА И ИСЦРПЉУЈУЋИМ ВЕЖБАМА НАЈЧЕШЋЕ ДЕЛУЈЕ СУПРОТНО ОД ОЧЕКИВАНОГ.*

Ученици се могу препознати по томе што често:

- Могу бити несамостални у обављању свакодневних активности самопослуживања (лична хигијена, исхрана, облачење-свлачење, паковање и ношење школског прибора, долазак у школу и сл.)
- Могу бити тихи, повучени, несигурни, чак и уплашени (посебно ако претходно нису наилазили на прихватање окружења)
- Спорије изводе различите вештине и активности (зависно од врсте инвалидитета), неке активности могу да изведу само уз помагала или асистента.
- Могу да имају различите тешкоће у говору. Говор може да им буде тих, спор, неразговетан, неразумљив или да га уопште нема.
- Могу да буду усамљени због околности које су их стално издвајале од других.

Истовремено, ученик са физичким инвалидитетом често :

- Имају просечне или натпросечне интелектуалне способности и успешни су током школовања и током професионалне каријере.
- Уколико су даровити у неком домену, проналазе алтернативне начине да изграде и остваре своју даровитост (нпр. особа која нема руке слика ногама или устима, архитектонски пројектује и технички црта уз помоћ помагала и сл.)
- Могу да се опишме иако немају говор и да са околином комуницирају писаним путем.
- Воле друштво вршњака, дружељубиви су и комуникативни, воле да присуствују и учествују у културним или спортским догађајима, уколико им је обезбеђена доступност.

Акције које наставник може да предузме:

- прилагодити прилаз школи (нпр. оборени ивичњаци, рампа за степенице, рукохвати за степенице и ходнике и сл.) као и укупан школски простор у коме се ученик креће и обавља активности (нпр. набавити одговарајући сто и столицу, размакнути намештај и користити га за ослањање и придржавање, спустити таблу и сл.).

- уколико је потребно, обезбедити личног пратиоца за активности за које је то баш неопходно.
- обезбедити адекватна помагала за кретање (колица, ходалица, столица на точкиће) и друге асистивне технологије и учила.
- створити услове у којима ће се ученик осетити добродошао и прихваћен како од стране вршњака и свих запослених у школи.
- за извођење појединих активности планирати потребну подршку, као и продужено време извођења
- прилагодити задатаке и начин испитивања и планирати продужено време за одговарање - за оцењивање одабрати онај вид изражавања у коме је ученик најјачи (а друге подржавати).

1.5 Оштећење слуха

- **МОЖЕ ДА СЕ ИСПОЉИ КАО НАГЛУВОСТ ИЛИ ГЛУВОЋА КОЈА ПОСТОЈИ ОД РОЂЕЊА ИЛИ НАСТАЈЕ КАСНИЈЕ**
- **ДИРЕКТНО СЕ ОДРАЖАВА НА РАЗВОЈ ГОВОРА КОЈИ МОЖЕ ПОТПУНО ДА ИЗОСТАНЕ ИЛИ ДА СЕ НЕПОТПУНО РАЗВИЈЕ (ЗАВИСНО ОД СТЕПЕНА ОШТЕЋЕЊА И УЗРАСТА КАДА СЕ ЈАВИ).**

ШТА ТРЕБА ПОСЕБНО ИМАТИ НА УМУ

- *МИШЉЕЊЕ, ПОЈМОВИ, ЧАК И ПРОСТОРНА ОРИЈЕНТАЦИЈА, РАЗВИЈАЈУ СЕ ПРЕ СВЕГА ПОСРЕДСТВОМ ГОВОРА, ОДНОСНО СЛУШАЊА - ОШТЕЋЕЊЕ СЛУХА ЈЕ НАЈВЕЋА ПРЕПРЕКА САЗНАЈНОМ РАЗВОЈУ.*
- *ПАЖЉИВА ПРОЦЕНА И ДОСЛЕДНА ПРИМЕНА МЕРА ПРИЛАГОЂАВАЊА ЈЕ КЛУЧ УСПЕХА - СВЕ ШТО ЈЕ ЗНАЧАЈНО МОРА ДА СЕ „ЧУЈЕ“*
- *УЧЕНИЦИ КОЈИ ТЕЖЕ ЧУЈУ ЧЕСТО ДАЈУ ПОГРЕШАН ОДГОВОР ИЛИ УОПШТЕ НЕ ОДГОВОРЕ – НАЈПРЕ СЕ УВЕРИТЕ ДА ЈЕ РАЗУМЕО ПИТАЊЕ*
- *ЗБОГ НЕДОСТАТКА СЛУХА РАЗУМЕВАЊЕ И УСВАЈАЊЕ НОВОГ ИДЕ ЗНАТНО СПОРИЈЕ – ПРЕСУДНО ЈЕ ДА НОВИ ПОЈАМ УВЕК БУДЕ ПОВЕЗАН СА ПРЕТХОДНО ПОЗНАТИМ ПОЈМОВИМА*
- *НАСТАВНИК НЕ ТРЕБА ДА СЕ УПЛАШИ АКО У ПОЧЕТКУ НЕ РАЗУМЕ УЧЕНИКА – ТЕ ПРЕПРЕКЕ СЕ ВРЕМЕНОМ ГУБЕ.*

Ученик се може препознати по томе што:

- Мање или више говори неразумљиво за ширу околину, већину гласова изговара неразговетно, може да говори гласније и по правилу глас нема звонкост
- често окреће или нагиње главу на једну страну, не започиње одмах са радом већ посматра шта други ученици раде, код дужих усмених упутстава упорно гледа у наставника или се искључи, не смеје се када се причају вицеви, често тражи да се нешто понови или да се гласније говори
- када је у мањој групи и када су саговорници близу и окренути према њему активнијије прати и учествује у раду
- пажљивије и са већом тачношћу одговара на писане задатке
- може да буде повучен, врло тих, избегава да учествује у говорним активностима или тврдоглав и напет јер тешко прати догађања око себе или га узнемирују одређени звуци (нпр. клима уређај, звуци са улице и дворишта, ехо и сл.)
- може често да се жали на болове у уху, прехладе, упале грла или ангине.

Истовремено, ученик са оштећењем слуха често :

- добро тумачи изразе лица, покрете тела и друге сигнале у окружењу, што му омогућује да разуме неку ситуацију, а често и да дође до закључака до којих се само на основу говора не може доћи
- временом, до те мере развије читање говора са усана да може потпуно и у континуитету да прати и учествује у комуникацији
- воли музику и може да научи све врсте плеса осећајући ритам на основу вибрација
- своју даровитост (уколико је има) може, уз прилагођавања, у потпуности да оствари, укључујући и у домену музике (нпр. свирање неког инструмента, певање у хору или соло певање).

Акције које наставник може да предузме:

- елиминисати узнемиравајуће звуке из позадине
- пре обраћања привући пажњу ученика и уверити се да прати
- обезбедити да ученик види лице и уста особа које говоре и да сам бира и мења место седења
- указати на особу која говори – да зна где да се усмери
- уколико неко говори окренут леђима ученику - обавезно поновити речено или обезбедити начин на који он може да прати
- што више користити визуелна средства - прегледно и без преклапања и заклањања (нпр. писање на табли, рачунар, ППТ и сл.)
- унапред дати ученику материјал за рад и обезбедити му добре белешке – не може истовремено да чита са усана и бележи
- говорити полако, природно и јасно, а нове термине поновити више пута у различитом контексту
- обезбедити да успешно учествује на часу и у вербалним активностима
- испитивање и оцењивање базирати на писменом одговарању, а друге видове изражавања подржавати

1.6 Оштећење вида

- **МОЖЕ ДА СЕ ИСПОЉИ КАО СЛАБОВИДОСТ ИЛИ СЛЕПИЛО, КОЈЕ ПОСТОЈИ ОД РОЂЕЊА ИЛИ НАСТАЈЕ КАСНИЈЕ**
- **НАЈВИШЕ СЕ ОДРАЖАВА НА САМОСТАЛНО СНАЛАЖЕЊЕ У ПРОСТОРУ И САМОСТАЛНО ОБАВЉАЊЕ СВАКОДНЕВНИХ ЖИВОТНИХ АКТИВНОСТИ.**

ШТА ТРЕБА ПОСЕБНО ИМАТИ НА УМУ

- *ВАЖНО ДА, УЗ ШКОЛСКО ГРАДИВО, УЧЕНИЦИ НАУЧЕ И ВЕШТИНЕ КОЈЕ ИМ ОМОГУЋАВАЈУ САМОСТАЛНО КРЕТАЊЕ И БРИГУ О СЕБИ*
- *НЕ УСКРАЂИВАТИ ИМ ВИЗУЕЛНЕ ДОЖИВЉАЈЕ - УЗ ДЕТАЉАН УСМЕНИ ОПИС ОНИ ИМ ПРУЖАЈУ ВАЖНЕ ПОДАТКЕ*
- *КАКО ВИЗУЕЛНУ ПРЕДСТАВУ ИЗГРАЂУЈУ НА ОСНОВУ ДОДИРА - ОБЕЗБЕДИТИ ТРОДИМЕНЗИОНАЛНЕ МОДЕЛЕ ИЛИ СТВАРНЕ ПРЕДМЕТЕ, ИСПУПЧЕНЕ ЛИНИЈЕ ЦРТЕЖА, РЕЉЕФНЕ СЛИКЕ, ТАБЕЛЕ/ГРАФИКОНЕ И СЛ.*
- *РЕЧИ КАО ШТО СУ: ТАМО, ОВДЕ, ОВО, ОВАКВО И НАЗИВИ БОЈА, ЗА ЊИХ НЕ НОСЕ ЗНАЧЕЊЕ И НЕ ТРЕБА ИХ КОРИСТИТИ - ЧЕСТО КОРИСТИТИ РЕЧИ КОЈЕ ОДРЕЂУЈУ ПРАВАЦ КРЕТАЊА ИЛИ МЕСТО ГДЕ СЕ НЕШТО НАЛАЗИ.*

Ученик се може препознати по томе што често:

- књигу/свеску приноси близу очију, затвара или покрива једно око, нагиње или окреће главу и гледа под посебним углом, док чита или ради нешто што захтева прецизан вид, често трља очи, жмирка, трепће, мршти се, када је на столу више предмета тешко издваја онај који се тражи, тешко може да уочи и ухвати ситан предмет
- може да му смета уобичајена светлост па затвара очи или жмирка
- при писању није у стању да се држи линије или да пише у оквиру датог простора
- тешко се оријентише у великом и на отвореном простору - стога избегава игралишта, терене, велике сале, улице
- због смањене физичке активности често рамена држи опуштено (има неправилно држање тела) - знак слабљења мишићне снаге.

Истовремено, ученик са оштећењем вида често :

- брзо упозна простор у коме борави и научи да се самостално креће у њему, а временом, уз помоћ асистивне технологије и уколико су уклоњене физичке баријере, може да овлада и самосталним кретањем у великом граду
- временом, до те мере развије слух да на пример непогрешиво препознаје ко долази, само на

основу корака те особе

- воли музику и може да научи да свира различите инструменте
- често воли да чита, без или уз помоћ асистивне технологије, па неретко студирају језике и књижевност
- уз прилагођавања може да оствари своју даровитост (нпр. слика, ваја, кроји, шије).

Акције које наставник може да предузме:

- важна места у школи обележити Брајевим или рељефним знаком, направити устаљен распоред простора – упознати ученика са тим
- пронаћи место за седење са одговарајућим осветљењем и удаљеношћу од табле – да ученик уз најмањи напор прати наставу
- огласити се при доласку/одласку из учионице и обратити му се именом када му се поставља питање или му се усмерава пажња на нешто
- сав визуелни материјал, и оно што други раде, пропатити вербалним описом, све што се пише прочитати, а нове појмове и речи поновити више пута, разговетно и у различитом контексту
- сличне предмете, који се тактилно не разликују (нпр. свеске), обележити Брајевим словима или рељефним знаком
- омогућити коришћење различите асистивне технологије (нпр. компјутери са звучним софтверима, Брајево писмо, диктафон, лупе, додатна осветљења, крупна штампана слова на контрастној подлози, бубређе боје, шаблони и сл.)
- прилагодити начин писменог испитивања - коришћење асистивне технологије, великих слова и више простора за писање идр.

1.7 Специфичне тешкоће у учењу

- **ОДНОСЕ СЕ НА ТЕШКОЋЕ У ЧИТАЊУ, ПИСАЊУ И РАЧУНАЊУ**
- **ТЕШКОЋЕ У ЧИТАЊУ И ПИСАЊУ (ДИСЛЕКСИЈА) ЗНАТНО СУ ЧЕШЋЕ ОД ТЕШКОЋА У РАЧУНАЊУ (ДИСКАЛКУЛИЈА).**

ШТА ТРЕБА ПОСЕБНО ИМАТИ НА УМУ

- *ДИСЛЕКСИЈА СЕ ИСПОЉАВА ТЕК СА ПОЛАСКОМ У ШКОЛУ, КАДА ПОЧНЕ УЧЕЊЕ ЧИТАЊА/ПИСАЊА - ТЕК ЈЕ ОДНЕДАВНО ПРИЗНАТА*
- *ИАКО СМЕТЊЕ ДЕЛУЈУ МИНОРНО, УЧЕНИК ЗБОГ ЊИХ ЗНАЧАЈНО ТРПИ - ЈАЧАТИ ИМ САМОПОУЗДАЊЕ*
- *ВЕЛИКО ОЛАКШАЊЕ У РАДУ ДОНОСИ КОРИШЋЕЊЕ КРУПНИЈИХ СЛОВА, ВЕЛИКОГ ПРОРЕДА И КРАТКИХ ТЕКСТОВА*
- *ПРИ ИСПИТИВАЊУ/ОЦЕЊИВАЊУ, КОРИСТИ УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ ТЈ. ОБЛИК КРОЗ КОЈИ УЧЕНИК НАЈБОЉЕ ПОКАЗУЈЕ СТЕЧЕНА ЗНАЊА И ВЕШТИНЕ, ДАТИ ДОДАТНО ВРЕМЕ ЗА РАД И ДОЗВОЛИТИ УПОТРЕБУ ПОМОЋНИХ СРЕДСТАВА.*

ДИСЛЕКСИЈА

Ученик се може препознати по томе што:

- има тешкоће у стицању вештине читања и писања (од спорог читања и/или писања, до непрепознавања слова)
- несигуран у читању и писању слова која су слична по облику (нпр. б/д, п/л, Е/З и друга)
- има проблем са писањем и читањем дужих речи, мења место словима/цифрама (нпр. по – оп; 78 – 87), различито пише исту реч користи велико слово усред речи/реченице, меша ћирилицу и латиницу
- пише само у једном делу папира (горња или доња, лева или десна), неуредно пише (нпр. прецртава, брише, не пише по линији и сл.)
- има крупан рукопис са лоше обликованим словима или ситан рукопис са нечитљивим словима

- испољава напетост/трему при гласном читању, споро чита и не зна садржај прочитаног, не зна где је стао, чита исти ред два пута или прескочи цео ред
- не сналази се у цртању табела и дијаграма, има тешкоће са десно - лево оријентацијом
- тешко памти информације дате у низу (нпр. телефонски број, таблица множења, азбука, дани у недељи или месеци у години)
- једног дана успешно уради задатак, али не и следећег
- има проблем са памћењем инструкција у низу
- лоше се оријентише и организује у времену па због тога нпр. не успева да заврши писмени задатк на време
- улаже велики напор и концентрацију да превазиђе ове тешкоће - превише се замара, лако изнервира, а некад и одустаје

Истовремено, ученик са дислексијом:

- најчешће нема никаквих сметњи у мишљењу, разумевању језика и усменом изражавању (чак и када има изражене тешкоће у читању и/или писању)
- може јако брзо и у потпуности да овлада градивом само слушајући предавања, дискусије или када му неко чита
- његова школска постигнућа су знатно нижа него што се може очекивати на основу његових постигнућа на тестовима интелигенције
- може да има изузетне способности у неком домену, које обично тек на старијем узрасту, када научи да се носи са својим тешкоћама, успева и да реализује (нпр. особа која због дислексије није успела да заврши средњу школу данас успешно пише песме, особа са истим тешкоћама данас предаје на факултету и бави се преводилаштвом, ученик који има значајне тешкоће у писању постиже изузетне резултате из математике).

Акције које наставник може да предузме:

- осмислити различите модалитете почетног описмењавања (нпр. да обликује слова од глине, од штапића..., боји већ написана слова, усмено вежба издвајање почетног гласа/слова у речи, прво чита речи од два слова, па од три... и сл.)
- у процесу учења читања и писања планирати рад тако да ученик има довољно времена да без напетости и неизвесности овлада сваким кораком
- прво прихватити специфичан изглед писаног текста, а потом постепено и обазриво кориговати - заједно са учеником откривати и испробати разне идеје и поступке (нпр. исцртавање маргина исл.)
- омогућити да ученик чита пред одељењем тек када је добро увежбао читање текста, при читању користити граничник (лењир)
- инструкције и задаке давати корак по корак и редовно проверавати да ли их је ученик записао или запамтио
- оцењивање базирати на усменом одговарању, а при писменој провери прилагодити форму задатака и/или дати више времена
- омогућити ученику да користи исписану таблицу множења, календаре, дигитрон, диктафон, као и рачунар
- кад год је то могуће користити вршњачку подршку, како приликом учења, тако и приликом испитивања и оцењивања

ДИСКАЛКУЛИЈА

Ученик се може препознати по томе што:

- има тешкоће у обављању основних рачунских операција (сабирање, одузимање, множење и дељење), којима овладава далеко спорије од вршњака и на начин који је њему својствен и другачији од уобичајеног.

Истовремено, ученик са дискалкулијом често:

- нема никаквих других сметњи, па чак ни у математичком резонувању. Он разуме задатак и шта треба да уради да би га решио али, због описаних сметњи, не може да га изведе.

1.8 Тешкоће услед живота у социјално нестимулативној средини

- НАСТАЈУ ЗБОГ СИРОМАШТВА, ЖИВЉЕЊА У ЗАБАЧЕНИМ СЕОСКИМ СРЕДИНАМА, ИЗОЛОВАНОСТИ УСЛЕД ОСОБЕНОГ ЈЕЗИКА/ОБИЧАЈА, ОДСУСТВА РОДИТЕЉА (ДОМСКА ДЕЦА) И ЗАНЕМАРИВАЊА ИЛИ ЗЛОСТАВЉАЊА
- ЖИВОТ НА МАРГИНАМА ДРУШТВА ДОВОДИ ТУ ДЕЦУ У НЕРАВНОПРАВАН ПОЛОЖАЈ У ОДНОСУ НА ДРУГУ.

ШТА ТРЕБА ПОСЕБНО ИМАТИ НА УМУ

- *ЈЕДИНИ ИСПРАВАН ПРАВАЦ ДЕЛОВАЊА ЈЕ СТВАРАЊЕ ПОДСТИЦАЈНИХ УСЛОВА ЗА УЧЕЊЕ И НАПРЕДОВАЊЕ У ШКОЛИ – НЕ СМЕ СЕ УПАСТИ У ГРЕШКУ ПРИПИСИВАЊА УЧЕНИКУ СМЕТЊИ КОЈЕ ОН НЕМА.*
- *ФАКТОРИ КОЈИ СУ ДОВЕЛИ ДО ОВИХ ТЕШКОЋА ЧЕСТО НЕ МОГУ ДА СЕ ОТКЛОНЕ – ПОДРШКА МОРА ДА БУДЕ ПАЖЉИВО ПЛАНИРАНА, СИСТЕМАТСКА И КОНТИНУИРАНА*
- *ШКОЛА ЈЕ ЗА ОВЕ УЧЕНИКЕ ЧЕСТО ЈЕДИНО МЕСТО СА РАЗНОВРСНИМ ПОДСТИЦАЈИМА ЗА РАЗВОЈ – ОМОГУЋИТИ УЧЕНИКУ ДА СЕ ОПРОБА У РАЗНИМ СИТУАЦИЈАМА, УПОЗНА НОВЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ - И ДА ДОЖИВИ УСПЕХ!*
- *ЗБОГ ПРЕДРСУДА ОВИ УЧЕНИЦИ ЧЕСТО НИСУ ПРИХВАЋЕНИ ОД ВРШЊАКА – УЧИНИТИ ДА БУДУ ПОЖЕЉНИ ЗА ДРУЖЕЊЕ.*

Ученик се може препознати по томе што:

- често је уплашен, несигуран, повучен, тешко се прикључује другој деци, не јавља се на часу или једва чујно одговара... ретко, може да омета час и да задирује другу децу
- има другачије навике у односу на осталу децу (нпр. свима се ообраћа са ТИ, одбија храну или помоћ и сл.) или нема искуства
- има веома мали фонд знања и сиромашан речник - у школи се по први пут среће са многим појавама (нпр. струја, ТВ, играчке)
- иако нема сметње у развоју, споро стиче вештину читања, писања јер се са тим вештинама по први пут среће у школи
- често не доноси, односно нема уџбенике и прибор за школу и не ради домаће задатке
- са повећавањем школских захтева све више заостаје за вршњацима – нетачно се закључује да има ниже способности
- на одморима је сам, не укључује се у игре и активности
- може често да изостаје са наставе (сиромаштво, кућне обавезе и сл.) и уколико је неуклопљен у одељење радије остаје код куће
- по правилу, веома рано испада из образовања

Истовремено, ученик из нестимулативне средине:

- жели да буде успешан, баш као и сваки други ученик
- када се нађе у стимулативној и подржавајућој средини, брзо учи и напредује - некада и брже од вршњака
- може да се истиче у логичком расуђивању и дискусијама
- у практичним животним ситуацијама показује већи степен самосталности и вештина од својих вршњака
- радо прихвата одмерену и искрену подршку и поштује све договоре
- може да има изузетне способности у неком домену, које због живота у нестимулативним условима тешко исказује

Акције које наставник може да предузме:

- обезбедити да ученик стекне осећање припадности групи, у којој влада солидарност и сарадња – укључивати га у све активности
- осмислити ненаметљив начин упознавања са школским простором и овладавања употребом различитих средстава и апарата са којима се први пут среће
- кроз прихваћеност и низ малих успеха, повећавати учениково самопоуздање и поверење у окружење
- осмислити радионице, игре и ситуације кроз које ће ученик упознавати и усвајати навике које до тада није имао
- пратити и уочити оне способности, знања и вештине које ученик има и пружити му подршку и похвалу за то
- планирати занимљиву и мотивишућу допунску наставу (по принципу корак по корак и активне наставе) да би надокнадио пропуштена знања
- осмислити различите модалитете почетног описмењавања
- укључити ученика у додатну наставу како би испробао своје могућности и истражио своје склоности.

Проблеми у понашању (1) - најчешће се испољавају као:

- агресивно понашање и агресивне реакције према другима
- шиканирање, претње или застрашивање других
- физичка и сексуална злоупотреба или злостављање других
- намерно уништавање или крађа туђе имовине.

Акције које наставник може да предузме:

- пружити ученику искрену и непосредну повратну информацију о понашању и створити прилику да сам исправи своју грешку
- заједно са ученицима договарати правила и омогућити оцењивање и самооцењивање у погледу придржавања правила
- када је примерено, обезбедити да ученик вежба пожељна понашања, понудити активности које смањују агресивност
- бити стрпљив, осетљив, фер и доследан према свим ученицима
- показати поштовање и поверење у ученикове способности
- планирати активности и давати све одговорније задатке у којима ће ученик бити успешан, похвалити добро понашање и напредак
- обезбедити и подршку и признање од других ученика
- не очекивати брзе промене у понашању, радити на дуге стазе
- награђивати више него кажњавати и мењати неефикасне награде
- уложити напор да ученик превлада одбојност према неким активностима, она обично потиче из страха или неискуства

Емоционалне сметње (2) - најчешће се испољавају као:

- раздражљивост, импулсивност, лоша самоконтрола
- блокаде у појединим областима, посебно у учењу
- безвољност, незаинтересованост, умор и сл.
- повлачење, изостајање из школе, искључивање из друштва.

Акције које наставник може да предузме:

- бити осетљив, сталожен и обазрив у поступцима према ученику
- емитовати осећање сигурности у извесност решења, које се не нуди као готов рецепт - већ се заједно са учеником креира и током времена усклађује са ситуацијом
- обезбедити појачано вршњачко подучавање и подршку, а по потреби организовати делотворне допунске часове

- редовно пратити напредовање ученика и одмах реаговати на сваки знак застоја
- користити различите облике прилагођавања испитивања и оцењивања, а по потреби омогућити и додатне начине завршавања разреда (нпр. разредни испит се полаже у деловима или у време које погодује ученику).

Здравствени проблеми (3) - најчешће се испољавају као:

- дуже изостајање са наставе или скраћено присуствовање настави
- отежано праћење свих или само неких предмета, лошија постигнућа

Акције које наставник може да предузме:

- прилагодити услове и организацију рада, укључујући и распоред часова, тако да се терапијски режим неометано спроводи и да ученик што мање пропушта наставу
- организовати ефективну допунску наставу, а по потреби обезбедити и вршњачко подучавање и подршку или организовати наставу у болници или код куће
- увести наставу на даљину (он лајн) тако да ученик који мора да остане код куће може виртуелно да присуствује часовима у свом одељењу. Он лајн настава је економичан вид учења - једнократно се улаже у припрему, а може се изводити много пута и даје добре резултате.
- користити све облике прилагођавања испитивања и оцењивања, а по потреби омогућити и додатне начине завршавања разреда (нпр. полагање разредног испита у деловима или у време које погодује ученику).

У сврху израде Нацрта Стратегије у области образовања за спречавање сексуалног злостављања деце у Републици Србији, реализована је Јавна расправа у периоду септембар-октобар 2015. којом су обухваћени следећи градови: Београд, Суботица, Пријеполје, Нова Варош, Тутин, Нови Пазар, Ниш, Зрењанин, Крагујевац, Крушевац, Нови Сад. Учесће је узело 392 запослених у различитим ресорима и 161 ученик/ца (укупно 553 особе). Нацрт је био доступан за достављање коментара заинтересоване и стручне јавности путем интернета у периоду 04-11. новембар 2015.

**СТРАТЕГИЈА У ОБЛАСТИ ОБРАЗОВАЊА
ЗА СПРЕЧАВАЊЕ СЕКСУАЛНОГ ЗЛОСТАВЉАЊА ДЕЦЕ
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ
(2016-2020. год.)**

Ауторке:

Биљана Лајовић
Смиљана Грујић
Гордана Меденица
Др Љиљана Богавац
Др Станислава Оташевић
Душица Попадић
Сњежана Мрше

Увод

1. Полазне основе
2. Дефиниције основних појмова
 - Дефиниција детета
 - Дефиниција сексуалног злостављања деце
3. Визија и принципи Стратегије
 - Визија
 - Основни принципи
4. Опис и анализа стања
 - Демографски подаци о деци у Републици Србији
 - Подаци образовно-васпитног система о насиљу над децом
 - Подаци о пријављеним случајевима сексуалног злостављања деце у Републици Србији
 - Подаци Министарства унутрашњих послова Републике Србије
 - Искуство Заштитника грађана Републике Србије
 - Статистички подаци и анализа Инцест Траума Центра – Београд
5. Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији
 - Циљеви, основни резултати и осврт на контекст
 - Препоруке у сфери образовања
6. Законски оквир
7. Заштита деце од насиља у Републици Србији
 - Национални институционални механизми
 - Образовање као секторски механизам за спречавање сексуалног злостављања деце
 - Домаће и међународне невладине организације
8. Спречавање сексуалног злостављања деце
 - Појам примарне, секундарне и терцијарне превенције
 - Ефективни превентивни програми и вредносни оквир Стратегије
 - Појам ефективног превентивног програма
 - Вредносни оквир Стратегије
 - Мултисекторски приступ превенцији
 - Повезаност превенције и заштите
 - Приоритетни задаци
 - Циљеви Стратегије за спречавање сексуалног злостављања деце
 - Општи и специфични циљеви
 - Општи циљ
 - Специфични циљеви и мере за њихово остваривање
 - Праћење и евалуација реализације циљева
9. Одговорне установе и организације
10. Извори финансирања и трошкови реализације Стратегије
11. Израда Акционог плана Стратегије

1. Полазне основе

Злостављање деце је друштвени проблем који постоји у свим друштвима, свим културама и свим регионима света. Милиони деце свакодневно су изложени злостављању. Злостављање деце представља грубо кршење права детета, које изазива патњу детета, озбиљно угрожава развој, добробит, па и сам живот детета, а ефекти су озбиљни и дуготрајни.

У Републици Србији превенција и сузбијање сексуалног злостављања деце регулисани су и спроводе се кроз више законских и стратешких докумената, који се ослањају на недовољну истраживачку грађу, недовољне и не увек транспарентне податке. Валидни подаци о преваленци сексуалног насиља над децом у Републици Србији по први пут су добијени 2015. године, у оквиру прве Националне студије о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији (2015©Инцест Траума Центар – Београд). Национална студија представља прво системско истраживање сексуалног злостављања деце, које обухвата, поред података о учесталости сексуалног злостављања деце и испитивање ставова деце, младих, и родитеља о сексуалном злостављању. Национална студија истовремено информисе општу и стручну јавност о распрострањености сексуалног злостављања деце и његовим карактеристикама као феномена који је у нашој средини још увек недовољно препознат.

У Републици Србији не постоји јединствен систем евидентирања и праћења овог друштвеног проблема, а институције чији је задатак да се баве овим проблемом користе различите параметре за сагледавање и регистровање сексуалног злостављања деце, што чини поређење и употребу података сложеним.

Уз то, до сада су развијени бројни национални документи који се тичу најпре заштите детета од различитих видова насиља, док је спречавање сексуалног злостављања деце најмање практикована област. Препознаје се да се превенција у друштву још увек не разуме као озбиљна мера не само у циљу подизања свести јавности, већ и као мера у циљу сузбијања сексуалног насиља, дакле интервентна мера. Њени начини практичне реализације су непознаница и захтевају дефинисање, учење ове области и улагање у исту, као и правну обавезност примене. Као природно место у оквиру којег се одвија раст и развој деце и ученика/ца, васпитно-образовни систем је прво место где је неопходно системским решењима спречавати сексуално злостављање деце. У том циљу, доноси се Стратегија у области образовања за спречавање сексуалног злостављања деце у Републици Србији као прва стратегија у земљи са овим циљем.

Стратегија у области образовања за спречавање сексуалног злостављања деце у Републици Србији (у даљем тексту Стратегија) ослања се на постојеће међународне и националне документе. Сексуално насиље је један вид родно заснованог насиља и дефинише као злочин из мржње.

Право на заштиту од свих облика насиља представља основно право сваког детета утврђено Конвенцијом о правима детета и другим документима Уједињених нација, Савета Европе и осталих међународних организација, које је држава Србија ратификовала као чланица ових организација.

Потврђивањем (ратификовањем) Конвенције о правима детета (у даљем тексту: Конвенција) наша земља је, 1990. године, преузела обавезу да предузима мере за спречавање злостављања деце и да обезбеди заштиту детета од свих облика насиља у породици, институцијама и широј друштвеној средини. Србија је преузела обавезе које проистичу из Конвенције у оквиру које су дате посебне одредбе о правима детета које се односе на физички, психички и морални интегритет: заштита детета од физичког и менталног злостављања, злоупотребе и занемаривања (члан 19), заштита од свих облика сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања (члан 34), отмице и трговине децом (члан 35), свих других облика искоришћавања штетних по било који вид дететове добробити (члан 36), нехуманих и понижавајућих поступака и кажњавања (члан 37). Такође, одредбом члана 39. Конвенције, одређена је обавеза државе да обезбеди мере подршке за физички и психички опоравак детета које је преживело насиље и његову социјалну реинтеграцију.

2002. године ратификован је Факултативни протокол о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији и Факултативни протокол о учешћу деце у оружаним сукобима, чиме је Република Србија преузела обавезе које проистичу из ових протокола.

Посебан значај има Општи коментар Комитета за права детета бр. 13 - Право детета на заштиту од насиља¹

¹ усвојен 10.04.2011. године

Члан 19. Конвенције о правима детета прописује: “Државе чланице ће предузети све одговарајуће законодавне, административне, социјалне и образовне мере ради заштите детета од свих облика физичког или менталног насиља, повреда или злоупотребе, занемаривања или немарног односа, малтретирања или експлоатације, укључујући и сексуалну злоупотребу, док је на бризи код родитеља, законитих старатеља или неког другог лица коме је поверена брига о детету“. Формулација „ће предузети“ је израз „који не оставља слободног простора за поступање по нахођењу државе...већ су државе под строгим обавезом да предузму „све одговарајуће мере“ да остваре право детета на заштиту од насиља².

- Одговарајуће мере обухватају и правне и то на свим нивоима и у свим областима, укључујући и буџет и прописе за извршење и спровођење. „Оне обухватају националне, покрајинске и општинске законе и све релевантне прописе којима се дефинишу оквири, системи, механизми и улоге и одговорности одређених агенција и надлежних службеника“³.
- Неке од мера које државе, по оцени Комитета, морају неодложно увести су
 - обезбеђивање заштите деце жртава и сведока и ефикасан приступ правној заштити и одштети,
 - обезбеђивање адекватне заштите деце увези са медијима и информационом и комуникационим технологијама, и
 - адекватно распоређивање средстава за спровођење прописа и мера за заустављање насиља над децом⁴.
- Комитет инсистира на обавези државе да успостави
 - „безбедне, јасно објављене, поверљиве и доступне механизме подршке за децу и њихове представнике и остале како би пријавили насиље на децом⁵ ,
 - систем истраживања случајева насиља који је „заснован на правима детета и окренут је детету јер процедуре истраживања које су строге али окренуте детету помоћи ће да се осигура да је насиље тачно идентификовано и помаже у пружању доказа за административне, цивилне поступке, поступке заштите и кривичне поступке“⁶ ,
 - систем истраживања „који избегава да излаже дете даљем повређивању кроз поступак истраживања“⁷ ,
 - систем праћења детета у коме је јасно ко има одговорност за дете и породицу, циљеви сваког поступка, детаљи, рокови, механизми ревизије⁸ итд.
- Комитет предлаже држава чланицама усвајање националног оквира заштите детета од насиља који је заснован на приступу окренутом детету, уважавању родне димензије насиља над децом, одговорности, превенцији, примарној улози породице у заштити детета, разумевању фактора ризика, отпорности и заштитних фактора, посебној пажњи деци у потенцијално рањивим ситуацијама. Национални оквир мора имати основ у добрим финансијским и другим ресурсима и садржати функционалне механизме координације⁹.

Република Србија је ратификовала 2010. године Конвенцију Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, донету 2007. год. (Ланзарот Конвенција). У Поглављу II ове Конвенције - „Превентивне мере“ (чланови 5, 6, 8, 9. и 12.) и Поглављу IV – Заштита и мере пружања помоћи (члан 12.) дате су смернице за превенцију и заштиту деце од сексуалног злостављања које обавезују чланице потписнице да предузму законске и друге мере у њиховој реализацији.

Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици која је донета 2011. године, а Република Србија ју је ратификовала 2013. године, у Поглављу II – Интегрисање политика и прикупљање података (члан 11.) и Поглављу III (члан 13. и 14.), такође обавезује на прикупљање података и истраживање у области насиља као и подизању свести и образовању из ове области.

Поштовање људских права, а посебно права детета, и искорењивање свих видова насиља над децом, истакнути су и као приоритети Савета Европе на Трећем самиту шефова држава у Варшави и операционализовани у програму “Изградња Европе за децу и са децом”.

2	тачка 37
3	тачка 40
4	тачка 41
5	тачка 49
6	тачка 51
7	тачка 51
8	тачка 53
9	тачка 72

Стратегија се ослања и на приоритете, захтеве и препоруке Европске уније¹⁰.

Посвећеност државе Србије поштовању права и унапређењу положаја деце, а посебно спречавању и заштити деце од злостављања, огледа се и у бројним стратешким документима Владе и законима које је Народна скупштина Републике Србије усвојила, као и у реформским процесима у области социјалне и здравствене заштите, образовања, правосуђа и полиције и другим областима.

У Националном плану акције за децу, који је Савет за права детета израдио, а Влада Републике Србије усвојила 2004. год., и у коме се дефинише општа политика земље према деци за период до 2015. год., заштита деце од свих облика злостављања, занемаривања, искоришћавања и насиља истакнута је као један од приоритетних циљева.

Када је у питању национални контекст, политика државе према насиљу над децом један од приоритета Националног плана акције за децу (2004-2015. год.) У Националном плану акције за децу, који је Савет за права детета израдио, а Влада Републике Србије усвојила 2004. год., и у којем се дефинише општа политика земље према деци за период до 2015. год., заштита деце од свих облика злостављања, занемаривања, искоришћавања и насиља истакнута је као један од приоритетних циљева.

Крајем 2007. године, Савет за права детета Владе Републике Србије формирао је Радну групу са задатком да изради Нацрт Националне стратегије за превенцију и заштиту деце од насиља. Израдом и усвајањем Националне стратегије за превенцију и заштиту деце од насиља (2008-2015. год.), ("Сл. гласник РС", бр. 122/2008) као једног од важних докумената, издвојени су приоритетни проблеми и утврђена два општа стратешка циља: 1. развој безбедног окружења за раст и развој деце и 2. успостављање националног система превенције и заштите деце од свих облика злостављања, занемаривања и искоришћавања, са дефинисањем механизма за мултисекторски приступ овом проблему.

У 2007. години донет је документ под називом Национални миленијумски циљеви развоја у Републици Србији. За сваки глобални Миленијумски циљ, установљено је осам националних циљева, односно задатака који треба да буду достигнути до 2015. године. У оквиру Миленијумског циља 3. који се односи на унапређење родне равноправности и побољшање положаја жена, као један од специфичних циљева постављено је смањивање насиља над женама и децом, с препоруком да се усвоји и спроводи Национални план акције против насиља у свакодневном животу и уведе вођење родно осетљиве статистике о жртвама насиља.

Влада је, по први пут, 2008. године, усвојила Националну стратегију за младе као први корак ка системском решавању положаја младих и један од приоритета Владе и Министарства омладине и спорта. Фебруара 2015, Влада је усвојила нову Националну стратегију за младе (2015 – 2025. год.) која дефинише основне принципе за унапређење друштвеног положаја младих и стварање услова за остваривање права и интереса младих у свим областима, а у којој је један део посвећен и заштити деце и младих од насиља (тачка 4.5. Безбедност младих, Специфични циљ 4: Унапређени програми рада са младима који су жртве насиља).

Поред ових докумената, важно је поменути и: 1. Стратегију за смањење сиромаштва; 2. Стратегију социјалне заштите (2005. год.) која је усмерена ка побољшању социјалног статуса грађана на личном, породичном и ширем социјалном плану; 3. Стратегију превенције и заштите од дискриминације (2013-2018. год.), чији је циљ забрана дискриминације, према лицу односно групи лица с обзиром на његово/њено лично својство, а посебно забрана дискриминације осетљивих друштвених група и деце; 4. Акциони план за примену Стратегије превенције и заштите од дискриминације Републике Србије (2014-2018. год.).

Стратегија превенције и заштите од дискриминације (2013-2018. год.) представља усаглашен систем мера, услова и инструмената јавне политике које Република Србија треба да спроведе ради спречавања односно смањења свих облика и посебних случајева дискриминације, посебно према одређеним лицима односно групама лица с обзиром на њихово лично својство, међу којима су препозната и деца као једна од осетљивих друштвених група која се налазе у повећаном ризику, са пратећим Акционим планом који је усаглашен са релевантим акционим плановима у процесу преговора Републике Србије о придруживању Европској унији (са

10 *EIDHR Strategy Paper; EU guidelines on: HR defenders, Recommendations for Gender-Specific Implementation of the EU Guidelines on Human Rights Defenders; EU guidelines on HR dialogues with third countries, on children and armed conflict; Guidelines on Promoting compliance with International Humanitarian Law; Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms; EU Treaties (Art. 6, 11.1), ECT (181a and 177.2); Regulation (EC) No 1889/2006; Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms((Protocols ETS No. 005, 1 (ETS No. 009), 4 (ETS No. 046), 6 (ETS No. 114), 7 (ETS No. 117), 12 (ETS No. 177), 13 (ETS No. 187, 14 (CETS No.194)); CEDAW - Framework for a human rights approach to women's health.

преговарачким поглављима 23 и 24). Савет за праћење реализације Акционог плана за примену Стратегије превенције и заштите од дискриминације образован је као повремено радно тело Владе, са задатком да прати напредак у извршењу мера, спровођењу активности, поштовању предвиђених рокова и да благовремено упозорава на изазове у извршењу мера у оквиру реализације Акционог плана.

У циљу остваривања права детета предвиђених Конвенцијом, али и циљева предвиђених Националним планом акције за децу, Влада Републике Србије је 2005. године, усвојила Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања. Дужност је органа да поступају по овом протоколу који пружа смернице за поступање свим пружаоцима услуга који се баве децом и породицом, како би сви заједно могли да раде на заштити деце од злостављања и занемаривања, а у складу са најбољим интересом детета. У складу са Општим протоколом сачињен је низ посебних протокола у којима су разрађени интерни поступци и процедуре у оквиру појединачних установа и то: Посебни протокол за заштиту деце у установама социјалне заштите од злостављања и занемаривања (2006. год.), Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања (2012. год.), Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама (2007. год.), Посебни протокол о поступању правосудних органа у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања (2009. год.) и Посебни протокол система здравствене заштите за заштиту деце од злостављања и занемаривања (2009. год.).

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије је 2010. године учинило следећи напредак и донело Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање, чиме је Посебни протокол у свом ресору подигло на ниво правно обавезујућег акта – прописа.

Усвојен је такође и низ закона чија примена уређује област заштите права детета (Породични закон, Измене Кривичног закона и Законика о кривичном поступку, Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о забрани дискриминације, Закон о здравственој заштити, Закон о заштити од дискриминације особа са инвалидитетом, Закон о полицији, Закон о социјалној заштити, Закон о правима пацијената, Закон о здравственом осигурању, Закон о јавном информисању и медијима, Закон о електронским медијима, Закон о оглашавању). У свим овим документима, злостављање деце се појављује као један од приоритетних проблема. Међутим, сексуално злостављање деце се третира само као део проблема насиља над децом.

Значајно је доношење Закона о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, у јавности познатог као „Маријин закон“, који својом упућујућом одредбом везује одредбе за кривична дела против полне слободе. Иако се ради о кривичним делима сексуалног карактера, ванбрачна заједница са малолетним лицем и родоскрвњење нису кривична дела у оквиру ове групе кривичних дела, што захтева мењање „организације“ кривичних дела, а до тада се Закон на ова два кривична дела не примењује. „Маријин закон“ регулише да не постоји застаривање сексуалног деликта над дететом, што је заједничком иницијативом Женске парламентарне мреже и Инцест Траума Центра – Београд постигнуто 2013. године, чиме је Република Србија, после Велике Британије, друга земља у Европи која на овај начин препознаје и уважава дугорочне ефекте трауме код детета и обезбеђује могућност покретања кривичног поступка, а све у циљу опоравка детета.

Република Србија је приступила 2012. године Глобалној алијанси против сексуалног злостављања деце преко интернета. Циљ Алијансе је да се доносиоци одлука широм света успостављањем међународне сарадње уједине у ефикаснијој и ефективнијој идентификацији жртава, повећавању шансе за њихово спашавање и заустављање поновне виктимизације, као и проналажења и процесуирања починилаца. То се постиже активностима на више нивоа, као што су повећавање свести деце и одраслих о ризицима на интернету, смањење доступности материјала на интернету који представља злостављање деце, смањење ревиктимизације деце, обезбеђивање потребне помоћи, подршке и заштите жртава.

Поред законског оквира, у Републици Србији успостављени су и различити механизми за заштиту деце од насиља: Савет за права детета (поново конституисан 2014. године), Заштитник грађана, Национални механизам за координацију активности и креирање политике борбе против трговине људима, ресорна министарства и секторски механизми (Општи и посебни протоколи) који су детаљно описани и у Националној стратегији за превенцију и заштиту деце од насиља.

Влада ради на испуњавању својих обавеза које проистичу из међународних докумената донетих под окриљем Уједињених нација и Савета Европе које је Република Србија ратификовала. Ипак, у Извештају Европске уније о

напредку Србије за 2014. годину, наводи се следеће као предмет даљег унапређења:

Поглавље 23

Стр. 80-81, Права жена и родна равноправност – Истанбулска конвенција Савета Европе и „не постоје центри за жртве сексуалног насиља (које финансира држава)“

Стр. 81, Права детета – „Треба израдити нову националну стратегију за спречавање насиља над децом и заштиту деце од насиља“

У оквиру **Акционог плана за Поглавље 23**, скреће се пажња на следеће тачке:

3.6 – Начело недискриминације и положај друштвено рањивих група

3.6.2.24 Анализа постигнутих резултата и идентификација препрека у спровођењу Националне стратегије за превенцију и заштиту деце од злостављања (2008-2015. год.)

3.6.2.25 Израда новог вишегодишњег стратешког оквира за превенцију и заштиту деце од насиља

3.6.2.26 Израда новог националног програма и надзорних механизма за његово спровођење

3.6.2.27 Унапређење Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања

3.6.2.28 Израда нових посебних протокола и стратегије претпоставки за њихову обавезност у правосудном систему, полицији, образовању, здравству и социјалној заштити

И даље, у области постизања правде кроз систем који је пријатељски окренут детету*¹¹

3.6.2.15 Дефинисање практичних смерница заснованих на применама добре праксе ЕУ и обезбеђење услова за једнообразну примену заштите у циљу заштите деце жртава/сведока у кривичном поступку од секундарне виктимизације

3.6.2.16 Спровођење обуке о заштити деце жртава/сведока у кривичном поступку за припаднике полиције, јавне тужиоце, заменике тужиоца, ЦСР и дистрибуција едукативног материјала у циљу избегавања секундарне виктимизације

3.6.2.21 Увођење пост-трауматског саветовања и подршка за децу жртве/сведоке у кривичном поступку у оквиру службе за помоћ и подршку сведоцима

2. Дефиниције основних појмова

Дефиниција детета

Устав Републике Србије није пружио дефиницију појма дете, нити таква дефиниција постоји у домаћем законодавству. У Уставу стоји да „Лице пунолетством стиче способност да самостално одлучује о својим правима и обавезама. Пунолетство наступа са навршених 18 година. (Члан 37). Због тога што се међународни уговори у Србији непосредно примењују и имају јачу правну снагу од закона, у Републици Србији је у примени дефиниција Конвенције о правима детета Уједињених нација.

Дефиниција детета је дата у Члану 1. Конвенције: „Свака особа испод 18 година сматра се дететом, уколико та старосна граница није према националним законима нижа.“

У односу на ову дефиницију, посматрају се и Породични закон, Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о раду, Закон о здравственој заштити и Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом.

Према одредбама члана 64. ст. 1, 3. и 5. Устава Републике Србије (“Службени гласник РС”, број 98/06) прокламовано је да деца уживају људска права примерено свом узрасту и душевној зрелости. Деца су заштићена од психичког, физичког, економског и сваког другог искоришћавања или злоупотребљавања. Деца млађа од 15 година не могу бити запослена нити, ако су млађа од 18 година могу да раде на пословима штетним по њихово здравље или морал, према члану 66. став 4. Устава.

Закон о основама система образовања и васпитања је донет 2009. године (Сл. гласник РС бр. 72/09, 52/11, 55/13, 35/15 – др. пропис, 68/15), препознаје разлику између појма дете и ученик/ца.

¹¹ *Концепт постизања правде кроз систем који је пријатељски окренут детету (Child-friendly justice) је међународно преузета обавеза Републике Србије.

Према кривичном законодавству Републике Србије, постоје три појма: „малолетно лице” обухвата особе од 0 до 18 година; појам „дете” обухвата особе од 0 до 14 година; појам „малолетник” обухвата особе од 14 до 18 година.

Дефиниција сексуалног злостављања деце

У првој Националној студији о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији (у даљем тексту: Национална студија), коришћена је дефиниција Савета Европе која под сексуалним насиљем над децом подразумева следеће:

а) сексуални однос са дететом које према релевантној регулативи или државном закону није достигло законску доб за сексуалну активност;

б) ступање у сексуалне односе са дететом је урађено: под присилом, коришћењем силе или претње; или је злоупотреба учињена од стране лица којем дете верује, ауторитета или које има утицај над дететом, укључујући и оне унутар породице; злоупотреба је извршена над дететом које се налази у посебно осетљивој ситуацији, с посебним нагласком на менталне и физичке неспособности или зависну позицију.

ц) дечију проституцију и дечију порнографију као нпр.: упошљавање детета у проституцију или узроковање дечије проституције; присиљавање детета на проституцију или стицање добити или на други начин искориштавање детета за такве сврхе; примање накнаде од дечије проституције; израду дечије порнографије; нуђење или чињење доступном дечије порнографије; дистрибуција или преношење дечије порнографије; набављање дечије порнографије за себе или за друго лице; поседовање дечије порнографије; свестан приступ путем информацијских и комуникацијских технологија дечијој порнографији.

Са циљем да обухвати све облике сексуалног насиља над децом, Национална студија је операционализовала дефиницију избором већег броја обележја и дефинисала да присуство сваког појединачног од њих представља сексуално насиље над дететом.

Операционализована обележја дефинисана Националном студијом су следећа и појављују се у поглављу основног упитника за децу и младе где се истражује које насилне сексуалне радње је дете преживело: Одрасла особа или особа која је више од 2 године старија од детета, тражила је да дете учини једну или више набројаних радњи или га приморавала на то:

- Да је гледа разголићену односно њене полне органе;
- Да се дете скине и покаже своје полне органе;
- Захтевала да дете додирује њене полне органе;
- Да је дете посматра како мастурбира;
- Да је дете милује по телу или да она милује дете;
- Да дете стане голо пред фотоапарат, камеру или мобилни телефон те особе (или за средњошколке/це, да стане заједно са партнерком/партнером);
- Да заједно са њом гледа слике, филмове, часописе са порнографским садржајем;
- Слала писма, цедуље, поруке са сексуалним садржајем путем СМС-а, интернетом (е-маил, Фејсбук и друге друштвене мреже);
- Захтевала или присилила дете да стави прсте или предмет у полни орган детета;
- Примењивала претње, уцене и слично и приморавала дете на сексуални однос тако што је дошло до контакта два полна органа;
- Применом силе извршила сексуални однос над дететом;
- Дала детету алкохол и/или дрогу и тако га приморала на сексуални однос;
- Дала другима алкохол и/или дрогу и подстицала их на сексуални однос са дететом;
- Нудила детету новац за сексуални однос;
- Куповала и давала детету поклоне за сексуални однос са њом или неким другим особама;
- Друго.

3. Визија и принципи Стратегије

Визија

Визија Стратегије у образовању за спречавање сексуалног злостављања деце у Републици Србији (у даљем тексту: Стратегија) је да све образовно-васпитне установе у Републици Србији уведу и примењују превентивне програме и мере које омогућавају да свако дете одраста у окружењу безбедном од било ког вида сексуалног насиља.

Основни принципи

У изради Стратегије поштована је суштинска порука Студије генералног секретара Уједињених нација „Насиље над децом“, да ниједан вид насиља над децом није оправдан и да се све врсте насиља над децом могу спречити. Основни принципи на којима се заснива Стратегија произлазе из вредносног система садржаног у Конвенцији о правима детета и Уставу Републике Србије. То су:

1. Право детета на живот, опстанак и развој;
2. Недискриминација;
3. Најбољи интерес детета;
4. Партиципација детета.

Стратегија се односи на сву децу, без дискриминације, односно, без обзира на породични статус, етничко порекло и било које друге социјалне или индивидуалне карактеристике детета (пол, језик, вероисповест, националност, менталне, физичке или друге специфичности детета и његове породице), а у пуном складу са Законом о забрани дискриминације и посебном пажњом за заштиту права деце из магинализованих друштвених група.

Стратегија се односи на децу у свим срединама: у породици (биолошкој, хранитељској, усвојитељској), у установама где деца бораве привремено или трајно (школе, предшколске установе, летовалишта, дневни боравци, школски интернати, домови за децу и друге установе), на улици, спортским или другим приредбама и другим местима где се деца налазе и/или бораве.

Вредносни појам најбољег интереса детета подразумева да интерес детета има предност над интересом родитеља, односно старатеља, установе или заједнице, у ситуацијама када се ови интереси разликују од интереса детета.

Партиципација детета подразумева обезбеђивање услова да деца буду питана, да добију примерене информације и могућност да слободно изразе своје жеље, ставове и мишљење о свим питањима која их се тичу и у свим фазама процеса заштите (међу којима је и предузимање превентивних мера у циљу заштите), и то на начин који одговара њиховом узрасту и развојним могућностима.

4. Опис и анализа стања

1. Демографски подаци о деци у Републици Србији

За основну школу подаци на почетку школске 2014/15
За средњу школу подаци на почетку школске 2013/2014

	Укупно	Ученице (Ж)	Ученици (М)
Основна школа	558869	271875	286994
Средња школа	270356	134092	136264

Процењен број становника Србије према старосним групама и полу на дан 30. јуна 2014.

Старосне групе	Мушко	Женско	Укупно
0-6	238778	224533	463311
7-10	143135	135528	278663
11-14	145233	137219	282452
15-19	193464	182061	375525
	720610	679341	1399951

2. Подаци образовно-васпитног система о насиљу над децом

Истраживање о распрострањености родно заснованог насиља (РЗН) у основним и средњим школама у Србији које је спроведено у децембру 2013. године (у сарадњи Министарства просвете, науке и технолошког развоја, УНИЦЕФ-а, Института за психологију Филозофског факултета Универзитета у Београду и Факултета политичких наука Универзитета у Београду), дало је следеће резултате:

- У основној школи, ученице су најчешће изложене вулгарним покретима као облику РЗН-а 55%, а посебно забрињава и то да се изложеност физичком сексуалном узнемиравању повећава, тако да су ученице 6. разреда изложене овом облику насиља 25%, у 7. 35% а у 8. 37%, и да према томе изложеност овом облику РЗН-а расте у старијим разредима основне школе. Ученици у основној школи су такође изложени вулгарним покретима- 51% али посебно забрињава то што су изложени и насилном скидању одеће, које је најраспрострањеније у 8. разреду - 29%
- У средњој школи највећи проценат ученика 40% и ученица 50% је изложено сексуалној објектификацији као облику РЗН-а. Изложеност вулгарним покретима је велика и у средњој, као и у основној школи и односи се на 43% ученика и 39% ученица. И у средњој школи забрињава физичко сексуално узнемиравање које је највеће у 3. разреду средње школе (младићи чешће од девојака изложени овом облику насиља у средњој школи - младићи 26% а девојке 14%). У истом периоду, присилном љубљењу као облику РЗН-а у приближно истом проценту изложени су ученици 24% и ученице 25%.
- 75% запослених у основним школама и 68% запослених у средњим школама изразило је спремност да учествује у стручном усавшавању на тему РЗН-а и родне равноправности. Истовремено 77% ученика и ученица у основној, а 69% ученика и ученица у средњој школи, сложило се са предлогом да се о овој теми више говори у школи.

Целокупно Истраживање о родно заснованом насиљу у школама у Србији може се преузети са сајта www.sbn.rs

3. Подаци о пријављеним случајевима сексуалног злостављања деце у Републици Србији

Подаци Министарства унутрашњих послова Републике Србије

Сексуално искоришћавање, злостављање и трговина малолетним лицима и Злоупотребе малолетних лица у сексуалне сврхе

Кривична дела са елементом сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања деце и малолетника обухватају кривична дела против полне слободе два кривична дела - „ванбрачна заједница са малолетником“ и „родоскрвњење“ из групе дела против брака и породице, а уколико је било сексуалне експлоатације и кривично дело „Трговина људима“ из групе дела против човечности и других добара заштићених међународним правом.

Четвртина кривичних дела из ове групе јесу насилног карактера, односно учињена су применом насиља или уз претњу насиљем. Осталих 75% кривичних дела врши се злоупотребом односа поверења, зависности или искоришћавањем разних физичких стања немоћи жртве, њеног психичког стања, степена развоја или лоших породичних прилика. У погледу најтежег облика сексуалног насиља, треба истаћи да **од укупног броја жртава силовања - трећину односно 33% чине малолетна лица.**

На годишњем нивоу региструје се 200-250 малолетних жртава сексуалних деликата, око 100 малолетница искоришћених за ванбрачну заједницу и у случајевима трговине људима - 10 до 15 жртава сексуалне експлоатације (за проституцију или принудни брак.). Спорадични су случајеви инцеста (према полицијској евиденцији - нема сваке године пријављених или откривених случајева родоскрнављења).

Највише кривичних дела против полне слободе на штету малолетних лица пријављено је на подручју Београда (15 до 20%) и Новог Сада (око 10%), као и Смедерева (6.4%), али и на подручју полицијских управа у Нишу, Панчеву, Кикинди, Сремској Митровици, Шапцу (од 4% до 4.2%); Лесковцу и Пожаревцу (по 3.6%).

Анализа старосне структуре пријављених учинилаца кривичних дела против полне слободе извршених на штету малолетних лица, показује да малолетни учиниоци чине око 17.8% (за малолетне учиниоце карактеристично је да сексуалне деликте углавном врше, такође на штету деце или малолетника и у просеку годишње учине око 5-10 силовања, 10-12 обљуба над дететом и изванредно број недозвољених полних радњи и др.) а пунолетни 82.2% (18-30 година - 31.5%, 30-50 година - 27% и преко 50 - 23.7%).

У случају кривичног дела „ванбрачна заједница са малолетником“, најзаступљенији су учиниоци старости 18 до 30 година живота, који чине скоро 85% и учиниоци старости 30 до 50 година - 15% (овде треба имати у виду да се кривичне пријаве подносе не само против лица која су живела у ванбрачној заједници са малолетником, већ и против родитеља/усвојоца или стараоца који је омогућио малолетнику да живи у ванбрачној заједници или га је на то навео). Регионално посматрано, највише ових дела пријављено је на простору полицијских управа у Новом Пазару (11.8%), Зрењанину (9.5%), Шапцу (8.7%), као и Врању, Нишу и Пожаревцу (око 6%).

У наведеном периоду, на ширем подручју Новог Сада, због извршења кривичног дела „родоскрвљење“, пријављено је једно лице. Радило се о оцу који је у дужем временском периоду (од осам година) сексуално искоришћавао своју ћерку (када је започето сексуално искоришћавање жртва је имала осам година). Иначе, у периоду од шест протеклих година, односно од 2010. године, у полицији су пријављена три кривична дела родоскрнављења.

Највише случајева трговине људима на штету малолетних лица извршено је у Београду и Новом Саду, а током 2013. године и на подручју Смедерева. Међу жртвама сексуалне експлоатације најбројније су старије малолетнице (узраста од 16-18 година).

Сексуално злостављање и искоришћавање малолетног лица у кругу породице

Посебну тежину имају сексуални деликти у којима су жртве малолетници а извршиоци чланови породице. На основу „Анализе сексуалног злостављања малолетних лица у породичној средини“ (МУП, Управа за аналитику, 2014.), у петогодишњем периоду од 2009. до 2013. године, евидентирано је 181 малолетно лице као жртва кривичних дела против полне слободе и кривичног дела родоскрвљења, извршених у породици. Око 60% ових кривичних дела учињено је у градским, а 40% у сеоским срединама. У погледу места извршења, у 87,5% случајева, кривично дело је извршено у кућама или становима, а остатак у двориштима, возилима и хотелима. Кривично дело једном је извршено у 42% случајева, док је у 38% случајева поновљено више пута, а у 20% случајева извршење је трајало дужи временски период.

Анализом околности у којима су ова дела вршена, утврђено је да је у 50% случајева искоришћена ситуација, што се односи на злоупотребу положаја која се огледа у необављању своје родитељске дужности, што напротив у коришћењу блиских односа са жртвом како би се оне сексуално злоупотребиле. Слична ситуација је и са коришћењем поверења жртве, које је регистровано у 20% случајева. Важно је напоменути да је у 10% случајева коришћена психофизичка незрелост жртве, што даје већи степен одговорности извршиоцима. Око 85% свих последица односи се на претпрљен душевни бол, а осталих 15% су последице директног физичког насиља (лаке и тешке телесне повреде).

На основу података којима располажемо у последњих пет година, донета је 71 пресуда извршиоцима кривичних дела из групе кривичних дела против полне слободе и кривичног дела родоскрвљења, извршених према малолетницима у породици.

Кривична дела против полне слободe извршена на штету малолетних лица у Републици Србији

		Укупно КД против полне слободe	Члан 178 КЗ		чл. 179	чл. 180	чл. 181	чл. 182	чл. 183	чл. 184	чл. 185	чл. 185а	чл. 185б
			Свршено КД	КД у покушају									
Р. Србија	2012	254	39	6	7	51	11	112	1	3	12	11	1
	2013	195	25	7	3	44	7	87	1	6	7	7	1
	2014	202	55	4	6	49	6	95	4		15		1
	I-IX 2015	151	20	8	4	24	3	70	2		14	3	2

Кривична дела против полне слободe (XVIII глава Кривичног законика
(у даљем тексту КЗ))

Силовање (члан 178. КЗ)

Обљуба над немоћним лицем (члан 179. КЗ)

Обљуба над дететом (члан 180. КЗ)

Обљуба злоупотребом положаја (члан 181. КЗ)

Недозвољене полне радње (члан 182. КЗ)

Подвођење и омогућавање вршења полног односа (члан 183. КЗ)

Посредовање у вршењу проституције (члан 184. КЗ)

Приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију (члан 185. КЗ)

Навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама (члан 185а. КЗ)

Искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободe према малолетном лицу (члан 185б. КЗ)

Остала кривична дела са елементом сексуалног искоришћавања
малолетних лица у Републици Србији

		КД против брака и породице		КД против човечности и других добара заштићених међународним правом
		Ванбрачна заједница са малолетником чл. 190 КЗ	Родоскрнављење чл. 197. КЗ	Трговина људима чл. 388 КЗ (случајеви сексуалне експлоатације- проституција или принудни брак)
Република Србија	2012	112		15
	2013	109	1	17
	2014	101		8
	I-IX 2015	57		3

Број малолетних лица на чију штету су извршена кривична дела против полне слободе и друга кривична дела са елементом сексуалног искоришћавања у Републици Србији

Република Србија		2012			2013			2014			I-IX 2015		
КД против полне слободе (од чл. 178. до 185б КЗ)		Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж
	Деца до 14. година	146	19	127	114	11	103	129	21	108	85	15	70
	Малолетници од 14-18 година	113	16	97	69	3	66	67	5	62	65	7	58
	Укупно малолетних лица	259	35	224	183	14	169	196	26	170	150	22	128
Кривична дела против брака и породице		Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж
Члан 190.КЗ „Ванбрачна заједница са малолетником“	Деца до 14. година	10		9	7		7	10		70	2		2
	Малолетници од 14-18 година	95		95	99	2	97	83	1	82	53		53
	Укупно малолетних лица	105		104	106	2	104	93	1	92	55		55
Члан 197. КЗ „родоскрнављење“	Деца до 14. година				1								
	Малолетници од 14-18 година												
	Укупно малолетних лица				1								
КД против човечности и других добара заштићених међународним правом		Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж
Члан 388. КЗ „трговина људима - ради сексуалне експлоатације“	Деца до 14. година	4		4	6		6						
	Малолетници од 14-18 година	10		10	11		11	7		7	4		4
	Укупно малолетних лица	14		14	17		17	1		7	4		4

Искуство Заштитника грађана Републике Србије

Заштитник грађана је независан државни орган који штити права грађана и контролише рад органа државне управе, органа надлежног за правну заштиту имовинских права и интереса Републике Србије, као и других органа и организација, предузећа и установа којима су поверена јавна овлашћења (у даљем тексту: органи управе). Он се стара о заштити и унапређењу људских и мањинских слобода и права (чл. 1. Закона о Заштитнику грађана („Сл. гласник РС“ бр. 79/2005 и 54/2007; у даљем тексту ЗоЗг); Овлашћен је да контролише поштовање права грађана, утврђује повреде учињене актима, радњама или нечињењем органа управе, ако се ради о повреди републичких закона, других прописа и општих аката. Он је овлашћен да контролише законитост и правилност рада органа управе, а нема овлашћење да контролише рад Народне скупштине, председника Републике, Владе, Уставног суда, судова и јавних тужилаштава (чл. 17. ЗоЗг).

Контролу законитости и правилности рада Заштитник грађана врши поступајући по притужбама грађана или по сопственој иницијативи (чл. 24. ЗоЗг) када на основу сопственог сазнања или сазнања добијених из других

извора, оцени да је актом, радњом или нечињењем органа управе дошло до повреде људских слобода или права (чл. 32. ЗоЗг). Заштитник грађана је овлашћен да приступи свим подацима којима располажу органи управе а који су од значаја за поступак који води односно за остварење циља његовог превентивног деловања, без обзира на степен њихове тајности, осим када је то у супротности са законом (чл. 21. ЗоЗг). Органи управе су дужни да одговоре на све захтеве Заштитника грађана, као и да му доставе све тражене информације и списе у року који он одреди (чл. 28. ЗоЗг).

Подаци из контролних поступака које је Заштитник грађана водио ради оцене законитости и правилности рада органа у заштити деце од насиља, злостављања и занемаривања, указују да процес успостављања функционалног, мултидисциплинарног и ефикасног система заштите деце од насиља, који је започет доношењем Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања, није окончан и да захтева улагање додатних напора у законодавној области и пракси. Одговор система надлежних за заштиту детета унапређен је у односу на неке облике злостављања детета (пре свега, физичко), док је у односу на друге облике злостављања (сексуално злостављање, електронско насиље) оптерећен бројним недостацима. Чињеница да је сексуално злостављање деце насиље које се, због својих карактеристика, тешко открива, додатни је отежавајући фактор и захтева специфичнији приступ у изградњи система његовог препознавања и деловања у складу са разорним штетним утицајем који има по дете.

Пракса Заштитника грађана показала је да се сексуално злостављање не пријављује увек када постоји сумња да се догодило или догађа, често због уверења да само материјални трагови и докази могу потврдити сексуално злостављање. Из истих разлога, дешава се да пријаве буду одбачене и непроцесуиране и поред постојања сумње професионалаца о постојању злостављања. Стручна лица која поступају у заштити деце и лица која раде са децом често немају довољна знања о сексуалном насиљу над децом и његовој распрострањености, појавним облицима сексуалног насиља, мерама заштите и рехабилитације. Сексуално насиље често остаје препознато, а поступање стручњака често је оптерећено предрасудама и стереотипима, (посебно у односу на маргинализовану децу) и неповерењем у оно што деца износе (када то чине) као своје искуство. У великом броју случајева, механизми сексуалног злостављања и искоришћавања нису познати стручњацима који раде са децом жртвама, па се оно често не препознаје уколико није праћено траговима и доказима физичке силе, већ му се даје квалификација добровољности чак и у узрасту испод границе давања добровољног пристанка на сексуални однос.

Прописи Републике Србије садрже одредбе које се односе на заштиту детета жртве од секундарне трауматизације. Оне нису довољне за адекватну заштиту, а чак и њихова примена је ретка. Дете се ретко саслушава изван простора суда, ретко се користе савремена средства комуникације и посебне просторије намењене узимању детета жртве, саслушање детета пред надлежним органима се по правилу врши више пута. Нису развијени поступци стручне припреме детета за судски поступак, нити услуге подршке за дете пре, током и након поступка, као ни специфичне услуге рехабилитације детета у циљу умањења штетних последица трпљеног злостављања. Није реткост да случај сексуалног злостављања детета доспе у јавност путем медија на начин који не обезбеђује заштиту дететовог идентитета, интегритета и достојанства, а дете излаже новој трауми. Такав начин извештавања по правилу остаје без реакције органа надлежних за контролу и надзор над применом медијских закона који – са своје стране – садрже бројне одредбе о заштити детета.

Нормативни систем захтева бројна додатна унапређења, како би се ускладио са Конвенцијом о правима детета, Факултативним протоколом о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији уз Конвенцију о правима детета, Конвенцијом Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, другим међународним документима које је потврдила Република Србија и међународним прихваћеним стандардима. Ова унапређења треба да отклоне постојеће недостатке који спречавају функционалну и ефикасну заштиту детета од сексуалног злостављања и искоришћавања, као што су: блага казнена политика, неадекватно дефинисање кривичног дела, дуготрајни судски поступци и неповољан положај детета у њима, различит положај и степен заштите детета жртве у зависности од узраста, изостанак мера подршке и рехабилитације, изостанак мера заштите током поступка, недовољна заштита идентитета, интегритета и достојанства детета жртве, изостанак мултидисциплинарног приступа и други.

Статистички подаци и анализа Инцест Траума Центра – Београд

САЖЕТАК СТАТИСТИЧКИХ ПОДАТАКА Инцест Траума Центра – Београд који се тичу пријављених случајева сексуалног насиља преживљеног у детињству са територија Србије у периоду 2009-2014. год.

Инцест Траума Центар – Београд је именован, за Републику Србију, за званичног носиоца Кампање Савета Европе, која носи назив “1 Од 5”. Реч је о потписаном Споразуму између Савета Европе у Стразбуру и Инцест Траума Центра - Београд који се тиче вођења Кампање Савета Европе против сексуалног злостављања деце, засноване на Ланзарот Конвенцији. Назив Кампање, “1 од 5” (“ЈЕДНО ОД ПЕТОРО”), дат је у складу са званичним податком Савета Европе да је једно од петоро деце у Европи преживело сексуално насиље. Инцест Траума Центар – Београд, женска невладина специјализована служба за друштвени проблем сексуалног насиља са 21 годином искуства у раду – најстарија ове врсте у Србији - именована је за званичног носиоца у пуном трајању Кампање. У свом саставу има кризни центар, тренинг центар и центар за превенцију сексуалног насиља. Трајни стратешки фокус је превенција сексуалног насиља. Више на www.incestrautamacentar.org.rs и www.ijasamuztebe.org.rs.

** Узорак је репрезентативан и заснован на просеку од 7 пријављених случајева сексуалног насиља недељно. Узраст особа које су преживеле сексуално насиље у детињству се креће од 2 године и 5 месеци до 63 године. Наведени подаци представљају просек у назначеном периоду за редовно праћене параметре. Текст је преузет из Извештаја за период 2009-2014. год.*

** За период 1994-2009 год. Сажетак статистичких података Инцест Траума Центра – Београд који се тичу пријављених случајева сексуалног насиља преживљеног у детињству са територије Србије уврштен је у Националну стратегију за спречавање и сузбијање насиља над женама и насиља у породици Министарства за рад, запошљавање и социјалну политику Републике Србије у јуну 2011. год. Погледати www.incestrautamacentar.org.rs/Statistika.*

База података Инцест Траума Центра – Београд показује да су од петоро деце која су сексуално злостављана четворо женског пола и једно мушког пола. Дечаци су преживели сексуално насиље у 16.78%. Полна структура починилаца сексуалног злостављања деце: у 90.19% у питању су особе мушког пола и 9.81% женског пола. У 42.15% починилац сексуалног насиља над дететом је биолошки отац (најчешћи вид инцеста је отац-кћерка), док је у 50.64% починилац фигура оца (збирно, редоследом учесталости: отац, очух, хранитељ, усвојитељ). У 21.61% починилац је особа ван породице позната детету (породични пријатељ, комшија, „приватни“ професор), док су 10.02% чинили малолетни починиоци сексуалног насиља (превасходно вршили злостављање унутар вршњачке групе, затим унутар породице и унутар установа социјалне заштите где су деца на трајном смештају). У периоду 2009-2014, 100% починилаца су биле особе познате детету. Коришћене су следеће насилне сексуалне радње: опсцени телефонски позиви, показивање иначе покривених делова тела, воајеризам, миловање, снимање порнографских фотографија, покушај да се обави сексуални однос, силовање, инцест и дечија проституција. Иако је најчешће злостављање вршено према једном детету од стране једног починиоца и један починилац је најчешће злостављао једно дете, неопходно је обратити пажњу на то да је једно дете било злостављано од стране 3 и више починилаца у 7.48% и да је један починилац злостављао двоје деце у 6.17% и троје и више деце (серије) у 9.22%. Узраст првог инцидента сексуалног насиља је у просеку 5 година и 4 месеца. Трајање је забележено као вишемесечно у 30.73% и вишегодишње 69.27%. Вишегодишње злостављање је у просеку износило изнад шест година. Физичка принуда је коришћена у 23.07% и то према адолесцентима или у оквиру породица у којима је фигура оца насилна емоционално и физички према мајци. У 57.69% пријављивање је извршено из акутне ситуације (сексуално насиље у току). Период између првог инцидента злостављања и пријављивања износи 8 година и 5 месеци. Пријаву сексуалног насиља су најчешће извршили: у 54.34% сама особа која је преживела и мајка детета у 30.60%. Мајке најчешће пријављују за децу млађу од 12 година, пријављују из акутне ситуације и то има за резултат заустављање насиља. Особе ван породице су сексуално насиље над дететом пријавиле у 5.33%. Обраћање државним установама пре доласка у Инцест Траума Центар - Београд је забележено у 44.35% и то су, према редоследу учесталости, установе: центар за социјални рад, полиција, тужилаштво, здравство, и др. Инцест Траума Центар – Београд је пружио своје услуге психолошке асистенције у 84.13% кроз лични контакт у кратком или дугом временском периоду, 7.08% телефонским путем и 8.79% путем електронске поште/скајпа. Услуге су пружене детету / одраслој особи која је злостављана у детињству, као и особи која је од подршке детету (ненасилна).

**ОПШТА ОЦЕНА ИНЦЕСТ ТРАУМА ЦЕНТРА – БЕОГРАД
БАЗИРАНА НА ОБЈАВЉЕНИМ СТАТИСТИЧКИМ ПОДАЦИМА (2009-2014. ГОД.)**

У периоду септембар 2009 – септембар 2014, Инцест Траума Центар – Београд је забележио у просеку 7 пријављених случајева сексуалног насиља над децом недељно. У 100% починилац је био детету позната особа (једнако за период 2005-2009). У 78.39% починилац је члан породице, најчешће биолошки отац. Девојчице су најчешће мете 83.22%. У 55.65%, ово је служба која је представљала прво место којем су случајеви пријављени. У 92.11 % случајева није започет кривични поступак. За случајеве који су пресуђени и сви се односе на децу испод 12 година, кривични поступак је у просеку трајао 3 године и 3 месеца. У просеку, казна је износила 1 годину и 2 месеца. Узраст особа које су преживеле сексуално насиље у детињству се креће од 2 године и 5 месеци до 63 године. 48.42 % укупног броја особа које су се обратиле Инцест Траума Центру - Београд да пријаве сексуално насиље у овом петогодишњем периоду, чиниле су пунолетне особе које су преживеле сексуално злостављање у детињству. За 31.41% пунолетних особа које су се обратиле, период између првог инцидента злостављања и пријављивања износио је 13 година и 7 месеци.

61.28% укупног броја пријављених случајева је са подручја Београда. У односу на географско подручје, образовање, расу или ма коју другу различитост, не може се нагласити било која специфичност или већа распрострањеност сексуалног насиља над децом. Једнако као од 1994. године, од када Инцест Траума Центар – Београд објављује годишње статистичке податке који су уврштени у више државних докумената, и у овом петогодишњем периоду подаци искључиво указују да се у урбаним срединама и, условно речено, високо интелектуалним слојевима – тајна дуже крије и дуже се о сексуалном насиљу ћути пре него што је обелодањено, а не да је у ма којој средини распрострањеније и не да се чешће дешава.

У периоду септембар 2012 – септембар 2014., 36.26% су чинили случајеви злостављања деце до 10 година. У просеку, злостављање деце најмлађег узраста је трајало 3 године и 2 месеца (готово трећина њиховог живота и ово су случајеви који су касније најчешће били у кривичном поступку који изузетно дуго траје, чиме се директно спречава да дете настави живот). Ове случајеве најчешће карактерише претходно присутно насиље у партнерском односу где је мајка детета била изложена насиљу од стране партнера и у извесном тренутку одлучује да изађе из партнерске заједнице и заштити себе и дете. На жалост, у пракси је преживљено насиље на страни мајке за њу отежавајућа околност, на пример, на суду, јер се у њен исказ у вези злостављања детета мање верује.

У овом периоду је наступио пораст пријављивања сексуалног злостављања које се догађа у оквиру вршњачке групе (у питању су малолетни починиоци) и овај вид злостављања је потпомогнут модерним технологијама и друштвеним мрежама. У 4.15% се радило о (поновљеном) групном силовању девојчице од стране вршњака који су јој познате особе, а да је зид ћутања изузетно снажан због њеног страха од осуде околине. Да ли ће обелоданити злостављање, девојчице најпре процењују на основу претходног познавања реакција околине управо путем друштвених мрежа, као и реакција чланова породице на другу животну тешкоћу у вези са којом су им се раније обраћале. У обе опције, саопштавају да очекују окривљавање и то их спречава да обелодане одговорност починилаца и потраже помоћ, чиме остају у рањивом положају да се виктимизација понови.

За 6.19% пријављених случајева злостављања у оквиру хранитељских и усвојитељских породица, бележимо да се превасходно радило о случајевима где је једно дете на хранитељству и да је недостајало благовремено информисање хранитељки да дете има предисторију сексуалног насиља, а о чему сазнаје: А) кад се заврши период адаптације детета у новој средини и оно почне да се осећа као члан(ица) породице и довољно безбедно да саопшти или Б) хранитељка уочава знаке упозорења, махом кроз промене у понашању детета. Тада најчешће, иако у сасвим новој ситуацији, хранитељке одмах пријављују центрима за социјални рад и траже помоћ. У случајевима где је пријављено сексуално насиље међу децом која су на хранитељству у оквиру исте породице, радило се о злостављању девојчица од стране дечака и у решавању ових случајева, неопходно је јасно и доследно решавање случајева од стране центара за социјални рад. И даље, у оквиру процеса припреме породица за хранитељство и усвајање изостаје: 1. Детаљна процена будућих старатеља, да ли су у стању да злостављају децу (инструмент матрице процене ризика у редовној употреби) и 2. Едуковање будућих старатеља о теми насиља над децом и женама. У социјалној заштити је неопходно да се стремљење да се процес деинституционализације по сваку цену прикаже као успешан модел, замени за одговорно процењивање и праћење будућих старатеља (хранитељи, усвојитељи). Заштићено дете чини модел успешним.

У овом петогодишњем периоду, забележено је да су се одрасле особе које су преживеле сексуално насиље у детињству додатно охрабриле да саопште своје искуство и активно раде на опоравку, често наводећи да им је

у томе као подстицај био драгоцен филм Инцест Траума Центра – Београд „Ново је да сам била злостављана“ заснован на истинитим сведочењима осам одважних жена које су се раније обраћале овој служби. Филм је уступљен на трајно емитовање РТВ Б92, редовно се репризира и користи се у редовној настави у средњим школама у Србији. Подсећамо да је 2010. године, Инцест Траума Центар – Београд за свој филм примио државну награду „за посебан допринос подизању свести о неприхватљивости сексуалног и родно заснованог насиља“ од Министарства за социјалну политику Србије.

Чињеницу да је пријављена већина случајева (78.39%) где је починилац био члан породице, Инцест Траума Центар – Београд разуме као непроцењиво поверење својих клијенткиња и клијената.

У априлу 2013, Парламент Републике Србије је усвојио Иницијативу Инцест Траума Центра – Београд ЗА укидање застаревања сексуалних деликата почињених према деци, чиме је, након Велике Британије, Србија постала друга земља у Европи где законодавац препознаје дуготрајне ефекте сексуалне трауме (за разлику од дотадашње регулативе која је наметала да починилац може бити процесуиран само шест година након последњег инцидента сексуалног насиља над дететом) и омогућава особи која је преживела сексуално насиље у детињству да онда када има психичку снагу и друштвену моћ за равноправније учешће у кривичном поступку – то и учини. Инцест Траума Центар - Београд је поднео званично своју Иницијативу и интензивним радом допринео овој историјској промени закона. У сарадњи са Женском парламентарном мрежом, Одбором за људска и мањинска права и равноправност полова и Одбором за права детета, постигнуто је да је мера укидања застаревања унета у *Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима (у јавности познат као “Маријин закон”)*. Присутна је забринутост због недостатка информисања јавности о спровођењу овог Закона.

Ванбрачна заједница са малолетним лицем и родоскрвњење нису кривична дела у оквиру групе кривичних дела против полне слободе. Ово изузимање није оправдано, јер је реч о кажњивим активностима сексуалног карактера. Поред неоправданости, постоји и озбиљна импликација овакве „организације“ кривичних дела, јер се због тога на ова два кривична дела „Маријин закон“ не примењује, јер својом упућујућом одредбом везује одредбе за кривична дела против полне слободе. Тиме међу њима нису ванбрачна заједница са малолетним лицем и родоскрвњење.

Реформе у образовању

Не постоји ефикаснија превенција сексуалног насиља од учења о овом друштвеном проблему од вртића до факултета. У наредном периоду, Инцест Траума Центар – Београд наставиће ангажовање у оквиру наше Иницијативе за увођење теме сексуалног насиља у дневни живот предшколских установа, школски наставни план и програм основних и средњих школа и релевантне уџбенике, а у складу и подржавајући Посебан протокол Министарства просвете за заштиту деце и ученика од злостављања и занемаривања. Ово је сфера у којој је потребна редовна надзорна функција Парламента Србије – јер се ради о системском решењу које време и праћење у континуитету - како би у наредним школским годинама од предшколских установа *ustanova* до факултета било постигнуто системско решење да кад дете у Србији пође у предшколску установу, основну и средњу школу редовно учи да препозна сексуално насиље и супростави му се. У сврху примене ове конкретне мере у образовању, Инцест Траума Центар – Београд је, почев од 2007. године, прикупио у писаној форми официјелно, потписано савезништво укупно 121 државне установе и невладине организације (од тога 59 државних установа, међу којима 5 министарстава). Поред тога, на редовној основи, у складу са Посебним протоколом Министарства просвете Србије, производи ресурсе за коришћење у оквиру 11 редовних предмета у основним и средњим школама, као и ресурсе за коришћење у предшколским установама, обзиром да су деца најмлађег узраста најлакше мете за сексуално злостављање.

У том смислу, од великог је значаја успостављање Јединице за превенцију насиља у оквиру Министарства просвете, науке и технолошког развоја Србије (у првом кварталу 2012. год.) чијим је досадашњим радом први пут у земљи тема сексуалног насиља стављена на јавну агенду основних и средњих школа. Садашњи назив Јединице за превенцију насиља је Група за заштиту од насиља и дискриминације.

Неопходно је од стране медија:

- Да разумеју да су главни едукатори у друштву о теми сексуалног насиља заједно са образовним установама и да носе одговорност
- Да уче о етичком извештавању – што је могуће само ако учите о трауми
- Етички извештавати – значи да медиј заштити дете / одраслу особу која је преживела сексуално насиље
- Етички извештавати – значи учити јавност о трауми, знацима упозорења, ризицима, правилној првој реакцији на обелодањивање детета, изворима помоћи и опоравку
- Да извештавају у континуитету о теми сексуалног насиља – стално (а не кад се већ догодило злостављање)
- Да обавесте јавност о исходу кривичних поступака кривичних поступака (пресуди и евентуалној казни чије саопштавање има и превентивни карактер) – до сада је информисање јавности ограничено на откривање случајева
- Да науче јавност да је опоравак могућ (а не супротно)
- Извештавати:
 - Без откривања идентитета жртве и њених најближих
 - Без откривања и детаљног навођења које насилне сексуалне радње је починилац користио (то је посебно сурово и понижавајуће по жртву и њене најближе особе од подршке)
 - Не експлоатисати у јавности појединачне случајеве
 - Без сензационализма, јер то одбија грађанке и грађане да размишљају о теми сексуалног насиља и ангажују се против сексуалног насиља.

Обавеза пријављивања

У периоду 2009-2014., особе ван породице су сексуално насиље над дететом пријавиле у 5.33%. Дакле, поновљен је исти податак из периода до 2009. године да је само 5% грађанки и грађана у Србији спремно да пријави сексуално злостављање детета у породици коју познају. Назначених 5% обухвата и стручну јавност.

Обраћање државним установама пре доласка у Инцест Траума Центар - Београд је забележено у 44.35%. Према редоследу учесталости, особе које су преживеле злостављање обраћале су се следећим установама: центар за социјални рад, полиција, тужилаштво, здравство, и др. Недостаје позитивна пракса превасходног пријављивања полицији да би се сексуално злостављање зауставило, изрекла мере безбедности за дете и починилац казнио. Уместо тога се, пријављивањем најпре центру за социјални рад, покретање кривичног поступка одлаже или ставља под знак питања да ли ће уопште бити извршена пријава полицији. Исти недостатак праксе је на страни запослених у васпитно-образовним установама, здравственим и другим установама социјалне заштите. Неопходно је да сви – и грађанке и грађани и запослени у установама где су деца поверена на негу и старање – најпре пријаве сексуално насиље полицији, јер се ради о кривичном делу.

Законодавац у вези са обавезеом пријављивања и санкционисања неиспуњења ове обавезе, налаже следеће:

- *Одредбом члана 263. став 3 Породичног закона („Службени гласник Републике Србије, број 18/059“) прописано је право и дужност свих дечијих, здравствених и образовних установа или установа социјалне заштите, правосудних и других државних органа, удружења и грађана да обавесте јавног тужиоца или орган старатељства о разлозима за заштиту права детета. Законик о кривичном поступку („Службени гласник Републике Србије“, број 46/06, 49/07) у члану 253 говори да су сви државни органи, органи територијалне аутономије или органи локалне самоуправе, јавна предузећа и установе дужни да пријаве кривична дела за која се гони по службеној дужности, о којима су обавештени или за њих сазнају на други начин. Дужност из става 1. овог члана имају сва физичка и правна лица, која на основу закона поседују одређена јавна овлашћења или се професионално баве заштитом и обезбеђењем људи имовине, лечењем и здравственом заштитом људи, односно пословима чувања, васпитања или образовања малолетних лица, ако су за кривично дело сазнала у вези са својом делатношћу.*

- **Непријављивање кривичног дела и учиниоца (Члан 332.)**

(1) Ко зна да је неко лице учинило кривично дело за које се по закону може изрећи затвор од тридесет

до четрдесет година или зна само да је такво дело учињено па то не пријави пре него што су дело, односно учинилац откривени, казниће се затвором до две године. (2) Казном из става 1. овог члана казниће се и службено или одговорно лице које свесно пропусти да пријави кривично дело за које је сазнало у вршењу своје дужности, ако се за то дело по закону може изрећи пет година затвора или тежа казна. (3) Службено или одговорно лице које свесно пропусти да пријави кривично дело свог подређеног које је он учинио при вршењу своје службене, војне или радне обавезе, ако се за то дело по закону може изрећи затвор од тридесет до четрдесет година, казниће се затвором од шест месеци до пет година. (4) За непријављивање кривичног дела или учиниоца из ст. 1. и 2. овог члана неће се казнити лице којем је учинилац брачни друг или са којим живи у трајној ванбрачној заједници, сродник по крви у правој линији, брат или сестра, усвојилац или усвојеник, као и брачни друг неког од наведених лица, односно лице које са неким од њих живи у трајно ванбрачној заједници, као и бранилац, лекар или верски исповедник учиниоца.

5. Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији

*2015. год.; Прва Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији (власник, носилац и наручилац Инцест Траума Центар – Београд; партнери: Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Јединица за превенцију насиља / Група за заштиту од насиља и дискриминације) и Центар за промоцију здравља жена из Београда (www.centarzdavljezena.org.rs)). Текст који следи је преузет из истоимене публикације чији је издавач Инцест Траума Центар – Београд.

ЦИЉЕВИ, ОСНОВНИ РЕЗУЛТАТИ И ОСВРТ НА КОНТЕКСТ

Општи циљ Националне студије се тицао процене степена присутности сексуалног насиља над децом и младима у Србији кроз дефинисање инциденце и преваленце истог у циљаној групацији школске деце. Дакле, интересовало нас је колико деце у Србији током живота преживи сексуално насиље (преваленца) и колико је деце у Србији било изложено сексуалном злостављању у последњих година дана (инциденца).

Специфични циљеви су се тицали:

А) Идентификације:

- Фактора околине и других фактора који се могу повезати са ризиком за сексуално насиље
- Најчешћих облика и дужине трајања сексуалног насиља над децом
- Ко су најчешћи починиоци / починитељке сексуалног насиља над децом
- Учесталости и врсте последица сексуалног насиља по дете, према исказу детета
- Учесталости тражења помоћи од стране детета
- Броја деце која су се обраћала некоме за помоћ у вези са сексуалним насиљем
- Начина реаговања особа којима се дете обратило за помоћ
- Броја особа које су пријавиле сексуално насиље након обраћања детета
- Степена информисаности деце о проблему сексуалног насиља
- Ставова родитеља и деце о сексуалном насиљу

Б) Пружања препорука у области превенције и заштите деце од сексуалног насиља, посебно намењених сфери образовања.

ОСВРТ НА ОСНОВНЕ РЕЗУЛТАТЕ – ШТА ЈЕ ПОКАЗАЛА НАЦИОНАЛНА СТУДИЈА?

Национална студија је урађена на репрезентативном узорку од 2053 деце узраста од 10 до 18 година из 97 школа, 61 основне и 36 средњих школа из 51 града у Србији. Узорак је израђен уз коришћење базе података Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Коришћено је укупно 11 инструмената рада у целокупном процесу рада у циљу интервјуисања деце од четвртог разреда основне школе закључно са трећим разредом средње школе (нпр. информација о Националној студији, образац информисане сагласности/пристанка, Упитник, Скала ставова, Захвалница). Поред основног упитника о искуству сексуалног насиља (личном и других) - у основним школама, допринос испитивању ставова о теми сексуалног насиља су пружили и родитељи чија су деца учествовала у Националној студији, а у средњим школама млади који су учествовали и у основном делу интервјуисања.

Основни упитник за децу и младе

На узрасту од 10 до 18 година, у сваком школском одељењу у Србији постоје 4 детета која су преживела одређени вид сексуалног насиља и још 4 детета која познају некога коме се то догодило. У овом тренутку, 2 деце из сваког школског одељења изложено је сексуалном насиљу. У основној школи, деца обелодањују најпре породици, која им по правилу не поверује. Млади

у средњим школама најчешће кажу другарици или другу, који су склонији да им поверују. Од 2/3 деце која испричају шта им се догодило, више од половине особа којима су се поверили не предузима ништа. Само 7% њих пријави случај надлежним службама.

Непроцењиво је важно да је Национална студија кроз читав низ резултата јасно показала родну компоненту, односно на који начин сексуално насиље погађа девојчице, а на који дечаке, и да је јасно потврђено правилно разумевање сексуалног насиља као једног од видова родно заснованог насиља где су девојчице чешће мете. Од 5 деце која су преживела сексуално злостављање, 4 су девојчице и 1 је дечак.

Деца су преживела насилне сексуалне радње горе наведене у операционализацији дефиниције под „Основни појмови“. **Одрасла особа или особа која је више од 2 године старија од детета, тражила је да дете учини једну или више набројаних радњи или га приморавала на то.**

Налази указују да је, од свих питања, деци најтеже било да саопште ко је починилац сексуалног насиља. 62.1% деце која су преживела насиље одлучило је да не идентификује починиоца. Ово није необично, обзиром на искуство Инцест Траума Центра - Београд у практичном раду које показује снажно присутна осећања стида, страха, кривице и ниског самопоштовања. Штавише, деца су овде „лакше“ саопштавала које насилне сексуалне радње су преживела. У половини случајева, насиље се понављало.

Најчешће место где се насиље догађа је кућа у 32%, а свакако стварају забринутост и друштвене мреже са 22% на којима је дете примило и било изложено експлицитном сексуалном садржају. Подаци показују да је акутно сексуално насиље (насиље сада траје) чешће код деце у основним школама. Такође, скреће пажњу податак да је у средњим школама, у 7.4% школа означена као место догађаја, чиме нас млади алармирају да развијамо мере спречавања нпр. силовања на љубавном састанку и других видова сексуалног насиља.

Просечан узраст када се сексуално насиље догодило је 14 година и деца су се одважила да у просечном периоду до 2 године након злостављања нама саопште да су преживела трауму. Анкетарски тим је током интервјуа и на самом крају изразио посебну захвалност сваком детету које је обелоданило своје искуство или искуство другарице/друга.

Национална студија снажно потврђује да деца итекако говоре о преживљеном сексуалном насиљу и упорно трагају за особом од поверења. С тим у вези, висока је забринутост да особа којој се дете повери – најчешће не предузме ништа да је заштити. Једнако упозорење је у томе да чланови породице нису прва адреса од поверења за дете које увек има најбољу процену коме може да каже.

Важан податак је и да деци није лако да говоре о ефектима сексуалног насиља, односно на који начин је насиље оставило трага на њих. Једна трећина се изјаснила да о томе не би ништа рекла. Од оних који су пружили одговоре, млади најчешће наводе љутњу и бес као ефекте (74.1%), а затим и код деце и младих следе осећања страха (69.3%), стида и кривице (55.8%).

Едукативни карактер Националне студије се огледа и у налазу да је 49% деце први пут о теми сексуалног насиља разговарало током нашег интервјуа.

С друге стране овај податак указује на забрињавајућу праксу дугогодишњег ћутања и упорног чувања табу теме током (може бити и целокупног) одрастања детета. Они који чувају табу, подаци показују, су и родитељи (51.1% није отварало ову тему) и образовни систем (10.2% школа је отварало тему). За децу која су о сексуалном насиљу разговарала са родитељима, у складу са патријархалним обрасцем, мајка се појављује као главна особа која информисе дете (48.6%) и даље носи главно бремене одговорности о добробити детета. Након мајки, едукаторке су и баке и сестре – дакле, проширен је стари образац одговорности жена. Дете са којим су разговарале, подаци показују, научило је пуну информацију о томе да сексуално насиље могу вршити и чланови породице и породични пријатељи и да, ако се насиље догоди, треба да обавезно обавести особу у коју има највише поверења. Ван породице, најчешћи саговорници/е су другови и другарице (30.2%), што изнова потврђује значај едукованости ђака и вршњачке подршке.

У циљу одговорног, превентивног поступања, као део редовне процедуре извођења Националне студије установљен је механизам помоћи у виду „особе за ванредне ситуације“ који се активира у случају евентуалне тренутне потребе за помоћ детету током или након интервјуа. Овај механизам није уопште коришћен током целокупног трајања анкетарског рада у школама, јер се није јавила потреба.

Истовремено, без обзира да ли би неко дете затражило помоћ или не, део редовне процедуре Националне студије је едукативни карактер информација које је анкетарски тим пружио сваком детету понаособ током интервјуа, без обзира да ли се изјаснило да има или нема искуство насиља. У корпусу пружених информација је у основном почетном представљању дете сазнало која је основна делатност Инцест Траума Центра – Београд, а на крају разговора је свако дете примило Захвалницу са нашим контакт подацима и охрабрење да увек може да се јави и због себе и/или другарице и друга које познаје, а затекну се у ситуацији насиља.

О степену угодности деце и младих током интервјуисања сведоче подаци да је 80.4% њих рекло да се током разговора осећало опуштено, 13.9% је било изненађено темом и 7.1% имало nelaгодност. Закључак је да, уз правилан приступ који је резултат едукованости, тема сексуалног насиља није баук и о њој је сасвим могуће причати са децом у школском контексту.

Скала ставова – родитељи и млади

Укупно је 1039 младих у средњим школама и 532 родитеља деце из основних школа попунило Скалу ставова (погледати Поглавље 4).

Термин „правиан став“ (касније, истраживачки термин „пожељан одговор“) значи да код особе која га изражава постоји препознавање специфичности егзистенције детета које је преживело сексуално злостављање и да став одражава савезништво у виду разумевања динамике насиља, охрабрења и предузимања акције у циљу заштите детета.

Врло је важно нагласити да су, међу укупно 23 понуђена става за изјашњавање, у већини ставова родитељи пружили пожељније одговоре, односно имали нешто правилније ставове од младих.

И млади и родитељи упадају у замку окривљавања детета-жртве, стигматизују девојчице и већ рањиве друштвене групе деце која живе у дому и на улици, као и децу са сметњама у развоју.

Постоје одговори и једних и других да „Секс између одрасле особе и детета нема последица по дете“, као и „Ако је дете сексуално зрело, у реду је да одрасла особа има секс са њом/њим“.

Млади јасније од родитеља препознају да су починиоци сексуалног насиља најчешће особе мушког пола. Родитељи у значајној мери не препознају девојчице као главне мете починилаца. Уочава се да постоји спремност за пријављивање надлежним службама у ставовима „Кад сумњате или знате да је дете сексуално злостављано, увек треба пријавити полицији“ (родитељи 91.6%; млади 83.4%); и „Особе које сексуално злостављају децу треба да иду у затвор“ (родитељи 91.1%; млади 90.8%);, док истовремено, подсећамо (погледати горе), главни део интервјуа путем упитника за децу и младе неумитно опомиње да је само 7.1% особа које су сазнале за сексуално насиље над дететом, кривично дело и пријавило. Спремност за пријављивање се јавља као декларативна.

Подаци показују да родитељи мање верују од младих да је опоравак детета које је преживело сексуално насиље могућ. У врло високом проценту, и млади и родитељи се слажу да „О теми сексуалног злостављања деце треба учити од вртића до факултета да дете препозна насиље и заштити се“.

ОСВРТ НА КОНТЕКСТ

Контекст у којем се одвијала Национална студија је карактерисало следеће:

- Већина школа је запосленима, родитељима и деци правилно представила циљ, корисност и процедуру спровођења Националне студије, и процедуру у потпуности испратила.
- Унутар школског система постоји потреба за додатним развијањем свести о неопходности јавног говора о теми сексуалног насиља над децом и спровођења Националне студије у Србији (44 школе су одбиле учешће, чиме су превасходно њихови запослени онемогућили деци партиципацију и изражавање (17 у Војводини, 12 у Београду, 2 у Ваљеву, 2 у Чачку, 2 у Краљеву, 2 у Новом Пазару, у 7 основних школа је, по процедури, одржан уводни родитељски састанак који је имао резултат 0 пристанака родитеља или до 5 што је за те школске средине било недовољно)). Бележимо честа објашњења „да такви случајеви нису забележени у нашој средини, тако да нема потребе да се Национална студија ради код нас“, „имамо школско такмичење за месец дана“, на самом крају периода анкетирања и „почиње нам тестирање првака“, и сл.). Важно је напоменути да је максимум

забележеног времена 6 радних сати потребних да анкетарски тимови од по 3 чланице/а заврше укупно интервјуисање једног селектованог одељења у свакој појединачној школи.

- Сложене околности у друштвеном смислу, нпр. дуготрајан штрајк у школама, реакције запослених на недавно смањење плата.
- У извесном броју школа које су узеле учешће је била присутна несигурност како представити тему школском колективу, родитељима и деци. Инцест Траума Центар – Београд и Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Група за заштиту од насиља и дискриминације) су пружили асистенцију у садржајном смислу.
- У извесном броју школа је, и поред постигнутог договора у складу са инструктажом за школске координатор(к)е и писаним правилима, било тешкоћа у обезбеђивању услова за несметан рад (улажење у просторије током трајања интервјуа, пожуривање ђака и анкетарског тима, захтев за премештање у другу просторију док анкетирање траје, и др.). Поред тога, догађало се да је анкетарски тим затицао ситуацију да је деци речено да ће учествовати у „тестирању“, „испитиваће вас...“, „биће тешко...“, „то је чудна тема“ до слике да је истраживање баук и др.

У школама где деца говоре мађарски, интервјуисање је спроведено на мађарском језику.

ПРЕПОРУКЕ У СФЕРИ ОБРАЗОВАЊА

Инцест Траума Центар – Београд, у својству званичног носиоца Кампање Савета Европе за Републику Србију, која носи назив “1 Од 5”, пружао је Препоруке на основу резултата Националне студије о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији, реализоване у пролеће 2015. године. Препоруке имају за циљ да се хитно постигне да надлежна државна тела у стварном животу - превасходно Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије - третирају сексуално злостављање деце као приоритетни друштвени проблем.

1. Неопходно је да Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије развије прву дугорочну Националну стратегију превенције сексуалног насиља над децом у оквиру образовно-васпитног система. Национална стратегија треба да испрати специфичности за нашу земљу, служећи се резултатима Националне студије. Посебне сегменте представљају: а) ангажовање у развијању и примени механизма за рано откривање сексуалног насиља у оквиру образовног система, као и б) усвајање поступака пријатељског заступања деце у процесуирању починилаца / починитељки сексуалног насиља над децом - чиме се постиже и интерресорно повезивање у превенцији и заштити деце од сексуалног насиља.
2. Не постоји ефикаснија превенција сексуалног злостављања деце од интегрисања тематских садржаја из области превенције, као и препознавања сексуалног насиља и заштите деце која су преживела сексуално насиље, у програме предшколског васпитања и образовања и редовне наставне програме националног курикулума школских установа, као и редовних релевантних уџбеника и других материјала који се користе у образовно-васпитном систему. Због тога, потребно је да се Министарство просвете, науке и технолошког развоја још активније ангажује у испуњавању међународно преузетих обавеза у оквиру Ланзарот Конвенције, као и обавеза прописаних постојећим националним регулативама, од којих свака садржи ово усмерење.
3. Потребно је извођење свеобухватне Студије о ставовима према сексуалном злостављању деце. Резултати ће се користити у циљу практиковања и промовисања примарне превенције сексуалног насиља над децом, и у циљу промене навика, понашања и постојећих друштвених стереотипа.

6. Законски оквир

СПРОВОЂЕЊЕ ПРЕПОРУКА ОЗНАЧАВА ПОШТОВАЊЕ И ПРАКТИЧНУ ПРИМЕНУ МЕЂУНАРОДНИХ КОНВЕНЦИЈА И ДОМАЋИХ ЗАКОНСКИХ РЕШЕЊА

Република Србија је својим потписом или ратификацијом увела обавезност поштовања и имплементације сваког правног документа наведеног у наставку. Овде наменски фокусирано и посебно приказујемо изводе који регулишу увођење и спровођење мера превенције сексуалног насиља у сфери образовања.

Обзиром да правилна реализација превентивних мера увек подстиче обелодањивање сексуалног насиља, укључене су и основне напомене у вези са законском обавезом пријављивања сексуалног насиља без које нема заустављања насиља.

Сваки од ниже наведених докумената садржи више него значајне смернице за све одговорне за превенцију и заштиту деце од сексуалног насиља, а Национална студија је значајан извор података из којих се може извући низ препорука за сваки од надлежних ресора.

Наглашавамо да овим није исцрпљен корпус регулатива, међународних и домаћих, које указују на обавезност поступања у интересу детета које је преживело сексуално насиље.

ЛАНЗАРОТ КОНВЕНЦИЈА

Ланзарот Конвенција (Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања) је донета 2007. год, Република Србија је ратификовала 2010. год.

ПОГЛАВЉЕ II – ПРЕВЕНТИВНЕ МЕРЕ

Члан 5. Запошљавање, едукација и подизање свести лица која раде са децом

1. Чланица потписница ће предузети потребне законске и друге мере за подстицање свести о заштити и правима деце међу лицима која имају редован контакт са децом у образовању, здравству, социјалној заштити, правосудном и полицијском сектору и у области које се односе на спорт, културу и активности у слободно време.
2. Чланица потписница ће предузети потребне законске и друге мере да лица из параграфа 1 стекну адекватно знање о сексуалном искоришћавању и сексуалној злоупотреби деце, о начину њихове идентификације и могућности споменутој у Члану 12, параграф 1: Чланица потписница ће предузети потребне законске и друге мере, у складу са својим локалним законом, како би се обезбедило да приступ тим занимањима, чије обављање посла подразумева редован контакт са децом имају кандидати који нису осуђивани за дела сексуалног искоришћавања или сексуалне злоупотребе деце.

Члан 6. Образовање за децу

Чланица потписница ће предузети потребне законске и друге мере како би се обезбедило да деца, током основног и средњег образовања, добију информације о ризицима сексуалног искоришћавања и сексуалне злоупотребе, као и о начинима на које могу да се заштите, прилагођене њиховом узрасту. Ова информација, припремљена у сарадњи са родитељима када је то могуће, презентоваће се у оквиру општег контекста информација о сексуалности и посветиће се посебна пажња ситуацијама ризика, нарочито ризика који су укључени у коришћење нових информацијских и комуникацијских технологија.

Члан 8. Мере за општу јавност

1. Чланица потписница ће радити на унапређењу и вођењу кампања за подизање свести у општој јавности са информацијама о феномену сексуалног искоришћавања и сексуалне злоупотребе деце и превентивним мерама које се могу предузети.
2. Чланица потписница ће предузети потребне законске и друге мере на спречавању и забрани растурања материјала којим се пропагирају кривична дела утврђена у складу са овом Конвенцијом.

Члан 9. Учешће деце, приватни сектор, медији и цивилно друштво

1. Чланица потписница ће подстицати учешће деце, према њиховом узрасту, у развоју и имплементацији државне политике, програма или других иницијатива које се односе на борбу против сексуалног искоришћавања и сексуалне злоупотребе деце.
2. Чланица потписница ће подстицати медије да дају одговарајуће информације које се односе на све видове сексуалног искоришћавања и сексуалне злоупотребе деце, уз дужно поштовање независности медија и слободе штампе.

Члан 12.

1. Чланица потписница ће предузети потребне законске или друге мере како би се обезбедило да правила тајности, наметнута интерним законом одређеним професионалним лицима која су позвана да раде у контакту са децом, не представљају препреку за могућност да ти професионалци подносе извештаје службама одговорним за заштиту деце о свакој ситуацији када имају основа да верују да је дете жртва сексуалног искоришћавања и сексуалне злоупотребе.

ПОГЛАВЉЕ IV – ЗАШТИТНЕ МЕРЕ И ПРУЖАЊЕ ПОМОЋИ

Члан 12. Извештавање сумње у сексуално искоришћавање или сексуалне злоупотребе

3. Чланица потписница ће предузети потребне законске или друге мере како би подстакла свако лице које зна или сумња, у доброј намери, у сексуално искоришћавање или сексуалну злоупотребу деце, да пријави те чињенице надлежним службама.

ИСТАНБУЛСКА КОНВЕНЦИЈА

Истанбулска Конвенција (Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици) је донета 2011. год, а Република Србија ју је ратификовала 2013. год.

ПОГЛАВЉЕ II – ИНТЕГРИСАЊЕ ПОЛИТИКА И ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА

Члан 11. Прикупљање података и истраживање

- 1b. Подржавати истраживања на терену свих видова насиља обухваћених Конвенцијом ради проучавања основних узрока и последица, учесталости и стопе осуде, као и ефикасности мера које се предузимају у примени ове Конвенције.
2. Чланице ће настојати да спроводе анкете међу становништвом у редовним временским размацима ради процене преваленце и трендова свих облика насиља обухваћених Конвенцијом.

ПОГЛАВЉЕ III – ПРЕВЕНЦИЈА

Члан 13. Подизање свести

1. Чланице ће промовисати односно спроводити, редовно и на свим нивоима кампање, програме подизања свести, укључујући и сарадњу са државним институцијама за људска права и телима за родну равноправност, цивилним друштвом и невладиним, посебно женским организацијама, према потреби, а у циљу подизања свести и разумевања у широј јавности различитих манифестација свих видова насиља обухваћених Конвенцијом, њихових последица по децу и потребе да се такво насиље спречи.

Члан 14. Образовање

1. Чланице ће предузети, према потреби, неопходне кораке за увођење наставног материјала о питањима попут једнакости жена и мушкараца, нестереотипних родних улога, узајамног поштовања, родно заснованог насиља над женама и права на лични интегритет прилагођеног способностима

ученика у званичне наставне планове на свим нивоима образовања.

2. Чланице ће предузети све неопходне кораке да би промовисале начела из Става 1. у неформалним образовним установама, као и у спорту, културним и рекреативним установама и у средствима јавног информисања.

СТРАТЕГИЈА ПРЕВЕНЦИЈЕ И ЗАШТИТЕ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ (2013 - 2018. ГОД.)

Забрана дискриминације према деци и малолетним лицима решена је: Породичним законом (2005. год.), Законом о основном систему образовања и васпитања (2009. год.), Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (2009. год.), Законом о равноправности полова (2009. год.) и Законом о младима (2011. год.).

АКЦИОНИ ПЛАН ЗА ПРИМЕНУ СТРАТЕГИЈЕ ПРЕВЕНЦИЈЕ И ЗАШТИТЕ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ (2014.-2018. ГОД.)

IV – ПОСЕБНЕ ОБЛАСТИ

4.1. образовање и професионална едукација

Циљ: Значајно смањење и елиминисање случајева дискриминације у систему образовања на нивоу предуниверзитетског и универзитетског образовања и спроведена едукација запослених у јавном сектору ради спречавања случајева дискриминације при/у општењу припадника осетљивих друштвених група са органима јавне власти

4.1.1 Увести у образовни систем различите садржаје и облике рада који промовишу антидискриминационо понашање и вредности и развијају компетенције за живот у демократском друштву

НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА МЛАДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ (2015-2025. ГОД.)

4.5 БЕЗБЕДНОСТ МЛАДИХ

Специфични циљ 1

- Развијати и подржати активности за превенцију и сузбијање родно заснованог, сексуалног и партнерског насиља над младим женама.
- Подржати истраживања која обрађују родну условљеност ризика и претњи, као и специфичне ризике за младе жене и мушкарце.

Специфични циљ 2

- Унапређивати програме поштовања људских и мањинских права, родне равноправности, прихватања различитости и развијање толеранције.
- Подржати истраживања, активности и програме који обухватају разне, а најчешће стереотипе и предрасуде у друштву.

АКЦИОНИ ПЛАН ЗА СПРОВОЂЕЊЕ НАЦИОНАЛНЕ СТРАТЕГИЈЕ ЗА ПОБОЉШАЊЕ ПОЛОЖАЈА ЖЕНА И УНАПРЕЂИВАЊЕ РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ (2010 - 2015. ГОД.)

Посебан циљ 5: Превенција и сузбијање насиља над женама и унапређење заштите жртава

5.2.2.2 Обезбеђивање одговарајућих просветних кадрова за увођење едукације о недопустивости насиља у образовни систем

5.4.2 Увођење знања о проблему насиља над женама у образовне програме на свим нивоима

Обуке кадрова који се школују за просветна звања на свим нивоима образовања, као и уз стално стручно усавршавање у области родно заснованог насиља над женама, родне равноправности, ненасилне

комуникације и (женских) људских права

5.4.2.1 Увођење обавезне едукације о недопустивости насиља и курсева за ненасилну комуникацију у формални образовни систем кроз све нивое школовања ради правилног формирања ставова код деце и младих

5.4.2.2 Увођење програма о људским правима, правима деце и равноправности полова у све нивое васпитно-образовног рада, као и специфичне информације о особама и институцијама које пружају помоћ жртвама насиља

ЗАКОНСКА ОБАВЕЗНОСТ ПРОПИСАНА ДОКУМЕНТИМА МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ, НАУКЕ И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ (усвојени 2007-2010. год.)

Законски обавезујућа документа су: Закон о основама система образовања и васпитања (ЗСООВ; год.), Посебни протокол Министарства просвете и науке Републике Србије за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама (2007. год.), Приручник за примену Посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама (2009. год.) и Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање (2010. год.).

Министарство просвете, науке и технолошког развоја је превенцију насиља, злостављања и занемаривања прописало Правилником о сталном стручном усавршавању и напредовању наставника, васпитача и стручних сарадника за један од приоритета у остваривању образовно-васпитног рада и одредило да се она планира развојним планом и саставни је део годишњег плана рада.

Такође, приоритетне области везане за стручно усавршавање запослених у образовању, од значаја за спровођење Препорука Националне студије, су: превенција насиља, злостављања и занемаривања, превенција дискриминације и инклузија деце;

Приручником за примену Посебног протокола за заштиту деце од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама (2009. год; стр. 21-22) стоји наведено 11 предмета у редовној настави основних и средњих школа за које је предвиђено да се користе за превенцију насиља:

„Српски (матерњи) језик и страни језици, Свет око нас, Физичко васпитање и школски спорт, Грађанско васпитање, Верска настава, Географија, Историја, Биологија, Филозофија и социологија, Устав и државно уређење и Психологија. Наведени су само поједини примери предмета, с тим да се у сваком садржају може наћи простор за превентивне активности”. До данас, овај процес није започет на системски начин и неопходно је да буде предмет најскоријег будућег напора од стране ресорног министарства.

ЗАКЉУЧАК

Спровођењем Препорука произашлих из Националне студије, Министарство просвете, науке и технолошког развоја Србије ће показати спремност да у стварном животу деце, младих, родитеља и (пред)школског особља, практично испуњава већ преузете обавезе Републике Србије у оквиру потписаних или ратификованих одговарајућих међународних конвенција и националних регулатива. Резултати и Препоруке Националне студије стоје на располагању за употребу свим друштвеним актерима одговорним за превенцију и заштиту деце од сексуалног насиља.

7. Заштита деце од насиља у Републици Србији

1. Национални институционални механизми

1. Савет за права детета Владе Републике Србије - саветодавно тело Владе, формирано је 2002. год. Након прекида у раду, седница Савета за права детета Владе Републике Србије у новом сазиву одржана је новембра 2014. год. и одлучено је да се покрене иницијатива за доношење Закона о Заштитнику права детета 2015. год. Задаци Савета су иницирање мера за усклађивање политике Владе у областима које се односе на децу и младе (здравство, образовање, култура, социјална питања), иницирање мера за изграђивање целовите и кохерентне политике према деци и младима, дефинисање препорука за остваривање важних социјалних индикатора у области бриге о деци и предлагање политике остваривања права деце у складу са Конвенцијом УН о правима детета, анализирање ефеката предузетих мера надлежних органа по децу, младе, породице са децом и наталитет, праћење остваривања и заштите права детета у нашој земљи.

2. Заштитник права грађана, Омбудсман, који се стара о заштити и унапређењу људских слобода је установљен као део правног система у Републици Србији од 2005. године. Он бира једног од заменика/ца за област заштите права детета. У АП Војводини, независни надзор над заштитом права детета обавља и специјализовани заменик омбудсмана за права детета. Такође, Одлуком о грађанском браниоцу за град Београд прописано је да грађански бранилац одређује свог заменика/цу који поседује специјализацију за обављање послова који се односе на заштиту права детета.

3. На основу Закона о забрани дискриминације из 2009. године, формиран је институт Повереника за заштиту равноправности. Задаци овог државног органа су спречавање свих видова, облика и случајева дискриминације, заштита равноправности физичких и правних лица у свим областима друштвених односа, надзор над применом прописа о забрани дискриминације, као и унапређивање остваривања и заштите равноправности.

4. Национални механизам за координацију активности и креирање политике борбе против трговине људима је формиран 2003. год. Чине га Савет за борбу против трговине људима, Координатор за борбу против трговине људима и Републички тим за борбу против трговине људима (стратешки ниво) и Служба за координацију заштите жртава трговине људима (основана 2004. год.) заједно са полицијом и правосудним органима (оперативни ниво). Савет координира националне и регионалне активности за борбу против трговине људима, разматра извештаје релевантних тела међународне заједнице о трговини људима, заузима ставове и предлаже мере за спровођење препорука међународних тела у борби против трговине људима.

5. Влада Републике Србије је 2012. год. основала Центар за заштиту жртава трговине људима, Београд, дежурни телефон доступан 24 часа: 063/610 590.

Центар за заштиту жртава трговине људима, основан као установа социјалне заштите, обавља послове процене стања, потреба, снага и ризика жртава трговине људима, врши послове идентификације и обезбеђује одговарајућу помоћ и подршку жртвама трговине људима, у циљу њиховог опоравка и реинтеграције. Центар координише активности пружања услуга социјалне заштите жртвама трговине људима, сарађује са центрима за социјални рад, установама за смештај корисника/ца, другим органима, службама и организацијама, с циљем обезбеђивања најбољег интереса и безбедности жртава трговине људима.

Затим:

Републички завод за статистику представља институцију од посебног значаја која прикупља податке на националном нивоу; у току је реформа ове области и примена концепта родно осетљиве статистике.

Ресорна министарства за област социјалне политике, здравства, образовања, унутрашњих послова, правосуђа, омладине и спорта, културе, локалне самоуправе представљају значајне механизме за заштиту деце од злостављања и занемаривања, свако из оквира своје надлежности.

Механизми за заштиту деце од насиља у Републици Србији постоје у свим релевантним секторима, у већој или мањој мери, али се мултисекторски приступ интензивно развија тек у склопу реформских процеса у области социјалне и здравствене заштите, образовања, правосуђа и полиције, и другим областима.

Установе образовног система су на основу прописа важећих у образовно-васпитном систему обавезне да граде спољашњу заштитну мрежу, што значи да треба блиско и интензивно да сарађују у оквиру превентивних,

као и интервентних активности са осталим системима релевантним за заштиту деце: полицијским управама, тужилаштвима, центрима за социјални рад, здравственим установама и организацијама цивилног друштва.

Услуга која се финансира из буџетских средстава: СОС Национална дечија линија, НаДел, 0800/123456 или 0800/116111. (специјална нумерација за помоћ деци СОС телефон - хармонизиран број са осталим државама у свету које имају овај број као СОС број), бесплатан позив са свих фиксних телефона и телефонских говорница у Републици Србији коју су формирали 2005. године Министарство за рад, запошљавање и социјалну политику, Министарство здравља, Министарство просвете и спорта, Народна канцеларија председника Републике Србије, Фондација принцезе Катарине Карађорђевић и Телеком Србија. Започела је свој рад као пројектна активност, која је прерасла у услугу која се финансира из буџетских средстава (Министарство рада и социјалне политике), као једина телефонска линија ове врсте на националном нивоу. Ова линија обезбеђује двадесетчетворочасовну саветодавну услугу деци старијој од четири године и младима, као и одраслима забринутим за децу, и доступна је 365 дана у години. На позиве одговарају посебно обучени телефонски саветници/е, који су по основној професији из различитих области: психологије, (специјалне) педагогије, социјалног рада, права и здравља.

2. Образовање и васпитање као механизам за спречавање сексуалног злостављања деце

Превенција насиља у образовно-васпитним установама има за циљ унапређивање безбедности и сигурности ученика/ца, повећање квалитета рада у образовно-васпитним установама и дугорочно, стицање социјално-емоционалних вештина свих који раде са децом.

Потребна је заједничка, ефикасна акција образовно-васпитног система за смањење насиља у институцијама и установама у којима ће се активирати сви потребни ресурси друштва (ефикасни програми за превенцију, системски и институционални механизми и мере) како у образовању тако и у другим секторима који треба да подрже ове активности (полиција, социјална заштита, здравство, локална самоуправа, цивилни сектор).

На основу Закона о основама система образовања и васпитања (ЗОСОВ; „Сл гласник РС“, 72/2009, 52/2011, 55/2013 и 35/2015) ученици и ученице имају право на: заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања, информацију о правима и обавезама, остваривање свих права, заштиту на правично поступање школе према ученику и ученици када утврди повреду утврђену законом.

На основу ЗОСОВ-а, Општег и Посебног протокола донет је Правилник о протоколу поступања у одговору на насиље, злостављање и занемаривање („Службени гласник РС“, број 30/10).

Овај Правилник је обавезујући за поступање свих запослених у установама образовно – васпитног система.

У примени Правилника о протоколу установа је дужна да обезбеди услове за сигурно и подстицајно одрастање и развој детета и ученика/ца, заштиту од свих облика насиља, злостављања и занемаривања и социјалну реинтеграцију детета и ученика/ца које је извршило, односно било изложено насиљу, злостављању или занемаривању. Свака установа обавезна је да формира Тим за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања, да донесе програм заштите и да документује анализира и извештава о случајевима насиља над децом и запосленима у својој установи.

Забрана насиља, злостављања и занемаривања у установи односи се на сваког – децу, ученике, запослене, родитеље, али и на трећа лица, тако да је образовна установа сигурно место за боравак све деце и ученика/ца и за рад запослених.

Правилником о протоколу прописује се обавезност поступања образовне установе увек када постоји сумња или сазнање да дете или ученик/ца трпи насиље, злостављање и занемаривање, без обзира ко га врши, где се оно догодило, догађа или се припрема.

Правилник препознаје сексуално насиље и злостављање као „понашање којим се дете и ученик/ца сексуално узнемирава, наводи или приморава на учешће у сексуалним активностима које не жели, не схвата или за које није развојно одрастао/ла или се користи за проституцију, порнографију и друге облике сексуалне експлоатације“.

У Приручнику за примену посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и

занемаривања, у образовно-васпитним установама наведени су примери за 11 редовних предмета и наставних садржаја који се могу користити за превенцију насиља (Министарство просвете и науке, УНИЦЕФ и Британски савет, 2009. год., стр. 21-22). Час одељенске заједнице и одељенског старешине су погодне форме за реализацију садржаја за превенцију сексуалног насиља над децом и оснаживање деце за реаговање. Слободне и ваннаставне активности треба прилагодити потребама и интересовањима деце, а треба да буду усмерене ка конструктивном и стваралачком развоју и да доприносе квалитетном коришћењу слободног времена и ван установе. Слободне и ваннаставне активности су значајан ресурс за рад на превенцији сексуалног, али и свих других облика насиља.

У оквиру Министарства просвете, науке и технолошког развоја, фебруара 2012. год., формирана је Јединица за превенцију насиља, која је 2015. год. у оквиру Правилника о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места у Министарству, систематизована као Група за заштиту од насиља и дискриминације. Група има задатак да координише, планира, развија, спроводи и прати активности које ће ојачати системску заштиту од насиља и дискриминације у образовно-васпитним установама. Група координише и програм „Школа без насиља” коју је до оснивања Јединице за превенцију насиља реализовао УНИЦЕФ. Програм пружа конкретна знања о томе како се проблем насиља може решити учењем техника понашања и процедура у превазилажењу конфликта. Програм доприноси стварању безбедне и ненасилне средине за одрастање деце, подстиче изградњу и неговање пријатељских односа, толеранције и здравих стилова живота. До сада су у програм укључене 274 основне и средње школе. У оквиру обуке у програму “Школа без насиља”, родитељи добијају Приручник за родитеље: Шта је данас било у школи. За све друге родитеље, Приручник је доступан на сајту www.sbn.rs и служи да се родитељи оснажују за развијање родитељских вештина које су у функцији превенције и заштите деце/ученика/ца од насиља.

Отворена је и СОС линија за пријаву насиља 0800/200 201 у образовно-васпитном систему где ученици/е и млади, родитељи и запослени могу пријавити насиље и у оквиру које ће добити информације о процедурама на нивоу образовно-васпитних установа и психолошку подршку за превазилажење тешкоћа.

Завод за унапређивање образовања и васпитања, у оквиру Центра за професионални развој, доноси Каталог програма стручног усавршавања запослених у образовању у коме се налазе акредитовани програми који су у функцији развијања ненасилне комуникације, поштовања различитости и заштите деце од насиља, занемаривања и злостављања.

У основним и средњим школама ученици/е могу изабрати изборни предмет Грађанско васпитање. Предмет садржи наставне јединице које се односе на развијање културе наносиља и развијање вештина социјално-емоционалног учења које су у функцији заштите ученика/ца од свих облика насиља.

Поред тога, школама је омогућено да се кроз факултативне делове програма саме одреде за реализовање садржаја који су у складу са потребама деце и захтевима средине.

Група за заштиту од насиља и дискриминације приредила је Приручник за превенцију родно заснованог насиља који је намењен запосленима у образовно-васпитним установама, родитељима и ученицима и ученицама у основним и средњим школама 2015. год. Приручник је настао у оквиру пројекта „Интегрисани одговор на насиље над женама у Србији” који је спроведен под окриљем Уједињених нација.

Успостављена је и нова онлајн услуга - СОС преко Фејсбук-а, где деца / ученици/е и млади који су изложени насиљу путем друштвених мрежа, могу пријавити насиље и где ће добити подршку за превазилажење потешкоћа које имају.

Више програма са циљем унапређивања безбедности деце реализују се у сарадњи са различитим Министарствима, Факултетима, Институтима, удружењима и цивилним сектором.

3. Домаће и међународне невладине организације

Бројне домаће и међународне невладине организације посвећене су питању заштите деце и ученика/ца од свих облика насиља, злостављања и занемаривања. Осим тога што невладине организације све више остварују сарадњу са владиним сектором у Србији, оне чине и значајан извор података о насиљу над децом у Србији.

Основни фокус рада невладиних организација односи се на оснаживање ученика/ца да насиље препознају и

пријављују, као и оснаживање стручњака и стручњакиња који раде са децом да јачају своје компетенције за правовремено реаговање у ситуацијама насиља.

Прве СОС линије за подршку онима који су изложене насиље трпе, као и склоништа за жене и децу која су изложена насиљу, управо су оснивана захваљујући доприносу домаћих и међународних невладиних организација.

Невладине организације активно учествују у иницирању доношења законских и подзаконских аката, стандарда који се заснивају на правима детета и заступају примену донетих међународних конвенција, као и других законских мера у ситуацијама насиља или кршења права детета.

Данас, велики број невладиних организација даје свој допринос напорима владиног сектора да обезбеди дугорочна решења у области спречавања насиља и злостављања деце и ученика/ца. Осим тога, допринос невладиног сектора је и у спровођењу различитих врста истраживања у овој области и оснивањем различитих ресурса стављеним на располагање онима који су изложени насиљу, злостављању и занемаривању.

У овом тренутку, велики број организација спроводи активности у вези са заштитом ученика/ца и развија различите ресурсе за подршку у случају изложености насиљу (Аутономни женски центар је женска невладина организација која се бави оснаживањем жена у превазилажењу трауме насиља у породици, партнерског насиља и/или сексуалног насиља кроз психолошку и правну професионалну подршку, те сензибилисањем и едукацијом професионалаца и професионалки у институцијама о насиљу над женама, женским људским правима и институционалним процедурама заштите од насиља, превенцијом свих видова насиља над женама и промоцијом женских људских права; Саветовалиште за борбу против насиља у породици пружа заштиту путем телефонских разговора, непосредних разговора са женама, уз бесплатну адвокатску и психотерапеутску помоћ, води Сигурну кућу за смештај жртава насиља, те учествује у борби против трговине људима као део Републичког тима за борбу против трговине људима; АСТРА (Анти-трафикинг акција) је невладина организација посвећена искорењивању свих облика трговине људима, а нарочито женама и децом, и ради на креирању друштва слободног од свих врста експлоатације, насиља, дискриминације, економских и социјалних неједнакости; Центар за права детета се залаже за поштовање дечијих права и за циљ има остваривање Конвенције о правима детета и остваривање права детета кроз директан рад са професионалним лицима, затим је реализовао знатан број важних пројеката с циљем да се измени законодавна пракса, да се прошири идеја о заштити права детета, истражи стање деце и стање рањивих група деце, итд.; Инцест Траума Центар – Београд је женска невладина организација која је посвећена пружању психолошке подршке деци и женама који су преживели сексуално насиље, превенцији сексуалног насиља и обучавању професионалки и професионалаца који раде на заштити деце и жена од насиља у породици и сексуалног злостављања; АТИНА је ангажована на програмима свеобухватног социјалног укључивања жртава трговине људима и других видова експлоатације, едукације и јачању капацитета професионалаца и професионалки, као и институција за креирање политика у овој области и остваривања могућих механизма добрих пракси у области социјалног укључивања; ЦЕНТАР Е8 као омладинска организација усмерена је на рад са младима у циљу развијања здравих животних стилова и унапређења менталног и репродуктивног здравља, родне равноправности кроз програме рада са младићима, превенције насиља и значаја партиципације младих у различите друштвене сфере; као и многе друге невладине организације широм Републике Србије).

Као и у претходном периоду, важно је истаћи да је добра сарадња између владиног и невладиног сектора од пресудне важности за обезбеђивање адекватне подршке свима који су изложени родно заснованом насиљу, али и за пружање снажног и доследног институционалног одговора у ситуацијама насиља.

8. Спречавање сексуалног злостављања деце

1. Појам примарне, секундарне и терцијарне превенције

Превенција сексуалног злостављања може се одвијати на 3 степена:

а) **Примарна превенција** - укључује рад на подизању свести јавности, путем медијских порука да је сексуално злостављање, као и сви облици сексуалног злостављања деце одговорност сваког од нас и друштвени проблем целокупне заједнице. Једнако је важна и едукација родитеља и деце о здравом развоју сексуалности и основним правилима сексуалног понашања.

б) **Секундарна превенција** - усмерена је на друштвене групе које су под високим ризиком, попут деце чији су се родитељи развели, чији су родитељи овисници, деце која су доживела различите стресне ситуације, која се налазе у сукобу са законом, која су изложена раним сексуалним односима... Састоји се у стварању група подршке за рањиву децу и рањиве одрасле особе, нпр. у центрима за социјални рад, домовима здравља, домовима за децу без родитељског старања, центрима за породични смештај и др.

ц) **Терцијарна превенција** - односи се на третман, и за жртве и за починиоце, како би се прекинуо круг злостављања. Изразито је важно интегрисати програме превенције у предшколске и школске установе, постојеће социјалне и здравствене службе.

2. Ефективни превентивни програми и вредносни оквир Стратегије

Појам ефективног превентивног програма

Ефективан програм спречавања сексуалног злостављања деце је ефективан када садржи учење о кључним концептима који јачају моћ и контролу на страни детета и одликује се дизајном који на разумљив начин служи учењу и евалуацији процеса и стечених знања. Програм циља појединке, односе, заједницу и друштво и развија се на примарном, секундарном и терцијарном нивоу. Поштује се „златно правило превенције“ које налаже да у предшколским установама, основним и средњим школама знања и вештине стичу прво запослени у овим установама, затим родитељи и старатељи и на крају деца и млади. Ово правило обезбеђује спремност одраслих да искажу пун савезнички став детету.

Ефективан програм представља учење о:

- Здравим односима и здравим изборима, укључујући учење о аутономији у одлучивању, разликама у моћи (између полова) и појму пристанка / сагласности
- Кључним концептима, као што су „твоје тело припада теби“, „реци НЕ“, о телу, о сексуалности, о личним границама, о насиљу и да је фактор ризика да се насиље догоди пол (сексуално насиље је један вид родно заснованог насиља), о веровању у своју интуицију, о добрим и лошим тајнама, о добрим и лошим додирима, да је опоравак од сексуалне трауме могућ, да дете никад није криво и одговорно за сексуално насиље којем је изложено
- Вишеструком ризику под којим се налазе деца из друштвених маргинализованих група и бризи о специфичностима различитих егзистенција
- Изворима помоћи који су безбедни за дете и пружају поверење у исказ детета, укључујући критеријуме за избор одрасле особе од поверења којој дете може да се повери
- Вештинама како да дете одговори на различите животне ситуације које захтевају очување моћи на страни детета и контроле, односно управљање над сопственим животом
- Обелодањивању сексуалног насиља у безбедном контексту
- Безбедности у сајбер простору

Дизајн ефективног програма садржи:

- Бригу о осећањима детета
- Прилагођеност узрасту детета и контексту у којем живи
- Различите методе учења, са нагласком на активно учешће деце
- Континуитет од минимум четири школска часа током школске године
- Приступ који је разумљив родитељима и старатељима и запослени у образовању их у континуитету

- информишу (пре, током и након извођења програма)
- Запослени у образовању су компетентни за планирање, извођење и евалуацију програма, посебно евалуацију друштвених ставова од значаја за разумевање теме сексуалног насиља
- Запослени у образовању су благовремено информисали надлежне службе за заштиту деце о планирању, извођењу и евалуацији програма, а да би ове службе на време планирале и припремиле своје адекватно реаговање у случају обелодањивања сексуалног насиља над децом
- Запослени у образовању су компетентни да пруже интервенцију када дете обелодани да је преживело сексуално насиље
- Механизам повезивања предшколске установе и школе са службама одговорним за заштиту детета и обезбеђивање специјализоване помоћи одмах.

Ефективан програм спречавања сексуалног насиља над децом у свом фокусу има:

1. Појединке (најпре деца и млади као потенцијалне жртве, а затим одрасле особе, млади и деца за које постоји ризик да ће починити сексуално насиље или су га већ починили)
2. Односе (посматраче/ице, односе унутар вршњачке групе, родитеље)
3. Заједницу (спречавање ситуационог криминала)
4. Друштво (медијска кампања која ангажује општу и стручну јавност)

Програме који се обраћају наведеним циљним групама, неопходно је развити на примарном, секундарном и терцијарном нивоу. Додатно, безбедност деце у сајбер простору представља нит кроз више области матрице превенције.

Примери програма превенције насиља над децом који по структури одговарају горе наведеним критеријумима су „Школа без насиља“ дубински о теми насиља унутар вршњачке групе (УНИЦЕФ) и „Здрави избори за децу“ који свеобухватно обрађује теме рода, насиља у породици, различитости, изграђивања самопоштовања и самопоуздања (Инцест Траума Центар – Београд).

Стратегијом се посебно охрабрује дизајн, практична примена и евалуација различитих програма у циљу размене искустава.

ВРЕДНОСНИ ОКВИР СТРАТЕГИЈЕ

Стратегија је фокусирана на сексуално насиље над дететом:

1. У породици
2. У предшколској установи и школи, од стране запослене особе
3. Унутар вршњачке групе

Док се о сексуалном насиљу у друштву и од стране државе не говори јасно и отворено, не може се говорити о родној равноправности.

Вредносни оквир Стратегије одговара на потребе успостављања и реализације ефективне превенције.

Национална студија је потврдила да су елементи успешне превенције сексуалног насиља следећи:

А) Разумевање озбиљности значаја и утицаја превентивних мера и активности

- Активно и континуирано креирање политике од стране доносилаца одлука, која је у интересу детета које је преживело сексуално насиље
- Воља креатора политике и доносилаца одлука за планирање, извођење и евалуацију превентивних мера и активности
- Воља креатора политике и доносилаца одлука за финансијско улагање у превентивне мере и активности
- Континуирано учење свих друштвених актера како се планира, изводи и евалуира превенција
- Активно учешће запослених у образовању у мењању законодавства у интересу детета које је преживело сексуално насиље
- Активно учешће запослених у образовању у иницирању промена за постизање правде кроз систем који је пријатељски окренут детету

- Активно учешће запослених у образовању у области односа с медијима, учење о односима с јавношћу, као и запослени у образовању у улози едукатора/ки за медије
- Интегрисање тематских садржаја из области сексуалног насиља у програме предшколских установа и курикулуме редовних предмета основних и средњих школа, прописаним у оквиру других докумената Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
- Учење о различитостима, посебно о родној компоненти
- Учење о родној компоненти сексуалног насиља и да је сексуално насиље злочин из мржње
- Учење о вези мизогиније и а) окривљавања детета које је преживело сексуално насиље б) савезничког става које имају особе из окружења детета према починиоцу сексуалног насиља
- Учење о штетности насилних сексуалних радњи по дете
- Учење о ефектима окривљавања по дете, о штетности „мита о узајамности“ између починиоца и жртве,
- Учење да се сексуално насиље може догодити свакоме и у свакој породици
- Охрабривање самоорганизовања деце и родитеља, и активна асистенција овом процесу (нагласак на изграђивању савезничких ставова свих актера који су у окружењу детета које је преживело сексуално насиље)
- Континуирани рад на промени личних ставова, навика, понашања и постојећих стереотипа у сврху извођења превенције и заштите у интересу детета које је преживело сексуално насиље
- Посебан рад на промени личних ставова који изражавају декларативно заступање интереса детета које је преживело сексуално насиље
- Проучавање ставова који владају у друштву и њиховог значаја кроз системска, свеобухватна истраживања

В) Превентивне мере и активности подстичу обелодањивање и стога је неопходно:

- Ангажовање у развијању и примени механизма за рано откривање сексуалног насиља у оквиру образовног система
- Континуирани рад на подизању свести опште и стручне јавности о испуњавању законске обавезе пријављивања сумње и/или сазнања да је дете преживело сексуално насиље
- Примена Ланзарот Конвенције Савета Европе у пуној мери, посебно Поглавља II (Превентивне мере), Члан 12. којим се ставља тачка на чување „професионалне тајне“ на штету детета.
- Примена Ланзароте Конвенције Савета Европе у пуној мери у делу који се тиче законске обавезе пријављивања и процесуирања кривичних дела из области сексуалних деликата над децом
- Активно учешће запослених у образовању у постизању правде за дете кроз систем који је пријатељски окренут детету
- Усвајање поступака пријатељског заступања деце у процесуирању починилаца / починитељки сексуалног насиља над децом чиме се постиже и интерресорно повезивање у превенцији и заштити деце од сексуалног насиља.

3. Мултисекторски приступ превенцији

Да би се права детета на заштиту од сексуалног злостављања и занемаривања остварила, неопходно је успоставити ефикасан и ефикасан систем у смислу спречавања сексуалног злостављања деце и истовремено омогућити брз и координисан поступак интервенције да се злостављање хитно прекине и обезбеди опоравак и безбедан каснији развој детета.

Службе из свих ресора су једнако одговорне за превенцију и заштиту деце од насиља. Свим друштвеним актерима ангажованим у овим областима је неопходно омогућити услове за рад који доприносе испуњењу циљева њиховог деловања и личну безбедност. Важно је подизање свести запослених у свим ресорима о њиховом активном учешћу у креирању и спровођењу превентивних мера, активности и програма, као и подизање свести о међуресорном повезивању. Неки од праваца повезивања могу бити у циљу заговарања законодавних промена које подстичу превенцију или указивање на праћење спровођења установљених процедура и мера (на пример, поштравање казни за извршиоце сексуалног насиља, и др.).

Повезаност превенције и заштите

Превенција и интервенција су увек повезане. Свеобухватан приступ је сложен процес који захтева успостављање добре и континуиране мултисекторске сарадње стручњакиња и стручњака из свих области које су одговорне за добробит детета у оквиру образовања и васпитања, социјалне заштите, здравства, полиције, правосуђа, невладиних организација и медија. Обзиром да превентивни програми отварају простор за обелодањивање

искустава злостављања, потребно је подизање капацитета свих ресора и континуиран процес учења у циљу специјализације у овој области.

Да би се међусекторска сарадња на спречавању сексуалног злостављања деце остварила и функционисала правилно, што значи у интересу детета, неопходно је да: 1. сви учесници/е имају јасно дефинисан циљ и улогу у спречавању сексуалног злостављања деце; 2. добро познају и на позитиван начин практикују: 2.1 своју и улоге других сектора у превенцији и заштити; 2.2 професионалне обавезе и овлашћења у оквиру своје улоге у систему, основне улоге осталих учесника/ца у ланцу и постојећу регулативу, и 2.3 комуникацију и у оквиру тога начине размене информација унутар и између сектора (писани документи, повратне информације и сл.).

Досадашња пракса је показала да су основне препреке за ефикасну заштиту деце недовољно познавање професионалних обавеза / корака у процесу превенције и заштите, нејасно дефинисање улога запослених у наведеним секторима и непримењивање прописаних регулатива услед изостанка законом регулисаних санкција за непоступање у интересу детета.

У актуелном тренутку, може се сматрати да главни узрок неадекватног поступања у оквиру превенције и заштите деце од насиља, тиме и сексуалног злостављања, није више недостатак регулатива, већ изостанак њихове примене у оквиру система. Други по реду узрок је потреба за додатним подизањем свести опште јавности како би се сексуално злостављање детета као друштвени проблем препознано и адекватно реаговало, у складу са законским процедурама. У вези са оба узрока, Национална студија је показала да су корен дубоко интернализовани лични ставови на страни опште и стручне јавности, а који не прате интерес детета које је изложено сексуалном злостављању.

У циљу спречавања секундарне трауматизације која може настати неодговарајућим третманом детета и његових особа од подршке, а од стране установа којима се обраћају за помоћ, потребно је развијати мултисекторски приступ превенцији и заштити деце од насиља, тиме и сексуалног злостављања, што значи да је на системском нивоу неопходна израда цене насиља - калкулације колико државу кошта насиље над децом / сексуално злостављање деце. У земљама ЕУ и САД, израда калкулације је прекинула предрасуду да је цена превенције висока, а показала да су финансијска средства која се од стране система и саме жртве улажу након што се злостављање детета већ догодило - забрињавајуће висока. Према Европском извештају о заштити деце од насиља, сваки уложени долар на превенцији насиља даје добит од 2 до 17 долара кроз „уштеду“ у виду одсуства потребе за ангажовањем различитих заштитних и рехабилитационих система.*¹²

Случајеви забележеног злостављања деце и сексуалног злостављања деце у Србији су случајеви првог реда хитности. Ситуација насиља је кризна ситуација и захтева тренутно решавање са основним циљем заустављања насиља и трајно збрињавање детета на безбедан начин. Случајеви показују да на високу цену насиља посебно утичу тешкоће на страни надлежних служби у испуњавању начела хитности. Неопходно је да сви ресори, у року који је прописан законским и другим одговарајућим актима и процедурама поступања, испуне у пуној мери своја овлашћења, без чекања да то друге службе и/или други ресори учине. Посебно се указује на неопходност испуњавања законске обавезе пријављивања сумње и/или сазнања да је дете сексуално злостављано, и то на првом месту полицији, без чијег учешћа нема заустављања и трајног прекида ситуације насиља. Практика пријављивања полицији се нарочито напомиње за запослене у предшколским установама, основним и средњим школама и ученичким домовима који су прва линија свакодневног рада са децом. У оквиру испуњавања својих овлашћења, сваки ресор је једнако одговоран за развијање и изграђивање културе комуникације и културе сарадње.

Добробит детета је приоритет сваке превентивне и интервентне мере. Због тога је важно да се коригују претходне навике у међуресорној комуникацији и сарадњи које нису пратиле најбољи интерес детета, посебно детета које је преживело сексуално злостављање.

Сваки сегмент међуресорне сарадње је предмет рада у циљу изграђивања личних ставова запослених у најбољем интересу детета. Ипак, сваки запослени је дужан и одговоран да поступа по закону, што значи да хитно примењује прописане поступке и процедуре, при чему његови или њени лични ставови не смеју да имају утицај на примену овлашћења и остваривање закона.

Утврђивање цене насиља за државу и друштво, посебно цене сексуалног злостављања деце, је превентивна мера којом се утиче на интервенцију која је економски исплатива, односно исплатива у односу на уложена

12 http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf?ua=1 str 70;

средства. У домен ефикасних превентивних мера се убраја и примена чланова закона који повлаче одговарајуће санкционисање када родно засновано насиље од стране надлежних служби није третирано као случај хитности првог реда.

У оквиру мултисекторског приступа превенцији, посебно се наглашава улога медија у етичком извештавању о теми сексуалног насиља које значи пуну заштиту детета, са посебним акцентом на редовном извештавању о активностима у циљу спречавања сексуалног насиља (нпр. кампање подизања свести, учешће наставница, родитеља и деце), као и извештавању у континуитету, а не ad hoc и сензационалистички, уз одавање личних података жртве и других актера случаја. Важно је подизање свести медијских кућа и њихових запослених да је минимум једнако важна вест која утиче да се спречи насиље над децом у односу на вест кад се насиље над дететом већ догодило. Улога медија се препознаје, између осталог, и кроз њихово извештавања о досуђеним казнама за починиоце и мерама предвиђеним *Законом о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима (у јавности познат као “Маријин закон”)*, донетим 2013. год.

Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања даје модел мултисекторске сарадње кроз формулисање улоге свих актера у процесу заштите као и кораке у оквиру овог процеса.

Посебним протоколима уређени су интерни поступци унутар система и унутар установа, као што су предшколске установе и школе, центри за социјални рад, полиција, правосуђе и здравствене установе, као и поступци у односу на остале учеснике/це у процесу.

У ресору образовања, Правилником донетим 2010. год., Посебни протокол је подигнут на ниво правно обавезујућег акта – прописа.

4. Приоритетни задаци

У складу са актуелним стањем у овој области у Републици Србији, издвајају се следећи приоритети у спречавању сексуалног злостављања деце:

- Подизање нивоа свести грађанки и грађана о распрострањености сексуалног злостављања деце и његовим карактеристикама, нултој толеранцији на различите облике насиља над децом и посебно на сексуално злостављање деце;
- Усвајање свеобухватних стратегија, системских механизма и инструмената за превенцију и реаговање у случајевима сексуалног злостављања деце;
- Јачање компетенција запослених у образовању у области превенције и заштите деце и ученика/ца од насиља и дискриминације
- Пуна примена Препорука прве Националне студије студије о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији, као инструмената за спречавање сексуалног злостављања деце:
 1. Интегрисање тематских садржаја из области превенције као и препознавања сексуалног насиља и заштите деце која су преживела сексуално насиље, у програме предшколског васпитања и образовања и редовне наставне програме националног курикулума школских установа, као и редовних релевантних уџбеника и других материјала који се користе у образовно-васпитном систему.
 2. Извођење свеобухватне Студије о ставовима према сексуалном злостављању деце, ради стицања репрезентативне слике на националном нивоу, а у циљу промене навика, понашања и постојећих друштвених стереотипа.
- На системском нивоу, утврђивање цене насиља за државу и друштво, посебно цене сексуалног злостављања деце, као превентивна мера којом се утиче на интервенцију која је економски исплатива, односно исплатива у односу на уложена средства.
- Организовање будућих истраживања у области сексуалног злостављања деце која укључују особље васпитно-образовних установа, родитеље и децу/ученике/це

- Развијање информационог система за прикупљање података о насиљу над децом, посебно о сексуалном злостављању деце, и развијање процедура општег и међусекторског повезивања у превенцији и извештавању о стању;
- Даље развијање законодавства у овој области, механизма за његово спровођење и мониторинг, дефинисање и усвајање релевантних инструмената за превенцију и заштиту права детета;
- Развијање водича / приручника за превенцију сексуалног злостављања деце у различитим секторима како би се обезбедила ефикасна међусекторска сарадња;

Циљеви Стратегије за спречавање сексуалног злостављања деце

1. Општи и специфични циљеви

Општи циљ: Побољшање правне регулативе и увођење образовно-васпитних програма и мера за спречавање сексуалног насиља над децом и младима од стране одраслих особа и сексуалног насиља међу вршњацима.

Специфични циљеви:

Специфични циљ 1: Унапређивање законских оквира и институционалних правила и процедура који регулишу бригу о деци, заштиту права деце и однос различитих образовних институција и професија према деци.

Мере за остварење специфичног циља 1:

- 1.1 Успостављање Кодекса понашања запослених у образовању осетљив за тему сексуалног злостављања деце
- 1.2 Увођење обавезне процедуре провере кандидата при запошљавању у образовно-васпитним установама у вези са ризиком за вршење сексуалног насиља
- 1.3 Израда Посебног упутства за образовно-васпитне установе о поступању различитих актера у случају сумње и/или сазнања о сексуалном злостављању деце у породици и ван ње
- 1.4 Унапређења политика и регулаторних оквира који треба да осигурају да превенција и заштита деце од злоупотребе путем интернета буду адекватно заступљени у стратешким документима (стратегије), секторском законодавству (заштита деце, образовање, здравство, правосуђе, полиција, медији) и механизмима за њихово спровођење (општи и посебни протоколи).

Специфични циљ 2: Унапређивање знања, вештина и ставова кључних актера образовања и васпитања – а првенствено запослених у васпитно-образовним установама, родитеља и деце / ученика и ученица – о родним улогама, сексуалном насиљу, различитостима и дискриминацији.

Мере за остварење специфичног циља 2:

- 2.1 Континуирано учење за све запослене, а посебно васпитаче/ице и наставнике/це, о облицима и кажњивости сексуалног злостављања деце у породици и ван ње
- 2.2 Континуирано учење за све родитеље и старатеље/ке о облицима и кажњивости сексуалног злостављања деце у породици и ван ње
- 2.3 Континуирано учење за сву децу и ученике/це о облицима и кажњивости сексуалног злостављања деце у породици и ван ње
- 2.4 Континуирано учење за локалне и националне медије о облицима и кажњивости сексуалног злостављања деце у породици и ван ње
- 2.5 Унапређења капацитета за борбу против занемаривања, насиља, злостављања и злоупотребе деце путем интернета, са посебним фокусом на заштити деце од дигиталног сексуалног насиља, спровођење активности информисања и подизања свести о могућностима и ризицима које доноси присуство деце на интернету.

Специфични циљ 3: Унапређивање превентивних образовних програма и мера (акредитоване обуке за васпитаче/ице и наставнике/це, програми радионица са родитељима и ученицима/ама и др.), као и компетенција

васпитно-образовних установа да их примењују, прате и унапређују њихову примену.

Мере за остварење специфичног циља 3:

- 3.1 У ПУ, ОШ и СШ, у оквиру Тима за заштиту деце од насиља, злостављања и занемаривања, формирање и оспособљавање трочлане јединице посебно задужене за спречавање сексуалног злостављања деце коју чине особе од поверења за децу и младе
- 3.2 У ПУ, ОШ и СШ, усвајање Посебног упутства о поступању у случају сумње и/или сазнања о сексуалном злостављању над дететом / учеником/цом у породици и ван ње
- 3.3 Акредитовање најмање два обавезна програма основног нивоа за запослене у ПУ, ОШ и СШ о спречавању сексуалног злостављања над дететом / учеником/цом у породици и ван ње
- 3.4 Осмишљавање образовног пакета радионица за родитеље и старатеље/ке о спречавању сексуалног злостављања над дететом / учеником/цом у породици и ван ње
- 3.5 Осмишљавање образовног пакета радионица за ученике/це укључених у 11 редовних предмета у складу са Приручником за примену Посебног протокола Министарства просвете, науке и технолошког развоја. Осмишљавање образовног пакета који би био саставни део редовних активности у предшколској установи. Оспособљавање најмање 20 одабраних чланица/чланова Тимова за вођење обавезних програма основног нивоа за запослене у ПУ, ОШ и СШ (Тренинг тренера и тренераца за вођење обавезних програма)
- 3.6 Осмишљавање образовног пакета радионица за ученике/це, родитеље и старатеље/ке о могућностима и опасностима на интернету и о томе како да пријави дигитално насиље, са посебним фокусом на сексуално насиље; израда стручно-методолошког упутства.

Специфични циљ 4: Унапређивање знања и вештина запослених у образовању, родитеља и деце / ученика и ученица о спречавању сексуалног злостављања деце (како би умели да креирају безбедан амбијент од ризика за сексуално злостављање, препознају намере и ризике и адекватно реагују)

Мере за остварење специфичног циља 4:

- 4.1 Оспособљавање одељенских старешина, предметних наставника/ца и стручних сарадника/ца кроз обавезне акредитоване програме основног нивоа за запослене у образовању
- 4.2 Информисање родитеља / старатеља о теми сексуалног злостављања деце у породици и начинима реаговања минимум једном годишње (радионицу води разредни старешина и/или стручни сарадник/ца)
- 4.3 Информисање деце и ученика/ца током сваког полугодишта о теми сексуалног злостављања деце у породици и начинима реаговања (радионицу води разредни старешина и/или стручни сарадник/ца)
- 4.4 Информисање ученика/ца у оквиру сваког од прописаних 11 редовних предмета у складу са Приручником за примену Посебног протокола Министарства просвете, науке и технолошког развоја, током сваког полугодишта о теми сексуалног злостављања деце у породици
- 4.5 Оспособљавање одељенских старешина, предметних наставника/ца и стручних сарадника/ца кроз обавезне акредитоване програме основног нивоа за запослене у образовању о могућностима и опасностима на интернету и о томе како да пријави дигитално насиље, са посебним фокусом на сексуално насиље.

Специфични циљ 5: Унапређивање спречавања сексуалног насиља међу вршњацима и сексуалног насиља над децом и младима од стране одрасле особе кроз вршњачко учење и мобилизацију младих у локалној заједници.

Мере за остварење специфичног циља 5:

- 5.1 У ОШ и СШ, формирање и едуковање Ученичког парламента и/или Вршњачког тима против сексуалног насиља од стране едуковане одрасле особе која је члан/ица Тима за заштиту
- 5.2 У оквиру одељенских и школских правила додати и правила која регулишу вршњачке односе у области сексуалности (процес реализује Ученички парламент и/или Вршњачки тим против сексуалног насиља)
- 5.3 Информисање свих ученика/ца Школе о теми сексуалног насиља међу вршњацима (реализује

Ученички парламент и/или Вршњачки тим против сексуалног насиља)

5.4 Реализовање најмање две акције годишње у циљу спречавања сексуалног насиља међу вршњацима и сексуалног насиља над децом и младима од стране одрасле особе (реализује Ученички парламент и/или Вршњачки тим против сексуалног насиља)

5.5 Информисање свих ученика/ца школе о теми дигиталног насиља међу вршњацима путем промоције сервиса за пријаву и подршку ове врсте насиља.

2. Праћење и евалуација реализације циљева

За праћење достигнућа у реализацији постављених циљева Стратегије, препоручује се да се прате на националном нивоу, у годишњим интервалима, **најмање следећи показатељи**, односно подаци о деци разврстани према узрасту и полу, као и други подаци који поспешују спречавање насиља над децом, **са нагласком на сексуално злостављање деце**:

- Број забележених случајева насиља над децом, према врстама насиља, полу и узрасту детета;
- Број деце евидентиране као жртве насиља (од укупног броја забележених случајева, изражено у процентима) према месту где се насиље догађа (кућа, школа и друго) и према учиниоцима насиља (одрасли, вршњаци) и полу учиниоца;
- Број забележених случајева злостављања и занемаривања деце (од укупног броја забележених случајева, изражено у процентима) који су резултирали судским одлукама или другим мерама;
- Број деце жртава злостављања и занемаривања (од укупног броја забележених случајева, изражено у процентима) која су добила помоћ, односно саветовање у току опоравка и ко је пружио услугу;
- Број деце жртава сексуалног злостављања, сексуалне експлоатације, проституције, порнографије и трговине људима;
- Број деце жртава сексуалног злостављања, сексуалне експлоатације (од укупног броја забележених случајева, изражено у процентима) која су у процесу опоравка добила помоћ и саветовање и ко је пружио услугу;
- Број деце која су искоришћена као дечија радна снага;
- Број деце која живе на улици - "деца улице";
- Број пријављених кривичних дела извршених од стране особа млађих од 18 година;
- Број особа млађих од 18 година које су пријављене због извршења кривичних дела;
- Број изречених мера надзора над вршењем родитељског права;
- Број родитеља делимично и потпуно лишених родитељског права;
- Број спроведених поступака за породичноправну заштиту деце од насиља у породици;
- Број процесуираних кривичних дела извршених против деце, са нагласком на кривична дела из области сексуалних деликата;
- Број злостављане и занемарене деце којој је постављен колизијски старатељ, односно привремени заступник.

Треба, такође, обезбедити и пратити на годишњем нивоу податке о функционисању механизма за превенцију и заштиту деце од насиља који су предвиђени Стратегијом.

Значајан показатељ који треба пратити на годишњем нивоу јесу и финансијска средства која се издвајају за превенцију и заштиту деце из буџета, како на националном тако и на локалним нивоима, са нагласком на превенцију и заштиту деце која су преживела сексуално насиље.

Неопходно је спроводити периодичну евалуацију постигнутих резултата у реализацији циљева Стратегије, а свакако прву свеобухватну после две године, и на основу тога вршити даље усклађивање мера и активности са постављеним циљевима Стратегије. Финална евалуација ће се вршити на крају периода који је предвиђен за спровођење Стратегије (2020. год).

9. Одговорне установе и организације

Одговорност државе за примену Стратегије и предузимање свих потребних мера произлази из обавеза преузетих ратификовањем Конвенције о правима детета Уједињених нација и других међународних и домаћих докумената.

С обзиром на то да се превенција и заштита деце од насиља може успешно спроводити само у партнерству свих сектора друштва - државних институција, међународних и домаћих невладиних удружења, органа локалне самоуправе, научних институција, јавних гласила и средстава јавног информисања - неопходно је да се у процес спровођења Стратегије укључе и подрже га сви релевантни сектори. Координативну функцију у том процесу треба да има Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

10. Извори финансирања и трошкови реализације Стратегије

Средства за реализацију мера и активности предвиђених Стратегијом обезбедиће се из буџета Републике Србије. Такође ће се стимулисати издвајање средстава из буџета јединица локалне самоуправе, од донатора и међународних партнера, укључујући и приватни сектор. За координативну функцију Савета за права детета Владе, средства ће се обезбедити из буџета Републике Србије. Поступаће се у складу са Општим коментаром Комитета за права детета бр. 13.

11. Израда Акционог плана Стратегије

Будуће активности на разради документа Стратегије укључиће израду Акционог плана који дефинише конкретне мере, активности, носиоце активности, рокове за реализацију активности и потребна средства. Спровођењем Акционог плана реализоваће се циљеви постављени овим документом.

ПРЕДМЕТ: СРПСКИ ЈЕЗИК

1. Насилнику се треба одупрети, насиље треба пријавити! – Драган Кувелић
2. Добре тајне нас усређују, лоше тајне НЕ – Драган Кувелић
3. Даље руке од мог дома – даље руке од мог тела – Драган Кувелић
4. Кажи НЕ – сексуално злостављање од стране особе коју дете познаје – Неца Јовић
5. И ЈА СЕ ПИТАМ! – Неца Јовић
6. Томова, Хаклберијева и Бекина родна кутија – Ивана Стјепановић
7. Насиље у породици је лоша тајна – Ивана Стјепановић
8. Ризик да се догоди сексуално насиље – Ивана Стјепановић
9. Поштуј различитости и спречићеш насиље! – Ивана Стјепановић
10. „Хасанагиница“ као један понуђени оквир за сагледавање родних улога које чине подлогу за одвијање насиља у породици – Анита Угреновић
11. „Антигона“ као један понуђени оквир за сагледавање теме сексуалног насиља у породици – Анита Угреновић
12. Причање догађаја на основу низа слика као један понуђени оквир за препознавање и реаговање на ситуацију сексуалног насиља – Анита Угреновић
13. „Кад су цветале тикве“ као један понуђени оквир за сагледавање теме сексуалног насиља и осећања особа које су га преживеле – Анита Угреновић
14. „Ново је да сам била злостављана“ – Анита Угреновић
15. Новински текст као један понуђени оквир за сагледавање теме сексуалног насиља у установи/организацији – Анита Угреновић
16. „Злочин и казна“ као један понуђени оквир за сагледавање теме сексуалног насиља – Анита Угреновић
- 17-18. Јавно говорим против сексуалног насиља над децом! – Анита Угреновић

ПРЕДМЕТ:	СРПСКИ ЈЕЗИК
РАЗРЕД:	ПРВИ
ТЕМА:	КЊИЖЕВНОСТ – ЕПИКА
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Тома Славковић: Зец и вук
НАСЛОВ ЧАСА:	Насилнику се треба одупрети, насиље треба пријавити
ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">Разумевање прочитаног текста.Оспособљавање за доживљавање, свестрано тумачење и вредновање књижевно-уметничких дела.Заузимање властитог става према поступцима ликова.	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">Ученици/е знају шта је насиље и које врсте насиља постојеУченици/е су охрабрени да кажу НЕ и адекватно реагују у ситуацијама насиљаУченици/е знају да су девојчице чешће у опасности од сексуалног насиља	
САДРЖАЈ	
А/1 – Насиље и врсте насиља	
<ul style="list-style-type: none">Анализа текста „Зец и вук“ и проналажење реченица које говоре о насиљуАнализа приче са нагласком на препознавање насиље у њој и врсте насиља кроз реченице: <p><i>Шта тражиш овде; Говори одмах, или ћу ти ишчупати уши; Јао, мустро, знам ја тебе; Много лажеш другар; Зато га повуче мало за уво; Бежи ми с очију и да те више нисам видео.</i></p> <p>Учитељ/ица допуњава да постоје понашања од стране одрасле особе, која нас збуњују и чине нам нелагоду, а која дефинишемо као сексуално насиље.</p>	
А/2 - Играње улога, форумовање	
Форум театар, на текст „Зец и вук“ и на ситуације у којима се деца осећају несигурно, уплашено и непријатно.	
А/3- Осмишљавање начина реаговања у ситуацијама сексуалног насиља одраслих над децом (девојчицама).	
МЕТОД	
Деца све време седе у малим групама.	
А/1 – Насиље и врсте насиља	
Након што деца саслушају текст „Зец и вук“ – поразговарати о првим утисцима.	
Каква осећања буди у њима ова прича. Које су карактеристике ликова, какав је зец у причи, а какав вук.	
Задатак за групе: Сада ћете пронаћи реченице у тексту које говоре о насиљу.	
<i>- Ученици/е, прво свако за себе, подвлаче у тексту а онда, усаглашавају у оквиру групе, реченице које говоре о насиљу. Подвучене, заједнички, усаглашене реченице, групе бележе на листу папира.</i>	
<i>- Групе читају са листића (свака група по једну у круг), одабране реченице, учитељ/ица читајући текст подстиче, ако има пропуштених и бележи на табли или великом папиру, сврставајући их у одговарајућу врсту насиља.</i>	

Позвати децу да, ако се сете додају још неки вид насилног понашања за које су можда чули, а није описано у тексту и да га разврстају. Ако нема предлога с обзиром да су у питању прваци, **учитељ/ица наводи примере сексуалног насиља над децом.**

А/2 – Играње улога, Форум театар

Ученици/е се, у оквиру група, договарају како најбоље да драматизују (одглуме) овај текст. Затим свака група представља своју замисао.

Задатак за све ученике/це: *Пажљиво пратите дешавања на малој сцени. Сваки ученик/ца у моменту када се у радњи појави насиље, ако има решење, идеју, како би могао да реагује лик који трпи насиље, или да му помогне, може да каже стоп, да уђе на сцену и да одглуми своје решење! Решење треба да садржи позитиван ненасилан начин. Тако све до краја, док не нађемо пријатељско решење за сваку насилну ситуацију.*

А/3 - Осмишљавање начина реаговања у ситуацијама сексуалног насиља

Кроз разговор са децом учитељ/ица наглашава поруку приче која нас учи да и слабији (зец) могу да се одупру јачима (вук) и да је то нарочито **важно у случајевима када је дете у опасности од сексуалног насиља од стране одрасле особе. Најчешће су то особе познате детету и могу бити и из породице.** Када одрасла особа нешто ради, говори или додирује дете тако да је оно збуњено, уплашено или му је непријатно, тада се дешава сексуално злостављање деце, које чешће трпе девојчице него дечаци.

На основу горе стечених искустава ученици/е у оквиру својих група, **наводе начине како рећи НЕ, одбранити се, избећи и пријавити сексуално насиље, у ситуацијама,** примерима које је учитељ/ица написао/ла на табли.

- Када их неко додирује по приватним деловима тела
- Када их неко снима или гледа или захтева да буду голишави
- (наставак низа насилних сексуалних радњи преузети из **Увода**)

Учитељ/ица користи коментаре деце, како би нагласио/ла могуће начине реаговања, који доприносе да се сексуално насиље заустави, нпр:

- **Да побегну са места догађаја**
- **Да позову старије, особе од поверења у помоћ**
- **Да се обрате родитељима (под условом да неко од њих није починилац)**
- **Да се обрате учитељу/ици**
- **Дежурном наставнику/ци, члану тима за заштиту од насиља, чије име је јасно истакнуто у холу.**
- **Да избегавају ризична места, ситуације, људе**
- **Да на ризичним местима, ситуацијама, људима не буду сами**
- **Да умеју да кажу НЕ, то је храброст**
- **И да сва непријатна искуства ПРИЈАВЕ**
- **Да не одустану док не пронађу одраслу особу која ће им поверовати**

***Пре приказивања листе могућих начина реаговања, проверите да ли је школски тим за заштиту деце од насиља јасно истакао имена својих чланица и чланова у холу, заједно са бројевима моб. телефона на које деца и родитељи / старатељи могу најбрже да ступе у контакт са Тимом.**

ВРСТЕ НАСИЉА

ФИЗИЧКО: Зато га повуче мало за уво

ПСИХИЧКО: Говори одмах или ћу ти ишчупати уши! Јао мустро знам ја тебе... Дај личну карту! А имаш ли бар ћачку књижицу?

ВЕРБАЛНО: Је ли, момче, шта тражиш овде? Ама шта ти мени овај, онај...Много лажеш другар!

СОЦИЈАЛНО: Немој ме појести бићу добар! Зецу би жао. Бежи ми с очију и да те више нисам видео!

СЕКСУАЛНО: Гледање разголићеног детета, односно њене полне органе. Да се дете скине и покаже своје полне органе, и даље [преузети из Увода](#).

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ:

Видови насиља се преплићу: емоционално / психичко, вербално, социјално и сексуално. Искуство у раду показује да је емоционално увек присутно. Тешко је насиље сврстати само у једну категорију, тако да се од учитеља/ице, очекује да буду осетљиви, по овом питању..

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- Читанка са причом „Зец и вук“, за сваког ученика/цу
- Лист за исписивање реченица из текста које говоре о насиљу
- Пано / Слајд који упућује на врсте насиља и могуће начине реаговања у ситуацији сексуалног насиља

Сексуално насиље је вид родно заснованог насиља

Видови сексуалног насиља над децом или сексуално насиље је када:

Одрасла особа или особа која је две или више година старија од детета, тражила да дете учини, једну или више набројаних радњи или га приморавала на то:

- Да је гледа разголићену односно њене полне органе
- Да се дете скине и покаже своје полне органе
- Захтевала да дете додирује њене полне органе
- Да је дете посматра како мастурбира
- Да је дете милује по телу или да она милује дете
- Да дете стане голо пред камеру, фотографски апарат или мобилни телефон те особе
- Да заједно са њом гледа слике, филмове, часописе са порнографским садржајем
- Слала писма, цедуље, поруке са сексуалним садржајем путем СМС-а, интернетом
- Захтевала или присилила дете да стави прсте или предмет у полни орган детета
- Примењивала претње, уцене и слично и приморавала дете на сексуални однос тако што је дошло до контакта два полна органа
- Применом силе извршила сексуални однос над дететом
- Дала детету алкохол и – или дрогу и подстицала их на сексуални однос са дететом
- Нудила детету новац за сексуални однос
- Куповала и давала детету поклоне за сексуални однос са њом или неким другим особама

МОТИВ насиља је: **МОЋ** и **КОНТРОЛА!!!**

***СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ ЈЕ РОДНО ЗАСНОВАНО НАСИЉЕ**

НАСИЉЕ над **ЖЕНАМА** и **ДЕЦОМ** су узрок
НЕЈЕДНАКЕ РАСПОДЕЛЕ МОЋИ

„Огледало стања једног друштва је положај женског детета у њему, а касније и одрасле жене.”

Ксенија Атанасијевић (Београд, 05.02.1894 - 28.09.1981.)

филозофкиња, преводитељка и прва доценткиња у Краљевини СХС која је докторирала на Београдском универзитету (1922.)

ДЕЦА ИМАЈУ ПРАВО ДА ОДЛУЧЕ КО МОЖЕ, А КО НЕ МОЖЕ ДА ДОДИРНЕ ЊИХОВО ТЕЛО

- да у ситуацији када их неко додирне против њихове воље или на начин који чини да им је непријатно, она могу да кажу “НЕ”
- да напусте / побегну и кажу одраслој особи од поверења
- да за сексуално злостављање никада дете не сноси кривицу
- да ако их неко додирује на начин којим је непријатан, требало би да кажу особи од поверења
- да не треба да чувају тајну о ономе ко их непријатно додирује
- да пронађу поуздане одрасле особе које ће да поверују у сексуално злостављање детета и да га заштите
- да ће му одрасли поверовати и да ће дете и даље бити вољено и ако каже
- да користи називе за делове тела тако да може тачно да опише шта му се десило...

ДЕЦА ТРЕБА ДА РЕАГУЈУ

- да препознају опасне ситуације
- да одбију приступ насилнику
- да прекину интеракцију
- да позову у помоћ
- да не осећају кривицу
- да кажу НЕ, ако их неко додирује непристојно
- да напусте ситуацију
- да кажу одраслом од поверења шта се догодило
- и да не престану да говоре док се нешто не промени и осете се добро!

У случајевима родно заснованог насиља, деловање образовно-васпитних установа огледа се и у препознавању и ефикасном и адекватном реаговању и у случајевима када постоји сумња да је дете изложено насиљу. У процесу заштите од насиља образовно васпитне установе су дужне да деци пруже адекватну помоћ и да у том процесу остваре конструктивну и квалитетну сарадњу са породицом детета и другим релевантним службама.

Реаговати на сексуално злостављање у најбољем интересу детета значи веровати му кад се повери, јер деца не лажу о сексуалном насиљу!

Када радимо са децом, треба да реагујемо на насиље у породици:

- Зато што кућа и породица нису увек безбедно место за децу.
- Зато што је сексуално насиље кривично дело. Зато што је насиље у породици проблем друштва а не проблем жртве.
- Зато што не постоји оправдање за насиље над женама и децом.
- Зато што насиље у породици дуго остаје невидљиво.
- Зато што је наша обавеза да ако радимо у образовно - васпитној установи, унемо да саслушамо дете и да препознамо знаке насиља.
- Пружање подршке детету, односно ученику или ученици треба да се одвија плански и систематично. Имајући у виду деликатност проблема, у изради плана, током његове реализације и праћења, неопходно је водити рачуна о поверљивости података, о најбољем интересу детета, о чувању документације.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ

1. Augusto Boal – osnivač Teatra potlačenih | Okvir
www.okvir.org/augusto-boal-osnivač-teatra-potlacenih/
2. Духачек, др Даша (2015): Истраживање родно заснованог насиља у школама Србије. Београд: Центар за студије рода и политике, Факултет политичких наука Универзитета у Београду
3. Јовић, Н. и Кувелић, Д. (2015): Како стварати пријатну атмосферу за учење – Ризница игара. Београд: Креативни центар

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	СРПСКИ ЈЕЗИК
РАЗРЕД:	ДРУГИ
ТЕМА:	КЊИЖЕВНОСТ – ЛИРИКА
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Мирослав Антић: Тајна
НАСЛОВ ЧАСА:	Добре тајне нас усрећују, лоше тајне НЕ
ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">Разумевање прочитаног текста.Разумевање намере и осећања садржаних у тексту.Заузимање властитог става према поступцима ликова.	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">Ученици/е уочавају да постоје добре (корисне) и лоше (штетне) тајне.Ученици/е препознају ситуације сексуалног насиља када је важно да кажу „НЕ“.Ученици/е увиђају да су девојчице чешће у опасности од сексуалног насиља.Ученици/е знају како да реагују у ситуацијама сексуалног насиља.	
САДРЖАЈ	
А/1 - Добре и лоше тајне	
<ul style="list-style-type: none">Анализа песме „Тајна“ и проналажење речи које говоре о томе какве све тајне могу битиРазврставање тајни у категорију ДОБРЕ ТАЈНЕ и у категорију ЛОШЕ ТАЈНЕ	
А/2 - Ситуације у којима се деца осећају збуњено и непријатно	
<ul style="list-style-type: none">Анализа приче о понашању одрасле особе, која садржи облике сексуалног насиља према девојциОсмишљавање начина реаговања у ситуацијама сексуалног насиља одраслих над децом	
МЕТОД	
Деца све време седе у малим групама.	
А/1 – Добре и лоше тајне	
Када деца саслушају песму „Тајна“ – поразговарати о првим утисцима, каква осећања буди у њима ова песма и да ли има нешто што нису разумели.	
Задатак за групе: Сада ћете пронаћи речи у песми које описују какве све тајне постоје.	
<ul style="list-style-type: none">Поделићете посао тако да сваки ученик/ца добије по једну од првих 5 строфа у којој ће подвући речи које се односе на тајну.Препишите речи које сте подвукли, тако да сваки опис буде на посебном листићу.Сада ћете заједно разврстати исписане листиће-описе тајни у две колоне, у једној ће бити оне које су ДОБРЕ, а у другој колони оне које су ЛОШЕ.	
Сада групе читају наизменично по један опис из колоне ДОБРЕ, а затим и ЛОШЕ ТАЈНЕ. Позвати децу да, ако имају идеју, додају неки свој опис – какве још постоје ДОБРЕ / ЛОШЕ ТАЈНЕ ...	
Добре тајне могу да се чувају, лоше треба да се кажу. Када хоћеш да саопштиш лошу тајну о насиљу, немој да одустанеш док не пронађеш одраслу особу која ти верује. То је твоја особа од поверења. Ако прва одрасла особа није одмах уз тебе, рекла је или урадила нешто после чега се не осећаш добро, потражи другу, трећу, све док не пронађеш ону којој кад кажеш – осетиш се добро!	

A/2 – Ситуације у којима се деца осећају збуњено и непријатно

Поделити групама по једну различиту причу – кратак опис понашања одрасле особе, који садржи облике сексуалног насиља према девојчици НН (Прилог 1). Свака од прича се различито завршава: *девојчица је тајну обелоданила кад се мајка развела од очуха; *девојчица би да исприча, двоуми се коме и како; *девојчица још увек чува тајну, јер мисли да је и сама крива за то што јој се десило; *девојчица не сме да каже, јер се боји да је нико више неће волети; девојчица коју су родитељи третирали као мање вредну и важну је постала лака мета за насилника, а ипак успела да се повери баки.

У разговору о свакој од ових ситуација, **обавезно је нагласити да се понашање према деци као да су мање важна у породици и друштву зове дискриминација**. Некада је ово понашање према деци са сметњама у развоју, деци без родитељског старања, деци ромске националности, деци сиромашних родитеља, деци која не живе са оба родитеља, деци која живе на улици, и др.

Задатак за групе: Пажљиво прочитајте дати опис и прокоментаришите унутар групе, каква осећања изазива у вама ова прича.

- Шта све у причи није у реду. Осмислите стратегију, шта бисте саветовали детету из дате приче. Можете користити и неке од идеја које се налазе на овом пану / слајду...

ДЕЦА ТРЕБА ДА РЕАГУЈУ

- да препознају опасне ситуације
- да одбију приступ насилнику
- да прекину интеракцију
- да позову у помоћ
- да не осећају кривицу
- да кажу НЕ, ако их неко додирује непристојно
- да напусте ситуацију
- да кажу одраслом од поверења шта се догодило
- и да не престану да говоре док се нешто не промени и осете се добро!

Позвати децу да, пре извештавања, кажу сви у глас ко је њихов лик из приче: девојчица или дечак?

Пошто ће сва деца рећи да је девојчица – учитељ/ица коментарише да је сексуално насиље вид родно заснованог насиља – што значи да девојчице чешће трпе сексуално насиље од дечака.

Сада једна по једна група почиње са извештавањем, тако што прочита причу, а онда изнесе своје стратегије које би понудила девојчици.

Учитељ/ица користи коментаре деце, како би нагласио/ла могуће начине реаговања, који доприносе да се сексуално насиље заустави, нпр.:

ДЕЦА ИМАЈУ ПРАВО ДА ОДЛУЧЕ КО МОЖЕ, А КО НЕ МОЖЕ ДА ДОДИРНЕ ЊИХОВО ТЕЛО

- да у ситуацији када их неко додирне против њихове воље или на начин који чинида им је непријатно, она могу да кажу “НЕ”
- да напусте / побегну и кажу одраслој особи од поверења
- да за сексуално злостављање никада дете не сноси кривицу
- да ако их неко додирује на начин који им је непријатан, требало би да кажу особи од поверења
- да не треба да чувају тајну о ономе ко их непријатно додирује
- да пронађу поуздане одрасле особе које ће да поверују у сексуално злостављање детета и да га заштите
- да ће му одрасли поверовати и да ће дете и даље бити вољено и ако каже
- да користи називе за делове тела тако да може тачно да опише шта му се десило...

Приче о сексуалном злостављању девојчица

1. прича

J.C. је девојчица од 8 година. Живи са очухом и мајком. Мајка ради, па J.C. често остаје у кући само са очухом.

Очух се увек нађе у послу да уђе у купатило док се девојчица тушира. Инсистира да јој помаже да се обрише и при том је додирује тако да је девојчици непријатни и збуњена је. Очух је то приметио и рекао јој је да је то само игра о којој никоме не сме да прича. То је трајало више година, све док се мајка није развела, јер су се често свађали.

Девојчица је тајну испричала мајци када се развела од очуха.

2. прича

Б.Т. је девојчица која живи са оцем и мајком. Иде у први разред. Родитељи су веома брижни према њој.

Отац је често мази држећи је у крилу. Једном када је била сама са њим, он ју је миловао по телу и говорио да је воли највише на свету. Додиривао је по местима за које је учила у школи да су то „приватни делови тела“. Није знала шта да ради, јер је веровала да је отац воли.

Девојчица не сме да каже шта јој се догодило, јер се боји да је ни тата ни нико други више неће волети.

3. прича

М.Р. је девојчица која има 8 година. Живи са оцем и мајком. У госте им је дошла рођака из другог града. Донела је девојчици М.Р. пуно лепих поклона. Највише је било лепршавих хаљиница.

Када су родитељи отишли на посао, рођака је замолила девојчицу да проба хаљинице, а она ће да је снима. Девојчица је пристала. Међутим, рођака је сада предложила да је снима и без одеће. Девојчица је била збуњена, није знала како да реагује.

Рођака је отишла, а девојчица још увек чува тајну, јер мисли да је сама крива за то што јој се десило.

4. прича

В.Ш. има 9 година и живи само са мајком. Мајка брине о девојчици и пружа јој сву пажњу. Приметила је да има талента за музику.

Отишле су заједно код професора који је био љубазан и веома стрпљив. Предложио јој је да свира виолину. Мајка је оставила девојчицу и договорили су се да дође по њу за сат времена.

Када су остали сами, професор је девојчицу ставио у крило, како би јој најбоље показао како се држи виолина. При томе је стискао и додирувао тако да је девојчици било јако непријатно.

Девојчица је била веома збуњена, размишљала је коме да каже и како.

5. прича

Г.А. има 8 година, живи са родитељима и није срећна. Често јој говоре да је дебела, због оквира наочара које су јој они купили да је ружна, смеју јој се што не успева да научи да плива и да је се стиде, јер није одличан ђак. Комшија са спрата испод њих рекао је девојчици да је наставник физичког у пензији, да му је жао што се родитељи тако понашају према њој и предложио да почну да раде вежбе за мршављење. Сваки пут када је „радила свећу“, чула је како он чудно стење, а кад јој је тражио да скине мајицу, помислила је „ово нешто није у реду“ и одгурнула га је.

Увече је то баки испричала телефоном, јер није могла да сачека да је види.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Деца реагују знатножељно, активни су, лако прихватају и разумеју шта није у реду у задатим ситуацијама. Разумеју да „лошу тајну“ не треба чувати и то примењују у проналажењу „решења“ за децу која су учесници/е ситуацијама из којих се учи током часа.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- Читанка са песмом „Тајна“, за сваког ученика/цу
- Стикери за исписивање речи из песме које говоре какве све тајне могу бити
- Приче – кратак опис понашања одрасле особе, који садржи облике сексуалног насиља (Прилог 1)
- Пано / слајд који упућује на могуће начине реаговања у ситуацији сексуалног насиља

Сексуално насиље је вид родно заснованог насиља

Видови сексуалног насиља над децом или сексуално насиље је када:

Одрасла особа или особа која је две или више година ??? старија од детета, тражила да дете учини, једну или више набројаних радњи или га приморавала на то:

- Да је гледа разголићену односно њене полне органе
- Да се дете скине и покаже своје полне органе
- Захтевала да дете додирује њене полне органе
- Да је дете посматра како мастурбира
- Да је дете милује по телу или да она милује дете
- Да дете стане голо пред камеру, фотографски апарат или мобилни телефон те особе
- Да заједно са њом гледа слике, филмове, часописе са порнографским садржајем
- Слала писма, цедуље, поруке са сексуалним садржајем путем СМС-а, интернетом
- Захтевала или присилила дете да стави прсте или предмет у полни орган детета
- Примењивала претње, уцене и слично и приморавала дете на сексуални однос тако што је дошло до контакта два полна органа
- Применом силе извршила сексуални однос над дететом
- Дала детету алкохол и – или дрогу и подстицала их на сексуални однос са дететом
- Нудила детету новац за сексуални однос
- Куповала и давала детету поклоне за сексуални однос са њом или неким другим особама

База података Инцест Траума Центра – Београд показује да су од петоро деце која су сексуално злостављана четворо женског пола и једно мушког пола. Дечаци су преживели сексуално насиље у 16.78%. Полна структура починилаца сексуалног злостављања деце: у 90.19% у питању су особе мушког пола и 9.81% женског пола. У 42.15% починилац сексуалног насиља над дететом је биолошки отац (најчешћи вид инцеста је отац-кћерка), док је у 50.64% починилац фигура оца (збирно, редоследом учесталости: отац, очух, хранитељ, усвојитељ). У 21.61% починилац је особа ван породице позната детету (породични пријатељ, комшија, „приватни“ професор), док су 10.02% чинили малолетни починиоци сексуалног насиља (превасходно вршили злостављање унутар вршњачке групе, затим унутар породице и унутар установа социјалне заштите где су деца на трајном смештају). У периоду 2009-2014, 100% починилаца су биле особе познате детету.

МОТИВ насиља је: МОЋ и КОНТРОЛА!!!
***СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ ЈЕ РОДНО ЗАСНОВАНО НАСИЉЕ**
НАСИЉЕ над ЖЕНАМА и ДЕЦОМ су узрок
НЕЈЕДНАКЕ РАСПОДЕЛЕ МОЋИ

„Огледало стања једног друштва је положај женског детета у њему, а касније и одрасле жене,,
Ксенија Атанасијевић (Београд, 05.02.1894 - 28.09.1981.)
филозофкиња, преводитељка и прва доценткиња у Краљевини СХС која је докторирала на
Београдском универзитету (1922.)

У случајевима родно заснованог насиља, деловање образовно-васпитних установа огледа се и у препознавању и ефикасном и адекватном реаговању и у случајевима када постоји сумња да је дете изложено насиљу. У процесу заштите од насиља образовно васпитне установе су дужне да деци пруже адекватну помоћ и да у том процесу остваре конструктивну и квалитетну сарадњу са породицом детета и другим релевантним службама.

Реаговати на сексуално злостављање у најбољем интересу детета значи веровати му кад се повери, јер деца не лажу о сексуалном насиљу!

Када радимо са децом, треба да реагујемо на насиље у породици:

- Зато што кућа и породица нису увек безбедно место за децу.
- Зато што је сексуално насиље кривично дело. Зато што је насиље у породици проблем друштва а не проблем жртве.
- Зато што не постоји оправдање за насиље над женама и децом.
- Зато што насиље у породици дуго остаје невидљиво.
- Зато што је наша обавеза да ако радимо у образовно - васпитној установи, умемо да саслушамо дете и да препознамо знаке насиља.
- Пружање подршке детету, односно ученику или ученици треба да се одвија плански и систематично. Имајући у виду деликатност проблема, у изради плана, током његове реализације и праћења, неопходно је водити рачуна о поверљивости података, о најбољем интересу детета, о чувању документације.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ

1. Јовић, Н. и Кувелић, Д. (2015): Како стварати пријатну атмосферу за учење – Ризница игара. Београд: Креативни центар

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	СРПСКИ ЈЕЗИК
РАЗРЕД:	ДРУГИ
ТЕМА:	КЊИЖЕВНОСТ – ЕПИКА
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Лав Толстој: Врабац и ласте
НАСЛОВ ЧАСА:	Даље руке од мог дома - даље руке од мог тела
ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">Разумевање прочитаног текста.Разумевање намере и осећања садржаних у тексту.Заузимање властитог става према поступцима ликова.	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">Ученици/е разумеју да су дом и тело власништво, које не сме нико да дира, без њихове сагласностиУченици/е знају да је насиље над домом и телом злочин, који се кажњава.Ученици/е увиђају да су девојчице чешће у опасности од сексуалног насиља.	
САДРЖАЈ	
А/1 - Дом и тело су светиње, које се чувају и бране	
<ul style="list-style-type: none">Анализа текста „Врабац и ласте“ и проналажење реченица које говоре о насилном усељењу у ластин дом и насилном преузимању истог.Коришћење аналогije између дома и тела као приватног власништва	
А/2 – Насиље над домом и телом је злочин из мржње који се кажњава	
<ul style="list-style-type: none">Анализа реченица које говоре о кажњавању врапца (зазиђивање врапца у отетом гнезду)Бојење на цртежу делова дома и тела који су приватни, лични, интимни...	
А/3 - Ласта /женска особа/ је жртва, врабац /мушка особа/ је насилник	
<ul style="list-style-type: none">Анализа реченица које одређују понашања врапца (оног који врши насиље) и ласта (оних које трпе насиље). Указати да су чешће девојчице - потенцијалне жртве.	
МЕТОД	
Деца све време седе у малим групама.	
А/1 – Дом и тело су светиње, које се чувају и бране	
Када деца саслушају текст „Врабац и ласте“ – поразговарати са свим ученицима/ама о првим утисцима, каква осећања буди у њима ова прича и да ли има нешто што нису разумели.	
Задатак за групе: Сада ћете оловком подвући реченице у тексту које описују насилно усељење врапца у ластино гнездо.	
Ученици/е, подвлаче прво свако за себе у својим читанкама, а онда размењују у оквиру групе. Групе извештавају, набрајају реченице у тексту које говоре о насилном понашању врапца и коментаришу, како доживљавају понашање врапца, а како ласте/а.	
Нови задатак за групе: „За и Против“ – Децу поделити у две групе: оне који заступају понашање врапца и они који заступају понашање ласта. Учесници/е сучељавају аргументе и чињенице, заступајући односно оспоравајући понашање врапца и ласта у тексту. Закључити на крају да НЕМА оправдања за насиље (за понашање врапца)!!!	

A/2 – Насиље над домом и телом је злочин из мржње који се кажњава

Ученици/е свако за себе, на припремљеном листу папира, боје „**приватне делове тела**“ које нико не сме да додирује без њиховог пристанка. Деца добијају **Телесне мапе**. Девојчице добијају контуре женске силуете, а дечаки контуре мушке силуете (**Прилог 1**).

Затим, ученици/е у групама, наводе које просторије у дому не деле са другима. Оне, које им омогућавају заштиту приватности (**Прилог 2**).

Учитељ/ица, усмерава рад деце, подстиче их, мотивише и охрабрује.

A/3 Ласта/женска особа/ је жртва, врабац/мушка особа/ је насилник

Ученици/е у оквиру група, а на основу дешавања у тексту и других искустава у „**можданој олуји**“ - набрајају понашања онога који врши насиље и онога који трпи насиље. Учитељ/ица бележи на табли, или паноу. Сви заједно читају и коментаришу. Учитељ/ица користи коментаре да нагласи понашање насилника и понашање жртве. Указати на то да девојчице чешће трпе насиље од дечака и да је важно увек веровати детету које трпи насиље. Дете може да додирује на непримерен начин и одрасла особа која брине о детету, као што је родитељ, наставник/ца, кум, кућни пријатељ, и др. **И слушај и веруј свом унутрашњем гласићу који каже „то није у реду“.**

Завршна игра: Руке, руке

Учитељ/ица тапше рукама три пута, па онда стави руке на одређени део тела (руке на руке, руке на главу, на колена, кукове, уши, стомак). Затим, учитељ/ица даје гласну инструкцију, али ради нешто друго. На пример, каже: „Руке на главу“, а стави руке на колена. Задатак за децу је да раде оно што учитељ/ица каже, а не оно што она уради.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Искуство показује да ће деца одмах после читања приче именовати да је врабац насилник, јер је упао у туђу (ластину) кућу. Током размене ће се колебати: „**можда је залутао**“, „**сломио крило**, па је морао да уђе болестан“, „**није имао где да се склони**“. Примећује се да је то исто као када и одрасли почну да оправдавају и жале насилника. Важно је о томе исказати јасан став и пренети причу одмах на људе. Објасните деци да је најважније да размишљају како се осећа неко ко трпи насиље, уместо да је фокус на ономе који врши насиље и његовим осећањима. Појасните деци да управо у ову замку упадну и одрасли.

Деца радо обележавају приватне делове тела на Телесној мапи, уз повремено смејање које је сасвим очекивано за овај узраст. Томе не треба посвећивати посебну пажњу и постављати додатна питања.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- Читанка са причом „Врабац и ласте“, за сваког ученика/цу
- Телесне мапе (**Прилог 1**)

Сексуално насиље је вид родно заснованог насиља

Видови сексуалног насиља над децом или сексуално насиље је када:

Одрасла особа или особа која је две или више година старија од детета, тражила да дете учини, једну или више набројаних радњи или га приморавала на то:

- Да је гледа разголићену односно њене полне органе
- Да се дете скине и покаже своје полне органе
- Захтевала да дете додирује њене полне органе
- Да је дете посматра како мастурбира
- Да је дете милује по телу или да она милује дете
- Да дете стане голо пред камеру, фотографски апарат или мобилни телефон те особе
- Да заједно са њом гледа слике, филмове, часописе са порнографским садржајем
- Слала писма, цедуље, поруке са сексуалним садржајем путем СМС-а, интернетом
- Захтевала или присилила дете да стави прсте или предмет у полни орган детета
- Примењивала претње, уцене и слично и приморавала дете на сексуални однос тако што је дошло до контакта два полна органа
- Применом силе извршила сексуални однос над дететом
- Дала детету алкохол и – или дрогу и подстицала их на сексуални однос са дететом
- Нудила детету новац за сексуални однос
- Куповала и давала детету поклоне за сексуални однос са њом или неким другим особама

База података Инцест Траума Центра – Београд показује да су од петоро деце која су сексуално злостављана четворо женског пола и једно мушког пола. Дечаци су преживели сексуално насиље у 16.78%. Полна структура починилаца сексуалног злостављања деце: у 90.19% у питању су особе мушког пола и 9.81% женског пола. У 42.15% починилац сексуалног насиља над дететом је биолошки отац (најчешћи вид инцеста је отац-кћерка), док је у 50.64% починилац фигура оца (збирно, редоследом учесталости: отац, очух, хранитељ, усвојитељ). У 21.61% починилац је особа ван породице позната детету (породични пријатељ, комшија, „приватни“ професор), док су 10.02% чинили малолетни починиоци сексуалног насиља (превасходно вршили злостављање унутар вршњачке групе, затим унутар породице и унутар установа социјалне заштите где су деца на трајном смештају). У периоду 2009-2014, 100% починилаца су биле особе познате детету.

МОТИВ насиља је: МОЋ и КОНТРОЛА!!!
***СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ ЈЕ РОДНО ЗАСНОВАНО НАСИЉЕ**
НАСИЉЕ над ЖЕНАМА и ДЕЦОМ су узрок
НЕЈЕДНАКЕ РАСПОДЕЛЕ МОЋИ

„Огледало стања једног друштва је положај женског детета у њему, а касније и одрасле жене.“

Ксенија Атанасијевић (Београд, 05.02.1894 - 28.09.1981.)

филозофкиња, преводитељка и прва доценткиња у Краљевини СХС која је докторирала на Београдском универзитету (1922.)

ДЕЦА ИМАЈУ ПРАВО ДА ОДЛУЧЕ КО МОЖЕ, А КО НЕ МОЖЕ ДА ДОДИРНЕ ЊИХОВО ТЕЛО

- да у ситуацији када их неко додирне против њихове воље или на начин који чини да им је непријатно, она могу да кажу “НЕ”
- да напусте / побегну и кажу одраслој особи од поверења
- да за сексуално злостављање никада дете не сноси кривицу
- да ако их неко додирује на начин којим је непријатан, требало би да кажу особи од поверења
- да не треба да чувају тајну о ономе ко их непријатно додирује
- да пронађу поуздане одрасле особе које ће да поверују у сексуално злостављање детета и да га заштите
- да ће му одрасли поверовати и да ће дете и даље бити вољено и ако каже
- да користи називе за делове тела тако да може тачно да опише шта му се десило...

ДЕЦА ТРЕБА ДА РЕАГУЈУ

- да препознају опасне ситуације
- да одбију приступ насилнику
- да прекину интеракцију
- да позову у помоћ
- да не осећају кривицу
- да кажу НЕ, ако их неко додирује непристојно
- да напусте ситуацију
- да кажу одраслом од поверења шта се догодило
- и да не престану да говоре док се нешто не промени и осете се добро!

У случајевима родно заснованог насиља, деловање образовно-васпитних установа огледа се и у препознавању и ефикасном и адекватном реаговању и у случајевима када постоји сумња да је дете изложено насиљу. У процесу заштите од насиља образовно васпитне установе су дужне да деци пруже адекватну помоћ и да у том процесу остваре конструктивну и квалитетну сарадњу са породицом детета и другим релевантним службама.

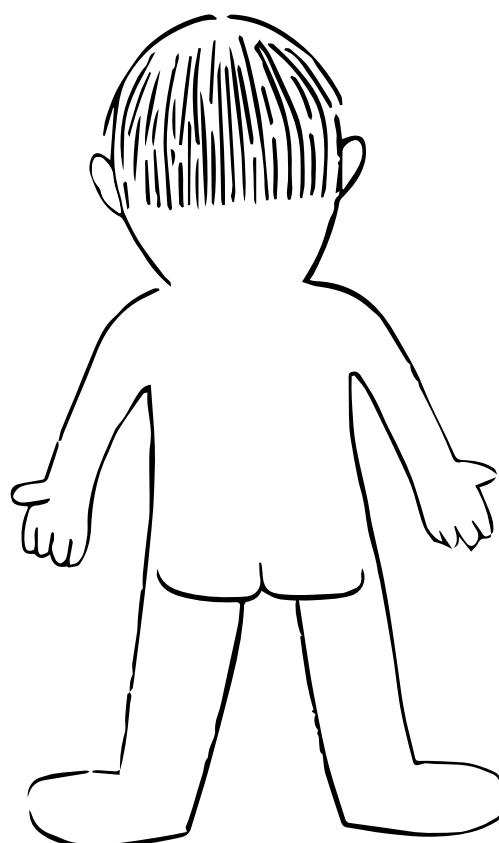
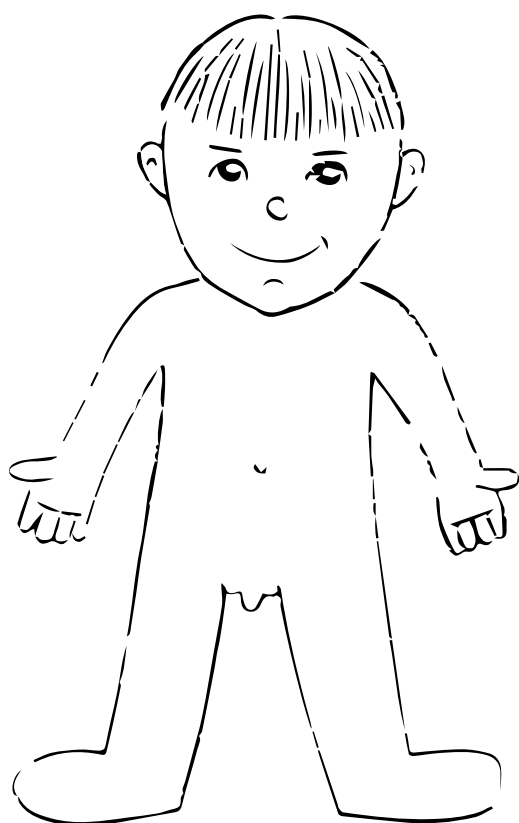
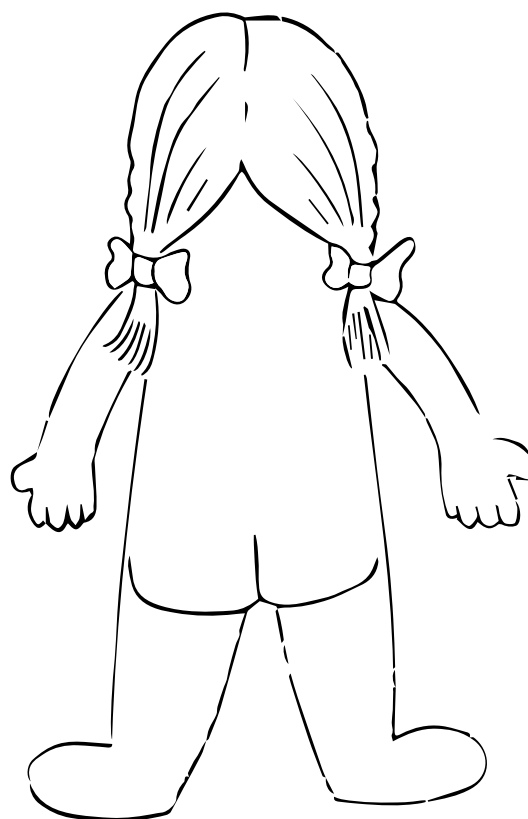
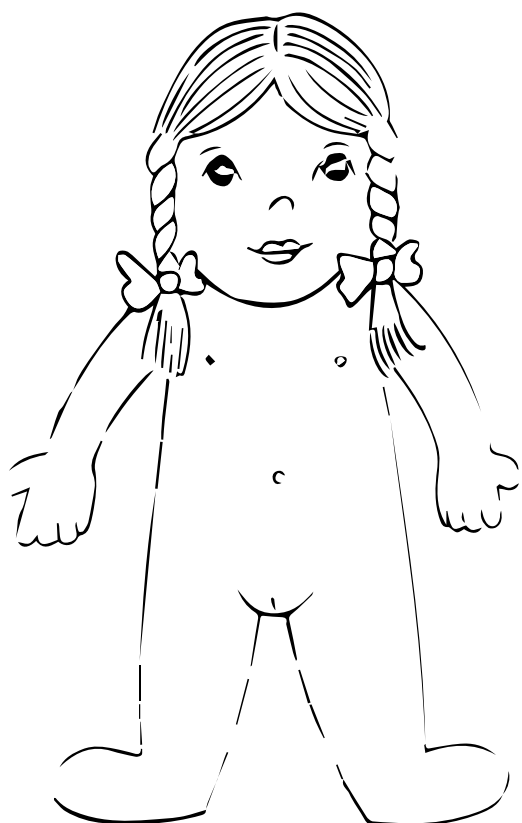
Реаговати на сексуално злостављање у најбољем интересу детета значи веровати му кад се повери, јер деца не лажу о сексуалном насиљу!

Када радимо са децом, треба да реагујемо на насиље у породици:

- Зато што кућа и породица нису увек безбедно место за децу.
- Зато што је сексуално насиље кривично дело. Зато што је насиље у породици проблем друштва а не проблем жртве.
- Зато што не постоји оправдање за насиље над женама и децом.
- Зато што насиље у породици дуго остаје невидљиво.
- Зато што је наша обавеза да ако радимо у образовно - васпитној установи, умемо да саслушамо дете и да препознамо знаке насиља.
- Пружање подршке детету, односно ученику или ученици треба да се одвија плански и систематично. Имајући у виду деликатност проблема, у изради плана, током његове реализације и праћења, неопходно је водити рачуна о поверљивости података, о најбољем интересу детета, о чувању документације.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ

1. Грујић, Смиљана (2015): Приручник за превенцију родно заснованог насиља. Београд: Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и УНИЦЕФ.
2. Јовић, Н. и Кувелић, Д. (2015): Како стварати пријатну атмосферу за учење – Ризница игара. Београд: Креативни центар

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	СРПСКИ ЈЕЗИК
РАЗРЕД:	ТРЕЋИ
ТЕМА:	КЊИЖЕВНОСТ – ЕПИКА
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Народна басна: Вук и јагње
НАСЛОВ ЧАСА:	КажИ НЕ - Сексуално злостављање од стране особе коју дете познаје

ЦИЉЕВИ:

- Разумевање прочитаног текста.
- Запажање карактеристика детаља у понашању ликова.
- Разумевање намере и осећања садржаних у тексту.

СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:

1. Ученици/е развијају осетљивост за препознавање намере починиоца сексуалног насиља.
2. Ученици/е познају пожељне начине реаговања у ситуацијама сексуалног насиља.
3. Ученици/е знају коме могу да се обратe и добију заштиту и помоћ.

САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)

1. корак: Препознавање опасности од потенцијалног насилника

Разговор о ликовима. Деца користе претходна знања о ликовима који се појављују у басни и на основу тога процењују њихове намере и изложеност ризику.

2. корак: Уочавање пожељног начина реаговања у ситуацијама насиља

Анализа поступака ликова у тексту који указују на скривене намере насилника и пожељне начине раговања у циљу заштите, у ситуацијама које могу бити опасне.

МЕТОД (опис корака/активности КАКО ћемо радити)

Деца, учествују у разговору, вођена питањима учитеља/ице, а затим, радећи у малим групама, преводe басну на терен односа међу људима, оних - од којих прети опасност и оних - који не/умеју да се заштите.

1. корак: Препознавање опасности од потенцијалног насилника

Након упознавања са садржајем басне и тумачењем, евентуално, непознатих речи - учитељ/ица подстиче дискусију кроз питања:

Шта сте ви од раније научили о вуку, а шта о јагањцима? Зашто су јагањци заштићени оградом и чува их чобанин? Кога вук и јагањци представљају у свету људи? Процените намере ликова и изложеност ризику!

Текст који следи служи учитељу/ици као оријентација, у проналажењу везе садржаја басне са темом о опасностима и начину реаговања на сексуално злостављање:

Деца ЗНАЈУ да је вук опасан по безбедност јагањаца. Јагањци су МАЛИ И НЕ МОГУ САМИ да се изборе са опасним злим вуком. Онај ко брине о њима их је ДОНЕКЛЕ ЗАШТИТИО – поставио је ОГРАДУ. Вук користи то што га јагањци ПОЗНАЈУ и поукшава да им се ПРИБЛИЖИ НА ЛЕП НАЧИН. Јагањци СУ НАУЧЕНИ ДА од вука ПРЕТИ ОПАСНОСТ и **штите** се тако што ће о СВЕМУ ИСПРИЧАТИ оном ко БРИНЕ О ЊИМА/ономе ко може да КАЗНИ починиоца

Најавити тему: Сексуално злостављање од стране особе коју дете познаје - користећи следећи садржај:

Да ли сте чули/ Вероватно сте чули/ Знате - да постоје одрасли који користе познанство и блискост са децом, као и своју моћ ауторитета да се приближе деци преко граница пристojности... Да нешто говоре, показују или додирују децу – тако да се она осећају непријатно и да су збуњена!

Такви поступци се дефинишу као **сексуално злостављање деце** и то је **КАЖЊИВО** јер је то **КРИВИЧНО ДЕЛО!**

*****Жртва и Починилац – може бити БИЛО КО и БИЛО КАДА!**

*****Сексуално насиље се може десити БИЛО КОМЕ од БИЛО КОГА!!**

Починиоци могу бити, на пример, родитељи, бексистерка, наставници/е, кућни пријатељи, рођаци, свештеници, тренери и ма која друга особа којој дете верује и која брине о детету.

Место где се догађа сексуално злостављање може бити кућа, школа, спортски клуб, парк, код другарице, вртић, итд.

Сексуално насиље се може догодити било ком детету. Најчешће се дешава девојчицама. Некада се дешава и дечацима којима је тешко да кажу, зато што сви од њих очекују да буду јаки и снажни, никада да не плачу и не жале се. Постоје деца која теже могу да се одбране: деца са сметњама у развоју, деца ромске националности. То је зато што у друштву и породици нису третирана као једнако вредна и важна, а због: боје коже, физичких и/или интелектуалних сметњи, другачије изгледају од већине или другачије говоре, другачије се крећу, не виде, не чују. Једнаку неправду доживљавају и деца без родитељског старања, деца сиромашних родитеља, деци која не живе са оба родитеља, деци која живе на улици, и др.

2.корак: Уочавање пожељног начина реаговања у ситуацијама насиља

Деца сада добијају задатак да, унутар малих група, повежу део текста из басне са датим текстом који се односи на реалну животну ситуацију у којој се дешава сексуално насиље над децом.

Свака група добија по 3 + 3 тј. сваки члан/ица групе добија по један листић или зелени или црвени, и треба да их повежу тако што ће спаривати ликове и садржаје, које се односе на исту ситуацију: ВУК – НАСИЛНИК; ЈАГЊЕ - ДЕТЕ.

Свака група у својој комбинацији има по два питања која указују на то да је дете *збуњено, у неверици, несигурно, невешто, неискусно, несамостално...* Кроз одговоре, које деца покушавају да дају - развија се дискусија која води ка освешћивању потребе за оснаживањем деце да препознају насилну особу у свом окружењу и да правилно реагују у ситуацијама насиља.....

Траке за групу (А)

(А) ВУК има намеру да нађе јагањце и да утоли глад!	(А) НАСИЛНА особа има намеру да нађе дете које ће сексуално злостављати!
(А) ЈАГЊЕ није збуњено понашањем вука!	(А) Да ли је ДЕТЕ збуњено понашањем насилника?
(А) ЈАГЊЕ је сигурно да ће му особа којој се обрати, поверовати и заштитити га!	(А) Да ли ДЕТЕ стрепи да ли ће му особа којој се обрати, поверовати и заштитити га?

Траке за групу (Б)

(Б) ВУК зна где може наћи погодан плен, а то је авлија у којој су затворени јагањци!	(Б) НАСИЛНА особа зна где може наћи дете, а то је најчешће: властита кућа, код родбине, пријатеља, на радном месту (ако ради са децом)!
(Б) ЈАГЊЕ је заштићено у свом станишту!	(Б) Да ли је ДЕТЕ заштићено у свом дому?
(Б) ЈАГЊЕ зна да препозна намере вука!	(Б) Да ли ДЕТЕ зна да препозна намере насилне особе?

Траке за групу (Ц)

(Ц) ВУК користи познанство са јагањцима и позива се на добре односе!	(Ц) НАСИЛНА особа користи познанство са дететом и позива се на добре односе!
(Ц) ЈАГЊЕ зна да од вука прети опасност!	(Ц) Да ли ДЕТЕ зна од које особе прети опасност?
(Ц) ЈАГЊЕ уме да одбије захтев вука!	(Ц) Да ли ДЕТЕ уме да одбије приступ насилнику и да каже „Не“?

Траке за групу (Д)

(Д) ВУК се представља као добронамеран и, на почетку, тражи услугу која је прихватљива!	(Д) НАСИЛНА особа се представља као добронамерна и на почетку тражи услугу која је прихватљива!
(Д) ЈАГЊЕ је мало и не може само да се избори са вуком!	(Д) Да ли је ДЕТЕ мало и да ли може само да се избори са насилном особом?
(Д) ЈАГЊЕ тачно зна коме се може обратити за помоћ!	(Д) Да ли ДЕТЕ зна коме се може обратити за помоћ?

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Кад се разговара о жртви и насилнику, увек је важно задржати приоритет и фокус на детету које је изложено насиљу и осећањима детета. Честа је замка у коју упадну одрасли, а ту поруку онда пренесу и деци, да је врло интензивно и дуготрајно „бављење“ насилником, зашто врши насиље, како се он осећа. Неопходно је избећи ову замку којом се пружа легитимитет за насилно понашање, а ниско вреднују осећања детета.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- Текст басне из Читанке, за сваког ученика/цу
- Траке за групе (А) / (Б) / (Ц) / (Д) које ће бити исечене свака на 6 делова

Помоћни материјал за оснаживање учитеља/ице у реализацији ове теме:

Текст басне и паралела са реалним животом у коме се дешава сексуално злостављање деце

<i>Ликови из басне Вук и јагње</i>	<i>Ликови у реалном животу у коме се дешава сексуално насиље над децом</i>
ВУК „једном огладни и нигде није могао за себе уловити ручка...	Опасна НАСИЛНА особа, најчешће мушка, хоће да сексуално злоставља дете, најчешће девојчицу, и тражи жртву...
....привуче се к једној авлији у којој су била затворена јагњад...	НАСИЛНА особа зна где може наћи ПОГОДАН ПЛЕН - жртву, најчешће је то у некој „заштићеној зони“ - У ВЛАСТИТОЈ КУЋИ или код РОДБИНЕ, ПРИЈАТЕЉА или тамо ГДЕ РАДИ, а где има деце ...
...никако није могао да ускочи, него их је звао: „О, јагњићи, моји младунчићи! Тако нам лијепе наше љубави, нека дође један од вас да ми извади кост што ми је запала у грло.	НАСИЛНА особа проналази стратегије како ДА СЕ ПРИБЛИЖИ ДЕТЕТУ на најбезбеднији начин, позивјући се на љубав – на пријатељски однос, очекујући да се дете неће опирати јер га моли за помоћ...
ЈАГЊЕ: - Ми бисмо драге воље, да је авлија отворена, него идемо звати чобане да отворе и оно ће ти најбоље и највештије кост извадити.	ДЕТЕ – потенцијална жртва, БИ ТРЕБАЛО ДА ЗНА када прети ОПАСНОСТ, да УМЕ ДА РЕАГУЈЕ самопоуздано, да се ОСЕЋА ЗАШТИЋЕНО и требало би да препозна ПОУЗДАМУ ОСОБУ којој се МОЖЕ ПОВЕРИТИ и која ће га ЗАШТИТИТИ!

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ

1. Јовић, Н. и Кувелић, Д. (2015): Како стварати пријатну атмосферу за учење – Ризница игара. Београд: Креативни центар

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	СРПСКИ ЈЕЗИК
РАЗРЕД:	ЧЕТВРТИ
ТЕМА:	КЊИЖЕВНОСТ – ЕПИКА
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Ханс Кристијан Андерсен: Ружно паче
НАСЛОВ ЧАСА:	И ЈА СЕ ПИТАМ!

ЦИЉЕВИ:

- Разумевање и тумачење текста.
- Запажање карактеристика детаља у понашању ликова.
- Разумевање намере и осећања садржаних у тексту.
- Заузимање властитог става према поступцима ликова.
- Откривање и тумачење порука у тексту.

СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:

1. Ученици/е развијају осетљивост за родне улоге.
2. Ученици/е препознају узроке и различите облике насиља
3. Ученици/е разумеју да је ризик од сексуалног насиља пол.
4. Ученици/е познају правилне начине реаговања у ситуацијама сексуалног насиља.

САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)

1. корак: Уочавање родних улога

Након једног часа обраде бајке, на овом часу наставити анализу кроз разговор са децом – усмеравајући дискусију у правцу уочавања и тумачење родних улога које се појављују у тексту.

2. корак: Уочавање узрока и различитих видова насиља

Проналажење / анализа догађаја у тексту који указују на узроке и различите видове насиља које је трпело „ружно паче“.

3. корак: Пол као фактор ризика да се догоди сексуално насиље

Покренути тему сексуалног насиља и указати на то да је фактор ризика да се догоди насиље пол – јер је сексуално насиље један вид родно заснованог насиља.

4. корак: Како одговорити на различите животне ситуације

Повезати догађаје из бајке са одговарајућим реакцијама и исходом у реалном животу:

- **Непристајање** „ружног пачета“ да трпи насиље;
- **Позитиван исход** – „ружно паче“ постаје бели лабуд;

Путем панона / слајда пренети информације у вези са темом и усмерити децу на правилан начин реаговања у ситуацијама сексуалног насиља.

МЕТОД (опис корака/активности КАКО ћемо радити)

Овај час се не може урадити, а да учитељ/ица није детаљно проучила/о текст из Уводног дела о Различитостима.

Деца све време раде у малим групама и договарају се о ставовима које ће изнети, осим када их учитељ/ица пита да свако за себе по/каже шта мисли...

1. корак: Уочавање родних улога

Дискусију започети постављањем следећих задатака:

- Први задатак:

а) Пронађите део у тексту који сугерише да се: **Жена се диви мужу, упркос томе што он не учествује у бризи о потомству!**

б) Шта вам говоре реченице из текста: *...А погледај друге. То су најлепши пачићи које сам икад видела! Сви личе на оца, неваљалца, који ме ни обишао није!....)*

Шта закључујете из ових реченица – да ли се патка диви оцу својих пачића и да ли очекује бригу оца о деци... Шта ви мислите о томе...?

- Следећи задатак:

а) Пронађите део у тексту који говори о томе да: **Девојчице могу успети у животу само ако су лепе, док за дечаке то не важи, они могу успети јер имају других квалитета!**

б) Шта вам говоре реченице из текста: *...Није леп, али је доброг срца и плива врло лепо као и остали... Сем тога је патак, па му то неће много сметати. Мислим да ће лепо ојачати и пробиће се некако кроз живот!*

Шта закључујете из ових реченица – шта се очекује од дечака да поседују да би успели у животу, а шта од девојчица... Шта ви мислите о томе...?

2. корак: Уочавање узрока и различитих облика насиља

Наставак анализе бајке кроз дискусију - са задацима који указују на врсте насиља које је паче доживљавало.

Покренути дискусију са питањем:

Зашто је паче било изложено насиљу од стране околине? Зашто га нису прихватили ни у породици, нити у ближњем окружењу?... Да ли се то дешава и у свету људи? Да ли је то у реду?

- Следи задатак:

а) Пронађите делове у тексту који говори о томе да: **Ружно паче трпи различите облике насиља...**

б) Поделити деци, у малим групама, по три листа на којима су написане доле наведене реченице из бајке и дати им стикере у различитим бојама - на којима су исписане врсте насиља, физичко, психичко, социјално, плус сексуално насиље - да „придруже“ уз одговарајући део текста.

- Позвати децу да извести о томе шта су урадили и који стикер је остао „непридружен“...

...Али сирото ружно паче су тукли, ударали....Патке су га гризле, кокоши тукле, а девојкага је гурала ногом – (физичко насиље)

*... и **правили га будалом** и патке и кокоши... Јадно паче није знало ни шта ће ни куд ће, било је очајно што је тако ружно и **служи на поругу** целом пачијем друштву... Јадно паче су сви **гонили**... (психичко насиље)*

*...чак су и његова браћа била врло зла према њему и увек су говорила: **Кад би те само мачка ухватила, ти ругобо!** И мајка би понекад рекла: **Дабогда те не било!** (социјално насиље)*

Група може да ти се руга или те исмева и вређа због неког твог личног својства по којем си другачија / другачији и по којем се разликујеш од већине: мала / мали си (дете си и уз то си можда и ниског раста), носиш наочаре, зову те погрдним именима, јер нећеш да се тучеш а дечак си, или играш фудбал а девојчица си, пуначка / пуначак си, немаш скуп мобилни телефон, немаш велики џепарац, итд.

3. корак: Пол као фактор ризика да се догоди сексуално насиље

Надовезати се на то да је “ружно паче” трпело различите врсте насиља, од физичког, преко социјалног до психичког... и кроз следећа питања покренути тему сексуалног насиља:

- Коју врсту насиља би још могло да доживи „ружно паче“ да је било **женског пола**!?!
- Од чега страхује женска особа када се нађе сама и незаштићена на непознатом месту?
- Да ли се сексуално злостављање чешће догађа девојчицама или дечацима?

Да ли сте чули/ Вероватно сте чули/ Знате - да постоје одрасли који користе своју моћ ауторитета да се приближе деци преко граница пристojности... Да нешто говоре, показују или додирују децу – тако да се она осећају непријатно и да су збуњена!!!

- Такви поступци се дефинишу као **сексуално злостављање деце** и то је **КАЖЊИВО** јер је то **КРИВИЧНО ДЕЛО!!!**

*****Жртва и Починилац – може бити БИЛО КО и БИЛО КАДА!**
*****Сексуално насиље се може десити БИЛО КОМЕ од БИЛО КОГА!**

4. корак: Како одговорити на различите животне ситуације

Приказати деци паное / слајдове са следећим садржајем:

Пано / Слајд 1.

Паралела садржаја бајке са реалном ситуацијом у животу

- Паче није хтелo да трпи насиље, одважило се и отишло у свет = **Дете не треба да трпи насиље, већ треба да преузме контролу над сопственим животом!**

- Паче је пролазило кроз различите недаће, али је на крају ипак израсло у белог лабуда = **Опоравак од сексуалне трауме је могућ, уз подршку оних који дете разумеју и поштују!!!**

***Изборни захтев:** замолити децу да садржај Слајда 1 - препишу у свеске или бар део који се односи на реалну ситуацију у животу...

Пано / Слајд 2.

Нико нема право да вас додирује на начин да се осећате НЕПРИЈАТНО!!!

Сексуална злоупотреба деце је **ЗЛОЧИН!**
Злостављање постаје **ХРОНИЧАН ПРОБЛЕМ**, ако дете не добије помоћ!
Деца трпе **ПОСЛЕДИЦЕ** од сексуалног злостављања!
Деца **НЕ ПРИСТАЈУ ДОБРОВОЉНО** на сексуалне активности са одраслима

Током приказивања Паноа / Слајда 2, рећи деци да ће појединачно процењивати да ли је за њега/њу свака од датих информација: **НОВА** или је већ **ПОЗНАТА** - и то тако што ће: ако је **НОВА** – подићи два прста, ако је **ПОЗНАТА** – махнуће обема рукама.... Дете које је подигло два прста има право, ако жели, да постави додатно питање у вези са датом информацијом коју је процењивало...)

Пано / Слајд 3.

Деца имају право да ОДЛУЧЕ ко може, а ко не може да додирује њихово тело!

Да ли је у реду, када ти је непријатно, да кажеш „НЕ“ и да **ПОБЕГНЕШ**?

Да ли је сексуално злостављање **КРИВИЦА ДЕТЕТА**?

Да ли треба да **ПРИЈАВИШ** шта ти се дешава, некоме у кога имаш поверења?

*Да ли треба да **ЧУВАШ ТАЈНУ** о ономе ко чини ствари које су ти непријатне?!

Током приказивања Паноа / Слајда 3, рећи деци да ће свако од њих одговорити на постављено питање: ако мисле да је ДА – треба да устану; а ако мисле да је одговор НЕ – треба да остану да седе и да прекрсте руке. За свако питање понудити деци могућност да, ако желе, могу да образложе зашто тако мисле!

(Нарочито питати за аргумент, ако је неко рекао / показао покретом, супротно од очекиваног одговора!)

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Искуство показује да су деца отворена за тему. Понеко дете се некад „смејуљи“ кад се каже реч „сексуално“. Томе не треба придавати важност, јер током радионице увиђају колико је тема значајна за њихово одрастање и прихватају је озбиљно и заинтересовано.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- Текст бајке из читанке за сваку групу по један
- По 3 листића за сваку групу на којима су исписане реченице/свака група реченица је исписана на посебном листићу / из бајке о насиљу које је паче трпело (корак 2/варијанта б)
- Стикери различитих боја на којима су исписани видови насиља: **физичко, социјално, психичко, сексуално**, такође за сваку групу
- **Пано / Слајд 1** - Паралела садржаја бајке са реалном ситуацијом у животу (корак 4)
- **Пано / Слајд 2** - Нико нема право да вас додирује на начин, да се осећате НЕПРИЈАТНО!!! (корак 4)
- **Пано / Слајд 3** - Деца имају право да ОДЛУЧЕ ко може, а ко не може да додирује њихово тело! (корак 4)

• Родне улоге – шта је РОД а шта ПОЛ

Пол – биолошке, анатомске и физиолошке особине по којима се разликују жене и мушкарци

Род – скуп друштвено условљених особина припадника/ца једног пола, настао вероватно с првобитном поделом рада, опстао и када је изгубио оригиналну функцију и то као инструмент политике полова при чему се, захваљујући привидној природности, обнавља у свакој јединки у процесу одрастања и васпитања.

РОД	ПОЛ
*жена која води децу у шетњу	*жена која је у другом стању
*жена која спрема ручак	*жена која доји бебу
*мушкарац који вози ауто/бави се политиком	*мушкарац који мутира / има браду
РОДНЕ улоге:	Полне улоге:
- се уче	- се доносе рођењем
- су наметните од околине:	- су биолошки дате:
*родитеља, *вршњака, *ШКОЛСКОГ СИСТЕМА, *медија, *закона тржишта, *религије, *уметности	*хромозоми, *хормони, *спољашње и унутрашње гениталије

• Сексуално насиље је вид родно заснованог насиља

База података Инцест Траума Центра – Београд показује да су од петоро деце која су сексуално злостављана **четворо женског пола и једно мушког пола**. Дечаци су преживели сексуално насиље у 16.78%. Полна структура починилаца сексуалног злостављања деце: у 90.19% у питању су особе мушког пола и 9.81% женског пола. У 42.15% починилац сексуалног насиља над дететом је биолошки отац (најчешћи вид инцеста је отац-кћерка), док је у 50.64% починилац фигура оца (збирно, редоследом учесталости: отац, очух, хранитељ, усвојитељ). У 21.61% починилац је особа ван породице позната детету (породични пријатељ, комшија, „приватни“ професор), док су 10.02% чинили малолетни починиоци сексуалног насиља (превасходно вршили злостављање унутар вршњачке групе, затим унутар породице и унутар установа социјалне заштите где су деца на трајном смештају). У периоду 2009-2014, 100% починилаца су биле особе познате детету.

МЕТА насиља су РАЊИВЕ ОСОБЕ по неком својству, као што је:

Различитост	Доминантна група	Рањива група
ИЗГЛЕД	„Лепи“	„Ружни“
ПОЛ	Мушки (48%)	Женски (52%)
РАСА	Бела	Роми, Кинези, емигранти
РЕЛИГИЈА	Православна	Исламска, католичка, атеисти
СЕКСУАЛНА ОРИЈЕНТАЦИЈА	Хетеросексуална	LGBTIQ...
НАЦИОНАЛНОСТ	Српска	Остали
ФИЗИЧКА/ ИНТЕЛЕКТ.СПОСОБ.	Уобичајене	Физичке и интелектуалне тешкоће
ИМОВИНСКО СТАЊЕ	Имућни /моћни	Сиромашни
ГОДИНЕ СТАРОСТИ	Од 18 – 65 год.	Испод 18 / преко 65 година

МОТИВ насиља је: МОЋ и КОНТРОЛА!!!
***СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ ЈЕ РОДНО ЗАСНОВАНО НАСИЉЕ**
НАСИЉЕ над ЖЕНАМА и ДЕЦОМ су узрок НЕЈЕДНАКЕ РАСПОДЕЛЕ МОЋИ

МУШКА ДОМИНАЦИЈА је присутна у већини сфера живота:

ПОРОДИЦА, ПРАВНИ СИСТЕМ, РЕЛИГИЈА...

та доминација је ОСНОВА НАСИЉА

ДЕЦА ТРЕБА ДА РЕАГУЈУ

- да препознају опасне ситуације
- да одбију приступ насилнику
- да прекину интеракцију
- да позову у помоћ
- да не осећају кривицу
- да кажу НЕ, ако их неко додирује непристојно
- да напусте ситуацију
- да кажу одраслом од поверења шта се догодило
- и да не престану да говоре док се нешто не промени и осете се добро!

ДЕЦА ИМАЈУ ПРАВО ДА ОДЛУЧЕ КО МОЖЕ, А КО НЕ МОЖЕ ДА ДОДИРНЕ ЊИХОВО ТЕЛО

- да у ситуацији када их неко додирне против њихове воље или на начин који чини да им је непријатно, она могу да кажу “НЕ”
- да напусте / побегну и кажу одраслој особи од поверења
- да за сексуално злостављање никада дете не сноси кривицу
- да ако их неко додирује на начин који им је непријатан, требало би да кажу особи од поверења
- да не треба да чувају тајну о ономе ко их непријатно додирује
- да пронађу поуздане одрасле особе које ће да поверују у сексуално злостављање детета и да га заштите
- да ће му одрасли поверовати и да ће дете и даље бити вољено и ако каже
- да користи називе за делове тела тако да може тачно да опише шта му се десило...

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ

1. Јовић, Н. и Кувелић, Д. (2015): Како стварати пријатну атмосферу за учење – Ризница игара. Београд: Креативни центар

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	СРПСКИ ЈЕЗИК
РАЗРЕД:	ПЕТИ
ТЕМА:	КЊИЖЕВНОСТ
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	„Доживљаји Тома Сојера“ Марк Твен
НАСЛОВ ЧАСА:	Томова, Хаклберијева и Бекина родна кутија
ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">Анализа прочитаног романа, књижевнотеоријски појмови, осврт на главне и споредне ликове	
ОБРАЗОВНИ ЗАДАЦИ	
<ul style="list-style-type: none">Читање, разумевање, доживљавање прочитаногУсвајање нових књижевнотеоријских појмова (књижевни род: епика, књижевна врста: роман, главни ликови, споредни ликови)Повезивање животне реалности са предметношћу књижевног дела	
ФУНКЦИОНАЛНИ ЗАДАЦИ	
<ul style="list-style-type: none">Оспособљавање ученика/ца за читање, разумевање, доживљавање и тумачење романаОспособљавање ученика/ца за одвајање битног од споредног	
ВАСПИТНИ ЗАДАЦИ	
<ul style="list-style-type: none">Развијање љубави према читању романаОспособљавање ученика/ца за логичко схватање и критичко процењивање поступака ликова у романуРазвијање критичког мишљења, радозналости и истраживачког духа код ученика/ца	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">Ученици/е су упознати са појмом родних улогаУченици/е разумеју да су стереотипне родне улоге подлога за одвијање свих видова родно заснованог насиља, укључујући сексуално насиље	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
А/1 Уводни део часа	
- Ученици/е су упознати са романом „Доживљаји Тома Сојера“ - познају тему дела, главне и споредне ликове, основни мотив.	
А/2 Разговор о ситуацијама насиља у роману - главни део часа	
- Ученици/е су упознати са појмом родних улога и разумеју да су стереотипне родне улоге подлога за одвијање свих видова родно заснованог насиља	
А/3 Неравноправност међу половима води насиљу – заокруживање часа (5')	
- Ученици/е разумеју да нема сваки пол у својој „родној кутији“ једнаку моћ и да та неравноправност међу половима води насиљу.	
МЕТОД (опис корака/активности КАКО ћемо радити)	
А/1 Уводни део часа (10 мин)	
- Наставник/ца упознају ученике/це са наставном јединицом која се обрађује. - На табли записује назив романа и аутора. Разговор о првим утисцима. Одредити тему дела, главне и споредне ликове, основни мотив.	
А/2 Разговор о родним улогама у роману - главни део часа (30 мин)	

А/2 .1 Родне улоге

- Ко је главни јунак у роману? О чему говори роман? Како се понаша главни јунак? Ко му је најбољи друг? Зашто су стално упадали у невоље?

- Ученицима/ама објаснити да појам рода и пола нису исто. Пол је биолошка карактеристика одређена рођењем, а род су начини понашања које учимо у породици, школи, средини у којој одрастамо, верској заједници...

Родне улоге су уско повезане са насиљем. Жртве насиља су најчешће и у највећем броју девојчице и жене, а према статистикама насилници су најчешће дечаки / мушкарци. **Обавезно нагласити ученицима/цама да нису сви мушкарци насилници и да нису све жене жртве.**

А/2 .2 Стереотипне родне улоге

- Дечаки су немирни, несташни, проводе време напољу. Авантуристичког и истраживачког духа (Том и Хаклбери).

- Девојчице су fine, седе код куће, помажу мајкама у кућним пословима (Беки).

Привлачење пажње грубим понашањем и вређањем, сукоб између Беки и Тома. (физичко и емоционално насиље.)

- Објаснити ученицима/ама да су ови обрасци понашања заправо калупи, односно „родне кутије“ које намећу и ограничавају да се понашамо, осећамо, одлучујемо само „као дечак“ или „као девојчица“. Њих усвајамо од најранијег детињства и касније их примењујемо у животу као одрасли.

- Наставник/ца нацрта на табли две „родне кутије“. Једну назове „Бекина кутија“, а другу „Томова и Хаклберијева“.

Поставља питања:

„Како се понашају Том и Хаклбери, шта раде и шта им је дозвољено?“

„Како се понаша Беки, шта она ради и шта јој није дозвољено?“

- Деца дају одговоре и „напуне родне кутије“. Наставник/ца бележи одговоре о Тому и Хаклберију у „родну кутију“ са њиховим именима, а о Беки у „родну кутију“ са њеним.

- Понавља шта све стоји у Томовој и Хаклберијевој кутији и каже да је то **родна кутија за дечаке**. Та кутија нам каже: „Е, тако могу да се понашају дечаки!“

- Понавља шта све стоји у Бекиној кутији и каже: „Бекина кутија се зове **родна кутија за девојчице**.“ А та кутија нам каже: „Тако могу и смеју да се понашају девојчице.“

- Указујући на кутије, наставник/ца пита: „Ко је овде моћнији?“

Очекивано је да деца кажу да су то Том и Хаклбери.

А/3 Неравноправност међу половима води насиљу – заокруживање часа (5')

- Наставник/ца заокружује: „Нема сваки пол у својој „родној кутији“ једнаку моћ.

Дечаки имају више моћи, девојчице мање моћи. „Родне кутије“ су некад тако јаке, као гвоздене су, и останеш у њима све док не порастеш и, кад порастеш, тако наставиш да се понашаш. Ова неравноправност међу половима води насиљу.“

Изглед табле:

„Доживљаји Тома Сојера“ Марк Твен (1835-1910)

Књижевни род: епика

Књижевна врста: роман

Тема: Доживљаји Тома Сојера

Главни ликови: Том, Хаклбери, Беки

Споредни ликови: тетка Пола, Томов брат, Индијанац, учитељ

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Када се покрене тема насиља ученици/е се потпуно посвете томе и наставник/ца их усмерава и држи у оквирима теме, води рачуна да се не расплину. Неопходно је да наставник/ца пре реализације теме родних улога преиспита своје ставове у овој области, препозна своје предрасуде које је стекао/ла кроз одрастање и без бојазни, као узор деци, подели их у одељењу и тиме постане њихов узор да је промена ставова позитивно и пожељно искуство које утиче да постанете аутентични савезник/ца свим друштвеним групама које су маргинализоване.

Напомена: О родним улогама – Важно је да наставник/ца подсети ученике/це да у епској поезији женски ликови најчешће немају име, безлични су или их зову по имену оца или супруга. Оне припадају прво оцу, а када се удају, супругу. У епској поезији, женска особа је власништво мушкарца и често се третира као „роба“. Ако је мајка, постоји само као мајка. У том смислу, епска поезија пружа пуно могућности за анализу родних улога и утицај на стереотипе. како би се они променили у садашњем времену.

Чести су примери да епска поезија подржава да се на насиље одговара насиљем (дела из шестог, седмог и осмог разреда: „Хасанагиница“, „Марко Краљевић укида свадбарину“, „Мали Радојица“, „Смрт Мајке Југовића“, и др.).

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- Роман „Доживљаји Тома Сојера“ М. Твен

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Министарство просвете, науке и технолошког развоја (2015). „Приручник за превенцију родно заснованог насиља“; Приредила: Смиљана Грујић.

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	СРПСКИ ЈЕЗИК
РАЗРЕД:	ПЕТИ
ТЕМА:	КЊИЖЕВНОСТ
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	„Кад отац бије“ Б. Радичевић
НАСЛОВ ЧАСА:	Насиље у породици је лоша тајна
ЦИЉЕВИ:	
Књижевнотеоријско тумачење песме.	
ОБРАЗОВНИ ЗАДАЦИ	
<ul style="list-style-type: none">• Читање, разумевање, тумачење и изражавање ставова и осећања• Усвајање нових књижевнотеоријских појмова (рима, укрштена и обгрљена рима, катрен)• Повезивање животне реалности са предметношћу књижевног дела• Уочавање разлике између лирског субјекта и песника (аутора)	
ФУНКЦИОНАЛНИ ЗАДАЦИ	
<ul style="list-style-type: none">• Оспособљавање ученика/ца за читање, разумевање, доживљавање и тумачење лирске песме• Вежбање изражајног читања стихова	
ВАСПИТНИ ЗАДАЦИ	
<ul style="list-style-type: none">• Развијање љубави према поезији• Оспособљавање ученика/ца за тумачење романа• Развијање критичког мишљења, радозналости и истраживачког духа код ученика/ца	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">1. Ученици/е разликују појмове добре и лоше тајне.2. Ученици/е разликују врсте насиља.3. Ученици/е разумеју појам насиља у породици.4. Ученици/е знају како да реагују и коме да се обрате у ситуацији насиља у породици.	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
А/1 Уводни део часа	
- Ученици/е су упознати са песмом „Кад отац бије“ Б. Радичевића	
А/2 Разговор о тајнама и насиљу у породици - главни део часа	
- Ученици/е су упознати са појмовима тајне и насиља у породици и разумеју каква је веза између насиља и рода.	
А/3 Реаговање на насиље – завршни део часа	
- Ученици/е разумеју да је врло важно да не чувају тајну, да увек постоји неко ко може да им помогне..	
МЕТОД (опис корака/активности КАКО ћемо радити)	
А/1 Уводни део часа (5 мин)	
- Наставник/ца упознају ученике/це са наставном јединицом која се обрађује. На табли записује назив песме и аутора. У пар реченица говори о аутору и његовој збирци песама.	
- Изражајно читање песме. Разговор о песми.	
- Објаснити појам лирског субјекта. Учити стилске фигуре, врсту риме.	

А/2 Разговор о тајнама и ситуацијама насиља - главни део часа (35 мин)

А/2.1 Појам тајне

- *Како почиње песма? Зашто песник каже да рука која је била груба постаје фина? Да ли рука која бије може да буде фина?*

- Наставник/ца наглашава да **насиље никада није израз љубави према детету и никада није за његово добро. Рука која туче дете никада није фина.**

- Размислите о стиховима:

„ Али кад већ мора да се крије:
Отац у ствари и не бије.
Тајна је тајна...“

- Наставник/ца пита:

„Шта све могу да буду разлози да неко ко трпи насиље, то крије?“

Одговоре бележи на табли.

- Подстицајним питањима усмерити ученике/це да науче појам тајне (добре и лоше).

Да ли се често дешава да деца крију шта се заправо дешава у кући? Да ли је та врста тајне добра? Ко нас учи да кријемо тајне?

- Указати ученицима/ама да **постоје добре и лоше тајне**. Да никако не треба да крију уколико их неко на било који начин злоставља, јер то није добра него лоша тајна. **Указати им да нису сами у томе, да је насиље нешто што се може десити било коме.**

- Посебно истаћи да **жртва насиља није крива и одговорна, једина одговорна особа је она која врши насиље. Насилници често користе физичко насиље да би застрашили жртву и тиме је приморали да чува тајну.**

А/2.2 Насиље у породици

- *Где се дешава насиље у овој песми? Ко бије сина? Ко је чешће груб у породици, а ко заштитнички настројен? Да ли су вас учили да дечаки не плачу, а да се девојчице не бију? Да ли је пол битан за одређену врсту понашања?*

(Подстицајним питањима ученици/це уочавају да је насиље у вези са родом. Објаснити појам рода.)

- **Указати им да се неретко дешава да управо у породици деца трпе насиље, али да их од малих ногу уче да не причају о томе.** Указати им да су према статистичким подацима насилници чешће мушкарци него жене. Такође, према статистици жене и деца су најчешће жртве насиља.

- *Како се завршава песма? Да ли очеви умеју и другачије да реагују?*

(Ученици/це наводе стихове у којима се види да постоје очеви који се понашају „заштитнички“ и брижно - „Нисам шаљивчина да бих је за себе чуво: некада се очеви неповратно помајче, опросте сину, а себе – повуку за уво“).

- Шта песник хоће да каже са стиховима:

„ Исто би се тако провео,
Мајчин сине,
Кад би се изненада
преобукла твоја мати...“

- Да ли се дешава да мајке „бију“ своју децу?

- Јако је важно да овде наставник/ца истакне да је **мајка која туче децу**:

- Често жртва насиља од стране свог партнера (насиље над женама се крије; као што мајка крије своју лошу тајну, тако су и деца научена да крију лошу тајну о насиљу)
- Неке мајке тучу децу, јер су трпеле насиље од стране својих тате и маме и тада су већ научиле да се чува лоша тајна која не треба да изађе из куће
- Нису све мајке које су саме трпеле насиље насилне према својој деци.

А/2.3 Видови насиља

- За које видове насиља сте ви чули? Шта је у ствари насиље?

Свака врста једном или више пута учињеног облика вербалног или невербалног понашања које има за последицу стварно или потенцијално нарушавање здравља, развоја и достојанства детета је насиље.

- За које видове насиља сте ви чули?

- Након добијених одговора објаснити ученицима/ама који све видови насиља постоје: вербално, физичко, емоционално, сексуално, социјално, електронско (објаснити у једној реченици сваки облик насиља)

А/3 Реаговање на насиље – завршни део часа (5 мин)

- Указати ученицима/ама да је неопходно да се обрате особи од поверења. Да је врло важно да не чувају тајну, да увек постоји неко ко може да им помогне. **Истаћи да је потребна храброст да се некоме обрате, али да је то једини прави пут за њих.**

- Такође, **рећи да помагачи/це не смеју да изиграју поверење.** Дете увек треба да се обрати одраслим особама у које имају поверење, да не покушавају сами да реше проблем, да никако не исмевају жртву или да причају другима оно што им је речено у поверењу, осим стручним лицима у школи или ван ње.

Увек могу да се обрате некоме из школе, полицији, Центру за социјални рад, Инцест Траума Центру – Београд.

Изглед табле:

„Кад отац бије“ Бранко В. Радичевић (1925-2001)

Лирски субјект је јунак уметничког света и он није исто што и песник.

Рима: гласовно подударење речи на крају стиха

Парна

Укрштена

Обгрљена

Домаћи задатак: Одредити тему, песничке слике, стилске фигуре у песми

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Када се покрене тема насиља ученици/е се потпуно посвете томе и наставник/ца их усмерава и држи у оквирима теме, води рачуна да се не расплину. Неопходно је да наставник/ца пре реализације теме родних улога преиспита своје ставове у овој области, препозна своје предрасуде које је стекао/ла кроз одрастање и без бојазни, као узор деци, подели их у одељењу и тиме постане њихов узор да је промена ставова позитивно и пожељно искуство које утиче да постанете аутентични савезник/ца свим друштвеним групама које су маргинализоване.

Напомена: О родним улогама – Важно је да наставник/ца подсети ученике/це да у епској поезији женски ликови најчешће немају име, безлични су или их зову по имену оца или супруга. Оне припадају прво оцу, а када се удају, супругу. У епској поезији, женска особа је власништво мушкарца и често се третира као „роба“. Ако је мајка, постоји само као мајка. У том смислу, епска поезија пружа пуно могућности за анализу родних улога и утицај на стереотипе. како би се они променили у садашњем времену.

Чести су примери да епска поезија подржава да се на насиље одговара насиљем (дела из шестог, седмог и осмог разреда: „Хасанагиница“, „Марко Краљевић укида свадбарину“, „Мали Радојица“, „Смрт Мајке Југовића“, и др.).

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- Текст из читанке Уметност речи, стр. 166–168
- 2. З. Мркаљ, Наставна теорија и пракса 1, Издавачка кућа Klett, Београд, 2008.
- 3. Б. В. Радичевић, Песме о мајци, Нолит, Београд, 1991.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. КИКО постер Инцест Траума Центра – Београд „Добре тајне вас усрећују, лоше тајне не“ (иштампати за свако дете или доставити свакоме путем електронске поште)

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	СРПСКИ ЈЕЗИК
РАЗРЕД:	ШЕСТИ
ТЕМА:	КЊИЖЕВНОСТ
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	„Вањка“ А. П. Чехов
НАСЛОВ ЧАСА:	Ризик да се догоди сексуално насиље
ЦИЉЕВИ:	
Анализа прочитаног одломка, књижевнотеоријски појмови.	
ОБРАЗОВНИ ЗАДАЦИ	
<ul style="list-style-type: none">• Читање, разумевање, доживљавање прочитаног• Усвајање нових књижевнотеоријских појмова (књижевни род: епика, књижевна врста: приповетка, приповедање у првом лицу)• Повезивање животне реалности са предметношћу књижевног дела	
ФУНКЦИОНАЛНИ ЗАДАЦИ	
<ul style="list-style-type: none">• Оспособљавање ученика/ца за читање, разумевање, доживљавање и тумачење приповетке• Оспособљавање ученика/ца за одвајање битног од споредног	
ВАСПИТНИ ЗАДАЦИ	
<ul style="list-style-type: none">• Развијање љубави према читању• Развијање критичког мишљења, радозналости и истраживачког духа код ученика/ца	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">1. Ученици/е разумеју појмове физичког и сексуалног насиља.2. Ученици/е разумеју ризик да се догоди сексуално насиље3. Ученици/е знају како стереотипне родне улоге утичу на обелодањивање сексуалног насиља.	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
А/1 Уводни део часа	
- Ученици/е су упознати са приповетком „Вањка“ А. П. Чехова.	
А/2 Разговор о тајнама и насиљу у породици - главни део часа	
- Ученици/е су упознати са појмовима тајне и насиља у породици и разумеју каква је веза између насиља и рода.	
А/3 Реаговање на сексуално насиље – завршни део часа	
- Ученици/е разумеју да се сексуално насиље мора пријавити и да се о томе не сме ћутати..	
МЕТОД	
А/1 Уводни део часа (10 мин)	
<ul style="list-style-type: none">- Наставник/ца упознају ученике/це са наставном јединицом која се обрађује.- На табли записује назив приповетке и аутора. Разговор о првим утисцима. Одредити књижевни род, врсту, приповедача, основни мотив.	
А/2 Разговор о физичком и сексуалном насиљу - главни део часа (30 мин):	
А/2.1 Физичко насиље	
- Након прочитаног одломка са ученицима/ама започети разговор о првим утисцима.	

О чему говори одломак? Ко прича причу? У ком облику? О чему говори Вањака?

- Шта мислите о делу:

„А синоћ сам добио батине. Газда ме је ухватио за косу и извукао у двориште, истукао обућарским ременом зато што сам љуљао њихово детенце у колевци и нехотице заспао. А прошле недеље ми газдарица наредила да очистим харингу, ја почео с репа, кад ти она дохвати харингу, па поче њену главу да ми тура у нос...“

- Да ли је понашање газде и газдарице у реду? Како се назива ова врста насиља? (Одговор: физичко)

- Да ли постоји оправдана ситуација у којој се примењује физичко насиље?
(Одговор: не)

- Шта мислите о реченици „То је за твоје добро...“
(Одговор: за насиље никад не постоји оправдан разлог и повод и насиље никад не доноси добро).

- Да ли знате неког ко трпи физичко насиље? Знате ли да жртва треба увек да потражи помоћ и да је важно да не ћути? Да ли је Вањкино писмо деди позив у помоћ? Зашто он пише деди?

(Одговор: Ученици/е треба да закључе да је неопходно затражити помоћ одрасле особе од поверења.)

А/2.2 Сексуално насиље

- Деца која су у ситуацији као Вањака (који је изложен већ једном виду насиља, да нема ко да га заштити и да му се као детету не верује) лака су мета за починиоце сексуалног насиља. То су најчешће девојчице, међутим и дечаки могу бити жртве сексуалног насиља.

Дечакима се у друштву намеће да морају да буду снажни и јаки, да се никада не жале и не плачу, што им отежава да могу да испричају ако им се догоди сексуално насиље.

- Сексуално насиље је, у петини случајева, праћено физичким насиљем. Дете се застрашује батинама, како не би открило тајну. Насилник користи своју моћ и страх детета. Сексуално насиље на жалост део је свакодневице и дешава се „сад и овде“.

Било која врста обраћања детету са сексуалном садржином, додиривање интимних делова, приказивање порнографских садржаја (може бити и путем мобилног телефона и на друштвеним мрежама је сексуално насиље. Према статистичким подацима у Европи, свако пето дете је на неки начин жртва сексуалног насиља, а четворо од петоро деце су девојчице.

- Објаснити ученицима/ама да су управо одрасле особе те које врше сексуално насиље, у почетку им деца верују, јер су то особе из најближег окружења. Много ређе се дешава да су насилници „непознате чике и тете које нуде бонбоне“.

А/3 Реаговање на сексуално насиље – завршни део часа (5 мин)

Сексуално насиље је кривично дело и неопходно га је санкционисати.

- Сексуално насиље се мора пријавити, о томе се не сме ћутати.

- Дете никада није криво за сексуално насиље. Кривица је увек на страни оног ко врши насиље.

- Неопходно је да се дете обрати одраслој особи од поверења и то може бити и неко из школе.

- Службе чија је одговорност да штите децу од насиља су полиција, тужилаштво, центар за социјални рад, суд, Национална дечија линија 116 111 (позив је бесплатан), Инцест Траума Центар – Београд, и др.

Изглед табле:

„Вањка“ А.П.Чехов

Књижевни род: епика

Књижевна врста: приповетка

Тема: писмо дечака деди

Приповедање у првом лицу

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Када се покрене тема насиља ученици/е се потпуно посвете томе и наставник/ца их усмерава и држи у оквирима теме, води рачуна да се не расплину. Неопходно је да наставник/ца пре реализације теме родних улога преиспита своје ставове у овој области, препозна своје предрасуде које је стекао/ла кроз одрастање и без бојазни, као узор деци, подели их у одељењу и тиме постане њихов узор да је промена ставова позитивно и пожељно искуство које утиче да постанете аутентични савезник/ца свим друштвеним групама које су маргинализоване.

Напомена: О родним улогама – Важно је да наставник/ца подсети ученике/це да у епској поезији женски ликови најчешће немају име, безлични су или их зову по имену оца или супруга. Оне припадају прво оцу, а када се удају, супругу. У епској поезији, женска особа је власништво мушкарца и често се третира као „роба“. Ако је мајка, постоји само као мајка. У том смислу, епска поезија пружа пуно могућности за анализу родних улога и утицај на стереотипе. како би се они променили у садашњем времену.

Чести су примери да епска поезија подржава да се на насиље одговара насиљем (дела из шестог, седмог и осмог разреда: „Хасанагиница“, „Марко Краљевић укида свадбарину“, „Мали Радојица“, „Смрт Мајке Југовића“, и др.).

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- Текст „Вањка“ из Читанке.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Детаљно проучити Увод.

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	СРПСКИ ЈЕЗИК
РАЗРЕД:	ОСМИ
ТЕМА:	КЊИЖЕВНОСТ
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	„ Деца“ Иво Андрић
НАСЛОВ ЧАСА:	Поштуј различитости и спречићеш насиље!
ЦИЉЕВИ:	
Анализа прочитане приповетке.	
ОБРАЗОВНИ ЗАДАЦИ	
<ul style="list-style-type: none">• Читање, разумевање, доживљавање прочитаног• Усвајање нових књижевнотеоријских појмова (књижевни род: епика, књижевна врста: приповетка, мотив, ликови)• Повезивање животне реалности са предметношћу књижевног дела	
ФУНКЦИОНАЛНИ ЗАДАЦИ	
<ul style="list-style-type: none">• Оспособљавање ученика/ца за читање, разумевање, доживљавање и тумачење народне приповетке• Оспособљавање ученика/ца за одвајање битног од споредног	
ВАСПИТНИ ЗАДАЦИ	
<ul style="list-style-type: none">• Развијање љубави према читању књижевних дела• Развијање критичког мишљења, радозналости и истраживачког духа код ученика/ца	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">1. Ученици/е разумеју појам родних улога.2. Ученици/е проширују знање о појму родних улога и сексуалног насиља.3. Ученици/е разумеју повезаност различитости и ризика да се догоди сексуално насиље и да починилац користи рањивост детета условљену његовом различитошћу да би га злостављао.4. Ученици/е знају како да реагују да спрече насиље, коме да се обрате када се догоди насиље и да никако не остану у улози посматрача.	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
А/1 Уводни део часа	
- Ученици/е су упознати са приповетком „Деца“ И. Андрића.	
А/2 Разговор о различитостима и сексуалном насиљу - главни део часа	
- Ученици/е су упознати са појмом различитости и сексуалног насиља и разумеју каква је веза између сексуалног насиља и рода.	
А/3 Реаговање на сексуално насиље – завршни део часа	
- Ученици/е разумеју да је сексуално насиље кривично дело и да га је неопходно санкционисати.	
МЕТОД	
А/1 Уводни део часа (10 мин)	
- Наставник/ца упознаје ученике/це са наставном јединицом која се обрађује. На табли записује назив приче. Разговор о првим утисцима. Одредити књижевни род, врсту, одредити ликове, основни мотив.	
А/2 Разговор о различитостима и сексуалном насиљу - главни део часа (30 мин):	

Након прочитане приче, са ученицима/ама започети разговор о првим утисцима.

О чему говори прича? Ко је главни лик ?

А/2.1 Родне улоге у причи

- Раније смо помињали приликом обраде књижевних дела значај родних улога, одредили смо њихову повезаност са одређеним стереотипним понашањима.

- У овој причи актери су група дечака, који се према наученим родним улогама понашају као снажни, моћни, неустрашиви, спремни да се физички обрачунају са сваким ко им се не допада. Дане проводе напољу, тражећи прилику да малтретирају децу која су различита од њих.

Како се зове овај вид насиља?

- Ученицима/ама се указује да не постоји оправдање за физичко насиље. Насилник користи своју физичку надмоћ да би застрашио жртву, а самим тим и успоставио моћ над њом. Жртва осећа страх, који јој додатно отежава да изађе из круга насиља.

А/2.2 Различитости у причи

- Кога је ова група дечака одабрала да нападне? Да ли је то што је дечак Јевреј разлог да буде шиканиран и физички нападнут? Поштујемо ли ми различитости? Да ли се дешава да се неке ругате зато што је другачији? У којим ситуацијама сте проналазили разлоге да неког задиркујете, јер има лошије патике или телефон? Како се зове овај вид насиља?

(увести важеће појмове: **социјално насиље / дискриминација / булинг**).

- Објаснити да починилац (без обзира ког је узраста) користи рањивост детета условљену његовом различитошћу да би га злостављао.

- Да ли сте некад били сведоци да је дете добило батине, само зато што има другачију боју коже (у Србији, мета напада су Роми, Кинези, мигранти)?

- Објаснити ученицима/ама да то што се неко разликује од већине по било ком личном својству значи да је особа као и свако други. **Закон о забрани дискриминације** налаже да не сме бити мета било ког вида насиља и да је то кривично дело.

- Постоје појединци који умеју да се носе са теретом своје различитости и за сваку похвалу је њихова храброст. Није никаква храброст и лако је утопити се у масу и крити се иза групе када повређујеш другог који чини мањину у друштву и слабији је од доминантне већине.

- Овде је посебно важно нагласити **улогу посматрач(и)ца у вршњачкој групи**, јер ова улога носи огромну одговорност.

Посматрачи/це могу да спрече насиље и да зауставе насиље кад је већ почело. Посматрачи/це могу да буду савезници/е детету које је изложено насиљу тако што ће заједно с њим потражити помоћ од одраслих особа да се сексуално насиље пријави полицији и да буду са њим током процеса опоравка.

- Помоћ није да се чува „лоша тајна“, већ да се обелодани сексуално насиље и пријави да би починилац био кажњен и не повреди следећу особу. Важно је да деца која помажу деци која су изложена насиљу, у улози савезника/ца и помагач(и)ца, буду отворено и јавно у тој улози, да сви знају да су уз другарицу или друга и да су против насиља.

А/2.3 Сексуално насиље

- Пронађите у тексту део који се односи на оживљене из детињства.

- Навести следеће реченице:

„Мали људи, које ми зовемо „деца“ имају своје велике болове и дуге патње, које после као одрасли и мудри људи заборављају... Тамо доле, под тим углом ти болови и те патње живе и даље и постоје као и свака стварност.“

Покушајте да замислите бол детета које је претрпело сексуално насиље. Како се осећа? Како излази на крај са својим осећањима?

- Приказати **Слајд 1.**

- Иако на први поглед делује нестварно и мислимо да се сексуално насиље не дешава над децом, као и унутар вршњачке групе (назива се gang гаре, односно силовање унутар вршњачке групе), оно је део свакодневице и дешава се сад и овде, а не негде у неким далеким земљама на Западу.

- Приказати **Слајд 2.**

- О овој теми се код нас врло мало прича и мало сазнања се има о томе. Уколико се не прича, насиље се не може спречити, жртва неће знати како да реагује и коме да се обрати. Неретко се дешава, да деца која су жртве сексуалног насиља мисле да се то дешава и у другим породицама, јер их насилник константно убеђује да је то нормално и да није ништа срамотно и да се они у ствари само тако играју. Чињеница је да сексуално насиље над децом недопустиво, као и над било ким другим и да се о томе не сме ћутати.

- Сексуално насиље може да се догоди свакоме, није повезано са образовањем, годинама, интелектуалним или физичким способностима, класом, расом.

Било која врста обраћања детету са сексуалном садржином, додиривање интимних делова, приказивање порнографских садржаја (може бити и путем мобилног телефона и на друштвеним мрежама) је сексуално насиље.

Према статистичким подацима у Европи, свако пето дете је на неки начин жртва сексуалног насиља, а четворо од петоро деце су девојчице.

А/3 Реаговање на сексуално насиље – Завршни део часа (5 мин)

- Сексуално насиље је кривично дело и неопходно га је санкционисати. Важно је поставити границе, рећи НЕ.

- Ви сада улазите у период када ћете ступати у везе и јако је важно да умете да препознате сваки вид насиља и да правилно реагујете, како би се заштитили и извукли из насилне везе.

- Службе чија је одговорност да штите децу од насиља су полиција, тужилаштво, центар за социјални рад, суд, Национална дечија линија, Инцест Траума Центар – Београд, и др.

Изглед табле:

„Деца“ Иво Андрић

Књижевни род: епика

Књижевна врста: приповетка

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Овај час је огромна шанса да допринесете вредносном систему својих ученика/ца. Зграбите шансу и искористите је. Научите их да је свако биће једнако вредно.

Напомена: О родним улогама – Важно је да наставник/ца подсети ученике/це да у епској поезији женски ликови најчешће немају име, безлични су или их зову по имену оца или супруга. Оне припадају прво оцу, а када се удају, супругу. У епској поезији, женска особа је власништво мушкарца и често се третира као „роба“.

Ако је мајка, постоји само као мајка. У том смислу, епска поезија пружа пуно могућности за анализу родних улога и утицај на стереотипе. како би се они променили у садашњем времену.

Чести су примери да епска поезија подржава да се на насиље одговара насиљем (дела из шестог, седмог и осмог разреда: „Хасанагиница“, „Марко Краљевић укида свадбарину“, „Мали Радојица“, „Смрт Мајке Југовића“, и др.).

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- Текст „Деца“ из Читанке
- Слајд 1
- Слајд 2

Садржај Слајда 1 и Слајда 2 је потребно иштампати и обезбедити личну копију за сваког ученика/цу коју ће понети кући.

Слајд 1

Социјално насиље /дискриминација /булинг може имати као један од својих чинилаца сексуално насиље. Сексуално насиље означава понижавање жртве на свиреп начин и назива се и злочином из мржње (чл. 54 Закона о забрани дискриминације Републике Србије).

Слајд 2

Прва Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији нам скреће пажњу да је у средњим школама у 7.4% - управо школа означена као место где се догађа сексуално насиље чиме нас млади алармирају да развијамо мере спречавања нпр. силовања на љубавном састанку и других видова сексуалног насиља. (2015 Инцест Траума Центар – Београд; у партнерству са Министарством просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Центром за промоцију здравља жена;)

Годишњи статистички подаци Инцест Траума Центра – Београд за период 2009-2014. год. на основу пријављених случајева сексуалног насиља показују да је у овом периоду наступио пораст пријављивања сексуалног злостављања које се догађа у оквиру вршњачке групе (у питању су малолетни починиоци) и овај вид злостављања је потпомогнут модерним технологијама и друштвеним мрежама. У 4.15% се радило о (поновљеном) групном силовању девојчице од стране вршњака који су јој познате особе, а да је зид ћутања изузетно снажан због њеног страха од освете и осуде околине. Да ли ће обелоданити да је преживела сексуално насиље, девојчице најпре процењују на основу претходног познавања реакција околине управо путем друштвених мрежа, као и реакција чланова породице за другу животну тешкоћу у вези које им се раније обраћала. У обе опције, девојчице саопштавају да очекују окривљавање и то их спречава да обелодане одговорност починилаца и потраже помоћ, чиме остају у рањивом положају да се виктимизација/насиље понови.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. **Закон о забрани дискриминације Републике Србије**
2. **Чл. 54 Закона о забрани дискриминације Републике Србије (ЗЛОЧИН ИЗ МРЖЊЕ)**
3. Инцест Траума Центар – Београд (2014). **Како да спречите насиље у адолесцентној љубавној вези – Водич за тинејџерке и тинејџере и одрасле који о њима брину.** Приручник за примену у редовном наставном програму основних и средњих школа. Ауторке: Др Љиљана Богавац и Душица Попадић.

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	СРПСКИ ЈЕЗИК
РАЗРЕД:	ПРВИ - средња школа
ТЕМА:	КЊИЖЕВНОСТ
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Хасанагиница
НАСЛОВ ЧАСА:	„Хасанагиница“ као један понуђен оквир за сагледавање родних улога које чине подлогу за одвијање насиља у породици
ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Стицање знања о посебностима народне баладе.• Упознавање са преводилачком и интерпретативном историјом Хасанагинице.• Читање, тумачење и разумевање баладе Хасанагиница.• Оспособљавање ученика/ца за разликовање народних балада од осталих врста усменог стваралаштва.• Усавршавање изражајног читања .• Приближавање савременог читаоца / читатељке специфичностима патријархалних конвенција и морала.• Морално вредновање поступака јунакиња и јунака.• Подстицање ученика/ца да самостално читају, доживљавају и тумаче књижевно дело.	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">1. Ученици/е препознају различите облике насиља2. Ученици/е су упознати са ефектима / траговима које насиље оставља на особу која му је изложена.3. Ученици/е упознају појам родних улога и њихов утицај на могућност појаве насиља.	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
А/1 Хасанагиница - Увод	
- Ученици/е су упознати са темом и основним чињеницама о песми „Хасанагиница“.	
А/2 Родне улоге и насиље у песми Хасанагиница - главни део часа	
- Ученици/е су упознати са појмом родних улога и њиховим утицајем на могућност појаве насиља кроз анализу песме „Хасанагиница“.	
А/3 Глас против насиља над децом и женама - завршни део часа	
- Ученици/е разумеју да је увек важно супротставити се стереотипним родним улогама на којима почива насиље над децом и женама.	
МЕТОД	
<ul style="list-style-type: none">• Током целог часа потребно је бити нарочито осетљив према ученицима, водити рачуна о њиховим реакцијама; имајте у виду статистике које показују колико је деце у сваком школском одељењу у нашој земљи преживело сексуално злостављање - неко од ученика је можда жртва неког облика насиља!• Постављајте отворена питања, са што већом могућношћу одговора које је потребно образложити; избегавајте питања на која се очекују одговори са ДА или НЕ.	
А/1 Хасанагиница - Увод (5-10 минута)	
- Упознајемо ученике/це са основним знањима о песми „Хасанагиница“:	
<ul style="list-style-type: none">• наша најпознатија народна балада• прва песма нашег усменог стваралаштва која је преведена на стране језике и о чијој лепоти се писало највише, као о бисеру наше народне књижевности• први пут је објављена 1774. године у књизи италијанског путописца Алберта Фортиса Путовања по Далмацији	

- преводили су је и Гете, Пушкин, Ана Ахматова

- Питања за ученике/це:

- *Како је Вук Стефановић Караџић поделио народну (усмену) поезију?*

Одговор: Вук је, као што је ученицима познато, поделио народне песме на **јуначке (епске), женске (лирске) и песме на међи (лирско-епске песме).**

Ово је и одговарајући тренутак да разговарате са ученицима/ама на који начин је Вук ову поделу оптеретио родним стереотипима!

- *Шта одликује песму која се зове балада? Можете направити аналогију са појмом балада који користимо за савремену музику.*

Одговор: За баладе је карактеристичан тужан крај.

- *Где бисте сврстали баладе: у лирске, епске или лирско-епске песме?*

Одговор: Након различитих ученичких одговора, сажимамо: то су песме на међи, односно лирско-епске песме. Њихова радња је прожета емоцијом, што баладе чини сродним лирским песмама. Такође, имају развијену радњу, мноштво ликова, богате су дијалозима и монолозима, што их приближава и епској поезији.

- Изражајно читање песме „Хасанагиница“ (5 минута)

А/2 Родне улоге и насиље у песми „Хасанагиница“ - главни део часа (25 минута)

- Кроз групну дискусију траже се одговори на следећа питања:

П 1 - Каква осећања сте доживели док сте слушали песму? Шта је највише утицало на вас? Како почиње Хасанагиница трагедија? Шта се заправо догодило?

Овде је често потребно појаснити ученицима/ама сам почетак песме - Хасанагиницу муж тера од куће, јер га није посетила на бојишту, упркос томе што зна да круте патријархалне норме не дозвољавају жени тог доба да дође без позива и дозволе.

П 2 - Шта мислите о томе? Какав је био положај жене судећи по овој песми? По чему то закључујете?

(Хасанагиница од стида није смела међу мушкарце на бојишту, без поговора одлази од куће након Хасанагине поруке да га не чека у двору бијелому, ни у двору ни у роду мому, брат је на силу удаје...)

П 3 - Препознајете ли да у овој песми има насиља над Хасанагиницом? Пронађите стихове.

(Веома оштра претња Хасанагина – емоционално насиље, нема право гласа нити избора, мора да напусти децу због страха од мужевљевог гнева - емоционално насиље, страх је толики да кад помисли да чује бат Хасанагиних коња врат ломи куле низ пенџере – емоционално насиље, братово поступање према њој као према предмету – удаје је за богатог кадију из сопствених интереса, против њене воље – емоционално насиље, Хасанага је вређа кад пролази поред двора, дира у најболније место Хасанагиницино – децу – емоционално насиље.

П 4 - Како се Хасанагиница осећа као жртва насиља?

(Очајна је, немоћна, страх, кривица, бол.)

П 5 - Које су последице њеног трпљења?

(На самом крају умире, сломљена тугом).

- Наставник/ца позива децу да разговарају о томе како поруке које примамо у детињству утичу на нашу спремност да се одупремо насиљу у породици. Да ли ове поруке отежавају или олакшавају да се одупремо? Предлаже да заједно сакупе уобичајене поруке које се често чују и у форми пословица или изрека. Записује на табли.

- Да би подстакла процес, започиње примерима. Паралелно како дете наведе пример, пита га да објасни коју конкретну поруку носи за дете или жену који су изложени насиљу и допуњава правилно разумевање у контексту насиља и динамике насиља.

- **Поруке које примамо у детињству, а подржавају насиље (неки примери):**

- *Проблеми се не износе из куће. („Прљав веш“ остаје у породици.)* – потпомаже дуго чување лоше тајне о насиљу.
- *Ко се бије, тај се воли.* – потпомаже „мит о узајамности“, имплицира као да се жртва и починилац заједно туку, уместо тога да кад постоји насиље, постоји јасна „тачка насиља“ где се увек тачно зна ко је жртва а ко починилац, ко туче а коме је сломљена вилица.
- *Ђути и трпи!* – потпомаже дуготрајно чување лоше тајне и послушност.
- *Батина је из раја изашла. То (насиље) је за твоје добро, да кад порастеш будеш добар човек. „И мене су тукли, па шта ми фали.“* – промовисање и легитимна дозвола физичког кажњавања са „оправданим“ циљем.
- *Док си у мојој кући, биће онако како ја кажем.* – одрасла особа/старатељ као господар живота детета.
- *Место је жени поред мужа.* – потпомаже промовисање дужности трпљења.
- *Морао сам да је ударим, јер је пустила језик до патоса.* – „мит о узајамности“ (погледати горе), увођење „узрочнопоследичности“ да „зато што је она било шта урадила, ОН је „морао“...“ чиме се подржава став насилника да је он исправан, да је жена (или дете) нешто учинила због чега је оправдано да је он угрози и казни.
- *Уста да има, језик да нема.* – потпомаже послушност.
- *Туци дете да после оно тебе не туче.* – потпомаже и промовише физичко кажњавање деце, нормализује насиље као вид понашања које има „оправдани“ циљ.
- *Женско дете, туђа кућа.* – потпомаже ниско вредновање женског детета и након удаје родитељи се одричу одговорности за њен живот.

- **Сачињену листу порука које примамо у детињству, а подржавају насиље пренети на постер и чувати на видном месту у Школи, где најчешће пролазе запослени, родитељи / старатељи и ученици/е.**

- Родне улоге су стереотипи у друштву који прописују: 1. како да се осећају, 2. како да размишљају и 3. како да се понашају девојчице и дечаки, жене и мушкарци. То су врло уски оквири који не пружају и не обезбеђују исте могућности за оба пола, већ једном полу (мушком) омогућавају више моћи у друштву него другом (женском). Родне улоге укључују и могућност и друштвену дозволу да мушки пол користи своју већу моћ на штету женског пола. Родна улога намеће да девојчице и жене треба да прихвате ово угрожавање и буду послушне.

- Стереотипне родне улоге потпомажу одвијање свих видова насиља тако што одређују (мушку) „главу куће“, шта све може особа мушког пола у породици (отац, брат, и др.) и шта не могу девојчице и жене у породици, да се насиље које најчешће чине особе мушког пола не износи јавно и тражи помоћ ван куће, да се одговорност пребацује на жену и дете иако је за насиље увек одговоран само насилник.

- Ако је у питању (сексуално) насиље у породици, родне улоге утичу на осећање ниске сопствене вредности, ниско самопоштовање, ниско самопоуздање. Теже је себи дати допуштење да испричаш некоме да ти се насиље догађа и да потражиш помоћ.

- Наставник/ца показује **Слајд 1** који је унапред припремљен и на папиру, по копија за свако дете, коју ће понети кући. Садржај слајда само прочита.

А/3 Глас против насиља над децом и женама - завршни део часа (5 минута)

- Наставник/ца заокружује час тиме што закључује да је увек важно супротставити се старомодним родним улогама на којима почива, које потпомажу, оправдавају и промовишу насилни однос.

- Позива свако дете да наглас у круг доврши започету реченицу „**Нећу да трпим да...**“, и да тиме подигне свој глас против насиља над децом и женама.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Постер „Поруке које примамо у детињству, а подржавају насиље“ је снажан инструмент подизања свести о потреби формирања и исказивања ставова у интересу детета и жене који су изложени насиљу. Ставови су неопходан механизам спречавања насиља, као и заустављања истог. Ставови одређују и нашу одговорност и учешће у процесу опоравка.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- Песма „Хасанагиница“.

Слајд 1

**НАСИЉЕ НЕ СМЕ ДА СЕ ДОГАЂА, ТО ЈЕ КРИВИЧНО ДЕЛО!
ЖРТВА НИКАД НИЈЕ КРИВА, УВЕК ЈЕ КРИВАЦ НАСИЛНИК!**

ОСЕЂАЊА ЖРТВЕ СУ ОЗБИЉНА, МОГУЋЕ ЈЕ ПРЕВАЗИЋИ ИХ УЗ ОСОБЕ КОЈЕ ВЕРУЈУ, БРИНУ, СПРЕМНЕ СУ ДА ПОМОГНУ.

ПОСЛЕДИЦЕ НАСИЉА СУ ОЗБИЉНЕ, МОГУ ДА БУДУ И КОБНЕ ПО ЖИВОТ ОСОБЕ КОЈА ТРПИ УКОЛИКО СЕ НАСИЉЕ НЕ ПРЕКИНЕ.

ВАЖНО ЈЕ ПОТРАЖИТИ ПОМОЋ.

УВЕК ПОСТОЈИ НЕКО КО ЋЕ МОЋИ И ЖЕЛЕТИ ДА ПОМОГНЕ.

ПОТРЕБНО ЈЕ МНОГО СНАГЕ ДА ОСОБА КОЈА ТРПИ НАСИЉЕ ГОВОРИ О ТОМЕ.

АКО ВАМ СЕ НЕКО ПОВЕРИО, БУДИТЕ ЗАХВАЛНИ ЈЕР ВАМ ЈЕ ПОКЛОНИО ВЕЛИКО ПОВЕРЕЊЕ.

НАША ГРАЂАНСКА ДУЖНОСТ ЈЕ ДА ПРИЈАВИМО АКО ЗНАМО ДА НЕКО ТРПИ НАСИЉЕ.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Текст из Читанке са књижевнотеоријским појмовима за I разред средње школе.
2. Милија Николић, Методика наставе српског језика и књижевности, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1992.
3. Министарство просвете, науке и технолошког развоја (2015). „Приручник за превенцију родно заснованог насиља“; Приредила: Смиљана Грујић

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	СРПСКИ ЈЕЗИК
РАЗРЕД:	ПРВИ - средња школа
ТЕМА:	КЊИЖЕВНОСТ
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Анализа античке трагедије Антигона
НАСЛОВ ЧАСА:	„Антигона“ као један понуђени оквир за сагледавање теме сексуалног насиља у породици
ЦИЉЕВИ:	
ОБРАЗОВНИ ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Упознавање ученика/ца са митом о Едипу• Тумачење митских упоришта трагедије• Тумачење суштине драмског сукоба	
ФУНКЦИОНАЛНИ ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Снажење навике да ученици/е своје тврдње и утиске поводом дела поткрепљују примерима из текста• Развијање способности код ученика/ца да повезују раније усвојено градиво о драми са новим сазнањима о трагедији• Проширивање знања о митовима	
ВАСПИТНИ ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Морално вредновање поступака јунака трагедије• Откривање универзалних значења овог дела и универзалних порука у митовима• Мотивисање ученика/ца за читање других дела античке књижевности• Развијање литерарног сензибилитета ученика/ца.	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">1. Ученици/е су упознати са појмом сексуалног насиља.2. Ученици/е су упознати са ефектима / траговима које насиље оставља на особу која му је изложена.3. Ученици/е препознају ситуације неравноправне расподеле моћи као кључног фактора за могућност појаве и одвијања насиља.4. Ученици/е знају како реаговати у ситуацијама сексуалног насиља.	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
А/1 Антигона - Увод	
- Ученици/е су упознати са темом и основним чињеницама о трагедији „Антигона“.	
А/2 Мит о Едипу и сексуално насиље - главни део часа	
- Ученици/е су упознати са митом о Едипу који чини основу „Антигоне“ и са појмом сексуалног насиља.	
А/3 Сексуално насиље - завршни део часа	
- Ученици/е су упознати са поступцима реаговања у ситуацијама сексуалног насиља.	
МЕТОД	
<ul style="list-style-type: none">• Током целог часа потребно је бити нарочито осетљив према ученицима/ама, водити рачуна о њиховим реакцијама; имајте у виду статистике које показују колико је деце у сваком школском одељењу у нашој земљи преживело сексуално злостављање - неко од ученика/ца је можда жртва неког облика насиља!• Постављајте отворена питања, са што већом могућношћу одговора које је потребно образложити; избегавајте питања на која се очекују одговори са ДА или НЕ.	

A/1 Антигона - Увод (5 минута):

- Како је ово други час обраде наставне јединице, ученици/е су већ упознати са темом и основним чињеницама о трагедији Антигона. Понављамо појединости са претходног часа тражећи одговоре на следећа питања:

Шта је главна тема трагедије „Антигона“? Одакле води порекло трагедија као књижевна врста и кад је настала? Због чега страдају јунаци античких трагедија?

Антигона приказује трагичну судбину као последицу неограничене владавине једног човека, оличеног у лику Креонта, који се супротставља божанским законима. Креонт представља државну власт и својом одлуком да се Полиник, као противник Тебе, не сахрани како достоји, он се супротставља старијим и важнијим законодавцима Диву и Правди. Драмски сукоб до ког долази представља, у ствари сукоб закона и правде, који нису нужно једно те исто. У овој трагедији се, међутим, приказује и сукоб два начела: принцип неприкосновене неразумне власти (мушки принцип), оличен у лику Креонта, и начело љубави (женски принцип), коју представља Антигона.

Трагедија је везана за настанак позоришта у Грчкој, у петом веку пре нове ере. Узроци због којих су страдали трагични јунаци античких трагедија најчешће нису били резултат неког моралног преступа, већ последица неке погрешке (hybris-a), несвесног преступа или уверења порема коме се поступа или које се једноставно саопшава. Најзначајнији антички трагичари били су Есхил, Софокле и Еурипид.

A/2 Мит о Едипу и сексуално насиље - главни део часа (35 минута)

- Кроз групну дискусију траже се одговори на следећих **8 питања**:

П 1 - Одакле су грчки драмски писци узимали грађу за своје трагедије?

Грађу за своје трагедије грчки писци најчешће су проналазили у Хомеровим или Хесиодовим митовима.

П 2 - Шта су то митови? Знате ли још неки мит?

Мит (грчки - mythos = прича) је основни облик идеолошког стваралаштва у докласном друштву.

Док легенда излаже доживљаје хероја и људских бића која су било чим обдаренија од обичних људи, мит се више држи божанских бића. Код народа у фази ловачке и сакупљачке привреде најчешће представља причу, чија је тема порекло света, богова, неких предмета, природне појаве, небеског тела, животиње, биљке, верског обреда, значајније друштвене установе.

Хеленски мит је први и основни облик у којем су мислила хеленска племена; сјајна поезија у Хомеровом и Хесиодовом имену очувала је главне хеленске митове и дала полет многим другим.

За песникињу / песника и уметницу/ уметника, мит је идеално огледало људског живота. Како се његово богатство не може исцрпсти, он је непресушан извор градива за нова уметничка уобличавања.

П 3 - Који мит је основа Сокфоклеове „Антигоне“?

Основу Антигоне чини мит о Едипу.

Ученик/ца који је претходног часа добио задужење да прочита мит о Едипу прича осталим ученицима/ама садржај.

П 4 - Како завршава Едип, а како Јокаста након сазнања о инцесту?

Едип себи вади очи, а Јокаста одузима себи живот вешањем.

П 5 - Какав је ваш утисак о миту који сте управо чули? Шта је Едипова погрешка (hybris)?

Едипова несвесна погрешка је у томе што је не знајући убио свог оца и оженио се својом мајком, добио са њом децу.

П 6 - Како бисмо данас назвали то што се догодило Едипу са мајком?

То се назива *инцест* или *родоскрнављење*.

Инцест је законом кажњиво кривично дело. О инцесту се недовољно говори у нашем друштву, он је и даље табу тема. Постане тема онда кад се детету већ догоди.

П 7 - Шта подразумевамо под појмом инцест?

Постоје две дефиниције инцеста: законска и из перспективе трауме за дете.

Друга по реду дефиниција је постулат у раду помагач(иц)а у овој области и заснована је на разумевању сексуалне трауме за дете.

1. У Кривичном законнику Републике стоји: Родоскрвњење - Пунолетно лице које изврши обљубу или са њом изједначен полни чин са малолетним сродником по крви у правој линији или са малолетним братом, односно сестром, казниће се затвором од шест месеци до пет година. (У правој линији: отац, мајка, деда, баба; Бочна линија: рођени брат или сестра;).

Међутим, децу не злостављају само крвни сродници и то није једини или пресудан фактор да се одреди озбиљност трауме. Децу најчешће сексуално злостављају одрасле особе које дете познају и дете им је лако доступно. **Одрасла особа која има намеру да злоставља дете, успоставља однос привржености УПРАВО ЗАТО да би тај однос касније злоупотребила.**

2. Из перспективе трауме, инцест је сексуално злостављање детета од стране одрасле особе која има моћ, ауторитет и поверење детета.

Кључне компоненте су демонстрација моћи и ауторитета и издаја поверења.

Ову дефиницију су у свету сачиниле саме особе које су преживеле сексуално насиље у детињству.

П 8 - Инцест је један вид сексуалног злостављања деце. Знате ли шта подразумевамо под сексуалним злостављањем?

Сексуално злостављање деце представља било који вид експлоатације детета млађег 18 год. у циљу сексуалног злостављања и уживања одрасле особе. Обухвата: опscene телефонске позиве, показивање иначе покривених делова тела, воајеризам, миловање, снимање порнографских фотографија, покушај да се обави сексуални однос, силовање, инцест и дечју проституцију.

Прва Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у РС (2015©Инцест Траума Центар – Београд) је показала да:

- На узрасту од 10 до 18 година, у сваком школском одељењу у Србији постоје 4 детета која су преживела одређени вид сексуалног насиља и још 4 детета која познају некога коме се то догодило. У овом тренутку, 2 детета из сваког школског одељења изложено је сексуалном насиљу.
- Средњошколци/ке који су преживели сексуално насиље најчешће своје искуство обелодане, испричају, вршњаку или вршњакињи. Друг/другарица били су особе којима се дете најчешће поверавало (37.9%). То изискује да тинејџерке и тинејџери знају како да поступе у том тренутку, да верују другарици / другу и савезнички, заједно, потраже помоћ одрасле особе од поверења.

А/3 Сексуално насиље - завршни део часа (5 минута)

НАСИЉЕ НЕ СМЕ ДА СЕ ДОГАЂА, ТО ЈЕ КРИВИЧНО ДЕЛО!
ЖРТВА НИКАД НИЈЕ КРИВА, УВЕК ЈЕ КРИВАЦ НАСИЛНИК!

ОСЕЋАЊА ЖРТВЕ СУ ОЗБИЉНА, МОГУЋЕ ЈЕ ПРЕВАЗИЋИ ИХ УЗ ОСОБЕ КОЈЕ ВЕРУЈУ, БРИНУ, СПРЕМНЕ СУ ДА ПОМОГНУ.

ПОСЛЕДИЦЕ НАСИЉА СУ ОЗБИЉНЕ, МОГУ ДА БУДУ И КОБНЕ ПО ЖИВОТ ОСОБЕ КОЈА ТРПИ УКОЛИКО СЕ НАСИЉЕ НЕ ПРЕКИНЕ.

ВАЖНО ЈЕ ПОТРАЖИТИ ПОМОЋ.

УВЕК ПОСТОЈИ НЕКО КО ЋЕ МОЋИ И ЖЕЛЕТИ ДА ПОМОГНЕ.

ПОТРЕБНО ЈЕ МНОГО СНАГЕ ДА ОСОБА КОЈА ТРПИ НАСИЉЕ ГОВОРИ О ТОМЕ.

АКО ВАМ СЕ НЕКО ПОВЕРИО, БУДИТЕ ЗАХВАЛНИ ЈЕР ВАМ ЈЕ ПОКЛОНИО ВЕЛИКО ПОВЕРЕЊЕ.

НАША ГРАЂАНСКА ДУЖНОСТ ЈЕ ДА ПРИЈАВИМО АКО ЗНАМО ДА НЕКО ТРПИ НАСИЉЕ.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Објаснити ученицима/ама да је законодавац у нашој земљи увео кривично дело родоскрвњења како би спречио здравствене последице сексуалних односа између чланова породице. Подсетити их да се, због ниског степена свести у друштву, и књижевним делима догађа да су ови сексуални контакти приказани романтизовано, уз сексуализацију и као да је реч о “љубавној причи”, а да се заправо ради о непримереним књижевним садржајима који занемарују злоупотребу моћи унутар породице проистеклу из родних улога и година старости као обележја различитости.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- Књижевно дело „Антигона“.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Милија Николић, Методика наставе српског језика и књижевности, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1992.
2. Министарство просвете, науке и технолошког развоја (2015). „Приручник за превенцију родно заснованог насиља“; Приредила: Смиљана Грујић.

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	СРПСКИ ЈЕЗИК
РАЗРЕД:	ДРУГИ – средња школа
ТЕМА:	КЊИЖЕВНОСТ
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Причање догађаја на основу низа слика
НАСЛОВ ЧАСА:	Причање догађаја на основу низа слика као један понуђен оквир за препознавање и реаговање на ситуацију сексуалног насиља
ЦИЉЕВИ:	
ОБРАЗОВНИ ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Развијање и повезивање садржаја• Вежбање граматички исправног изражавања• Вежбање логичког повезивања мањих мисаоних целина• тумачење изразног понашања	
ФУНКЦИОНАЛНИ ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Оспособљавање ученика/ца да успешно наступају као говорници/е• Оспособљавање ученика/ца да импровизују на задату тему• Оспособљавање ученика/ца да се у говору од конкретних крећу ка апстрактним темама	
ВАСПИТНИ ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Подстицање ученика/ца на вредновање ваљаног и успешног говорења• Снажење навике код ученика/ца да се самокритички осврћу на своје резултате• Интелектуално и емотивно одређивање ученика/ца према друштвено значајним темама• Јачање говорне културе ученика/ца	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">1. Ученици/е су упознати са појмом сексуалног насиља.2. Ученици/е су упознати са ефектима / траговима које насиље оставља на особу која му је изложена.3. Ученици/е разумеју ситуације неравноправне расподеле моћи (утицај родних улога) као кључног фактора за могућност појаве и одвијања насиља.4. Ученици/е знају како да реагују када се ради о сексуалном насиљу.	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
А/1 Увод	
- Ученици/е су упознати са темом и начином рада.	
А/2 Разговор о друштвеном проблему насиља - главни део часа	
- Ученици/е су упознати са видовима насиља, ситуацијом неравномерне расподеле моћи услед строго дефинисаних стереотипних родних улога и тиме шта се подразумева под сексуалним насиљем и како реаговати на сексуално насиље над децом и женама.	
А/3 Причам причу о сексуалном насиљу - завршни део часа	
- Ученици/е разумеју да је увек важно супротставити се насиљу и насилнику – и да увек постоји неко ко ће умети и моћи да помогне.	

МЕТОД

Дијалогска, монолошка, метода рада на тексту.

Током целог часа потребно је бити нарочито осетљив/а према ученицима/ама, водити рачуна о њиховим реакцијама; имајте у виду да су у сваком одељењу у основним и средњим школама у Србији четири детета узраста од 10 до 18 година некада током свог живота преживела сексуално насиље, још четири познају другарицу или друга који имају ово искуство, а два детета у сваком одељењу су у последњих 12 месеци изложена сексуалном насиљу (насиље се дешава сада) - неко од ученика/ца је можда жртва неког облика насиља!

Постављајте отворена питања, са што већом могућношћу одговора које је потребно образложити; избегавајте питања на која је могуће одговорити са ДА или НЕ, она су корисна једино када поентирамо у вези са злостављањем: Да ли је дете икад заслужило ово? НЕ! и др..

А/1 Увод (5 минута):

- На данашњем часу бавићемо се усавршавањем културе усменог изражавања кроз разговор о једном веома важном друштвеном проблему.

- Сваки пар у клупи добиће сет од 3 цртежа који су означени бројевима, тако да знате редослед.

- Размислите о тим цртежима.

Шта видите на сваком цртежу појединачно? Шта се догађа?

Како по вашем мишљењу тече ова прича?

Ко су особе са цртежа? Какав је њихов однос?

Шта се дешава на цртежу број 1, шта на цртежу бр. 2? Шта се дешава на последњем цртежу?

Како се осећају особе са слика? Зашто?

Запишите своја запажања и испричајте причу.

Делимо ученицима/ама папире са цртежима, на сваку клупу сет од 3 цртежа, и записујемо кључна питања на табли. Имамо 3 групе по три цртежа (А, Б, В), па ћемо добити и 3 групе ученика/ца, у зависности од приче коју су смишљали. Цртежи представљају **Прилог 1**.

А/2 Разговор о друштвеном проблему насиља - главни део часа (35')

Након 10 минута почињемо разговор са ученицима/ама на основу питања која смо поставили на почетку часа.

Неколико ученика/ца усмено изражава садржај приче коју су смислили на основу низа цртежа (15 минута). Сваки ученик/ца пре него што почне каже коју групу цртежа је имао.

Док он/а говори, наставник/ца проноси цртеже да их виде и други ученици/е, или, уколико постоје могућности, приказује цртеже уз помоћ пројектора, како би сви ученици/е могли да их виде.

Након размене мишљења и анализе осећања која закључујемо на основу слика, почињемо разговор о насиљу (10 минута).

- *Да ли је на цртежима из групе А у питању сцена насиља?*

Ученици/е могу имати различита, чак и опречна мишљења. То је добро, јер ће и развијање прича ићи у различитим правцима. Кад говоримо о насиљу, наставник/ца појашњава уколико је потребно: у групи А није представљено насиље. Мајка спашава сина од опасне игре ватром и објашњава му шта се могло догодити.

- Да ли је на цртежима из групе Б у питању сцена насиља?

Дечак је узео сестри лутку. Требало му је објаснити да је погрешно и да играчке треба делити. Отац га је јако ударио и дечаку је остала на лицу масница. У питању је физичко насиље.

Наставник/ца треба пажљиво да прати ученичке одговоре и да сумира све оно што ученици/е кажу, а важи за насиље (осећања жртве су тешка, особа пати, плаши се да потражи помоћ....).

КАД СЕ ДОГАЂА НАСИЉЕ, УВЕК ПОСТОЈИ НЕРАВНОПРАВНА ПОДЕЛА МОЋИ ИЗМЕЂУ НАСИЛНИКА И ЖРТВЕ, ШТО ОМОГУЂАВА ДА СЕ НАСИЉЕ ДОГОДИ.

ЖРТВА НИКАД НИЈЕ КРИВА, УВЕК ЈЕ КРИВАЦ НАСИЛНИК. ЖРТВЕ ЧЕСТО ИМАЈУ ОСЕЋАЈ КРИВИЦЕ, АЛИ НИКАД НИСУ КРИВЕ.

НАСИЉЕ ЈЕ КРИВИЧНО ДЕЛО.

ВАЖНО ЈЕ ДА СЕ НАСИЉЕ ЗАУСТАВИ.

- Да ли је на цртежима из групе В у питању сцена насиља?

Човек са цртежа жели да додирује девојчицу зато јер му се то свиђа. Наговара је и каже да ће и њој бити лепо, иако зна да ће је то узнемирити и повредити. У замену за ћутњу доноси поклоне. Ово је сексуално насиље.

- Да ли између девојчице и човека на слици постоји неравноправна расподела моћи или су једнако моћни?

Ни близу нису једнако моћни. Човек је одрастао и одговоран за своје поступке, а она је дете.

НИЈЕ САМО СИЛОВАЊЕ И СЕКСУАЛНИ ЧИН КОЈИ УКЉУЧУЈЕ ФИЗИЧКУ СИЛУ СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ. ПОД СЕКСУАЛНИМ НАСИЉЕМ ПОДРАЗУМЕВА СЕ И СВАКО НАВОЂЕЊЕ, УЦЕНА, НАГОВАРАЊЕ НА СЕКСУАЛНУ АКТИВНОСТ ПРОТИВ НЕЧИЈЕ ВОЉЕ.

ОСОБЕ КОЈЕ ВРШЕ СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ У ВЕЛИКОМ ПРОЦЕНТУ (90%) СУ ОСОБЕ ОД ПОВЕРЕЊА И НЕКО БЛИЗАК ЖРТВИ, ЗАТО СЕ ЖРТВА ТЕШКО САМА ОДЛУЧУЈЕ ДА ПРИЈАВИ НАСИЉЕ (КРИВИЦА, ПОМЕШАНА ОСЕЋАЊА ПРЕМА НАСИЛНИКУ, СТРАХ ДА ЈОЈ НЕЋЕ ВЕРОВАТИ).

ОСЕЋАЊА ЖРТВЕ СУ ОЗБИЉНА, МОГУЋЕ ЈЕ ПРЕВАЗИЋИ ИХ УЗ ОСОБЕ КОЈЕ ВЕРУЈУ, БРИНУ, СПРЕМНЕ СУ ДА ПОМОГНУ.

ПОСЛЕДИЦЕ НАСИЉА СУ ОЗБИЉНЕ, МОГУ ДА БУДУ И КОБНЕ ПО ЖИВОТ ОСОБЕ КОЈА ТРПИ УКОЛИКО СЕ НАСИЉЕ НЕ ПРЕКИНЕ.

- Како би, по вашем мишљењу, требало да се заврши ова прича? Како бисте ви помогли овој особи да сте један од ликова?

ВАЖНО ЈЕ ПОТРАЖИТИ ПОМОЋ.

УВЕК ПОСТОЈИ НЕКО КО ЋЕ МОЋИ И ЖЕЛЕТИ ДА ПОМОГНЕ.

ПОТРЕБНО ЈЕ МНОГО СНАГЕ ДА ОСОБА КОЈА ТРПИ НАСИЉЕ ГОВОРИ О ТОМЕ.

АКО ВАМ СЕ НЕКО ПОВЕРИ, БУДИТЕ ЗАХВАЛНИ ЈЕР ВАМ ЈЕ ПОКЛОНИО ВЕЛИКО ПОВЕРЕЊЕ.

НАША ГРАЂАНСКА ДУЖНОСТ ЈЕ ДА ПРИЈАВИМО АКО ЗНАМО ДА НЕКО ТРПИ НАСИЉЕ.

А/3 Причам причу о сексуалном насиљу - завршни део часа (5 минута)

Ученицима/ама дајемо задатак да причу коју су саставили запишу код куће додајући своју верзију краја. Талентованији и вреднији ученици/е могу додати и слике које би илустровале њихово виђење завршетка.

Радове сачувати и приказати их на изложби коју Школа организује поводом 18. новембра, *Европског дана против сексуалног насиља над децом*, као и поставити их на интернет страницу Школе. Радови су увек добродошли да буду изложени на официјелној интернет страници Инцест Траума Центра – Београд www.incesttraumacentar.org.rs.

Изглед табле:

Причање догађаја на основу низа слика

Истраживачка питања:

- шта видите на сваком цртежу појединачно?
- шта се догађа, како по вашем мишљењу тече ова прича?
- ко су ликови са цртежа; какав је њихов однос?
- шта се дешава на цртежу број 1, шта на цртежу бр. 2; шта се дешава на последњем цртежу?
- како се осећају особе са цртежа?

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Искуство показује да деца која су талентована за цртање и сликање могу убудуће значајно да допринесу да се тема насиља прикаже на иновативан начин и скрене пажњу великог броја људи. Некада су писање, сликање и друге креативне технике једноставнији начин изражавања када се дете одлучи да обелодани да је преживело трауму.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- Милија Николић, Методика наставе српског језика и књижевности, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1992.
- **Прилог 1:** Цртежи који се користе на овом часу (1-9); Ауторка: Александра Момаковић Беднар, дипломирана дизајнерка текстила.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Министарство просвете, науке и технолошког развоја (2015). „Приручник за превенцију родно заснованог насиља“; Приредила: Смиљана Грујић.

Прилог 1

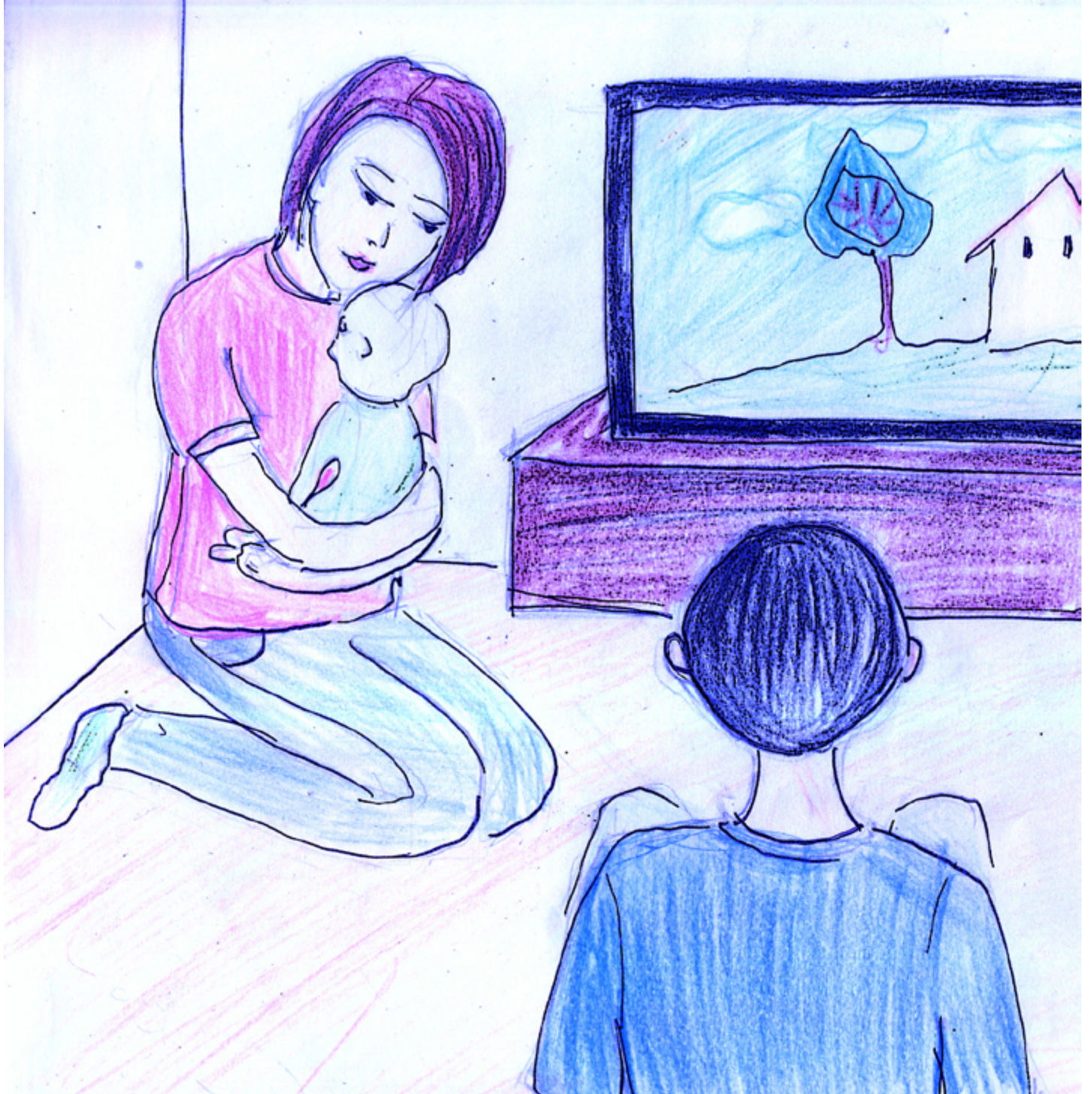

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	СРПСКИ ЈЕЗИК
РАЗРЕД:	ДРУГИ – средња школа
ТЕМА:	Књижевност
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Кад су цветале тикве – Драгослав Михајловић
НАСЛОВ ЧАСА:	„Кад су цветале тикве“ као један понуђени оквир за сагледавање теме сексуалног насиља и осећања особа које су га преживеле
ЦИЉЕВИ:	
ОБРАЗОВНИ ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Оспособљавање ученика/ца за рационално увиђање и критичко сагледавање испољених карактера, поступака, идеја, ставова, погледа на свет• Анализа идејно-тематског слоја (индивидуални, психолошки и општи, социјално-друштвени аспекти тумачења дела)• Подстицање ученика/ца да самостално читају, доживљавају и тумаче књижевно дело	
ФУНКЦИОНАЛНИ ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Снажење навике да се уметнички утисци поткрепљују примерима из текста• Оспособљавање ученика/ца за аргументовано анализирање књижевног текста• Оспособљавање ученика/ца за примену наученог кроз конкретну анализу текста• Оспособљавање ученика/ца за формалну анализу дела	
ВАСПИТНИ ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Критичко сагледавање испољених карактера, поступака, идеја, ставова, погледа на свет• Критичко сагледавање утицаја породице и средине на карактер и однос према животу• Подстицање ученика/ца на откривање универзалних значења дела• Морално вредновање поступака ликова• Мотивисање ученика/ца на континуиран рад на проучавању књижевности• Подстицање ученика/ца на исказивање властитих ставова и осећања поводом књижевног дела• Развијање читалачког интересовања према делима српске књижевности.	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">1. Ученици/е препознају различите облике насиља.2. Ученици/е су упознати са појмом сексуалног насиља.3. Ученици/е су упознати са ефектима / траговима које сексуално насиље оставља на особу која му је изложена.4. Ученици/е знају како да реагују када се ради о сексуалном насиљу.	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
А/1 Увод	
- Ученици/е су упознати са главним ликом дела „Кад су цветале тикве“.	
А/2 Разговор о ситуацијама насиља у роману - главни део часа	
- Ученици/е су упознати са видовима насиља, шта се подразумева под појмом сексуалним насиљем, и посебно са разним ситуацијама које спадају у сексуално насиље, који су његови ефекти / трагови, те како реаговати на сексуално насиље над децом и женама.	
А/3 Реци НЕ сексуалном насиљу - завршни део часа	
- Ученици/е разумеју да је увек важно супротставити се насиљу и насилнику – и да увек постоји неко ко ће умети и моћи да помогне.	

МЕТОД

Дијалогска, монолошка, метода рада на тексту.

*Током целог часа потребно је бити нарочито осетљив/а према ученицима/ама, водити рачуна о њиховим реакцијама; имајте у виду статистике које показују колико је деце у сваком школском одељењу у нашој земљи преживело сексуално злостављање –неко од ученика/ца је можда жртва неког облика насиља!

*Постављајте отворена питања, са што већом могућношћу одговора које је потребно образложити; избегавајте питања на која се очекују одговори са ДА или НЕ.

А/1 Увод (10 минута):

Како је ово други час обраде дела „Кад су цветале тикве“, настављамо анализу и понављамо кључне појмове. На претходном часу говорили смо о писцу, о његовом раду, о правцу ком дело припада (модернизам и постмодерна); ученици/е су износили утиске о делу, о теми и мотивима, поступцима приповедања, композицији, времену и локализацији.

- *Разговараћемо о породици Љубе Шампиона. Какав утицај породица има на његов живот?*

Љуба потиче из радничке породице. Отац Андра и брат Влада политички су активни, револуционари. Бивају ухапшени због оданости својим идејама комунизма од стране некадашњих истомишљеника. У позадини су приказани женски ликови: мајка и сестра. Због хапшења оца и брата, Љуба се сукобљава са председником боксерског клуба и бива послат у војску на три године. За то време у породици се дешавају страшне промене.

- *Које је најупечатљивије Љубино сећање из детињства?*

Најупечатљивије Љуба описује сцену групног силовања које је организовао Столе Апаш (Апаш – мангуп, разбојник, лопов).

- *Како је описан живот Београда 40-их и 50-их година XX века? Како је изгледала ноћ на улицама?*

Набрајање популарних ноћних клубова, туче и свађе око девојака, време Столета Апаша: насилништво, ривалство, закон улице – право јачег, напаствовање девојака које се нађу саме на улици.

- *Шта мислите, како су такве друштвено-историјске прилике утицале на формирање нашег јунака Љубе Шампиона?*

Од најранијег детињства је научио сурово да се бори за опстанак, усвојио је принцип закон јачег; све то утицало је на сиромашне међуљудске односе - површан однос према девојкама и неповезаност, усамљенички живот где је свако препуштен сам себи, па како се снађе.

А/2 Разговор о ситуацијама насиља у роману - главни део часа (30 минута)

- *Закључујемо да је у роману приказан суров живот на улицама Београда у послератним годинама. Приказано је много насиља и гола борба за опстанак.*

- *Размишљајте о ситуацијама насиља приказаним и поменутим у роману. Покушајте да се сетите и запишите на папир ситуације насиља које сте препознали.*

- *Ред клупа до прозора биће прва група, средњи ред друга, ред до врата трећа група. Свака група ће доћи до папира у једном крају учионице и записивати ситуације насиља којих се сећа из романа. Имате 5 минута за исписивање. Изаберите у свакој групи ученика/цу који ће писати. Након 5 минута најавићу да се групе помере у смеру казаљке на сату до другог папира. Тако ћете сви имати прилику да допишете на папир своја запажања, уколико групе пре вас већ нису изнеле све.*

На великим папирима исписано је: **ЕМОЦИОНАЛНО НАСИЉЕ, ФИЗИЧКО НАСИЉЕ, СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ**. Наставник/ца папире распоређује у три угла учионице, како би групе имале довољно простора. Наставник/ца појашњава са ученицима/ама њихове недоумице у вези са ситуацијама које желе да наведу.

Након 15 мин. ученици/е седају на своја места. По један представник/ца из сваког одељења чита шта су ученици/ца записали.

- *Као што сте имали прилику да приметите, постоји више облика насиља.*
- *Која понашања бисмо још сврстали у емоционално насиље? Која у физичко?*
- *Задржаћемо се на појму сексуалног насиља. О њему се у друштву недовољно говори и углавном се помисли једино на најочигледнији облик - силовање, какве примере имамо и у овом роману. Која понашања још убрајамо у сексуално злостављање?*

Уколико ученици/е не наведу, наставник/ца појашњава:

НИЈЕ САМО СИЛОВАЊЕ И СЕКСУАЛНИ ЧИН КОЈИ УКЉУЧУЈЕ ФИЗИЧКУ СИЛУ СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ. ПОД СЕКСУАЛНИМ НАСИЉЕМ ПОДРАЗУМЕВА СЕ И СВАКО НАВОЂЕЊЕ, УЦЕНА, НАГОВАРАЊЕ НА СЕКСУАЛНУ АКТИВНОСТ ПРОТИВ НЕЧИЈЕ ВОЉЕ, ДОДИРИВАЊЕ ПО ИНТИМНИМ ДЕЛОВИМА ТЕЛА.

ОСОБЕ КОЈЕ ВРШЕ СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ У ВЕЛИКОМ ПРОЦЕНТУ (90%)

СУ ОСОБЕ ОД ПОВЕРЕЊА И НЕКО БЛИЗАК ЖРТВИ, ЗАТО СЕ ЖРТВА ТЕШКО САМА ОДЛУЧУЈЕ ДА ПРИЈАВИ НАСИЉЕ (ОСЕЋАЊЕ КРИВИЦЕ, ПОМЕШАНА ОСЕЋАЊА ПРЕМА НАСИЛНИКУ, СТРАХ ДА ЈОЈ НЕЋЕ ВЕРОВАТИ).

- *Какве су последице сексуалног злостављања на особу која је жртва? Шта се догодило са Љубином сестром Душицом?*

Душица се обесила у шуми исте ноћи након што је била силована.

Осећања: стид, кривица, страх, очај.

ЖРТВА НИКАД НИЈЕ КРИВА, УВЕК ЈЕ КРИВАЦ НАСИЛНИК. ЖРТВЕ ЧЕСТО ИМАЈУ ОСЕЋАЊЕ КРИВИЦЕ, АЛИ НИКАД НИСУ КРИВЕ.

- *Ко су најчешће жртве насиља?*

Слабији, жене, деца.

КАД СЕ ДОГАЂА НАСИЉЕ, УВЕК ПОСТОЈИ НЕРАВНОПРАВНА ПОДЕЛА МОЋИ ИЗМЕЂУ НАСИЛНИКА И ЖРТВЕ, ШТО ОМОГУЂАВА ДА СЕ НАСИЉЕ ДОГОДИ. ЗА ЗЛОЧИН КОЈИ ЈЕ ПОЧИНИО, НАСИЛНИК МОРА БИТИ ЗАКОНСКИ КАЖЊЕН.

- *Какав је био положај жена у време које се описује у роману *Кад су цветале тикве*? На основу чега то закључујете?*

Женски ликови у породици Љубе Шампиона приказани су као споредне личности. Жене тог времена немају важну улогу ни у кући, ни у друштвеном животу. Биле су незаштићене и препуштене случају (ситуација групног силовања конобарице из Љубиног детињства, напастовања девојака на улици). О њиховом потресном положају најбоље сведоче речи Љубине мајке које она упућује њему и оцу када је они посећују у душевној болници:

„Имала сам једно добро дете: и њега сам изгубила. И то све зато што сам била глупа. Моја женска памет ми каже: гледај мушке, они су први. Мушке гледај: они су будале, памети немају, слаби су, али ипак главни. Како ћеш без њих у кући? И само бленем у вас и у овога маторога. Мислим, оно је женско, лепо, паметно, извући ће се само... Завршиће, мислим се, школу, наћи ће себи мужа. И ето ти. Мушки ми је и покварили. Нисам пазила.“

НЕРАВНОПРАВАН ПОЛОЖАЈ ЖЕНА У ДРУШТВУ ОМОГУЂАВА ДА СЕ ДОГАЂА НАСИЉЕ, ЈЕР ПОСТОЈИ НЕРАВНОПРАВНА ПОДЕЛА МОЋИ.

ЖИВОТНА ПИТАЊА С КОЈИМА СЕ СУСРЕЋЕ ОСОБА КОЈА ЈЕ ПРЕЖИВЕЛА СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ

- ПОВЕРЕЊЕ
- (ГУБИТАК) КОНТРОЛЕ
- ГРАНИЦЕ
- ОСЕЋАЊЕ КРИВИЦЕ
- ОСЕЋАЊЕ СТИДА
- НИСКО САМОПОШТОВАЊЕ
- НИСКО САМОПОУЗДАЊЕ
- МИНИМИЗИРАЊЕ / ПОРИЦАЊЕ
- СТРАХ, ФОБИЈЕ
- КОНФУЗИЈА
- ИЗОЛАЦИЈА
- АМБИВАЛЕНЦИЈА
- СЛИКА О СЕБИ (SELF IMAGE)
- СЛИКА О СОПСТВЕНОМ ТЕЛУ (BODY IMAGE)
- ЉУТЊА / БЕС
- ПОРЕМЕЋАЈИ У ИСХРАНИ (БУЛИМИЈА, АНОРЕКСИЈА)

- ПОРЕМЕЋАЈИ У СПАВАЊУ
- НЕСАНИЦЕ
- КОШМАРНИ СНОВИ, НОЋНЕ МОРЕ

- ФЛЕШБЕКОВИ (FLASHBACKS)

- ВИДОВИ АУТОДЕСТРУКТИВНОСТИ:
- САМОПОВРЕЂИВАЊЕ
- СУИЦИДАЛНЕ МИСЛИ / ПОКУШАЈИ
- КОРИШЋЕЊЕ ПСИХОАКТИВНИХ СУПСТАНЦИ

- ПРОБЛЕМИ У СФЕРИ:
- ИНТИМНОСТИ
- СЕКСУАЛНОСТИ
- УЛАЗАК У НЕАДЕКВАТНЕ ОДНОСЕ (ИЗБОР ПРИЈАТЕЉА, ПАРТНЕРКИ /ПАРТНЕРА)
- ГРАЂЕЊЕ ОДНОСА ЗАВИСНОСТИ

- РЕВИКТИМИЗАЦИЈА
- ПОНАВЉАЊЕ ИСТОГ ВИДА НАСИЉА:
- СИЛОВАЊЕ У АДОЛЕСЦЕНТОМ ДОБУ, СИЛОВАЊЕ У БРАКУ

- ОДНОС ПРЕМА ДЕЦИ
- ВЕШТИНЕ РОДИТЕЉСТВА

- *ПОТИСКИВАЊЕ СЕЋАЊА

А/3 Реци НЕ сексуалном насиљу - завршни део часа (5 минута)

НАСИЉЕ НЕ СМЕ ДА СЕ ДОГАЂА, ТО ЈЕ КРИВИЧНО ДЕЛО!
ЖРТВА НИКАД НИЈЕ КРИВА, УВЕК ЈЕ КРИВАЦ НАСИЛНИК!

ОСЕЋАЊА ЖРТВЕ СУ ОЗБИЉНА, МОГУЋЕ ЈЕ ПРЕВАЗИЋИ ИХ УЗ ОСОБЕ КОЈЕ ВЕРУЈУ, БРИНУ, СПРЕМНЕ СУ ДА ПОМОГНУ.

ПОСЛЕДИЦЕ НАСИЉА СУ ОЗБИЉНЕ, МОГУ ДА БУДУ И КОБНЕ ПО ЖИВОТ ОСОБЕ КОЈА ТРПИ УКОЛИКО СЕ НАСИЉЕ НЕ ПРЕКИНЕ.

ВАЖНО ЈЕ ПОТРАЖИТИ ПОМОЋ.

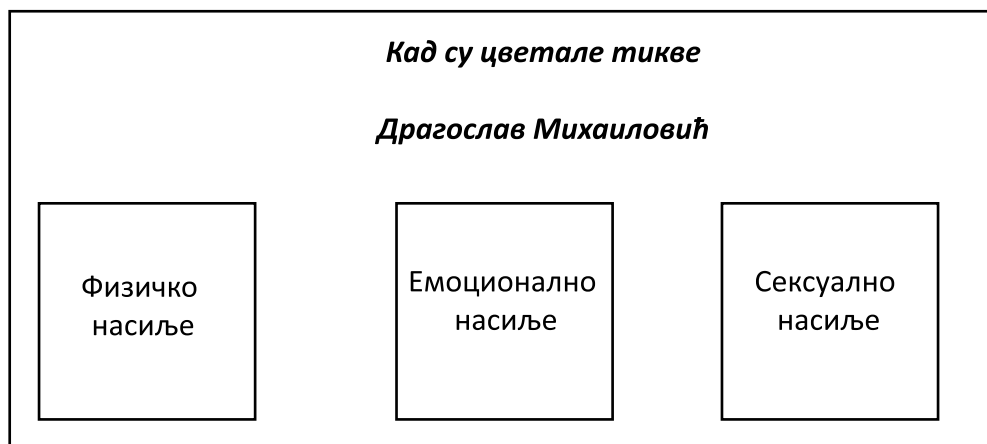
УВЕК ПОСТОЈИ НЕКО КО ЋЕ МОЋИ И ЖЕЛЕТИ ДА ПОМОГНЕ.

ПОТРЕБНО ЈЕ МНОГО СНАГЕ ДА ОСОБА КОЈА ТРПИ НАСИЉЕ ГОВОРИ О ТОМЕ.

АКО ВАМ СЕ НЕКО ПОВЕРИО, БУДИТЕ ЗАХВАЛНИ ЈЕР ВАМ ЈЕ ПОКЛОНИО ВЕЛИКО ПОВЕРЕЊЕ.

НАША ГРАЂАНСКА ДУЖНОСТ ЈЕ ДА ПРИЈАВИМО АКО ЗНАМО ДА НЕКО ТРПИ НАСИЉЕ.

Изглед табле:

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Начин на који је постављен час значајно доприноси недвосмисленом вредносном систему у корист деце и жена који су преживели насиље.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- Драгослав Михаиловић, Кад су цветале тикве, Завод за уџбенике: НИН, Београд, 2007.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Миодраг Павловић, Читанка – Уџбеник за други разред гимназија и средњих стручних школа, Klett, Београд, 2013.
2. Миодраг Павловић, Књижевност у другом разреду гимназије и средње стручне школе, Klett, Београд, 2014.
3. Милија Николић, Методика наставе српског језика и књижевности, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1992.
4. Министарство просвете, науке и технолошког развоја (2015). „Приручник за превенцију родно заснованог насиља“; Приредила: Смиљана Грујић.

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
РАЗРЕД:	ТРЕЋИ - средња школа
ТЕМА:	Култура изражавања
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Приказ филмског дела
НАСЛОВ ЧАСА:	„Ново је да сам била злостављана“
ЦИЉЕВИ:	
ОБРАЗОВНИ ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Проширивање знања о врстама новинских текстова• Увежбавање новинарског стила• Утврдити да ли су ученици/е урадили домаћи задатак	
ФУНКЦИОНАЛНИ ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Развијање способности ученика/ца да усвојена знања примене у писаној форми• Упућивање ученика/ца на пажљиву употребу језичких израза• Развијање размишљања приликом примене наученог• Буђење интересовања према филмским делима са којима се упознајемо посредно	
ВАСПИТНИ ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Развијање интересовања према квалитетним филмским остварењима• Подстицање ученика/ца да своја знања поделе са другима	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">1. Ученици/е су упознати са појмом сексуалног насиља.2. Ученици/е су упознати са ефектима / траговима које насиље оставља на особу која му је изложена.3. Ученици/е упознају појам родних улога и њихов утицај на могућност појаве насиља.4. Ученици/е разумеју ситуације неравноправне расподеле моћи као кључног фактора за могућност појаве и одвијање насиља и знају како реаговати када се ради о сексуалном насиљу.	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
А/1 Филм „Ново је да сам била злостављана“ - Увод	
- Ученици/е су упознати са темом и основним чињеницама филма „Ново је да сам била злостављана“ (2009©Инцест Траума Центар - Београд).	
А/2 Ученички прикази филма - главни део часа	
- Ученици/е тимски израђују скицу приказа филма „Ново је да сам била злостављана“.	
А/3 Кључне речи против сексуалног насиља -- завршни део часа	
- Ученици/е разумеју да је увек важно супротставити се насилнику, потражити помоћ и зауставити насиље.	
НАПОМЕНА: Овај час је могуће радити као двочас. Други час се може реализовати тако што ће у школи бити организовано гостовање Инцест Траума Центра – Београд у форми разговора, трибине за децу, родитеље, школско особље.	
МЕТОД	
<ul style="list-style-type: none">• Током целог часа потребно је бити нарочито осетљив према ученицима/ама, водити рачуна о њиховим реакцијама; имајте у виду статистике које показују колико је деце у сваком школском одељењу у нашој земљи преживело сексуално злостављање - неко од ученика/ца је можда жртва неког облика насиља!	

- Постављајте отворена питања, са што већом могућношћу одговора које је потребно образложити; избегавајте питања на која се очекују одговори са ДА или НЕ

А/1 Филм Ново је да сам била злостављана - Увод (5 минута):

- Ученици/е су имали домаћи задатак да погледају документарно-играни филм „Ново је да сам била злостављана“. Филм је могуће погледати на сајту Инцест Траума Центра - Београд, а сви ученици/е могли су га преузети и од наставника/це путем флеш меморије.

- Наставник/ца ће дати домаћи задатак тако што ће филм најавити на следећи начин:

Ово је филм о сексуалном насиљу над децом и заснован је на истинитим сведочењима стварних особа које су преживеле сексуално насиље у детињству. Оне живе у нашој земљи, овде негде, међу нама.

Филм „Ново је да сам била злостављана“ је 2009. године урадио Инцест Траума Центар – Београд. Овој организацији су се девојке о којима је реч у филму обратиле за психолошку помоћ. Након тога су се одважиле да кроз филм јавно проговоре о свом искуству, а у жељи да промене свет.

У циљу заштите идентитета, њихова искуства од речи до речи пренеле су студенткиње у класи глумице и професорке Мирјане Карановић. У филму су поделиле и како су лично „освајале улоге“ и проживљавале сваки лик. Због тога, филм је документарно-играног карактера.

Инцест Траума Центар – Београд је за овај филм добио државну награду „за посебан допринос подизању свести јавности о неприхватљивости сексуалног и родно заснованог насиља“ која је 2010. године први пут икада додељена у нашој земљи.

- Ученици/е су дошли на час и очекује се да је већина урадила домаћи задатак.

- Питања за ученике/це:

- Које су одлике новинарског стила?
- Које врсте новинских текстова познајете?

А/2 Ученички прикази филма - главни део часа (30 минута)

- Исписујемо на табли мисао Мирослава Крлеже:

“Писати не значи друго него мислити. Неред у реченицама је посљедица нерета у мислима, а неред у мислима је посљедица нерета у глави, а неред у глави је посљедица нерета у средини и стању те средине. Ако је нетко одлучио вршити критику, а то значи да хоће од нерета у реченицама, у мислима, у главама, у људима и у срединама стварати ред, онда такав субјект не смије бити неуредан ни у реченицама ни у глави ни у мислима.”

Мирослав Крлежа

- Да ли сте погледали филм који смо задали као домаћи задатак? У групама од по троје писаћете приказ филма који сте погледали.

- Ученике/це делимо у групе тако да они ученици/е који можда нису погледали филм такође буду укључени.

- Обратите пажњу на редослед и садржај приказа. На исти начин можете писати приказ позоришне представе.

- Дајемо свакој групи одштампан папир са упутствима за писање приказа филма, позоришне представе:

Приказ филма треба да садржи:

1. Дobar наслов
2. Основне информације о филму (редитељ/ка, глумице/глумци, година производње, врста филма, зашто је овај филм занимљив за публику...)
3. Заплет (шта је основ приче у филму, ко је главни лик, ко су споредни, где се радња дешава...)
4. Тема, мотиви (која је основна тема, који су све мотиви приказани)
5. Ликови (карактеризација, односи међу ликовима)
6. Филм и глумице/глумци (нешто о глумицама/глумцима, како су одиграли улогу, сценографија, костими, како је дочаран амбијент)
7. Порука (шта си научио/ла из ове приче, шта ће остали научити)
8. Намера редитељке/редитеља и публика (која је била намера и да ли је редитељ/ка успео, којој групи људи ће се филм свидети)
9. Препорука (шта ти се свиђа у филму, а шта не; зашто; наведи сцене и детаље; да ли је филм вредан гледања, коме би га препоручио/ла)
10. Закључак (оцена филма - да ли је добар или не; истакни аргументе, изнеси свој утисак, без понављања оног што је већ речено; шта је важно да будући гледаоци и гледатељке знају).

- Ученици/е имају 15 минута да саставе скицу приказа одгледаног филма. Некима ће успети да напишу комплетан приказ.

- Враћамо се сви у велику групу, разговарамо (15 минута) о томе како су се сналазили, шта је било лако, шта тешко.

- *Шта је тема филма? Какав је ваш утисак? Како сте се осећали док сте гледали филм? Шта је на вас оставило најјачи утисак?*

- Наставник/ца слуша и сабира утиске ученика/ца. Потребно је бити веома осетљив/а према групи, јер је тема веома озбиљна, а филм потресан.

- Сексуално насиље је веома важна тема о којој се недовољно говори.

- *Шта сте чули у филму: на које начине починиоци сексуално злостављају децу?*

Наставник/ца допуњава уколико ученици/е нису поменули све облике сексуалног насиља.

- *Шта сте научили из овог филма о сексуалном насиљу? Ко су најчешће починиоци? Како се осећају жртве? Да ли је лако поверити се ако смо преживели сексуално насиље?*

А/3 Кључне речи против сексуалног насиља - завршни део часа (10 минута)

- Записујемо на табли важне реченице које ученици/е издвајају. Наставник/ца допуњава кључним информацијама. Ученици/е предају написане приказе које ће наставник/ца писмено коментарисати и вратити следећег часа.

- Час заокружује тиме што показује **Слајд 1** чији садржај има и унапред припремљен на папиру, по копију за свако дете да понесе кући.

Изглед табле:

„Ново је да сам била злостављана“ - приказ филма-

- Документарни-играни филм
- Продукција: Инцест Траума Центар – Београд (2009.)
- 2010. год. добитник државне награде, први пут икада додељене у нашој земљи, „за посебан допринос подизању свести јавности о неприхватљивости сексуалног и родно заснованог насиља“
- НАСИЛНИК ЈЕ СКОРО УВЕК НЕКО ПОЗНАТ
- ЖРТВЕ СЕ ПЛАШЕ ДА ПРИЈАВЕ СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ
- СТРАХ, КРИВИЦА, БЕЗНАЂЕ
- ВАЖНО ЈЕ ВЕРОВАТИ ОСОБИ КОЈА ГОВОРИ О НАСИЉУ

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Гледање филма „Ново је да сам била злостављана“ представља једно од најдрагоценијих искустава које особа може да стекне у процесу учења о теми сексуалног злостављања преживљеног у детињству.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- 2009©Инцест Траума Центар – Београд. Филм „Ново је да сам била злостављана“ (93 мин.).

Слајд 1

СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ ЈЕ КРИВИЧНО ДЕЛО.

ОСОБЕ КОЈЕ ВРШЕ СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ У ВЕЛИКОМ ПРОЦЕНТУ (90%) СУ ОСОБЕ ОД ПОВЕРЕЊА И НЕКО БЛИЗАК ЖРТВИ, ЗАТО СЕ ЖРТВА ТЕШКО САМА ОДЛУЧУЈЕ ДА ПРИЈАВИ НАСИЉЕ (КРИВИЦА, ПОМЕШАНА ОСЕЋАЊА ПРЕМА НАСИЛНИКУ, СТРАХ ДА ЈОЈ НЕЋЕ ВЕРОВАТИ).

ЖРТВА НИКАД НИЈЕ КРИВА, УВЕК ЈЕ КРИВАЦ НАСИЛНИК. ЖРТВЕ ЧЕСТО ИМАЈУ ОСЕЋАЈ КРИВИЦЕ, АЛИ НИКАД НИСУ КРИВЕ.

КАД СЕ ДОГАЂА НАСИЉЕ, УВЕК ПОСТОЈИ НЕРАВНОПРАВНА ПОДЕЛА МОЋИ ИЗМЕЂУ НАСИЛНИКА И ЖРТВЕ, ШТО ОМОГУЂАВА ДА СЕ НАСИЉЕ ДОГОДИ.

ВАЖНО ЈЕ ПОТРАЖИТИ ПОМОЋ.
УВЕК ПОСТОЈИ НЕКО КО ЋЕ МОЋИ И ЖЕЛЕТИ ДА ПОМОГНЕ.

ОСЕЋАЊА ЖРТВЕ СУ УВЕК ТЕШКА, МОГУЋЕ ЈЕ ПРЕВАЗИЂИ ИХ УЗ ОСОБЕ КОЈЕ ВЕРУЈУ, БРИНУ, СПРЕМНЕ СУ ДА ПОМОГНУ.

ПОТРЕБНО ЈЕ МНОГО СНАГЕ ДА ОСОБА КОЈА ТРПИ НАСИЉЕ ГОВОРИ О ТОМЕ.
АКО ВАМ СЕ НЕКО ПОВЕРИО, БУДИТЕ ЗАХВАЛНИ, ЈЕР ВАМ ЈЕ ПОКЛОНИО ВЕЛИКО ПОВЕРЕЊЕ.

НАША ГРАЂАНСКА И ЗАКОНСКА ДУЖНОСТ ЈЕ ДА ПРИЈАВИМО АКО ЗНАМО ДА НЕКО ТРПИ НАСИЉЕ.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. В. Ломпар, А. Антић, Граматика за трећи разред средње школе, Klett, 2015.
2. Милија Николић, Методика наставе српског језика и књижевности, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1992.
3. www.ijasamuztebe.org.rs Посетите Вршњачки клуб Инцест Траума Центра – Београд у 3Д формату!
4. Брошура Инцест Траума Центра – Београд „И ја сам уз тебе!"; 2015.
5. Филм Инцест Траума Центра – Београд „Хајде да причамо о сексуалном насиљу“ (8 мин.); 2015.

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
РАЗРЕД:	ТРЕЋИ - средња школа
ТЕМА:	Култура изражавања
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Врсте новинских текстова
НАСЛОВ ЧАСА:	Новински текст као један понуђени оквир за сагледавање теме сексуалног насиља у установи/организацији
ЦИЉЕВИ:	
ОБРАЗОВНИ ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Утврђивање и унапређивање знања о публицистичком стилу• Упознавање ученика/ца са различитим врстама новинских текстова• Припремити ученике/це за препознавање одређених врста новинског текста	
ФУНКЦИОНАЛНИ ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Развијање способности ученика/ца да усвојена знања препознају у писаној форми• Упућивање ученика/ца на пажљиву употребу језичких израза• Заузимање критичког става према прочитаном	
ВАСПИТНИ ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Неговање писане културе• Неговање читалачке културе	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">1. Ученици/е су упознати са појмом сексуалног насиља.2. Ученици/е су упознати са ефектима / траговима које насиље оставља на особу која му је изложена.3. Ученици/е разумеју ситуације неравноправне расподеле моћи (утицај родних улога) као кључног фактора за могућност појаве и одвијања насиља.	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
А/1 Увод	
- Ученици/е су се подсетили правила писања и врста новинских текстова.	
А/2 Информисање јавности о сексуалном насиљу - главни део часа	
- Ученици/е су детаљније упознати са врстама новинских текстова и како се они могу користити за информисање јавности о друштвеном проблему сексуалног насиља над децом и женама.	
А/3 Како се у медијима пише о сексуалном насиљу - завршни део часа	
- Ученици/е разумеју да је увек важно супротставити се насиљу и насилнику – и да је важно да о сексуалном насиљу говоре у јавности.	
МЕТОД	
<ul style="list-style-type: none">• Дијалогска, монолошка, метода рада на тексту.• Током целог часа потребно је бити нарочито осетљив/а према ученицима/ама, водити рачуна о њиховим реакцијама; имајте у виду статистике које показују колико је деце у сваком школском одељењу у нашој земљи преживело сексуално злостављање – неко од ученика/ца је можда жртва неког облика насиља!• Постављајте отворена питања, са што већом могућношћу одговора које је потребно образложити; избегавајте питања на која се очекују одговори са ДА или НЕ.	

A/1 Увод (5 минута):

Обнављамо претходна знања са ученицима/ама:

- Које су одлике новинарског (публицистичког) стила?
- Која правила важе у писању новинских текстова?
- Које врсте новинских текстова познајете?

A/2 Информисање јавности о сексуалном насиљу - главни део часа (35 минута)

У данашњем новинарству, најчешћи текстови су: вест, чланак, интервју, извештај и колумна. То су прозна дела која служе за информисање јавности о различитим темама.

Питамо ученике/це да дефинишу сваку врсту текста, па сажимамо одговоре:

- **Вест** представља најнесубјективнији вид исказивања информација. Да би била потпуна, вест мора да одговори на шест основних питања, утврђених на основу правила за добро приповедање која је Цицерон представио 86. године пре нове ере у свом делу „De inventione“: quis (ко), cur (зашто), ubi (где), quando (када), quemadmodum (како), quibus adminiculis (којим средствима). Данас је такође уобичајен и принцип 5W+H: what - шта се догодило, where - где се догодило, when - када се догодило, who - ко је учествовао, why - зашто се догодило, how - како се догодило. Вест тежи да на концизан начин презентује одређену информацију.
- **Чланак** представља текст објављен у дневним или недељним новинама, научним или књижевним часописима, стручним публикацијама или лексикографским издањима. Чланак је дело објективне природе, које поближе обрађује неку чињеницу или тему, или може бити реакција на неки актуелни проблем. Имајући у виду да се ради о тексту који се бави детаљима неке тематике, углавном обухвата страну или више.
- **Интервју** у новинарству служи да би се јавност информисала о некој теми из угла гледања неке особе, која је најчешће стручна да коментарише ту област. Састоји се из питања и одговора, при чему постоји низ правила пристојности и начина формулисања питања уопште, која се морају испоштовати да би један интервју био ваљан.
- **Извештај** је новински текст који служи за информисање аудиторијума о неком догађају. При писању извештаја је кључно присуствовати догађају од почетка до краја, како би извештавање било комплетно и свеобухватно. Најчешћа техника писања извештаја је тзв. WHAT правило о извештавању: W (what) - шта се догодило написати у уводу, H (how) - како је до тога дошло (дати позадину догађаја, навести сведоке и/или учеснике), A (amplify) - укратко описати главне тачке догађаја и хронолошки их поређати, T (tie up) - довести у везу све претходне делове текста.
- **Колумна** се жанровски сврстава у чланке мишљења и представља текст писан у првом лицу једине, прожет субјективним ставовима аутора. Columna на латинском значи стуб и ова врста новинског текста је добила тај назив због свог стубачног формата у листу. Карактеристика колумне је периодичност у њеном објављивању, као и устаљене теме из области друштвених прилика које колумниста третира у својим текстовима.

Дајемо ученицима/ама одштампан примерак са дефиницијама свих новинских текстова (Прилог 1).

Дајемо ученицима/ама припремљен чланак за анализу – интервју из дневног листа Данас - Како ме је тренер сексуално злостављао. Сви ученици/е добијају исти чланак, по један за сваку клупу (Прилог 2).

У паровима прочитајте новински чланак. Желим да вас унапред обавестим да је у питању ситуација насиља, о којој ћемо након анализе текста разговарати. На располагању имате 10 минута. Заједнички одговорите на питања (док ученици/е читају текст наставник/ца исписује питања на табли):

- Која врста новинског текста је у питању?
- Како сте закључили, које параметре из дефиниције примећујете?
- О којој теми жели новинарка да информише јавност?

У великој групи разговорамо о питањима која су исписана на табли. Након размене, настављамо разговор уз помоћ питања:

- *Зашто је одабрана ова особа за разговор?*
- *Да ли су поштована правила пристojности приликом постављања питања?*
- *Да ли је равноправна расподела моћи у односу тренер-играч?*

КАД СЕ ДОГАЂА НАСИЉЕ, УВЕК ПОСТОЈИ НЕРАВНОПРАВНА РАСПОДЕЛА МОЋИ ИЗМЕЂУ НАСИЛНИКА И ЖРТВЕ, ШТО ОМОГУЂАВА ДА СЕ НАСИЉЕ ДОГОДИ.

- *Постоје ли још неке ситуације у којима долази до сексуалног насиља, или до других облика насиља (емоционалног, физичког) где је такође неравноправна расподела моћи?*

Уколико ученици не наведу, помињемо различите случајеве: млађи/старији; запослени/шеф, ученик/наставник; жена/мушкарац, дете/одрасли.

- *Која понашања, изузев наведеног, су такође сексуално насиље?*

НИЈЕ САМО СИЛОВАЊЕ И СЕКСУАЛНИ ЧИН КОЈИ УКЉУЧУЈЕ ФИЗИЧКУ СИЛУ СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ. ПОД СЕКСУАЛНИМ НАСИЉЕМ ПОДРАЗУМЕВА СЕ И СВАКО НАВОЂЕЊЕ, УЦЕНА, НАГОВАРАЊЕ НА СЕКСУАЛНУ АКТИВНОСТ ПРОТИВ НЕЧИЈЕ ВОЉЕ, ДОДИРИВАЊЕ ПО ИНТИМНИМ ДЕЛОВИМА ТЕЛА.

ОСОБЕ КОЈЕ ВРШЕ СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ У ВЕЛИКОМ ПРОЦЕНТУ (90%) СУ ОСОБЕ ОД ПОВЕРЕЊА И НЕКО БЛИЗАК ЖРТВИ, ЗАТО СЕ ЖРТВА ТЕШКО САМА ОДЛУЧУЈЕ ДА ПРИЈАВИ НАСИЉЕ (ОСЕЂАЊЕ КРИВИЦЕ, ПОМЕШАНА ОСЕЂАЊА ПРЕМА НАСИЛНИКУ, СТРАХ ДА ЈОЈ НЕЋЕ ВЕРОВАТИ).

- *Шта сазнајемо из интервјуа, каква су осећања особе која трпи сексуално насиље? Какве су последице?*

ПОТРЕБНО ЈЕ МНОГО СНАГЕ ДА ОСОБА КОЈА ТРПИ НАСИЉЕ ГОВОРИ О ТОМЕ.

АКО ВАМ СЕ НЕКО ПОВЕРИО, БУДИТЕ ЗАХВАЛНИ ЈЕР ВАМ ЈЕ ПОКЛОНИО ВЕЛИКО ПОВЕРЕЊЕ.

ОСЕЂАЊА ЖРТВЕ СУ ОЗБИЉНА, МОГУЋЕ ЈЕ ПРЕВАЗИЂИ ИХ УЗ ОСОБЕ КОЈЕ ВЕРУЈУ, БРИНУ, СПРЕМНЕ СУ ДА ПОМОГНУ.

ПОСЛЕДИЦЕ НАСИЉА СУ ОЗБИЉНЕ, МОГУ ДА БУДУ И КОБНЕ ПО ЖИВОТ ОСОБЕ КОЈА ТРПИ УКОЛИКО СЕ НАСИЉЕ НЕ ПРЕКИНЕ.

- *Шта мислите, треба ли више говорити о овој теми?*

О СЕКСУАЛНОМ НАСИЉУ СЕ НЕДОВОЉНО ГОВОРИ У ЈАВНОСТИ. ВАЖНО ЈЕ ДА ГОВОРИМО И УЧИМО О ТОЈ ТЕМИ, ЈЕР НА ТАЈ НАЧИН ОХРАБРУЈЕМО И ОНЕ КОЈИ ТРПЕ ДА ПРЕКИНУ ЗЛОСТАВЉАЊЕ. ДАЈЕМО ИМ ПОДРШКУ И МОЖЕМО НА ПРАВИ НАЧИН ДА ИМ ПОМОГНЕМО.

А/3 Како се у медијима пише о сексуалном насиљу - завршни део часа (5 минута)

НАСИЉЕ НЕ СМЕ ДА СЕ ДОГАЂА, ТО ЈЕ КРИВИЧНО ДЕЛО!

ЖРТВА НИКАД НИЈЕ КРИВА, УВЕК ЈЕ КРИВАЦ НАСИЛНИК!

ВАЖНО ЈЕ ПОТРАЖИТИ ПОМОЋ.

УВЕК ПОСТОЈИ НЕКО КО ЋЕ МОЋИ И ЖЕЛЕНИ ДА ПОМОГНЕ.

НАША ГРАЂАНСКА ДУЖНОСТ ЈЕ ДА ПРИЈАВИМО АКО ЗНАМО ДА НЕКО ТРПИ НАСИЉЕ.

Домаћи задатак за ученике/це: Пронађите примере из новина за преостале врсте новинских текстова. (Како би се спречило промовисање неетичког извештавања о насиљу над децом и женама, упутити ученике/це да да претражују интернет странице следећих новина: Дневног листа „Данас“, недељника „НИН“ и „Време“. Уколико постоје ученици/е који немају могућност претраживања путем интернета, препорука је да наставник/ца то премости: нпр. да иштампа изванредан број прилога са наведених интернет страница међу којима ће бити и задати садржаји о различитим видовима насиља и подели ученицима/ама да би могли да ураде задатак.)

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

За учење је кључан избор медијских објава које промовишу етичко извештавање. Преплављени смо медијским објавама које вређају достојанство и интегритет жртве насиља, било да је она дете или жена. Нарочито се неетички извештава када је у питању сексуално насиље. Важно је научити правила извештавања у овој области и доследно их се придржавати.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- В. Ломпар, А. Антић - Граматика за трећи разред средње школе, Klett, 2015.
- Ј. Диковић (2015), Како ме је тренер сексуално злостављао, Данас, 19. 11. 2015. године, стр.5 (рубрика: Друштво).

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Детаљно проучити поглавље Образовног пакета за предмет Физичко васпитање.
2. Час под називом: „Пре него што новине оду у штампу!“ у поглављу Образовног пакета за предмет Грађанско васпитање, 4. разред средње школе.
3. Час под називом: „Медији – едукатори у интересу детета које је преживело сексуалну трауму“ у поглављу Образовног пакета за предмет Грађанско васпитање, 4. разред средње школе.
4. www.incesttraumacentar.org.rs (посебна пажња за рубрику “Најчешће постављана питања” – FAQ)
5. www.ijasamuztebe.org.rs

Врсте новинских текстова

- **Вест** представља најнесубјективнији вид исказивања информација. Да би била потпуна, вест мора да одговори на шест основних питања, утврђених на основу правила за добро приповедање која је Цицерон представио 86. године пре нове ере у свом делу „De inventione“: quis (ко), cur (зашто), ubi (где), quando (када), quemadmodum (како), quibus adminiculis (којим средствима). Данас је такође уобичајен и принцип 5W+H: what - шта се догодило, where - где се догодило, when - када се догодило, who - ко је учествовао, why - зашто се догодило, how - како се догодило. Вест тежи да на концизан начин презентује одређену информацију.
- **Чланак** представља текст објављен у дневним или недељним новинама, научним или књижевним часописима, стручним публикацијама или лексикографским издањима. Чланак је дело објективне природе, које поближе обрађује неку чињеницу или тему, или може бити реакција на неки актуелни проблем. Имајући у виду да се ради о тексту који се бави детаљима неке тематике, углавном обухвата страну или више.
- **Интервју** у новинарству служи да би се јавност информисала о некој теми из угла гледања неке особе, која је најчешће стручна да коментарише ту област. Састоји се из питања и одговора, при чему постоји низ правила пристојности и начина формулисања питања уопште, која се морају испоштовати да би један интервју био ваљан.
- **Извештај** је новински текст који служи за информисање аудиторијума о неком догађају. При писању извештаја је кључно присуствовати догађају од почетка до краја, како би извештавање било комплетно и свеобухватно. Најчешћа техника писања извештаја је тзв. WHAT правило о извештавању: W (what) - шта се догодило написати у уводу, H (how) - како је до тога дошло (дати позадину догађаја, навести сведоке и/или учеснике), A (amplify) - укратко описати главне тачке догађаја и хронолошки их поређати, T (tie up) - довести у везу све претходне делове текста.
- **Колумна** се жанровски сврстава у чланке мишљења и представља текст писан у првом лицу једнине, прожет субјективним ставовима аутора. Columna на латинском значи стуб и ова врста новинског текста је добила тај назив због свог стубачног формата у листу. Карактеристика колумне је периодичност у њеном објављивању, као и устаљене теме из области друштвених прилика које колумниста третира у својим текстовима.

Patrik Sjeberg, bivši svetski rekorder u skoku u vis, otvoreno za Danas govori o tome kako je preživio nasilje u detinjstvu

Kako me je trener seksualno zlostavljao

ENSLUZIVNU

Beograd - To se desilo kada sam prvi put išao na takmičenje van mog rodnog grada. Bilo mi je čudno što sam delio sobu sa njim. Uveče je skinuo dres sa sebe, šorc i majicu, a potom me je uhvatio za međunožje. Bio sam užasno uplašen... Mislilo sam, nije moguće da mi se to dešava - priča za Danas nekadašnji svetski rekorder u skoku u vis, Patrik Sjeberg, o seksualnom zlostavljanju koje je preživio od strane svog tadašnjeg trenera Vilje Nousijainena. Autobiografiju pod nazivom „Ono što niste videli“, u kojoj govori o tome, objavio je 2011. Sjeberg je u Beograd došao kao gost Incest Trauma Centra - Beograd povodom nastupajuće Nedelje prevencije seksualnog nasilja.

Mnogi ga pitaju, ističe naš sagovornik, zašto nije reagovao tada kada mu se to desilo prvi put, vrisnuo ili pobeo, a on uvek odgovara da je imao samo 10 godina i da je bio prestravljen. Na pitanje kako je odlučio da o svom iskustvu govori javno, kaže da je odluku doneo nakon što ga je kontaktirao jedan sportista, koji se zove Kri-

Rekorder

Od 1985. do 1992. Patrik Sjeberg je bio nosilac svetskog rekorda u skoku u vis (2.42 cm) i svetskog rekorda u dvorani (2.41 cm), a bio je i evropski rekorder. Ima tri olimpijske medalje i do danas je jedini skakač u vis koji je osvojio medalje na više od dve olimpijade. Danas ima 50 godina i njegov svetski rekord iz 1987. godine je četvrti najbolji skok u istoriji ovog sporta.

stijan i pitao ga da li zna da je Nousijainen pedofil.

• Šta vam je rekao taj sportista?

- Rekao mi je šta je radio njemu i drugima, da je zlostavljao više od 200 dečaka. Osetio sam bes i mržnju. Saznao sam da je koristio moje ime kod drugih dečaka, pošto im je pričao da ako budu radili sve što sam i ja da će postati svetski rekord

Razumem i one koji o tome ne žele da govore. To je privatna stvar: Patrik Sjeberg

ri. Kada sam prestao, samo sam hteo da zaboravim sve to. Inače, preferirao je mlađe dečake, a ja sam naglo izrastao, pa je zato prestao. Rekao sam mu da ću ga prijaviti i da ću ga prebiti.

• Pa, jeste li ga pretukli?

- Jesam, dva puta. Bilo je trenutaka kada sam hteo i da ga ubijem. Srećan sam što nisam. Mada, pošto je umro 1999, pre nego što sam rekao šta mi je radio, nije platio cenu svojih zlodela. Kada sam objavio autobiografiju, pitali su me da li mi je OK što tako govorim o nekome ko je odavno mrtav, nekome ko

Uveče je skinuo dres sa sebe, a potom me je uhvatio za međunožje. Bio sam užasno uplašen

grafiju, saznao da nikada nije po- hađao trenersku školu, da nema diplomu, da je o svemu lagao... Ceo njegov život je enigma. Kontaktirao sam i njegovu porodicu, koja je htela da me tuži zbog svega što sam napisao, ali nakon što sam im poslao pitanja, poput toga šta je radio od 1966. do 1970. i da li su tačne glasine da je zlostavljao jednog rođaka, odustali su od tužbe i izvinili mi se.

• U kom trenutku ste odlučili da napišete autobiografiju?

- Kada sam prvi put držao ćerku u naručju. Počeo sam da se prisećam svega i pomislio na koji način bih nju zaštitio od toga.

• Šta ona misli o vašem iskustvu?

- Ona sada ima 15 godina i nismo puno o tome pričali. Čak ni knjigu nije pročitala. Znam da joj je bilo teško što sam koristio drogu, kokain, jer su joj u školi govorili da sam narkoman.

• Koliko je važno pričati javno o takvim strašnim iskustvima?

- Mislilo sam da ako doprem do jedne osobe, uspeo sam. Međutim, dobio sam na hiljade pisama. Jedan 92-godišnjak mi je prišao na potpisivanju knjige, zaplakao se i rekao da će knjigu dati ženi i sinovima i da će im potom ispričati šta mu se desilo kada je bio mali. To me je baš dirnulo. Međutim, razumem i one koji o tome ne žele da govore. To je privatna stvar i nije lako.

• Kako zaštititi dečake i devojčice u sportu?

- Potrebni su nam jači zakoni, proveravanje trenera, da se osiguraju stadioni, sportski klubovi... Roditelji da budu oprezniji. **Jelena Diković**

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
РАЗРЕД:	ЧЕТВРТИ - средња школа
ТЕМА:	КЊИЖЕВНОСТ
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Ф. М. Достојевски: Злочин и казна
НАСЛОВ ЧАСА:	“Злочин и казна” као један понуђени оквир за сагледавање теме сексуалног насиља
ЦИЉЕВИ:	
ОБРАЗОВНИ ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Уочавање елемената психолошког романа• Анализа идејно-тематског слоја (религијски, психолошки, социјално-друштвени аспекти тумачења дела)• Став аутора према предмету дела. Мото романа• Развијање истраживачког и критичког односа према свету• Развијање истраживачког и критичког односа према књижевноуметничким делима• Анализа система ликова (мотивације, карактера)	
ФУНКЦИОНАЛНИ ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Оснаживање навике да се уметнички утисци поткрепљују примерима из текста• Оспособљавање ученика/ца за аргументовано анализирање књижевног текста• Оспособљавање ученика/ца за примену наученог кроз конкретну анализу текста• Оспособљавање ученика/ца за формалну анализу дела	
ВАСПИТНИ ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Развијање естетског сензибилитета• Подстицање ученика/ца на откривање универзалних значења дела• Морално вредновање поступака ликова• Мотивисање ученика/ца на континуиран рад на проучавању књижевности• Подстицање ученика/ца на исказивање властитих ставова и осећања поводом књижевног дела.• Развијање читалачког интересовања према делима европског реализма	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">1. Ученици/е су упознати са појмом сексуалног насиља.2. Ученици/е су упознати са ефектима / траговима које насиље оставља на особу која му је изложена.3. Ученици/е разумеју ситуације неравноправне расподеле моћи (утицај родних улога) као кључног фактора за могућност појаве насиља и знају како реаговати када се ради о сексуалном насиљу	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
А/1 Злочин и казна - Увод	
- Ученици/е су упознати са темом и основним чињеницама о делу „Злочин и казна“.	
А/2 Сексуално насиље у делу „Злочин и казна“ - главни део часа	
- Ученици/е су упознати са утицајем родних улога на могућност појаве сексуалног насиља кроз анализу ликова у делу „Злочин и казна“.	
А/3 Сексуално насиље је злочин коме следи казна - завршни део часа	
- Ученици/е разумеју да је увек важно супротставити се насилнику и пријавити сексуално насиље над децом и женама.	

МЕТОД

- Током целог часа потребно је бити нарочито осетљив према ученицима/ама, водити рачуна о њиховим реакцијама; имајте у виду статистике које показују колико је деце у сваком школском одељењу у нашој земљи преживело сексуално злостављање - неко од ученика/ца је можда жртва неког облика насиља!
- Постављајте отворена питања, са што већом могућношћу одговора које је потребно образложити; избегавајте питања на која се очекују одговори са ДА или НЕ.

А/1 Злочин и казна - Увод (5 минута):

- Понављамо оно што смо на претходним часовима рекли о делу „Злочин и казна“ (књижевнотеоријске одреднице – правац, друштвене прилике, о писцу, основна тема...)

- Ово је трећи час обраде. Ученици/е су на крају претходног часа добили цедуље са истраживачким задацима које ћемо користити на данашњем часу.

- *На данашњем часу посветићемо се подробнијој анализи ликова. Они су носиоци пищевих мисли и најважнијих порука у делу. Који ликови носе најважније пищеве поруке?*
- *Који женски лик је на вас оставио посебан утисак?*
- *Размишљаћемо о Соњи Семјоновној Мармеладовој и кроз њен лик разговараћемо о још једној веома важној теми.*

А/2 Сексуално насиље у делу „Злочин и казна“ - главни део часа (35 минута)

А/2.1 – Домаћи задатак: Делимо ученике/це у 2 групе према томе која питања су добили као домаћи задатак. Свака група дискутује о томе како су одговорили на питања, размењују цитате које су припремили. (6 мин)

I група - питања:

- *Шта вам се допада у Соњином карактеру, које особине?*

Образложите, наведите ситуацију из романа која поткрепљује вашу тврдњу; пронађите цитат.

- *Шта вам се допада у Соњином понашању?*

Образложите, наведите ситуацију из романа која поткрепљује вашу тврдњу; пронађите цитат.

II група - питања:

- *Ко и како је Соњу навео на проституцију?*

Образложите, наведите ситуацију из романа која поткрепљује вашу тврдњу; пронађите цитат.

- *Како је њен отац, стари Мармеладов, реаговао на Соњино бављење проституцијом како би прехранила целу породицу?*

Образложите, наведите ситуацију из романа која поткрепљује вашу тврдњу; пронађите цитат.

- Повратак у велику групу. Свака група чита своје белешке. Сумиране, наставник/ца уписује на флип чарт. (5 мин)

А/2.2 – Други задатак: Ученици/е се враћају у своју групу и добијају исти задатак:

- *Како се Соња осећа; која Соњина осећања су плод ситуација које сте навели? (5 мин)*

- Повратак у велику групу. Излиставамо осећања на флип чарт. Дискусија. (5 мин)

- Да ли примећујете ситуацију насиља у причи о Соњи?
- Какав је однос моћи у случају маћеха-пасторка? Ко има већу моћ?
- Какав је однос моћи у случају отац-кћерка? Ко има већу моћ?

Соња је била дете у тој породици. Маћеха је наговорила да се проституише како би прехранила браћу и сестре. Отац је узимао новац који Соња донесе и трошио га у кафани. Он је такође својим нереаговањем и небригом наводио да се бави проституцијом против своје воље.

- Соња је жртва насиља. Како се зове тај облик насиља?

- Наставник/ца сажима све одговоре, установљавамо да постоје различити облици насиља: емоционално, физичко, сексуално. **Ово је сексуално насиље.**

А/2.3 – Трећи задатак: Ученике/це сада делимо у 3 групе. Свака група одлази у један крај учионице где је папир са питањима на које ће бележити одговоре. Свака група има 3 минута за записивање.

Кад наставник/ца каже да је истекло време, смењују се у правцу казальке на сату и одлазе до другог папира, тако да свака група има прилику да одговара на сва питања и дописује своје одговоре.

Свака група има различит фломастер, па је тако видљиво ко је шта написао.

Група А

- Шта све подразумевамо под појмом сексуално злостављање деце? Наведите све облике понашања које сматрате да спадају у сексуално злостављање деце.

Група Б

- Која осећања може имати дете / одрасла особа која је преживела сексуално злостављање у детињству?

Група Ц

- Који могу бити ефекти / трагови који се јављају код особа које су преживеле сексуално злостављање у детињству?

- Дискусија у великој групи (5 мин).

Излиставамо све што су ученици/и записали. Наставник/ца допуњава уколико се ученици/е нису нечег сетили.

- Нпр. осим силовања, помињемо и друге облике сексуалног насиља: додиривање гениталија, наговарање на сексуални чин, излагање порнографском материјалу, уцену, фотографисање, слање ласцивних порука...;

- **наводимо осећања** уколико су прескочена: кривица, страх, стид;

- **могуће ефекте / трагове:** изолација, сексуализовано понашање, самоповређивање, проституција, суицид, злоупотреба дрога, поновљено силовање у одраслом добу...

За групу А, наставник/ца користи званичну дефиницију Сексуалног злостављања деце која је коришћена у овом предмету у I разреду (књижевно дело „Антигона“).

За групу Ц, наставник/ца користи **Прилог 1** чији садржај на папиру има унапред припремљен и сваком детету даје копију да понесе кући.

У повратном одговору, користи **Слајд 1**.

A/3 Сексуално насиље је злочин којем следи казна - завршни део часа (5 минута)

- Наставник/ца заокружује час питањем:

- *Да ли је Соњи неко помогао? Шта мислите, ко је требало да јој помогне?*

Ученици/е могу имати различита мишљења, али на крају наставник недвосмислено појашњава и показује **Слајд 2**.

- Деца на крају часа **носе кући целокупан Радни материјал** тако што наставник/ца унапред припреми за свако дете копију.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Одговорност је наставника/це да пренесе своја знања која чине правилно разумевање динамике насиља и утиче на ма које ставове потенцијалног окривљавања жртве који се могу јавити у различитим формама.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- Прилог 1 - Животна питања са којима се сусреће особа која је преживела сексуално насиље
- Слајд 1
- Слајд 2
- Прилог 2
- Прилог 3

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Текст из Читанке са књижевнотеројским појмовима за IV разред средње школе
2. Милија Николић, Методика наставе српског језика и књижевности, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1992.
3. www.ijasamuztebe.org.rs

Прилог 1

ЖИВОТНА ПИТАЊА С КОЈИМА СЕ СУСРЕЋЕ ОСОБА КОЈА ЈЕ ПРЕЖИВЕЛА СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ

- ПОВЕРЕЊЕ
- (ГУБИТАК) КОНТРОЛЕ
- ГРАНИЦЕ
- ОСЕЋАЊЕ КРИВИЦЕ
- ОСЕЋАЊЕ СТИДА
- НИСКО САМОПОШТОВАЊЕ
- НИСКО САМОПОУЗДАЊЕ
- МИНИМИЗИРАЊЕ / ПОРИЦАЊЕ
- СТРАХ, ФОБИЈЕ
- КОНФУЗИЈА
- ИЗОЛАЦИЈА
- АМБИВАЛЕНЦИЈА
- СЛИКА О СЕБИ (SELF IMAGE)
- СЛИКА О СОПСТВЕНОМ ТЕЛУ (BODY IMAGE)
- ЉУТЊА / БЕС
- ПОРЕМЕЋАЈИ У ИСХРАНИ (БУЛИМИЈА, АНОРЕКСИЈА)

- ПОРЕМЕЋАЈИ У СПАВАЊУ
- НЕСАНИЦЕ
- КОШМАРНИ СНОВИ, НОЋНЕ МОРЕ

- ФЛЕШБЕКОВИ (FLASHBACKS)

- ВИДОВИ АУТОДЕСТРУКТИВНОСТИ:
- САМОПОВРЕЂИВАЊЕ
- СУИЦИДАЛНЕ МИСЛИ / ПОКУШАЈИ
- КОРИШЋЕЊЕ ПСИХОАКТИВНИХ СУПСТАНЦИ

- ПРОБЛЕМИ У СФЕРИ:
- ИНТИМНОСТИ
- СЕКСУАЛНОСТИ
- УЛАЗАК У НЕАДЕКВАТНЕ ОДНОСЕ (ИЗБОР ПРИЈАТЕЉА, ПАРТНЕРКИ /ПАРТНЕРА)
- ГРАЂЕЊЕ ОДНОСА ЗАВИСНОСТИ

- РЕВИКТИМИЗАЦИЈА
- ПОНАВЉАЊЕ ИСТОГ ВИДА НАСИЉА:
- СИЛОВАЊЕ У АДОЛЕСЦЕНТОМ ДОБУ, СИЛОВАЊЕ У БРАКУ

- ОДНОС ПРЕМА ДЕЦИ
- ВЕШТИНЕ РОДИТЕЉСТВА

- *ПОТИСКИВАЊЕ СЕЋАЊА

Слајд 1

КАО ШТО СМО ВИДЕЛИ НА ПАПРИМА КОЈЕ СТЕ НАПИСАЛИ, НИЈЕ САМО СИЛОВАЊЕ И СЕКСУАЛНИ ЧИН КОЈИ УКЉУЧУЈЕ ФИЗИЧКУ СИЛУ СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ. ПОД СЕКСУАЛНИМ НАСИЉЕМ ПОДРАЗУМЕВА СЕ И СВАКО НАВОЂЕЊЕ, УЦЕНА, НАГОВАРАЊЕ НА СЕКСУАЛНУ АКТИВНОСТ ПРОТИВ НЕЧИЈЕ ВОЉЕ.

ОСОБЕ КОЈЕ ВРШЕ СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ У ВЕЛИКОМ ПРОЦЕНТУ (90%) СУ ОСОБЕ ОД ПОВЕРЕЊА И НЕКО БЛИЗАК ЖРТВИ, ЗАТО СЕ ЖРТВА ТЕШКО САМА ОДЛУЧУЈЕ ДА ПРИЈАВИ НАСИЉЕ (КРИВИЦА, ПОМЕШАНА ОСЕЋАЊА ПРЕМА НАСИЛНИКУ, СТРАХ ДА ЈОЈ НЕЋЕ ВЕРОВАТИ).

Слајд 2

ЖРТВА НИКАД НИЈЕ КРИВА, УВЕК ЈЕ КРИВАЦ НАСИЛНИК. ЖРТВЕ ЧЕСТО ИМАЈУ ОСЕЋАЈ КРИВИЦЕ, АЛИ НИКАД НИСУ КРИВЕ.

КАД СЕ ДОГАЂА НАСИЉЕ, УВЕК ПОСТОЈИ НЕРАВНОПРАВНА ПОДЕЛА МОЋИ ИЗМЕЂУ НАСИЛНИКА И ЖРТВЕ, ШТО ОМОГУЂАВА ДА СЕ НАСИЉЕ ДОГОДИ. ЗА ЗЛОЧИН КОЈИ ЈЕ ПОЧИНИО, НАСИЛНИК МОРА БИТИ ЗАКОНСКИ КАЖЊЕН.

Прилог 2

- У којим ситуацијама се насиље може догађати, где имамо случајеве неравноправне расподеле моћи?

Одговор: Породица (неравноправан положај жене и мушкарца услед родних улога); установа – школа, радна организација (неједнака моћ: професор-ученик, запослени-шеф).

- *Ко су најчешће жртве насиља?*

Одговор: Слабији, жене, деца.

- *Ко су починитељи?* Најчешће мушкарци.

У овом случају то је маћеха. Постоје жене које су насилне. Међутим, статистика говори да су од 5 злостављача 4 мушкарца и 1 жена. Насиље се догађа због неравноправне расподеле моћи између мушкараца и жена.

Прилог 3

НАСИЉЕ НЕ СМЕ ДА СЕ ДОГАЂА, ТО ЈЕ КРИВИЧНО ДЕЛО!

ВАЖНО ЈЕ ПОТРАЖИТИ ПОМОЋ.

УВЕК ПОСТОЈИ НЕКО КО ЋЕ МОЋИ И ЖЕЛЕТИ ДА ПОМОГНЕ.

ОСЕЋАЊА ЖРТВЕ СУ УВЕК ТЕШКА, МОГУЋЕ ЈЕ ПРЕВАЗИТИ ИХ УЗ ОСОБЕ КОЈЕ ВЕРУЈУ, БРИНУ, СПРЕМНЕ СУ ДА ПОМОГНУ.

ПОТРЕБНО ЈЕ МНОГО СНАГЕ ДА ОСОБА КОЈА ТРПИ НАСИЉЕ ГОВОРИ О ТОМЕ.

АКО ВАМ СЕ НЕКО ПОВЕРИО, БУДИТЕ ЗАХВАЛНИ ЈЕР ВАМ ЈЕ ПОКЛОНИО ВЕЛИКО ПОВЕРЕЊЕ.

НАША ГРАЂАНСКА И ЗАКОНСКА ДУЖНОСТ ЈЕ ДА ПРИЈАВИМО АКО ЗНАМО ДА НЕКО ТРПИ НАСИЉЕ.

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
РАЗРЕД:	ЧЕТВРТИ - средња школа
ТЕМА:	Култура изражавања
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Говор (беседа)
НАСЛОВ ЧАСА:	Јавно говорим против сексуалног насиља над децом! (ДВОЧАС)

ЦИЉЕВИ:

ОБРАЗОВНИ ЦИЉЕВИ:

- Вежбање успешног држања задате теме
- Вежбање граматички исправног изражавања
- Вежбање логичког повезивања мањих мисаоних целина
- Вежбање уопштавања конкретних запажања везаних за задату тему
- Вежбање временски лимитираног говорног наступа

ФУНКЦИОНАЛНИ ЦИЉЕВИ:

- Оспособљавање ученика/ца да успешно наступају као говорници/е
- Оспособљавање ученика/ца да импровизују на задату тему
- Оспособљавање ученика/ца да се у говору од конкретних крећу ка апстрактним темама

ВАСПИТНИ ЦИЉЕВИ:

- Подстицање ученика/ца на вредновање ваљаног и успешног говорења
- Снажења навике код ученика да се самокритички осврћу на своје резултате
- Интелектуално и емотивно одређивање ученика/ца према друштвено значајним темама
- Јачање говорне културе ученика/ца.

СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:

1. Ученици/е су упознати са појмом сексуалног насиља.
2. Ученици/е су упознати са ефектима / траговима које насиље оставља на особу која му је изложена.
3. Ученици/е разумеју ситуације неравноправне расподеле моћи као кључног фактора за могућност појаве и одвијање насиља и знају како реаговати када се ради о сексуалном насиљу.

САДРЖАЈ

ПРЕТЧАС

А/1 Истраживање теме сексуалног насиља над децом – домаћи задатак

- Ученици/е су тимски истражили тему сексуалног насиља над децом и прикупили чињенице и податке потребне за припрему јавног говора/беседе.

ПРВИ ЧАС

А/1 О реторици и беседништву - Увод

- Ученици/е су упознати са карактеристикама добре беседе.

А/2 Припрема беседе о сексуалном насиљу - главни део часа

- Ученици/е тимски припремају, пишу и увежбавају петоминутну јавну беседу о сексуалном насиљу над децом намењену родитељима / старатељима, вршњацима и вршњакињама и наставницима/ама.

ДРУГИ ЧАС

А/1 Извођење беседе о теми сексуалног насиља - главни део часа

- Ученици/е тимски изводе припремљене петоминутне јавне беседе о сексуалном насиљу над децом намењене родитељима / старатељима, вршњацима и вршњакињама и наставницима/ама.

А/2 Заједничка анализа беседа - главни и завршни део часа

- Ученици/е, кроз заједничку анализу изведених беседа, уочавају карактеристике добре беседе и значај постојања и сталног слања гласних порука против сексуалног насиља над децом.

МЕТОД

- Током целог часа потребно је бити нарочито осетљив према ученицима/ама, водити рачуна о њиховим реакцијама - неко од ученика/ца је можда жртва неког облика насиља!
- Постављајте отворена питања, са што већом могућношћу одговора које је потребно образложити; избегавајте питања на која је могуће одговорити са ДА или НЕ.

ПРЕТЧАС

А/1 Истраживање теме сексуалног насиља над децом – домаћи задатак

- За овај час деца се припремају тако што им наставник/ца на претходном часу објасни задатак који их очекује.

- Наша наредна тема је говор, беседа. Обрадићемо је тако што ћемо јавно говорити против сексуалног насиља над децом. То је озбиљан проблем у нашем друштву и припремићемо се да о томе обратимо пажњу својим вршњакињама и вршњацима, родитељима / старатељима и наставницима/ама.
- Поделићемо се у тимове од 3 до 5 ученика/ца. По један или два тима ће спрематим говор за вршњак(ињ)е, по један или два за родитеље / старатеље и један или два за наставнике/це. (При одлучивању, зависно од укупног броја ученика/ца, може се допустити да остане само један за наставнике/це, а једнак приоритет дати формирању тимова за обраћање родитељима / старатељима и вршњакињама/вршњацима.
- Важно је да будете креативни, а да све о чему говорите буде засновано на чињеницама и подацима и да се јасно залажете за промену у друштву која ће побољшати положај деце која су преживела сексуално насиље и то ћете учинити најпре у свом најближем окружењу на које можете да утицете.
- Као тим, заједно припремајте говор који ће трајати 5 минута. У тренутку када га завршите и треба да га изведете пред другима, свака чланица и члан групе говори део који је преузела/о. Значи, сви активно учествујемо!
- Потребно је да се договоримо ко жели да буде у ком тиму. Нека се јаве они који желе да учествују у тиму који припрема говор за наставнике/це / за родитеље/старатеље / за вршњак(ињ)е.

- Да се припремите, сада ћете добити Радни материјал. Подели им Радни материјал (погледати шта га све чини у истоименој рубрици ниже).
- Одмах на почетку следећег часа, сешћете свако у свој тим и почети да припремајте говоре. До тада, јако је важно да прочитате Радни материјал и будете спремни да га користите.

ПРВИ ЧАС

А/1 О реторици и беседништву - Увод (5 минута)

- Подсећамо се са ученицима/ама основних појмова о реторици и беседништву.

- *Шта је реторика?*

Реторика је вештина лепог говорења, техника говорништва, део стилистике који се бави говором у речи и писму. Аристотел је сматрао реторику теоријом, знањем, а беседништво – праксом.

- Подстичемо ученике/це да размишљају шта би то било важно за говорника/цу.

- *Шта чини доброг говорника/цу? За које прилике пишемо говоре (беседе)? Да ли сте некада чули неки говор? Да ли вам се допао? Зашто?*

А/2 Припрема беседе о сексуалном насиљу - главни део часа (40 минута)

А/2.1 - Упознајемо ученике/це са неким чињеницама о томе шта добар говор треба да садржи (10 минута).

Добар говор би требало да задовољи следеће критеријуме:

- треба да развија етичку димензију, да подстиче људе на нешто морално и важно
- мора бити логички и аргументован, ток мисли мора бити јасан и видљив, како би се могла разазнати порука (идеја) коју аутор/ка жели да саопшти
- треба да приказује говорника/цу као елоквентног, као неког ко може стилски и естетски уобличити изразе, дати им лепоту; говори су уметничка дела и само лепим речима припремљене људске душе могу усвојити логичке и моралне судове
- мора постојати драмски набој, којим говорник/ца придобија слушаоце/слушатељке, убеђује их у своје ставове (не вулгаран)
- говор се изводи усмено – говорник/ца треба да покаже лепоту вербалног изражавања уз одговарајућу мимику и гестове, како би био што убедљивији публици којој се обраћа
- редослед:
 1. напишите сиже: увод, разреда, закључак
 2. одаберите главну поруку – која се провлачи од почетка до краја
 3. проверене информације и чињенице
 4. будите јасни и једноставни.

А/2.2 - Бавићемо се веома важном темом: сексуално насиље – како га препознати, који су узроци, како реаговати.

- Наставник/ца понавља шта је задатак и на који начин ће радити. Обраћа се већ формираним тимовима и подсећа на употребу Радног материјала који су добили на претходном часу.

- Зависно од броја деце, сваку циљну групу којој је намењен говор обрађиваће један или два тима. Свакој групи дајемо различиту циљну групу за коју ће припремати говор о сексуалном насиљу:

1. Говор за вршњак(иње)

Наставник/ца наглашава да је њихов циљ да објасне својим вршњацима/вршњакињама да је важно да дете увек верује својим осећањима, да оно никад није криво за сексуално насиље, да је важно да исприча одраслој особи од поверења, да не одустане док не пронађе ону која је права савезница и потражи јој помоћ.

2. Govor za roditelje/staratelje svojih vršnjak(inj)a

Наставник/ца наглашава да је њихов циљ да објасне како се осећа дете које је преживело сексуално насиље, на који начин ово искуство дуготрајно утиче на његов живот и шта је детету потребно од одрасле особе која о њему брине у циљу заштите од насиља.

3. Govor za nastavnike/це

Наставник/ца наглашава да је њихов циљ да објасне наставницима/ама какав наставник/ца би био поуздана особа од поверења којој дете може да исприча да је изложено сексуалном насиљу и потражи јој помоћ. Неопходно је да наведу критеријуме (особине) према којим ће одређени наставник/ца заслужити поверење детета, бити недвосмислено на страни детета и заштитити га.

- Подстичемо их да буду креативни, слободни. Вежбаћемо најпре писање, а затим и извођење говора. Када саставе говор, поделе га између себе тако да сви у одређеном тренутку говоре. Имају 20 минута да напишу сиже и 20 минута да вежбају говорење.

- Сви подаци о теми сексуалног насиља који се налазе у прилогу су у потпуности тачни и стварни. Уколико им је потребна нека сугестија или појашњење у вези са темом наставник/ца је ту да помогне.

- Наставник/ца охрабрује децу да могу да вежбају говорење и између два часа, док се наредни пут и „званично не обрате својој публици, односно имају својих 5 минута“.

ДРУГИ ЧАС

А/1 Извођење беседе о сексуалном насиљу - главни део часа (25 минута)

- Сваки тим користи својих 5 минута за говорење (укупно 25 минута).

- Наставник/ца и пре почетка извођења и током, пажљиво води рачуна да ништа не ремети концентрацију говорница и говорника.

- У времену кад се тимови смењују, важно је да нема никаквих размена већ да сви буду помажући једни другима да се одржи усредсређеност на задатак.

А/2 Заједничка анализа беседа - главни и завршни део часа (20 минута)

- Кад су сви говори завршени, наставник/ца отвара разговор тиме што сваки тим има могућност да каже како су се осећали током припреме и извођења говора и како је текла сарадња у тиму.

- Анализирамо заједно да ли су задовољени критеријуми доброг говора.

- Наставник/ца потцртава да је сексуално насиље кривично дело, да је важно пријавити и помоћи да насиље престане.

- Захваљује се сваком понаособ што је послао/ла громогласну поруку против сексуалног насиља над децом. „Своју беседу“ заокружује тиме што их мотивише да наставе да је преносе у стварном животу својим вршњацима, родитељима, наставницима/ама и другим одраслим особама које брину о њима.

Изглед табле:

Говор (беседа)

Реторика : беседништво

Говор:

- етички
- аргументован
- јасна порука
- драмски набој
- лепота вербалног изражавања, говор као уметничко дело

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Врло је надахњујуће чути ученике/це који се уз правилно разумевање родних улога, динамике насиља и области различитости залажу да њихови најближи постану прави или буду што бољи савезници особи која је преживела сексуално насиље.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- **Прилог 1** чини пакет који укључује следеће материјале:
- Прилози и слајдови из „Злочин и казна“
- Важни статистички подаци
- Инцест Траума Центар – Београд (2015). „И ја сам уз тебе!“ Брошура Вршњачког тима против сексуалног насиља.
- 2015©Инцест Траума Центар – Београд. Филм „Хајде да причамо о сексуалном насиљу“ (8 мин.)

ВАЖНИ СТАТИСТИЧКИ ПОДАЦИ

(Прва национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији; 2015©Инцест Траума Центар – Београд; Национална студија је реализована у партнерству са Министарством просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Центром за промоцију здравља жена)

На узрасту од 10 до 18 година, у сваком школском одељењу у Србији постоје 4 детета која су преживела одређени вид сексуалног насиља и још 4 детета која познају некога коме се то догодило. У овом тренутку, 2 деце из сваког школског одељења изложено је сексуалном насиљу. У основној школи, деца обелодањују најпре породици, која им по правилу не поверује. Млади у средњим школама најчешће кажу другарици или другу, који су склонили да им поверују. Од 2/3 деце која испричају шта им се догодило, више од половине особа којима су се поверили не предузима ништа. Само 7% њих пријави случај надлежним службама.

Непроцењиво је важно да је Национална студија кроз дуги низ резултата јасно показала родну компоненту, односно на који начин сексуално насиље погађа девојчице, а на који дечаке, и да је јасно потврђено правилно разумевање сексуалног насиља као једног од видова родно заснованог насиља где су девојчице чешће мете. Од 5 деце која су преживела сексуално злостављање, 4 су девојчице и 1 дечак.

Најчешће место где се насиље догађа је кућа у 32%, а свакако стварају забринутост и друштвене мреже са 22% на којима је дете примило и било изложено експлицитном сексуалном садржају. Подаци показују да је акутно сексуално насиље (насиље сада траје) чешће код деце у основним школама. Такође, скреће пажњу податак да је у средњим школама у 7.4% школа означена као место догађаја чиме нас млади алармирају да развијамо мере спречавања нпр. силовања на љубавном састанку и других видова сексуалног насиља.

Важан податак је и да деци није лако да говоре о ефектима сексуалног насиља, односно на који начин је насиље оставило трага на њих. Једна трећина се изјаснила да о томе не би ништа рекла. Од оних који су пружили одговоре, најчешће, млади наводе љутњу и бес као ефекте (74.1%), а затим и код деце и младих следе осећања страха (69.3%), стида и кривице (55.8%).

Едукативан карактер Националне студије се огледа и у налазу да је 49% деце први пут о теми сексуалног насиља разговарало током нашег интервјуа, а с друге стране овај податак указује на забрињавајућу праксу дугогодишњег ћутања и упорног чувања табу теме током (може бити и целокупног) одрастања детета. Они који чувају табу, подаци показују, су и родитељи (51.1% није отварало ову тему) и образовни систем (10.2% школа је отварало тему).

Међу особама којима се дете поверило, а које су ван породице, најчешћи саговорници/е су другови и другарице (37.9%), што изнова потврђује значај едукованости ђака и вршњачке подршке.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Милан Шипка, Култура говора, Прометеј, Нови Сад, 2008.
2. Милија Николић, Методика наставе српског језика и књижевности, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1992.
3. Министарство просвете, науке и технолошког развоја (2015). „Приручник за превенцију родно заснованог насиља“; Приредила: Смиљана Грујић.

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ: СВЕТ ОКО НАС

- 19. Имаш право да живиш без насиља – Јелена Миленовић и Снежана Вујић
- 20-21. Дете има право да се осећа сигурно – Ана Зимоњић
- 22. Моје тело припада мени! – Др Љиљана Богавац, Јелена Миленовић и Снежана Вујић
- 23. Ко све може да буде насилник – Јелена Миленовић и Снежана Вујић
- 24. Мој лични сигурносни план – Јелена Миленовић и Снежана Вујић

ПРЕДМЕТ:	СВЕТ ОКО НАС
РАЗРЕД:	ПРВИ
ТЕМА:	Ја и други
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Дечија права
НАСЛОВ ЧАСА:	Имаш право да живиш без насиља
ЦИЉЕВИ:	
- Утврђивање знања о дечијим правима. - Проширивање знања о дечијим правима.	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
1. Ученици/е знају шта је насиље и који видови насиља постоје. 2. Ученици/е знају да је неопходно заштитити се од сексуалног злостављања.	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
А/1 Насиље над децом у Конвенцији о правима детета	
- Ученици/е се упознају са постојањем УН Конвенције о правима детета и њеним члановима који се тичу теме насиља над децом.	
А/2 Именовање различитих видова насиља и чланова Конвенције	
- Ученици/е се упознају са видовима насиља над децом (физичко, емоционално, сексуално) кроз читање чланова 19, 34 и 37 и песмица из Буквара грађанског васпитања „Деца су народ посебан“ које се односе на та три члана.	
А/3 Неопходно је заштитити се од сексуалног насиља	
- Ученици/е разумеју да се насиље над децом најчешће догађа у породици, да има пуно деце која се осећају усамљено и тешко им је да о насиљу говоре, да је важно да верују својим осећањима, да знају да нису одговорна за насиље и да потраже помоћ.	
МЕТОД	
А/1 Насиље над децом у Конвенцији о правима детета	
- Учитељ/ица унапред припреми Радни материјал који чине три члана Конвенције о правима детета, сваки илустрован по једном песмом из Буквара грађанског васпитања „Деца су народ посебан“. Копију Радног материјала добија свако дете и касније носи кући.	
- На почетку часа информише децу да постоји документ Уједињених нација који штити права детета, да има 42 различита члана и сваки члан обавезује одрасле да се опходе према деци с поштовањем.	
- Усредсређује се на 3 члана који се тичу теме насиља над децом. Представља редом Члан 19. , затим Члан 34. и Члан 37. То чини тако што најпре прочита песмицу која се тиче Члана 19. (свако дете има испред себе песмицу). Замоли децу да подвуку у песмици оне речи које описују зашто се дете осећа несрећно.	
А/2 Именовање различитих видова насиља и чланова Конвенције	
- Деца прочитају шта су подвукла и учитељица именује видове насиља.	
„бије“, „малтретира“, „туче“ – физичко насиље. „Ово је физичко насиље, препознајете ли још неки пример физичког насиља?“	

Учитељица може да помогне деци тако што ће их подсетити на примере наведене у Точку насиља над децом (Прилог 2 служи учитељици)

„Како се дечак осећа?“ - „несрећан“, „нема ко да ме заштити“ (и како се осећа дете када нема ко да га заштити)

Овде учитељица додаје примере емоционалног злостављања наведене у Точку насиља над децом (Прилог 2 служи учитељици)

Затим, прочита како гласи **Члан 19.** и именује још једном емоционално и физичко насиље.

- Започиње о Члану 34. тако што прочита песму о теми сексуалног насиља над децом.

Учитељ/ица објашњава деци: „Кад неко гледа или додирује твоје приватне делове тела, чак и кад су они покривени одећом, говори ти или ради ствари од којих се осећаш да имаш лошу тајну због које се стидиш и осећаш узнемирено, то се зове сексуално насиље. То може да ради тако да буде нежно, да те милује и говори ти лепе речи или да те некад боли, али све је то сексуално насиље.“

Затим, прочита како гласи **Члан 34.**

- Учитељица наставља читањем песме која је у вези са **Чланом 37.**

Одмах по завршетку, представља и **Члан 37.**

А/3 Неопходно је заштитити се од сексуалног насиља

- Учитељица додатно, наглашава:

„Важно је да обратимо пажњу на последњу строфу песме зато што се насиље над децом најчешће дешава у породици. О томе се не прича пуно, али је важно да знате да има пуно деце која се осећају усамљено и тешко им је да о томе причају. Она мисле да се једино њима на свету то дешава. То није тачно и баш због тога су одрасли који брину о деци направили нашу Конвенцију о правима детета - да деца буду заштићена.“

- Учитељ/ица завршава час тако што приказује **Слајд 1.** којим жели да охрабри децу да верују својим осећањима, да знају да нису одговорна за насиље и да потраже помоћ.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Коришћење песама олакшава представљање теме насиља. Песме се могу изговарати заједно наглас и учитељ/ица може охрабрити децу да то чине све гласније и гласније, чиме деца вежбају самопоуздани став. Делујући као група, јача се вршњачка подршка.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- **Прилог 1** (служи деци и добијају свако своју копију): 2004 Љубивоје Ршумовић: Деца су народ посебан; Буквар грађанског васпитања; Издавач: Народна књига.
- Конвенција о правима детета (**Члан 19.**) гласи: **Државе потписнице ће заштитити децу од свих облика физичког или менталног насиља, малтретирања или експлоатације.**

Ја морам несрећан бити
Јер нисам миш ни куче
Нема ко да ме заштити
Када ме одрасли туче

Ал са законом шале није
Моја су права све шире
Нико не сме да ме бије
Ни да ме малтретира

*Почиње и тата да схвата
Суштину дечијих права
Међу нама је све мање рата
Мој се став уважава*

Конвенција о правима детета (Члан 34.) гласи: Државе потписнице се обавезују да штите децу од свих облика сексуалног искоришћавања и сексуалне злоупотребе.

*Не волим како ме гледају
Маторци који ме пипкају
Погледом ме опседају
А прстима ме штипкају*

*Не волим како ми тепају
Безобразно ме гуркају
И стихове ми клепају
И слаткише ми нуткају*

*Не волим како се смешкају
И глупости тртљају
Јер знам да грозно грешкају
Једном ће да надрљају*

Конвенција о правима детета (Члан 37.) гласи: Државе потписнице ће обезбедити да ниједно дете не буде подвргнуто мучењу, или другим нељудским и понижавајућим поступцима или казни.

*У школи живота се учи
Наука лепа и права
Нико не сме да ме мучи
Ни да ме понижава*

*Ко ужива у тучи
Нек чарка тигра и лава
Нек вука мало мучи
А слона нек кажњава*

*На мене сестру ил брата
На нашу радост ил муку
Чак ни мама и тата
Не смеју дићи руку*

• Прилог 2 (служи учитељици): Насиље над децом - Точак моћ и контрола

• Слајд 1

Дете никада није криво за насиље.

Веруј свом унутрашњем гласићу кад ти нешто не прија. Твој унутрашњи гласић ти увек најбоље каже кад нешто није у реду. Слушај га и веруј му!

Увек кажи лошу тајну!

Пронађи своју одраслу особу од поверења и испричај јој шта ти се догађа.
Ако је реаговала тако да се не осећаш баш добро, пронађи следећу!

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Ршумовић, Љ. (2004). Буквар грађанског васпитања „Деца су народ посебан“. Издавач: Народна књига.

ТОЧАК: МОЋ И КОНТРОЛА

○ циљ

➤ тактике

○ служи да се спроведу тактике и оствари циљ

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	СВЕТ ОКО НАС
РАЗРЕД:	ПРВИ
ТЕМА:	ЈА И ДРУГИ- Слични смо и различити
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Задовољавање својих потреба и осећања уважавајући потребе и осећања других
НАСЛОВ ЧАСА:	Дете има право да се осећа сигурно (ДВОЧАС)
ЦИЉЕВИ:	<ul style="list-style-type: none">- Уочавање сличности и разлика међу појединкама и појединцима по изгледу, узрасту и интересовању.- Разликовање својих осећања и потреба и осећања и потреба других.- Развијање одговорног односа према себи и уважавање других.
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	<ol style="list-style-type: none">1. Ученици/е препознају видове насиља и знаке упозорења да постоји сексуално насиље.2. Ученици/е су упознати са правилним начинима реаговања у ситуацијама сексуалног насиља
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
А/1 Активирање знања ученика/ца	<ul style="list-style-type: none">- Ученици/е исказују осећања пантомимом кроз игру „Данас се осећам...“
А/2 Уочавање и препознавање осећања	<ul style="list-style-type: none">- Ученици/е препознају невербалне знаке различитих осећања користећи картице са нацртаним „лицима осећања“: срећа, туга, љутња, страх, стид, збуњеност (Прилог 1).
А/3 Упознавање са појмом родних улога	<ul style="list-style-type: none">- Ученици/е уочавају различите начине на које се дечаци и девојчице уче да исказују своја осећања кроз препознавање очекивања и порука од стране одраслих. Ученици/е увиђају и друге разлике у очекивањима од дечака и девојчица кроз које им се појасни појам родних улога. <p><i>И девојчице и дечаци имају иста права да исказују своја осећања и остварују своје потребе. Међутим, у друштву се често дешава да је прописано шта припада девојчицама, а шта дечацима, шта треба да осећају, како да размишљају и како треба да се понашају.</i></p> <ul style="list-style-type: none">- Учитељ/ица наглашава да су потребе деце исте без обзира на пол.... <p><i>Једна од најважнијих потреба за свако дете је потреба за љубављу и нежношћу кроз лепе речи похвале и додире, али не додире који боле или изазивају лоша осећања: стид, кривицу и страх.</i></p>
А/4 Препознавање видова насиља и осећања – руку под руку	<ul style="list-style-type: none">- Ученици/е уочавају различите видове насиља: емоционално, физичко, сексуално, социјално користећи фотографије из Прилога 2 Радног материјала и кроз приказивање „КИКО и рука“ спота (30 сек.) и „КИКО и рука“ кратког филма (4 мин.).

МЕТОД

А/1 Активирање знања ученика/ца

- Игра „Данас се осећам...“ Ученици/е стоје у кругу и један / једна од њих започиње тако што покаже без речи, само изразом лица и покретима (пантомимом) како се данас осећа. Друга деца погађају о ком се осећању ради. Онај / она ко погоди је следећи/а који показује како се данас осећа. У случају да неко дете погоди два пута, изаћи ће дете које следеће жели да покаже како се данас осећа. Овај процес се догађа брзим темпом, деца се смењују и поступак поновити максимум 5 пута.

А/2 Уочавање и препознавање осећања

- Учитељица унапред припреми Прилог 1 Радног материјала који чине „лица осећања“ приказана на 2 начина: 1. нацртана на папиру које добија свако дете и 2. „СТОПко знак“ за 6 изабраних осећања које учитељица наизменично показује. „СТОПко знаке“ могу деца на неком од претходних часова ликовног да самостално направе.

- Замоли децу да кажу која осећања препознају кроз „лице осећања“. Показује, једно за другим, „лица осећања“: срећа, туга, љутња, страх, стид, збуњеност. Деца именују осећања и описују како их препознају по изгледу лица.

На пример, како изгледају очи (широко отворене кад се изненадиш, смеју се кад си срећна/срећан), шта раде уста (смеју се са очима, па ти се виде и зуби; скупе се као црта кад си љут/а), шта ради нос (намрешка се кад ти се нешто не свиђа, кад нешто не мирише лепо), шта ради коса (накостреши се кад си љут/а, дигне се на глави од страха), обрве (подигну се кад се чудиш), образи (зацрвене се кад се стидиш), како се мрда чело (намршти се и придружи устима и коси, па се с њима љути заједно), итд.

- Сваком детету се захвали, упути похвалу и понови о којим осећањима су до сада разговарали.

А/3 Упознавање са појмом родних улога

- Учитељ/ица најављује да ће у овом кораку бити речи о томе да ли су сва осећања једнако дозвољена и девојчицама и дечацима, а да, у ствари, и девојчице и дечаци имају једнаке потребе.

„Хајде сада да причамо да ли је на исти начин девојчицама и дечацима дозвољено да показују осећања!“

Рађамо се као девојчице или дечаци, односно као особе женског или мушког пола. Али, оно што се очекује од девојчица и дечака, која занимања да изабери, које кућне послове да раде, који хоби да имају, на који начин смеју да исказују своја осећања - све је то нешто што одређују одрасли и наша околина. Често се чује:

„дечаци не плачу“, „сузе су за девојчице“, „дечаци су снажни и јаки“, „девојчице треба да су лепе, фине, тихе“, „бес није дозвољен за девојчице“, и др.

Шта се очекује од девојчица, а шта од дечака, кад порасту? Које кућне послове да раде? Којим занимањима да се баве?“

Деца која желе, понуде своје одговоре које учитељица записује на табли.

Шта су то родне улоге је важно показати деци кроз примере:

Девојчица је тужна што јој не дају да игра фудбал.

Дечак је срећан што иде у школу плеса.

- Учитељ/ица наглашава да су потребе деце исте без обзира на пол. Неки примери потреба: потреба за „сигурном базом“ - потреба за повезаношћу за важном особом / особама у околини у којој дете живи и расте, потреба за прихваћеношћу, за припадањем, за предвидивошћу, за стабилношћу, за сигурношћу; потреба за самосталношћу, потреба детета да буде уважено, да има слободу избора, потреба за овладавањем знањима и вештинама, и др.

- И девојчице и дечаки имају иста права да исказују своја осећања и остварују своје потребе. Међутим, у друштву се често дешава да је прописано шта припада девојчицама, а шта дечакима, шта треба да осећају, како да размишљају и како треба да се понашају.

- Једна од најважнијих потреба за свако дете је потреба за љубављу и нежношћу кроз лепе речи похвале и додире, али не додире који боле или изазивају лоша осећања: стид, кривицу, страх.

А/4 Препознавање видова насиља и осећања – руку под руку

- Приказати деци фотографије из **Прилога 2** Радног материјала. Питати децу „Шта видите на слици и како се осећа дете?“ После сваког одговора, учитељица именује вид насиља.

- Затим, показати и објаснити **Слајд 1** чији садржај свако дете добија и као своју копију на папиру који ће понети кући.

- Час завршити приказивањем „КИКО и рука“ спотом (30 сек.) и „КИКО и рука“ кратким филмом који су урадила деца ПУ при ОШ „Ђура Даничић“ из Београда (4 мин.).

Учитељица на крају најављује да ће следећи час бити посвећен КИКУ (и користи Трећи део из Образовног пакета за вртиће).

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Сваки од инструмената за рад на овом часу пружа обиље повратних информација о деци. Користите их посвећено, без журбе. Осећања су важна лекција за децу на овом узрасту коју их можете научити.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- **Прилог 1:** „Лица осећања“ 1. нацртана на папиру које добија свако дете и 2. „СТОПко знак“ за 6 изабраних осећања
- **Прилог 2:** Извори: постер за здравствене раднике/це Института за ментално здравље, Београд (2013)
- **Слајд 1**

ДЕТЕ НИКАДА НИЈЕ КРИВО ЗА НАСИЉЕ.

ВЕРУЈ СВОМ УНУТРАШЊЕМ ГЛАСИЋУ КАД ТИ НЕШТО НЕ ПРИЈА. ТВОЈ УНУТРАШЊИ ГЛАСИЋ ТИ УВЕК НАЈБОЉЕ КАЖЕ КАД НЕШТО НИЈЕ У РЕДУ. СЛУШАЈ ГА И ВЕРУЈ МУ!

УВЕК КАЖИ ЛОШУ ТАЈНУ!

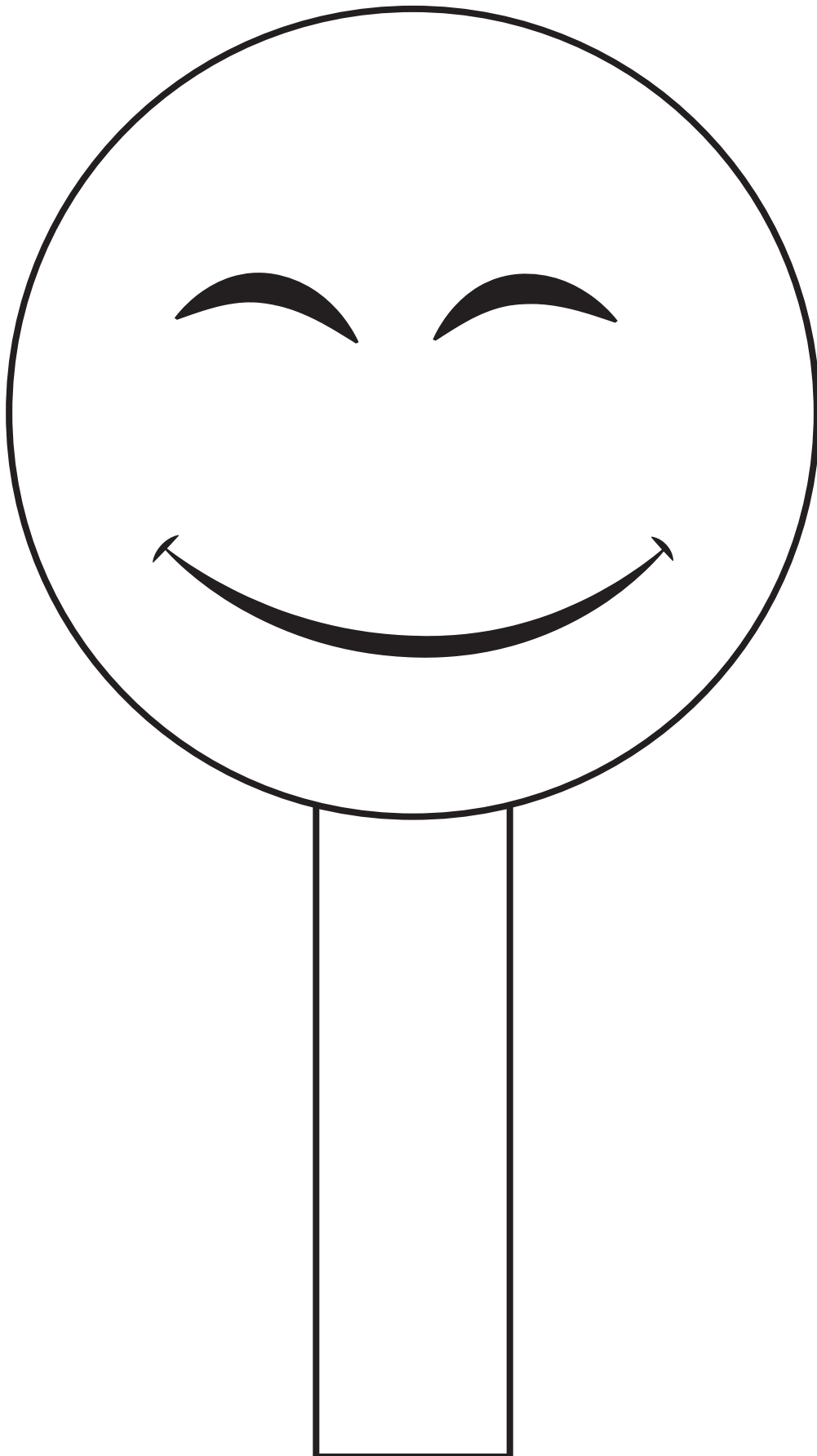
ПРОНАЂИ СВОЈУ ОДРАСЛУ ОСОБУ ОД ПОВЕРЕЊА И ИСПРИЧАЈ ЈОЈ ШТА ТИ СЕ ДОГАЂА. АКО ЈЕ РЕАГОВАЛА ТАКО ДА СЕ НЕ ОСЕЋАШ БАШ ДОБРО, ПРОНАЂИ СЛЕДЕЋУ!

- **Спот „КИКО и рука“** (30 сек.)
- **Филм „КИКО и рука“** који су урадила деца ПУ при ОШ „Ђура Даничић“ из Београда (4 мин.)

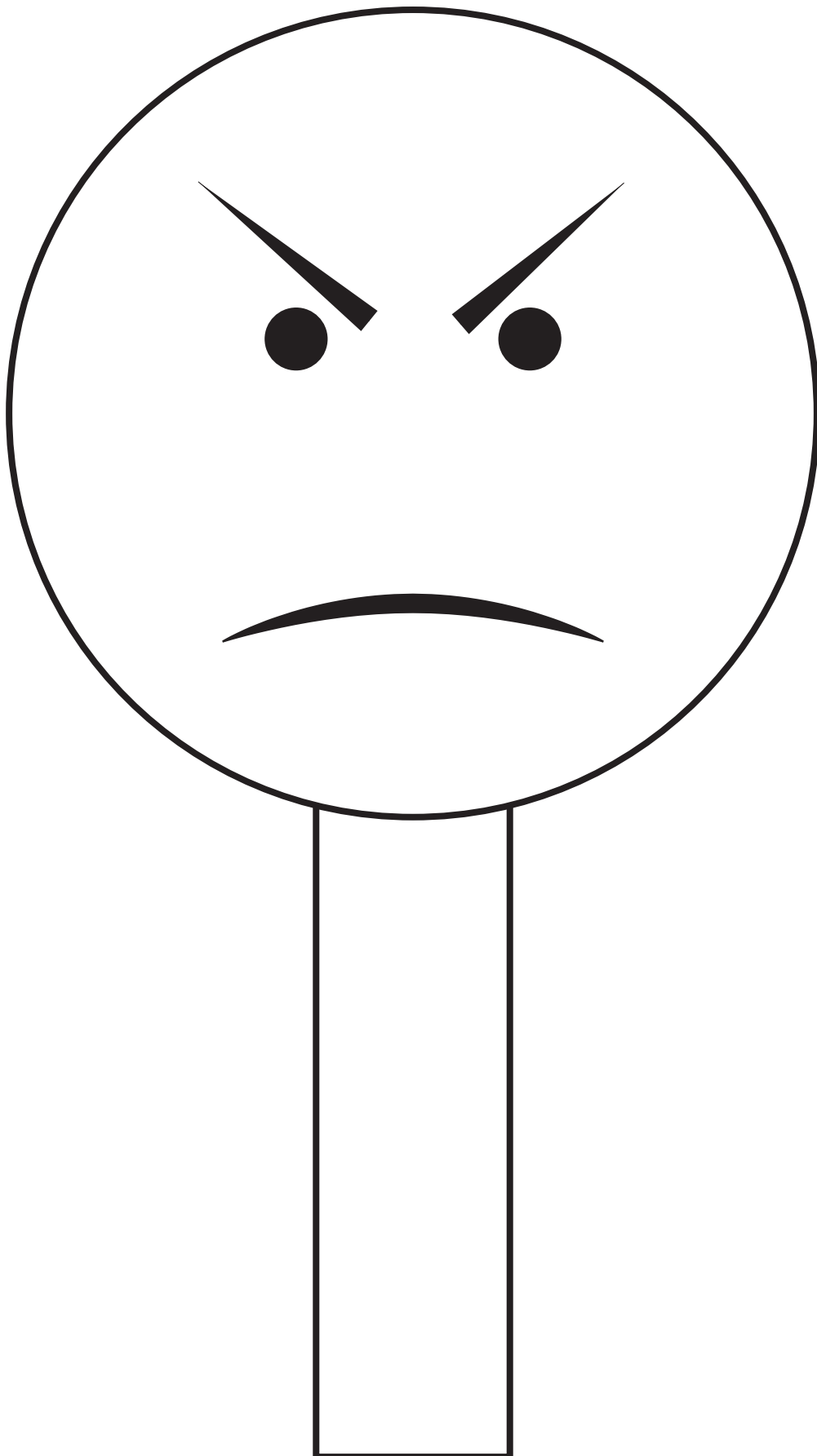
ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Инцест Траума Центар – Београд (2016). Образовни пакет за учење о теми сексуалног насиља над децом за предшколске установе у Србији, родитеље и старатеље. Ауторка: Др Љиљана Богавац.

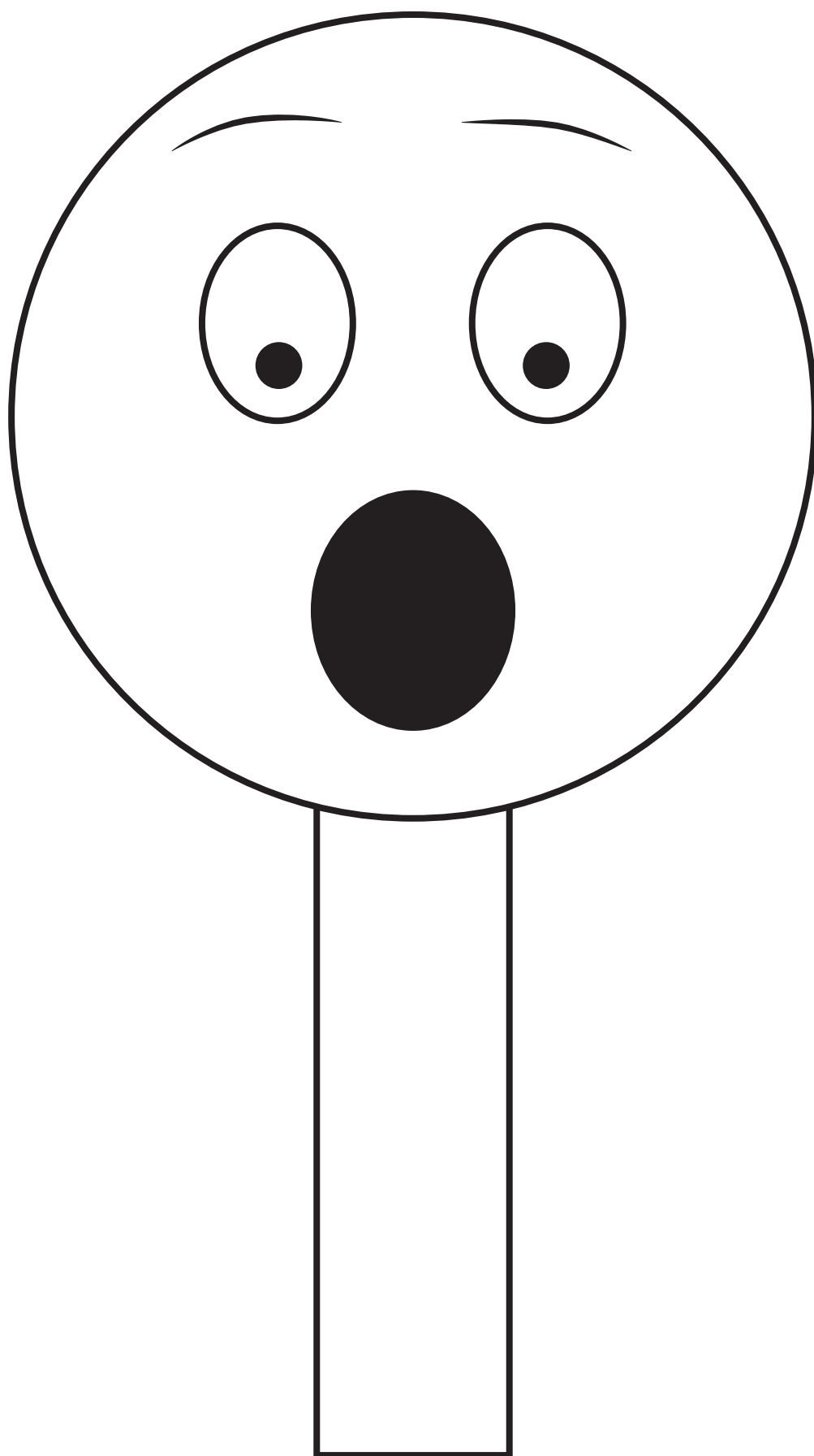
СРЕЋА

ЉУТЊА

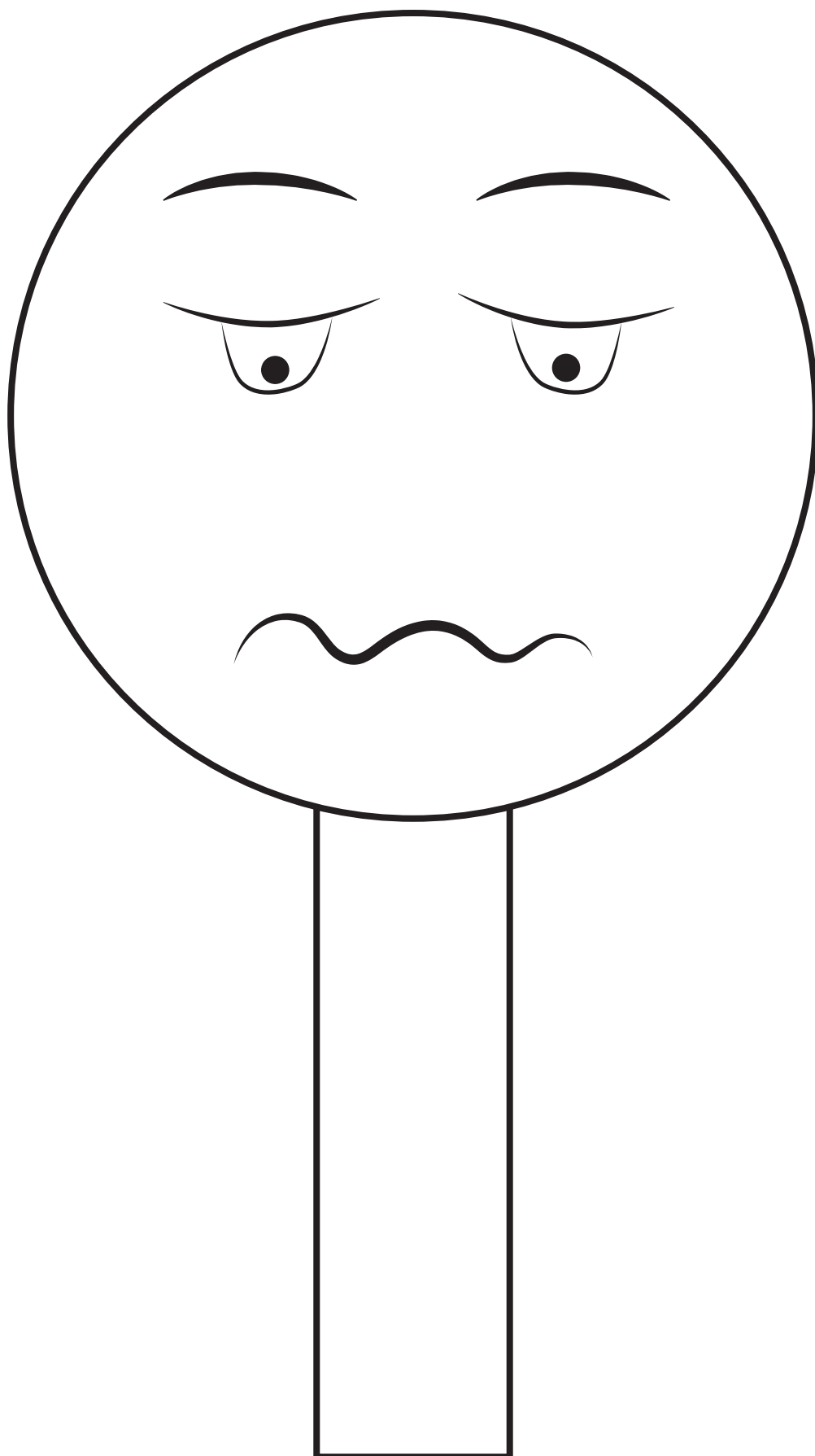
СТРАХ

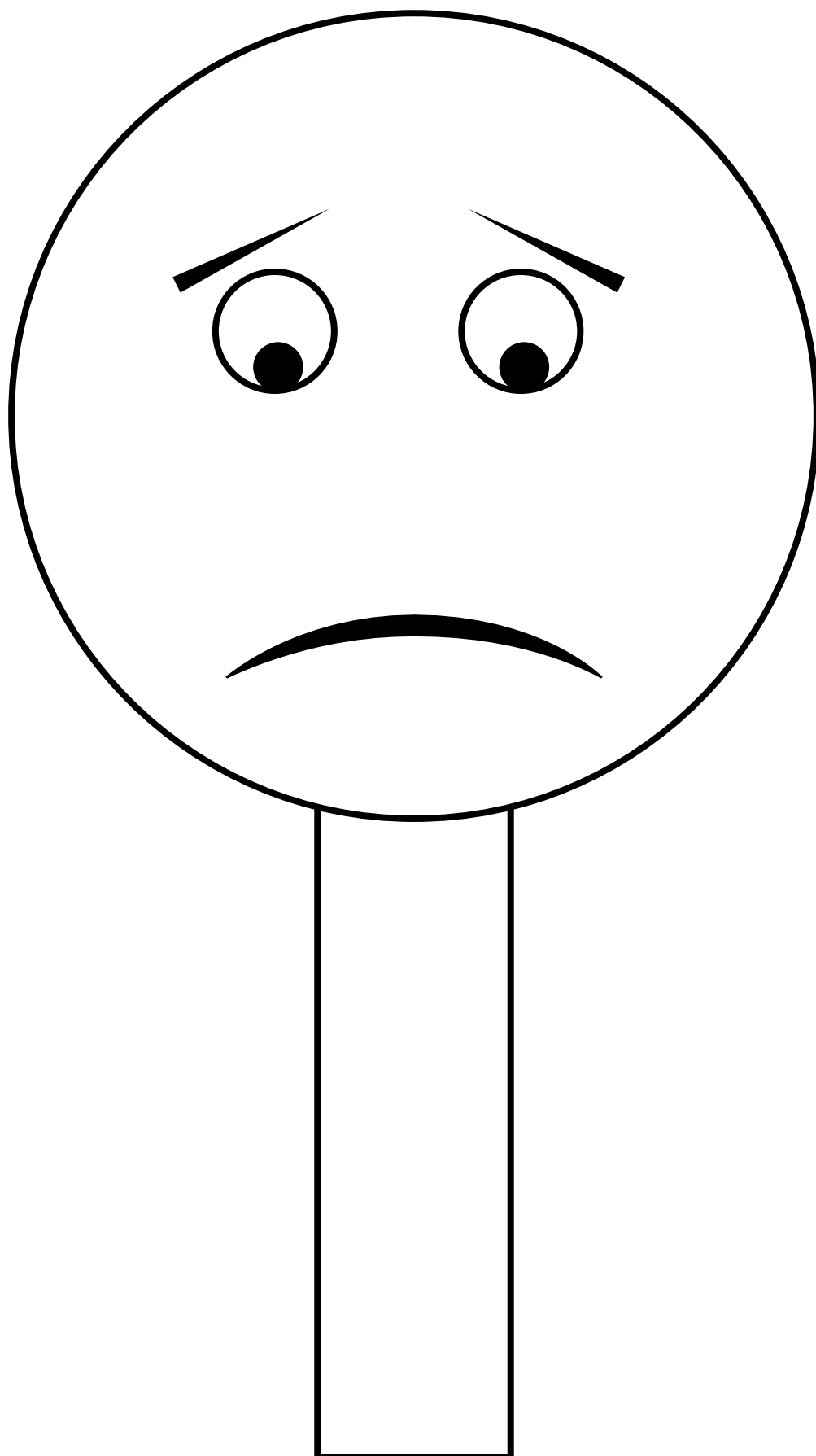
ТУГА

ЗБУЊЕНОСТ

СТИД

ЗЛОСТАВЉАЊЕ И ЗАНЕМАРИВАЊЕ

ДЕЦЕ

КАДА ТЕ ОДРАСЛИ ТУКУ.

КАДА ТЕ ОДРАСЛИ
ИСКОРИШЋАВАЈУ

КАДА ТЕ ОДРАСЛИ
ИСМЕВАЈУ

КАДА ТЕ ОДРАСЛИ ВЕРБАЛНО
ЗЛОСТАВЉАЈУ (ВИЧУ НА ТЕБЕ
ИЛИ ТЕ ВРЕЂАЈУ)

КАДА СЕ РОДИТЕЉИ
ЈАКО СВАЂАЈУ И БИЈУ
У ТВОМ ПРИСУСТВУ

КАДА ТЕ ОДРАСЛИ
ОСТАВЉАЈУ БЕЗ НАДЗОРА

КАДА ТЕ ОДРАСЛИ ИГНОРИШУ
ИЛИ ЗАНЕМАРУЈУ

КАДА ТЕ ТЕРАЈУ ИЛИ ПОДСТИЧУ
ДА СКИТАШ, ПРОСИШ ИЛИ
ПРОДАЈЕШ СВОЈЕ ТЕЛО

КАДА ОДРАСЛИ
ОМАЛОВАЖАВАЈУ
ТВОЈ ТРУД

КАДА ОДРАСЛИ ЗАНЕМАРУЈУ
ТВОЈЕ ЗДРАВСТВЕНЕ ПОТРЕБЕ

КАДА ТИ НЕКО ПОКАЗУЈЕ
ПОРНОГРАФСКИ МАТЕРИЈАЛ

КАДА ТИ ЗАБРАЊУЈУ
ДА ИДЕШ У ШКОЛУ

КАДА ТЕ ОДРАСЛИ ТЕРАЈУ
ДА ИХ ДОДИРУЈЕШ НА
НЕПРИМЕРНИМ МЕСТИМА

КАДА ТЕ ОДРАСЛИ ОСТАВЉАЈУ,
ГЛАДНОГ, ПРЉАВОГ ИЛИ
НЕАДЕКВАТНО ОБУЧЕНОГ

КАДА ТЕ НЕКО ДОДИРУЈЕ
ТАМО ГДЕ НЕ ЖЕЛИШ
ДА БУДЕШ ДОДИРИВАН

**АКО СЕ ТЕБИ МОЖДА ДЕШАВА НЕШТО ОД ОВОГА,
ИСПРИЧАЈ ТО СВОМ ЛЕКАРУ ИЛИ МЕДИЦИНСКОЈ СЕСТРИ,
ОНИ ЋЕ ЗНАТИ КАКО ДА ТИ ПОМОГНУ.**

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

Ауторке:

Др Љиљана Богавац, Инцест Траума Центар - Београд

Јелена Миленовић, социјална радница

Снежана Вујић, дефектолошкиња-тифолошкиња

ПРЕДМЕТ: СВЕТ ОКО НАС

РАЗРЕД: ПРВИ

ТЕМА: Жива природа

НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Наше тело. Слични смо, али се и разликујемо

НАСЛОВ ЧАСА: Моје тело припада мени!

ЦИЉЕВИ:

- Упознати људско тело: сличности и разлике између девојчица и дечака.
- Уочити опасности које прете телу и могућности заштите.
- Добри и лоши додири, добре и лоше тајне.

СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:

1. Ученици/е препознају приватне делове тела.
2. Ученици/е разликују добре и лоше додире и знају да приватне делове тела нико не сме да дира.

САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)

А/1 Како се односимо према свом телу

- Ученици/е препознају активности које чувају наше тело и здравље.

А/2 Приватни делови тела девојчица и дечака

- Ученици/е се упознају са приватним деловима тела дечака и девојчица.

А/3 Твоје приватне делове тела НИКО НЕ СМЕ ДА ДИРА!

- Ученици/е разликују добре од лоших додире и знају да ником не треба да допусте лоше додире.

МЕТОД

А/1 Како се односимо према свом телу

- Утврдити како би требало да се односимо према свом телу.
- Разговарати о активностима које чувају наше тело и здравље - лична хигијена, правилна и здрава исхрана, бављење спортом, боравак у природи, заштита од сунца, редован одлазак лекару, зубару...
- Из унапред припремљеног Радног материјала, учитељ/ица даје сваком детету на папиру (Прилог 1).

„У низу слика обележи оне које показују шта је добро за наше тело и здравље.“

А/2 Приватни делови тела девојчица и дечака

– Учитељ/ица отвара овај корак: „Наше тело може бити угрожено од стране других људи и њихових поступака.“

- Показује слику две идентичне чича Глише. (Прилог 2)

Замоли децу да кажу како знају ко је дечак, а ко девојчица. Очекивано је да ће деца рећи да су исти и да не можемо тачно да знамо. У овом тренутку, може да их пита да ли знају по чему се разликују девојчица и дечак. Записује на табли одговоре.

Затим, показује **Телесне мапе (Прилог 3)**. „Ово су два детета која су управо изашла из каде после купања. Ко је овде девојчица, а ко је дечак?“ Очекивано је да ће деца сада знати одговор. Учитељица пита:

„Ако би дечак имао дугу косу, да ли би онда он био девојчица?“ и
„Ако би девојчица имала кратку косу, да ли би онда она била дечак?“

Очекивано је да ће деца дати негативне одговоре.

- Ово је тренутак када учитељ/ица отвара питање приватних делова тела.

Свако дете добија Телесну мапу у складу са својим званичним полом. На цртежу учитељ/ица показује и заокружује предео гениталија и код дечака и девојчица и каже „Ово су приватни делови тела.“

Подстиче децу да исто заокруже на својој Телесној мапи. Охрабрује их да кажу знају ли који су још приватни делови тела. Ако деца околишају или не знају, учитељ/ица показује, именује и заокружује груди, пупак и предео гузе.

Наглашава „Приватни делови тела су они који су покривени гаћицама, купаћим костимом и пупак.“

А/3 Твоје приватне делове тела НИКО НЕ СМЕ ДА ДИРА!

- Учитељ/ица показује и објашњава **Слајд 1**.

- У наставку, учитељ/ица треба да научи децу песму „МОЈЕ ТЕЛО ПРИПАДА МЕНИ“ (Прилог 4) која служи за јачање њиховог самопоуздања и самоодбрану у случају напада на њихово тело.

Важно је да стихове говоре гласно, одсечно, у ритму са наглашавањем последњих речи у сваком стиху. Деца могу да устану, да показују рукама значење сваког стиха. Песма је кратка, тако да се очекује да ће је запамтити и самостално рецитовати после неколико понављања. „За домаћи“ остаје да понесу своју копију песме, да се до наредног часа подсети и учитељ/ица најављује да ће наредни час сви заједно симболично отворити овом песмом.

НАПОМЕНА: У случају да се деца до сада нису сретала са КИКОМ - Час се завршава тако што ће деца на крају погледати филм „КИКО и рука“ који је урадила ПУ при ОШ „Ђура Даничић“, Београд.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Носећи део овог часа који се тиче теме сексуалног насиља над децом је детаљно и широко обрађен у оквиру Специјалистичког тренинга Инцест Траума Центра – Београд напредног нивоа „Здрави избори за децу“. Истовремено, Телесне мапе су увек користан инструмент рада који је лако прилагодљив и за предшколски узраст, али и за школски.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- **Прилог 1:** Низ слика које показују шта је добро за наше тело и здравље.

- Прилог 2: Две чича Глише
- Прилог 3: Телесне мапе
- Слајд 1

Постоје добри и лоши додири.

Ако ти било ко нешто каже или уради што има везе са твојим и/или његовим телом,

А ОНДА КАЖЕ ДА ТО НИКОМЕ НЕ ИСПРИЧАШ – ТО ЈЕ ЦРВЕНА ЗАСТАВИЦА!

Ако те љуби у косу или врат и говори о сексу

Ако те неко љуби у уста језиком

Ако тражи од тебе да скинеш гаћице

Ако те дира на било који начин да се осећаш нелагодно

ОДМАХ ИСПРИЧАЈ ОДРАСЛОЈ ОСОБИ КОЈОЈ ВЕРУЈЕШ!

- Прилог 4: МОЈЕ ТЕЛО ПРИПАДА МЕНИ!

МОЈЕ ТЕЛО ПРИПАДА МЕНИ

НИЈЕ ТВОЈЕ!!!

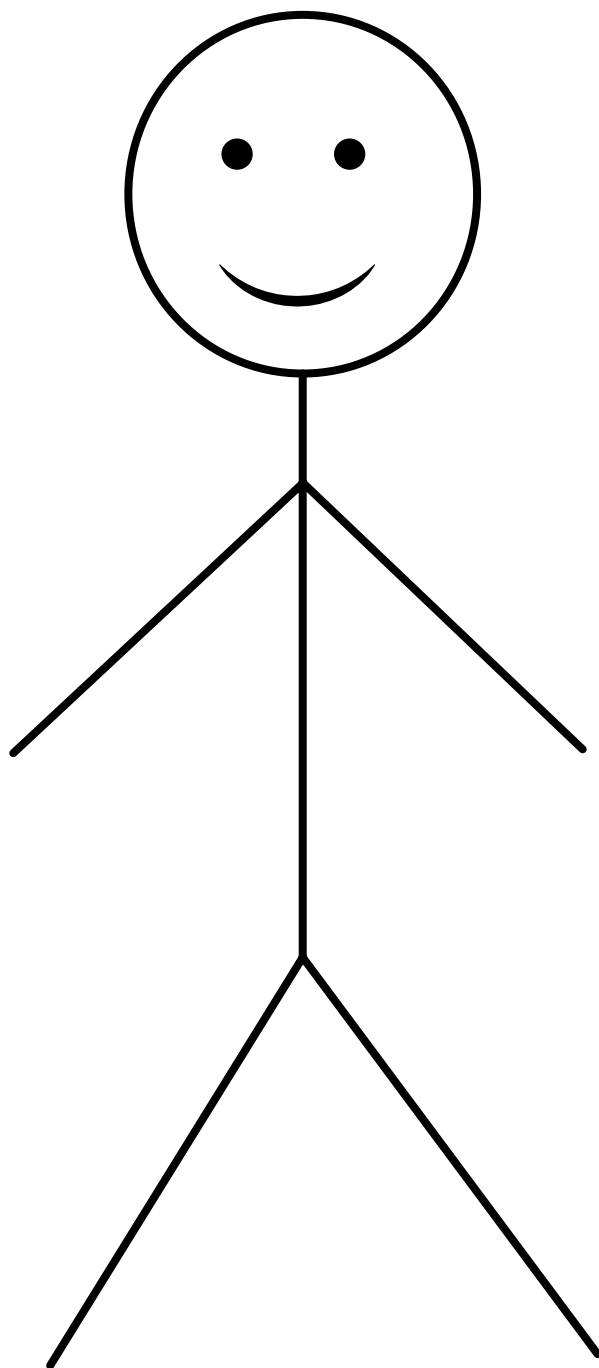
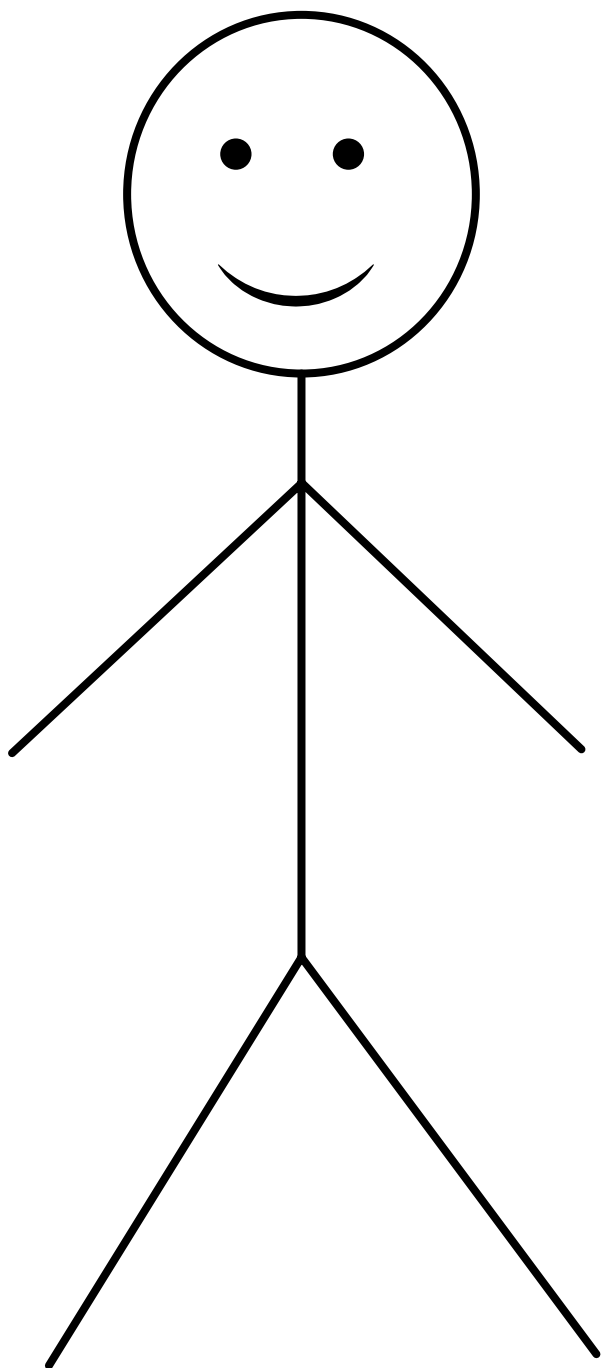
ОД ГЛАВЕ ДО ПЕТЕ

ЈА ИМАМ ПРАВО ДА МЕ ПОШТУЈЕТЕ!!!

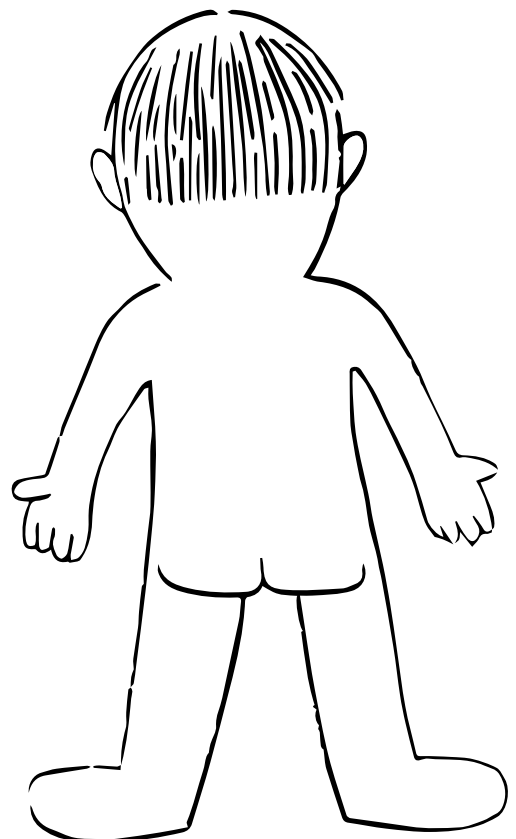
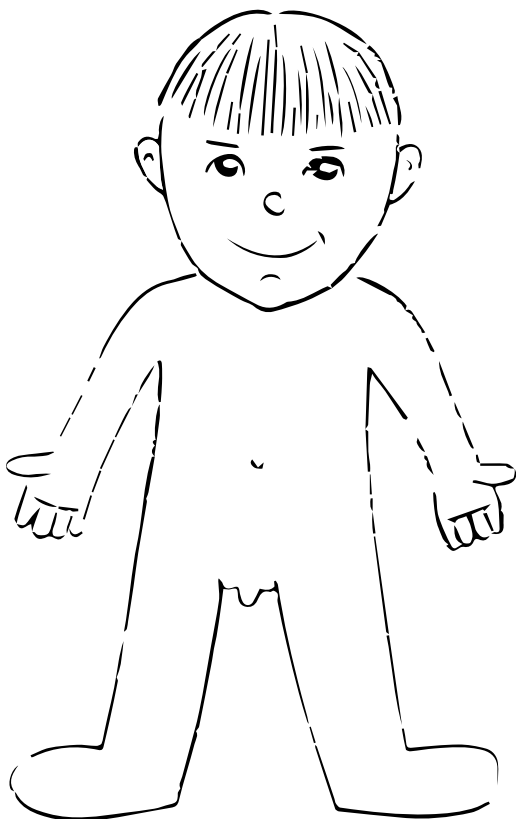
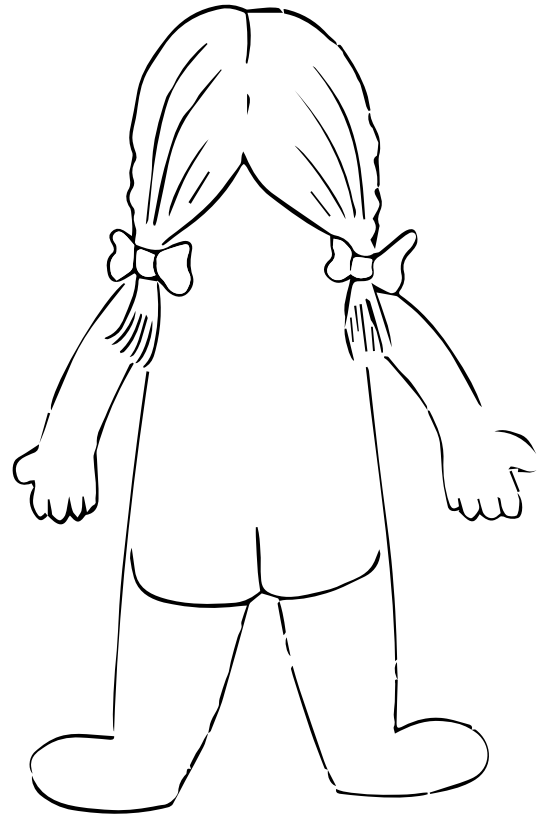
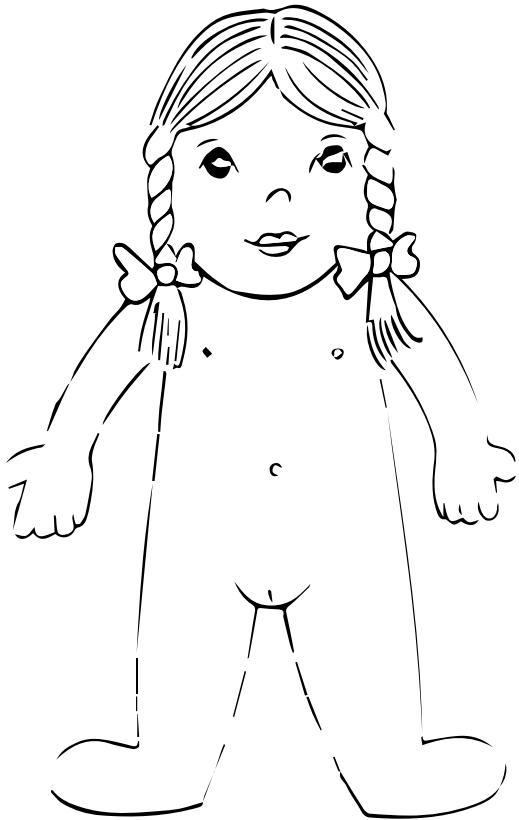
- Прилог 5: КИКО и рука“ спот (30 сек.)
- Прилог 6: Филм „КИКО и рука“ (4 мин.) који је урадила ПУ при ОШ „Ђура Даничић“, Београд.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Инцест Траума Центар – Београд (2016). Образовни пакет за учење о теми сексуалног насиља над децом за предшколске установе у Србији, родитеље и старатеље. Ауторка: Др Љиљана Богавац.
2. Инцест Траума Центар – Београд (2016). Здрави избори за децу; Програм превенције насиља Инцест Траума Центра – Београд за наставнике/це, родитеље/старатеље и децу (Приручник и Специјалистички тренинг напредног нивоа). Ауторке: Др Љиљана Богавац и Душица Попадић.

Телесне мапе

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

Ауторке:

Јелена Миленовић, социјална радница

Снежана Вујић, дефектолошкиња-тифолошкиња

ПРЕДМЕТ: СВЕТ ОКО НАС

РАЗРЕД: ПРВИ

ТЕМА: Ја и други

НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Други људи и ја

НАСЛОВ ЧАСА: Ко све може да буде насилник

ЦИЉЕВИ:

- Уочавање себе као чланице/члана друштвене заједнице и припаднице/ка различитих друштвених група.
- Процењивање својих искустава са људима из окружења.
- Процењивање искустава других и заузимање адекватних ставова према појавама у окружењу.

СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:

1. Ученици/е разумеју да је сексуално насиље опасно и да му се треба супротставити.
2. Ученици/е знају ко све може да буде починилац сексуалног злостављања

САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)

А/1 Мапирање учешћа (групације у окружењу)

- Ученици/е се упознају са различитим групацијама које чине њихово окружење и којима они директно или индиректно припадају (породица, одељење, школа, вршњачка група, тимови, клубови и сл.).

А/2 Именовање битних представника/ца групација у окружењу

- Ученици/е се упознају са важним представницима/ама различитих групација и позитивним и негативним искуствима са њима.

А/3 Ко све може да буде насилник

- Ученици/е разумеју да свако може да буде починилац сексуалног насиља над децом и да се такво насиље мора обелоданити.

МЕТОД

А/1 Мапирање учешћа (групације у окружењу)

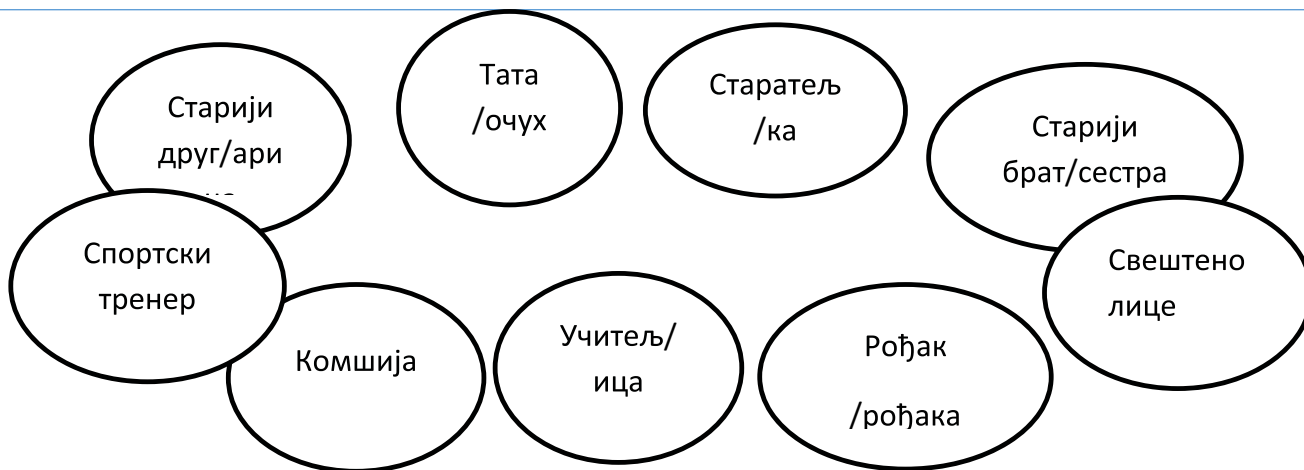
- Кратак разговор о односима са другим људима - Који људи чине наше окружење и којим све групама припадамо? (Очекује се да деца уоче да су део своје породице, свог одељења, чланови неке секције у школи, групе вршњак(и)ња са којима проводе време ван школе, чланови/ице неког спортског тима и др.)

А/2 Именовање битних представника/ца групација у окружењу

- Проценити своја искуства са људима из окружења тако што ће у кругове уписати пријатне догађаје и искуства (или бар један пријатан догађај), а изван кругова оно што су доживели као лоше и непријатно (или бар један непријатан догађај). Кругови са исписаним називима су Прилог 1 (учитељица овај Радни материјал припрема унапред).

Очекивано је да деца наведу врло различита искуства и задатак учитељице је да изјаве групише у неколико категорија. Основно разграничење је између пријатних и непријатних искустава, а затим унутар тога и према врсти догађаја.

Не очекује се да ће деца једноставно, у групи, саопштавати ма које искуство сексуалног насиља, те је неопходно да га учитељица уведе као једно од могућих.

A/3 Ко све може да буде насилник

- „Све су ово особе у које дете има поверење, које дете воли и често су то његови узорци. Помажу им кад им нешто треба. Насилник може да буде било ко!

Некада неко ко брине о детету користи поверење и љубав детета да га повреди на сексуалан начин.

Дете не зна зашто се то баш њему догађа. Збуњено је, јер воли насилника, али не воли насиље.“

Разлика између одрасле особе од поверења и насилника је:

- Одрасла особа од поверења је твоја „СУНЦЕ ОСОБА“, а насилник је „ОСОБА КИШНИ ОБЛАК“
- Са одраслом особом од поверења, дете се осећа срећно, безбрижно, безбедно.
- Са насилником, дете се осећа уплашено, збуњено, тужно, небезбедно.
- **Више о разлици између одрасле особе од поверења и насилника, погледати: Образовни пакет за учење о теми сексуалног насиља над децом за предшколске установе у Србији, родитеље и старатеље.**

- Учитељ/ица завршава час тако што показује Слајд 1 који упућује дете да верује себи и обелодани злостављање.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Посебну пажњу је потребно посветити разликовању насилника од особе од поверења и нагласити да и у групи у које дете иначе има поверење може бити насилник.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- **Прилог 1:** Кругови из корака 1
- **Прилог 2** (служи учитељици): Процес сексуалног злостављања детета од стране одрасле особе (материјал са специјалистичког тренинга Инцест Траума Центра – Београд)
- **Прилог 3:** Круг сексуалног злостављања (материјал са специјалистичког тренинга Инцест Траума Центра - Београд)
- **Слајд 1**

ДЕТЕ НИКАДА НИЈЕ КРИВО ЗА НАСИЉЕ.

ВЕРУЈ СВОМ УНУТРАШЊЕМ ГЛАСИЉУ КАД ТИ НЕШТО НЕ ПРИЈА. ТВОЈ УНУТРАШЊИ ГЛАСИЉ ТИ УВЕК НАЈБОЉЕ КАЖЕ КАД НЕШТО НИЈЕ У РЕДУ. СЛУШАЈ ГА И ВЕРУЈ МУ!

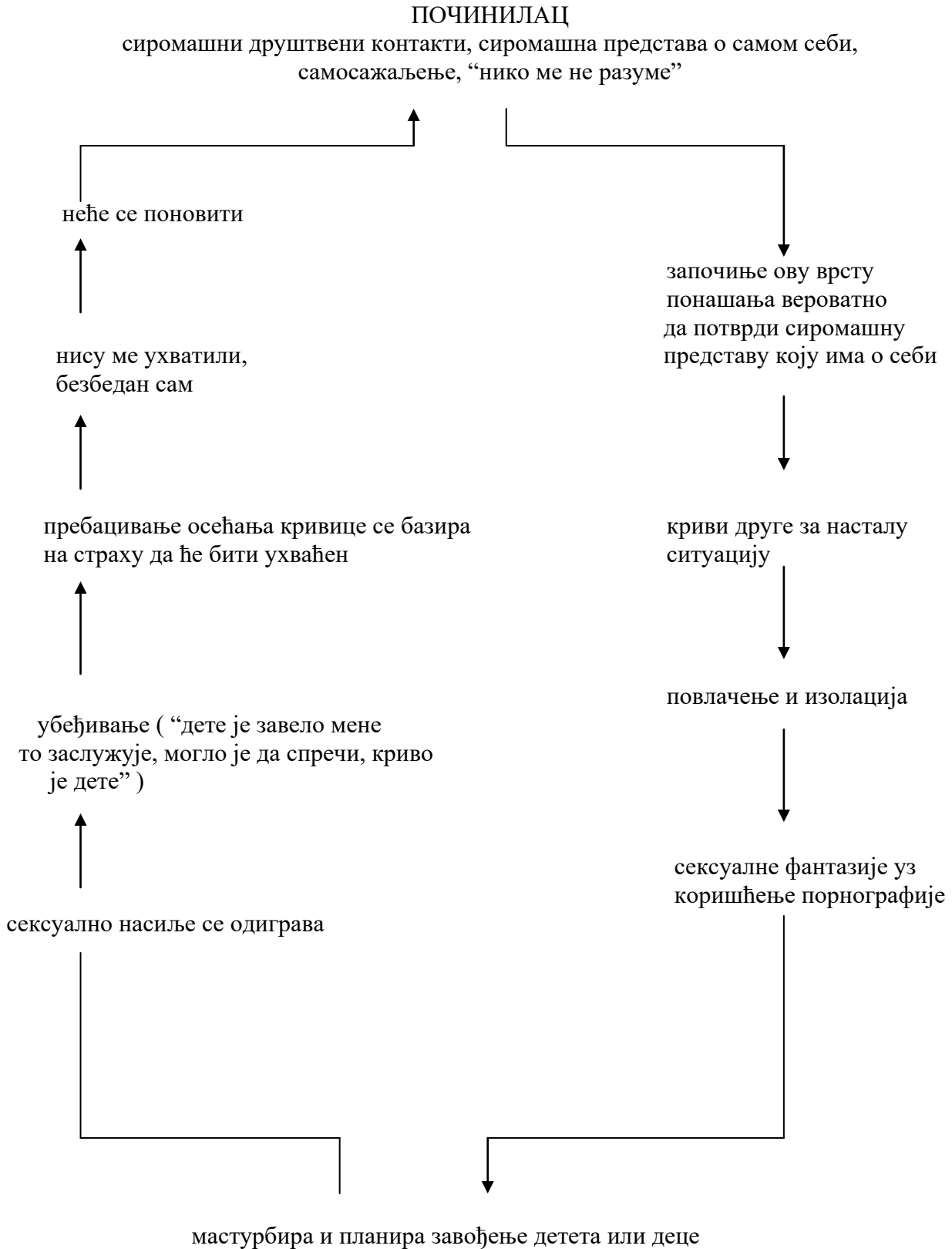
УВЕК КАЖИ ЛОШУ ТАЈНУ!

ПРОНАЂИ СВОЈУ ОДРАСЛУ ОСОБУ ОД ПОВЕРЕЊА И ИСПРИЧАЈ ЈОЈ ШТА ТИ СЕ ДОГАЂА. АКО ЈЕ РЕАГОВАЛА ТАКО ДА СЕ НЕ ОСЕЋАШ БАШ ДОБРО, ПРОНАЂИ СЛЕДЕЋУ!

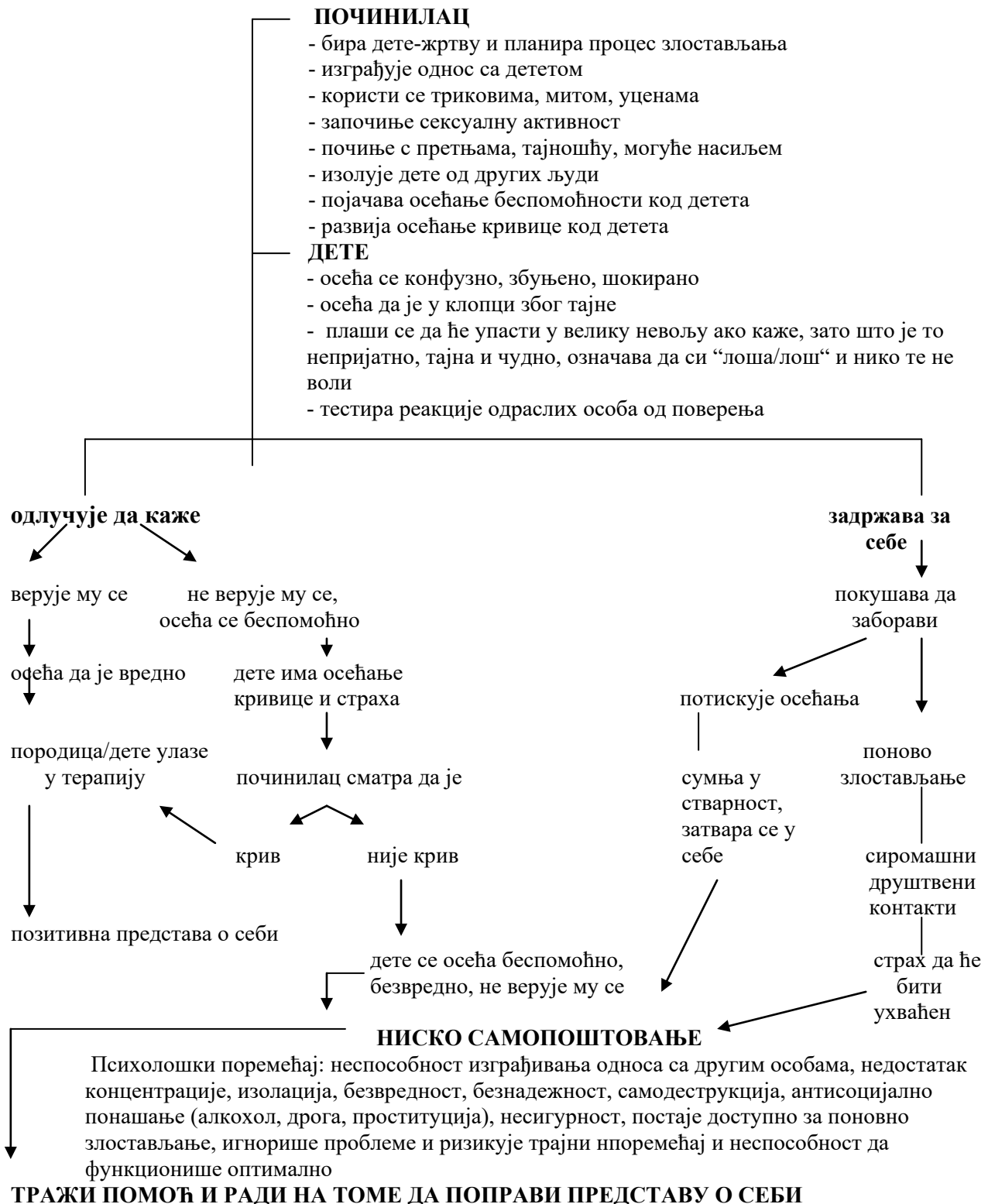
ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Похађање специјалистичких тренинга Инцест Траума Центра – Београд основног нивоа.
2. Инцест Траума Центар – Београд (2016). Образовни пакет за учење о теми сексуалног насиља над децом за предшколске установе у Србији, родитеље и старатеље. Ауторка: Др Љиљана Богавац.

КРУГ СЕКСУАЛНОГ ЗЛОСТАВЉАЊА

ПРОЦЕС СЕКСУАЛНОГ ЗЛОСТАВЉАЊА ДЕЦЕ ОД СТРАНЕ ПОЗНАТИХ ОСОБА

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

Ауторке:

Јелена Миленовић, социјална радница

Снежана Вујић, дефектолошкиња-тифолошкиња

Ауторка цртежа: Александра Момаковић Беднар, дипломирана дизајнерка текстила

ПРЕДМЕТ:	СВЕТ ОКО НАС
РАЗРЕД:	ПРВИ
ТЕМА:	Култура живљења
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Опасне ситуације по живот, здравље и околину – превенција и правилно понашање
НАСЛОВ ЧАСА:	Мој лични сигурносни план
ЦИЉЕВИ:	<ul style="list-style-type: none">- Уочавање различитих ситуација из окружења које нас могу угрозити- Уочавање могућности и начина заштите
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	<ol style="list-style-type: none">1. Ученици/е препознају сексуално злостављање као вид опасности и угрожености.2. Ученици/е знају начине заштите у случају сексуалног злостављања и да сачине Лични сигурносни план.
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
А/1 Безбедност и угроженост	<ul style="list-style-type: none">- Ученици/е се упознају са појмовима безбедности и угрожености.
А/2 Могуће опасности у окружењу	<ul style="list-style-type: none">- Ученици/е се упознају са могућим опасностима у окружењу (саобраћај, неправилно коришћење кућних апарата, алата и различитих материјала, елементарне непогоде).
А/3 Израда личног сигурносног плана	<ul style="list-style-type: none">- Ученици/е осмишљавају лични сигурносни план за ситуацију сексуалног насиља .
МЕТОД	
А/1 Безбедност и угроженост	<ul style="list-style-type: none">- Утврдити да ли и колико су деца упозната са појмом безбедности кроз кратак разговор о томе шта значи бити безбедан, а шта угрожен, и у којим ситуацијама су се осетили угрожено.
А/2 Могуће опасности у окружењу	
Одредити које су могуће опасности у окружењу кроз следеће активности:	
<ul style="list-style-type: none">- Активност спајања парова: предмет-опасност (Прилог 1)	
Учитељица позива децу да одговоре:	
<i>„Шта се може догодити ако: непажљиво рукујемо шибицама или ножем/заборавимо да затворимо чесму?“</i>	
Очекивани одговори су шибица-опекотина/пожар, ножеви-посекотина и чесма-поплава.	
Затим, истиче: <i>„Можемо да повредимо себе или изазовемо штету. Некада људи могу да изгубе живот.“</i>	

- **Активност:** Разјаснити које су могуће опасности ако нисмо пажљиви у саобраћају и о чему би све требало водити рачуна да не бисмо угрозили своју или туђу безбедност.

Показати слике (Прилог 2) из којих деца треба да препознају угрожавајуће ситуације и како да их избегну.

„Увек прелазити улицу на пешачком прелазу кад је зелено светло, а пре тога увек проверити погледом лево и десно, па ако нема возила, тек онда прећи улицу.“

„Никад не прелазити улицу ван пешачког прелаза.“

„Ауто је увек оружје у рукама возача. Због несавесних возача, лако је изгубити живот. Због тога су возачи обавештени посебним знаком да је у близини школа. Ипак, увек погледај семафор, па лево и десно, и никад не жури да пређеш на другу страну улице.“

Учитељица заокружује овај корак тиме што понавља да има пуно различитих опасности у саобраћају.

А/3 Израда личног сигурносног плана

„Можеш се наћи у неким опасним ситуацијама које изазивају одрасле особе, најчешће оне које познајеш и верујеш им. Сад ћемо разговарати о томе шта можеш да урадиш да се заштитиш.“

Ситуација 1: Враћаш се из школе. Поред тебе успорава ауто. Возач отвара врата и каже да је пошао код твоје комшинице са другог спрата и пошто већ иде у том правцу, нуди да те повезе.

Ситуација 2: На часу си енглеског код свог приватног професора. Седиш за столом и пишеш реченице које ти је задао. Стао је иза тебе, почео да те љуби у врат и ставио руку позади у твоје гаћице. Сви кажу да си велики дечак, а сад си се уплашио.

Ситуација 3: Ујак је дошао у госте и сви се лепо забављате. Као и прошли пут, док седите за столом, опет те узме на крило и зато што тада нико не види, помера твоју гузу и чујеш како необично дише. То је јако тихо, тако да само ти знаш.

„Уплашила/уплашио си се. Шта ћеш урадити у овом случају?“

- Учитељица води разговор са децом о наведеним ситуацијама са циљем да свако дете изради свој Лични сигурносни план (Прилог 3).

На њему је неопходно да се нађу бројеви телефона полиције (192), хитне помоћи (194) и ватрогасне службе (193), као и број телефона учитељице да деца могу сама директно да је позову у сваком тренутку.

У облачиће дете треба да убележи шта да уради ако је уплашено.

Неки предлози:

„Викнем гласно „НЕ“!“

„Побегнем!“

„Кажем да ми се иде у тоалет!“

„Устанем, померим се (одем у другу собу где је још неко)!“

„Кажем да морам да јавим другу за домаћи.“ и др.

УВЕК ЈЕ ВАЖНО ДА У ОБЛАЧИЋ УНЕСЕ СЛЕДЕЋЕ: „Испричаћу одраслој особи којој верујем.“

- На крају часа, учитељ/ица напомиње да је Лични сигурносни план важно увек носити са собом, нпр. ставити га у преграду у школској торби и користити ако затреба.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Потребно је јасно пружити разграничење шта/ко је узрок различитих видова угрожавања детета. То је нит којом је неопходно постепено се кретати.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- Прилог 1: Спајање парова: предмет-опасност

поплава

посекотина

опекотина

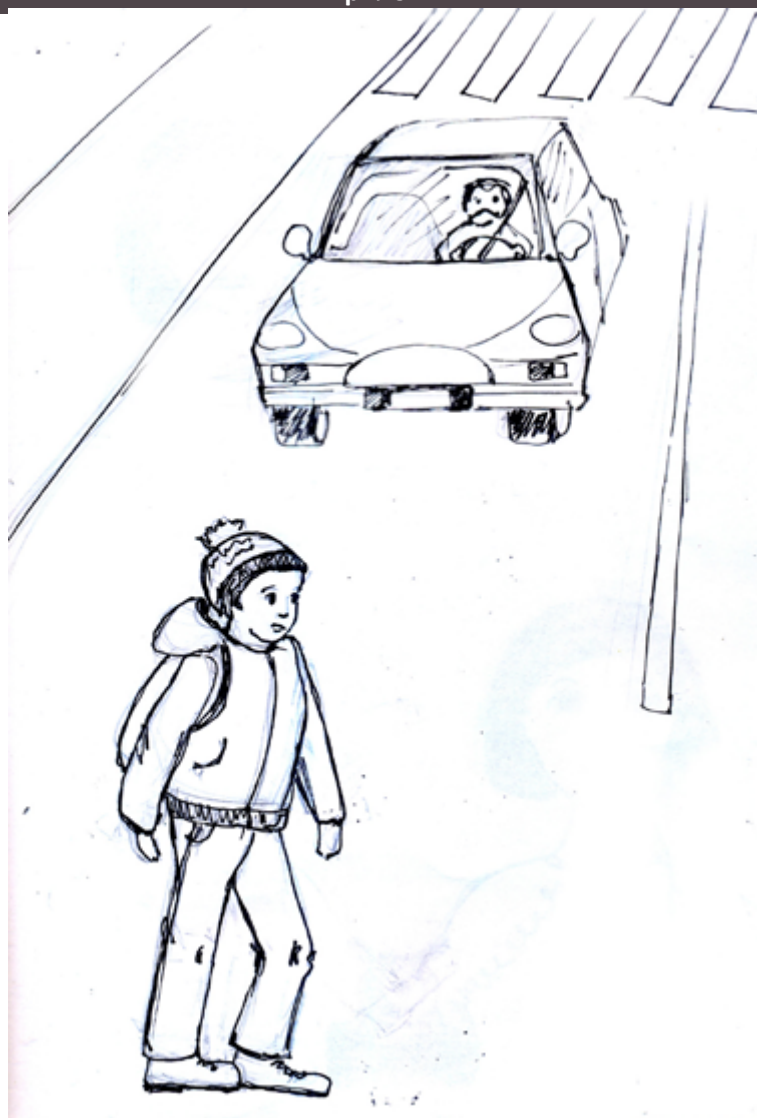
пожар

- Прилог 2 Сlike-саобраћај
- Прилог 3: Мој лични сигурносни план

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Национална дечија линија (НАДЕЛ) 116 111 – бесплатан позив.

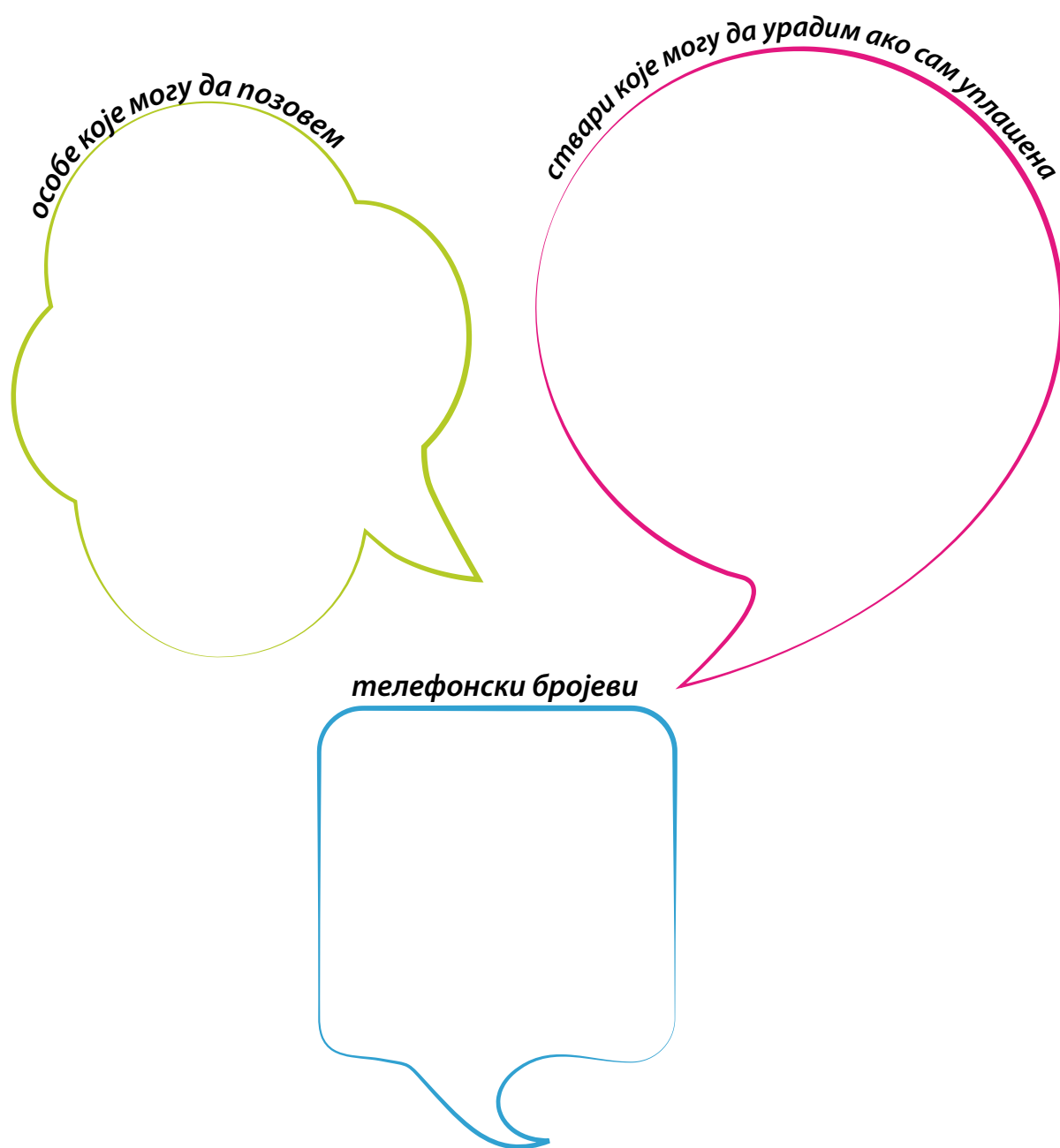

ЛИЧНИ БЕЗБЕДНОСНИ ПЛАН ЗА ДЕВОЈЦИЦЕ

особе које могу да позовем

ствари које могу да урадим ако сам уплашена

телефонски бројеви

Ја знам да имам право да будем безбедна.

ЛИЧНИ БЕЗБЕДНОСНИ ПЛАН ЗА ДЕЧАКЕ

особе које могу да позовем

ствари које могу да урадим ако сам уплашен

телефонски бројеви

Ја знам да имам право

да будем безбедан.

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ: Природа и друштво

25-26. Члан 34. Конвенције о правима детета – Неца Јовић

27-28. Традиција - шта да негујемо, а чега да се одрекнемо – Неца Јовић

29. Лични ставови – универзална препрека у заштити детета од сексуалног насиља – Смиљана Грујић и Гордана Меденица

ПРЕДМЕТ:	ПРИРОДА и ДРУШТВО
РАЗРЕД:	ТРЕЋИ
ТЕМА:	ЉУДСКА ДЕЛАТНОСТ
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Права детета – познавање, уважавање и живљење у складу са њима
НАСЛОВ ЧАСА:	Члан 34. Конвенције о правима детета (ДВОЧАС)
ЦИЉЕВИ:	
- Развијање одговорног односа према себи и окружењу. - Развијање способности да мења окружење и прилагођава га сопственим потребама и потребама група којима припада.	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
1. Ученици/е су упознати са појмом сексуалног злостављања. 2. Ученици/е уочавају одговарајући начин реаговања у ситуацијама насиља. 3. Ученици/е умеју да препознају одраслу особу од поверења која ће их заштитити.	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
1. корак: Група ЗАШТИТНИХ ПРАВА	
Издвајање групе заштитних права од понуђене 24 Бобове картице права, чији је садржај инспирисан Конвенцијом о правима детета (има укупно 6 таквих картица – које се односе на: право да будем заштићен/а од...)	
2. корак: Ситуације у којима се права не/поштују	
Препознавање ситуација у којима се права поштују и оних у којима су права детета угрожена и повезивање са картицом права на које се ситуација односи.	
3. корак: Развијање стратегија реаговања на сексуално насиље	
Идентификовање адекватног начина реаговања на ситуацију – која се односи на сексуално злостављање деце.	
4. корак: Ко је за мене особа од поверења	
Препознавање одрасле особе од поверења, којој би дете испричало, у случају да се нађе у опасности од сексуалног насиља или да има сазнање да се то некоме догађа.	
МЕТОД	
Учитељ/ица прати темпо деце у свом одељењу и у складу са тим доноси одлуку до које мере ће извести садржај на првом часу, а шта је преостало за други час.	
Деца раде у групама по шесторо, а затим када свако узме по једну картицу која се тиче заштитних права по Конвенцији о правима детета, раде индивидуално и седају у круг - носећи са собом своју картицу; на крају се опет враћају у групе...	
1. корак: Група ЗАШТИТНИХ ПРАВА	
Свака мала група добија комплет од 24 Бобове картице права. Деца су се већ у другом разреду упознала са правима и сада обнављају то знање читајући, у оквиру малих група, текст са картица. Њихов задатак је да издвоје оне картице које у себи садрже реч: заштићен/а – то је група ЗАШТИТНИХ ПРАВА – по Конвенцији о правима детета. Сваки члан групе ће узети по једну картицу заштитних права (6 картица за 6 чланова група)	

информација за учитеља/ицу:

Картица, које се односе на заштиту, има 6, то су право на: - заштиту од насиља (чл.19); - заштиту у туђем крају (чл.22); - заштиту од дроге (чл.33); -**заштиту од свих облика сексуалног искоришћавања и злостављања (чл.34)**; - заштиту од отмице, продаје и трговине децом (чл.35); - заштиту од мучења, понижавања и кажњавања (чл.37) – Конвенција о правима детета.

2. корак: Ситуације у којима се права не/поштују

- Свако дете у руци сада има по једну картицу заштитних права и сви седеју у круг.

- Учитељ/ица чита неку од ситуација (последњу ће прочитати ситуацију која се односи на сексуално искоришћавање и злостављање). Задатак ученика/ца је да пажљиво прате шта учитељ/ица чита како би могли да препознају да ли се ради о поштовању или кршењу права детета. Деца, која сматрају да се говори о кршењу права – чучнуће и покривати главу рукама, а ако се права поштују – устаће и весело махати рукама. Кратко прокоментарисати о чему је реч, онда деца која имају одговарајућу картицу, треба да је подигну и кажу који је број члана Конвенције. Ако су сви подигли одговарајућу картицу, неко од њих ће прочитати текст са картице. А ако не, треба објаснити шта је исправно, како би деца разумела на шта се ситуација односи. Описи ситуација се налазе у Радном материјалу – **Прилог 1**.

- На крају, учитељ/ица чита ситуацију која се односи на кршење права на заштиту од сексуалног насиља. Прво пита ученике/це, да ли се овде ради о поштовању или кршењу права детета? (Очекује се да ће сва деца чучнути и покривати главу рукама). Затим, када се сложе да је овде реч о кршењу права, деца која имају одговарајућу картицу ће подићи и у глас рећи који је број члана Конвенције. Неко од њих треба да прочита текст са картице.

3. корак: Развијање стратегија реаговања на сексуално насиље

- Након што су повезали ситуацију са преосталом картицом, поново се враћају у своје групе. На столу их чека листа могућих начина реаговања у ситуацији сексуалног насиља. Њихов задатак је да се договоре и осмисле шта би дете требало да уради, како да реагује, шта да предузме – када се нађе у опасности од сексуалног насиља...

ЛИСТА МОГУЋИХ НАЧИНА РЕАГОВАЊА НА СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ

- да препознају опасне ситуације
- да одбију приступ насилнику
- да прекину интеракцију
- да позову у помоћ
- да не осећају кривицу
- да кажу НЕ, ако их неко непристојно додирује
- да напусте ситуацију
- да кажу одраслом од поверења шта се догодило

- Свака група ће представити свој начин реаговања на ситуацију која се односи на сексуално злостављање.

4. корак: Ко је за мене особа од поверења

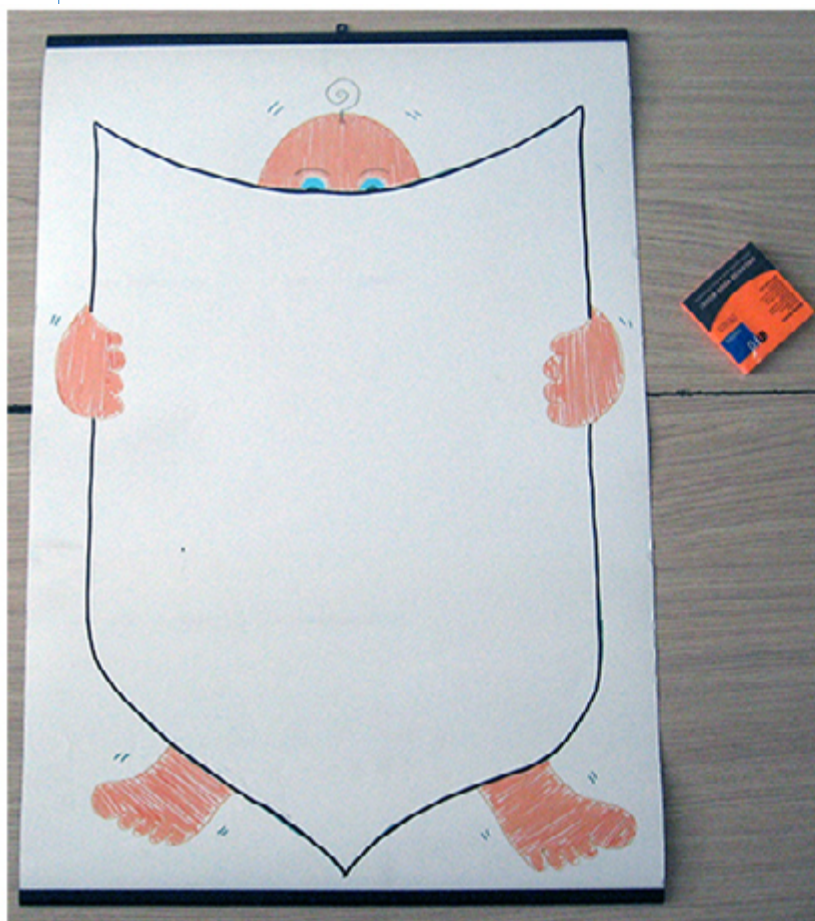
- Свако дете пише на стикеру која би била његова особа од поверења у случају да се нађе у опасности од сексуалног насиља или да има сазнање да се то некоме дешава. Своју особу од поверења наводи по имену и улози коју има у њеном/његовом животу (нпр. ујна Вера, педагошкиња Маја, др Зоран, и др.). Учитељ/ица покупи стикере и залепи их на пано на коме је нацртан штит који симболизује сигурност и заштићеност. Затим прочита ко је све за њих „штит“.

- Учитељ/ица пита децу које особине треба да красе одраслу особу да би постала њихова особа од поверења. То записује на штиту између стикера, тако да штит на крају садржи богатство имена, улога и особина које чине критеријуме деце за избор одрасле особе од поверења.

Нагласити важност да ако неко има своје искуство сексуалног насиља или зна да се то некоме дешава, да се то **МОЖЕ ПРЕКИНУТИ**, ако се каже **ОДРАСЛОЈ ОСОБИ ОД ПОВЕРЕЊА!**

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Искуство покажује да деца умеју да препознају ситуације у којима се крше права детета и да то јасно именују. Активни су, весели и „борбени“ у реаговању на сексуално насиље. Саопштавају да је важно пријавити насиље, испричати одраслој особи којој верују или да би побегли да се спасу.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- Комплекси Бобових картица права детета - за сваку групу по један комплет од 24 картице
- Прилог 1 - ситуације не/поштовања права детета на заштиту од ...
- Листа могућих начина реаговања на сексуално насиље (за сваку групу по једна)
- Стикери за писање: ко је особа од поверења
- Пано са нацртаним штитом на који ће се лепити стикери

Члан Конвенције о правима детета на који се опис односи	Прилог 1 – ситуације не/поштовања права детета на заштиту од... (ситуације чита учитељ/ица)
34 (угрожава)	Дете се налази у друштву познате, блиске особе. Та особа започиње „игру“, тако што милује дете по целом телу (и по местима која су покривена „доњим вешом“). Захтева од детета да узврати миловање. Дете је збуњено, уплашено, осећа се непријатно!!!
19 (поштује)	Кад се дете пожали да га неко исмева, плаши, вређа, прети му или га туче, узнемирава или одбацује – одрасли одмах реагују, како би заштитили дете!
37 (поштује)	У школи постоје правила понашања. Уз њих се доносе и мере, које се предузимају ако неко не поштује правила. Ове мере не смеју да повређују достојанство детета и да га понижавају. Тако треба да буде и у породици!
22 (поштује)	Дете никад не остављамо само на непознатом месту. Са њим је увек неко ко га може заштитити од опасних ситуација. Безбедност деце је важна за правилно одрастање.
33 (поштује)	Деци у школи често причају о опасностима од дроге. Приказују им филмове у којима могу видети какве се све страшне ствари догађају онима који користе дрогу.
35 (поштује)	Дете је сигурно уз своје родитеље. Они брину о његовом здрављу, васпитању, образовању... Чувају га, тако да га нико не може отети ни продати.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Јовић, Н. и Кувелић, Д. (2015): Како стварати пријатну атмосферу за учење – Ризница игара. Београд: Креативни центар.

Члан 1
Право да будем дете
до осамнаесте године

Члан 15
Право да се слободно дружим с другом децом

Члан 28
Право да идем у школу
и да се образујем

Члан 12
Право да своје мишљење слободно изразим

ПАРТИЦИПАТИВНА ПРАВА

Члан 17
Право да будем информисан
и да читам новине и књиге за децу

Члан 42
Право да знам
која су
моја права

Члан 30

Право на своју културу, веру и језик
у земљи у којој живим

Члан 2
Право да се
поштује
ко сам,
какав сам
и одакле сам

Члан 7

Право на своје име и своје родитеље

Члан 14

Право
да верујем и да имам своју веру

ЛИЧНА ПРАВА

Члан 16

Право да будем
свој
и да чувам
своју част
и углед

Члан 11

Право да живим у својој земљи

Члан 27
Право
на
стандард
и
живот
који
одговара
детету

Члан 31
Право на игру, одмор, слободно време и слободне активности

Члан 32
Право да не радим оно што је опасно и што ме омета у школовању и развоју

Члан 6
Право
да живим,
растем
и да се
развијам

ПРАВО НА РАЗВОЈ

Члан 24
Право да ме лече ако сам болестан

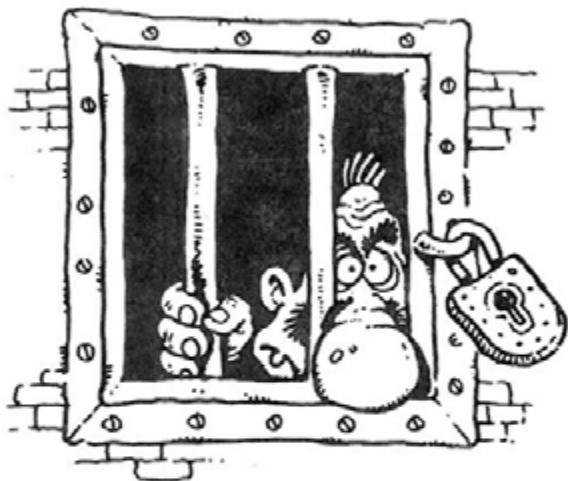

Члан 9
Право да будем са својим родитељима

Члан 19

Право да будем заштићен од насиља

Члан 33

Право да будем заштићен од дроге

Члан 22

Право да, иако нисам код куће
или у свом крају,
будем заштићен

Члан 37

Право да будем заштићен
од мучења, понижавања
и кажњавања

ПРАВО на ЗАШТИТУ

Члан 35

Право да будем заштићен од отмице, продаје и
трговине децом

Члан 34

Право да будем заштићен
од свих облика
сексуалног
искоришћавања
и злостављања

Постоје одрасли који користе познанство и блискост са децом, као и своју моћ ауторитета да се приближе деци преко граница пристojности... Да нешто говоре, показују или додирују децу – тако да се она осећају непријатно и да су збуњена!!!

- Такви поступци се дефинишу као **сексуално злостављање деце** и то је КАЖЊИВО јер је то КРИВИЧНО ДЕЛО!!!

**Жртва и Починилац – може бити БИЛО КО и БИЛО КАДА!
Сексуално насиље се може десити БИЛО КОМЕ од БИЛО КОГА!!!**

СТРАТЕГИЈА У ОБЛАСТИ ОБРАЗОВАЊА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ СЕКСУАЛНОГ ЗЛОСТАВЉАЊА ДЕЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ (2016-2020. год.)

Право на заштиту од свих облика насиља представља основно право сваког детета утврђено Конвенцијом о правима детета и другим документима Уједињених нација, Савета Европе и осталих међународних организација, које је држава Србија ратификовала као чланица ових организација. Потврђивањем (ратификовањем) Конвенције о правима детета (у даљем тексту: Конвенција) наша земља је, 1990. године, преузела обавезу да предузима мере за спречавање злостављања деце и да обезбеди заштиту детета од свих облика насиља у породици, институцијама и широј друштвеној средини. Србија је преузела обавезе које проистичу из Конвенције у оквиру које су дате посебне одредбе о правима детета које се односе на физички, психички и морални интегритет: заштита детета од физичког и менталног злостављања, злоупотребе и занемаривања (члан 19), **заштита од свих облика сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања** (члан 34), отмице и трговине децом (члан 35), свих других облика искоришћавања штетних по било који вид дететове добробити (члан 36), нехуманих и понижавајућих поступака и кажњавања (члан 37). Такође, одредбом члана 39. Конвенције, одређена је обавеза државе да обезбеди мере подршке за физички и психички опоравак детета које је преживело насиље и његову социјалну реинтеграцију. 2002. године ратификован је Факултативни протокол о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији и Факултативни протокол о учешћу деце у оружаним сукобима, чиме је Република Србија преузела обавезе које проистичу из ових протокола. Посебан значај има Општи коментар Комитета за права детета бр. 13 - Право детета на заштиту од насиља - **Члан 19. Конвенције о правима детета прописује: „Државе чланице ће предузети све одговарајуће законодавне, административне, социјалне и образовне мере ради заштите детета од свих облика физичког или менталног насиља, повреда или злоупотребе, занемаривања или немарног односа, малтретирања или експлоатације, укључујући и сексуалну злоупотребу, док је на бризи код родитеља, законитих старатеља или неког другог лица коме је поверена брига о детету“.** Формулација „ће предузети“ је израз „који не оставља слободног простора за поступање по нахођењу државе...већ су државе под строгом обавезом да предузму „све одговарајуће мере“ да остваре право детета на заштиту од насиља...

Видови сексуалног насиља над децом или сексуално насиље је када:

Одрасла особа или особа која је две или више година старија од детета, тражила да дете учини, једну или више набројаних радњи или га приморавала на то:

- Да је гледа разголићену односно њене полне органе
- Да се дете скине и покаже своје полне органе
- Захтевала да дете додирује њене полне органе
- Да је дете посматра како мастурбира
- Да је дете милује по телу или да она милује дете
- Да дете стане голо пред камеру, фотографски апарат или мобилни телефон те особе
- Да заједно са њом гледа слике, филмове, часописе са порнографским садржајем
- Слала писма, цедуље, поруке са сексуалним садржајем путем СМС-а, интернетом
- Захтевала или присилила дете да стави прсте или предмет у полни орган детета
- Примењивала претње, уцене и слично и приморавала дете на сексуални однос тако што је дошло до контакта два полна органа
- Применом силе извршила сексуални однос над дететом
- Дала детету алкохол и – или дрогу и подстицала их на сексуални однос са дететом
- Нудила детету новац за сексуални однос
- Куповала и давала детету поклоне за сексуални однос са њом или неким другим особама

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	ПРИРОДА и ДРУШТВО
РАЗРЕД:	ТРЕЋИ
ТЕМА:	НАШЕ НАСЛЕЂЕ – Некад и сад
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Одређивање ближе и даље прошлости – живот у породици и школи некад и сад
НАСЛОВ ЧАСА:	Традиција - шта да негујемо, а чега да се одрекнемо (ДВОЧАС)
ЦИЉЕВИ:	<ul style="list-style-type: none">- Упознавање са односима у традиционалној породици некад и сад.- Упознавање са начином рада у нашим школама некад и сад.- Развијање одговорног односа према себи, окружењу и културном наслеђу.- Коришћење различитих социјалних вештина, знања и умећа у непосредном окружењу.
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	<ol style="list-style-type: none">1. Ученици/е уочавају добре и лоше стране наше традиције.2. Ученици/е не пристају на традицију која им наноси бол/штету већ знају како све могу да реагују у ситуацијама сексуалног насиља.3. Ученици/е умеју да препознају особу од поверења којој се могу обратити.
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	<p>1. корак: Традиција – шта ми се допада, а шта ме угрожава</p> <ul style="list-style-type: none">- Уочавање онога што је добро и онога што им се не допада у нашој традицији.- Уочавање родних улога и насиља у описима живота у породици и школи некад и сад.- Уочавање неравноправне расподеле моћи као узрока појаве и одвијања насиља над женама и децом. <p>2. корак: Стратегије за превазилажење онога што ме омета у расту и развоју</p> <ul style="list-style-type: none">- Осмишљавање могућих начина раговања у ситуацији сексуалног насиља одраслих над децом. <p>3. корак: Мапирање одраслих особа од поверења које ме могу заштитити</p> <ul style="list-style-type: none">- Избор одрасле особе или особа, као помагача/ице-штита, у ситуацији када је дете изложено сексуалном насиљу или има сазнање о сексуалном насиљу одраслих над децом.
МЕТОД	<p>Деца раде у групама, учествују у дискусији и индивидуално врше избор особе од поверења.</p> <p>1. корак: Традиција – шта ми се допада, а шта ме угрожава</p> <p>A/1 - Поделити по групама картице на којима је приказано оно што чини нашу традицију у односима у породици и односима у школи - у прошлости. Једна картица – један податак (Прилог 1).</p> <p>Поделити свакој групи и још неколико празних стикера исте величине као што су картице – на којима деца могу да допишу, ако има још нешто што су они сазнали, у разговору са својим укућанима о животу у породици и школи некад, а да се већ НЕ налази на картицама!</p> <p>Дати деци прилику да размене / прочитају осталима у великој групи – шта су још додали на бланко картицама...</p> <p>A/2 – Разврставају картице у две колоне: ДОПАДА МИ СЕ и НЕ ДОПАДА МИ СЕ</p> <p>A/3 - Групе размењују са осталима шта су издвојили да им се НЕ ДОПАДА и образлажу зашто...</p>

Учитељ/ица затим води размену око две врсте картица – **РОДНЕ УЛОГЕ** и **НАСИЉЕ** и како би то могло да буде угрожавајуће... Покреће дискусију следећим питањима:

- Да ли и данас одрасли користе силу да би децу „научили памети“?

- Да ли је коришћење силе/батина, добар начин да деца одрасту као добри људи?

- Како батине утичу на децу? (могу да пробуде у њима бунт и инат, а могу и да утичу на то да деца постану понизна, несигурна, уплашена...)

- Које су последице тога? (бунт и инат има за последицу сукобе са околином у породици и школи, а низак ниво самопоуздања – има за последицу то, да дете не уме да се избори са лошим стварима које могу да му се догоде...)

- Да ли и данас постоје односи у породици у којој мушкарац има већу моћ и води „главну реч“?

- Да ли то, што је „мушкарац главни у кући“, подржава већина и мушкараца и жена, као и друштво у коме живимо?

- Како то утиче на положај жена и деце у породици? (постоји опасност да жене и деца, у таквој породици, постану жртве насиља...)

Задржати се на коментарима о односима неравноправне расподеле моћи – која је и узрок насиља, свих видова, и сексуалног над женама и децом (чешће девојчицама) у породици и на сваком другом месту.

Сада се отвара тема о видовима насиља и најављује - да ћемо се бавити сексуалним насиљем над децом... (Садржај за најаву теме може да црпи из Радног материјала: Помоћни материјал за оснаживање учитеља/ице у реализацији ове теме.)

2. корак: Стратегије за превазилажење тешкоћа које ме ометају у расту и развоју

A/1 – Деца ће добити једну ситуацију која се односи на сексуално насиље одраслих над децом - **Прилог 2**.

Групе сада треба да осмисле начине, шта би девојчица могла да уради да би се заштитила у датој ситуацији. Сви предлози реаговања треба да воде истом циљу: да дете што пре исприча да је изложена насиљу одраслој особи од поверења.

Учитељ/ица прочита ситуацију, подели децу у 3 групе и за сваку групу обезбеди цедуљу на којој је сценарио ове ситуације. Обилази групе и даје додатна упутства и усмерава рад ученика/ца.

A/2 – Групе представљају резултате свог рада.

Кратак коментар учитеља/ице на оно што су урадили – са фокусом на то, да ако неко има своје искуство сексуалног насиља или зна да се то неке дешава, да се то **МОЖЕ ПРЕКИНУТИ**, ако се каже **ОСОБИ ОД ПОВЕРЕЊА!** У сумирању, користи **Слајд 1**.

3. корак: ШТИТ ЈОШ ЈЕДНОМ! - Мапирање особа од поверења које ме могу заштитити

A/1 – Позвати децу да још једном погледају „Штит“ који су израдили на часу „Члан 34. Конвенције о правима детета“. Позвати их да забележе **домаћи задатак**. У наредних 7 дана, „Штит“ сачињен од особа од поверења (имена, улоге и особине) ће стајати на видљивом месту у учионици. Деца треба још једном да погледају избор особа које су навели и одлуче да ли би неку особу додали или прецртали. **За учитеља/ицу је ово важна повратна информација.**

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Ово је важан час на којем се учи да појам традиције може имати позитиван предзнак, али да се насиље и дискриминација никада не смеју игнорисати “под капом” традиције. Насиље и дискриминација су кривична дела и законски кажњива.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- **Прилог 1:** Картице на којима је приказано оно што чини нашу традицију у односима у породици и односима у школи - у прошлости (једна картица – један опис).
- Стикери у величини картица за дописивање података о нашим традиционалним односима у прошлости у породици и у школи.
- **Прилог 2:** Опис ситуације која се односи на сексуално насиље одраслих над децом.
- **Прилог 3:** „Штит“.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Јовић, Н. и Кувелић, Д. (2015): Како стварати пријатну атмосферу за учење – Ризница игара. Београд: Креативни центар.

Прилог 1

1. отац је био главни у кући и сви су морали да раде оно што он каже	2. мајка је била обавезна да обавља све кућне послове и да буде понизна	3. деца нису смела да противрече својим родитељима - морала су да ћуте и слушају
4. о лошим стварима које се дешавају у породици се не прича	5. девојке нису могле да бирају младиће –већ им их је бирала породица	6. момци су долазили да просе девојку код њених родитеља
7. млада је морала да слуша и трпи све што је снађе у новом дому	8. синови су били повлашћени јер су „продужавали лозу“ својих очева	9. ђаци су морали често дуго да пешаче како би стигли до школе
10. ћути и трпи!	11. учитељ/ица је била строга и деца су се плашила свога учитеља/ице	12. ђаци су добијали батине у школи, када нису били добри или нису учили
13. ђаци нису имали коме да се жале ако им нешто није било по вољи	14. родитељи су одобравали да у школи могу да батинају њихову децу	15. учитељ/ица је била једна од најшколованијих особа у месту где је радила
16. деца су проводила време играјући се напољу, у њихово време није било видео-игрица	17. родитељи нису слали ћерке да заврше „високе школе“ – оне су остајале код куће	18. родитељи су само мушку децу школовали да би могли да раде и зарађују

Прилог 2

Сценарио

ТЕМА: ЗАШТИТА ОД СЕКСУАЛНОГ НАСИЉА

У јулу, кад је М. имала 7 година, њена мама је морала да буде у болници на неколико недеља. Током тог периода, М. су чували ујка и ујна. М. је волела свог ујака, он је могао да вози бицикл „без руку“ и био је најбољи приповедач прича којег је икад упознала. Тоалет иза дворишта су користили сви који су живели у стану, а М. није волела да га користи због смрада, милиона бува и високе и велике даске на коју није могла да се попне и плашила се да ће упасти унутра. Због тога је сваки пут неко морао да иде с њом. Кад је ујна била на послу, то је чинио ујка. Једном таквом приликом, њена рибица (како је сама називала свој интимни део тела) је засврбела. Ујка је повикао „Помагајте, па ти имаш буве! Не брине, ја ћу их наћи!“ Ујка је ставио М. на даску и, „страх и трепет за буве“, како је себе називао, започео је потрагу по њеном стомаку, гузи, између ногу.

„Штит“ сачињен на часу „Члан 34. Конвенције о правима детета“

Прилог 1/а – за учитеља/ицу да лакше групише описе односа у прошлости:

ОПИС КОЈИ СЕ ОДНОСИ НА РОДНЕ УЛОГЕ

ОПИС КОЈИ СЕ ОДНОСИ НА НЕПРИЈАТНОСТ/НАСИЉЕ

ОПИС КОЈИ СЕ ОДНОСИ НА ОНО ШТО ЈЕ ПОЗИТИВНО

1. отац је био главни у кући и сви су морали да раде оно што он каже	10. ћути и трпи!
2. мајка је била обавезна да обавља све кућне послове и да буде понизна	11. учитељ/ица је била строга и деца су се плашила свога учитеља/ице
3. деца нису смела да противрече својим родитељима - морала су да ћуте и слушају	12. ђаци су добијали батине у школи, када нису били добри или нису учили
4. о лошим стварима које се дешавају у породици се не прича	13. ђаци нису имали коме да се жале ако им нешто није било по вољи
5. девојке нису могле да бирају младиће – већ им их је бирала породица	14. родитељи су одобравали да у школи могу да батинају њихову децу
6. момци су долазили да просе девојку код њених родитеља	15. учитељ/ица је била једна од најшколованијих особа у месту где је радила
7. млада је морала да слуша и трпи све што је снађе у новом дому	16. деца су проводила време играјући се напољу, у њихово време није било видео-игрица
8. синови су били повлашћени јер су „продужавали лозу“ својих очева	17. родитељи нису слали ћерке да заврше „високе школе“ – оне су остајале код куће
9. ђаци су морали често дуго да пешаче како би стигли до школе	18. родитељи су само мушку децу школовали да би могли да раде и зарађују

Све картице осим 15 и 16 говоре о угрожавању и наведене поруке дају подлогу за одвијање насиља над женама и децом. У том смислу, учитељ/ица води дискусију.

Стратегија у области образовања за спречавање сексуалног злостављања деце у Републици Србији ослања се на постојеће међународне и националне документе. Сексуално насиље је један вид родно заснованог насиља и дефинише као злочин из мржње.

Право на заштиту од свих облика насиља представља основно право сваког детета утврђено Конвенцијом о правима детета и другим документима Уједињених нација, Савета Европе и осталих међународних организација, које је држава Србија ратификовала као чланица ових организација. Потврђивањем (ратификовањем) Конвенције о правима детета (у даљем тексту: Конвенција) наша земља је, 1990. године, преузела обавезу да предузима мере за спречавање злостављања деце и да обезбеди заштиту детета од свих облика насиља у породици, институцијама и широј друштвеној средини. Србија је преузела обавезе које проистичу из Конвенције у оквиру које су дате посебне одредбе о правима детета које се односе на физички, психички и морални интегритет: заштита детета од физичког и менталног злостављања, злоупотребе и занемаривања (члан 19), заштита од свих облика сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања (члан 34), отмице и трговине децом (члан 35), свих других облика искоришћавања штетних по било који вид дететове добробити (члан 36), нехуманих и понижавајућих поступака и кажњавања (члан 37).

• Родне улоге – шта је РОД а шта ПОЛ

Пол – биолошке, анатомске и физиолошке особине по којима се разликују жене и мушкарци

Род – скуп друштвено условљених особина припадника/ца једног пола, настао вероватно с првобитном поделом рада, опстао и када је изгубио оригиналну функцију и то као инструмент политике полова при чему се, захваљујући привидној природности, обнавља у свакој јединки у процесу одрастања и васпитања.

РОД	ПОЛ
*жена која води децу у шетњу	*жена која је у другом стању
*жена која спрема ручак	*жена која доји бебу
*мушкарац који вози ауто/бави се политиком	*мушкарац који мутира / има браду
РОДНЕ улоге: -се уче - су наметните од околине: *родитеља, *вршњака, *ШКОЛСКОГ СИСТЕМА, *медија, *закона тржишта, *религије, *уметности	Полне улоге: -се доносе рођењем - су биолошки дате: *хромозоми, *хормони, *спољашње и унутрашње гениталије

• Сексуално насиље је вид родно заснованог насиља

База података Инцест Траума Центра – Београд показује да су од петоро деце која су сексуално злостављана **четворо женског пола и једно мушког пола**. Дечаци су преживели сексуално насиље у 16.78%. Полна структура починилаца сексуалног злостављања деце: у 90.19% у питању су особе мушког пола и 9.81% женског пола. У 42.15% починилац сексуалног насиља над дететом је биолошки отац (најчешћи вид инцеста је отац-кћерка), док је у 50.64% починилац фигура оца (збирно, редоследом учесталости: отац, очух, хранитељ, усвојитељ). У 21.61% починилац је особа ван породице позната детету (породични пријатељ, комшија, „приватни“ професор), док су 10.02% чинили малолетни починиоци сексуалног насиља (превасходно вршили злостављање унутар вршњачке групе, затим унутар породице и унутар установа социјалне заштите где су деца на трајном смештају). У периоду 2009-2014, 100% починилаца су биле особе познате детету.

МЕТА насиља су РАЊИВЕ ОСОБЕ по неком својству, као што је:

Различитост	Доминантна група	Рањива група
ИЗГЛЕД	„Лепи“	„Ружни“
ПОЛ	Мушки (48%)	Женски (52%)
РАСА	Бела	Роми, Кинези, емигранти
РЕЛИГИЈА	Православна	Исламска, католичка, атеисти
СЕКСУАЛНА ОРИЈЕНТАЦИЈА	Хетеросексуална	LGBTIQ...
НАЦИОНАЛНОСТ	Српска	Остали
ФИЗИЧКА/		
ИНТЕЛЕКТ.СПОСОБ.	Уобичајене	Физичке и интелектуалне тешкоће
ИМОВИНСКО СТАЊЕ	Имућни /моћни	Сиромашни
ГОДИНЕ СТАРОСТИ	Од 18 – 65 год.	Испод 18 / преко 65 година

МОТИВ насиља је: МОЋ и КОНТРОЛА!!!

***СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ ЈЕ РОДНО ЗАСНОВАНО НАСИЉЕ**

НАСИЉЕ над ЖЕНАМА и ДЕЦОМ су узрок НЕЈЕДНАКЕ РАСПОДЕЛЕ МОЋИ

МУШКА ДОМИНАЦИЈА је присутна у већини сфера живота:

ПОРОДИЦА, ПРАВНИ СИСТЕМ, РЕЛИГИЈА...

та доминација је ОСНОВА НАСИЉА

Постоје одрасли који користе познанство и блискост са децом, као и своју моћ ауторитета да се приближе деци преко граница пристојности... Да нешто говоре, показују или додирују децу – тако да се она осећају непријатно и да су збуњена!!!

-Такви поступци се дефинишу као **сексуално злостављање деце** и то је КАЖЊИВО јер је то КРИВИЧНО ДЕЛО!!!

Жртва и Починилац – може бити БИЛО КО и БИЛО КАДА!

Сексуално насиље се може десити БИЛО КОМЕ од БИЛО КОГА!!!

ЛИСТА МОГУЋИХ НАЧИНА РЕАГОВАЊА НА СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ

- да препознају опасне ситуације
- да одбију приступ насилнику
- да прекину интеракцију
- да позову у помоћ
- да не осећају кривицу
- да кажу НЕ, ако их неко непристојно додирује
- да напусте ситуацију
- да кажу одраслом од поверења шта се догодило

Видови сексуалног насиља над децом или сексуално насиље је када:

Одрасла особа или особа која је две године или више старија од детета, тражила да дете учини, једну или више набројаних радњи или га приморавала на то:

- Да је гледа разголићену односно њене полне органе
- Да се дете скине и покаже своје полне органе
- Захтевала да дете додирује њене полне органе
- Да је дете посматра како мастурбира
- Да је дете милује по телу или да она милује дете
- Да дете стане голо пред камеру, фотографски апарат или мобилни телефон те особе

- Да заједно са њом гледа слике, филмове, часописе са порнографским садржајем
- Слала писма, цедуље, поруке са сексуалним садржајем путем СМС-а, интернетом
- Захтевала или присилила дете да стави прсте или предмет у полни орган детета
- Примењивала претње, уцене и слично и приморавала дете на сексуални однос тако што је дошло до контакта два полна органа
- Применом силе извршила сексуални однос над дететом
- Дала детету алкохол и – или дрогу и подстицала их на сексуални однос са дететом
- Нудила детету новац за сексуални однос
- Куповала и давала детету поклоне за сексуални однос са њом или неким другим особама

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

Ауторке:

Смиљана Грујић, психолошкиња

Гордана Меденица

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије,

Група за заштиту од насиља и дискриминације

ПРЕДМЕТ: ПРИРОДА и ДРУШТВО

РАЗРЕД: ЧЕТВРТИ

ТЕМА: Моја домовина - део света

НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Ми смо деца једног света

НАСЛОВ ЧАСА: Лични ставови – универзална препрека у заштити детета од сексуалног насиља

ЦИЉЕВИ:

- Развијање одговорног односа према својој домовини, себи и окружењу у коме ученици/е живе.
- Коришћење различитих социјалних вештина, знања и умења у непосредном окружењу.
- Развијање способности ученика/ца да мењају сопствене ставове према окружењу и прилагођавају их потребама група којима припадају.

СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:

1. Ученици/е препознају сексуално насиље као друштвени проблем.
2. Ученици/е разликују понашања који припадају појму сексуалног насиља.
3. Ученици/е знају да препознају и заштите се од сексуалног насиља.

САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)

Овај час, као и сваки други у оквиру Образовног пакета, је применљив свуда на планети. На сваком континенту би могао да се одржи час са овим садржајем. Лични ставови који су дубоко интернализовани у нама, најчешће ометају разумевање и усвајање теме сексуалног насиља. Током одрастања, на жалост, учимо да поричемо или минимизирамо да сексуално злостављање деце постоји, као и да не пружимо савезништво детету у процесу опоравка. Поруке које учимо у раном узрасту, али и касније, најчешће нас уводе у улогу посматрача/ица сексуалног насиља. Спречавају нас да учимо о трауми да бисмо били корисни другу или другарици кад су под ризиком да им се насиље догоди или им се већ догодило. Тако је свуда на планети о родно заснованом насиљу, а ово је наша добра прилика да о овој теми научимо и своје ставове који не помажу детету које је злостављано – променимо! Учимо да ставови нису компромис на штету детета, да је неопходно да имамо јасне ставове који ће нам отворити врата препознавању сексуалног насиља и савезничком реаговању.

А/1 Ставови о сексуалном насиљу

- Ученици/е су упознати са типичним стереотипима и предрасудама везаним за тему сексуалног насиља одраслих над децом

А/2 Ставови који подстичу сексуално насиље

- Ученици/е разумеју да стереотипи и предрасуде подстичу сексуално насиље или да лако воде сексуалном насиљу.

А/3 Како се заштитити од сексуалног насиља

- Ученици/е знају како да се заштите од сексуалног насиља.

МЕТОД

А/1 Ставови о сексуалном насиљу

- Наставник/ца изговара деци да га/је занимају њихови ставови о неким важним питањима. Најављује деци да ће им прочитати неколико изјава и да ће њихов задатак бити да размисле да ли су сагласни са прочитаном изјавом. Уколико су сагласни, стаће у један крај учионице, а уколико нису сагласни са прочитаном изјавом, стаће у други/супротни крај учионице. Суштина је да се деца групишу у две групе у зависности од тога да ли су сагласни или не са прочитаном изјавом.

- Изјаве се читају једна по једна и након сваке прочитане изјаве, наставник/ца тражи од ученика/ца да наведу аргументе зашто су сагласни, или ако нису, зашто нису, и дискутује оно што су ученици/е изнели. Важно је да наставник/ца јасно нагласи зашто се са неком изјавом треба сагласити, а са неком не. (нпр. понашање из изјаве „У реду је да нам одрасла особа пушта филмове са сексуалним садржајем и да тражи од нас да о томе не говоримо ником другом“, спада у категорију сексуалног насиља без сексуалног контакта. Наставник/ца наглашава: Одрасли не смеју да излажу децу непримереним садржајима који угрожавају психички/физички интегритет детета нити имају право од детета да захтевају, или уцењују дете, да о насиљу ћути).

Примери изјава које се могу читати ученицима/цама:

1. Опасно је за дете ако одраслој особи од поверења каже да га је комшија додиривао по телу и да му је то било непријатно.
2. Деца треба да знају коме могу да се обрате у случају да имају неку потешкоћу.
3. Девојчице које носе кратке сукње саме дају повода да их пипкају и називају различитим именима.
4. Нема ништа лоше у томе када се припремаш за час физичког и пресвлачиш у свлачионици а домар вири и посматра те.
5. У реду је да нам одрасла особа пушта филмове са сексуалним садржајем и да тражи од нас да о томе не говоримо ником другом.
6. У реду је да ти тата купи поклон за крај године, јер си био одличан.
7. Када одрасла особа додирује девојчицу за груди или задњицу, то је само шала.
8. Нема ништа лоше у томе да очух ћерки показује слике или филмове непристојног / порнографског садржаја.
9. У реду је да приватни наставник каже својој ученици тинејџерки да је заљубљен у њу и да жели да је пољуби.
10. У реду је да одрасла особа понекад тражи од детета да га милује по телу или да одрасла особа милује дете.
11. Нема ништа лоше у томе уколико спортски тренер тражи од детета да се скине и покаже интимне делове свог тела.
12. У реду је да понекад одрасли деци купују поклоне и заузврат траже од детета да га сликају или сниме голо.
13. Деца треба да буду увек уз друга и другарицу који су дискриминисани.

Важна напомена: У предложеним реченицама су, поред једног који већ стоји, унета још два примера који описују ситуацију без насиља како би сва деца у неким од понуђених случајева имала могућност да се групишу на једној страни и сложе око нечег искључиво позитивног.

А/2 Ставови који подстичу сексуално насиље

- Након што се ова активност заврши, наставник/ца подели ученике/це у мање групе и даје им задатак да све изјаве преформулишу тако да сви могу да се сложе са њима.

(Нпр. уколико изјава гласи: „У реду је да приватни наставник каже својој ученици тинејџерки да се заљубио у њу и да жели да је пољуби“. Она се може преформулисати да гласи: „Није у реду да приватни наставник каже својој ученици тинејџерки да се заљубио у њу и да жели да је пољуби“).

- У наставку су за наставницу/ка наведена „решења“ задатка, односно преформулисане реченице:

1. Није опасно за дете да одраслој особи од поверења каже да га је комшија додиривао по телу и да му је то било непријатно.
2. Остаје исто - није променљиво.
3. Девојчице које носе кратке сукње никада никоме не дају повода да их пипкају и називају различитим именима.
4. Не сме и лоше је када се припремаш за час физичког и пресвлачиш у свлачионици, а домар вири и посматра те.
5. Не сме и није у реду је да нам одрасла особа пушта филмове са сексуалним садржајем и да тражи од нас да о томе не говоримо ником другом.
6. Остаје исто – није променљиво.

7. Никада то није шала када одрасла особа додирује девојчицу за груди или задњицу.
8. Не сме и лоше је да очух ћерки показује слике или филмове непристојног/порнографског садржаја.
9. Не сме и није у реду да приватни наставник каже својој ученици тинејџерки да је заљубљен у њу и да жели да је пољуби.
10. Не сме и никада није у реду да одрасла особа тражи од детета да га милује по телу или да одрасла особа милује дете.
11. Не сме и лоше је уколико спортски тренер тражи од детета да се скине и покаже интимне делове свог тела.
12. Не сме и никада није у реду да одрасли деци купују поклоне и заузврат траже од детета да га сликају или сниме голо
13. Остаје исто – није променљиво.

Наставник/ца позива ученике/це да залепе преформулисане изјаве на таблу и позива представнике/це групе да их прочитају.

- Након тога, интегрише кључне тачке учења истичући да **све споменуте непримерене изјаве описују видове сексуалног насиља**.

А/3 Како се заштитити од сексуалног насиља

Час се завршава **Слајдом 1**.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Деци се допада активност у којој могу да изразе своје мишљење: шта је за њих опасно или не, да ли је нешто у реду или не. Кад се јаве дилеме, важно је да учитељ/ица јасно именује шта је насиље и искаже јасан лични став против насиља.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- **Слајд 1**

Дете никада није криво за насиље.

Веруј свом унутрашњем гласићу кад ти нешто не прија. Твој унутрашњи гласић ти увек најбоље каже кад нешто није у реду. Слушај га и веруј му!

Увек кажи лошу тајну!

Пронађи своју одраслу особу од поверења и испричај јој шта ти се догађа.

Ако је реаговала тако да се не осећаш баш добро, пронађи следећу!

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Министарство просвете, науке и технолошког развоја (2015). „Приручник за превенцију родно заснованог насиља“; Приредила: Смиљана Грујић.

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ: ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ

30. Физичко васпитање у функцији заштите деце од сексуалног насиља
– Биљана Лајовић и Мр Горан Петровић

Препорука: Safe sport events, activities and competitions (National Society for the Prevention of Cruelty to Children, United Kingdom; NSPCC Child Protection in Sport Unit, UK; 2013)

Аутори:

Биљана Лајовић, специјалиста школске психологије

Мр Горан Петровић, професор физичког васпитања

ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ У ФУНКЦИЈИ ЗАШТИТЕ ДЕЦЕ ОД СЕКСУАЛНОГ НАСИЉА

Карактеристике физичког васпитања и школског спорта

Физичко васпитање је у групи наставних предмета који су заступљени у образовном систему континуирано од почетка основног образовања - од првог разреда основне школе до завршетка средње школе. Потенцијални обухват деце и младих физичким васпитањем и школским спортом сагледавамо кроз податак да у Србији живи око милион и по деце и младих до 19 година старости који су укључени у образовни систем од предшколства преко основне, закључно са средњом школом. Они чине око 22% укупног становништва што је значајан проценат и велика одговорност да се осигура правилан развој.

Циљ физичког васпитања је да разноврсним и систематским моторичким активностима, у повезаности са осталим васпитно-образовним подручјима, допринесе интегралном развоју личности ученика/ца (когнитивном, афективном, моторичком), развоју моторичких способности; стицању, усавршавању и примени моторичких умења, навика и неопходних теоријских знања у свакодневним и специфичним условима живота и рада. Физичко васпитање је структурирано кроз различите организационе облике рада: час физичког васпитања, корективно-педагошки рад, слободне активности, кросеви, логоровања, зимовања, спортске активности од значаја за друштвену средину, школска и друга спортска такмичења.

У наставном плану основних и средњих школа настава физичког васпитања реализује се са два часа недељно. Изабрани спорт, као обавезан изборни предмет од школске 2007/08.г. реализује се са по једним часом недељно у другом циклусу обавезног образовања.

Осим школа и предшколске установе у окиру редовних активности реализују свакодневно физичко вежбање.

Најопштије речено, овај наставни предмет утиче на укупан физички, али и ментални развој и кроз специфичну, веома значајну улогу треба да код ученика/ца развија позитиван однос према сопственом телу и здравом животу.

Због чега је важно физичко васпитање и бављење спортом?

Светска здравствена организација одређује здравље као свеобухватно физичко, психичко и социјално благостање, а не само одсуство болести. Стога је хармоничан развој све ове три компоненте битан за постизање здравља, а дисбаланс доводи до поремећаја здравља. За постизање физичког благостања од најранијег узраста посебно је значајно:

- обезбеђивање услова за правилан раст и развој
- развој здравих стилова живота
- развијање свести и позитивног односа према сопственом, али и туђем телу, као и према телесним границама
- незанемаривање сопственог тела
- прихватање карактеристика сопственог тела, могућности и развоја
- право на неговање, чување и развијање тела
- разумевање повезаности тела /физичке компоненте са психичком и социјалном компонентом људског бића.

Све ово је суштински, саставни део циљева и задатака наставе физичког васпитања и бављења спортом.

Осим наведеног, настава физичког васпитања има задатак да развија :

- самопоуздање код ученика/ца
- социјалне вештине и осећање тимске припадности
- хумане вредности, што је важна компонента за превенцију насилног понашања
- упознавање себе и других у потенцијално ризичним ситуацијама и испољавање иницијативе и креативности
- прихватање одговорности искључиво за сопствене поступке
- упорност
- вредности и правила фер плеј-а
- уважавање капацитета свих учесника/ца у спорту, развијање вредности “спорт за свакога”
- поштовање вршњак(ињ)а, саиграч(иц)а, судија, наставника/ца и публике, чиме се стичу позитивни модели понашања у успостављању позитивне релације.

Наставу физичког васпитања и спортске активности у установама карактеришу неке специфичности које их разликују од осталих наставних предмета:

Осим прописа и докумената који регулишу област заштите деце/младих од свих облика насиља који се примењују у образовном систему истичемо да област рекреативних и спортских активности има и два документа / препоруке који се посебно односе на заштиту од насиља у спорту са посебним освртом на заштиту од сексуалног насиља. То су:

1. **Кодекс спортске етике** - то је препорука коју је усвојио Комитет министара Савета Европе, а својим чланицама упутило Уговорно тело које врши надзор односно сталну проверу напретка спровођења Конвенције о правима детета и њених факултативних протокола.

Кодекс спортске етике је веома значајан документ у овој области, јер наводи циљеве и посебне задатке свих актера у спорту, чиме се обезбеђује фер плеј и заштита од непожељних појава у спорту. Посебну пажњу посвећује младима и деци у спорту. Фер-плеј „обухвата концепте пријатељства, поштовања за друге и стално играње у добром духу... обухвата питања везана за укидање варања, некоректности, допинга, насиља (физичког и вербалног), сексуалног злостављања и злоупотребе деце, младих људи и жена, искоришћавања неједнаких шанси, претеране комерцијализације и корупције”.

Важно је што се у овом документу одређује насиље као свако понашање **изван правила конкретног спорта којим се повређује дете или групе деце / младих спортиста и које доводи до стварног или потенцијалног нарушавања дететовог здравља, развоја или достојанства, односно сваки облик занемаривања, злостављања, злоупотребе, и експлоатације детета / младог спортисте.**

Насиљем се нарочито сматра сексуално узнемиравање. Под тим се сматра: „ласцивно коментарисање, етикетирање, ширење прича, додиривање (осим помагања и чувања у обучавању и/или извођењу било којег спортског елемента технике и тактике у било којој спортској грани), упућивање порука, фотографисање, телефонски позиви и сл.; навођење или приморивање детета-спортисте на учешће у сексуалним активностима, било да се ради о контактним (сексуални однос, сексуално додиривање и сл.) или неконтактним активностима (излагање погледу, егзибиционизам и сл.); захтевање сексуалних односа као предуслова за одабир у тим или давање друге привилегије; деградирајући сексуални ритуали иницијације и друге радње укључивања детета-спортисте у сексуалну активност коју она не схватају у потпуности, не прихватају и/или нису у стању да се са њом сагласе, а и која има за циљ да пружи уживање или задовољи потребе друге особе.“

ПРЕВЕНТИВНЕ АКТИВНОСТИ БЕЗАНЕ ЗА ЗАШТИТУ ОД СЕКСУАЛНОГ НАСИЉА НАД УЧЕНИЦИМА/АМА КОЈЕ НАСТАВНИК/ЦА МОЖЕ ДА ПРИМЕЊУЈЕ У СВОМ РАДУ

Неки предлози:

- развијање безбедносне културе: упознавање деце са постојећим правилима понашања, утврђивање одређених процедура, објашњавање значаја поштовања правила и процедура за безбедност, што код ученика/ца ствара осећање личне безбедности, али и одговорности за сопствено понашање;
- позитивна, конструктивна лична комуникација са децом: прати развој ученика, аутентично је заинтересован за њих, обраћа се ученицима/ама са уважавањем, не коментарише физичке карактеристике ученика/ка, подстиче их на учествовање у активностима, истиче позитивне капацитете ученика/ца, полази од онога што дете може да учини, а не инсистира на ономе што не може, похваљује уложени труд и постигнућа/напредак ученика, и друго;
- праћење методичких упутстава струке: добро осмишљена, стручно, правилно организована и реализована настава;
- коришћење одговарајућег речника, контрола сопствених негативних емоција без увредљивих речи, претњи, без етикетирања “неспособан, трапав, имаш „две леве руке“, без коришћења нестручних термина (нарочито за поједине делове тела; на пример: не говорити „рашири ноге“ већ „стани у раскорачни став“), без вике...;
- развијање капацитета ученика/ца да буду свесни свог права да кажу **НЕ** сваком додиру који не прија, који узнемирава, да прекину ситуацију и да то право користе: упознавање ученика/ца са правима, слободом и правом на реаговање, сопствену заштиту, важност обраћања особи од поверења;
- примена борилачких вештина и самоодбране у оквиру часова редовне наставе или секције;
- едукација о основним здравствено-хигијенским принципима и анатомији човека.

ИНТЕРВЕНЦИЈА

Ово је једна од посебно деликатних ситуација која захтева реаговање уз посебан опрез да се не наруши интегритет детета, да се дете додатно не трауматизује.

У случају да постоји сумња / сазнање да је дете жртва сексуалног насиља, наставник/ца треба да се обрати Тиму за заштиту од насиља / односно психолошкињи/психологу, педагошкињи/педагогу, директору/директорки, да их информисе о сумњи / сазнању које има, а они даље предузимају прописане коракe.

ПОТЕНЦИЈАЛНО РИЗИЧНЕ СИТУАЦИЈЕ

Посебно осетљива и деликатна област је поступање наставника/ца у неким специфичним ситуацијама карактеристичним за наставу физичког васпитања и бављење спортом.

Питање које може да се постави је: како бити сигуран да помажемо ученици / ученику приликом вежбања, демонстрације елемената игре, без опасности да додир наставника/це има нежељену (сексуалну) конотацију?

У настави физичког васпитања физички контакт / додир једино је потребан у реализацији наставних садржаја који су заступљени у циклусу вежбе на тлу и справама.

Чување и помагање се изводе јасно одређеним и прецизираним методским поступком којим се првенствено врши обезбеђивање вежбача/вежбачице и који нема никакву сексуалну конотацију.

Чување подразумева поступак којим се наставник/ца у сваком тренутку током извођења вежбе, налази у непосредној близини ученице/ученика и чува је/га од могуће повреде.

Помагање, односно асистенција подразумева обавезу и компетенције наставника/це да правовремено помогне ученици/ученику приликом извођења вежби.

Помагање се састоји од лаганог, кратког додира у критичном тренутку извођења вежбе, када треба надокнадити недостатак снаге, замаха вежбача/вежбачице и усмерити кретање у правом смеру, а обавезно у складу са методиком (начином, тачком / местом на телу које се додирује).

Реализација свих осталих наставних садржаја се врши демонстрацијом што може да чини сам наставник/ца или ученик/ца који је одређену вежбу, елемент најбоље савладао и вербалним методом (детаљним објашњењем).

Наставник/ца треба да се понаша искључиво у складу са методиком своје струке која јасно одређује начин на који се врши чување и помагање ученици/ученику приликом извођења вежби.

ПРИМЕРИ

• Асистенција приликом вежбања/вежбе на тлу

Колут напред – наставник/ца се налази у ниском положају на струњачи, поред вежбача/вежбачице. У тренутку успостављања почетног положаја за извођење колута напред једна рука наставника/це се налази на потиљку / врату вежбача/вежбачице да би се помогла ротација тела детета. У тренутку када је вежбач/ица на струњачи (главом према струњачи) врши се кратак додир натколенице како би се саопштило додатно кретање – инерција у правом смеру извођења вежбе.

• Асистенција приликом вежбања/вежбе на справи

Прескок преко козлића (згрчка) – наставник/ца се налази бочно у односу на козлић, приликом доласка вежбача на справу и постављања шака на козлић, наставник/ца једном руком придржава подлактицу вежбача/вежбачице, а другом руком надлактицу вежбача/вежбачице и помаже му приликом прескока.

Дакле, нема потребе за другим додирима осим ових које предвиђа методика, које помажу извођење вежбе. Наставник/ца може да указује деци на технику и да им објасни да није приоритет снага него техника и да их не додирује.

• Демонстрација елемената спортске игре / одбојка

Начин одбијања лопте подлактицама - „чекић“. Наставник/ца објасни основни став у одбојци и положај целог тела, а посебно руку. Ученику/ци се скрене пажња да руке морају бити испружене у лактовима.

Грешке које се јављају у савладавању овог елемента код ученика/ца не морају да се исправљају додиром вежбача/вежбачице по рукама, већ упорним објашњавањем и исправљањем (визуелно се може показати на примеру сопственог покрета – ударац левом руком по лакту како би истакли неопходност исправљене руке).

Непотребан је било какав физички контакт између наставника/це и ученице/ка, довољна је само демонстрација и објашњење („прсти једне руке су спојени и поставе се под углом од деведесет степени преко исто тако постављених прстију друге руке, шаке се затворе, а палчеви су један поред другог; одбијање лопте се изводи опруженим рукама напред и покретом из зглоба рамена (принцип полуге), с праћењем покрета целог тела“).

Уколико дете није у могућности да уради неку вежбу наставник/ца **не треба да прелази границе прописане асистенције / подиже, додирује за делове тела који нису у директној вези са реализациом вежбе да би омогућио да се вежба изведе.**

Целу вежбу може да подели на елементе тако да дете може постепено да овлада једним по једним елементом. Може да користи помоћна средства чиме се смањује потреба за директним укључивањем наставника/це (на пример: код става о шакама да деца раде уз зид или уз рипстол).

Уколико дете није у могућности да уради вежбу ни на тај начин, то треба да прихвати и да омогући да дете ради оно за шта има капацитет. Важно да га мотивише да покуша, да се труди, да не одустаје.

Овај принцип се примењује и приликом оцењивања што јасно одређује Правилник о оцењивању ученика/це у основном образовању и васпитању (Члан 5. „Оцењивање из предмета (музичка култура, ликовна култура, физичко васпитање и физичко васпитање–изабрани спорт) обавља се полазећи од ученикових способности, степена спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом оцењивања узима се у обзир индивидуално напредовање у односу на сопствена претходна постигнућа, могућности и ангажовање ученика у наставном процесу.“).

ПОСЕБНО ОСЕТЉИВО МЕСТО су свлачионице у којима се ученици/е припремају за час/пресвлаче.

Важно је да постоје јасна и свима позната правила о коришћењу и боравку у свлачионици (свлачионицу користе само ученици/е одељења који имају час, једна је искључиво за дечаке, друга за девојчице; врата су током пресвлачења затварају, током часа нико не остаје у свлачионици, врата се тада закључавају и друго).

Уколико постоји потреба да наставник/ца уђе у свлачионицу прво треба да куца и најави да улази.

У неким посебним ситуацијама (инцидентна ситуација, насиље унутар вршњачке групе, повреда ученика/це и друго) наставник/ца може да уђе у свлачионицу заједно са другом децом или ако процени да је потребно са колегиницом/колегом – другом наставницом/ком физичког, одељенским старешином, стручном сарадницом.

Безбедност ученика/ца је на првом месту.

Сваки додир/контакт/понашање мора да буде усмерено искључиво у сврху обезбеђивања прописаних и сигурних услова за вежбање и спречавање евентуалних повреда.

Нема места додиривању мимо наведених услова.

ПРЕДМЕТ: Музичко васпитање

31. Музиком до емоционалне слободе – Александра Ковач

Препорука је да се у оквиру овог предмета на часовима организује израда посебних „пројеката“ / „студија случајева“ током којих ће ученици/е на истраживачки начин обрадити Кампање против сексуалног насиља у свету које су допринеле подизању свести о овом друштвеном проблему и подстакле и допринеле да се постигну конкретни и значајни резултати у области законодавства и другим областима.

Једна од значајних студија случајева на други начин је свакако међународно познат „случај Michael Jackson“ која може бити организована као један од истраживачких пројеката, обрађујући случај кроз низ аспеката.

МУЗИКОМ ДО ЕМОЦИОНАЛНЕ СЛОБОДЕ

Глас одаје све емоционалне потребе, страхове, несигурности, проблеме и блокаде једне особе.

Као један од најдрагоценијих плодова човечанства, музика је одувек била неодвојиви део наших живота, а данас у 21. веку, представља масовни глобални феномен који има снагу и утицај као ниједна друга уметност. Човек покушава да музику дефинише и докучи током своје целокупне историје развоја, а управо чињеница да је музика субјективно перципирани феномен који с једне стране доживљавамо као уметност, која нас оплемењује, едукује и уздиже, а с друге стране као свакодневни незаменљиви вид забаве која нам пружа задовољство и служи за разбригу, довољно говори о важности музике у развоју човека и његовог духа. Музика нас опушта, уз њу се смејемо и плачемо, а слушајући и изводећи музику осећамо и ослобађамо најдубље емоције. О томе да музика представља и ментално ослобађање говори естонијски музиколог Карл Лејхтер. Он сматра да порекло музике и музичке експресије потиче од унутрашњих психичких тензија, које теже својој релаксацији кроз музику. Према Лејхтеру, основни циљ изражавања, извођења или разумевања музике лежи у психичкој релаксацији.¹ Ова тврдња би могла да објасни зашто музика и извођење музике доносе такво емоционално пражњење ономе који је изводи, али и ономе који је слуша.

Једно од најбољих објашњења феномена музике подарио нам је француски песник, драмски писац и предводник романтичарског покрета у књижевности, Виктор Иго. „Музика изражава све оно што се не може изразити речима а не сме остати неизречено“. Управо због ове своје вредности и утицаја на човека и његов емоционални и психо-физички састав, музика је незаменљива у учионици, где као педагошко средство може премостити све језичке баријере, поготово када је реч о темама које захтевају потпуну слободу у вербалном изражавању, а нису једноставне нити пријатне, оне које у нашој средини и даље важе за табу, а од изузетне су важности за безбедност и здравље наше деце и младих. Једна од ових тема је и тема сексуалног насиља. Музика може постати медијатор између педагошкиње и ученика/ца, и лакше, брже и свеобухватније пренети и изразити најважније чињенице и поруке у вези са овом темом, и помоћи ученицима/ама да изразе оно што осећају. Овај рад ће се бавити музиком, пре свега песмом и певањем, као педагошким средствима које музички педагог/педагошкиња може користити како би упознао младе са темом сексуалног насиља. Музика данас, кроз музикотерапију, помаже деци која су преживела трауму, да разумеју своје емоције на безбедан начин, осврнућу се и на начин на који је тема насиља третирана у музици и музичким делима, и како музика може да помогне да се јавност што боље упозна са овим проблемом.

МУЗИКА ЈЕ ТЕРАПИЈА

Музика се данас користи у терапеутске сврхе кроз музикотерапију, која је дефинисана као „систематски процес интервенције при којем терапеут/киња помаже особи да оствари здравље, користећи музичка искуства и односе који се развијају из тих искустава у динамичке снаге промене“. ² Модерна музикотерапија се заснива на премиси да сви људи поседују урођену музикалност, и да је та музикалност снажно укорењена у нашем мозгу, и преживљава чак и значајне неуролошке трауме. ³ Америчка музикотерапеутска асоцијација дефинише музикотерапију као „преписану употребу музике од стране квалификоване особе да би се постигле позитивне промене у психичком, физичком, когнитивном или социолошком функционисању појединца са здравственим или образовним проблемима“ ⁴.

Музикотерапија и арт терапија могу да помогну деци која су преживела трауму, да искусе и разумеју своје емоције на безбедан начин. „Као део мултидисциплинарног програма, музикотерапија са децом која су претрпела сексуално насиље помаже детету да изгради нове обрасце постојања са собом и другима, као и да раскрчи пут разарања који оставља рана траума“. ⁵ Арт терапија је редовна пракса у свету у раду са жртвама насиља, али и откривању сексуалног насиља. Према наводима арт терапеуткиња и терапеута, педагога, и специјалиста менталног здравља, арт терапија је најприкладнија и најмање стресна техника за дијагностиковање

1 Leichter, C. (1984). Musiikki taidemuotona. Synteesi 3, 1-2, 42-43.

2 Bruscia, K.E. (1998). Defining music therapy. Gilsum, NH: Barcelona Publishers.

3 Darnley-Smith, R., & Patey, H. (2003). Music therapy. London: SAGE Publications.

4 www.musictherapy.org

5 Robarts, J. (2006). Music Therapy with Sexually Abused Children, in UK Clinical Child Psychology and Psychiatry, Vol 11(2): 249-269.

и рад на опоравку деце која су жртве сексуалног насиља.⁶ Деца се осећају удобније када цртају цртеже који су повезани за трауматско искуство него када вербализују та искуства.⁷ Проблеми повезани за рад са децом која су преживела сексуално насиље се односе на њихову немогућност вербализовања емоција и мисли које настају због злостављања.⁸ Деца имају тенденцију да се осећају преплављена и застрашена вербалном експресијом свог искуства.⁹ Управо из ових разлога уметност пружа деци безбедан начин да потраже помоћ, искажу емоције и опишу трауму, а од свих уметности музика је један од најбитнијих видова експресије и ослобађања. Према речима филозофиње Сузан Лангер, „музика изражава форме осећања које појединка не може да изрази другачије, искуства која нису језичка и описна, као ритам тела и друга искуства везана за рано детињство појединке, али и несвесна и трауматска искуства”.^{10 11} Додаје да је „музика тонална аналогија емотивног живота”¹². То је један од разлога зашто је музика толико битна у педагогији, и због чега треба неуморно радити са децом на музичком образовању, развоју креативности и музикалности, и слушања и интерпретирања музике која подстиче психо-физички и најважније, емоционални развој деце.

УЛОГА МУЗИЧКЕ ПЕДАГОШКИЊЕ

Дужност сваке педагошкиње која је на себе преузела одговорност рада са децом и младима, јесте да им помогне да што боље разумеју себе и свет у коме живе, осигура емоционалну подршку и креира однос поверења и разумевања. Педагошкиња музичког васпитања има на располагању многобројна средства и решења, креативна и маштовита, којима може да помогне деци у разумевању стварности и добрих и лоших појава које чине саставни део живота, од којих су најкориснија песма и певање. Када је у питању тема сексуалног насиља, потребно је да педагошкиња поседује основно знање о овој теми, како би могла да разговара са својим ученицима/ама о превенцији, али и о помоћи која је доступна жртвама сексуалног насиља. Можда најбитније, потребно је да педагошкиња зна како да примети могуће знаке упозорења код својих ученица/ка, али и било какве емоционалне проблеме, како би на време реаговала и помогла детету. Педагошкиња која предаје музичко васпитање, може користити песму и певање као педагошка средства на часу, било да се ради о основној или средњој школи, помоћу којих ће тему сексуалног насиља представити ученицима/ама. Такође, кроз певање и вокални израз својих ђака педагошкиња може сазнати много о њиховом емоционалном стању.

„Наша тела су карте нашег емоционалног и психичког здравља, или недостатка истог.”¹³ Вокална педагошкиња Џенифер Хамади напомиње да се у самом гласу, као и у телу, уочавају и изражавају соматске експресије емоционалних и психичких тежњи и потреба, које су условљене нашим свесним и несвесним убеђењима и перцепцијама. Наша тренутна, прошла и очекивана искуства граде наше емоционално и психичко биће. Постоје различите вокалне манифестације специфичних емотивних стања, а та емотивна стања могу да буду проузрокована различитим факторима. Неке од најчешћих вокалних манифестација различитих емоционалних стања, са којима се вокалне педагошкиње и педагози сусрећу при раду са децом и младима су следеће:

- Деца и млади који су несигурни у себе, који се осећају неприхваћено и неадекватно, најчешће ће имати потребу за самодоказивањем и перфекционизмом, како би се допала другима и стекла утисак припадности заједници. Ова деца ће често користити превише енергије за производњу гласа. Напрезање и стезање мишића грла, тензија гласница, неадекватно и неефикасно дисање и употреба даха, и подизање ларинкса ће бити само неке од последица оваквих емоционалних намера, а глас ће звучати напетом, стегнуто, ограниченог опсега и грубо. Врло често се код деце која улажу превелики напор за продукцију гласа, то манифестује и видљивим затезањем вратних мишића и жила, болова у пределу врата и гласница, и честих ларингитиса.

- Деца која се боре са осећањима гриже савести, срамоте, кривице, страха, љутње и беса, могу на различите начине да ове емоције трансформишу у физичке манифестације, а самим тим и у вокалне. Љутња и бес се често маскирају несигурним, тихим, бојажљивим гласом и вокалном стидљивошћу, које дете несвесно користи како би држало такве емоције под контролом или из несвесног страха од последица изражавања таквих емоција. Често се може приметити и емоционално дистанцирање детета за време певања, које му опет помаже да држи своје емоције под контролом¹⁴.

6 Powell, L. (1990). Treating sexually abused latency age girls, in *The Arts in Psychotherapy*, vol.17 (1), 35-47.

7 Dufrene, Phoebe (1994). *Art Therapy and the Sexually Abused Child*, in *Art Education*, Vol. 47, No. 6, 6-11

8 Zinni, V.R. (1997). Differential aspects of sand play with 10- and 11-year-old children. *Child Abuse and Neglect*, 21, 657-668.

9 Killian, B., & Brakarsh, J. (2004). Therapeutic approaches to sexually abused children. In L. Richter, A. Dawes, & C. Higson-Smith (Eds), *Sexual abuse of young children in Southern Africa Cape Town*. HSRC Press, 367-394.

10 Langer, S. (1953). *Feeling and Form*. New York: Charles Scribner's Sons.

11 Langer, S. (1967). *Mind, An Essay on Human Feeling*. Baltimore: John Hopkins Press.

12 *ibid.*

13 Hamady, Jennifer (2012). *Learning to sing*. Jennifer Hamady copyright.

14 *ibid.*

РАЗГОВОР СА ДЕЦОМ ЈЕ НЕПРОЦЕЊИВО ВАЖАН

Разумевање проблема и страхова је одличан начин да педагошкиња омогући повезивање емоционалног искуства кроз које дете пролази и жељеног решења. Изузетно је важно да као педагошкиње и педагози, помогнемо деци да разумеју своје емоције, одакле долазе и зашто постоје и нагласимо важност изражавања истих. Помоћ музичке педагошкиње детету које не уме да изрази оно што осећа, и бори се са емоцијама које не разуме, може да почне ослобађањем детета песмом и музиком. Када разговарамо са децом о теми као што је сексуално насиље, песма која говори о томе може да премости нелагодност коју би деца осетила у вербалном изражавању.

ПЕВАЊЕ, СЛУШАЊЕ И ПИСАЊЕ ПЕСАМА

Музика, у форми певања, може да омогући деци да изразе своје емоције. Као терапеутско средство, у опоравку деце које су преживела сексуално насиље, певање је значајно, јер представља изражавање емоција гласом и помаже деци да изразе до тада неистражене и непознате емоције, као што су бес, љутња, стид, кривица или страх¹⁵. Обзиром да у нашој земљи још увек недостаје овај степен обучености у музичким школама, неопходно је да музичка педагошкиња оствари сарадњу са стручним лицем које детету може да пружи психолошку помоћ и да се дете / млада особа осети подржано са обе стране.

Међутим, певање може да помогне и ученицима/ама и музичкој педагошкињи у разумевању теме сексуалног насиља, кроз часове у школама. Сабина Хаџибулић, магистарка соло певања и докторка социологије, сматра да је „певање дубински психолошки процес у коме користимо свесно, рационално (вокална техника) и несвесно, ирационално (уметничка надоградња и лични печат) и да свесним методама ослобађамо подсвест.“¹⁶ Певање је вид личне интроспекције, али и вид емоционалног „отварања“ пред другом особом. Певач/ица користи свој глас, апстрактну формацију која долази изнутра, из утробе бића, да пренесе и изрази најдубље емоције, ставове, одлуке, и идеју и слику о сопственом идентитету. Овим певање постаје једно од најбитнијих педагошких средстава у раду са децом и ослобађањем њихових емоција.

Емоционална повезаност детета са песмом коју интерпретира, зависи од тога колико снажно може да се поистовети са емоцијом или личношћу из песме. Потребно је да деца изводе песме које ће развијати осећања емпатије и које ће их емоционално ангажовати. У раду са ученицима/ама на часу музичког васпитања, у основној и средњој школи, поред певања и интерпретирања, али и слушања и анализирања песама које обрађују тему сексуалног насиља, педагошкиња може ученицима/ама предложити писање песама на ову тему. Ова врста изражавања подразумева комбиновану експресију - вербалну и музичку. Уз помоћ педагошкиње, ученици/е могу да започну овај креативни процес писањем фраза и реченица које касније могу мелодијски да уобличе, а говоре о теми насиља. Кроз разговор са ученицима/ама, треба одредити главне поруке и емоционални контекст текстова и песама. Оне могу да осуде насиље, пошаљу поруку подршке и саосећања са жртвама насиља, истраже емоције које особе које су преживеле насиље (не) показују и др. Слушање песама које обрађују ову тему, може да буде врло корисно, јер се тиме анализира начин на који музика може да скрене пажњу на овако битну тему, поготово када је компоњују и изводе уметнице и уметници који су и сами преживели сексуално насиље и јавно говорили о свом искуству.¹⁷

ПОПУЛАРНА МУЗИКА ЈЕ СНАЖАН МЕТОД ПОДИЗАЊА ДРУШТВЕНЕ СВЕСТИ О СЕКСУАЛНОМ НАСИЉУ

Музичари, композитори и извођачи су одувек имали кључну улогу у ширењу поруке о социјалним питањима кроз текстове песама, користећи певљиве и заразне музичке фразе које би особа која слуша одмах запамтила, а тиме постепено прихватила и разумела намењену поруку. Музика је изузетно погодно средство за подизање свести јавности о различитим друштвеним проблемима. Она је универзални језик, сви је разумеју и доступна је свакоме. Она може да постави питања и пружи одговоре, да демистификује и дестигматизира, и омогући особи која је слуша да се идентификује са емоцијом коју генерише.

Када данас говоримо о употреби музике у упознавању широке публике са социјалним питањима и проблемима

15 Gil, E. (1991). *Healing power of play: Working with abused children*. New York, NY: The Guilford Press.

16 Хаџибулић, Сабина (2013). Педагошки форум. Радионица „Употреба вокалне технике у различитим музичким жанровима“.

17 Umetnici kao što su Lady Gaga, Fionna Apple, Mary J. Blige, Axl Rose, Rufus Wainwright, Madonna, Ozzy Osbourne, Quen Latifah преживели су сексуално насиље и јавно су говорили о својим искуствима. Time су пружили подршку жртвама и скренули пажњу јавности на тему сексуалног насиља.

друштва, па самим тим и темом сексуалног насиља, најпре мислимо на популарну музику, као најдоступнију музику данашњице. Ово је музика креирана за потребе масовне конзумације и експлоатације, и дистрибуирана путем масовних медија - облик забаве креиран по укусу масовне публике.

Ричард Мидлтон у својој књизи „Проучавање популарне музике“ тврди да „популарна музика једино може да се посматра унутар контекста целокупног музичког поља... и то поље, заједно са својим унутрашњим односима, никада не мирује - увек је у покрету.“¹⁸ Популарна музика се развијала и мењала током времена, са развојем технологије, прелазећи дуг еволутивни пут.

Историјат популарне музике почиње са појавом песама компонованих за буржоаско тржиште, под називом „популарне песме“ у првој половини деветнаестог века, а након тога и Мјузик хол¹⁹ производа у Великој Британији и песама креираних у Tin Pan Alley²⁰ у Њујорку. Управо је половина деветнаестог века била изузетно битна за повезивање популарне музике и друштвених проблема. Један од занимљивих примера је била и позната Хачинсон породица, америчка породична певачка група која је средином деветнаестог века користила музику да се позабави битним друштвеним појавама, од пацифизма до права жена. Популарна музика је у тој ери брзо одговорила на проблеме у друштву и показала своју способност да изрази оно што људи осећају и о чему размишљају.

Данас под популарном музиком подразумевамо комерцијално експлоатисане хитове светских музичких звезда који само потврђују чињеницу да је популарна музика постала масовна сила, која снажно утиче на наше животе, начин размишљања и живљења.

Кроз своју историју, популарна музика, као све форме музике је служила не само као огледало времена у ком је настала, већ и као катализатор друштвених промена. Свако време и друштво се бавило одређеним питањима, било друштвеним, емоционалним, културолошким или политичким, а самим тим је производило и музику која се бавила истим питањима. Музички антиратни протест који је окупио највећа музичка имена поп и рок музике шездесетих и седамдесетих година двадесетог века (Боб Дилан, Џон Ленон, Џими Хендрикс и други), а који се борио против рата у Вијетнаму, одличан је пример музике која се користи у друштвене сврхе.

Велики број музичких стилова и индивидуалних уметника/ца нуде примере песама које садрже друштвени коментар или критику неког проблема, такође врше и утицај на друштвену видљивост сексуалног насиља. Једна од најпознатијих и најуспешнијих је сигурно композиција „Лука“ кантауторке Сузан Вега²¹. Песма говори о деветогодишњем дечаку по имену Лука, који је жртва злостављања. На прво слушање, ово је песма бржег темпа, америчког фолк-рок стила, памтљивог рефрена, али када боље послушате текст, наилазите на стихове који суптилно, а опет без сумње упућују слушаоца на тему злостављања.

Једна од новијих песама популарне музике која се бави сексуалним насиљем је песма прослављене кантауторке и поп звезде Лејди Гага, „Till it happens to you“, чија је порука универзална и односи се на било коју врсту губитка и насиља. Ову емотивну оду жртвама сексуалног насиља је Лејди Гага написала са композиторком Дајен Ворен, за потребе документарног филма „Hunting Ground“ (2015) који се бави темом сексуалних напада И силовања жена на америчким колеџима. Лејди Гага, која је јавно говорила о свом личном искуству силовања, оберучке је прихватила понуду, и тиме помогла да се о овој теми јавно говори, и на крају, донесе нова законска одредба у САД, која је ступила на снагу у јулу 2015. године, а која помаже искорењивању „културе силовања“ на америчким универзитетима.

Многе песме савремене популарне културе се баве темом насиља у породици, сексуалног злостављања и насиља над женама, чиме музика остварује своју педагошку, социолошку и употребну вредност и преноси поруке масовној публици. Кристина Агилера, која је и сама преживела насиље у породици, већ годинама на сваком свом албуму има по једну песму која говори о овој теми. Песма „Fighter“²² представља химну жртва насиља које су се одупрле својим злостављачима и које су пронашле снагу у суочавању са траумом. Од фолк-рок уметнице Тори Амос, рок састава Аеросмит, хеви метал бенда Motley Crue, преко инди-рок кантаутора Морисеј, до данашњих поп икона као што су Пинк, Мадона, Еминем и други, музичари су свој глас дали против насиља

18 Middleton, R. 1990. Studying Popular Music (Milton Keynes)

19 Мјузик хол је врста британске позоришне забаве која је била популарна од раног викторијанског доба (отприлике 1850) па све до 1960. године, и обухватала је популарне песме, комедију, специјализоване тачке и разноврсну забаву.

20 Tin Pan Alley је назив групе њујоршких музичких издавача и композитора песама који су доминирали америчком популарном музиком крајем деветнаестог и почетком двадесетог века.

21 Песма „Лука“ је објављена 1987. године на другом албуму кантауторке Suzzane Vega, под називом „Solitude standing“.

22 Песма „Fighter“ је објављена 2002. године на четвртном албуму певачице Christina Aguilera, под називом „Stripped“, а компоновали су је Christina Aguilera и Scott Storch.

снажним песмама и текстовима и личним ангажманом у борби против насиља.²³

Музика данас, као средство масовне едукације и утицаја, може директним путем, несметано и у кратком временском периоду, да едукује и утиче на масовну публику. Као аудитивни стимуланс успева да устолочи вредности и конвенције, и научи нас како да размишљамо, осећамо, функционишемо и постојимо. Она данас успева тамо где грађанска едукација и друштвена одговорност подбацују, и постаје снажно и утицајно средство контроле и образовања, поготово младих људи.

ПРЕКИНИМО ЋУТАЊЕ!

Када сам 2010. године добила позив од Инцест Траума Центра - Београд^{24 25} који је био носилац Националне кампање против сексуалног злостављања деце „Ја коју / којег нико не познаје“ да у Кампањи узмем учешће, нисам ни слутила колико музиком која говори о друштвеним проблемима можемо да утичемо на јавност, поготово младе људе. Након што сам компоновала и снимила песму која се бори против сексуалног насиља на децом, под називом „Прекинимо ћутање!“, она је постала званична песма Националне кампање и пратио ју је телевизијски спот и радио џингл. Две године касније, у својству носиоца Кампање Савета Европе „ONE IN FIVE/1 ОД 5“²⁶ за Републику Србију, Инцест Траума Центар – Београд ме је позвао да снимим „Прекинимо ћутање!“ на енглеском језику и предложио Савету Европе у Стразбуру да песма на енглеском „Stop the Silence!“ постане званична песма Кампање „1 ОД 5“ на европском нивоу. У септембру 2012. године, заједничким залагањем смо то постигле и песму „Stop the Silence!“ извела сам у Савету Европе у Стразбуру. Моја сарадња са Инцест Траума Центром - Београд траје свих ових година.

Песма „Прекинимо ћутање!“ захтева да никада „не скрећемо поглед“ од сексуалног насиља над дететом, за које знамо да се дешава, већ да га пријавимо, и да је време да „прекинемо ћутање“ о теми о којој се у нашим медијима, породицама, школама и јавности врло мало говори. Песма је својом позитивном поруком пружила утеху и дала снагу особама које су преживеле сексуално насиље, и помогла да се музичким средствима пренесе емоције које осећају – страх, бес, љутња, кривица, туга, стид.

Међутим, написати песму која има за тему сексуално насиље, није нимало лак задатак. Захтева да се поставите у позицију злостављаног детета и осетите бар део емоција које дете осећа. Желела сам да слушатељке и слушаоце на самом почетку песме уведем у причу сликама које ће дочарати емоционални живот детета које трпи сексуално насиље и укажем на оне особе које знају да се злостављање дешава, а ништа не предузимају да помогну. Било ми је битно да се слушатељка/слушалац поистовети са дететом, осети емоционалну патњу, али добије снагу и вољу да нешто учини и помогне. Песму сам снимила уз вокалну пратњу дечијег хора моје школе певања „Београдски Глас“, музикалном и талентованом децом, која су својим гласовима и емотивним вокалним извођењем допринела целокупном утиску који ова песма оставља на сваку особу која је чује. Имала сам част да песму изведем на многим манифестацијама које имају за циљ едукацију младих и превенцију насиља, али најбитније, да се обратим јавности и скренем пажњу на проблем.

Тема сексуалног насиља је тема са којом већина људи, култура и заједница не може лако да се суочи и отворено говори. Често је ова тема обавијена велом ћутања и срамоте, и најчешће представља табу тему. Самим тим, сексуално насиље се прећуткује. Незнање и ћутање доприносе чињеници да је тешко искоренити и зауставити насиље. Зато активисткиње и активисти и организације које се баве борбом против сексуалног насиља често морају да буду изузетно креативни како би нагласили озбиљност сексуалног насиља и његов утицај на развој друштва и заједница.

ЗАКЉУЧАК

Када сагледамо различите могућности које нам један час музичког васпитања пружа у преношењу квалитетних, морално исправних и позитивних порука деци и младима, користећи језик који сви разумеју - музику, уз креативност, машту и интелигенцију, онда можемо да помогнемо деци да упознају свет онакав какав јесте и да тај исти свет мењају на боље.

23 Листа песама популарне музике које обрађују тему насиља се налази у Прилогу бр. 1.

24 <http://www.incesttraumacentar.org.rs/> и <http://www.ijasamuztebe.org.rs/>

25 Инцест Траума Центар-Београд је женска невладина организација и специјализована служба за друштвени проблем сексуалног насиља, која пружа психолошку асистенцију деци и одраслима који су преживели сексуално насиље и особама које су им од подршке.

26 <http://www.incesttraumacentar.org.rs/> и <http://www.ijasamuztebe.org.rs/>

- **Прилог бр.1**

Неки примери песама популарне музике које обрађују тему физичког, психичког и сексуалног насиља над децом и женама:

“Luka” - Suzzane Vega
“Till it happens to you” - Lady Gaga
“Fighter” - Christina Aguilera
“Janie’s got a gun” - Aerosmith
“Cherry wine” - Hozier
“Dirty laundry” - Kelly Rowland
“Millie put a pistol on Santa” - De La Soul
“No son of mine” - Genesis
“Sleep like a baby tonight” - U2
“Fire on Babylon” - Sinead O’Connor
“The story of beauty” - Destiny’s Child
“Me and a gun” - Tori Amos
“Long way to happy” - Pink
“Girl” - Destiny’s child
“Behind the wall” - Tracy Chapman
“Love the way you lie” - Eminem
“Kiss with a fist” - Florence and the machine

Библиографија

1. Brooke, L.S. (2007). The use of the creative therapies with sexual abuse survivors. Springfield, Ill: Charles C. Thomas, Publisher, Ltd.
2. Bruscia, K.E. (1998). Defining music therapy. Gilsum, NH: Barcelona Publishers.
3. Darnley-Smith, R., & Patey, H. (2003). Music therapy. London: SAGE Publications.
4. Dufrene, Phoebe (1994). Art Therapy and the Sexually Abused Child, in Art Education, Vol. 47, No. 6, 6-11
5. Gil, E. (1991). Healing power of play: Working with abused children. New York, NY: The Guilford Press.
6. Хаџибулић, Сабина (2013) Педагошки форум. Радионица „Употреба вокалне технике у различитим музичким жанровима“.
7. Hamady, Jennifer (2012). Learning to sing. Jeniffer Hamady copyright.
8. Killian, B., & Brakarsh, J. (2004). Therapeutic approaches to sexually abused children. In L. Richter, A. Dawes, & C. Higson-Smith (Eds), Sexual abuse of young children in Southern Africa Cape Town. HSRC Press, 367-394.
9. Langer, S. (1953). Feeling and Form. New York: Charles Scribner’s Sons.
10. Langer, S. (1967). Mind, An Essay on Human Feeling. Baltimore: John Hopkins Press.
11. Leichter, C. (1984). Musiikki taidemuotona. Synteesi 3, 1-2, 42-43.
12. Powell, L. (1990). Treating sexually abused latency age girls, in The Arts in Psychotherapy, vol.17 (1), 35-47.
13. Robarts, J. (2006). Music Therapy with Sexually Abused Children, in UK Clinical Child Psychology and Psychiatry, Vol 11(2): 249–269.
14. Sarnacki Porter, F., Canfield Blick, L. and Sgroi, S. (1982) Treatment of the sexually abused child in Handbook of clinical intervention in child sexual abuse. Cambridge, Mass: Lexington books.
15. Zinni, V.R. (1997). Differential aspects of sand play with 10- and 11-year-old children. Child Abuse and Neglect, 21, 657-668.

ПРЕДМЕТ: Грађанско васпитање

32. Да победим тугу – реагујем у ситуацији сексуалног насиља! – Драган Кувелић
33. Срамота је насилникова – ОН ТРЕБА ДА СЕ СТИДИ – Неца Јовић
34. Кад родитељи крше дечија права – Неца Јовић
- 35-36. Ако си ћутала/о да ти се догодило сексуално насиље, значи да си се уплашила/о – Смиљана Грујић и Гордана Меденица
- 37-38. Заштита од насиља – Смиљана Грујић и Гордана Меденица
- 39-40. Конвенција о правима детета – универзални закон у корист детета – Љиљана Јовић
- 41-42. Ставови и вредносни систем и Извештавање – ШТА САМ НАУЧИЛА/О – Снежана Ракић
- 43-44. Одговоран и активан грађанин/ка – „Несаломиви“ – Љиљана Јовић и Снежана Ракић
- 45-46. Најбољи интерес детета – Снежана Ракић и Љиљана Јовић
- 47-48. Истина о сексуалном злостављању деце – И ЈА САМ УЗ ТЕБЕ! – Душица Ђорђевић
49. Одговорност актерки и актера школског живота за реаговање на сексуално злостављање деце – Мелита Ранђеловић
50. Одговорност актерки и актера у локалној заједници за реаговање на сексуално злостављање деце – Мелита Ранђеловић
51. Пре него што новине оду у штампу! – Нада Бањанин Ђуричић
52. Медији – едукатори у интересу детета које је преживело сексуално насиље – Мелита Ранђеловић

ПРЕДМЕТ:	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
РАЗРЕД:	ПРВИ
ТЕМА:	РАЗУМЕВАЊЕ СОПСТВЕНИХ ОСЕЋАЊА И ПОТРЕБА
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Туга (час 24. у Приручнику за ГВ / 1. разред)
НАСЛОВ ЧАСА:	Да победим тугу – реагујем у ситуацији сексуалног насиља!
ЦИЉЕВИ:	<ul style="list-style-type: none">- Оспособљавање ученика/ца да препознају и разумеју сопствена осећања и потребе.- Унапређивање способности ученика/ца и развијање стратегије за превазилажење туге.- Унапређивање способности ученика/ца и развијање умења заштите и задовољавања потреба.
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	<ol style="list-style-type: none">1. Ученици/е препознају да је у ситуацији сексуалног насиља важно да се дете ослободи осећања кривице.2. Ученици/е знају како да реагују када се ради о сексуалном насиљу – разумеју да је важно да је важно да дете одраслој особи од поверења каже да му се догодило сексуално насиље и ко је насилник.
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	<p>1. корак: Шта нас чини тужним (5')</p> <ul style="list-style-type: none">- Препознавање и дефинисање осећања туге. <p>2. корак: Дете никад није криво за сексуално насиље (20')</p> <ul style="list-style-type: none">- Учење да дете никад није криво за сексуално насиље и препознавање везе да лоше тајне узрокују осећања туге и кривице. <p>3. корак: Да победим тугу - реагујем у ситуацији сексуалног насиља! (20')</p> <ul style="list-style-type: none">- Упознавање могућих начина реаговања у ситуацији сексуалног насиља.
МЕТОД	<p>Садржај сценарија Туга, који постоји у Приручнику за ГВ - 1. разред, је прерађен и допуњен темом о сексуалном насиљу одраслих над децом.</p> <p>Сва деца седе на кружно постављеним столицама заједно са учитељем/ицом, затим седају за сто када решавају задатке.</p> <p>1. корак: Шта нас чини тужним (5')</p> <ul style="list-style-type: none">- Учитељ/ица започиње тему постављајући деци следећа питања:<ul style="list-style-type: none">- <i>Где у телу осећате тугу?</i>- <i>Ако би туга била у боји, која би то била боја?</i>- Учитељ/ица истиче: „Сасвим је у реду да се дете осећа тужно. Велика је храброст да кажеш да си тужна/тужан.“- Одговарају деца која желе.

- Онда, свако дете добија Тело осећања (Прилог 1), одлази за сто и обележава, изабраном бојом, где у телу највише осећа тугу.

- Учитељ/ица наставља, како би олакшала рад на задатку: *„Кад осећаш тугу, шта ти она ради у телу? Да ли те боцка, да ли ти део тела трне или као да си укључен/а у струју, па ти пролазе жмарци, да ли осећаш као да је неки балон унутра који ће да пукне, да ли те боли или осећаш да ти је нешто празно и не знаш шта је то?“*

- Учитељ/ица наставља разговор са децом, која се сада враћају у круг, кроз питања:

- *Шта обично радите кад сте тужни?*

- *Да ли волите да сте сами или тражите особу од поверења да буде са вама?*

- *Кога обично бирате и зашто?*

- После сваког питања следи размена у кругу.

- Сада учитељ/ица поставља питање: Шта? или Ко вас чини тужним?

- Ко жели, одговара у групи. Учитељ/ица прати реакције ученика/ца и даје им могућност да то могу да кажу ако желе на одмору, у било ком тренутку, овај или неки други дан и на било ком месту и да бирају одраслу особу од поверења (нпр. учитеља/ицу)

- На питање *„Шта? или Ко вас чини тужним?“*, ученици/е могу, ако желе, да одговоре цртежом или да испишу име на стикеру (тада седају за столове), а онда да то, ако желе, предају учитељу/ици.

- Учитељ/ица, све време, својим коментарима и поступцима, подстиче ученике/це на сарадњу и изграђује поверење.

2. корак: Дете никад није криво за сексуално насиље (20')

У овом кораку је важно да учитељ/ица повеже наглас деци да је осећање туге у реду за дете кад има лошу тајну и да – већ као припрему за корак 3 - наведе да је важно да лошу тајну не чува у себи, већ је исприча, и тиме ће осећање туге умањити или ће оно нестати.

- Учитељ/ица сада објашњава деци, ослањајући се и на у претходном кораку испуњен материјал Прилога 1:

„Лоше тајне су често узрок да осећамо тугу. Лоше тајне чине да нам се цело тело или делови тела следе од туге. Осећање кривице је често разлог зашто чувамо лоше тајне и зашто не желимо да други сазнају шта се догодило, и тако задржавамо тугу у себи!!!

Кад дете осећа и тугу и кривицу, то је јако збуњујуће и пита се „како могу да будем и крив и тужан“. Деца најчешће кривицу осећају у стомаку.

Лоша тајна може бити да је дете изложено сексуалном насиљу које најчешће врши њему позната особа. То може бити одрасла особа којој верујеш и коју волиш, а ипак те њено понашање повређује и због тога имаш пуно туге у себи.

Да бисмо превазишли тугу због лоше тајне о сексуалном насиљу, потребно је да научимо да дете никада није криво за сексуално насиље.“

- Учитељ/ица чита следеће догађаје и наглашава да у неким ситуацијама дете може случајно да допринесе неком немилком догађају (ситуације 1, 4 и 6), а да у ситуацијама у којима се догађа сексуално насиље дете никада није криво (2, 3, 5 и 7):

1. Лустер се сломио када се дечак играо лоптом у дневној соби.
2. Породични пријатељ је захтевао од девојчице да је слика голу.
3. Рођак је предложио дечаку да се мазе по приватним деловима тела, а приватни делови тела су они који су покривени доњим вешом или купаћим костимом.
4. Марку се поломио зуб када је девојчица, јурећи ходником, налетела на њега.
5. Дека је нудио унуци новац да га пусти да је непристојно додирује.
6. Петарда је пукла дечаку у руци и повредила му прсте.
7. Отац је тражио од ћерке да са њим гледа порно филмове, слике и часописе.

3. корак: Да победим тугу - реагујем у ситуацији сексуалног насиља! (20')

- Учитељ/ица позива децу да формирају мале групе (укупно 4). На столу их чека опис једне од ситуација сексуалног насиља под бр. 2, 3, 5 и 7. Добијају листу могућих начина реаговања у ситуацији сексуалног насиља. Њихов задатак је да се договоре и изаберу, од понуђених, три најприкладнија решења - шта би дете требало да уради, како да реагује, шта да предузме – када се нађе у опасности да буде изложено описаном сексуалном насиљу.

ЛИСТА МОГУЋИХ НАЧИНА РЕАГОВАЊА НА СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ

- да препознају опасне ситуације
- да одбију приступ насилнику
- да прекину интеракцију
- да позову у помоћ
- да не осећају кривицу
- да кажу НЕ, ако их неко непристојно додирује
- да напусте ситуацију
- да кажу одраслом од поверења шта се догодило
- и да не престану да говоре док се нешто не промени и осете се добро!

- Свака група ће прочитати која три најприкладнија начина реаговања су изабрали.

Напомена: у процесу бирања три решења, деца су у прилици да размишљају о сваком поступку и тако их добро упознају – што је првенствени циљ ове вежбе, а затим и да издвоје три која су најприкладнија у датој ситуацији насиља.

Ако смо правилно урадили претходни корак, очекује се да ће деца изабрати: **да не осећају кривицу**. Такође, ако нико не изабере могућност **да позову у помоћ / кажу одраслом**, потребно је да учитељ/ица подвуче важност да се лоше тајне, које изазивају тугу, не чувају, већ кажу особи од поверења, јер је то услов да се насиље прекине! Учитељ/ица наглашава значај, важност и неопходност пријављивања сексуалног насиља и насилника. Да је то једини начин да се насиље заустави, да се особи која трпи насиље помогне, а да починилац буде кажњен!!!

- Учитељ/ица још једном нарочито наглашава колико је важно да превазиђу тугу и да не осећају кривицу, већ да одбију приступ насилнику, прекину интеракцију, напусте ситуацију и позову у помоћ одраслу особу од поверења која ће их заштитити!!!

- Ако се детету не умањи туга након што је рекло првој одраслој особи од поверења, то је знак да што пре потражи и пронађе нову одраслу особу од поверења (другу, трећу, следећу...).

Заокружење часа:

- Учитељ/ица прочита следећу реченицу и каже деци да размисле у себи, колико сада знају, како би саветовали дете које каже следеће:

Не смет никоме да кажем шта се десило, зато што мислим да сам и сама крива за то што ми се догодило сексуално насиље! Тужна сам, јер чувам ову лошу тајну...

- Дати деци мало времена да размисле, а онда их позвати да процене колико им се сада чини да могу на прави начин да помогну другоме или себи, да превазиђу тугу због лоше тајне и да се ослободе осећања кривице, као и да на прави начин реагују у ситуацијама сексуалног насиља:
- Ако мисле да их ништа не спречава да примене оно што су до сада научили – устаће и плеснути рукама изнад главе;
- Ако су само делимично спремни да користе понуђене начине реаговања – стаће у раскорачном ставу, са рукама на боковима;
- Ако мисле да ће им требати још пуно снаге и подршке да би умели да на прави начин реагују у ситуацијама сексуалног насиља – устаће и пружити руке испред себе, као да траже да их неко прихвати.

- Учитељ/ица ненаметљиво посматра како деца процењују оно што су научила и коме је и даље потребна подршка (притом не коментарише објективност самопроцене деце).

- **Похвалити сву децу** што су искрено и отворено учествовала, а нарочито се захвалити деци која су „у другој и трећој по реду групи“. Свима поновити да је у реду осећати се тужно и подсетити их да је потребно много снаге да се о тузи прича и да се она победи. Позива их још једном да почев одмах од сада, кад су тужни, да пронађу одраслу особу којој ће испричати своју тугу.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

У размени са децом треба да преовладава демократски тип наставника/це. Потребно је створити атмосферу пуну поверења, отворености, прихватања и уважавања. Имати на уму да овде нема тачних и нетачних одговора. Учешће деце у дискусији / размени и најбољи интерес детета, су основни принципи којима се руководимо у оваквом начину рада.

У размени са децом учествује и учитељ/ица, јасно износећи свој став против насиља.

Уколико учитељ/ица примети нелагоду, непријатност, црвењење, било које знаке узнемирења код детета, не инсистира на одговору, већ иде даље.

За ову и друге сличне теме од учитеља/це се очекује да буде особа која је поуздана и доследна: водитељ/ица, сарадник/ца, мотиватор/ка, усмеривач/ица, подстрекач/ица.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- **Прилог 1:** Тело осећања, за свако дете по једно и оловке у разним бојама.
- Лист А4 - за свако дете и прибор за цртање - ако се определе да цртају решења у оквиру корака 1
- Опис по једне од ситуација сексуалног насиља из корака 2 (ситуације 2, 3, 5 и 7)
- 4 листе могућих начина реаговања у ситуацији сексуалног насиља из корака 3

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

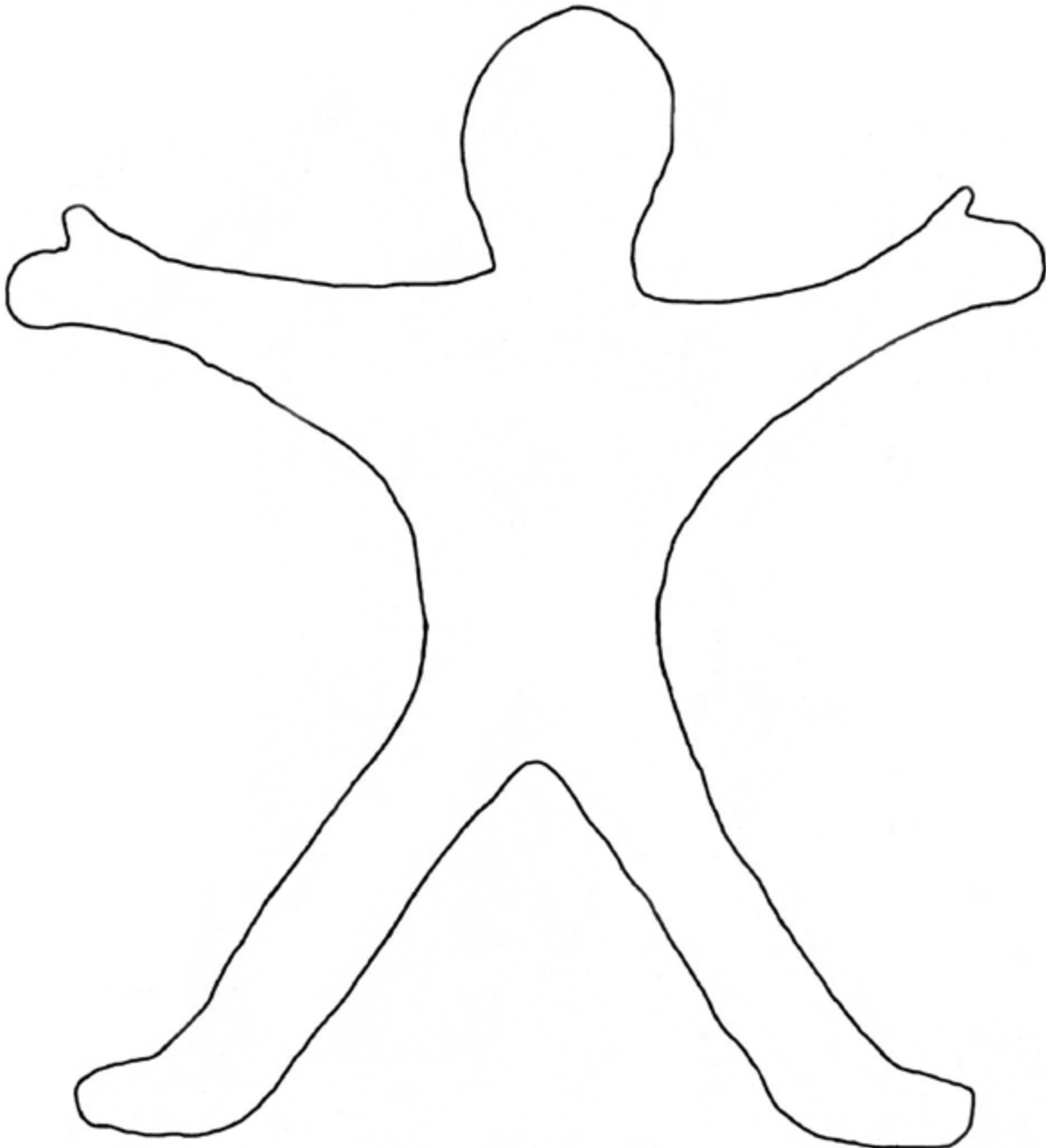
1. Јовић, Н. и Кувељић, Д. (2015): Како стварати пријатну атмосферу за учење – Ризница игара. Београд: Креативни центар

Осећања су нешто што ти осећаш у свом телу

Обој она места где их ти осећаш, када си

тужна / тужан
уплашена / уплашен
крива / крив
љута / љут
бесна / бесан
љубоморна / љубоморан
весела / весео
срећна / срећан
нервозна / нервозан

тужно - плаво
страх - црно
криво - смеђе
љуто / бесно - црвено
љубоморно - зелено
весело / срећно - жуто
нервозно - наранџасто

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
РАЗРЕД:	ДРУГИ
ТЕМА:	РАЗУМЕВАЊЕ СОПСТВЕНИХ ОСЕЋАЊА И ПОТРЕБА
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	О стиду и срамоти (час 8. у Приручнику за ГВ / 2. разред)
НАСЛОВ ЧАСА:	Срамота је насилникова – ОН ТРЕБА ДА СЕ СТИДИ
ЦИЉЕВИ:	<ul style="list-style-type: none">- Оспособљавање ученика/ца да препознају и разумеју сопствена осећања и потребе.- Развијање умећа заштите и задовољавања потреба.- Разумевање заштитне улоге стида.
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	1. Ученици/е знају како се може превазићи осећање стида када су у опасности од сексуалног насиља.
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	<p>1. корак: Разговор о стиду и срамоти</p> <ul style="list-style-type: none">- Препознавање осећања стида и срамоте и њихових последица у ситуацијама када не можемо да кажемо оно што нам је важно. <p>2. корак: Шта би било кад би било</p> <ul style="list-style-type: none">- Предвиђање даљег тока догађаја у ситуацијама када бисмо пронашли снаге да се не стидимо, већ да кажемо оно што нам је важно – како би то изгледало у негативном, а како у најбољем случају и препознавање осећања која прате дате ситуације. <p>3. корак: Из личног угла</p> <ul style="list-style-type: none">- Деца која желе наводе примере када су се стидела. На крају врше самопроцену наученог
МЕТОД	<p>Напомена: Погледати садржај сценарија <i>О стиду и срамоти</i>, који постоји у Приручнику за ГВ - 2. разред.</p> <p>Деца седе у великом кругу и седе у групама за столом - док раде на задацима.</p> <p>1. корак: Разговор о стиду и срамоти</p> <p>A/1 – читање песме Душана Радовића „О стиду и срамоти“ – из Приручника за ГВ / 2.р. уз овај додатак који говори о сексуалном насиљу:</p> <p><i>Једна се стидела да каже „Не“ када је одрасли непристојно додирује. И шта је било? Ништа. Живела је у страху!</i></p> <p><i>Једна се стидела да каже особи од поверења шта се догодило. И шта је било? Ништа. Трпела је сексуално насиље годинама!</i></p> <p>A/2 – разговор о прочитаном:</p> <ul style="list-style-type: none">- <i>Шта је било? Како су се на крају осећали ликови који су се стидели? (одговара ко жели)</i>

2. корак: Шта би било кад би било

A/1 – деца седају за пет столова – на којима је део текста и задатак у вези са датом ситуацијом – коју ће, кроз цртеж, решавати свако дете за себе, односно индивидуално.

Задатак:

Прочитајте још једном пажљиво вашу строфу. Затим лист, који сте добили, пресавијте на пола и на свакој половини нацртајте могући завршетак ситуације и то у ДВА правца:

1. Шта је негативно могло да се деси девојци која се стиди?

- A) *Шта је негативно могло да се деси девојци која се стиди да пита где је тоалет?*
- B) *Шта је негативно могло да се деси девојци која се стиди да каже „не“ одраслој особи која је непристојно додирује?*
- B) *Шта је негативно могло да се деси девојци која се стиди кад јој та иста особа каже да је воли и да га гледа кад се он скине?*
- Г) *Шта је негативно могло да се деси девојци која се стиди да каже својој особи од поверења да јој се догодило насиље?*

2. Шта је могло да буде „срећно“ решење да се није стидео/ла да...

- A) *Шта је могло да буде „срећно“ решење да се није стидела да пита где је тоалет?*
- B) *Шта је могло да буде „срећно“ решење да се није стидела да каже „не“ одраслој особи која је непристојно додирује?*
- B) *Шта је могло да буде „срећно“ решење да се није стидела кад јој та иста особа каже да је воли и да га гледа кад се он скине?*
- Г) *Шта је могло да буде „срећно“ решење да се није стидела да каже својој особи од поверења да јој се догодило насиље?*

На цртежу треба да, изнад лика, у обе ситуације, нацртају облачић и бојом означе како се лик осећа у датој негативној, односно срећној ситуацији.

A/2 - Једна по једна група представља, прво **негативне последице**, а затим одмах и „срећна“ решења.

- Након извештавања сваке групе за негативне последице, учитељ/ица коментарише: *Сада увиђамо шта све могу да ураде и кажу одрасли да се осећамо непријатно и тада се појави једно осећање које се зове стид. Њиме се бранимо од тога што нам је непријатно, што нас мучи и тишти. Због стида онда не испричамо своју муку. Стид помогне да се одбранимо, али нас највише спречи да потражимо помоћ.*

- Затим даје коментар на срећно решење, непосредно после извештавања сваке групе: *Ово што смо чули нас храбри да превазиђемо стид, јер се осећамо пријатно када престанемо да се стидимо и кажемо оно што желимо.*

Учитељ/ица нарочито истиче примере које се односе на сексуално насиље (погледати задатак под б, в и г) – колико је важно тада да превазиђу стид и да не осећају кривицу, већ да одбију приступ насилнику, прекину интеракцију, напусте ситуацију и позову у помоћ одраслу особу од поверења која ће их заштитити!!!

A/3 - Учитељ/ица заокружује овај корак тиме што указује како друштво најчешће гледа на одговорност насилника и да осуда његовог понашања може да изостане. Уместо тога, приписује се срамота детету зато што му се насиље догодило, а срамота је заправо насилникова. „Некада људи не разумеју да је овакво понашање срамота и да је против закона“ и показује **Слајд 1:**

НИЈЕ ТВОЈА СРАМОТА:

- АКО ТЕ ДОДИРУЈЕ ПО ПРИВАТНИМ ДЕЛОВИМА ТЕЛА
- АКО ТРАЖИ ДА ТИ ЊЕГА ДОДИРУЈЕШ ПО ПОЛНОМ ОРГАНУ
- АКО ТРАЖИ ДА ЧУВАШ ЛОШУ ТАЈНУ
- АКО ТРАЖИ ДА СА ЊИМ ГЛЕДАШ ПОРНО ФИЛМОВЕ, СЛИКЕ И ЧАСОПИСЕ
- АКО ТРАЖИ ДА СЕ СКИНЕШ ГО/ГОЛА И ФОТОГРАФИШЕ ТЕ
- АКО ТИ НУДИ НОВАЦ ЗА ТО ДА ГА ПУСТИШ ДА ТЕ НЕПРИСТОЈНО ДОДИРУЈЕ

СРАМОТА ЈЕ УВЕК НА СТРАНИ НАСИЛНИКА!

3. корак: Из личног угла

A/1 - деца која желе, наводе свој пример када су се стидела да нешто: кажу, траже, ураде, питају, па им је после било жао.

A/2 - деца процењују колико им се сада чини да су сазнали нешто што ће им помоћи да пронађу своје срећно решење у ситуацијама у којима треба да превазиђу стид како би задовољили своје основне потребе. Процену нивоа уписују на табли на линији од 1 до 10

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Избегните замку: кад се говори о насилнику, најважније је да он не постане „наш приоритет“. Дете које је злостављано је центар наше пажње и како се оно осећа.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- Текст песме Душка Радовића „О стиду и срамоти“ уз допуну два стиха, исечен на пет делова за пет група
- Слајд 1: Није твоја срамота.
- Лист А4 - по један за свако дете и прибор за цртање / табла и креда за линију процене

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Јовић, Н. и Кувелић, Д. (2015): Како стварати пријатну атмосферу за учење – Ризница игара. Београд: Креативни центар

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
РАЗРЕД:	ДРУГИ
ТЕМА:	ПРАВА ДЕТЕТА
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Кад родитељи крше дечија права (час 28. у Приручнику за ГВ)
НАСЛОВ ЧАСА:	Кад родитељи крше дечија права
ЦИЉЕВИ:	<ul style="list-style-type: none">- Оспособљавање ученика/ца да упознају и уважавају своја права- Развијање способности за активно учешће у остваривању права детета
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	<ol style="list-style-type: none">1. Ученици/е увиђају да постоје ситуације када родитељи/одрасли крше права детета.2. Ученици/е умеју да се заштите од сексуалног насиља.
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	<p>1. корак: Понашање родитеља које ме плаши и како да реагујем</p> <ul style="list-style-type: none">- Деца искуствено пролазе кроз ситуацију страха и начине реаговања (Игра „баука“).- Евоцирају различите ситуације у којима се родитељи понашају на начин који их плаши или узнемирава.- Проналазе / осмишљавају своје стратегије – како да се заштите у ситуацијама страха. <p>2. корак: Понашање одраслих које узнемирава и како реаговати</p> <ul style="list-style-type: none">- Осмишљавање стратегија заштите / начина реаговања, у ситуацијама сексуалног насиља одраслих над децом.
МЕТОД (опис корака/активности КАКО ћемо радити)	<p>Деца су у великом кругу, седе за столом док пишу, или се групишу у малим круговима.</p> <p>1. корак: Понашање родитеља које ме плаши и како да реагујем – избор детета</p> <p>1.корак је сличан сценарију који постоји у Приручнику за ГВ - 2. разред</p> <p>А/1 – Када се плашим родитеља:</p> <ul style="list-style-type: none">- Свако дете добија лист на коме је приказана силуета одраслог – који има празан облачић изнад главе и детета - које је у страху. Присећају се ситуација у којима се родитељи понашају тако да их то јако плаши и узнемирава. Индивидуално, свако за себе, у облачић пише шта говори или ради његов родитељ, па га тако плаши или узнемирава. <p>А/2 – Размена у круг о ситуацијама које их плаше: Деца, која желе, читају текст који су написали у облачићу, и објашњавају које је то понашање родитеља које их плаши и узнемирава.</p> <p>А/3 – Размена у круг о стратегијама заштите: Учитељица поставља деци питање: <i>Шта можете да урадите да се заштитите у тој ситуацији?</i> Деца размењују своје стратегије.</p> <ul style="list-style-type: none">- Учитељ/ица напомиње да могу да кажу: <i>„Стани, мама (или тата), мене то јако плаши, ја желим да се разумемо...“</i> <p>Очекивано је да се у наведеним ситуацијама неће појавити понашање родитеља које указује на сексуално злостављање деце – прелази се на 2.корак!</p>

2. корак: Понашање одраслих које узнемирава и како реаговати – избор учитеља/ице

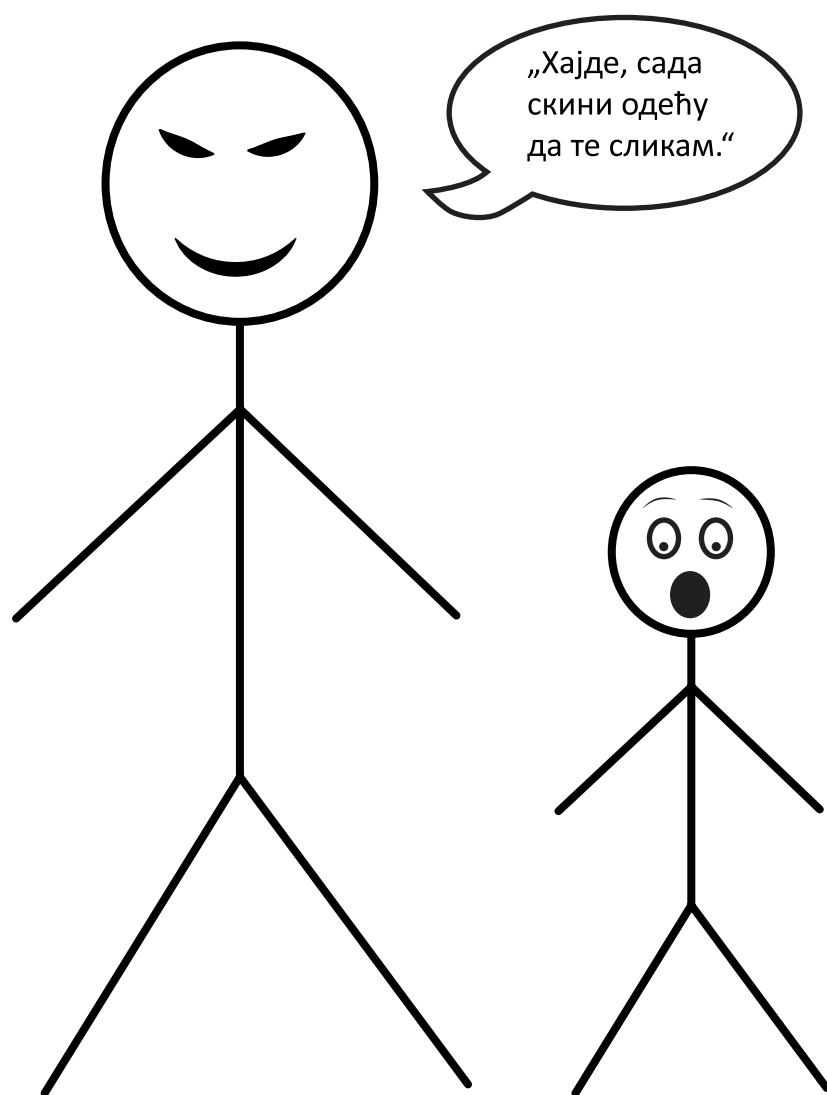
A/1 – Учитељ/ица најављује следећу активност кроз причу о томе да постоје одрасли који користе познанство и блискост са децом, као и своју моћ и ауторитет да се приближе деци преко граница пристojности. Они показују своје полне органе или додирују децу по приватним деловима тела, упућују им предлоге и комплименте који имају везе са сексом, а који се никако не смеју упућивати деци – тако да се она осећају непријатно и да су збуњена!!! Такви поступци се дефинишу као **сексуално злостављање деце** и то је **КАЖЊИВО**, јер је то **КРИВИЧНО ДЕЛО!!!**

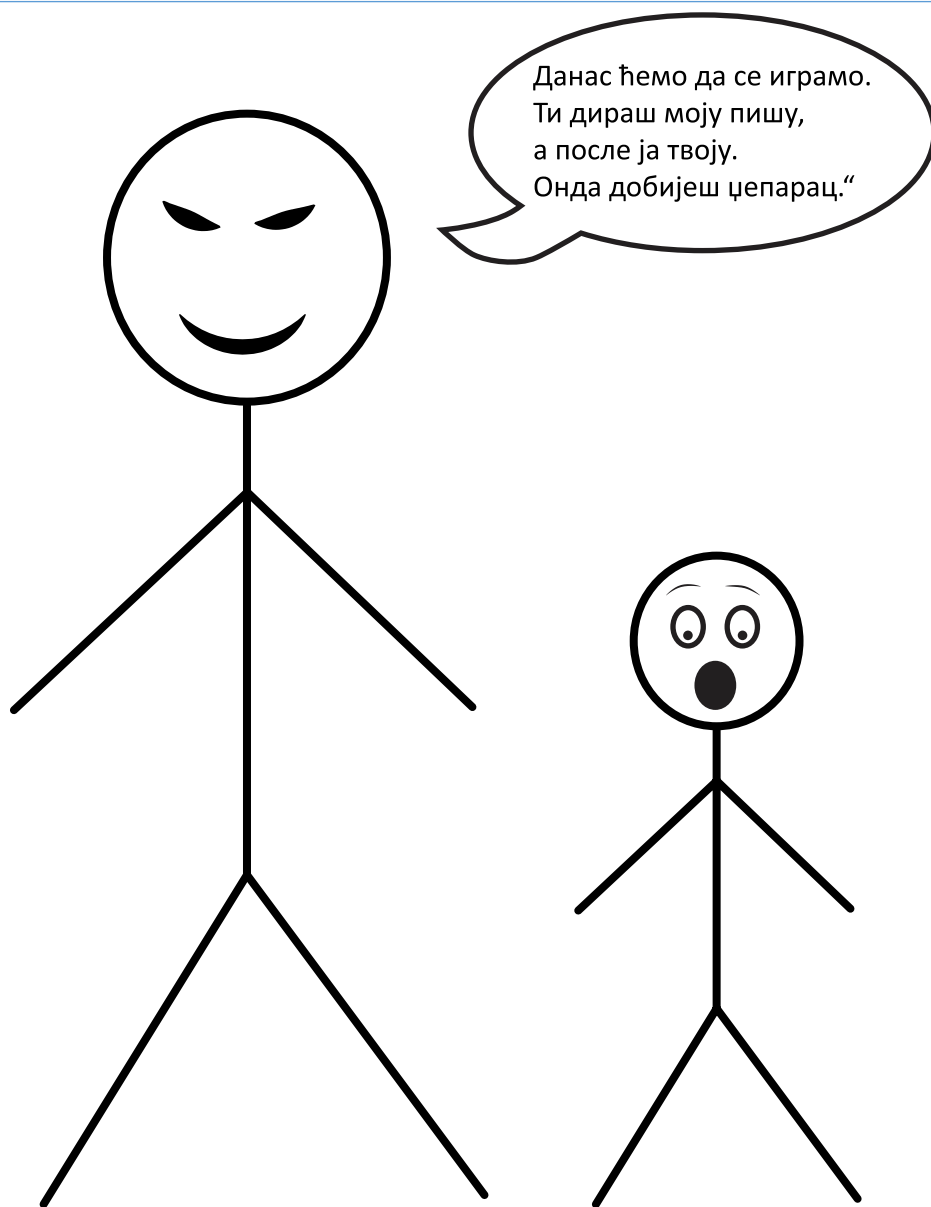
Сексуално насиље може починити БИЛО КО и БИЛО КАДА!
Сексуално насиље се може десити БИЛО КОМЕ од БИЛО КОГА!!!

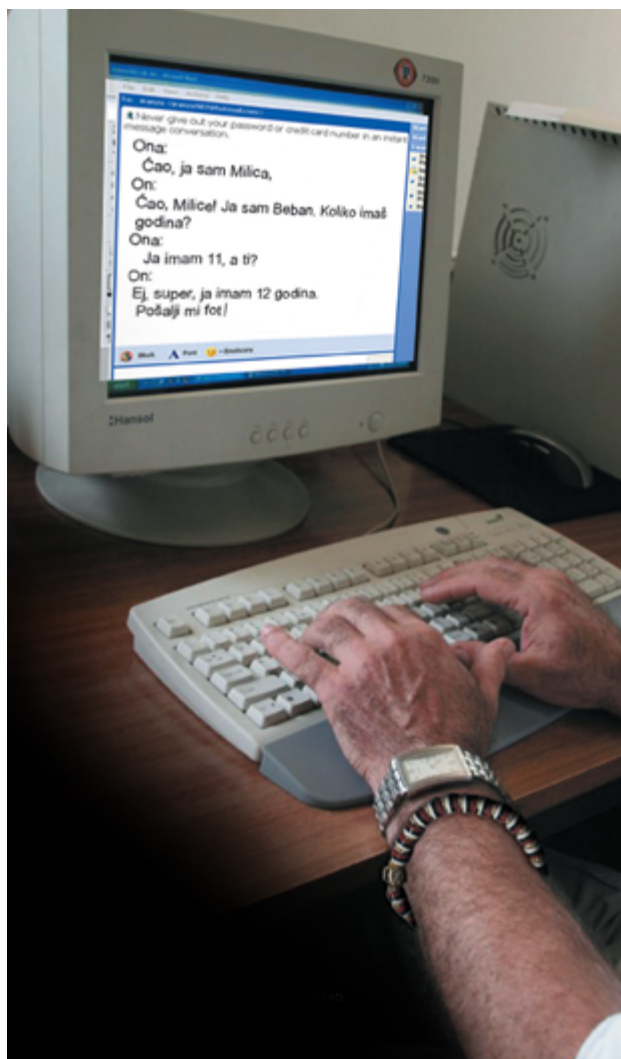
Учитељ/ица наводи да то може бити, осим родитеља (најчешће оца/очуха), и неко други близак детету – рођак, породични пријатељ, наставник, неко кога дете познаје и ко је ауторитет за дете...

- Нагласити да Конвенција о правима детета, по члану 34, наводи: *Право детета да буде заштићено од свих облика сексуалног искоришћавања и злостављања.*

A/2 – Учитељ/ица сада групише децу у мале кругове и свакој групи даје по један цртеж на коме је силуета одрасле особе која се обраћа уплашеном детету (текст написати у облачићу – за сваку малу групу различит садржај).

A/3 – Задатак за децу у малим групама је да прочитају, са листића који су добили, шта пише у облачићу и да се договоре шта би урадили, предузели у таквој ситуацији...

A/4 – Сада свака група представља свој начин реаговања на ситуацију – која се односи на сексуално злостављање одраслих над децом.

- Учитељ/ица на пано записује преформулисане и појашњене идеје деце, а онда представља листинг могућих реакција и коментарише шта се од тога већ појавило у њиховим идејама. Листинг може бити у виду [Слајда 1](#).

ЛИСТА МОГУЋИХ НАЧИНА РЕАГОВАЊА НА СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ

- да препознају опасне ситуације
- да одбију приступ насилнику
- да прекину интеракцију
- да позову у помоћ
- да не осећају кривицу
- да кажу НЕ, ако их неко непристојно додирује
- да напусте ситуацију
- да кажу одраслом од поверења шта се догодило

- **На крају нагласити** важност да се о томе отворено говори, јер се сумња на сексуално насиље или сазнање да се то некоме дешава, **МОЖЕ ПРЕКИНУТИ**, ако се каже **ОДРАСЛОЈ ОСОБИ ОД ПОВЕРЕЊА**, која ће реаговати како би заштитила дете.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Моје искуство показује да су деца врло заинтересована и активно учествују, међусобно живо размењују о томе чиме и како их родитељи плаше. Када треба да осмисле шта би урадили да се заштите (ако се нађу у ситуацијама које се разматрају на овом часу), веома су гласни и пуни идеја: пријавили би полицији, побегли из ризичне ситуације. Већина деце каже да би одмах пронашли одраслу особу којој би се поверили.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- Папир, за свако дете, на коме је приказана силуета одраслог са празним облачићем изнад главе и силуета детета - које је у страху
- Онолико цртежа, колико има група, на којима је нацртана силуета одрасле особе која се обраћа уплашеном детету (текст написан у облачићу, за сваку групу различит садржај)
- ПАНО за писање идеја, како реаговати и ПАНО са Листом могућих начина реаговања (Слајд 1).

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Јовић, Н. и Кувељић, Д. (2015): Како стварати пријатну атмосферу за учење – Ризница игара. Београд: Креативни центар

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

Ауторке:

Смиљана Грујић, психолошкиња

Гордана Меденица

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије,

Група за заштиту од насиља и дискриминације

ПРЕДМЕТ: ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

РАЗРЕД: Трећи разред основне школе

ТЕМА: Заштита од насиља

НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Сексуално насиље и узнемиравање

НАСЛОВ ЧАСА: Ако си ћутала/о да ти се догодило сексуално насиље,
значи да си се уплашила/о (ДВОЧАС)

ЦИЉЕВИ:

- Оспособљавање ученика/ца да стечена знања о видовима насиља и њиховом манифестовању у понашању користе у свакодневном животу.
- Унапређивање способности ученика/ца за прикупљање, анализу, организацију, критичку процену, примену и преношење релевантних информација.
- Ученици/е развијају реалистичне слике о себи и свету око себе, одговорности према себи и другим људима.

СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:

1. Ученици/е су упознати шта се подразумева под појмом сексуалног насиља.
2. Ученици/е препознају различите видове сексуалног насиља.
3. Ученици/е знају како да реагују када се ради о сексуалном насиљу.

САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)

А/1 Увод – Шта је сексуално насиље

- Ученици/е су се упознали са појмом сексуалног насиља.

А/2 Разумевање различитих ситуација сексуалног насиља – вежба

- Ученици/е су упознати са 3 ситуације сексуалног насиља над девојчицама и, кроз рад у малим групама и потом пленарну дискусију, са наставницом разговарају:

Шта треба да се уради у тој ситуацији, Како се дете осећа, Кома би могла да каже шта се дешава, Ко је одговоран за сексуално насиље и зашто, Шта ће да се деси ако дете ником не каже шта му се дешава, Шта треба да уради ако јој одрасла особа којој се поверило не верује.

А/3 Кључне поруке у области сексуалног насиља – завршна активност

- Ученици/е су упознати са кључним порукама у области сексуалног насиља.

МЕТОД (опис корака/активности КАКО ћемо радити)

А/1 Увод – Шта је сексуално насиље (5')

- Наставник/ца уводи ученике/це у тему наглашавајући да ће се у наредна два часа бавити упознавањем са друштвеним проблемом сексуалног насиља, као и начинима заштите од овог вида насиља.

А/2 Разумевање различитих ситуација сексуалног насиља – вежба (60')

- Наставник/ца подели ученике/це у групе (број група зависи од броја ученика/ца; уколико их подели у више од 3 групе, различите групе могу да раде исте ситуације).

- Свака група добије цедуљицу на којој је описана по једна ситуација и питања на која треба да дају одговоре у оквиру своје групе.

3 цедуље са описом ситуације и питањима за ученике/це (као и одговорима за наставнике/це):

Напомена: Одговори наведени за причу број 1 се односе и могу се користити и за приче број 2 и 3.

Ситуација 1 - Маријана

Маријана се бави спортом. Прија јој дружење са другарима који вежбају са њом, допада јој се што учи да се концентрише, то је опушта. Њен тренер је мало чудан. Често је зове у своју просторију, где су само њих двоје, и додирује је по телу, по местима на којима она мисли да не треба и говори јој да то не треба никоме да прича. Маријана је рекла родитељима да не жели више да иде на тренинге, али је срамота да каже шта се дешава на тренингу. Пронашла је изговор да је често боли стомак када иде на тренинг и да жели да прекине са тренирањем. Пронашла се у том спорту и жао јој је што ће морати да донесе такву одлуку.

Како се зове то што тренер ради Маријани?

Одговори на ово питање треба да обухвате да се овде ради о сексуалном насиљу, да је намера тренера да сексуално злоставља Маријану (додиривање по интимним деловима тела, захтев да се чува тајна која је у овом случају лоша) и користи своју позицију и Маријанино поверење да своју намеру спроведе у дело. Одрасли који на овај начин злоставља децу, треба да буде кажњен.

Шта Маријана треба да уради у овој ситуацији?

Неки од одговора треба да обухвате да Маријана треба да одбије да уради оно што тренер тражи од ње, као и да обавезно каже некоме у кога има поверења шта се дешава на тренингу, не треба да држи у тајности нити да чува ту врсту тајне. Овакву врсту тајне никада не треба чувати чак и ако је Маријана обећала да је неће одати.

Како се Маријана осећа у овој ситуацији?

Одговори на ово питање: Маријана у овој ситуацији може да има следећа осећања: страха, стида, збуњености и зато је важно да деца науче да о сексуалном злостављању не треба ћутати. Одговори на ово питање треба да обухвате поруку да деца никада нису крива за злостављање. Они који врше насиље, знају да раде нешто ружно и често захтевају од деце да никоме не говоре шта се дешава. Одрасла особа може да каже „Ово ће бити наша мала тајна“ . Али чак и ако то детету каже неко кога дете одлично познаје, дете треба да каже некоме од одраслих у кога има поверења шта се дешава.

Коме би Маријана могла да каже шта се дешава?

Одговори на ово питање треба да обухвате да Маријана у свом окружењу сигурно има неку од особа која је вољна и спремна да помогне. Дете само треба да одабере коме ће рећи и то треба да буде неко кога дете процењује као особу од поверења (одрасла особа попут родитеља, старатеља, неко од рођака, наставник/ца, неко из стручне службе школе, сестра/брат). За децу никада није лако да говоре о сексуалном насиљу, а нарочито оном које се дешава у породици, зато је нужно подржати децу да напишу поруку за маму или тату или другу особу с којом живе и о њима се сваког дана брине, а у којој би објаснили како се осећају и шта преживљавају. Уколико су злостављани од стране родитеља или блиских рођака, нужно је подржати дете да нађе одраслу особу којој ће испричати шта се дешава.

Ко је одговоран за сексуално насиље које се дешава и зашто?

Одговори на ово питање треба да обухвате да је одговорност искључиво на тренеру који је свестан да је оно што ради лоше по дете. Они који врше насиље су увек искључиво једини кривци за насиље и никакво оправдање за њих не постоји. Свака особа која приморава дете на сексуални чин или радњу

врши кривично дело и за то треба да одговара пред законом. Свако дете има право на живот без насиља.

Шта ће да се деси ако Маријана ником не каже шта јој се дешава?

Одговори на ово питање треба да садрже да ће тренер у овом случају наставити да ради оно што је до сада радио а Маријана ће се, тиме што наставља да чува лошу тајну, све више осећати уплашено, криво, небезбедно и да је лоше дете. Како време пролази, ова осећања ће јој отежавати да исприча некоме шта јој се догађа.

Напомена за учитељицу / учитеља: Може имати ефекте / трагове по психичко и физичко здравље. Неке од последица са којима се суочавају особе које су преживеле сексуално насиље могу бити осећај кривице, одбачености, осуде, неприхватања, збуњености, нарушено самопоштовање.

Ако Маријана каже некој одраслој особи шта јој се дешава, а та особа јој не поверује да је то тачно, шта треба да уради у тој ситуацији?

Одговори на ово питање треба да обухвате да је детету увек тешко да говори о свом искуству нарочито уколико је нека детету блиска особа сексуално злостављала дете, У тим ситуацијама, треба подржати дете у томе да нађе неку другу особу која може бити подршка детету да каже и спремна да помогне да се предузму мере да особа која врши сексуално насиље одговара пред законом.

Ситуација 2 - Ана

Ана живи са родитељима и има старију сестру. Воли да се дружи. Када јој родитељи нису код куће, у њихову кућу долази један рођак да је чува. Том приликом они се играју и рођак је позива да му седне у крило. Говори јој да је израсла у праву девојку, да јој дивно стоје кратке сукње, да има лепе ноге. Ани је том приликом јако непријатно, осећа страх, узнемири се и хоће у земљу да пропадне. Мама и тата пуно раде, уморни су и пуно се жртвују за њу и њену сестру, испуњавају им све жеље. Ану је страх да родитељима исприча шта се дешава јер не жели додатно да их оптерећује.

Шта Анин рођак жели у овој ситуацији? Како се зове то што рођак ради Ани?

Шта Ана треба да уради у овој ситуацији?

Како се Ана осећа у овој ситуацији?

Коме би Ана могла да каже шта се дешава?

Ко је одговоран за сексуално насиље које се дешава и зашто?

Шта ће да се деси ако Ана ником не каже шта јој се дешава?

Ако Ана каже некој одраслој особи шта јој се дешава, а та особа јој не поверује да је то тачно, шта треба да уради у тој ситуацији?

Ситуација 3 - Тереза

Тереза воли да игра игрице на компјутеру у играоници која је близу њеног стана. Родитељи је пуштају да иде сама у ту играоницу, близу је стана, сматрају да не може ништа лоше да се деси, знају колико она воли да игра игрице. Планирају да јој купе компјутер, али никако да и то дође на ред. Човек који ради у играоници је зове је да пође са њим у суседну просторију и да јој покаже још неке игрице. Том приликом, тражи јој да седне у његово крило и тврди како личи на његову сестричину. Додирује је по целом телу и говори да то не сме да каже никоме. Она је збуњена, сви причају да је продавац много фин човек, да воли децу и да је љубазан. Често деци даје мале поклоне.

Шта продавац жели у овој ситуацији? Како се зове то што продавац ради Терези?

Шта Тереза треба да уради у овој ситуацији?

Како се Тереза осећа у овој ситуацији?

Коме би Тереза могла да каже шта се дешава?

Ко је одговоран за сексуално насиље које се дешава и зашто?

Шта ће да се деси ако Тереза ником не каже шта јој се дешава?

Ако Тереза каже некој одраслој особи шта јој се дешава, а та особа јој не поверује да је то тачно, шта треба да уради у тој ситуацији да уради?

- После рада у групама представник/ца групе прочита ситуацију, а учитељ/ица води групну дискусију користећи питања на која су групе одговарале.

А/3 Кључне поруке о сексуалном насиљу – завршна активност (25')

- Учитељ/ица деци дели папир са задатком да попуне празна места у реченицама које су пред њима.

На крају сваке реченице, налазе се измешана слова и задатак ученика/ца је да направе речи којима ће употпунити реченицу.

Пример: Ниси ти _____ ако те неко сексуално злоставља. (В К И Р А) или (В К И Р). Одговор би дакле био: Ниси ти крива/крив ако те неко сексуално злоставља.

Папир са задатком

1. Имам право да будем _____ (З Б Д А Е Б Н Е)
2. _____ није касно да кажеш одраслој особи од поверења. (К Д Н А И А)
3. Реци некоме коме _____ (Ј Е Ш У В Р Е)
4. Твоје _____ припада _____ (О Т Л Е) (Б Т Е И)
5. Имаш _____ да кажеш ____ (Р В О А П) (Е Н)
6. Ако ти одрасла особа којој си се поверио/ла _____, пронађи другу. (Е Н) (Е Р У В Ј Е)
7. Постоје лоше и добре тајне. Никада нико не сме да те примора да чуваш _____ тајну (Ш О Л У)

Напомена за учитељицу / учитеља - Решења теста су: безбедан, никада, верујеш, тело-теби, право-не, не-верује, лошу.

Шта је важно да деца разумеју и усвоје на овом часу:

- Једна од базичних људских потреба је **потреба за љубављу**. Различити људи исказују своју љубав тако што се држе за руке, размењују загрљаје пољупце. Већини људи додир је важан у свакодневном животу. Треба разликовати такву врсту додира, од непримерених додира других људи који препознајемо по томе што нам не прија и ствара непријатност, који нас плаши и од кога нам се повраћа.
- **Нису сви одрасли људи опасни**, већина их је добронамерна, уважава децу, воли да се игра са њима на начин који је примерен и у складу је са потребама деце.
- Без обзира на године и сродство са одређеном особом, **нико** било да је млад или да је стар, **нема право да децу вређа, понижава, плаши и да тражи од деце да никоме не говоре то што се дешава између њих и деце**.
- **Одрасла особа која воли дете** неће повести дете ни на једно место док не обавести његове/е родитеље. **Никада неће** претити детету, нити ће тражити да дете не говори то што се дешава међу њима. Када се одрасла особа тако понаша, дете треба да зна, да та одрасла особа жели да искористи дете, да она има потребу да повреди дете, и оствари сопствено задовољство и интерес. У таквим ситуацијама одрасла особа може лепо говорити, може бити љубазна, може вам куповати нешто што ви јако волите и желите да имате, а немате, али таква одрасла особа **НЕМА ДОБРЕ НАМЕРЕ**. У тој ситацији јако је важно да научимо децу да кажу некој другој особи у коју имају поверења шта се дешава. Ако им та особа не верује, не треба да одустану већ да нађу другу особу којој верују и која ће нешто предузети.
- Нико од одраслих особа **не сме да одвлачи дете на тајна места**, тражи од њега да скине одећу, покушава да додирне део тела, нарочито делове тела које покрива купаћи костим, затражи од детета да додирује његове/е делове тела, фотографише дете без одеће, даје непримерене комплименте на рачун дететовог изгледа, одеће, тела...
- Одрасла особа која на овај начин задовољава своје сексуалне потребе изводи недозвољене радње и **овакво понашање се кажњава законом**. Описане ситуације на којима су групе радиле представљају кршење закона и починиоцима тих дела прети строга казна. Зато је важно да се такве особе пријаве.

- Деци треба нагласити да, и ако се нађу у оваквој ситуацији, **деца никад нису крива за то што се дешава**. Одрасле особе имају обавезу да заштите децу, а основно дечије право је заштита од сексуалног искоришћавања било које врсте.
- **На ком месту и ко може бити насилник**: Сексуално насиље се може догодити на било ком месту (школи, код куће, на тренингу, улици...). Сексуално насиље могу вршити родитељи / старатељи, рођаци, наставнице или наставници, старија сестра/брат, друг / другарица. Насилник може бити свако и може се догодити у свакој породици. Срећом, не догађа се у свакој и има пуно одраслих особа којима дете може да верује.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Слојевитост овог часа је богатство. Посветите се сваком сегменту.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- **Прилог 1**: 3 цедуље са описом ситуације и питањима за ученике/це

Ситуација 1 - Маријана

Маријана се бави спортом. Прија јој дружење са другарима који вежбају са њом, допада јој се што учи да се концентрише, то је опушта. Њен тренер је мало чудан. Често је зове у своју просторију, где су само њих двоје, и додирује је по телу, по местима на којима она мисли да не треба и говори јој да то не треба никоме да прича. Маријана је рекла родитељима да не жели више да иде на тренинге, али је срамота да каже шта се дешава на тренингу. Пронашла је изговор да је често боли стомак када иде на тренинг и да жели да прекине са тренирањем. Пронашла се у том спорту и жао јој је што ће морати да донесе такву одлуку.

Како се зове то што тренер ради Маријани?

Шта Маријана треба да уради у овој ситуацији?

Како се Маријана осећа у овој ситуацији?

Коме би Маријана могла да каже шта се дешава?

Ко је одговоран за сексуално насиље које се дешава и зашто?

Шта ће да се деси ако Маријана ником не каже шта јој се дешава?

Ако Маријана каже некој одраслој особи шта јој се дешава, а та особа јој не поверује да је то тачно, шта треба да уради у тој ситуацији?

Ситуација 2 - Ана

Ана живи са родитељима и има старију сестру. Воли да се дружи. Када јој родитељи нису код куће, у њихову кућу долази један рођак да је чува. Том приликом они се играју и рођак је позива да му седне у крило. Говори јој да је израсла у праву девојку, да јој дивно стоје кратке сукње, да има лепе ноге. Ани је том приликом јако непријатно, осећа страх, узнемири се и хоће у земљу да пропадне. Мама и тата пуно раде, уморни су и пуно се жртвују за њу и њену сестру, испуњавају им све жеље. Ану је страх да родитељима исприча шта се дешава јер не жели додатно да их оптерећује.

Шта Анин рођак жели у овој ситуацији? Како се зове то што рођак ради Ани?

Шта Ана треба да уради у овој ситуацији?

Како се Ана осећа у овој ситуацији?

Коме би Ана могла да каже шта се дешава?

Ко је одговоран за сексуално насиље које се дешава и зашто?

Шта ће да се деси ако Ана ником не каже шта јој се дешава?

Ако Ана каже некој одраслој особи шта јој се дешава, а та особа јој не поверује да је то тачно, шта треба да уради у тој ситуацији?

Ситуација 3 - Тереза

Тереза воли да игра игрице на компјутеру у играоници која је близу њеног стана. Родитељи је пуштају да иде сама у ту играоницу, близу је стана, сматрају да не може ништа лоше да се деси, знају колико она воли да игра игрице. Планирају да јој купе компјутер, али никако да и то дође на ред. Човек који ради у играоници је зове је да пође са њим у суседну просторију и да јој покаже још неке игрице. Том приликом, тражи јој да седне у његово крило и тврди како личи на његову сестричину. Додирује је по целом телу и говори да то не сме да каже никоме. Она је збуњена, сви причају да је продавац много фин човек, да воли децу и да је љубазан. Често деци даје мале поклоне.

Шта продавац жели у овој ситуацији? Како се зове то што продавац ради Терези?

Шта Тереза треба да уради у овој ситуацији?

Како се Тереза осећа у овој ситуацији?

Коме би Тереза могла да каже шта се дешава?

Ко је одговоран за сексуално насиље које се дешава и зашто?

Шта ће да се деси ако Тереза ником не каже шта јој се дешава?

Ако Тереза каже некој одраслој особи шта јој се дешава, а та особа јој не поверује да је то тачно, шта треба у тој ситуацији да уради?

• Прилог 2: Папир са задатком

1. Имам право да будем _____ (З Б Д А Е Б Н Е)
2. _____ није касно да кажеш одраслој особи од поверења. (К Д Н А И А)
3. Реци некоме коме _____ (Ј Е Ш У В Р Е)
4. Твоје _____ припада _____ (О Т Л Е) (Б Т Е И)
5. Имаш _____ да кажеш ____ (Р В О А П) (Е Н)
6. Ако ти одрасла особа којој си се поверио/ла _____, пронађи другу. (ЕН) (Е Р У В Ј Е)
7. Постоје лоше и добре тајне. Никада нико не сме да те примора да чуваш _____ тајну (Ш О Л У)

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Министарство просвете, науке и технолошког развоја (2015). „Приручник за превенцију родно заснованог насиља“; Приредила: Смиљана Грујић.

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

Ауторке:

Смиљана Грујић, психолошкиња

Гордана Меденица

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије,

Група за заштиту од насиља и дискриминације

ПРЕДМЕТ: ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

РАЗРЕД: ЧЕТВРТИ

ТЕМА: Дечија права су универзална, једнака за све

НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: Увођење дечијих права у разред

НАСЛОВ ЧАСА: Заштита од насиља (ДВОЧАС)

ЦИЉЕВИ:

- Ученици/е препознају стереотипне родне улоге, као и да се упознају са појмом родних улога и увиде постојање различитих родних улога и фактора од којих оне зависе.
- Ученици/е познају појам сајбер насиља и секстинга и препознају потенцијалне ризике и начине заштите од сајбер насиља и узнемиравања.

СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:

1. Ученици/е знају да препознају осећања детета које је изложено насиљу.
2. Ученици/е препознају да и дечаци могу бити жртве насиља.
3. Ученици/е препознају ризичне ситуације које се тичу сексуалног насиља и сајбер насиља и основе заштите детета.

САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)

ПРВИ ЧАС: ПЕПЕЉУГ

А/1 Род и пол у причи „Пепељуг“

- Ученици/е су упознати са појмовима рода и пола кроз причу „Пепељуг“

А/2 Насиље у породици

- Ученици/е разумеју да су „кроз историју, деца одувек трпела насиље у породици, и девојчице и дечаци“.

ДРУГИ ЧАС: ПРИЧА КОЈА ЧЕКА СВОЈ КРАЈ

А/1 - Како се заштитити од сексуалног насиља

- Ученици/е су кроз „Причу која чека свој крај“ упознати са различитим начинима реаговања како би се избегле ситуације сексуалног насиља

МЕТОД (опис корака/активности КАКО ћемо радити)

ПРВИ ЧАС

А/1 - Род и пол у причи „Пепељуг“ - Учитељ/ица прочита причу „Пепељуг“ и након тога подели је свој деци да имају испред себе на папиру. Замоли их да је свако за себе још једном прочита и упозна се са њеним садржајем. Затим, учитељ/ица започиње дискусију постављањем следећих питања:

- Да ли вас ова прича подсећа на неку бајку?
- Која је разлика између ове приче овако написане и оне коју сте знали од пре?

- Са ученицама и ученицима треба да се дође до закључка да су у причи промењене улоге ликовима по полу.

А/2 - Насиље у породици - Садржај приче на занимљив начин представља помоћ за отварање теме насиља у породици и пружа увид да и дечаци, као и девојчице, могу бити изложени насиљу.

- Затим, учитељ/ица отвара дискусију о ситуацији описаној у причи: „Кроз историју, деца су одувек трпела насиље, и девојчице и дечаки.“

- *Како се дечак у овој причи осећа?* (позвати децу да подвуку у причи нека од осећања која уочавају и да додају своје изјаве шта они мисле како се дечак осећа; учитељ/ица записује на табли)

- *Шта ради очух? Како се зове његово понашање?* (учитељ/ица именује и записује на табли: насиље у породици, емоционално злостављање)

- *С ким дечак разговара о својим осећањима? Кога се пожалио?* (маца)

- *Ко у стварном животу може да буде вилењак за децу?* (одрасла особа од поверења; учитељ/ица записује на табли које све одрасле особе деца препознају да могу да им верују да би била уз њих кад им је потребна помоћ; важно је направити разлику да маца или други кућни љубимац или друг / другарица могу да саслушају дете и „утеше“ на различите начине, међутим, помоћ и заштиту може да пружи одрасла особа и зато је важно обратити јој се;)

- Учитељ/ица заокружује овај час тиме што најављује следећи: „Ова прича је имала срећан крај. На следећем часу ћемо да разговарамо о томе када се дете осећа усамљено – да ли прича може да има и другачији крај?“

ДРУГИ ЧАС

A/1 - Како се заштитити од сексуалног насиља - Учитељ/ица прочита „Причу која чека свој крај“ и након тога подели је свој деци да имају испред себе на папиру.

- Након што су ученици/е прочитали и свако за себе причу, учитељ/ица замоли свако дете понаособ да причу заврши онако како жели о томе шта је Марија урадила. Пишу 10 минута.

- Затим, учитељ/ица свако дете понаособ пита: „Шта је Марија урадила?“ Одговоре групише тако што на табли отвара бар две категорије: срећан и несрећан крај. Називе категорија ће исписати тек на крају, кад и последње дете каже како је завршило причу.

Могући завршеци који припадају срећном крају су: „Марија је рекла родитељима и потражила помоћ“, „Предомислила се да крене на сусрет с Јованом“, „Изашла је из куће, пошла да се нађе са Јованом, уплашила се и ипак се вратила“, „Кад је Марија видела колико је Јован старији од ње, отрчала је и побегла“, и др.

Могући завршеци који припадају несрећном крају су: „Отишла је да се сретне са Јованом и ушла у његов ауто“, „Јован је одвео Марију својој кући“, „Изненадила се колико је старији и хтела да оде, а он јој је рекао да ће онда послати њене слике свима, посебно њеним родитељима“, „Покушала је пита старију сестру за савет, али она јој је рекла да је досадна и нема времена да је слуша“.

- Кад су се сва деца изјаснила, учитељ/ица исписује називе категорија „срећан крај“ и „несрећан крај“ и именује да је у једној категорији правилно, а у другој неправилно поступање. Друга категорија означава да се ради о опасној ситуацији која носи ризик за живот и безбедност детета и она се може избећи поступањем које је наведено у првој категорији.

- Овим методом је очекивано да ће деца чути велики број начина како да се избегне опасна ситуација. Учитељ/ица ће се захвалити свакоме од њих за предложен завршетак (јер су у оваквој реалној ситуацији могући и срећан и несрећан крај) и похвалити сва решења која воде срећном крају.

- Учитељ/ица завршава час **Слајдом 1**. Текст са **Слајда 1** ће учитељ/ица унапред припремити, тако да свако дете иштампану копију понесе кући.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Овај двочас даје широке могућности за пленарну дискусију и важно је брижљиво чувати фокус, исказати своје вештине фасилитације и структурирања размене.

ПРИЧА 1: ПЕПЕЉУГ

Некада давно живео један несрећни младић. Отац му је умро, а мајка је кући довела новог мужа, удовца са двојицом синова. Очух нимало није волео младића. Све добре ствари, лепе речи и слаткиши били су намењени само његовим синовима. Они су добијали модерну одећу, изврсну храну и све што су пожелели. А за једног младића није било баш ничега. Није било одеће, већ старе одбачене гардеробе његове полубраће. Није било посебних јела, само остатака хране. Није било повластица, па чак ни одмора, јер је он морао напорно да ради читав дан, снабдева их намирницама, кува, пере одећу и чисти целу кућу.

Тек му је предвече било допуштено да седне мало усред пепела крај кухињске пећи. Током тих дугих усамљених вечери често би заплакао и разговарао са мачком. Мачка би му рекла: „Мјау“, што је заправо значило „Главу горе! Имаш нешто што ниједан од твоје полубраће нема, а то је лепота.“ И заиста је било тако. Чак и одевен у дроњке и с лицем прљавим од пепела, он је био привлачан младић, док су његова полубраћа, упркос елегантној одећи, била врло неугледниаи неспретна.

Једног дана, у њихову кућу почела је да пристиже дивна нова одећа, ципеле и накит. Краљица је приређивала бал, и полубраћа су се спремала да присуствују свечаности. Све време су стајали пред огледалом. Младић им је помогао да се обуку. Није се ни усудио да пита: „А шта је са мном?“, јер је врло добро знао одговор: „Ти? Драги мој дечаче, ти остајеш код куће да опереш посуђе, изрибаш подове и поспремиш кревете за своју полубраћу. Доћи ће кући врло уморни и поспани.“ Након што су браћа и њихов отац отишли на бал, младић обриса сузе и рече мачки: „О боже, тако сам несрећан!“, а мачка промрља: „Мјау“.

Тада блесак светла преплави кухињу и појави се вилењак. „Не бој се, младићу!“, рече вилењак. „Ветар ми је донео твоје уздахе. Знаш да желиш да идеш на бал. И отићи ћеш!“

„Али како могу овако одевен у дроњке?“, одговори тужно дечак. „Слуге ће ме отерати!“. Вилењак се насмеши. Једним покретом његовог чаробног штапића, јадни младић се нашао у прекрасној одећи, најлепшој коју је царство икада видело. „Сада када смо решили питање одеће“, рече вилењак, „морамо да ти набавимо лепу кочију. Прави господин никада не иде пешице на бал! Брзо! Донеси ми бундеву!“, нареди он младићу. „Ох, наравно!“, рече он вилењаку, журећи по бундеву. Вилењак се затим обрати мачки: „Ти, донеси ми седам мишева!“. Сироти младић се убрзо врати са бундевом, а мачка са седам мишева које је уловила у подруму. „Добро!“ узвикну вилењак. Један замах његовог чаробног штапића и – гле, чуда над чудима! – бундева се претвори у светлуцаву кочију, шест мишева у шест белих коња, док седми миш постаде кочијашица у прекрасној хаљини. Младић није могао да верује својим очима. „Ја ћу те представити на двору. Ускоро ћеш видети да ће принцеза, у чију част се приређује бал, бити очарана твојим добрим изгледом. Али, не заборави! Мораш да напустиш плес у поноћ и да се вратиш кући. То је време када чаролија престаје. Кочија ће се претворити у бундеву, коњи у мишове, а кочијашица ће се такође поново претворити у миша. И ти ћеш опет бити одевену дроњке и носићеш клопне уместо ових сјајних плесних ципела! Разумеш?“. Младић се намеша и рече: „Да, разумем!“. Када је младић ушао у плесну дворану у палати, настала је тишина. Сви су се зауставили у пола реченице како би се дивили његовој елеганцији, његовој лепоти и грациозности. „Ко би то могао да буде?“, људи су питали једни друге. Два полубрата су се такође питали ко је био новајлија, јер им никада не би пало на памет да је тај лепо младић њихов полубрат који разговара с мачкама!

Тада принцеза примети његову лепоту. Пришла му је и љубазно га замолила за плес. И на велико разочарење све остале младе господе, плесала је са њим читаве вечери. „Ко сте ви, прекрасни младићу?“, непрестано га је запиткивала принцеза. Али, младић је само говорио: „Зар је важно ко сам ја?! Ви ме ионако више никада нећете видети.“ „Ох, али хоћу. Прилично сам у то сигурна!“, одговорила му је. Сироти младић одлично се забављао на балу, но, одједном је зачуо звук сата како откуцава поноћ. Сетио се вилењака и без речи поздравља истрагао се из руке принцезе и потрчао низ степенице. Док је трчао, изгубио је једну од својих плесних ципела, али ни на тренутак није помислио да се заустави и покупи је. Побегла је и нестао у ноћи. Принцеза, која се лудо заљубила у њега, подигла је његову ципелу и изјавила да ће се удати за човека коме та плесна ципела буде одговарала. Рекла је својим стражаркама: „Идите и тражите свуда младића коме би ова ципела одговарала. Нећу бити задовољна док га не пронађете!“ Тако су стражарке покушале да обују ципелу свим младићима који живе у краљевству. Када је једна од стражарки дошла до куће у којој је младић живео са очухом и полубраћом, затражила је да ципелу пробају сви младићи у кући.

Два полубрата нису успела да угурају ни ножни прст у ципелу. Када је стражарка упитала да ли има неких других младића у кући, очух је одговорио да нема. Међутим, баш јој је тада мачка привукла пажњу, повлачећи јој ногу до кухиње. Ту је седео један младић на пепелу. Стражарка је покушала да му навуче ципелу и, на њено изненађење, савршено му је пристајала. „Тај ужасно неуредан младић једноставно није могао да буде на балу“, бесно одбруси очух. „Реците принцези да би требало да се уда за једног од мојих синова!. Зар не видите колико је ружан овај младић?!“ Одједном је ућутао, јер се појавио вилењак. „Доста је!“, узвикнуо је он подигавши чаробни штапић. И за трен, младић се појавио у предивном оделу, блистајући од младости и лепоте. Његов очух и полубраћа су се загледали у њега, сви у чуду. А стражарка је рекла: „Пођи са мном, згодни младићу! Принцеза чека да вас запреси својим вереничким прстеном!“ Тако је младић радосно отишао са њом. Принцеза се удала за њега неколико дана касније и живели су срећно и задовољно до краја живота. А, што се тиче мачке, она је само рекла: „Мјау!“.

Извор: Cinderella stories:www.ucalgary.ca/-dkbrown/Cinderella.html

ПРИЧА 2: ПРИЧА КОЈА ЧЕКА СВОЈ КРАЈ

Марија живи у згради на трећем спрату, иде у пети разред, бави се глумом. Сви који је знају, диве се њеној лепоти и сви јој говоре да изгледа старије за свој узраст. Има доста другарица и другова, стидљива је и са њима не дели шта се дешава у њеном животу. Не би могла да се похвали тиме да има најбољу другарицу. Слободно време користи сурфујући по нету. Живи са родитељима који доста раде како би јој омогућили све што жели да има. Недавно је на Инстаграму видела да је „запратио“ згодан дечко, по њеној процени мало старији од ње, који јој се одмах допао. Отворен је, разуме је и са њим може да подели све оно што јој се дешава у животу, а што нико други, према њеном мишљењу, не би разумео. Са Инстаграма, брзо су прешли на Фејс и тамо размењивали безброј порука дневно. Посебно јој се допало што је показао интересовања за њена осећања, хобије, породицу, пријатеље. Полако је постао део њеног живота и схватила је да је један дан без њега чини празном и тужном. Са осмехом на лицу, могла је да констатује да се по први пут у животу заљубила. Он је био њена прва мисао ујутру и последња увече.

Јован је био неко са ким је желела да подели све. Пре пар дана, Јован јој је рекао да је и он заљубљен у њу и замолио је да размене нешто слободније фотографије него иначе. Чинило јој се узбудљиво и водила се мишљу да жели да уради оно што је он тражио од ње. Прво је послала фотографију без мајице која је Јована одушевила, а онда је замолио и за једну на којој ће бити потпуно нага. Мислила је да је то јако необично и стидела се и био је страх, али је ипак послала и такву фотографију, јер је то пуно значило Јовану. Редовно му је слала фотографије и њихово дописивање се наставило интензивнијим током. Врло брзо након тога, Јован је тражио од ње да се чују преко Вибера и да почну да комуницирају и тако што ће се видети. То јој се допало. Једва је дочекала тај тренутак и решила да не дели утиске ни са родитељима ни са другарицама јер није хтела да јој било шта поквари осећање среће.

Јован има 27 година и живи у свом великом стану. Отац му ради у иностранству као капетан брода и Јован има и више него што му треба, јер му отац испуњава све жеље и доноси ствари из свих крајева света, а мајка ради цео по цео дан. Јован је модеран, има најновији модел телефона, мотор и ауто. Друштво га воли, јер је све што има несебично дели. Има пса Лоли, расе добермана. Јован је програмер, јако рано је почео да се занима за компјутере и нема тога што на њима не уме да уради. Воли екстремне спортове, брзе моторе, скакање падобраном, летење и параглајдинг. Увек је у друштву, често прави журке у свом великом стану и те журке су увек врло посећене. Од малена, компјутери су му велика љубав, игрице уз које је развио љубав према компјутерима, а после тога и програмирање и безброј могућности које му интернет даје. Посебно ужива у остваривању контакта са младим девојкама преко интернета. Када упозна девојку која задовољи његове критеријуме лепоте, младости и спремности за отворену комуникацију, врло је љубазан, срдчан и говори девојкама оно што желе да чују. Контакт успоставља тако што се интересује за њихове животе, детаље о њиховим породицама, пријатељима, интересовањима и страховима. Врло је пажљив на почетку комуникације и бира како ће се представити. Важно му је да девојкама са њим буде пријатно и да остави утисак да је особа којој се може веровати и која уме да чува тајну и да ће бити присутан увек када је то потребно.

Како избећи ризике?

- Кажи „НЕ“ - имаш право да кажеш НЕ било коме ко покуша да те додирне на начин који ће код тебе изазвати осећање страха, нелагоде, забринутости, непријатности
- Не дели личне информације о себи, породици или пријатељима чак и када процењујеш да неко има позитивне намере- подеси мере заштите на највиши могући ниво
- Никада се не састај са неким кога си упознао само у онлајн свету, без пратње одрасле особе
- Приликом логовања на неку друштвену мрежу прочитај упутства за безбедно коришћење те мреже и заштити рачунар анти вирус програмима
- Неке тајне никада не треба чувати-нико нема право да тражи од тебе да чуваш тајну о насилничком понашању и узнемиравању. Људи који деци раде ружне ствари често кажу деци да не смеју никоме да испричају о ономе што се догодило
- Ако се дешава нешто што те брине, кажи одраслој особи у коју имаш поверења. У твом окружењу постоји бар једна одрасла особа у коју можеш да имаш поверења и која може да ти помогне (родитељ/старатељ, члан породице, педагог/шкиња, наставник/ца, психолог/шкиња)

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

Више о ризицима онлајн комуникације, секстингу и онлајн сексуалном узнемиравању, може се прочитати у приручницима:

1. Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и УНИЦЕФ (2016). „Дигитално насиље - Превенција и реаговање“;
2. Инцест Траума Центар – Београд (2013). „Tagged“ Образовни пакет: Филмски пакет (основни филм и 4 пратећа) и Приручник за заштиту деце и младих од сајбер насиља и примену у редовном наставном програму основних и средњих школа;

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
РАЗРЕД:	ПЕТИ
ТЕМА:	Упознавање основних елемената програма
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Права и одговорности
НАСЛОВ ЧАСА:	Конвенција о правима детета – универзални закон у корист детета (ДВОЧАС)
ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">Ученици/е знају шта је Конвенција о правима детета УН и препознају државу као врховног гаранта права.Ученици/е разумеју кључне карактеристике права детета.	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">Ученици/е разумеју сексуално насиље над децом као пример кршења права детета на заштиту од насиља и заштиту од сексуалног искоришћавања и злоупотребе.Ученици/е су упознати са статистичким подацима о сексуалном злостављању деце (ко су жртве, ко су насилници, колика је учесталост у општој популацији).Ученици/е знају да је у случају сексуалног насиља одговорност увек на страни насилника и да препознају значај пријављивања насилника.	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
ПРВИ ЧАС	
А/1 Концепт људских и дечијих права	
<p>- Ученици/е су упознати са појмовима људских и дечијих права</p> <p>- Једна од кључних тековина савременог света је концепт људских права. Свест и сагласност у свету да је неопходно дефинисати нужни минимум права који ће безусловно бити гарантован свима у свету је суштински напредак света после 2. светског рата. А корак даље је препознавање да за децу то није довољно добро, већ да је неопходно формирати нови списак који препознаје и уважава специфичности деце, односно специфичности њихових потреба.</p> <p>То препознавање довело је до усвајања Конвенције о правима детета 20. новембра 1989. године у Генералној скупштини Уједињених нација.</p>	
А/2 Кључне карактеристике права детета	
<p>- Ученици/е разумеју да су урођеност, универзалност, недељивост, неotuђивост карактеристике права детета и да сва права из Конвенције припадају сваком детету (универзалност) од момента кад се роди (урођеност) – не мора никако да их "заслужи". Нико не може да му одузме било које право из било ког разлога (неotuђивост), нити да му нека права да, а нека не (недељивост).</p>	
А/3 Садржај Конвенције о правима детета	
<p>- Ученици/е разумеју да је Конвенција универзални закон који на једном месту и целовито дефинише сва права детета. Садржи 54 члана - све врсте права детета која су испреплетана. Не постоје више или мање важна права, јер сва заједно чине целину.</p>	
ДРУГИ ЧАС	
А/1 Концепт заштитног права и сексуално злостављање деце	
<p>- Ученици/е разумеју да појам заштитног права подразумева да деца буду заштићена од свих облика злоупотребе, занемаривања и злостављања (дечји рад, сексуална и економска злоупотреба деце, употреба дроге, учешће деце у оружаним сукобима, брига о деци избеглицама, малолетничка делинквенција, насиље и физичко злостављање).</p>	

- У “**Причи о Јани**” ученици/е препознају више облика занемаривања и злостављања, са посебном пажњом на сексуалном насиљу.

- Ученици/е разумеју да **сексуално злостављање деце** представља било који вид експлоатације детета млађег од 16 или 18 година у циљу сексуалног задовољења и уживања одрасле особе и обухвата: опсцене телефонске позиве, показивање иначе покривених делова тела и воајеризам, миловање, снимање порнографских фотографија, покушај да се обави сексуални однос, силовање, инцест и дечју проституцију. **Инцист** је сексуално злостављање детета од стране одрасле особе од поверења која је у позицији моћи и представља ауторитет за дете.

А/2 Родно засновано насиље и сексуално злостављање

- Ученици/е разумеју појам родно заснованог насиља.

- Ученици/е разумеју да је **сексуално насиље родно засновано насиље** – врше га најчешће мушкарци, а изложене су му најчешће девојчице. Прва Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији 2015. год. показала је да је у сваком одељењу - где су деца узраста од 10 до 18 година - 4 деце која су током живота преживела неки вид сексуалног насиља. Уз то, још 4 деце у сваком одељењу познаје друга или другарицу који имају ово искуство. Током протеклих 12 месеци, 2 деце у сваком школском одељењу је изложено сексуалном насиљу. Али постоји притисак да се о томе не прича. Притисак се састоји и у томе што већина у друштву одржава слику да сексуалног злостављања деце нема или да се догађа спорадично, па онда дете које је изложено сексуалном насиљу мисли да је једино и да је оно одговорно за насиље. То никад није тачно! Увек је једино насилник одговоран за насиље које врши! Не може дете да уради ништа због чега би злостављање било оправдано.

А/3 Заштита од сексуалног злостављања

- Ученици/е разумеју како се могу заштитити од сексуалног насиља.

- Ученици/е разумеју да **дете не лаже о сексуалном насиљу!** Треба га похвалити за храброст да говори о томе, охрабрити га да са одраслом особом којој верује разговара о томе. Треба му рећи да је само насилник крив за то што се десило и да он мора да буде пријављен полицији. Детету треба рећи да има људи који се баве овим проблемом и који умеју да помогну, да је то Инцест Траума Центар – Београд и да се свакако треба и њима обратити.

МЕТОД (опис корака/активности КАКО ћемо радити)

ПРВИ ЧАС

А/1 Концепт људских и дечијих права

- На инструкцију наставнице/наставника, **ученици/е асоцирају на појам дете**. Техником асоцијација ментално ћемо их увести у тему: дете, карактеристике детета, положај детета у друштву.

- Уколико нико од деце није поменуо, наставник/ца пита да ли асоцијација може да буде и “дечија права”.

А/2 Кључне карактеристике дечјих права

- Користећи њихове одговоре, наставник/ца обликује **основне информације о Конвенцији о дечјим правима УН** (списак дечијих права која морају бити гарантована сваком детету на свету од момента кад се роди док не напуни 18 година; списак усвојен у УН 1989. године и потписница је и наша држава).

А/3 Садржај Конвенције о правима детета

- Наставник/ца најављује да ће сада да се баве правима, играјући се. Разбројавањем ученике/це подели у трочлане тимове и каже им да ће један члан/ица тима из кесице извући један члан Конвенције и имати 2 минута да чланицама и члановима свог тима објасни пантомимом који је члан извукао. Сваки тим добија по један примерак Конвенције и каже им се да имају 5 минута да се подсети Конвенције и пробају да договоре неке знаке у пантомими. Потом почиње играње.

- Тимским играњем пантомиме (објашњавањем насумично извученог права пантомимом) деца ће детаљније размотрити права, уочити сличности међу њима (тражећи знаке за појмове који се понављају), али и њихову разноврсност. Истовремено ће унапређивати вештине тимског рада, сарадње, невербалне комуникације.

- Након сваког откривања члана, наставник/ца осмишљава питање о ситуацији у којој породица не обезбеђује детету остварење тог конкретног права – шта се тада дешава?

- Користећи одговоре ученика/ца, наставник/ца апострофира улогу државе у контролисању и обезбеђивању остварености права сваког детета (нпр. право на образовање – шта ако родитељи не шаљу своје дете у школу, јер ни они сами не разумеју да је школа важна: школа обавештава Центар за социјални рад о непохађању, Центар за социјални рад одлази у породицу, саветује, објашњава, прати; ако и даље дете не иде у школу родитељи могу бити кажњени, чак и затвором, дете им може и одузето...). Овом вођеном дискусијом покушавамо да ученике/це водимо ка новим, напреднијим увидима, нпр.: породица не поступа увек у интересу детета и то треба препознати и на то реаговати; држава увек мора да заштити дететова права, да обезбеди њихово остварење - штити дете, ако је потребно, и од његове породице; до реакције државе долазимо обраћањем њеним органима – најефикасније је обраћање полицији на 192.

- У последњих пет минута првог часа наставник/ца тражи да свако смисли и каже завршетак реченице коју она започне. Реченица коју треба завршити: „**Право детета да буде безбедно значи...**”

ДРУГИ ЧАС

А/1 Концепт заштитног права и сексуално злостављање деце

- Наставник/ца започиње тражећи да они који желе заврше реченицу: “Свако дете има право да...”. Овим постижемо да за врло кратко време (минут, два) буде споменут значајан број права из Конвенције и да свако дете ментално буде враћено у причу о дечијим правима.

- Наставник/ца најављује да ће прочитати причу о којој ће после разговарати. Читање и коментарисање **“Приче о Јани”** подстаћи ће децу да повежу права из Конвенције са животним ситуацијама у којима се конкретно дете може наћи. Такође ће помоћи да увиде шта се мисли под неопходношћу да држава буде гарант дечјих права и да интервенише ако породица не ради свој посао како треба. И наравно, отвориће причу о сексуалном насиљу над децом и отпочети рушење табуа.

- Кад прочита причу, наставник/ца ће поделити иштампан примерак сваком детету. Кад се заврши час, свако дете носи причу кући.

- Наставник/ца пита за утиске о причи. Ученици/е који желе, коментаришу. Пита које смо врсте насиља препознали, деца наводе. Усмерава их да препознају и сведочење насиљу (и како не подлећи улози пуких посматрача/ица) и игнорисање насиља као посебне проблеме. Пита их да наведу која права из Конвенције су Јани прекршена. По потреби допуњава (пун одговор гласи: Чл. 19., Чл. 18., Чл. 12., Чл. 6.)

А/2 Родно засновано насиље и сексуално злостављање

- Наставник/ца пита како се девојчица осећала, шта су чули у причи о њеним осећањима. По чему је психолошкиња видела да се нешто догађа са Јаном? Позива их да то подвукну у причи. Када деца заврше, прочитају шта су подвукли, а наставник/ца именује: „**То су знаци упозорења**“. Нека деца не покажу ниједан знак, јер су научила да све крију дубоко у себи и своја осећања не показују. **То што не видимо знаке упозорења, не значи да сексуалног насиља нема и да се није догодило.**

- Наставник/ца дефинише сексуално злостављање деце, наводи основне статистичке податке (распрострањеност, ко је жртва, ко је насилник...)

А/3 Заштита од сексуалног злостављања

- Наставник/ца наглашава право детета да буде заштићено од сексуалног искоришћавања и злоупотребе (Члан 34.) и да сваком детету буде обезбеђено поштовање сваког, па и овог права. Пита их да се сете шта када породица то не обезбеђује и тражи од њих да препознају на који начин је држава обавезна да интервенише.

- Из овог примера видимо да породица није заштитила дете. Тада у заштиту ступа држава која се на то обавезала УН Конвенцијом. Уз то, важно је знати да је Република Србија 2010. године ратификовала и Ланзарот Конвенцију. Ова Конвенција посебно говори о спречавању и заштити деце од сексуалног злостављања. Обе конвенције кажу да су следеће службе у обавези да штите децу: школа, полиција, центар за социјални рад, дом здравља, организације цивилног друштва које раде на теми насиља, тужилаштво и суд.

- Задатак је наставника/це да унапред припреми листу контаката служби у граду (или на општини где се налази школа) и да има одштампан примерак за свако дете. Важно је обратити пажњу да су наведени тренутно важећи бројеви телефона и да су све укупне информације важеће. Свако дете носи свој примерак кући (заједно са „Причом о Јани“), са назнаком да контакте користи у случају потребе, за себе или за некога коме затреба.

Напомене:

Деци ће бити обезбеђено да на овом часу учествују у разговору слободно и да износе своја размишљања о теми, те да изнесу и недоумице и поставе питања, али ће наставник/ца водити рачуна о времену да би стигла да са децом свакако излиста:

- Основне дефинишуће и статистичке чињенице о овој појави (погледати ниже: Лекције за наставнике/це)
- Неопходну реакцију у случају сазнања о злостављању.

Никако не смемо реализовати час тако да на крају деци остане замагљено да ли се то уопште дешава у њиховом окружењу, да ли има везе са родним карактеристикама, како реаговати и да ли пријавити починиоца ако сазнамо за ову врсту насиља.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

- Примена пантомиме у учењу Конвенције показала се одлично. Деци је то веома интересантно, заиста уживају играјући се, а уче на много квалитетнији начин уочавајући финесе и препознајући све аспекте права који се јављају. Ипак, препоручујем да им се понуди могућност да се кроз секцију даље баве Конвенцијом на овај начин, јер је један час реално недовољан. Постоји могућност да се чак организује такмичење у познавању Конвенције овом методологијом. Наша искуства су одлична.

- Кад је реаговање на “Причу о Јани” у питању, можете очекивати да деца буду изненађена, затечена, али и да много отвореније и спремније него што сте претпоставили прихвате чињенице о сексуалном злостављању деце и да лако (много лакше од одраслих) формирају адекватан став према овој појави. Имала сам прилике да чујем да деца исказују задовољство што се о теми разговара. Уколико се јави неверица, она се најчешће односи – не на чињенице које чују о самој теми, већ на то што им ово може бити први час икада на којем се о овој теми отворено разговара.

- Моја искуства показују да нема разлога да очекујете икакве тешкоће у реализацији овако планираног часа. Некад се деси да деца кажу да је тема грозна и да им није јасно зашто причамо о нечему тако страшном. Сложимо се да није пријатно, али објаснимо да је потребно говорити о сексуалном злостављању деце зато што оно постоји и није ретко, а кад ћутимо о томе помажемо злостављачима да остану неоткривени и отежавамо жртви да изађе из ситуације злостављања. Деца разумеју и прихватају то објашњење.

- Некад се деси да неко од деце затражи да изађе и ово је час на коме то треба допустити без питања и коментара, без обзира каква нам је пракса иначе.

- Некад се деси да неко крене да се шали или смеје као реакција на тему (ово је баш ретко). То заустављамо, кажемо да претпостављамо да није било лоше намере, али да нас статистика о којој смо говорили обавезује да тему сексуалног злостављања деце увек коментаришемо са свешћу да нас вероватно управо слуша и дете које је жртва. Деца овакво објашњење прихватају и поштују без изузетка.

ПРИЛОЗИ

Прилог 1. Картице права

<p>Члан 1: Ти си дете и за тебе важе права из ове Конвенције док на твојој рођенданској торти не засветли 18 свећица</p>	<p>Члан 2: Сва права из Конвенције примењују се на сву децу и сва деца ће бити заштићена од свих облика дискриминације</p>
<p>Члан 3: Сви поступци који се тебе тичу предузимаће се у твојим најбољим интересима и држава ће водити бригу о теби уколико родитељи или старатељи то не чине</p>	<p>Члан 4: Држава је дужна да обезбеди испуњење твојих права предвиђених овом Конвенцијом</p>
<p>Члан 5: Држава мора да поштује права и одговорности родитеља да ти обезбеде бригу и васпитање у складу с твојим развојним могућностима.</p>	<p>Члан 6: Имаш право на живот и право да ти буде обезбеђен развој и опстанак</p>
<p>Члан 7: Имаш право на име и држављанство, право да знаш ко су ти родитељи и право на њихово старање.</p>	<p>Члан 8: Држава има обавезу да штити твоје име, држављанство и породичне везе</p>
<p>Члан 9: Имаш право да живиш са својим родитељима, осим ако је одвајање од њих боље за тебе, а и тада имаш право да будеш у контакту с њима</p>	<p>Члан 10: Ако си одвојен/а од родитеља а желиш да будеш с њима, државне границе за тебе не постоје</p>
<p>Члан 11: Држава мора да те штити од отмице и мора да помогне ако желиш да се вратиш у домовину</p>	<p>Члан 12: Имаш право да слободно изразиш своје мишљење и да се њему посвети дужна пажња у свим питањима која те се тичу</p>
<p>Члан 13: Имаш право да тражиш, примаш и дајеш информације и идеје свих врста, без обзира на границе</p>	<p>Члан 14: Имаш право на слободу мишљења, савести и вероисповести, уз одговарајуће усмеравање од стране родитеља</p>
<p>Члан 15: Имаш право на слободно удруживање и мирно окупљање</p>	<p>Члан 16: Имаш право на заштиту од мешања у твоју приватност, породицу, дом или личну преписку и право на заштиту од напада на твоју част и углед</p>
<p>Члан 17: Имаш право да тражиш информације које те интересују, а држава мора да те заштити од штетних материјала и информација</p>	<p>Члан 18: Родитељи треба заједнички да брину о теби, а држава да им у томе помогне</p>
<p>Члан 19: Имаш право да будеш заштићен/а од свих облика занемаривања и злостављања, а држава треба да ти то обезбеди</p>	<p>Члан 20: Уколико се деси да останеш без породице, имаш право на посебну заштиту и одговарајућу бригу</p>

Члан 21: Ако дођеш у ситуацију да треба да те усвоје, имаш право да то буде изведено онако како је најбоље за тебе	Члан 22: Уколико дођеш у ситуацију да будеш избеглица, имаш право на посебну заштиту
Члан 23: Ако си физички и/или ментално ометен/а у развоју, имаш иста права као и остали, а такође имаш и право на посебну негу, образовање и оспособљавање за рад	Члан 24: Имаш право на најбољу здравствену заштиту
Члан 25: Ако држава непосредно води рачуна о теби, она мора и да проверава како ти је	Члан 26: Имаш право на социјалну заштиту и осигурање
Члан 27: Имаш право на одговарајући животни стандард који родитељи треба да ти обезбеде, а држава да им у томе помогне	Члан 28: Имаш право да ти држава обезбеди бесплатно основно образовање, а уколико желиш и више, на основу твојих способности. Дисциплина у школи се спроводи у складу са деčјим правима и људским достојанством
Члан 29: Образовање треба да развија твоју личност и способности, треба да те припреми за активан друштвени живот и научи да поштујеш своју културу и културе других народа и група	Члан 30: Уколико си припадник неке мањине, имаш право на своју културу, веру и језик
Члан 31: Имаш право на слободно време, игру и одмор, као и да учествујеш у културним и уметничким активностима	Члан 32: Имаш право на заштиту од рада који је штетан за твоје здравље или омета твој развој и образовање
Члан 33: Имаш право на заштиту од употребе дрога и коришћења у њиховој производњи и продаји	Члан 34: Имаш право на заштиту од сексуалног искоришћавања и злоупотребе, укључујући и порнографију и проституцију
Члан 35: Држава мора да те заштити од отмице, продаје или трговине децом	Члан 36: Држава мора да те заштити од било ког вида искоришћавања које је штетно за тебе
Члан 37: Нико не сме да те мучи, окрутно поступа према теби или кажњава, незаконито хапси или лишава слободе. Заштићен/а си од смртне казне и доживотне робије. Ако дослеш у затвор имаш право на контакт са породицом и правну помоћ.	Члан 38: Ако имаш мање од 15 година имаш право да не учествујеш у рату, а у оружаним сукобима имаш право на посебну бригу и заштиту
Члан 39: Ако си био/ла изложен/а оружаним сукобима, мучењима, занемаривању, злоупотреби или искоришћавању имаш право на помоћ у физичком и психичком опоравку	Члан 40: Уколико дођеш у сукоб са законом имаш право да се с тобом поступа достојанствено и уз уважавање

ПРИЧА О ЈАНИ

Прича о Јани не одражава стварне ликове, већ је ауторка саставила на основу свог дугогодишњег рада на месту школске психолошкиње.

Јана има 11 година, живи у Београду и иде у 4. разред. Мајка ју је довела код психолошкиње и испричала да постоји насиље у породици. Јани се дешавају ружне ствари, како каже «од кад зна за себе». Јанин тата доводи до тога да се она осећа врло лоше. Стално јој прети, плаши је, уцењује, виче, а и када није љут на њу никада јој не говори лепе ствари, није нежан према њој. Кад није љут, он се прави да Јана не постоји. Посебну забринутост и страх код Јане и њене маме изазива то што је тата улазио у купатило док се туширала, тражио да је посматра нагу, коментарисао њен изглед на начин који је збуњује и плаши. Покушао је да је додирне по интимним деловима тела, али је она успела да то избегне.

Осећања која је психолошкиња приметила код Јане су страх, стид, узнемиреност, туга, беспомоћност и нада која се губи да ће икада бити боље, али и нада да би одлазак негде где ће их отац тешко наћи могао бити једини излаз.

Понашања која код Јане могу да се примете су повлачење у себе, поремећаји у спавању, недостатак концентрације и воље (не може да учи и иде у школу, претерано брине за мајку и брата, осећа кривицу због лажи и тајни на које је принуђена). Јана се налази у «стању потпуне предаје» - не буни се, пристаје на све, што је за њу једини начин преживљавања, као и у «стању сталне побуђености» - штреца се, све је узнемири и уплаши, деца у школи кажу да је много плашљива.

- Лекције за наставнике/це:

О Конвенцији: (Из Приручника за ГВ за 5. разред)

Генерална скупштина Уједињених нација усвојила је 1948. године Универзалну декларацију о људским правима. Овај документ подразумевао је и права детета. Посебне потребе детета изискују и посебну пажњу те су Уједињене нације 1959. године усвојиле Декларацију о правима детета. Декларација (изјава) нема законско, правно дејство, већ представља моралну обавезу. Конвенција је једна врста закона, уговор који правно обавезује земље које га потпишу или «ратификују». Стога је 20. новембра 1989. године Генерална скупштина Уједињених нација усвојила Конвенцију о правима детета. Она је ступила на снагу 1990. године. Конвенција о правима детета је уговор Уједињених нација који прецизира која све права припадају деци. Она поставља основне стандарде за добробит деце на различитим стадијумима њиховог развоја. Конвенција је универзални закон који на једном месту и целовито дефинише сва права детета, уместо да се права детета решавају низом међународних закона и договора. Она почива на четири темељна принципа: 1

1. право на живот, опстанак и развој које држава мора да обезбеди сваком детету у максимално могућој мери (члан 6),
2. недискриминација - свој деци припадају једнака права, без обзира на расу, боју, пол, језик, вероисповест, политичко или друго уверење, национално, етничко или социјално порекло, имовинско стање, онеспособљеност, рођење, или други статус детета, његовог родитеља или законског старатеља (члан 2),
3. најбољи интерес детета - у свим поступцима који се тичу детета његов најбољи интерес имаће приоритет (члан 3),
4. уважавање мишљења детета - право детета да изрази своје мишљење у свим стварима и поступцима који га се непосредно тичу и да се то његово мишљење узме у обзир (члан 12).

Конвенција садржи 54 члана, који одређују поједине врсте права. Можемо разликовати четири групе права: Право на опстанак — обухвата право на живот и право на задовољавање основних егзистенцијалних потреба (исхрана, кров над главом, адекватан животни стандард, медицинску негу);

Право на развој - укључује све оно што је важно за нормалан и потпун развој свих потенцијала детета (право на образовање, на игру, слободно време и рекреацију, на културне активности, на приступ информацијама и слободу мишљења, изражавања и вероисповести);

Заштитно право — траже да деца буду заштићена од свих облика злоупотребе, занемаривања и злостављања (дечји рад, сексуална и економска злоупотреба деце, употреба дроге, учешће деце у оружаним сукобима, брига о деци избеглицама, малолетничка делинквенција, насиље и физичко злостављање);

Партиципативно право — даје деци могућност да буду активни учесници у животу своје заједнице (право на слободно изражавање свог мишљења и на учешће у одлучивању о стварима које их се непосредно тичу, право на удруживање и мирно окупљање).

Конвенција има за циљ унапређивање положаја деце у друштву, при чему се наглашава да је свако дете пре свега појединац којем припадају људска права од рођења. Она садржи све врсте дечјих права која су испреплетана. Не постоје више или мање важна права, јер сва заједно чине целину.

ИСТИНЕ И ЗАБЛУДЕ О ПРАВИМА ДЕТЕТА

(Из Приручника за ГВ за 5. разред)

Деца имају права да раде шта хоће!

НЕТАЧНО. Права детета не значе апсолутну слободу чињења. Учећи да има права дете учи да права имају своја ограничења, да иста та права припадају и другима и да остваривањем сопствених права не сме угрозити друге у остваривању њихових права.

Највеће обавезе у остваривању Конвенције о правима детета припадају родитељима! НЕТАЧНО. Највећа одговорност и обавеза је на држави. Улога родитеља јесте најзначајнија и држава мора да поштује право и одговорност родитеља да усмеравају своје дете сходно његовим могућностима. Истовремено, држава мора да помогне родитељима у остваривању њихове одговорности тако што ће обезбедити развој установа, капацитета и служби за заштиту деце, и остварити материјалну помоћ када је то неопходно.

Више права за децу - мање права за одрасле!

НЕТАЧНО. Смисао права детета није замена ауторитета или анархија, већ стварање предуслова за остваривање људских права сваког појединца без обзира на узраст. Поштовати права детета значи обезбедити живот и развој у сигурности и здравом окружењу које подстиче остваривање дететових потенцијала да би дало допринос друштву и као дете и кад одрасте.

Нека права су важнија од других!

НЕТАЧНО. Нема више, односно мање важних права, не постоји хијерархија права. Реч је само о томе да свако право у одређеној ситуацији за поједино дете може постати најзначајније и да његово остваривање/заштита постаје приоритет.

Дајемо деци права, а шта је с њиховом одговорношћу!? Нека покажу да заслужују своја права!

НЕТАЧНО. Као прво, не дајемо ми деци права и права се не заслужују, већ им она припадају самим рођењем. Као друго, залажући се за остваривање сопствених права, деца развијају осећај одговорности и поштовања права других појединца и група. Окружење које уважава дете као личност и партнера истовремено значи и подстицај за одговорно делање.

Деца нису довољно зрела да учествују у доношењу важних одлука!

НЕТАЧНО. Да ли је нека одлука важна за само дете, знаћемо тек онда када га то питамо. У животу сваког детета и на свим узрастима постоје ствари које га се директно тичу и које су за њега/њу важне. Много је тема и садржаја у породици, школи, заједници о којима дете може и треба да буде саслушано, а његово/њено мишљење уважено. Ако се на правилан начин узму у обзир дечји ставови, и мишљења и одлуке које се на њима заснивају биће вредније и смисленије.

Наметањем одговорности деци се нарушава право на мирно и срећно детињство! НЕТАЧНО. Стварање околности у којима деца имају могућност да кажу, да делују и да буду вреднована не носи само по себи негирање детињства. Тиме што ће имати већу контролу над властитим животом, не значи да ће имати мање времена за игру и више брига, већ да ће његов развој бити потпунији и богатији.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Приручник за Грађанско васпитање за 5. разред ОШ

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
РАЗРЕД:	ШЕСТИ
ТЕМА:	Први корак – уочавање проблема у заједници
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Уочавање проблема у друштвеној заједници и Извештавање и дискусија о проблемима
НАСЛОВ ЧАСА:	Ставови и вредносни систем и Извештавање – ШТА САМ НАУЧИЛА/О? (ДВОЧАС)
ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">Ученици/е уочавају више проблема који постоје у друштвеној заједници у којој живе (држава, град – место, насеље, школа, породица...).Ученици/е прикупљањем података и истраживањем доступног материјала уче да раздвајају битно од небитног, уче се критичком мишљењу и формирању сопственог става о нечему.Ученици/е који презентују вежбају јавни наступ, говорништво, аргументацију ставова, а ученици/е који слушају, вежбају активно слушање, постављање питања, критичко мишљење.	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">Ученици/е разумеју да је сексуално насиље један од проблема који постоји у свакој друштвеној заједници.Ученици/е, кроз анализу доступног материјала, уче о насиљу, врстама насиља, поступању у ситуацијама насиља, поступању у ситуацијама када им се дете које је изложено насиљу повери, као и о начинима реаговања одређених установа у друштву које треба да се баве овим проблемом.Ученици/е уочавају одговорност друштва, државе, власти, школе, родитеља и других одраслих, као и могућност детета да обелодани насиље и потражи помоћ.	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
ПРВИ ЧАС: СТАВОВИ И ВРЕДНОСНИ СИСТЕМ	
А/1 Мапирање проблема у друштвеној заједници	
- Ученици/е су упознати са проблема који постоје у друштвеној заједници у којој живе.	
А/2 Истраживање проблема насиља над децом	
- Ученици/е тимски истражују одабрана 4 проблема у друштвеној заједници: 1. Родна равноправност; 2. Електронско насиље; 3. Трговина људима; 4. Сексуално злостављање деце – кроз А) Посету организацији која се бави одабраном темом и детаљно проучавање њене официјелне интернет странице и Б) Анкетирање најмање пет особа из свог окружења (породица, школа, спортски клуб и др.)	
А/3 Припрема презентација проблема који су истражили	
- Ученици/е тимски припремају презентацију проблема који су истражили и сами бирају начин прикупљања података о проблему, представљања резултата и презентације истраживања проблема као проблема у друштвеној заједници.	
ДРУГИ ЧАС: ИЗВЕШТАВАЊЕ И ШТА САМ НАУЧИЛА/О	
А/1 Презентације истраживања ученика –ца на 4 задате теме	
- Ученици/е презентују своја истраживања проблема у друштвеној заједници и резултате до којих су дошли истраживањем.	
А/2 Дискусија о задатим проблема у друштвеној заједници	
- Ученици/е дискутују о задатим темама и презентацијама.	

ПРВИ ЧАС

А/1 Мапирање проблема у друштвеној заједници

- На почетку часа наставник/ца ученицима/ама каже да ће данас да се баве истраживањем одређених појава у друштвеној заједници у којој живимо и друштву, уопште, а то је постојање одређених проблема у друштву.

- У својој припреми за час, наставник/ца ће погледати унапред сваки од предложених филмова, изабраће један од њих:

“Улице”, доступно на: Фестивал Слободна зона

“Деца са станице Лењинградски”, доступно на: Фестивал Слободна зона

“Хајде да причамо о сексуалном насиљу” продукција Инцест Траума Центра –Београд (2015)

- Наставник/ца приказује филм, а после пројекције филма следи кратка дискусија о утисцима које је на њих оставио садржај филма. -

- Наставник/ца предлаже да ученици/е наброје све проблеме које су уочили да постоје у друштвеној заједници, а приказана у филму. Када ученици/е спомену проблем насиља, наставник/ца тражи да одреде које све видове насиља су видели у филму, који све видови постоје и даје дефиницију сексуалног насиља над децом. (5 минута)

- Потом их пита да ли ти проблеми постоје и у нашој друштвеној заједници, држави, граду, месту где живе, школи, породици... тражећи да ученици/е наведу примере за које су чули на било који начин (медији, у разговору, у школи...).

- Уз помоћ ученика/ца и кроз вођену дискусију, наставник/ца одређује најважније проблеме који постоје у друштвеној заједници и записује их на табли, тако да проблем сексуалног насиља над децом буде издвојен као посебан проблем.

А/2 Истраживање проблема насиља над децом

- Следећа активност се односи на поделу ученика/ца у групе. Затим, наставник/ца кратко објасни да ће деца у групама радити на истраживању проблема у друштвеној заједници и шта ће им бити домаћи задатак. *Теме су: 1. Родна равноправност 2. Електронско насиље 3. Трговина људима 4. Сексуално злостављање деце.*

- У зависности од броја ученика/ца у групи, формирамо 4 – 5 група са 4 до 5 ученика/ца по групи. Ако имамо 5 група, 2 групе могу да се баве проблемом сексуалног злостављања деце, а остале 3 другим предложеним проблемима.

- Теме записане на цедуљама извлаче из шешира и наставник/ца одређује за сваку тему по једног ученика/цу који ће се на њој ангажовати. Потом се групе формирају тако што се остали ученици/е окупљају око изабране теме за коју се опредељују сами или уз подстицај наставника/це и прилазе већ изабраном вршњаку/вршњакињи одређеном од стране наставника/це. (5 минута).

- Ученици/е добијају задатке и препоруке за рад у групи. Сами или уз помоћ наставника/це деле задужења у групи и договарају следеће кораке у истраживању и изради приказа проблема за наредни час.

- **Домаћи задатак** има две фазе током које су деца у потрази за одговорима дефинисаним у унапред припремљеном Упитнику:

А) Посета организацији која ради на теми и детаљно проучавање официјелне интернет странице одабране организације

Б) Анкетирање најмање пет (5) особа из свог окружења (породица, школа, спортски клуб, ваннаставна активност, и др.)

- Да би одговорили задатку, до следећег часа ученици/це треба да посете једну установу/организацију која ради на задатој теми и да детаљно проуче официјелну интернет страницу:

1. [Родна равноправност](#) – Центар Е8
2. [Електронско насиље](#) – Нет патрола
3. [Трговина људима](#) – АСТРА
4. [Сексуално злостављање деце](#) – Инцест Траума Центар – Београд

- Контакт и сачињавање договора са представницима установе/организације преузима наставник/ца. Неопходно је да им то најави на почетку школске године, провери њихову спремност за учешће и прецизно уговори начин сарадње и очекивања које има да би деца добила све неопходне информације на лицу места.

Ако нека од наведених организација није у вашем граду, користите алтернативе следећим редоследом:

- а) Контактирајте наведену организацију и распитајте се да ли има огранак или сарадничку организацију која је активна у вашем граду. У случају позитивног одговора, то је ваше одредиште.
- б) Задатак је да деца детаљно проуче официјелну интернет страницу наведене организације и на тај начин потраже одговоре.

- Помоћ у истраживању им представља Упитник са питањима на која у току истраживања треба да одговоре различити актери. Питања су следећа:

1. Ко су најчешће жртве, а ко насилници? Зашто је то тако?
2. Зашто никада не смемо да окривљавамо жртву?
3. Зашто је „бити прави савезник/савезница“ жртви важно?

А/3 Припрема презентација проблема који су истражили

- Задатак сваке групе је да за следећи час припреме презентацију проблема који су истраживали. Начин представљања резултата прикупљања података о проблему и презентације истраживања датог проблема као проблема у друштвеној заједници ученици бирају сами. Предложени су им неки од могућих начина представљања проблема, као што су: пано, power point презентација, стрип, предавање уз цртеже, фотографије, кратак филм....

- Подсећање на правила презентације (време, начин, подела задатака у групи...)

Правила приказа проблема:

- време приказа проблема (5 -7 минута по групи),
- питања ученицима/ама „предавачима/предавачицама“ се постављају после завршеног приказа, а општа дискусија следи после приказа свих проблема,
- не прекидати презентерку/презентера – питања, коментари могући су после приказа проблема (осим ако сам/а није другачије испланирао/ла свој приказ)
- слушање свих приказа пажљиво, активно уз потпуно међусобно уважавање
- говорника/ца и осталих који слушају, као и теме коју заступају без обзира на наше лично слагање или неслагање с изнесеним ставовима.

- Активност давања упутства о раду, изворима података и задатака за групе - укупно 10 минута

- На крају часа кратка евалуација часа. „На овом часу највише ми се допало.... зато што и данас се осећам...“ (3-5 минута)

ДРУГИ ЧАС

А/1 Презентације истраживања ученика/ца на 4 задате теме

- Ученици/е презентују истраживања проблема у друштвеној заједници: 1. [Родна равноправност](#); 2. [Електронско насиље](#); 3. [Трговина људима](#); 4. [Сексуално злостављање деце](#).

- Наставник/ца проверава да ли су све групе спремне за приказ проблема. Пита их како се осећају пред наступ и похвали да су урадили задатак који је јако важан и да ће од њих сигурно даље учити неко ко о тој теми није пуно знао или се затекао под ризиком.

- Подсећање на кратка правила презентовања (која могу бити написана и стављена на видно место у учионици). Наставник/ца обавештава ученике/це којим редоследом ће излагати податке које су прикупили и који је главни циљ часа (детаљније упознавање проблема у друштвеној заједници).

Правила приказа проблема (исто као горе).

- Презентација радова ученика/ца по темама (30 - 35 минута). После сваког излагања дозвољена су кратка питања присутних и објашњења ученика/ца уз асистенцију наставнице/ка

А/2 Дискусија о 4 задата проблема у друштвеној заједници

- После свих презентација наставник/ца почиње кратку вођену дискусију о подацима које смо добили на овом часу, усмерава ученике/це да мисле о важности бављења овим проблемима, а нарочиту пажњу посвећује проблему сексуалног злостављања деце. Подсећа их да ће на наредном часу бирати проблем којим ће се бавити у току ове школске године и замоли их да добро размисле о свему што су данас чули, истраже сами проблем који их занима и идуће недеље дођу спремни за избор проблема. (7 - 10 минута).

- Питања која су деца постављала једни другима после групне дискусије могу бити смерница наставнику/ци у ком правцу треба да иде. Важно је да већу пажњу посвети проблему сексуалног злостављања деце, користећи ученичку презентацију, али и податке које има о томе, као и питања која су се код ученика/ца појавила на ту тему.

- Час завршити реченицом “Најважније што сам данас сам научио/ла...” или ставити четвртину табака хамера на врата / таблу са овим насловом где ће ученици/е на крају часа записивати шта су најважније научили тог дана.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Сценарио и припрема за овај час су потпуно у складу са планом и програмом ГВ за шести разред и имају све активности које су иначе Приручником за наставнике/це планирани за ову наставну тему и наставну јединицу. Новина је то што се сексуално злостављање деце издваја као посебан проблем.

Методом коришћења филма и видео материјала на очигледан и ученицима/ама пријемчив начин представљамо проблеме у заједници. Ученици/е могу да буду изненађени филмом и темом која ће бити отворена, али то је уобичајено, јер се у нашој средини о томе веома мало говори. Потребно је ученицима/ама објаснити да је то постојећи проблем, тражити од њих да се сете да ли су некада чули да неко прича о томе, читали негде (у новинама, на интернету..) о томе и ученици/е ће веома лако прихватити да причају о овом проблему, као и другима. Понудите им и покажите резултате Инцест Траума Центра - Београд, статистичке податке и интернет адресе које могу да посете.

Могуће је да ученици/е емоционално реагују на сцене из филма. И то је нормално. Пустите их пар минута да саберу своје емоције, па крените у дискусију.

Ако наставник/ца нема могућности да прикаже филм, може користити овде понуђен репертоар из Увода или садржај који одговара, а предложен је у оквиру других предмета, као и Приручник Инцест Траума Центра – Београд „Здрави избори за децу“ који је адекватан и за час одељењског старешине.

Код избора проблема које ће ученици/е истраживати, наставник/ца треба да буде пажљив/а и да познавајући своје ученике/це, предложи проблеме за које сматра да ће им бити интересантни за истраживање. На пример, предложиће им као битан и веома присутан проблем у друштву – проблем насиља, а у оквиру њега издвојиће као посебан и важан – проблем сексуалног злостављања деце, а потом питати ученике/це шта мисле о томе који је још проблем присутан и важан за решавању у нашем друштву, граду, насељу где живимо и тако подстаћи ученике/це да изнесу своја запажања и интересовања за одређене проблеме и њих уврстити као 3. или 4. проблем који ће истраживати и чији ће приказ представити на идућем часу.

Пружите ученицима/ама могућност да вас консултују до идућег часа, покажу вам докле су стигли, питају, кажу недоумице како би дошли што спремнији на час. У зависности од вас и самих ученика/ца комуникација се може успешно обављати и електронским путем, а можете им дати и термин неке паузе када сте у школи.

Методом вођене дискусије отварамо различита питања и теме које се односе на проблеме у друштву, усмеравамо начин процене, анализе, изражавања ставова, мишљења, идеја о датој теми, с нарочитом пажњом када говоримо о сексуалном злостављању деце.

Упућивањем ученика/ца на истраживање проблема, прикупљање података о проблему и припремом презентације за наредни час ученици/е пролазе кроз прву фазу израде пројекта (прикупљање података, коришћење различитих извора информација..), формирају сопствени став о проблему, уче о проблемима у друштву, долазе до нових података о сексуалном злостављању деце и почињу да размишљају о овом проблему као нечему што се дешава сада и овде, а не тамо негде далеко. Тако долазе до размишљања шта и ко може урадити да се тај проблем спречи, умањи, реши и ко све и на који начин у друштвеној заједници у којој живе треба да се бави овим проблемом.

Презентација самосталних радова ученика/ца даје им могућност да прикажу своје виђење проблема у друштвеној заједници и проблема сексуалног злостављања деце. У својим презентацијама обухватиће сва важна питања, статистичке податке из истраживања и одређену иницијативу и предлог шта даље, шта се може урадити на том пољу.

Ученици/е-предавачи/це имају могућност да искажу свој став и мишљење о важности бављења овим проблемом, да укажу на постојање проблема и одговорност друштвене заједнице.

Презентацијом и других проблема који су изабрани за анализу на претходном часу ученици/е ће стећи слику друштвене заједнице у којој живе и проблема који су у тој заједници заступљени, битни и чекају на решавање. Моћи ће да упореде податке, да доведу у везу проблеме један с другим, као и међусобну условљеност у настајању и решавању истих.

Панои, слајдови, предавања... или неки други продукт ученичких група је производ истраживања проблема и тимског рада ученика/ца и треба да садржи све битне информације о проблему.

Ученици/е веома воле ове начине рада и радо прихватају да резултате свог учења или истраживања овако прикажу.

Потребно је обезбедити да се поштују правила презентације и предвиђено време. Наставник/ца треба да буде спреман да реагује у свакој ситуацији која је нејасна или ученике/це доводи у недоумицу, а код дискусије постављањем питања на које презентерке и презентери немају сасвим јасан и припремљен одговор.

Продукти рада ученичких група треба у договору с ученицима/ама да остану изложени у учионици или неком другом zgodном месту у школи, како би запослени, родитељи и други ученици/е могли да их виде и уче из њих.

Наставник/ца треба да има спремне флајере / текстове са кратким упутством шта урадити ако... и интернет адресама и телефонима институција којима могу да се обрате.

Моје искуство показује да деца имају велико интересовање и врло су мотивисани да наставе да раде на теми сексуалног насиља над децом.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- У својој припреми за час, наставник/ца ће погледати унапред сваки од предложених филмова, изабраће један од њих:

“Улице”, доступно на: Фестивал Слободна зона

“Деца са станице Лењинградски”, доступно на: Фестивал Слободна зона

“Хајде да причамо о сексуалном насиљу” продукција Инцест Траума Центра – Београд (2015)

- официјелне интернет странице организација коју ученици/е треба да посете
- www.ijasamuztebe.org.rs и www.incesttraumacentar.org.rs

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Приручник за грађанско васпитање за 6. разред ОШ (за наставнике/це и за ученике/це)

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

Ауторке:

Љиљана Јовић, психолошкиња, наставница грађанског васпитања

Снежана Ракић, дипломирана педагошкиња

ПРЕДМЕТ:	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
РАЗРЕД:	СЕДМИ
ТЕМА:	Грађанин/ка
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Одговоран и активан грађанин/ка и Активизам грађана/ки
НАСЛОВ ЧАСА:	Одговоран и активан грађанин/ка - „Несаломиви“ (ДВОЧАС)

ЦИЉЕВИ:

- Ученици/е препознају знања, вештине, ставове и поступке којима се одликују одговоран и активан грађанин и грађанка.
- Ученици/е разумеју значај активизма грађанки и грађана и преузимања одговорности за развој и унапређење друштва, с посебним нагласком на активизам грађана/ки у различитим ситуацијама кршења основних људских и дечјих права.

СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:

1. Ученици/е разумеју да је сексуално насиље један од проблема који постоји у свакој друштвеној заједници.
2. Ученици/е, кроз анализу доступног материјала, уче и о сексуалном насиљу.
3. Ученици/е уочавају могућност детета да обелодани насиље и потражи помоћ.

САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)

ПРВИ ЧАС: ОДГОВОРАН И АКТИВАН ГРАЂАНИН / ГРАЂАНКА

А/1 Израда профила одговорног и активног грађанина/ке

- Ученици/е препознају знања, вештине, ставове и поступке којима се одликују одговоран и активан грађанин и грађанка.

- Ова активност има за циљ да код ученика/ца изазове активно размишљање и размену идеја о одговорном и активном грађанину/ки који ће имати знање, биће обавештен о својим правима и одговорностима, поседоваће вештину (како, где, на који начин...) и имаће свој став и људске вредности које ће му помоћи да прихвати грађанску одговорност да правилно реагује у ситуацији кршења људских / дечијих права, а такође и да се укључи у активности (самосталне или активности друштвене заједнице) које имају за циљ превенцију и смањење насиља, промоцију ненасиља и поштовања права.

А/2 Презентације профила одговорног и активног грађанина/ке и дискусија

- Ученици/це треба дискусијом да дођу до неспорног става да је свако насиље ЗАБРАЊЕНО и да има тежину која не може и не треба да се мери и упоређује и баш зато сви грађани/ке треба да исказују отворен став против насиља. Разменом, извештавањем и дискусијом ученици/е ће на крају часа имати јасну слику о овим питањима и биће спремни да се на следећем часу детаљније и дубље баве проблемом сексуалног злостављања деце.

ДРУГИ ЧАС: „НЕСАЛОМИВИ“

А/1 Приказ Кампање „Несаломиви“

- Ученици/е разумеју да се активизам може показати и кампањом чији је циљ подизање свести о одређеном друштвеном проблему у заједници.

А/2 Анализа фотографије – истина о сексуалном злостављању деце

- Вођеном дискусијом о карактеристикама сексуалног насиља над децом на примеру жене са фотографије наставник/ца код ученика/ца подстиче прављење везе између градива и стварног живота, подстиче емпатију, води ученике/це ка исправним закључцима рушећи стереотипе и храбрећи да се предузме акција.

ПРВИ ЧАС

А/1 Израда профила одговорног и активног грађанина/ке

- Уводни фронтални део часа у којем ће ученици/е набројати вештине, знања и вредности успешног кошаркаша који игра у првом тиму.

Које вештине знања вредности треба да има кошаркаш који игра у првом тиму? - записује на табли / хамеру / флип чарту.(3 -5 минута)

- Подела у 4 мале групе које ће се бавити радом по „станицама“.

Четири станице са четири захтева:

1. **Знања** одговорног и активног грађанина/ке (шта све треба да зна, о чему све треба да буде обавештен/а одговоран и активан грађанин/ка - ситуација насиља над децом, на пример)
2. **Вештине** одговорног и активног грађанина/ке (које све вештине – умећа треба да поседује)
3. **Ставови и вредности** одговорног и активног грађанина/ке (које ставове и вредности треба да има и код себе развија одговоран и активан грађанин/ка - ситуација насиља над децом, на пример)
4. **Поступци грађанина/ке** - Да ли и како треба да реагује одговоран и активан грађанин/ка:
 - у ситуацији сумње или сазнања да је дете сексуално злостављано
 - у ситуацијама кршења закона и људских / дечијих права?

- Групе иду од станице до станице и уписују своја мишљења која треба да се разликују од претходног (нема понављања, већ се само додају нови коментари, идеје, запажања..). На папирима већег формата ће на 4 клупе / флип чарта / табле / постера на зиду бити исписани захтеви од 1-4, а групе ће се смењивати једна за другом и дописивати своје идеје.

А/2 Презентације профила одговорног и активног грађанина/ке и дискусија

- Када све групе обиђу све станице, остају поред станице која им је била последња у низу и почиње извештавање редоследом од прве до четврте станице.

- Наставник/ца води извештавање и дискусију користећи податке, чињенице, аргументе, идеје које су ученици/е написали на станицама, оно што су рекли у дискусијама наводећи их на размишљање о томе шта је то одговоран грађанин/ка и шта све треба активан/а грађанин/ка да уради у ситуацијама кршења људских/ дечијих права, нарочито у ситуацијама сексуалног злостављања деце.

- Ученици/це треба дискусијом да дођу до неспорног става да је свако насиље ЗАБРАЊЕНО и има тежину која не може и не треба да се мери и упоређује и баш зато сви грађани/ке треба да исказују отворен став против насиља. Разменом, извештавањем и дискусијом ученици ће на крају часа имати јасну слику о овим питањима.

- По завршетку извештавања и дискусије, наставник/ца даје општи закључак о теми и **упућује ученике/це на законски оквир**.

Законодавац у вези са обавезом пријављивања и санкционисања неиспуњења ове обавезе, налаже следеће:

- *Одредбом члана 263. став 3 Породичног закона („Службени гласник Републике Србије, број 18/059“) прописано је право и дужност свих дечијих, здравствених и образовних установа или установа социјалне заштите, правосудних и других државних органа, удружења и грађана да обавесте јавног тужиоца или орган старатељства о разлозима за заштиту права детета. Законик о кривичном поступку („Службени гласник Републике Србије“, број 46/06, 49/07) у члану 253 говори да су сви државни органи, органи територијалне аутономије или органи локалне самоуправе, јавна предузећа и установе дужни да пријаве кривична дела за која се гони по службеној дужности, о којима су обавештени или за њих сазнају на други начин. Дужност из става 1. овог члана имају сва физичка и правна лица, која на основу закона поседују одређена јавна овлашћења или се професионално баве заштитом и обезбеђењем људи имовине, лечењем и здравственом заштитом људи, односно пословима чувања, васпитања или образовања малолетних лица, ако су за кривично дело сазнала у вези са својом делатношћу.*

- **Непријављивање кривичног дела и учиниоца (Члан 332.)**

(1) Ко зна да је неко лице учинило кривично дела за које се по закону може изрећи затвор од тридесет до четрдесет година или зна само да је такво дело учињено па то не пријави пре него што су дело, односно учинилац откривени, казниће се затвором до две године. (2) Казном из става 1. овог члана казниће се и службено или одговорно лице које свесно пропусти да пријави кривично дело за које је сазнало у вршењу своје дужности, ако се за то дело по закону може изрећи пет година затвора или тежа казна. (3) Службено или одговорно лице које свесно пропусти да пријави кривично дело свог подређеног које је он учинио при вршењу своје службене, војне или радне обавезе, ако се за то дело по закону може изрећи затвор од тридесет до четрдесет година, казниће се затвором од шест месеци до пет година. (4) За непријављивање кривичног дела или учиниоца из ст. 1. и 2. овог члана неће се казнити лице којем је учинилац брачни друг или са којим живи у трајној ванбрачној заједници, сродник по крви у правој линији, брат или сестра, усвојилац или усвојеник, као и брачни друг неког од наведених лица, односно лице које са неким од њих живи у трајно ванбрачној заједници, као и бранилац, лекар или верски исповедник учиниоца.

ДРУГИ ЧАС: „Несаломиви“

Напомена: У припреми за овај час, наставник/ца треба детаљно да проучи стручни чланак ауторке Весне Брзев Ђурчић о починиоцима (у О. пакету за предмет Психологија).

A/1 Приказ Кампање „Несаломиви“

- Један од начина да покажеш свој активизам у заједници јесу и кампање подизања свести о одређеном друштвеном проблему. Ово је једна од њих.

- Наставник/ца објашњава Кампању “Несаломиви” коју је 2011. године покренула активисткиња Грејс Браун, позивајући жене и мушкарце да пошаљу своје фотографије са поруком коју им је упућивао онај који их је сексуално злостављао. Сама Грејс је била изненађена бројем људи који су одговорили на позив - Чак 2.000 девојака из целог света скупиле су храброст да се укључе у Пројекат “Несаломиви”! Неки су одабрали да буду анонимни, али многи су послали и фотографије на којима им се види лице и уз које је и цитат злостављача.

A/2 Анализа фотографије – истина о сексуалном злостављању деце

- Једна од фотографија из Кампање је следећа:

„Ако кажеш неком, убићу твог малог брата. Он је имао 52, ја четири“.

- Уколико има техничких могућности, наставник/ца отвара на пројектору фотографију и оставља је изложено. Уколико не, приказује одштампану варијанту. Излагање фотографије и анализа њених аспеката треба да развије емпатију са жртвом и подстакне на акцију.

- Наставник/ца пита шта несумњиво знамо са ове фотографије. Даље води разговор наглашавајући аспекте приказаног на фотографији - истине о сексуалном злостављању деце. Разговор тече тако да се сваки сегмент започне питањем, охрабре се деца да одговоре уколико знају, сећају се из претходног процеса учења, а уколико не, кажу шта мисле и коначну истину подвлачи наставница.

- Наставник/ца води рачуна да после сваког питања буде потпуно јасно шта је одговор, да ништа не остане замагљено. Вођеном дискусијом о карактеристикама сексуалног насиља над децом на примеру жене са фотографије наставница код ученика/ца подстиче прављење везе између градива и стварног живота, подстиче емпатију, води ученике/це ка исправним закључцима рушећи стереотипе и храбрећи да се предузме акција.

1. *Жртва је женска особа. Да ли је то случајно?* Не. Од 4 жртве сексуалног злостављања деце, 3 су девојчице.
2. *Злостављач је мушкарац. Да ли је то случајно?* Не. Од 10 злостављача деце, 9 су мушкарци.
3. *Зашто су злостављачи најчешће мушкарци, а жртве најчешће девојчице?* Зато што нам друштво додељује улоге, поставља стереотипна очекивања у вези са понашањем мушкараца и жена и тиме успоставља подлогу да се жене нађу у улози жртве, а мушкарци преузимају улогу насилника. Наиме, оно што се сматра уобичајеним и „природним“ понашањем мушкараца, односно жене, често отежава да се на време препозна насиље, именује и заустави. На пример, ако сматрамо да је у реду да муж жени „допусти“ да негде прошета или да жена „треба да трпи“ нешто што јој не одговара ради мира у кући, тиме не препознајемо злоупотребу моћи коју друштво предаје мушкарцу и контролисање односа на штету жене. Тако настаје и одвија се насиље које „не видимо“. Кад је ситуација обрнута, одмах “боде очи” и тада се насиље спречава и прекида.
4. *Девојчица је имала 4 године кад је била изложена сексуалном злостављању. Је ли то јединствен случај?* Апсолутно не. Прва Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији је показало да на узрасту од 10 до 18 година у сваком школском одељењу у Србији постоје 4 детета која су током живота преживела одређени вид сексуалног насиља и још 4 детета која познају некога коме се то догодило. У сваком школском одељењу постоје 2 детета која су у последњих 12 месеци изложена сексуалном злостављању.
5. *Жртва говори енглески. Да ли је ово насиље специфично за стране, нарочито западне земље?* Не. Истраживања показују да је распрострањеност врло уједначена у свету и да су се светске и европске статистике потврдиле код нас.
6. *Злостављач је претњом и застрашивањем држао дете у ћутању. Да ли је то уобичајено?* Да.
- 7.

Са фотографије не видимо, али да покушамо да претпоставимо:

- Шта је злостављач детету? Најмања шанса да погрешимо је ако претпоставимо да је у питању детету блиска особа у сталном контакту са дететом, а не неки „педофил из парка који је једном напао дете и никад се више није појавио“. На жалост, много је вероватније да је дете од ове особе насиље трпело више месеци или више година. Статистике кажу да је то најчешће био отац детета или онај ко је фигура оца (очух, старатељ, усвојитељ), или неки други мушки сродник (деда, стриц, ујак, теча...). Следећи по учесталости је неко ко је ван породице, али је познат и близак детету (породични пријатељ, тренер, приватни наставник).
- На крају наставник/ца закључује: ауторка Кампање настоји да укаже на ефекте / трагове које носе жртве напада и жели да их охрабри да наставе живот. Једна од три жене и један од пет мушкараца су макар једном у животу били жртве неког вида сексуалног насиља - подаци су још више забрињавајући, обзиром да статистика бележи само званичне податке. Заstraшујуће звучи податак да 15 од 16 силоватеља није провело нити дан у затвору.

A/3 Наставник/ца приказује даље фотографије из Кампање и даје превод порука (погледати на крају текста). Ако техничке могућности не допуштају то, ученици/е добијају иштампане фотографије са преводом, по личну копију свако да понесе кући. Могућност је и да извршен период целокупан материјал стоји на пану / постери у учионици и другом видном месту у школи где се најчешће пролази.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Очекује се да ће се код неких станица ученици/е дуже задржавати, па наставник/ца треба да има спремност да притекне у помоћ додатним објашњењима шта је захтев одређене станице. Ако је потребно, а у зависности од интересовања ученика/ца, време за неке активности се може продужити или скратити. Важно је да ученици/е изађу са часа са јасношћу о томе шта значи бити одговоран и активан грађанин/ка, која права, одговорности има, шта им је обавеза и шта треба да знају и како треба да реагују у ситуацијама кршења људских / дечијих права, нарочито, ситуацијама насиља над децом.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

Кампања „Несаломиви“

Жене и мушкарци шаљу фотографије са цитатом злостављача. Глобалну акцију покренула је пре две године активисткиња Грејс Браун (21).

„Престани да се бориш, само ћеш себи наудити“.

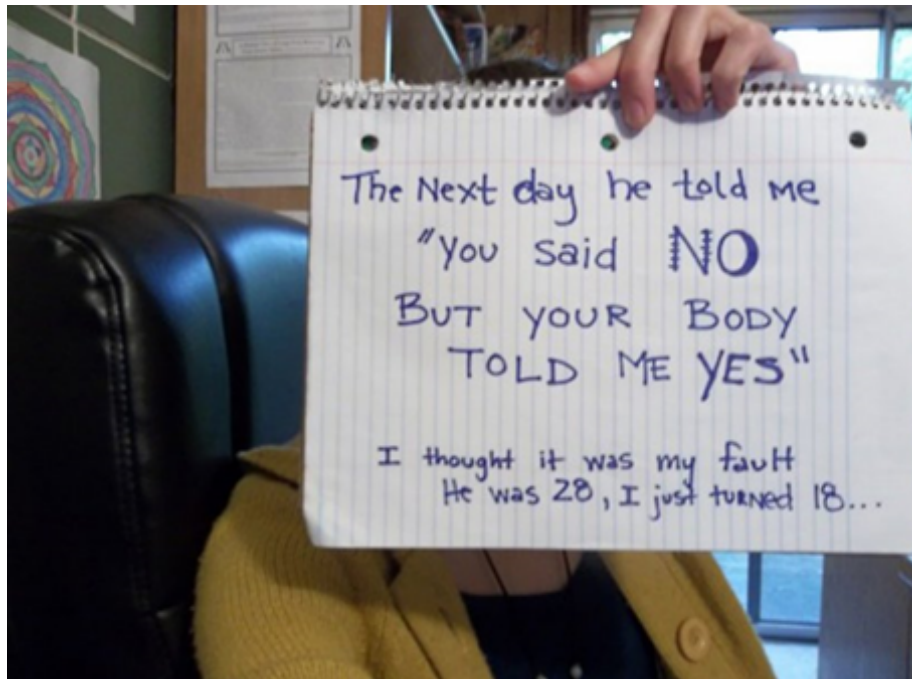
„Требало би да ми захвалиш што сад имаш више искуства него друге девојке твојих година“

„Написаћу ти чек да ћу тиш“.

“Не брину, нећу рећи никоме. А онда је рекао свима да сам га молила да има секс са мном. Био је мој први дечко...”

Следећег дана ми је рекао: „Рекла си НЕ, али твоје тело ми је рекло ДА“. Мислила сам да сам ја крива. Он је имао 28, а ја сам тек напунила 18...

„Ако кажеш неком, убићу твог малог брата. Он је имао 52, ја четири“.

„Ако кажеш твојим родитељима, они те више неће волети“.

„Ја сам одрастао, ти си дете. Одакле ти идеја да ја нисам у праву“.

„Престани да се бориш, само ћеш себи наудити“.

„Написаћу ти чек да ћу тиш“.

„Неће ти веровати“...

Ово су само неке од порука које су злостављачи изговарали пре и после силовања! Чак 2.000 девојака из целог света скупиле су храброст да се укључе у Пројекат „**Несаломиви**“! Глобалну акцију покренула је пре две године активисткиња Грејс Браун (21), у циљу помагања жртвама сексуалних напада. Није очекивала ни приближно овакав одзив, али сваки дан јој десетине злостављаних девојака шаље фотографије. Неке од њих су анонимне, али су многе скупиле храброст да покажу своје лице.

„Радила си ово и раније, нема шансе да си девица. Он је имао 48 година, био је тренер тениса. Девојка је у време силовања имала 15 и била је девица. Њене сузе монструму ништа нису значиле.“ - каже Грејс.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Приручник за Грађанско васпитање за 7. разред ОШ (за наставнике/це и ученике/це)

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

Ауторке:

Снежана Ракић, дипломирана педагошкиња

Љиљана Јовић, психолошкиња, наставница грађанског васпитања

ПРЕДМЕТ:	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
РАЗРЕД:	ОСМИ
ТЕМА:	Деца у савременом свету
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Најбољи интерес детета
НАСЛОВ ЧАСА:	Најбољи интерес детета (ДВОЧАС)

ЦИЉЕВИ:

- Ученици/е препознају насиље и исправно га именују, разумеју динамику моћи и контроле у породици и другим односима.
- Ученици/е разумеју да деца нису одговорна за насиље - подсетиће се значаја пријављивања и процесуирања сваке врсте насиља.

СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:

1. Ученици/е знају основне информације о сексуалном злостављању деце.
2. Ученици/е емпатично разматрају специфичности положаја детета које је изложено сексуалном злостављању и препознају његов најбољи интерес, као и како се он одређује и остварује.
3. Ученици/е знају своју одговорност у тренутку обелодањивања сексуалног насиља и у процесу тражења помоћи.

САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)

ПРВИ ЧАС

А/1 Чиниоци и фактори остварености дечијих права – Филм

- Ученици/е се упознају са чиниоцима и факторима остварености дечијих права кроз гледање филма (Пунам или Деца и новац – филмови 'Слободне зоне').

- Ови филмови пружају одличну основу за разматрање улоге породице, друштва, државе у положају детета и препознавање значаја кључних фактора за остваривање дечијих права: традиције, културе, економске ситуације, власти и сл.

А/2 Најбољи интерес детета

- Ученици/е се упознају са појмом најбољи интерес детета кроз дискусију.

- Излиставају се кратки одговори о најбољем интересу детета уз коришћење радног материјала из Приручника за ГВ.

ДРУГИ ЧАС

А/1 Реаговање у најбољем интересу детета - игре улога

- Ученици/е треба да се ставе у четири различите реалне ситуације (играње улога) и да осмисле и одиграју реакције које су у најбољем интересу детета.

А/2 Реаговање у најбољем интересу детета – дискусија

- Ученици/е разумеју какво треба да буде реаговање у најбољем интересу детета кроз вођену дискусију након игре улога.

ПРВИ ЧАС

А/1 Чиниоци и фактори остварености дечијих права – Филм

- Ученици/е се баве чиниоцима и факторима који утичу на оствареност дечијих права гледајући неке од одличних филмова "Слободне зоне" – препорука је да гледају "Пунам" или "Деца и новац".

А/2 Најбољи интерес детета

- Ученици/е се упознају са појмом најбољи интерес детета кроз отварање дискусије на питање: *Да ли постоји општи најбољи интерес детета, ко то и како дефинише?*

- Наставница записује на табли наслов: **Најбољи интерес детета** - и позива децу да размисле и одлуче шта ће они записати као кључно на ову тему. Дакле, шта значи најбољи интерес детета, шта је кључно за дете да би све било најбоље по њега, у његовом најбољем интересу? Свако треба да на табли забележи шта је одабрао као кратак, суштински одговор. Захтевом да продукују кључна одређења најбољег интереса детета ученици/е ће разматрати интерес детета и вредновати његове различите сегменте. Наслов и продукти деце остају записани на табли.

- Принцип најбољег интереса детета није одређен у Конвенцији о правима детета, није прост ни једнозначан. Он налаже да се приликом доношења сваке одлуке морају сагледати све околности сваког појединачног случаја и одлука мора бити донета у најбољем интересу детета о чијим се правима одлучује. Процењује се према околностима сваког конкретног случаја, а неки елементи за процену најбољег интереса детета су: узраст и пол детета, жеље и осећања детета с обзиром на узраст и зрелост детета, потребе детета и друго.

- Снажан пример тога да не постоји „формула за просечно дете“ коју бисмо примењивали за утврђивање најбољег интереса сваког детета је **сексуално насиље над децом**. Ово насиље је родно засновано насиље. То је злоупотреба моћи и ауторитета од стране детету врло блиске особе, најчешће оца. Присутно је у тој мери да увек мора да буде на уму кад се говори о положају деце – прво велико истраживање обављено кад нас показало је да на узрасту од 10 до 18 година у сваком школском одељењу у Србији постоје 4 детета која су преживела одређени вид сексуалног насиља и још 4 детета која познају некога коме се то догодило (из Националне студије о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији Инцест Траума Центра - Београд). Друштвени притисак да се ћути о сексуалном насиљу и да се оно негира је огроман. Ако се подлегне том притиску, олакшава се злостављачима, а отежава деци која су преживела сексуално насиље.

ДРУГИ ЧАС

А/1 Реаговање у најбољем интересу детета - играње улога

- Ученици/е се деле у 4 групе и методом играња улога приказују шта би урадили у задатим ситуацијама. У ситуацијама 1. и 2. (насиље у породици и насиље унутар вршњачке групе) ученици/е могу да одиграју и ситуацију насиља и предлог решења ситуације у најбољем интересу детета. У ситуацијама 3. и 4. (где се ради о сексуалном злостављању деце), само ће се прочитати ситуација, а одиграти реаговање особа укључених у ситуацију од тренутка обелодањивања сексуалног злостављања.

- Поделу у групе наставник/ца може организовати тако што ће познавајући ученике/це и њихова интересовања одредити ко ће бити у којој групи, а може и питати ко би желео да одигра дату ситуацију, па ће тако постићи бољу мотивацију ученика/ца за рад.

- Ученике/це који не желе да глуме, не треба инсистирати да то учине. Одредите им групу и дајте им задатак да учествују на начин на који они желе (читају текст, предлажу, пружају техничку подршку или на неки други начин помажу „глумицама и глумцима“).

- **Саме ситуације сексуалног злостављања се никад не симулирају, већ искључиво начини поступања, реаговања одраслих и деце по сазнавању да се злостављање десило!**

- Предвиђено време за припрему игре улога је 3-5 минута, а за одигравање је 3 минута по групи.

- Свака група на картици добија посебан задатак, односно посебну ситуацију.

СИТУАЦИЈЕ:

Ситуација 1: (насиље у породици)

- У твом комшилуку, у стану на спрату изнад твог, живи породица коју чине отац, мајка, ћерка (9 год.) и син (5 год.). Из њиховог стана се често чују свађе, бука, вика, плач и вриштање, као и звук ударања вратима, бацање предмета и сл. Отац често долази кући под дејством алкохола и злоставља све у породици, виче на њих, туче их, а пре неколико вечери их је усред ноћи избацио на улицу.

Шта ће комшије, одрасли, одговорни људи урадити? Шта би ти урадио/ла?

- **Задатак за групу:** прочитајте пажљиво текст, размислите о ситуацији, договорите поступке одговорних комшија, поделите улоге и одиграјте ситуацију и поступак одговорних комшија, пролазника/ца, вас – као најближих суседа.

Ситуација 2: (насиље унутар вршњачке групе)

- Три девојчице после часа физичког улазе у свлачионицу и коментаришу:

Девојчица 1: Никад више у животу нећу да јој додам лопту.

Девојчица 2: Да, најгори потез.

Девојчица 3: Идем да пијем воду.

- Два дечака пролазећи ходником:

Дечак 1: Јао, што сам се данас сморио у школи....

Дечак 2: Што, шта је било?

Дечак 1: Добио сам кеца на оном глупом ликовном. Нисам предао рад, нисам ништа ни радио.

Дечак 2: Види, има неког у свлачионици. Хај'мо да снимамо!

Дечак 1: Пожури, па да поставимо на YouTube!

- **Задатак за групу:** Прочитајте пажљиво текст, поделите улоге и договорите исход – шта је после било? Какав је био редослед догађаја, излаз из ситуације? Шта треба урадити у оваквим ситуацијама?

Симулацијом, глумом ситуације и излаза из ње, покушајте да прикажете осећања учесника/ца у ситуацији насиља, да покажете да је то недозвољено и непожељно понашање!, да прикажете начине и могућности развоја ове ситуације и које су особе од поверења у школи којима се ученици/е могу обратити за помоћ.

Ситуација 3: (сексуално злостављање деце)

- Ученица која показује знаке стреса и болести у школи, често јој није добро, онесвести се, укочи и не може да хода. Запослени често зову хитну помоћ, родитеље, лекарски прегледи показују да је физиолошки све у реду, кажу стрес, пубертет... Иде у развојно саветовалиште...

Једног дана девојчица се поверава наставници биологије да је сексуално злостављана у породици ...

- **Задатак за групу:** Размислите о ситуацији, договорите на нивоу групе шта треба да уради наставница биологије, која се понаша у складу са најбољим интересом детета. Поделите улоге у групи и одиграјте ситуацију од тренутка када се девојчица већ поверила наставници, са приказивањем поступака наставнице биологије.

Ситуација 4: (сексуално злостављање деце)

- Стефана има 8 година и тренира карате. Њен тренер је почео чудно да се понаша, дође у свлачионицу док се она пресвлачи, као успут нешто да пита, на тренингу је „случајно“ додирује по интимним деловима тела, гледа је упорно и некако чудно, чини јој се опасно.

Данас, када је дошло време да је одведе кући после тренинга, тренер је ушао у свлачионицу и почео да је љуби и додирује. У том тренутку је наишао ноћни чувар клуба и видео шта се дешава. Стефана је уплакана истрчала из свлачионице...

Шта је даље било? Шта ће урадити ноћни чувар, родитељи / старатељи, Стефана, управа клуба?

- **Задатак за групу:** Прочитајте пажљиво текст, размислите о ситуацији, договорите на нивоу групе шта све треба да ураде ноћни чувар, родитељи / старатељи, управа клуба, који се понашају у складу са најбољим интересом детета. Поделите улоге у групи и одиграјте ситуацију од тренутка када је већ Стефана истрчала из свлационице, приказивањем реаговања ноћног чувара, родитељи / старатељи, управе клуба.

- Након припреме следи одигравање ситуација по групама - предвиђено време је 3 минута по групи.

A/2 Реаговање у најбољем интересу детета - дискусија

- Након сваког извођења коментаришу се понуђена решења, евентуално коригују, допуњавају. Наставник/ца истиче безусловно веровање жртви, похваљује што је решила да се повери, истиче недвосмислену одговорност злостављача.

- Потенцира се налажење одрасле особе од поверења којој би се обратили или обраћање полицији (може и анонимно, на број 192) ради пријављивања злостављача. Препоручује се и обраћање Инцест Траума Центру - Београд (организација у којој су стручњаци за помагање деци – жртвама сексуалног насиља; можемо их контактирати путем мејла, телефоном и лично; поверљивост је загарантована и све услуге су бесплатне; www.incesttraumacentar.org.rs, itcentar@eunet.rs).

- Закључак наставника/це о томе шта је неопходно да свако уради у ситуацији сумње или сазнања да је дете изложено сексуалном злостављању и ситуацији када ти се неко ко је злостављан/а повери: заједно се сви упознају са порукама из Брошуре Вршњачког тима Инцест Траума Центра - Београд „И ја сам уз тебе!“ (предвиђено време: 3-5 минута)

- Наставник/ца сада тражи од деце да се врате на почетак часа и још једном погледају шта је на табли написано као кључно за одређивање најбољег интереса детета.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Пажљив приступ начину поделе у мале групе за извођење role-play-а је научен кроз искуство ауторки и сведочи о значају бриге о границама деце.

Играњем улога тинејџерке и тинејџери који траже решење за случај сексуално злостављане другарице/друга, ученици/е ће јачати своју спремност да у реалној ситуацији реагују адекватно. Научиће и провежбати оно што је кључно у ситуацији сазнавања за сексуално насиље над дететом, а имаће и прилику да у драматизацији изразе емоције које су им се пробудиле током часа.

Узраст 8. разреда, чини нам се, највише воли вербалне методе. Они се осећају већ довољно великим и паметним да дискутују на многе озбиљне теме, а и узрастно су у фази преиспитивања „истина“, редефинисања ставова, формирања нових закључака и учења и разумевања шта значи најбољи интерес детета. Радо износе своје мишљење и сукобљавају аргументе. Зато мислимо да је вођена дискусија права метода за рад са њима. Врло је захвално и ефикасно бавити се на овај начин њиховим стереотипима и предрасудама.

У теми која са собом носи озбиљно емоционално оптерећење, играње улога је врло корисно. Деци дајемо прилику да „одиграју“ и емоционални део свог става. Ако дете у role-play-у каже да ће убити злостављача, да му треба радити ово или оно, не нападамо то, него изразимо разумевање за емоције љутње и беса које се јављају зато што је дете повређено и проживљава бол, те емоције осликавају саосећање са дететом - и враћамо на то шта је законски обавезно учинити у најбољем интересу детета – пријавити злостављача и потрудити се да заврши у затвору.

Наше искуство у реализацији овог двочаса показује да деца изражавају велико интересовање, озбиљност и мотивацију за наставак учења у овој области.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- Картице са ситуацијама насиља и задацима за групе (Ситуације 1-4)
- Брошура Вршњачког тима ИТЦ-а „И ја сам уз тебе“ доступна на www.incesttraumacentar.org.rs и www.ijasamuztebe.org.rs.

www.ijasamuztebe.org.rs

EVROPSKA UNIJA

Република Србија
ВЛАДА
КАНЦЕЛАРИЈА ЗА САРАДЉУ СА ЦИВИЛНИМ ДРУШТВОМ

- **Принцип најбољег интереса детета**
(Из Приручника за ГВ за 8. разред)

Суштина принципа најбољег интереса детета састоји се у обавези државе и свих релевантних институција да у свим поступцима који се тичу права детета воде рачуна о његовим најбољим интересима. То значи да се приликом доношења сваке одлуке морају сагледати све околности сваког појединачног случаја и одлука мора бити донета у најбољем интересу детета о чијим се правима одлучује.

Садржај најбољег интереса детета није одређен у Конвенцији о правима детета нити у другим документима, већ је он правни стандард који се цени према околностима сваког конкретног случаја, а неки елементи за процену најбољег интереса детета су: узраст и пол детета, жеље и осећања детета с обзиром на узраст и зрелост детета, потребе детета и др.

Најважнији аспект утврђивања најбољег интереса детета јесте да се детету омогући да утврди свој најбољи интерес. У том смислу најбољи интерес детета је уско везан са правом детета на партиципацију, тј. с правом детета да изрази мишљење о питањима која га се тичу и да то мишљење буде узето у обзир приликом доношења одлука.

Ради остваривања најбољег интереса детета такође је важно да се утврђивање мишљења детета и доношење одлуке доноси на непристрасан начин у односу на сву децу, без обзира на пол, узраст, расу, боју коже, вероисповест, породични статус, етничко, национално или социјално порекло, имовински статус и било које друге индивидуалне и социјалне карактеристике детета или његовог родитеља или законског старатеља.

У неким ситуацијама дешава се и да је најбољи интерес једног детета супротан интересу неког другог детета или групе деце, па је у тим ситуацијама нарочито важно утврдити мишљење сваког појединачног детета на непристрасан начин и без дискриминације како би се донела исправна одлука (на пример, у случајевима вршњачког насиља у школама, када је школа обавезна да води рачуна о најбољем интересу сваког детета, тј. и детета које је учинило насиље и детета које је трпело насиље).

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Приручник за Грађанско васпитање за 8. разред ОШ (за наставнике/це и ученике/це)

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
РАЗРЕД:	ПРВИ - средња школа
ТЕМА:	Насиље и мир
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Насиље у нашој околини
НАСЛОВ ЧАСА:	Истина о сексуалном злостављању деце - И ЈА САМ УЗ ТЕБЕ! (ДВОЧАС)
ЦИЉЕВИ:	<ul style="list-style-type: none">• Оспособљавање ученика/ца да стечена знања о видовима насиља и њиховом манифестовању у понашању користе у свакодневном животу.• Унапређивање способности ученика/ца за прикупљање, анализу, организацију, критичку процену, примену и преношење релевантних информација.• Ученици/е развијају реалистичне слике о себи и свету око себе, одговорности према себи и другим људима.
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	<ol style="list-style-type: none">1. Ученици/е су упознати са појмом сексуалног насиља2. Ученици/е су упознати са присутношћу и учесталосту сексуалног насиља, те ефектима / траговима које насиље оставља на особу која му је изложена3. Ученици/е разумеју ситуацију особе која је преживела сексуално злостављање4. Ученици/е знају како да реагују када се ради о сексуалном насиљу.
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
ПРВИ ЧАС - ИСТИНА О СЕКСУАЛНОМ ЗЛОСТАВЉАЊУ ДЕЦЕ	
А/1 Увод – Шта је сексуално насиље	<p>- Ученици/е су се подсетили дефиниције и одредница теме сексуалног насиља.</p>
А/2 Истине и предрасуде о сексуалном насиљу – вежба	<p>- Ученици/е су упознати са тачним и типичним нетачним ставовима (предрасудама) о сексуалном насиљу.</p>
А/3 Кључне поруке о сексуалном насиљу – сумирање	<p>- Ученици/е су упознати са кључним порукама Вршњачког тима Инцест Траума Центра – Београд о сексуалном насиљу и да увек постоји неко ко ће умети и моћи да помогне.</p>
ДРУГИ ЧАС: И ЈА САМ УЗ ТЕБЕ!	
А/4 Увод	<p>- Ученици/е су се подсетили чињеница о теми сексуалног насиља.</p>
А/5 Реаговање на сексуално злостављање – вежба	<p>- Ученици/е разумеју да је увек важно супротставити се насиљу и насилнику – и да увек постоји неко ко ће умети и моћи да помогне.</p>
А/6 Моја порука – сумирање	<p>- Ученици/е разумеју да могу да пронађу начин на који ће помоћи особи која је изложена сексуалном насиљу.</p>

ПРВИ ЧАС

А/1 Увод – Шта је сексуално насиље (10')

Шта је то сексуално насиље?

- Када кажемо сексуално насиље, најчешће помислимо на силовање. Међутим, сексуално насиље није само силовање. Оно се може заснивати на разним облицима манипулације: обмани, уцени, претњи, злоупотреби положаја или ауторитета... Оно што је заједничко свим облицима сексуалног насиља је да се увек заснивају на неравнотежи моћи. Сексуални насилници злоупотребљавају разлику у годинама, искуству, ауторитету...
- Сексуално злостављање деце представља било који вид експлоатације детета млађег од 18 година у циљу сексуалног задовољења и уживања одрасле особе и обухвата: опцене телефонске позиве, показивање иначе покривених делова тела и војеризам, миловање, снимање порнографских фотографија, покушај да се обави сексуални однос, силовање, инцест и дечију проституцију.
- Сексуално насиље је често за већину у друштву невидљиво, а званични подаци о сексуалном насиљу су далеко од реалне ситуације, јер нису сви случајеви и пријављени. То је делом и захваљујући свим културама које често осуђују жртве, а жртва осећа стид.
- Уврежени ставови у друштву о сексуалном злостављању деце отежавају живот детета. Најчешће замагљују чињенице: о распрострањености, ко је најчешће жртва, ко је најчешће починилац, где се најчешће насиље догађа и колико траје, о вишеструком ризику за низ група деце која су додатно рањива и о опоравку.
- **Учењем истине** шта све чини живот детета које је преживело сексуално злостављање, развијамо емпатију и своју активну улогу савезника/ца у процесу пријављивања овог кривичног дела и у процесу опоравка, уместо посматрач(иц)а који овом улогом потпомажу одвијање сексуалног насиља и директно помажу починиоцу.

А/2 Истине и предрасуде о сексуалном насиљу – вежба (25')

Наставник/ца у следећем кораку користи **Прилог 1**.

(Унапред иштампа за сваког ученика/цу по личну копију овог радног материјала који се користи на часу, а касније могу да понесу кући.)

- На часу, ученици/е прочитају, свако за себе, тврдње из **Прилога 1** и – размишљајући о себи блиској другарици и другу - заокруже одговор који сматрају тачним.

- Затим се свака тврдња кратко дискутује пленарно и после сваке тврдње наставник/ца заокружује тиме што наглас каже тачан одговор.

Напомене за наставника/цу: Ниже у наставку је, у оквиру Радног материјала, за наставнике/це означен тачан одговор, док ученици/е добијају **Прилог 1** као бланко материјал у којем тек треба да заокружују одговоре. За наставника/цу је неопходно да се детаљно упозна са резултатима Националне студије о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији (2015©Инцест Траума Центар – Београд) како би ефективно олакшао/ла дискусију ученика/ца.

A/3 Кључне поруке о сексуалном насиљу – сумирање (10')

Наставник/ца завршава час тиме што приказује кратак едукативни филм Инцест Траума Центра – Београд „Хајде да причамо о сексуалном насиљу“. Филм најављује на следећи начин:

Хајде да послушамо поруку једног Вршњачког тима који је већ савезник деци и младима који су преживели сексуално насиље!

ДРУГИ ЧАС

A/4 Увод (5')

Кратко поновити закључке са претходног часа:

- *Шта је сексуално насиље?*
- *Коме се обратити? Одраслој особи од поверења, ППС, разредном старешини, Тиму за заштиту деце од насиља Школе, полицији, тужилаштву, центру за социјални рад, Инцест Траума Центру – Београд.*

A/5 Реаговање на сексуално злостављање - вежба (30')

- Ученике/ученице замолити да замисле ситуацију у којој им се друг/другарица поверава да је била (или то још увек јесте) жртва сексуалног насиља.

- Сваки ученик/ученица добија Упитник (Прилог 2), са задатком да поред наведеног понашања напише ДА (ако је став примерен), односно НЕ (ако став није примерен).

Уколико постоји дилема, или да би решење могло бити и ДА и НЕ, нека тако и обележе: ДА/НЕ, и покушају да образложе такво решење.

Наставник/ца унапред иштампа за сваког ученика/цу Упитник: Исправно/неисправно понашање када нам друг / другарица поверава да је преживела/преживео сексуално насиље.

- Након што свако за себе заврши, ученици/е пленарно читају ставку по ставку и коментаришу зашто ДА односно НЕ.

- Затим, наставник/ца користи Кључ за упитник (Прилог 2а) на тај начин што чита по реду:

Пример:

Е, баш си баксуз! Шта тебе све неће снаћи!

Кључ: НЕ - зато што тиме кривицу пребацујеш са насилника на жртву.

A/6 Моја порука – сумирање (10')

- Наставник/ца заокружује час тиме што приказује **Слајд 1**.

- Рећи ученицима/ама да ће они некада бити прва станица на путу жртве сексуалног насиља и да је јако важно како ће у тој ситуацији реаговати.

Домаћи задатак: Дајте им домаћи задатак да смисле своју поруку коју би упутили другу / другарици каја је у ситуацији сексуалног насиља.

- На крају часа, наставник/ца даје сваком ученику/ци личну копију Кључа за упитник који могу да понесу кући (Прилог 2а).

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Занимљив метод, који наилази на одличан пријем код ученика/ца, може да Вам замагли приоритет часа да јасно постигнете зацртане циљеве, те је препорука да више пута током рада проверите да ли циљеве постепено испуњавате.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

• Прилог 1

1. Дете које је сексуално злостављано, само је криво за то ДА НЕ
2. Млади који рано ступају у сексуалне односе најчешће су жртве сексуалног насиља ДА НЕ
3. Девојчице које се облаче изазовно најчешће су жртве сексуалног насиља ДА НЕ
4. Секс између одрасле особе и детета нема последица по дете ДА НЕ
5. Најчешће сексуално злостављана деца су она која живе у дому или на улици ДА НЕ
6. Особе које сексуално злостављају децу треба да иду у затвор ДА НЕ
7. Сексуално злостављање деце је чешће него што људи мисле или знају ДА НЕ
8. Кад дете говори да је сексуално злостављано, треба му веровати ДА НЕ
9. Особе које сексуално злостављају децу су најчешће мушког пола ДА НЕ
10. Никада неко близак детету или члан породице не би сексуално злостављао дете ДА НЕ
11. Дете са сметњама у развоју / дете са инвалидитетом нико не би злостављао ДА НЕ
12. Опоравак детета које је сексуално злостављано је могућ ДА НЕ
13. Особу која сексуално злоставља децу тешко је препознати у својој околини ДА НЕ
14. Кад сумњате или знате да је дете сексуално злостављано, увек треба пријавити полицији ДА НЕ

Извор: Инцест Траума Центар – Београд (2015). Прва Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији.

Одговори за наставника/цу: 1-НЕ; 2-НЕ; 3-НЕ; 4-НЕ; 5-НЕ; 6-ДА; 7-ДА; 8-ДА; 9-ДА; 10-НЕ; 11-НЕ; 12-ДА; 13-ДА; 14-ДА.

- **Едукативни филм** (8 мин.) - 2015©Инцест Траума Центар – Београд; „Хајде да причамо о сексуалном насиљу“ www.incesttraumacentar.org.rs/Produkcija/Videoteka i www.ijasamuztebe.org.rs .

• Прилог 2 - Упитник:

Исправно / неисправно понашање када нам друг/другарица поверава да је преживела/о сексуално насиље.

1	Е баш си баксуз! Шта тебе све неће снаћи!
2	УЖАС! Фуј!
3	Не могу да верујем!
4	Разумем како се осећаш
5	Мени то никад не би могао да уради!
6	На шта те је присилио?
7	Можеш ми веровати, наравно да нећу ником рећи
8	Ја ћу рећи разредној!
9	Што ниси побегла!?
10	Ангажоваћу екипу да га премлати, зажалиће због тога што је урадио
11	Знам коме можеш да се обратиш
12	Јадна/јадан ти
13	Каж ми све, биће ти лакше
14	Бићу уз тебе
15	Што се ниси бранила?! Што га ниси шутнула?!
16	Па што си ишла тамо
17	Ти си наивна/наиван
18	Дођи да те загрлим
19	Нормално кад изазиваш тим деколтеом!? Права си намигуша!
20	Да ли желиш да пријавиш то што ти се десило?
21	Ма добро није то толико страшно...
22	Рекла сам ти да га се клониш!
23	Шта си очекивала кад се тако облачиш?!

• СЛАЈД 1

Пожељно је да:

- Саслушаш
- Прихваташ
- Верујеш
- Трудиш се да разумеш
- Дајеш подршку
- Дајеш практичне информације

Непожељно (Избегавај):

- Не нуди оно што не тражи!
- Не одлучујеш уместо ње/њег
- Нипошто и никад не окривљујеш (НЕ КРИВИ ЈЕ/ГА)
- Не ужасаваш се (избегавај речи страшно, ужас, грозно, одвратно, невероватно)
- Не показујеш јефтино сажалење (јадна ти...)
- Не пожурујеш је да ти каже...
- Не распитујеш се за детаље
- Не шири даље оно што ти каже у поверењу
- Без паметовања „уназад“ (а што ниси...)
- ЗЛОСТАВЉАНА ОСОБА НИКАДА НИЈЕ КРИВА ЗА НАСИЉЕ!

• Прилог 2а - Кључ за упитник:

1	Не, зато што тине кривицу пребацујеш са насилника на жртву
2	Не, зато што тине само појачаваш негативно осећање које жртва већ има
3	Не, јер би жртва могла да зажали што ти је ишта рекла
4	Да, јер је жртви потребна емпатија
5	Не, јер тине кривицу пребацујеш на жртву
6	Не, јер не треба да се распитујеш за детаље
7	Да, јер су жртви потребни поверење и подршка
8	Не, јер не треба да одлучујеш уместо жртве
9	Не, јер тине показујеш накнадну памет, а она ништа не значи
10	Не, јер не треба да одлучујеш уместо жртве, осим тога тине само можеш погоршати ситуацију
11	Да, на тај начин дајеш практичне савете
12	Не, јер не треба да показујеш „јефтино“ сажаљење
13	Не, јер не треба да је пожурујеш
14	Да, јер је жртви потребна подршка
15	Не, јер тине показујеш накнадну памет, а она ништа не значи
16	Не, јер тине показујеш накнадну памет а кривицу пребацујеш на жртву
17	Не, јер кривицу пребацујеш на жртву
18	ДА/НЕ, Имај на уму да је жртва сексуалног насиља посебно осетљива. Можда не желиш да је додирујеш. Нормално је загрлити неког кад хоћемо да му/јој пружимо подршку, али процени и испоштуј потребе жртве. Ако је пажљиво слушаш и осећаш оно што ти говори, знаћеш и да ли жели додир (загрљај) или не
19	Не, јер тине кривицу пребацујеш на жртву
20	Да, јер тине показујеш озбиљност проблема и поштује потребе жртве
21	Не, јер тине релативизујеш осећања и проблем жртве
22	Не, јер тине кривицу пребацујеш на жртву и истичеш накнадну памет
23	Не, јер тине кривицу пребацујеш на жртву

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Инцест Траума Центар – Београд (2015). „И ја сам уз тебе!“ Брошура Вршњачког тима против сексуалног насиља.

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
РАЗРЕД:	ТРЕЋИ - средња школа
ТЕМА:	Грађанска и политичка права, и право на грађанску иницијативу
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Људска права 2
НАСЛОВ ЧАСА:	Одговорност актерки и актера школског живота за реаговање на сексуално злостављање деце
ЦИЉЕВИ:	<ul style="list-style-type: none">Ученици/е су унапредили знање о људским правима и сексуалном насиљу као једном од најтежих облика кршења људских права и права детета.Ученици/е уочавају обавезност државе и осталих институција да штите људска права.
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	<ol style="list-style-type: none">Ученици/е су унапредили знања о сексуалном злостављању деце.Ученици/е препознају институције, организације које су у обавези да активно доприносе систему превенције сексуалног насиља и интервенишу у ситуацијама када се насиље догоди.Ученици/е препознају значај школе и личне улоге ученика/ца у систему превенције сексуалног насиља и интервенције када се насиље догоди.
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
А/1 Увод – О сексуалном злостављању деце	<p>- Ученици/е су упознати са дефиницијом и распрострањеношћу сексуалног насиља над децом.</p>
А/2 Чиниоци система заштите деце од сексуалног злостављања – вежба	<p>- Ученици/е знају ко је све у друштву одговоран да заштити дете од сексуалног злостављања и разумеју на који начин су одговорни родитељи, а на који начин могу да реагују ученици/е да би спречили или заштитили дете / вршњак(и)е од сексуалног злостављања.</p>
А/3 Одговорност и обавезе школе – сумирање	<p>- Ученици/е разумеју да је одговорност запослених у школи највећа, па затим одговорност родитеља, и на крају ученика/ца.</p>
МЕТОД (опис корака/активности КАКО ћемо радити)	
Напомена:	Овај час се надовезује на претходни час „Људска права 1”. Информације и усвојена знања са тог часа полазна су основа за реализацију овог часа.
А/1 Увод – О сексуалном злостављању деце (10')	<p>- Очекивано је да већина ученика/ца не зна све облике сексуалног насиља. Из тог разлога је припремљен текст „Сексуално злостављање деце – дефиниција и распрострањеност” (Прилог 1).</p> <p>- Кроз овај текст ученици/е треба да стекну увид у комплексност овог вида насиља. Читањем текста сваки ученик/ца на личном плану пролази кроз процес преиспитивања колико о овом виду насиља зна.</p>
А/2 Чиниоци система заштите деце од сексуалног злостављања – вежба (30')	<p>- Наставник/ца записује на табли следеће категорије и именује да су то чиниоци система заштите детета од сексуалног насиља:</p>

Држава/Влада	Полиција и судство	Систем социјалне заштите / институције НВО	Образовни систем	Медији	Локална заједница и појединци
--------------	--------------------	--	------------------	--------	-------------------------------

- Користи **Прилог 2**: Улога чинилаца система заштите детета од сексуалног насиља. (Прилог 2 наставник/ца унапред има иштампан и сваки ученик/ца добија личну копију да понесе кући.)

- Затим, наставник/ца најављује да ће даље бити фокус на одговорностима и обавезама различитих актера школског живота према детету за које постоји сумња или сазнање да је преживело сексуално насиље. Разматраће се шта у овим ситуацијама треба да учине наставници/е, родитељи и ученици/е.

- Ученици/е формирају 4 мале групе. Две мале групе раде на правилном реаговању родитеља, а две на правилном реаговању ученика/ца. Задатак гласи:

- Групе 1 и 2: *Кад постоји сумња или сазнање да је дете сексуално злостављано, на који начин су одговорни родитељи да га заштите? Шта треба да учине?*
- Групе 3 и 4: *Кад постоји сумња или сазнање да је другарица или друг сексуално злостављан/а, на који начин ћеш ти реаговати да му/јој будеш савезник/ца? Шта ћеш учинити?*

- Након завршеног рада у малим групама, свака група излаже своје резултате рада. Дискусија је на пленарном нивоу.

А/3 Одговорност и обавезе школе – сумирање (5')

- По завршетку дискусије, наставник/ца сумира тако што приказује

Слајд 1: Одговорности и обавезе наставника/це.

- **Наглашава да су сви актери школског живота важни, али да је одговорност запослених у школи највећа, па затим одговорност родитеља, и на крају ученика/ца.**

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

- Током реализације часа очекује се да ученици/е примене знања која су стекли на претходним часовима.
- Иако се од ученика/ца очекује максимално ангажовање у раду у малим групама и на пленарном нивоу, наставник/ца током рада у малим групама, осим што треба да прати рад, треба да појашњава и помаже ученицима/ама како би реализовали активности. Такође, на пленарном нивоу наставник/ца усмерава дискусију са циљем реализовања постављених захтева.
- Очекивано је да ће неке информације из **Прилога 1: Сексуално злостављање деце – дефиниција и распрострањеност** за неке ученике/це бити новина, и да за податке први пут чују. Тражиће објашњење. Наставник/ца треба да се припреми да компетентно одговори.
- **Неопходно је објаснити хијерархију одговорности за спречавање и сузбијање насиља над децом која полази од запослених у васпитно-образовној установи као најодговорнијих који су у обавези узора и едукатора за родитеље и децу. Наставник/ца личним примером демонстрира колико и на који начин носи ову одговорност.**

- Прилог 1:

Сексуално злостављање деце – дефиниција и распрострањеност

Сексуално злостављање деце представља било који вид експлоатације детета млађег од 18 година у циљу сексуалног задовољења и уживања одрасле особе и обухвата: опцене телефонске позиве, показивање иначе покривених делова тела и војеризам, миловање, снимање порнографских фотографија, покушај да се обави сексуални однос, силовање, инцест и дечију проституцију.

На узрасту од 10 до 18 година, у сваком школском одељењу у Србији постоје 4 детета која су преживела одређени вид сексуалног насиља и још 4 детета која познају некога коме се то догодило. У овом тренутку, 2 деце из сваког школског одељења изложено је сексуалном насиљу. У основној школи, деца обелодањују најпре породици, која им по правилу не поверује. Млади у средњим школама најчешће кажу другарици или другу, који су склонији да им поверују. Од 2/3 деце која испричају шта им се догодило, више од половине особа којима су се поверили не предузима ништа. Само 7% њих пријави случај надлежним службама.

Извор: Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији (2015©Инцест Траума Центар – Београд). Националну студију је Инцест Траума Центар – Београд реализовао у партнерству са Министарством просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Центром за промоцију здравља жена.

- Прилог 2:

Улога чинилаца система заштите детета од сексуалног насиља

Улога државе / Владе једне државе је у усвајању међународних докумената значајних за превенцију и борбу против сексуалног насиља, унапређење и спровођење закона, усвајање стратегија и акционих планова за превенцију и борбу против сексуалног насиља, сарадњи са међународним институцијама и другим државама, спремности да се системски бави факторима који доприносе ризику од сексуалног насиља.

Улога полиције је у унапређењу поступака откривања и идентификације жртава сексуалног насиља, организовање ефикасне истраге против починилаца сексуалног насиља која ће омогућити правосуђу да изрекне адекватне казне.

Улога судства је у процесуирању случајева сексуалног насиља.

Улога система социјалне заштите је у превенцији, оснивању СОС линија, едукацији професионалаца да препознају особе у ризику и жртве сексуалног насиља и пруже јој потребну подршку.

Улога образовног система је у превенцији кроз едукацију о сексуалном насиљу, у пружању подршке деци која су тренутно или су била жртве сексуалног насиља.

Улога локалне заједнице и појединца је у превенцији, подршци особама у ризику, подршци жртви у процесу опоравка.

Улога грађана/ки је да буду информисани о проблему сексуалног насиља у циљу превенције, да пријављују све ситуације за које постоји сумња да су повезане са сексуалним насиљем. **Својим удруживањем на неформалном и формалном нивоу (организације цивилног друштва) могу допринети спречавању сексуалног насиља и сузбијању, односно заштити од сексуалног насиља.**

• СЛАЈД 1

Одговорности и обавезе наставника/ца

- ЗАКОНСКА ОБАВЕЗА НАСТАВНИКА/ЦЕ ЈЕ ПРИЈАВЉИВАЊЕ СЕКСУАЛНОГ НАСИЉА НАД ДЕТЕТОМ – РАДИ СЕ О КРИВИЧНОМ ДЕЛУ!

- СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ СЕ НАЈПРЕ ПРИЈАВЉУЈЕ ПОЛИЦИЈИ.

- Да се о овом проблему јавно говори у школи и да се активно утиче на предрасуде везане за сексуално насиље.
- О овом проблему треба говорити тако да ученици/е могу да препознају реалне животне ситуације у којима могу да се нађу и које их могу довести у ризик од сексуалног насиља.
- Да школа, стручни сарадници/е и наставници/е граде однос поверења са ученицима/ама, активно прате и препознају када се ученицима/ама дешавају промене које могу да укажу да имају неки проблем, уколико наслуте да је дете у ризичној ситуацији која може да доведе до сексуалног насиља, да знају коме треба и могу да се обратe.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Инцест Траума Центар – Београд (2016). Здрави избори за децу; Програм превенције насиља Инцест Траума Центра – Београд за наставнике/це, родитеље/старатеље и децу (Приручник и Специјалистички тренинг напредног нивоа). Друго, допуњено издање. Ауторке: Др Љиљана Богавац и Душица Попадић.

**Прво поглавље обрађује одговорност запослених у васпитно-образовној установи за спровођење Посебног протокола за заштиту деце од насиља, злостављања и занемаривања (као и Приручника и Правилника).*

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
РАЗРЕД:	ТРЕЋИ - средња школа
ТЕМА:	Грађанска и политичка права, и право на грађанску иницијативу
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Грађани моје општине 2
НАСЛОВ ЧАСА:	Одговорност актерки и актера у локалној заједници за реаговање на сексуално злостављање деце
ЦИЉЕВИ:	<ul style="list-style-type: none">Ученици/е су унапредили знање о људским правима и сексуалном насиљу као једном од најтежих облика кршења људских права и права детета.Ученици/е уочавају обавезност државе и осталих институција да штите људска права.
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	<ol style="list-style-type: none">Ученици/е су унапредили знања о сексуалном злостављању деце.Ученици/е препознају институције, организације које су у обавези да активно допринесу систему превенције сексуалног насиља и интервенишу у ситуацијама када се насиље догоди.Ученици/е препознају значај сарадње локалне заједнице са школом и могућности сарадње и личног укључивања у мрежу превенције сексуалног насиља и интервенције када се насиље догоди
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	<p>А/0 Припрема за час – Презентације о заштити деце од сексуалног злостављања</p> <p>- Ученици/е су упознати са радом кључних институција/организација и припремили су презентације о њиховим обавезама и улогама у заштити деце од сексуалног злостављања.</p> <p>А/1 Чиниоци заштите деце од сексуалног злостављања у локалној заједници - презентације</p> <p>- Ученици/е разумеју на који начин су одговорне кључне институције и организације (СОС телефон МПНТР, организације цивилног друштва, локалне институције - полиција, центри за социјални рад и др., школски тим...) у локалној заједници у заштити деце од сексуалног злостављања.</p> <p>А/2 Сарадња са локалном заједницом – сумирање</p> <p>- Ученици/е препознају значај сарадње са локалном заједницом и могућност личног укључивања у мрежу сарадње.</p>
МЕТОД (опис корака/активности КАКО ћемо радити)	<p>Напомена: Час се надовезује на часове Људска права 2 и Грађани моје општине 1 . Током припреме и реализације овог часа наставник/ца се ослања на знања и вештине које су ученици/е стекли и током свих претходних часова.</p> <p>А/0 Припрема за час – презентације о заштити деце од сексуалног злостављања</p> <p>- За успешну реализацију овог часа неопходно је да наставник/ца у договору са ученицима/ама припреми активности на претходном часу и реализују активности током недеље између часова.</p> <ul style="list-style-type: none">На часу <i>Грађани моје општине 1</i> наставник/ца треба да најави план активности на наредном часу и истакне да успешност наредног часа зависи од реализовања активности ученика/ца током недеље до наредног часа. Уз помоћ наставника/ца ученици/е ће излистати институције, организације, појединце у локалној заједници који активно учествују и предузимају мере у циљу превенције од сексуалног насиља и интервенишу у ситуацијама када се насиље догоди.

- Ученици/е ће се поделити у неколико мањих тимова и изабрати организацију, институцију коју ће контактирати, посетити или истражити њихов сајт. Како би задатак био успешно реализован сваки тим добија Упитник (Прилози 1, 2, 3 и 4) са питањима. Упитник ће бити смерница и помоћ за разговор, претраживање сајта и прикупљање података.
- Припремљена су 4 упитника зависно са ким ће ученици/е обављати разговор: представницима/ама институција: полиције, центара за социјални рад, СОС телефон Министарства просвете, науке и технолошког развоја Србије, школе; организацијама цивилног друштва. Препорука је да се искористе ресурси у виду контаката са појединкама и појединцима, институцијама и организацијама са којима је школа сарађивала кроз различите програме и активности, али и да наставник/ца спроведе мини-истраживање међу колегицимама и колегама из других школа са којом установом / организацијом бележе позитивну сарадњу. Наиме, одлазак малих тимова у одабране институције и организације треба да буде испланиран тако што ће наставник/ца договорити посету и заказати термин вођења интервјуа.
- У случају да се ради о малој средини, ученике/це треба упутити на организације које се баве овом темом тако што ће претражити сајт организација и прикупити податке и наћи одговоре на питања из Упитника. Препорука је да истраже сајт организација: Група за заштиту од насиља и дискриминације Министарства просвете, науке и технолошког развоја, Инцест Траума Центар - Београд, АСТРА и Центар Е8.
- Ради добијања слике мреже могућности која постоји унутар школа и ван ње, добро је да мали тимови контактирају / разговарају са координатором/ком Тима за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања ученика своје школе, са педагошком саветницом СОС линије за пријављивање насиља при Министарству просвете, науке и технолошког развоја 0800 200 201.
- Идеја је да мали тимови на час „Грађани моје општине 2“ донесу попуњене упитнике и материјале (промотивни материјал који су добили приликом посета или истраживања сајтова: флајере, постери, налепнице, брошуре, видео снимци кампања, филмови...). Ови материјали служе да сваки мали тим изради свој пано и представи га пленарно другима.

А/1 Чиниоци заштите деце од сексуалног злостављања у ЛЗ – презентације (40')

- Ученици/е (мали тимови) пленарно презентују своје приказе обавеза и улога институција / организација у заштити деце од сексуалног злостављања.

- Свака презентација траје 10 минута и прати је могућност постављања питања од стране других ученика/ца и наставника/це.

- Мали тим који треба да разговара са координатором/ком **школског Тима за заштиту деце од насиља** свој задатак реализује током часа. Координатор/ка је од стране ученика/ца позвана да присуствује часу и активно учествује. Потребно је да саслуша информације које су прикупили мали тимови током посета службама ван школе. Након тога, мали тим који се одлучио за разговор са координатором/ком, поставља му/јој питања из Упитника, он/а даје одговоре настојећи да што практичније опише реаговање школе на сексуално насиље.
- По завршетку часа, и овај тим израђује свој пано и придружује га осталима који остају у холу школе да могу да га погледају сви наставници/е, родитељи и ученици/е.

А/2 Сарадња са локалном заједницом – сумирање (5')

- Наставник/ца наглашава значај сарадње са локалном заједницом и могућност личног укључивања ученика/ца у мрежу сарадње.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

- Током реализације часа очекује се да ученици/е примене знања која су стекли на претходним часовима.
- За успешну реализацију часа од пресудног значаја је припрема наставника/це и организација ученика/ца. Неопходно је да се ученици/е групишу у неколико малих тимова (број тимова зависи од броја организација, институција које ће интервјуисати и посетити). Препорука је да тимове направе сами ученици/е. Такође, препорука је да ученици/е одаберу кога ће интервјуисати и посетити. На овај начин се постиже највиши ниво мотивације ученика/ца и самим тим успешност реализовања преузетог задатка.
- Помоћ наставника/це је неопходна у делу договарања састанка и посете институцији, организацији. Препорука је да се заказивање сусрета реализује тако што ће наставник/ца контактирати организацију, институцију у присуству чланова тима и договорити сусрет.
- Чест случај је да није једноставно организовати састанак са представницима МУП-а. Задатак је наставнице/ка да благовремено писаним путем контактира надлежну Полицијску управу, Одељење за крвне и сексуалне деликте и Одељење за малолетничку делинквенцију, и затражи долазак у Школу од стране полицијског инспектора/ке са дугим искуством директног рада са жртвама насиља у наведеним одељењима.
- Након овог часа следи тема са циљем покретања иницијативе у школи и/или локалној заједници. Наставник/ца охрабрује ученике/це да они који желе да наставе да се баве превенцијом и заштитом деце и жена од сексуалног насиља, да то могу учинити кроз осмишљавање грађанске иницијативе / локалне акције у својој локалној заједници, а засновано на резултатима рада са овог часа.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- [Радни материјал](#) чине Упитници (Прилози 1, 2, 3 и 4) и прикупљен промотивни материјал.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Официјелне интернет странице препоручених организација цивилног друштва
2. Официјелна интернет страница Националне дечије линије (НАДЕЛ) 116 111 (бесплатан позив)
3. Инцест Траума Центар – Београд (2016). Здрави избори за децу; Програм превенције насиља Инцест Траума Центра – Београд за наставнике/це, родитеље/старатеље и децу (Приручник и Специјалистички тренинг напредног нивоа). Друго, допуњено издање. Ауторке: Др Љиљана Богавац и Душица Попадић.

*Прво и друго поглавље пружају сугестије за повезивање запослених у васпитно-образовној установи и родитеља / старатеља са другим актеркама и актерима у локалној заједници, као и организацију локалних акција.

УПИТНИК

*За разговор са саветником/ком на СОС линији
Министарства просвете, науке и технолошког развоја Србије*

Број телефона СОС линије : _____

Датум када је разговор обављен _____

- Када је СОС линија покренута?
- Који је циљ постојања СОС линије?
- Кома је намењена СОС линија?
- Како функционише СОС линија? (Да ли постоји време када може да се зове или је линија нон-стоп доступна? Да ли су позиви бесплатни?)
- Ко је са друге стране телефонске линије када позовемо / занимање особа које одговарају на позиве?
- Шта саветник/ца ради када добије пријаву сексуалног злостављања деце?
- Број пријављених случајева сексуалног злостављања деце вашој служби током претходне године, као и од формирања СОС линије?
- (Ако се саговорник/ца изјасни да нису наилазили на ове случајеве, потребно је подсетити да статистички подаци у Републици Србији показују да у свакој средини постоји овај друштвени проблем, те с тим у вези следи питање: Како објашњавате да до сада ваша служба није забележила ниједан случај?)
- Број случајева сексуалног злостављања деце који је пријављен вашој служби и процесуиран кроз кривични поступак?
- Да ли сте у контакту са особама које су пријавиле сексуално злостављање детета и након што се ваш део посла у систему заштите завршио?
- Како сте Ви лично помогли једном детету које је преживело сексуално насиље? Молимо Вас, кажите нам један пример.
- На који начин ваша служба континуирано негује односе са медијима у циљу повећања видљивости друштвеног проблема сексуалног насиља и правилног извештавања медија?
- Како чувате поверљивост података: Да ли сам у обавези да се представим приликом звања СОС линије? Када Вам особа која је преживела сексуално насиље исприча своје искуство, ко ће то још сазнати? Да ли се тај разговор снима? Да ли се искуство које је особа обелоданила негде бележи и где се чувају ти подаци?

УПИТНИК

За разговор са представницима/има организацијама цивилног друштва

Назив организације коју сте посетили : _____

Датум посете : _____

Име и презиме особе/а са којом сте разговарали : _____

Функција/позиција саговорника/це на којој ради : _____

- Када је организација основана?
- Шта значи назив организације?
- Који су циљеви /мисија рада организације ?
- На који начин реализујете своје активности?
- Које су активности намењене ?
- Број пријављених случајева сексуалног злостављања деце вашој служби током претходне године?
- (Ако се саговорник/ца изјасни да нису наилазили на ове случајеве, потребно је подсетити да статистички подаци у Републици Србији показују да у свакој средини постоји овај друштвени проблем, те с тим у вези следи питање: Како објашњавате да до сада ваша служба није забележила ниједан случај?)
- Број случајева сексуалног злостављања деце који је пријављен вашој служби и процесуиран кроз кривични поступак?
- Да ли сте у контакту са особама које су пријавиле сексуално злостављање детета и након што се ваш део посла у систему заштите завршио?
- Како сте Ви лично помогли једном детету које је преживело сексуално насиље? Молимо Вас, кажите нам један пример.
- На који начин ваша служба континуирано негује односе са медијима у циљу повећања видљивости друштвеног проблема сексуалног насиља и правилног извештавања медија?
- Да ли сте реализовали кампању/е у циљу превенције од сексуалног насиља? Које?
- Да ли и на који начин сарађујете са државним институцијама (полицијом, тужилаштвом, центром за социјални рад, здравством)?
- Да ли остварујете сарадњу са школама? На који начин?
- Како појединац/појединка може да ступи у контакт са организацијом у случају да јој је потребна помоћ, подршка, трпи злостављање, сексуално насиље? (телефоном, СОС линија, меилом, лични долазак, саветовалиште...)
- Који су ваши кораци у случајевима да имате сазнања да дете трпи сексуално насиље?
- Ако организација има СОС линију, како она функционише?
- Да ли и на који начин ученици/е могу да се укључе у рад ваше организације?

УПИТНИК

*За разговор са представницама/има државних институција
који директно раде на заштити деце од сексуалног насиља*

Назив институције коју сте посетили : _____

Датум посете : _____

Име и презиме особе/а са којом сте разговарали : _____

Функција/позиција саговорника/це на којој ради : _____

- Који документи (закони, правилници, протоколи...) су обавезујући у области заштите деце од сексуалног насиља?
- Да ли у вашој институцији постоји посебна служба/тим који се бави проблемом сексуалног насиља над децом?
- На који начин реализујете своје активности?
- Које су активности намењене?
- Број пријављених случајева сексуалног злостављања деце вашој служби током претходне године?
- (Ако се саговорник/ца изјасни да нису наилазили на ове случајеве, потребно је подсетити да статистички подаци у Републици Србији показују да у свакој средини постоји овај друштвени проблем, те с тим у вези следи питање: Како објашњавате да до сада ваша служба није забележила ниједан случај?)
- Број случајева сексуалног злостављања деце који је пријављен вашој служби и процесуиран кроз кривични поступак?
- Да ли сте у контакту са особама које су пријавиле сексуално злостављање детета и након што се ваш део посла у систему заштите завршио?
- Како сте Ви лично помогли једном детету које је преживело сексуално насиље? Молимо Вас, кажите нам један пример.
- На који начин ваша служба континуирано негује односе са медијима у циљу повећања видљивости друштвеног проблема сексуалног насиља и правилног извештавања медија?
- Да ли сте реализовали кампању/е у циљу превенције сексуалног насиља? Које?
- Да ли и на који начин сарађујете са државним институцијама (полицијом, тужилаштом, центром за социјални рад, здравством), невладиним организацијама и појединцима/кама у области заштите деце од сексуалног насиља?
- Да ли остварујете сарадњу са школама? На који начин?
- Како појединац/појединка може да ступи у контакт са вашом институцијом у случају да јој је потребна помоћ, подршка, трпи злостављање, сексуално насиље (телефоном, СОС линија, меилом, лични долазак, саветовалиште...)?
- Који су ваши кораци у случајевима да имате сазнања да дете трпи сексуално насиље ?
- Ако постоји СОС линију како она функционише?
- Да ли и на који начин видите сарадњу ученика/ца са вашом институцијом?

УПИТНИК

За разговор са координатором/ком Тима за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања ученика/ца (своје) Школе који се реализује на часу

Назив школе: _____

Датум разговора : _____

Име и презиме особе/а са којом сте разговарали : _____

Занимање саговорника/це : _____

- Када је формиран Тим за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања ученика/ца у нашој школи? Ко чини Тим?
- Који документи (закони, правилници, протоколи...) су обавезујући за Тим у области заштите деце од сексуалног насиља?
- На који начин Тим организује свој рад током школске године?
- Које су активности намењене ?
- Број пријављених случајева сексуалног злостављања деце Тиму током претходне године, као и од формирања Тима?
- (Ако се саговорник/ца изјасни да нису наилазили на ове случајеве, потребно је подсетити да статистички подаци у Републици Србији показују да у свакој средини постоји овај друштвени проблем, те с тим у вези следи питање: Како објашњавате да до сада Тим није забележио ниједан случај?)
- Број случајева сексуалног злостављања деце који је пријављен Тиму и процесуиран кроз кривични поступак?
- Да ли сте у контакту са особама које су пријавиле сексуално злостављање детета и након што се ваш део посла у систему заштите завршио?
- Како сте Ви лично помогли једном детету које је преживело сексуално насиље? Молимо Вас, кажите нам један пример.
- На који начин Тим континуирано негује односе са медијима у циљу повећања видљивости друштвеног проблема сексуалног насиља и правилног извештавања медија?
- Да ли је Тим реализовао активности у циљу превенције сексуалног насиља? Које?
- Које кораке чланови/ице Тима предузимају у случајевима да имају сазнања да неко трпи сексуално насиље?
- На који начин сарађујете са државним институцијама (полицијом, тужилаштвом, центром за социјални рад, здравством), невладиним организацијама и појединцима/кама у области заштите деце од сексуалног насиља?
- Да ли и на који начин у рад Тима могу да се укључе ученици/е школе ?

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
РАЗРЕД:	ЧЕТВРТИ – средња школа
ТЕМА:	Медији/деконструкција медијских порука
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Медији и родно засновано насиље
НАСЛОВ ЧАСА:	Пре него што новине оду у штампу!
ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Ученици/е су унапредили медијску писменост.• Ученици/е уочавају и разумеју да медији преносе слику живота, али да, исто тако и доприносе стварању те слике.• Ученици/е препознају везу између дискриминације у реалном животу и дискриминације у медијима.• Ученици/е су унапредили знања о дискриминацији и родно заснованом насиљу.• Ученици/е препознају сексуално насиље и дискриминацију у медијима.	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">1. Ученици/е су унапредили знања о дискриминацији и родно заснованом насиљу.2. Ученици/е разумеју појам сексуалног злостављања.3. Ученици/е препознају постојећи начин извештавања о сексуалном насиљу и дискриминацију у медијима.4. Ученици/е увиђају значај етичког извештавања медија о теми сексуалног злостављања деце.	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
А/1 Увод – Етичко извештавање медија	
- Ученици/е су упознати са правилима етичког извештавања медија о теми сексуалног злостављања деце.	
А/2 Медији и сексуално злостављање деце – групна дискусија	
- Ученици/е разумеју појмове родно засновано насиље, дискриминација, јавно мњење, мизогинија, предрасуде, стереотипи, као и њихову повезаност са друштвеним проблемом сексуалног насиља.	
А/3 Реакција на неетичко извештавање медија – завршни део часа	
- Ученици/е разумеју да се треба супроставити неетичком извештавању медија.	
МЕТОД (опис корака/активности КАКО ћемо радити)	
А/1 Увод – Етичко извештавање медија о сексуалном насиљу (10')	
- Наставник/ца отвара час приказивањем Слајда 1 чији садржај има и унапред одштампан по личну копију за сваког ученика/цу коју може да понесе кући. Уз Слајд 1 , сваки ученик/ца треба да има и одштампан Прилог 1 .	
- Слајд 1 указује на правила етичког извештавања медија о теми сексуалног злостављања деце.	
- Наставник/ца пита ученике/це да ли се, по њиховом мишљењу, ова правила поштују од стране медија у нашој земљи. (Очекивано је да ће ученици/е одговорити да то најчешће није случај.)	
А/2 Медији и сексуално злостављање деце – групна дискусија (25')	
- Потом, наставник/ца подстиче дискусију користећи следећа питања:	

1. Шта сте ви уочили, како се најчешће крше правила етичког извештавања?
2. Изаберите речи и синтагме које су увредљиве и понижавајуће за дете које је преживело сексуално насиље?
3. Најчешће жртве сексуалног насиља су девојчице. Извештавање о сексуалном насиљу је прожето мизогинијом. Који су најчешћи стереотипи о женама, које су најчешће предрасуде о женама?
4. У каквој су вези стереотипи, предрасуде - дискриминација и насиље?
5. Колико медији доприносе одржавању и стварању стереотипа, затим предрасуда, па тиме и дискриминације и насиља?
6. Под вишеструким ризиком од сексуалног насиља су деца улице, деца са сметњама у развоју, деца ромске националности и друга деца која су друштвено маргинализована. Зато што су посебно рањива, мање им се верује кад су сексуално злостављана. Да ли неко врши дискриминацију припадника неке групе, или насиље над њима, а да претходно нема предрасуде према тој групи?
7. Да ли сте чули за Кодекс новинара и шта је то? Потражите на интернету, проучите.
8. Кад прочитате или чујете медијску вест у супротности са правилима етичког извештавања, да ли сматрате да је аутор/ка својим текстом нарушио/ла нечија права?
9. Може ли насиље бити вербално (псовке, увреде, понижавање жртве у медијским објавама)?
10. Да ли такви текстови чине насиље?
11. Да ли такви текстови подстичу родно засновано насиље?
12. Шта је имплицитно садржано у ставу аутора/ауторки таквих текстова?
13. Да ли можете да замислите, да се сутра у новинама објави такав текст, да ли бисте реаговали?

А/3 Реакција на неетичко извештавање медија – завршни део часа (10')

- Разговарајте у два мала група:

1. Формулишите приговор који бисте послали редакцији, уредништву и аутору/ауторки.
2. Формулишите представку коју бисте упутили Заштитнику грађана.

СУМАЦИЈА:

Након анализе **Слајда 1** и кључних речи, уочили смо везу између дискриминације у реалном животу и дискриминације у медијима. Анализирали смо појмове: сексуално злостављање деце, стереотипи, предрасуде, дискриминација, мизогинија, родно засновано насиље, маргиналне групе и јавно мњење. Запитали смо се, ко најчешће трпи дискриминацију - маргинализоване групе, на пример, жене (као највећа маргинализована група на свету), сексуалне мањине, наркомани, психијатријски пацијенти, оболели од сиде, националне мањине, верске мањине; често појединке и појединци који представљају те групе, или преузимају њихову симболичку улогу, или групе, професије које их штите, бране, и тиме се стављају „на њихову страну“. Испитивали смо каква је улога медија - медији осликавају стање у нашој свакодневици – ако у њој има дискриминације, медији је преносе. Али, медији могу и доприносити јављању нових дискриминаторских поступака, тако што утичу на формирање ставова, стереотипа, ширење мизогиније и обликовање јавног мњења.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Ученици/е врло активно дају допринос овом часу. Увек је важно водити рачуна да се о етичком извештавању медија не учи (искључиво) из негативних примера медијских штампаних и видео клипинга. То је ризик који цео процес учења може да претвори у своју супротност.

- СЛАЈД 1: Постер Инцест Траума Центра – Београд „Пре него што новине оду у штампу!“

**PRE NEGO ŠTO NOVINE
ODU U ŠTAMPU...**

Proverite!

- ▣ Slike žena i dece nisu degradirajuće ili ponižavajuće
- ▣ Zadržana je poverljivost svih žrtava
- ▣ Priče su objektivne i zasnovane na činjenicama
- ▣ Priče nisu napisane na senzacionalistički način
- ▣ Nasilje nije pretvoreno u zabavu

Zadržite profesionalnu etiku!

Kingdom of the Netherlands

www.incesttraumacentar.org.rs

• ПРИЛОГ 1

ДИСКРИМИНАЦИЈА (дело, чин) – је највиши степен, чин омаловажавања, вређања или ускраћивања права – претходе јој предрасуде

↑

ПРЕДРАСУДЕ (став, мишљење) – су изразито негативни ставови, обојени мржњом, мишљења о појединим групама; оне увек претходе чину дискриминације

↑

СТЕРЕОТИПИ (став, мишљење) – су, такође, поједностављена претерано уопштена гледишта, која су увек садржана у предрасуди.

Кључни појмови за обраду на часу:

ПОЈАМ	ОПИС ПОЈМА
мизогинија	Мржња према жени и омаловажавање свега што је женско, негирање жене и њених вредности. Она је свеprisутна, културолошки прожимајућа и условљена. Служи као оправдање искључивања, хијерархизовања и експлоатације жена. Примењује се на „све жене“. Има дугу историју и традицију у свим народима и на свим меридијанима, што доказује и чињеница да су мушкарци чинили масовне злочине над женама током историје. Преноси се кроз културну традицију; људи се уче да умањују вредност женског, да исмевају присуство и допринос жена. У периодима криза и ратова мизогинија постаје једно од оруђа манипулисања јавним мњењем.
родно засновано насиље	Различити облици насиља или претње насиљем које битно обележавају појам рода. Облици насиља који погађају готово искључиво жене: силовање, генитално сакаћење, проституција, трговина женама, принудни брак, принудна трудноћа, принудни абортус, принудна стерилизација, мушко насиље над женама. Различите насилне праксе, дискриминишуће према женама, а које се скривају и правдају обичајима и традицијом: принудно ношење чадора, зара и фереџе, ускраћивање образовања, здравствене заштите, професионалног рада, онемогућавање деловања у јавности.
дискриминација	Лат. дискриминаре = правити разлику, разликовање. означава и понашање које прати предрасуде (облик практичног деловања под утицајем или на основу предрасуда). То је јавно испољавање негативних осећања према припадницима група или поступање према људима на неправедан или омаловажавајући начин, само зато што припадају некој групи (полна, расна, етничка, верска дискриминација или дискриминација на основу политичких уверења) То је ускраћивање права појединцима и групама због нечега по чему се они разликују од доминантне већине. Ипак, и поред правног регулисања, тј. забране отворене дискриминације често се јављају најразличитији облици прикривене, неинституционализоване дискриминације. Дискриминација може бити подстакнута предрасудама.
јавно мњење	Важан чинилац друштвених и политичких односа у савременом друштву; има противречан и сложен карактер... по правилу, формира се као реакција на одређени догађај или појаву. Пасивна позиција јавног мњења појачана је деловањем масовне пропаганде и агитације, помоћу којих се оно моделира, при чему се користе сва средства и механизми психолошког притиска и манипулације. А у томе одлучујућу улогу имају средства масовних комуникација.
маргинализоване групе	Друштвене групе које су из средишта друштвеног живота гурнуте на његове маргине и којима је ускраћен приступ значајним друштвеним положајима и разним облицима моћи (економској, политичкој, симболичкој). Најчешће су у питању мањинске групе, али бројност није пресудна. Жене су најбројнија маргинализована група. Могу бити конструисане на економским, расно-етничким, културним или неким другим основама, а често долази и до кумулације различитих обележја (нпр. Роми). Често су мета стигматизације.
предрасуде	Неоправдано негативни ставови према некоме или нечему. Предрасуде су обично тешко променљиве и засноване на погрешним уверењима. Праћене су јаким негативним осећањима (одбојност, непријатељство, мржња, презир...)
стереотипи	Претерано упрошћена, често нетачна и тешко променљива слика коју имамо о припадницима неке групе. Они су саставни део предрасуда, јер су уверења о некој групи увек усклађена са осећањима која имамо према тој групи.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Детаљно проучити „О различитостима“ у Уводу.
2. Час под називом „Новински текст као један понуђени оквир за сагледавање теме сексуалног насиља у установи/организацији“ у поглављу Матерњи језик / српски језик и књижевност, 3. разред средње школе.
3. Час под називом: „Медији – едукатори у интересу детета које је преживело сексуалну трауму“ у поглављу Образовног пакета за предмет Грађанско васпитање, 4. разред средње школе..
4. www.incesttraumacentar.org.rs (посебна пажња за рубрику “Најчешће постављана питања” – FAQ)
5. www.ijasamuztebe.org.rs

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
РАЗРЕД:	ЧЕТВРТИ – средња школа
ТЕМА:	Свет информација
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Селекција информација: објективност као одговорност
НАСЛОВ ЧАСА:	Медији – едукатори у интересу детета које је преживело сексуалну трауму
ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Ученици/е су унапредили медијску писменост.• Ученици/е уочавају и разумеју да медији преносе слику живота, али да, исто тако и доприносе стварању те слике.• Ученици/е препознају везу између дискриминације у реалном животу и дискриминације у медијима.• Ученици/е су унапредили знања о дискриминацији и родно заснованом насиљу.• Ученици/е препознају сексуално насиље и дискриминацију у медијима.	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">1. Ученици/е су унапредили своју медијску писменост.2. Ученици/е уочавају и разумеју да медији преносе слику живота, али да исто тако и доприносе стварању те слике.3. Ученици/е су унапредили знања о темама дискриминације и родно заснованог насиља.	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
А/1 Увод – О етичком извештавању новинарки и новинара	
- Ученици/е су упознати са правилима етичког извештавања медија о теми сексуалног злостављања деце.	
А/2 Извештавање о сексуалном насиљу складу са кодексом – вежба	
- Ученици/е разумеју и примењују смернице и правила етичког извештавања приликом самосталне израде вести о сексуалном злостављању деце.	
А/3 Порука јавности у интересу детета – завршни део часа	
- Ученици/е разумеју каква треба да буде порука јавности која је у интересу детета које је преживело сексуално злостављање.	
МЕТОД (опис корака/активности КАКО ћемо радити)	
Овај час је на самом крају теме која се бави медијима тако да ће сва претходна сазнања, вештине у анализи и разумевању медија и медијских порука ученици/е имати прилику да примене на овом часу током реализовања предвиђених активности. Очекује се да ће ученици/е самостално успети да израде вест у складу са новинарским кодексом.	
А/1 Увод – О етичком извештавању новинара (5')	
- Ученици/е као водилу за израду вести добијају примерак извода из Кодекса новинара Србије (Прилог 1) и препоруке Инцест Траума Центра – Београд у оквиру прве Националне студије о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце (Прилог 2).	

A/2 Извештавање о сексуалном насиљу складу са кодексом – вежба (30')

- Наставник/ца представља ученицима/ама случај сексуалног злостављања деце написан у најкраћој, основној, форми из које проистичу два посебна задатка. И један и други задатак се раде у паровима.

- Укупан број деце је потребно поделити на пола и у оквиру сваке половине се формирају парови.

- Једну половину чине „одговорне новинарке и новинари“, а другу половину „одговорне уреднице“. (За сваки пар, наставник/ца има унапред иштампане Прилоге 1 и 2, а за парове у оквиру „одговорних новинарки и новинара“ и Прилог 3.)

- **Задатак за „одговорне новинарке и новинаре“:** Имају испред себе и за реализацију задатка користе Прилог 1 и Прилог 2. Добијају Прилог 3 на основу којег имају задатак да напишу вест која ће бити објављена у медијима.

- **Задатак за „одговорне уреднице“:** Имају испред себе и за реализацију задатка користе Прилог 1 и Прилог 2. Њихов задатак је да напишу 5 правила: о чему је обавезно водити рачуна када се пише вест о сексуалном насиљу над децом.

- У наредном кораку, један по један пар „одговорних новинарки и новинара“ чита своју вест. „Одговорне уреднице“ реагују тиме што издвајају са своје листе она правила која су приликом састављања сваке вести испуњена. Допуњују ако је неко правило изостало или прекршено.

- Поред олакшавања дискусије, наставник/ца прати да ли на резултате парова у оквиру „одговорних новинарки и новинара“ утиче и родна компонента, односно које су специфичности процеса унутар мешовитих и истополних парова. Кад уочи специфичности, пита поједини пар како је текао њихов процес и износи своје запажање да некад моћ унутар пара може бити равноправно распоређена, а некад не.

A/3 Порука јавности у интересу детета – завршни део часа (10')

- Наставник/ца пита све ученике/це да одговоре:

1. Како се осећате када чујете да је неко дете сексуално злостављано?
2. Коју громогласну поруку јавности у интересу детета које је преживело сексуално насиље треба да пошаље медијска вест?

- На прво питање, наставник/ца пажљиво слуша све одговоре и све време наглашава поштовање достојанства и интегритета детета.

- На друго питање, свакако поентира вредносни оквир да ниједно дете никада није криво за сексуално насиље, да је опоравак могућ, да медији као едукатори имају одговорност да најпре науче грађанке и грађане како да препознају и спрече сексуално злостављање деце и да их континуирано подсећају да имају законску обавезу пријављивања сексуалног злостављања деце, и др.

- Наставник/ца заокружује час тиме што наглас чита Слајд 1. За сваког ученика/цу има припремљену цедуљу са истим текстом који носе кући.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Током реализације часа очекује се да ученици/е примене знања и вештине анализе медијских садржаја која су стекли на претходним часовима.

• Прилог 1

Исечак из „Кодекс новинара Србије“

КОДЕКС НОВИНАРА СРБИЈЕ**ПРЕАМБУЛА**

УНС и НУНС овај кодекс доносе као етички стандард професионалног поступања новинара. Дужност је новинара да следе професионалне и етичке принципе садржане у Кодексу, и да се супротставе притисцима да те принципе прекрше. Кодекс препоручује солидарност са колегама када су угрожени стандарди професионалног поступања новинара.

И ИСТИНИТОСТ ИЗВЕШТАВАЊА

1. Обавеза је новинара да тачно, објективно, потпуно и благовремено извести о догађајима од интереса за јавност, поштујући право јавности да сазна истину и држећи се основних стандарда новинарске професије.
2. Право је медија да имају различите уређивачке концепте, али је обавеза новинара и уредника да праве јасну разлику између чињеница које преносе, коментара, претпоставки и нагађања.
3. Новинар је дужан да назначи извор информације коју преноси. Уколико извор не жели да буде откривен, новинари и уредници поступају са дужном професионалном пажњом и својим професионалним ауторитетом стају иза информације и одговарају за њену тачност.
4. Новинар је дужан, када је то неопходно, да консултује што више извора и да им омогући да изнесу свој став.
5. Са новинарством неспојиви су објављивање неоснованих оптужби, клевета, гласина, као и измишљених писама или писама чији аутор није познат или његов идентитет није проверљив.

IV ОДГОВОРНОСТ НОВИНАРА

1. Новинар је, пре свега, одговоран својим читаоцима, слушаоцима и гледаоцима. Ту одговорност не сме да подреди интересима других, а посебно интересима издавача, владе и других државних органа. Новинар се мора супротставити свима који крше људска права или се залажу за било коју врсту дискриминације, говор мржње и подстицање насиља.
2. Новинару је забрањено да користи непримерене, узнемиравајуће, порнографске и све друге садржаје који могу имати штетан утицај на децу.
3. Новинар је дужан да поштује и штити права и достојанство деце, жртава злочина, особа са хендикепом и других угрожених група.
4. Новинар негује културу и етику јавне речи, поштује право на одговор, извињење и исправку и дужан је да благовремено објави одговарајућу исправку.

VII ПОШТОВАЊЕ ПРИВАТНОСТИ

1. Новинар поштује приватност, достојанство и интегритет људи о којима пише. Право на приватност је сужено када је реч о јавним личностима, а посебно носиоцима јавних функција.
Смернице:
 - Приликом извештавања о несрећама и кривичним делима, није дозвољено објављивање имена и фотографија жртава и починилаца које их јасно идентификују. Такође, није дозвољено ни објављивање било каквих података који би индиректно могли да открију идентитет било жртве, било починиоца, пре него што надлежни орган то званично саопшти.
 - Новинар мора да има свест о моћи медија, односно о могућим последицама по жртву или починиоца уколико се открије њихов идентитет. Посебно мора да има у виду тежину могућих последица у случају евентуалне грешке/погрешне претпоставке у извештавању.
2. Новинари и уредници нарочито треба да избегавају спекулације и преношење недовољно проверљивих ставова у извештавању о несрећама и трагедијама у којима има страдалих или су тешко погођени материјални и други интереси грађана.

3. У извештавању о догађајима који укључују лични бол и шок, новинар је дужан да своја питања прилагоди тако да одражавају дух саосећања и дискреције.

Смернице:

- Фотографи и сниматељи дужни су да се, приликом фотографисања жртава несрећа и злочина, опходе са обзиром и саосећањем.

4. Новинар је обавезан да осигура да дете не буде угрожено или изложено ризику због објављивања његовог имена, фотографије или снимка са његовим ликом, кућом, заједницом у којој живи или препознатљивом околином.

Смернице:

- Представници државних и јавних институција које се баве заштитом деце понекад нису свесни утицаја медија и начина њиховог рада. Подаци које због тога пружају новинарима често подразумевају откривање идентитета малолетника. Новинар не сме да злоупотреби њихову добронамерност или незнање. Информације добијене од лекара, социјалних радника, васпитача, и тако даље, а које директно или индиректно упућују на идентитет малолетника, не смеју да буду објављене.

• Прилог 2

Прилог преузет из „Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији”, стр 143.

МЕДИЈСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ

Заједно са запосленима у правосуђу, новинарке и новинари су профил који је у најмањој мери похађао едукативне програме Инцест Траума Центра-Београд. Из 21-годишњег искуства наше службе у области односа са јавношћу, а у вези са темом сексуалног насиља, неопходно је убудуће на страни медија:

- ДА РАЗУМЕЈУ ДА СУ ГЛАВНИ ЕДУКАТОРИ У ДРУШТВУ О ТЕМИ СЕКСУАЛНОГ НАСИЉА ЗАЈЕДНО СА ОБРАЗОВНИМ УСТАНОВАМА
- ДА УЧЕ о етичком извештавању-што је могуће САМО АКО УЧИТЕ О ТРАУМИ
- Етички извештавати значи ДА МЕДИЈ ЗАШТИТИ ДЕТЕ/ОДРАСЛУ ОСОБУ КОЈА ЈЕ ПРЕЖИВЕЛА СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ
- Етички извештавати значи УЧИТИ ЈАВНОСТ О ТРАУМИ, знацима упозорења, ризицима, правилној првој реакцији на обелодањивање детета, изворима помоћи И ОПОРАВКУ
- ДА ИЗВЕШТАВАЈУ У КОНТИНУИТЕТУ о теми сексуалног насиља- СТАЛНО (а НЕ кад се већ догодило злостављање)
- ДА ОБАВЕСТИ ЈАВНОСТ О ИСХОДУ кривичних поступака (пресуди и евентуалној казни чије саопштење има и превентивни карактер) – до сада је информисање јавности ограничено на откривање случајева.
- ДА НАУЧЕ ЈАВНОСТ ДА ЈЕ ОПОРАВАК МОГУЋ (а НЕ СУПРОТНО)
- Извештавати:
 - БЕЗ откривања идентитета жртве и њених најближих
 - БЕЗ откривања и детаљног навођења које насилне сексуалне радње је починилац користио (ТО ЈЕ ПОСЕБНО СУРОВО И ПОНИЖАВАЈУЋЕ ПО ЖРТВУ И ЊЕНЕ НАЈБЛИЖЕ ОСОБЕ ОД ПОДРШКЕ)
 - НЕ експлоатисати у јавности појединачне случајеве
 - БЕЗ СЕНЗАЦИОНАЛИЗМА, ЈЕР ТО ОДВРАЋА ГРАЂАН(К)Е ОД РАЗМИШЉАЊА О ТЕМИ СЕКСУАЛНОГ НАСИЉА И АНГАЖОВАЊА ПРОТИВ СЕКСУАЛНОГ НАСИЉА

• Прилог 3

Дечак има 8 година. Сексуално је злостављан 1.5 год од стране наставника који му је давао приватне часове математике. Учитељица је учила знаке упозорења и обавестила родитеље, полицији је стигла пријава Тима Школе за заштиту деце од насиља и после 2 године је наставник осуђен на 6 месеци затвора.

- **Слајд 1**

ЈЕДАН МОГУЋИ ПРИМЕР ВЕСТИ УЗ ПОШТОВАЊЕ ЕТИЧКИХ СТАНДАРДА ИЗВЕШТАВАЊА

Осмогодишњи дечак је после годину и по дана спасен од сексуалног злостављања које је вршио наставник који му је давао приватне часове математике. Учитељица је уочила знаке упозорења и обавестила Тим Школе задужен за заштиту деце од насиља. Убрзо је уследила пријава полицији, судски процес је трајао 2 године и наставник је осуђен на 6 месеци затвора. Родитељи нису задовољни што је суђење дуго трајало, а досуђена казна ниска.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Час под називом „Новински текст као један понуђени оквир за сагледавање теме сексуалног насиља у установи/организацији“ у поглављу Матерњи језик / српски језик и књижевност, 3. разред средње школе.
2. Час под називом „Пре него што новине оду у штампу!“ у поглављу Образовног пакета за предмет Грађанско васпитање, 4. разред средње школе.
3. www.incesttraumacentar.org.rs (посебна пажња за рубрику “Најчешће постављана питања” – FAQ)
4. www.ijasamuztebe.org.rs

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ: БИОЛОГИЈА

Ресурси су настали на препоруку тима наставница окупљених око предмета Биологија за потребе Образовног пакета.

Одговарају следећим наставним јединицама:

- Здравље, пубертет, адолесценција и проблеми одрастања
- Нагласак на родној компоненти:
 - А) Наслеђивање пола
 - Б) Наследне болести везане за пол
 - Ц) Обољења и нега органа за размножавање
 - Д) Оплођење и трудноћа
- Савремен начин живота и стрес.

53. **Све што сте увек желели да сазнате о сексуалности**, а нисте имали прилике да питате - Невенка Крагуљац, Драгана Спасојевић, Др Љиљана Богавац, Др Станислава Оташевић
54. Савремени стил живота - Доц. Др Милица Пејовић Милованчевић
55. О сексуалном злостављању деце – Весна Брзев-Ђурчић
56. Наслеђивање пола – Др Станислава Оташевић
57. Наследне болести везане за пол – Др Станислава Оташевић
58. Нега органа за размножавање – Др Станислава Оташевић
59. Обољење и нега репродуктивних органа – Др Станислава Оташевић
60. Оплођење и трудноћа – Др Станислава Оташевић

Ауторке:

Невенка Крагуљац, самостална педагошка саветница, стручна сарадница

Драгана Спасојевић, педагошкиња, педагошка саветница

Др Љиљана Богавац, Инцест Траума Центар – Београд

Др Станислава Оташевић, Центар за промоцију здравља жена

СВЕ ШТО СТЕ ОДУВЕК ЖЕЛЕЛИ ДА САЗНАТЕ О СЕКСУАЛНОСТИ, А НИСТЕ ИМАЛИ ПРИЛИКЕ ДА ПИТАТЕ

- За ученице/ке и наставнице/ке -

Текст је настао на препоруку тима наставница окупљених око предмета Биологија за потребе Образовног пакета, а најчешће постављана питања која су добила своје одговоре у наредном садржају су прикупљена од ученика/ца седмог и осмог разреда.

Улазак у адолесценцију можемо да опишемо као симултано осећање радости, узбуђења, очекивања, несигурности, импулсивности, претеране осетљивости, тајновитости, раздражљивости, ђудљивости. У ствари, то је раздобље интензивних телесних, когнитивних, емоционалних и социјалних промена.

Светска здравствена организација (СЗО) одређује адолесценцију као период од десете до двадесете године, а различите земље је одређују као период од дванаесте до осамнаесте или десете до осамнаесте године. А.В. Hollingshead дефинише адолесценцију као „раздобље у животу особе када друштво у којем она живи престаје да је гледа као дете, а не пружа потпуни статус, улоге и функције одраслих“.

Адолесценцију карактерише криза идентитета, утицај вршњачке групе, супротстављање ауторитету одраслих, питања везана за сексуалност, ризично понашање (употреба алкохола, дроге, ризично сексуално понашање). Одрасли приписују адолесценткињама и адолесцентима одређене карактеристике, углавном на основу њихове припадности тој групи. Ту долазе до изражаја два уврежена стереотипа. Један је „они су проблематични и неодговорни“ и други је „конформистички и послушни“. Стварност је да, осим узраста, било која група младих људи има мало тога заједничког. Такође, одрасли шаљу збуњујуће поруке о сексуалности: ускраћује им се задовољење њихове сексуалности, а са друге стране се подстиче снажно сексуално стимулисање – нарочито кроз медије.

Заборављамо да су за адолесценткиње и адолесценте два најважнија развојна задатка: 1. прихватање свог измењеног тела и 2. развој сексуалног идентитета и остваривање одговорног сексуалног понашања.

Сексуалност, иако у основи биолошки феномен, не може да се посматра одвојено од друштва, културе и норми. „Сексуалност је и јавна и приватна, и интимна и регулисана законом, и биолошка и културолошка, истовремено и друштвено конструисана, организована и институционализована, и продукт фантазије и индивидуалног деловања и отпора“, наставља А.В. Hollingshead.

Сексуалност адолесценткиња и адолесцената подразумева два различита света. Свет маскулинитета и свет феминитета, тј. два различита родна идентитета. Конвенционални женски идентитет (феминитет) значи: бити привлачна, сексуално неискусна, тежити ка мушкарцу и желети везу са њим, веровати у љубав, препустити мушкарцу иницијативу у сексу, пустити да се секс „једноставно догоди“. С друге стране, маскулинитет подразумева да мушкарци знају све о сексу, контролишу сексуалне односе, они су „прави примери“ сексуалности у потрази за ужитком.

Најчешће постављана питања

Када јача сексуални нагон и тело се мења, јављају се нове, често неразумљиве мисли, и осећања које ове промене прате. Стварност је да адолесценткиње и адолесценти не знају све што треба да знају о сексуалности, иако се многи понашају као да знају. Нажалост, препуштени су најчешће сами себи да се сналазе како умеју и проналазе сами одговоре на следећа питања:

- Шта је то у ствари сексуалност?

Сексуалност је област која укључује осећања, потребе, комуникацију, секс и ... Нису случајно „три тачке“, јер је сексуалност сваке особе сложена сфера. Често се мисли да је то само секс, али није о томе реч. Некада се о сексуалности мисли огољено, као да искључујемо да иде руку под руку са могућношћу особе да оствари и интимност. Због тога, не жури са поједностављивањем, јер те твоја сексуалност чека с пуно радозналих питања!

- Када је време за прво сексуално искуство?

Време за прво сексуално искуство се не дефинише навођењем броја година девојчице/дечака. Не може се рећи да је то 14, 15, 16 или година. Спремност за прво сексуално искуство зависи од физичке и емоционалне зрелости, тако да не постоји правило када је најбоље време за овај корак, јер јединствен и тачан одговор не постоји. Ипак, треба рећи да без обзира на индивидуалне различитости, сматра се да је добро имати први сексуални однос са девојчицом/дечком, особом коју волиш, која тебе воли и у коју имаш поверења. Често, то није довољно да се учини овај корак. У сваком случају, треба проценити све аргументе за и против пре него што се одлучиш да га направиш. Важно је да не доносиш ужурбано одлуку.

Зато, процени добро да ли си спреман/спремна на овај корак или не. То треба да буде само твоја одлука, а не да се удовољи очекивањима околине, тј. другова/другарица или друштва у којем се крећеш. Такође, треба се добро информисати и упознати са свим могућим аспектима, па и последицама сексуалне активности.

- Како извести француски пољубац?

Француски пољубац је најчешће познат из филмова. Он је најчешће романтичне природе, тајновит и загонетан, дуго траје, страствен је и снажан. Особа која љуби дотиче језик друге особе, оне која је пољубљена. Надражује усне, уста и језик, три области које су врло осетљиве на додир и пружа осећање пријатности и узбуђења. Да ли ће друга особа одговорити на исти начин – то се никад не зна. „Прави француски пољубац“ може да буде само ако га обе особе желе. На неки начин, он може отићи и у историју, јер су данас пољупци ослобођени „правила“, заљубљене особе се љубе по својој жељи и како им је пријатно.

- Када се добија менструација и да ли има рок до када мора да се појави?

Прва менструација се јавља између 12. и 16. године. Неке девојчице је добију раније, а неке касније, јер не постоји једна, строго одређена година када менструација треба да се добије. Прва менструација се најчешће јавља између 12. и 14. године. Напомена: прва менструација се може јавити и од 9. године. Уколико се не јави до 16. године треба се обратити лекарки/у, гинеколошкињи/гу.

- Шта је то бело прање?

Појачано излучивање из вагине, тј. бело прање, је знак разних обољења женских полних органа. Често не постоје никакве друге тешкоће, него само бели исцедак, што је знак и разлог да се треба обратити лекару/ки. За лечење белог прања прво треба пронаћи прави узрок, јер је појачано излучивање из вагине само видљиви знак неког другог обољења. Жена може да има бело прање у сваком раздобљу живота — од рођења па до дубоке старости. Бело прање среће се и код малих девојчица, као и код девојчица у пубертету. Услед прљавог рубља, запирања у прљавој води, дирања полних органа прљавим рукама, може и код девојчица које још нису имале сексуалне односе да настане запаљење у слузокожи вагине, што појачава излучивање, тј. бело прање. У раном узрасту, бело прање код девојчице може бити само знак опште слабости и малокрвности.

- Шта се конкретно ради код оралног секса?

Бити заљубљена особа, бити вољен/а и водити љубав је предивна ствар. На који начин ће се остварити сексуални однос и доживети задовољство, ствар је жеља, потреба и договора особа које воде љубав. Орални секс је врста секса у којој је полни орган жене или мушкарца стимулисан оралним путем, односно уснама, језиком, зубима.

- Шта је то анални секс?

Бити заљубљена особа, бити вољен/а и водити љубав је предивна ствар. На који начин ће се остварити сексуални однос и доживети задовољство, ствар је жеља, потреба и договора особа које воде љубав. Анални секс је један вид сексуалног односа. Немој се оптерећивати „техником“. Особе које се воле ће истраживати шта им прија.

- Да ли је тачно да постоји мушки и женски кондом? Чему служи женски кондом?

Да, постоје и мушки и женски кондом (презерватив). Оба кондома су механичка контрацептивна средства, која спречавају продирање сперме до јајашца, тј. штите од нежељене трудноће у 95% - 98% случајева. Поред тога, и мушки и женски кондом су најделотворнији начин спречавања болести које се преносе полним путем. Оба кондома се израђују од врло танког латекса или силикона. Жене користе женски кондом како не би морале да се ослањају на мушкарца у заштити од нежељене трудноће. Нажалост, за сада, женски кондом се не може купити у Србији.

И девојке које воле девојке користе заштиту кад воде љубав. Некада је важно имати у виду да се жене лезбејске оријентације можда нису увек идентификовале као лезбејке, те имају и своју сексуалну предисторију као „стрејт“ особе. У оквиру лезбејског љубавног односа, средство заштите су фолије од латекса или полиуретанске (врло танке, од меке пластике), квадратног облика, које се користе да се покрију женске гениталије или анус током оралног секса. Помажу као баријера да се спрече полно преносиве болести.

Особе свих сексуалних оријентација увек треба да воде рачуна да избегавају орални секс ако имају било какве посекоштине или ранице у устима или на уснама.

- Какав је осећај при оргазму?

Врло је важно да не сматраш да је циљ сексуалног односа оргазам. Друштво често намеће вредновање целокупно остварене интимности и сексуалности са вољеном особом кроз то да ли се догодио и оргазам. Свака особа има своје, јединствено, осећање оргазма. Основа физичких догађања у току оргазма је појава ритмичких контракција у пределу полних органа. Међутим, оно што се укупно осећа је низ различитих телесних и психичких манифестација. Примарно осећање је осећање задовољства и опуштености. Ипак, нека осећања су слична код свих и манифестују се променама у дисању, осећају топлоте, знојењу, дртањем тела, сужењем свести и потребом да се испусти јецај или да се виче. Хормон среће, који се ослобађа током оргазма, омогућава осећање среће, вртоглавице, одушевљења, топлине и/или поспаности. Ако изостане оргазам, може бити пуно разлога који су повезани са партнерком/партнером или уопште нису повезани. Сексуалност без оргазма је једнако вредна. Одувек се сексуалност остваривала на безброј лепих начина, свако има свој. Не постоји прописано колико узбуђења и која осећања треба да се има да буде срећан/срећна у сексуалности коју остварује са другом особом. Некада се осети потреба да постоји само интимност између две особе које се воле и то је у реду.

- Да ли је мастурбација штетна?

Не. Мастурбација је нормална појава и нема никакве везе са постојањем било каквог физичког или менталног поремећаја или болести. Самозадовољавање или мастурбација је сексуална стимулација, најчешће сопствених гениталија, све до постизања оргазма. Најчешће се изводи ручно, но и други типови телесног додира нису искључени, као ни употреба предмета. Начини истраживања себе, свог тела и своје сексуалности су неисцрпни. Девојчице и дечацци први пут мастурбирају као тинејџерке и тинејџери.

- Колико дуго сме да се мастурбира?

Не постоје временска / добна ограничења за мастурбирање. Мастурбирају особе оба пола, девојчице и дечацци, као и жене и мушкарци свих животних узраста. Важно је да им то доноси пријатност и задовољство, а никако бол, повређивање или евентуално крварење.

- Да ли је у реду да мастурбирају и девојке?

Јесте. Мастурбација је нормална појава и код девојчица и код дечака.

- Када треба да почне да расте мушки полни орган и колики треба да буде?

Мушки полни орган почиње да расте у пубертету. У већини случајева пубертет код дечака почиње између 10. и 14. године и траје 3 до 5 година. Мушки полни хормон, тестостерон, је главни „кривац“ за промене које се дешавају у том периоду, а које се огледају у појачаном расту тела и повећању полног органа, што подразумева раст тестиса и пениса. Прво почињу да се увећавају тестиси, а убрзо након тога почиње да расте и мушки полни орган. Период када ће се то десити варира од дечака до дечака. Прве промене у величини пениса односе се на његов раст у дужину, а касније и у дебљину. Просечна дужина пениса, код одраслог мушкарца, износи од 12 до 14 центиметара.

- Са ким да разговарам о сексу, а да не вичу и да не помисле да сам опседнут сексом?

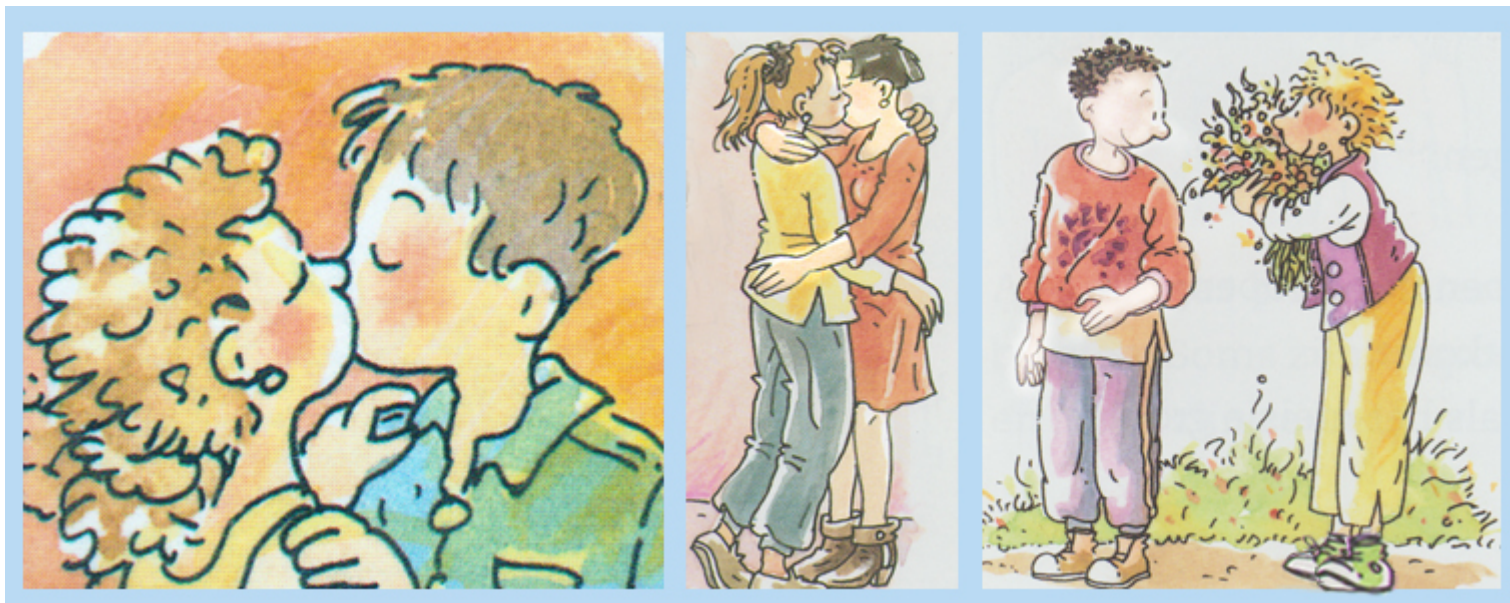
Увек можеш да пронађеш особу у коју имаш поверење и која тебе поштује и дозволиш себи да на само свој начин поставиш питања која те интересују. Родитељи врло често не знају одговоре. Верујемо да постоји особа у твојој блиској околини са којом можеш да разговараш. Ако не, увек постоје стручна лица која о овој теми знају. То може да буде психолошкиња или психолог у које имаш поверења, твоја лекарка или лекар, гинеколошкиња или гинеколог.

- Пољубила сам се са другарицом неколико пута, то ме јако узбуди, да ли сам лезбејка?

Прати своја осећања и потребе, немој да их се плашиш или стидиш, заљубљеност и љубав су драгоцене осећања. А што се тиче пољупца, сексуални идентитет сваког од нас је сложенији од пољупца. (Погледај у наставку шта све чини твоју сексуалност, од чега ћеш видети да је сексуални идентитет један део.) Не жури, не мора све брзо да има име.

- Младић сам, свиђа ми се друг из одељења.

Прати своја осећања и потребе, немој да их се плашиш или стидиш, заљубљеност и љубав су драгоцене осећања. Шта би ти на ово исто питање одговорио твом „стрџ“ другу који ти се повери да му се свиђа другарица из одељења? То су иста осећања.

Ако си различит / различита од већине

Посебну тешкоћу представља чињеница када млада особа схвати да њен сексуални идентитет није хетеросексуални („стрејт“), већ „другачији“, односно хомосексуални, бисексуални или трансродни. Иако у Србији постоји Закон о забрани дискриминације и кажњиво је угрожавати другу особу зато што је по неком свом личном својству различита, и даље живимо у хомофобичном друштву где се хомосексуалност осуђује и младим особама недостаје уважавање околине. Младе особе тада најчешће одлучују да о својој хомосексуалности ћуте, јер тиме избегавају злостављање и дискриминацију од стране околине или се боре против своје хомосексуалности настојећи да се силом уклопе у хетеросексуални, патријархални образац.

О хетеросексуалности као доминантној егзистенцији се стално говори и информације о томе су преплављујуће кроз образовање, медије и др. (компулзивна или присилна хетеросексуалност). Кључна одговорност одраслих, као и адолесценткиња и адолесцената између себе, јесте поштовање другачијег сексуалног идентитета од доминантног. Ако је неко мета напада због свог сексуалног или другог идентитета који је различит од већине, јако је важно пријавити напад полицији и бити јавно савезник/ца особи која је нападнута. Ако си (неми) посматрач или посматрач, то је саучесништво са насилником.

Од стране свих укључених страна у друштву, у говору се потенцира „да ЛГБТ особе треба да буду прихваћене и да их разумемо“. Међутим, управо језик умногоме може да подстиче маргинализацију. Јер, да ли бисте уопште исто тражили за особе које су из доминантне друштвене групе, хетеросексуалне „да буду прихваћене и да заслужују разумевање“? Не бисте. Због тога је важно вратити се на почетак - овде се ради о људском праву, бити једнака и једнак као свако други.

Сексуалност је...

О сексуалности, телу, сексуалном уживању се најчешће не говори. Када се говори, то је за адолесценткиње углавном „кроз опасности од трудноће“ и епитет „лоше девојке“ („Лолита“ и промискуитетна). За адолесценте, „како бити мачо мушкарац“.

Сексуалност се углавном испитује кроз: знање о контрацепцији, прво љубавно искуство и ко је особа са којом имају прво љубавно искуство. Када се говори о првом љубавном искуству, оно се дешава најчешће из радозналости, љубави или због притиска партнера. Најчешће с ким се догоди, наводи се да је то дечко или девојка, али и старија особа и рођак. Дакле, међу овим информацијама наћи ће се и аларми.

Сексуалност је комплексна и није само сексуални однос. Битне димензије адолесцентне сексуалности су:

- **Потребе и осећања** (емоционална димензија сексуалности); у вези са овом димензијом, најважније је препознати, именовати и јасно изразити потребе и осећања, односно очувати сопствене границе.
- **Вредности и ставови**; Уче се и обликују најпре у оквиру породичних и вршњачких односа, а уз то и религијских уверења. Блиске, важне особе (које су и ван породице) такође имају утицаја. Најважније је како уклонити сексуалност у сопствени општи систем вредности.
- **Знање о грађи и функцији репродуктивних органа**; Девојчице често питају „Колико рупица имам „доле“? Да ли се кроз исту рупицу пишки и рађа дете?“ Важно је научити и знати грађу спољашњих и унутрашњих полних органа, њихову улогу и тиме се губе страхови и недоумице када наступају промене. „Постоје три рупице. Кроз једну се пишки, друга је вагина кроз коју се рађа дете и трећа се зове анус (гуза).“
- **Комуникација**;
- **Преговарање о сексу** (избећи наговарање и притисак партнера);
- Сексуални идентитет;
- **Сигуран секс**; Увек је важно коришћење контрацептивних средстава и кондома. Никада се не позајмљују од друга или другарице, већ се одабирају консултујући гинеколошкињу или гинеколога у коју/ег имаш поверења. Ако улазиш у сексуалне односе из знатичеље или ради експериментисања,

обрати пажњу да се сам/а побринеш да користиш заштиту од нежељене трудноће и полно преносивих болести. Тиме ћеш избећи ризике и благовремено рећи **НЕ** ма чему што ти се не свиђа или потенцијално води сексуалном злостављању.

- **Тело, сексуално уживање, мастурбирање, оргазам;** истраживање сопственог тела је веома важно. Упознавање свог тела, шта ти прија, а шта не. Често се дешава да ни одрасли то о себи не знају са сигурношћу. Да истражујеш можеш самостално или са вољеном особом. Истраживање са вољеном особом је лепо и значајно увек и само кад и како и ти и твоја вољена особа желите.
- Један од несумњиво најважнијих аспеката, посебно за адолесценткиње, је **УЧЕЊЕ КОМУНИКАЦИЈСКИХ ВЕШТИНА У ЦИЉУ ЗАШТИТЕ СВОЈЕ СЕКСУАЛНОСТИ**. То значи:
 - Поставити личне границе
 - Научити да кажеш шта желиш, када и како желиш да имаш секс, ако неко врши притисак на тебе
 - Научити да кажеш НЕ
 - Научити да тражиш увек сигуран секс

Све ово значи научити **ПРЕГОВАРАЊЕ О СЕКСУАЛНОСТИ** да би се избегли притисци и неразумевање, да би разумели друге, поштовали друге, доносили одговорно одлуке и успоставили узајамно задовољавајући и конструктиван однос и везе са особама другог или истог пола.

Неразумевање и неприхватање адолесценткиња и адолесцената у породици и окружењу чине прихватање измењеног тела и развоја сексуалног идентитета и остваривање одговорног сексуалног понашања још тежим. Неки примери када због ниског самопоштовања и самопоуздања улазе у ризичне сексуалне односе и постаје лака мета за сексуално злостављање:

- Ако тело почиње да се мења, због саме промене или ако се одвија раније или касније у односу на вршњакиње и вршњаке, адолесценткиње и адолесценти могу да мисле да нешто није у реду са њима, нису нормални, другачији су. А бити другачији, то није добро, ту поруку најчешће шаљу друштво и породица.
- Ако не може да прихвати свој физички развој и сексуалност, може да започне да се изгладњује или прекомерно једе.
- Ако младу особу привлачи особа истог пола, може да осети презир, мржњу према себи, да постане суицидална, промискуитетна да би „доказала“ да је хетеросексуална. Ако је бисексуална или трансродна/трансцендер, најчешће је изложена дискриминацији не само од стране доминантне хетеросексуалне заједнице, већ и у оквиру ЛГБТ заједнице (лезбејске, геј, бисексуалне, трансродне/трансцендер). **У овом тренутку, различита америчка истраживања показују да на узрасту од 2 до 12 година једно од троје трансродне деце покуша суицид.**
- Млади који расту у породици у којој постоји насиље, сведоци су или су и сами жртве истог
- Утицај родитеља који су хладни, дистанцирани носи поруку „ниса довољно вредна“, „ниса довољно важан“
- Неуспех у школи
- Млади који се осећају одбаченим у вршњачкој групи или од другог окружења
- Девојке које се понашају „заводнички“ и воле да флертују – „то је позив на секс и саме су криве када им се догоди сексуално злостављање“

ЗАКЉУЧАК

Одговорност и задатак свих одраслих јесте да разумеју да негативна понашања или избори нису огледало „здравог избора“ од стране адолесценткиња и адолесцената, њихов хир, манипулација, „проблематичност“, већ најчешће одговор који представља аларм и сигнализира тешкоће у развоју, посебно сексуалности. Одговорност одраслих је да помогну младима и ојачају их, буду поуздани савезници/е, нарочито уколико млада особа поседује лично својство због којег се осећа различито од већине. Одговорност одраслих је тада још већа.

- **Прилог 1:** Брошура за адолесцент(киње)е – Право на избор помагачице / помагача.
- **Прилог 2:** Прича о Тини и Божи.

- Брошура за адолесцент(ки)ње – Право на избор помагачице / помагача.

ДА ЛИ ЈЕ НЕКО ОД МОЈИХ ДРУГАРИЦА И ДРУГОВА ПРЕЖИВЕО СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ, А ЈА НИСАМ ПРЕПОЗНАЛА/О?

«Да, преживела/о сам сексуално насиље и имам право да биром помагачицу/помагача, јер заслужујем једнако разумевање као и свака друга особа.» (Из кампање ИНЦЕСТ ТРАУМА ЦЕНТРА – БЕОГРАД «ЈА КОЈУ / КОЈЕГ НИКО НЕ ПОЗНАЈЕ», 2006. године)

ДРАГЕ ЖЕНЕ,

МИ СМО

Инцест Траума Центар- Београд, женска невладина специјализована служба, постојимо од 1994. године и најстарија смо организација у СЦГ која пружа психолошку подршку особама са искуством инцеста, сексуално злостављаној деци и одраслим особама које су преживеле сексуално насиље у детињству.

Тешко је, али покушајмо да се отворено питамо и разговарамо о сексуалном насиљу!

Колико дуго се сећамо и на који начин причамо о грубој шали која нам је упућена, понижавајућем коментару, телефонском позиву у којем нам неко упућује предлоге или комплименте сексуалне садржине?

Ако се усудимо да саме шетамо ноћу, никада нисмо мирне, окрећемо се за собом и не знамо да ли бисмо, у паралишућем страху, успеле да вриштимо или побегнемо испред непознатог посматрача, или оног ко показује иначе покривене делове тела.

ВАЖНО ЈЕ ЗНАТИ ДА

Никада нисмо криве и не постоји понашање којим ми изазивамо НЕЖЕЉЕНЕ ДОДИРЕ, ПОКУШАЈЕ СИЛОВАЊА, СИЛОВАЊЕ ОД НЕПОЗНАТОГ ИЛИ ОД СТРАНЕ ПАРТНЕРА ИЛИ СУПРУГА!

КРИВИЦА И СРАМОТА УВЕК ЈЕ И САМО НАСИЛНИКОВА!

МОЖЕМО БИТИ УПЛАШЕНЕ, МОЖЕМО ИЗГУБИТИ ПОВЕРЕЊЕ, МОЖЕМО ПЛАКАТИ, ДРХТАТИ, МОЖЕМО СЕ ПОВУЋИ У СЕБЕ!

МОЖЕМО БИТИ БЕСНЕ И ЉУТЕ, ДА!

ЗАТО, ПРЕПОЗНАЈМО СВОЈА ОСЕЋАЊА И ПОКУШАЈМО ДА ПРИЧАМО О ОСЕЋАЊИМА!

ИНЦЕСТ- “далеко било”, кажу...АЛИ ИСТИНА ЈЕ ДА НИЈЕ ДАЛЕКО, И ДА НАМ СЕ ДОГАЂА!

Методи злостављача су увек манипулативни, он злоупотребљава дечију љубав и поверење, злоупотребљава своју моћ над дететом! злостављач посматра или прати дете, свлачи се пред дететом, прави порнографске снимке, додирује дете на начин на који дете не жели, покушава да обави сексуални однос, силује.

МИСЛИМО О ОСЕЋАЊИМА ДЕТЕТА, О БОЛУ, О УСАМЉЕНОСТИ, О СТРАХУ, О ЉУТЊИ, НЕМОЋИ, О ОСЕЋАЊУ КРИВИЦЕ.

СЛУШАЈМО ОСЕЋАЊА ДЕТЕТА, ПРИЧАЈМО О ЊИМА! Сетимо се сопственог детињства, шта смо желеле, кога смо највише волеле, шта нам је било потребно?

Истина је и да је распрострањена дечија проституција и да постоје порнографске фотографије и видео снимци деце! КО ЖЕЛИ ТО ДА ЧУЈЕ И КОГА СЕ ТО ТИЧЕ, ко ће веровати? Како ће реаговати полиција или судство? СТРАХ, ЗАБРИНУТОСТ, СТИД... Зар нису то поново наша осећања?

ЖЕЛИМО ДА ЗНАШ ДА НИСИ САМА!

Ми у Инцест Траума Центру

УВЕК ВЕРУЈЕМО У РЕЧИ ЖЕНЕ!

УВЕК ВЕРУЈЕМО У РЕЧИ ДЕВОЈЧИЦЕ У ТЕБИ!

УВЕК ВЕРУЈЕМО У РЕЧИ ДЕТЕТА КОЈЕ ВОЛИШ!

АКО ДУГО ЧУВАШ БОЛНУ ТАЈНУ ИЛИ СУМЊАШ ДА ЈЕ ЈОШ НЕКО ИМА, није лако говорити!

НЕ ОДУСТАЈ!

ПОКУШАЈ ДА НЕШТО УРАДИШ! ВАЖНО ЈЕ!

МОЖЕШ ПОЗВАТИ НАС!

РАДИМО 24 ЧАСА!

КАД ОДЛУЧИТЕ ДА РАЗГОВАРАТЕ О СВОМ ИСКУСТВУ СЕКСУАЛНОГ НАСИЉА СА ПРОФЕСИОНАЛКАМА/ЦИМА КОЈЕ/И ПРУЖАЈУ УСЛУГЕ САВЕТОВАЊА/ТЕРАПИЈЕ У МА КОЈОЈ СЛУЖБИ

ВИ БИРАТЕ СВОЈУ ПОМАГАЧИЦУ /ПОМАГАЧА

Листа питања која су важна да као клијент(киња) поставите при првом сусрету са терапеуткињом/терапеутом као и све време током терапије:

(*Преузето из књиге «Храбро ка опоравку» ауторки Еллен Басс и Лаура Давис, преведене у издању Инцест Траума Центра –Београд поводом десетогодишњице рада, 2004.)

- Да ли сте икада радили са особама које су преживеле насиље? Коју врсту обучености имате у овој области?
- Како радите са преживелима? Које технике користите?
- Уколико до сада нисте радили са преживелима, на који начин бисте се припремили за рад на овом питању?
- Да ли бисте подржали моје учествовање у групи самопомоћи/групи подршке (нпр. у оквиру женске невладине организације специјализоване за проблем насиља)?
- Да ли мислите да су сексуални односи са одраслима увек штетни за децу?
- Да ли мислите да деца икада вољно учествују у сексу са одраслима ?
- Да ли мислите да жене икада фантазирају или преувеличавају злостављање?
- Да ли мислите да је помирење у породици циљ коме треба тежити? Зашто(или зашто не)?
- Шта мислите, коју улогу има опроштај у процесу опоравка?
- Да ли сматрате да је суочавање клијенткиње/клијента са починиоцем/починитељком циљ ? Зашто/Зашто не ?
- Ако бих заплакала, како бисте реаговали ?
- (За девојке и жене лезбејске оријентације) Да ли сте већ радили са лезбејкама? Да ли лезбејство видите као једно од терапијских питања?
- Да ли мислите да је сексуална оријентација повезана са предисторијом сексуалног насиља ?
- Да ли мислите да је у реду да се терапеути и клијенткиње друже и постану пријатељи током терапије или пошто се она заврши ? Да ли постоје икакве околности у којима би секс био прикладан?
- Колико наплаћујете ? (Уколико цена сесије превазилази Ваше могућности, питајте да ли постоји клизна скала или могућност ма ког договора.)
- Имате ли број на који у сваком тренутку могу оставити поруку за Вас како бисмо хитно ступиле/и у контакт? Да закажем хитну терапијску сесију?

Поставите она питања која су за Вас од највеће важности. Додајте и друга да бисте одредили да ли је Ваш будући терапут/терапеуткиња осетљив(а) на посебна питања која су за Вас важна. Можда ћете, на пример желети некога коме су блиски проблеми везани за алкохолизам или поремећаје у исхрани.

УКОЛИКО НИСТЕ ЗАДОВОЉНИ ОДГОВОРИМА КОЈЕ СТЕ ДОБИЛИ, ПОСЛУШАЈТЕ ГЛАСИЋ У СЕБИ И ВЕРУЈТЕ МУ, ПОТРАЖИТЕ ДРУГУ ОСОБУ ОД ПОВЕРЕЊА КОЈА ЋЕ БИТИ ВАША ПОМАГАЧИЦА / ПОМАГАЧ! БУДИТЕ СУГУРНИ ДА ЈЕ ПОМОЋ ДОСТУПНА!

ПОСТОЈЕ ИЗВЕСНЕ ОСНОВНЕ СТВАРИ КОЈЕ ЈЕ НЕОПХОДНО ДА ПОСЕДУЈЕ ВАША ПОМАГАЧИЦА/ПОМАГАЧ

- Верује да сте били злостављани
- Никада не минимизира Ваше искуство или бол који Вам је нанет
- Има информације (или је спремна/ан да их прибави) о процесу опоравка за одрасле особе које су преживеле сексуално злостављање (у детињству)
- Има спремност да чује и верује најтежим искуствима о којима сте говорили
- Усредсређује се на Вас, а не на починиоца
- Не инистира на помирењу / суочавању са починиоцем / опроштају
- Не жели да се дружи с Вама ван саветовања / терапије
- Не прича о својим личним проблемима
- Не жели да има сексуални однос с Вама
- У потпуности поштује Ваша осећања (жаљење, љутњу, бес, тугу, очајање, радост...)
- Не приморава Вас ни на шта што не желите
- Охрабрује Вас да градите систем подршке ван саветовања / терапије
- Охрабрује Ваш контакт са другим особама које су преживеле сексуално злостављање (у детињству)
- Учи Вас како да бринете о себи
- Има спремност да разговара о проблемима који се јављају у самом помагачком односу, на релацији помагач(ица) – клијент(киња)

ОВО СУ САМО НЕКИ ОД КВАЛИТЕТА КОЈЕ СТРУЧЊАК(ИЊА) МОРА ДА ПОСЕДУЈЕ У РАДУ СА ОСОБАМА КОЈЕ СУ ПРЕЖИВЕЛЕ СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ (У ДЕТИЊСТВУ) И НЕ ПРИСТАЈТЕ НИ НА ШТА МАЊЕ, ЈЕР ЗАСЛУЖУЈЕТЕ ЈЕДНАКО РАЗУМЕВАЊЕ ЗА ВАША ЖИВОТНА ПИТАЊА КАО И СВАКА ДРУГА ОСОБА.

ПРИЧА О ТИНИ И БОЖИ

Прича о Тини и Божи је део редовног едукативног циклуса основног нивоа за Вршњачки тим Инцест Траума Центра – Београд.

Тина и Божа су петнаестогодишњаци. Знају се из краја у којем обоје станују и имају заједничке другарице и другове. Тако су се и упознали, преко њих. Од недавно су у вези, неких 4 месеца. Божа каже „већ“, Тина каже „тек“. Још увек нису „спавали“, иако им је пар пута мало фалило. Тина је то одбијала, јер није била спремна. Тог јутра, Божа је пресрећан пустио поруку Тини да му родитељи иду на два дана код сестре и да ће он бити потпуно сам код куће. Празан стан није нешто што се дешава сваког дана и он је одмах испланирао како ће Тина доћи до њега и како ће заједно провести време. Купио је чак и кондоме, не зна где их је ставио, али ни то нема везе, није то ни баш тако важно кад се двоје воле. „Само нека Тина проведе ова два дана са мном.“

Дошла је и субота, негде око 8 увече је стигла Тина. Божа је скинуо са интернета једну љубавну романтичну комедију, јер зна „да се све девојке примају на такве лимунaде“. Гледали су филм, грицкали чипс, пили сок и некако су се из седећег положаја лагано испружили на каучу, почели да се љубе и мазе. Божа је завукао руку испод Тинине блузе, почео да откопчава и скида брусхалтер. Њој су били пријатни додири, мажење и љубљење. Уживала је у тој страсти и топлини. Тек кад је почео да завлачи руку у њене гаћице, осетила је непријатност, хтела је да га прекине.

Отворила је очи и видела изнад себе Божу, свог узбуђеног и ван себе од страсти. Његов додир је постао и груб. Рекла му је да стане, да то не ради, да није спремна, да не жели. Покушала је да се извуче, али његово тело је било тешко, притискало је и као да је заробило. Божа се није обазирао на њу. Знао је да су у вези и да има право на секс. Уосталом, „зашто ми је дала да јој скинем брусхалтер, ако то не жели?“

Шта смо сазнали о Тини?

Шта смо сазнали о Божи?

Како бисте назвали Божино понашање? (насилно понашање: не поштује Тинине жеље, мисли само на себе и не одустаје од тога, криви Тину)

Завршите причу ... Тина се супротставила и одбранила. Шта је после било са њиховом везом? Шта би онда био наш закључак, кад девојка има право да се предомисли?

Девојка има право да каже „НЕ“ увек и у сваком тренутку кад јој додири више не пријају или је плаше. То је право које важи за обе особе које остварују сексуални контакт, међутим у стварности је ово охрабрење најчешће потребно девојкама.

Литература:

1. CESI, Zagreb (2003); Spol i rod pod povećalom; Друго проширено издање;
2. Инцест Траума Центар – Београд (2014). Како да спречите насиље у адолесцентној љубавној вези – Водич за тинејџерке и тинејџере и одрасле који о њима брину. Приручник за примену у редовном наставном програму основних и средњих школа. Ауторке: Др Љиљана Богавац и Душица Попадић.
3. www.ijasamuztebe.org.rs
4. www.incesttraumacentar.org.rs/Produkcija/Autorski_clanci

Ауторка: Душица Попадић, Инцест Траума Центар – Београд

Чланци су производ дугогодишњег рада ауторке кроз: 1. пружање психолошке асистенције девојкама и женама лезбејске оријентације (саветовалиште: веб, разговори “1 на 1” и групе подршке), 2. едукативне програме из области различитости за бројне женске и мешовите невладине организације, запослене у здравственим и васпитно-образовним установама и медијским кућама. У периоду 2003-2008. је установила и водила психолошко саветовалиште организације за лезбејска људска права „Лабрис“ из Београда.

1. Сусрет са домаћом лезбејском сценом – „Да ли сам то ја?“ (2004);
2. Интернализована хомофобија у свакој од нас (2004);
3. „Не, мени се то не дешава“ (или: Насиље у лезбејским партнерским односима) (2004);
4. Колико недостатак позитивних role modela утиче на coming out лезбејки? (2005);
5. Лезбејски партнерски односи (или: Колико је важно потражити психолошку асистенцију за грађење лезбејског партнерског односа (а не само у кризи) (2005);
6. Писмо родитељима (2005);
7. Лезбејке које су преживеле сексуално насиље у детињству (2006);
8. Како политика ЛГБТ организација утиче на стварни живот лезбејки и бисексуалних жена у Србији (Поглед из „Лабрисовог“ психолошког саветовалишта) (2007);
9. Вредности у раду и препоруке за пружање психолошке асистенције лезбејкама и бисексуалним женама (2012);

САВРЕМЕНИ СТИЛ ЖИВОТА

На глобалном нивоу, савремено друштво пролази кроз промене тако неочекиване и велике да су драстично промениле егзистенцијални миље савремених људи. Промене саме по себи нису позитивне ни негативне већ су спонтана последица нових технологија, дигиталне револуције и доба информација, као најновијег квалитативног скока у еволуцији знања и капацитета људи.

Врло често се дешава да технологија иде испред наших знања и вештина и да диктира односе и релације на такав начин да се осећамо недовољно дораслим да се с истом носимо. Чини се да човечанство уназад неколико деценија пролази кроз интензивну технолошку еволуцију у којој они млађи имају више знања и вештина него старији, што ствара дубље јазове међу генерацијама. Мењају се односи, језик, комуникација. У наредним редовима ће бити приказано оно што чини основу савременог живота, а нешто касније биће говора о стресу, траума и ефектима.

Информатика и технологија

Интернет, глобални медији, паметни телефони стављају „свет на длан“ и експоненцијално повећавају брзину комуникације и размене информација. Данашњи људи су суочени са потребом развијања нове осетљивости за низ нових изазова (нпр. сортирање поплаве информација), концепата (нпр. виртуелна реалност) и претњи (нпр. инвазија приватности, сајбер криминал). Сајбер простор не само да представља стварност, него је такође и ствара. Ово изазива додатну несигурност дефиниције „реалности“ и „истине“ нпр. разликовање манипулације од аутентичне акције за опште добро („несигурна планета“). Као резултат, стоји страх од јавне стигматизације ако се појединац/ка нађе на погрешној страни очекиваног „коректног“ става.

Кроз рад на рачунару, деца и млади уче на забаван и занимљив начин о томе како користити технологију, што може бити корисно у школском учењу, али и у слободним активностима. На тај начин могу развијати памћење, методе учења и вештине решавања проблема као и осећај сопствене способности и самопоуздања. Деца и младима који имају тешкоће у комуникацији, компјутерске игрице могу бити и подстицај на дружење с вршњацима/кињама сличних интереса. Осим тога, могу вежбати координацију око-рука, просторне односе и представљање. Без обзира на родитељске преференције, деца и млади ће доћи у сусрет с рачунаром, односно информационом технологијом („паметни“ телефони, и сл). Нека деца више знају од својих професора/ки о овој технологији. Подстицање информационе писмености део је школског програма. Важно је да родитељи/старатељи знају да ће неминовно користити информациону технологију, што значи да је тешко, а и непотребно забранити им да се користе компјутером.

Иако интернет пружа брзу доступност различитим и занимљивим информацијама, као и комуникацију с великим бројем људи, потребно је бити свестан и опасности којима одрасли и деца могу бити изложени. Интернет омогућује анонимност, коју је немогуће постићи у било којој другој врсти комуникације. Ова анонимност ослобађа и подстиче људе да комуницирају интимније него што би то чинили у личним контактима, омогућује и тзв. лажно представљање. Стога је неопходно едуковати децу и младе како да користе интернет на за њих сигуран начин, подучити их начинима (само)заштите, као и осигурати надзор родитеља/старатеља у тренуцима кад се користе интернетом. Ако деца и млади кажу да су упознали доброг пријатеља/ицу преко интернета, свакако је важно подсетити их да је све оно што знају о том „пријатељу“ само оно што му је та особа рекла, тј. написала те да ништа од тога не мора бити истина.

Најчешћи ризици употребе интернета за децу и младе су:

- излагање сексуалним или насилним садржајима, као и доступност непримереним информацијама, које укључују порнографију, материјале и странице које подстичу мржњу, дискриминацију, крваве и насилне призоре, дезинформације и преувеличавање вести
- директна комуникација с одраслом особом која тражи непримерене односе, где деца и млади могу постати жртве педофила или одраслих особа са сексуалним намерама који ће покушати да их наговоре на сусрет или који ће на неки други начин изиграти њихово поверење (нпр. објављивањем слика малолетних особа)

- изложеност узнемирујућим, непријатељским или непристојним и-мејл порукама
- претерана изолованост деце и младих која произлази из пречестог и/или дуготрајног коришћења компјутера/интернета.

Осим тога, деца и млади могу доћи до информација, куповати производе или учествовати у активностима које су за њих опасне. Постоји ризик да куповином путем интернета, попуњавањем образаца или учествовањем у разним онлине такмичењима дају важне, личне или финансијске податке те могу постати мете различитих превара.

Економија

Глобални корпоративни капитализам, велика прерасподела економске моћи, миграције становништва епских размера, нови геополитички и привредни ентитети, еколошки изазови и ескалације природних катастрофа и сл. су тек вид саверменог живљења. Финансијске институције друштва и мултинационалне корпорације преузимају на себе улогу ауторитативног вође који одређује правила, норме и трендове; захтви су све већи, све дуже се остаје на послу, живот постаје једна велика трка за новцем, ради тзв. неког удобнијег и сигурнијег живота. Медији, као продужена рука корпорација, производе владајуће трендове, а ови стварају потребе око којих се организује друштвена комуникација. У оваквом окружењу појединац/ка губи осећај контроле над својом будућношћу, невољно прихвата промену свог друштвеног значења (појединац/ка као број), а његов финансијски и физички опстанак постају несигурни на много начина.

Политика

Политичка глобализација, „превентивни“ ратови који изазивају миграције становништва, стална претња тероризма су главни производ индустрије страха. Последња избегличка криза доводи до покретног, променеивог, „лутајућег“ идентитета милиона људи који постају „други“ и улазе у поље идентитета у прелазу и пролазу („идентитета у настајању“).

Сусрети нових култура, промене којима смо сведоци/киње, доводе по појаве бројних нових изазова који пре изазивају несигурност него што обогаћују наша искуства новим сусретима. Медији бомбардују сликама насиља (јер лоша вест је увек продаванија од добре), чиме заправо продубљују јаз између друштвених група.

У хаосу и безумљу рата, тероризма и избегличких криза, највеће жртве су управо они који су и најрањивији – деца, млади без старања одраслих и сл. Они врло често остају у рукама или се сусрећу с људима који не да не воде рачуна о њиховим правима већ грубо нарушавају њихов лични интегритет, раст и развој – деца и млади постају робље безумницима, бивају злоупотребљена (деца користе одраслима за удовољење базичних потреба – нпр. сексуално злостављање), али се и манипулишу у фундаменталним окршајима користећи своја млада тела за масовна убиства и уништавања.

Вредности

„Брзо“ и „инстант“ су постали синоними за успех, на основу заблуде да наша потреба за информацијама, авантуром и искуством мора да буде испуњена без одлагања или је у противном застарела. Инстант друштво значи инстант вести, инстант излечење (мање времена за разговор са пацијентима/кињама, више лекова), инстант емоције (сапунске серије и реалити програми), инстант контакт (емаил, ФБ, Скајп). Псеудонаучност медија претвара знање у дигиталне мрвице информација прилагођених групама корисника/ца (пратиоци блогова), а велики број појединаца/ки постају (псеудо)креативци на свом блогу.

Комуникација

Модерни људи су битно смањили потребу да памте информације јер су подаци свих врста брзо и лако доступни на интернету. Уместо упамћивања, појављује се проблем да се препозна и што брже пронађе релевантна информација, односно да се „верује“ информацији. Брзина и ефикасност комуникације се максимизује „компресованим“ језиком интернета и СМС порука (мање описа, без придева, акроними...).

Емоји (јапанска реч, комбинација слике и карактера) у порукама: у питању су графички симболи, нпр. стилизоване експресије лица, употребних предмета, животиња, симбола за љубав или забринутост који представљају идеју

или концепт независно од специфичног говорног језика.

Емотикони су стилизоване репрезентације израза лица које у одсуству говора тела или интонације гласа скрећу пажњу на невербалну компоненту поруке као облик метакомуникације тј. секундарне комуникације о томе како информација треба да се интерпретира. Емотикони и емоји скраћују време потребно за комуникацију и покушавају да компензују, а тако маскирају физичку раздвојеност учесника/ца.

Чињеница је да нове генерације упркос забринутости традиционалиста спонтано прихватају ове промене као легитимне аспекте свог система вредности (другим речима, традиција је динамичка категорија која се стално рекреира).

У резимеу, преовлађујући когнитивни трендови модерног човека су претраживачки приступ подацима, компримовани језик, дедукција, супербрзо преусмеравање пажње, бављење већим бројем информација истовремено.

СТРЕС

Реч стрес је саставни део нашег свакодневног речника и употребљава се у најразличитијим значењима. Реч је енглеског порекла (stress) а значи напрегнутост, напор, притисак. Сам појам је увео Hans Selye, лекар мађарског порекла, 30-тих година 20. века. Вршећи експерименте на мишевима утврдио је да убризгавајући различите штетне агенсе долази до готово идентичних одговора организма. Резултате овог експеримента је упоредио са опсервацијом људи који болују од различитих обољења, а испољавају сличне симптоме. Ова испитивања су довела до настанка теорије о стресу односно општем адаптационом синдрому, а сама реч стрес је данас прихваћена у лексикону већине језика света.

Према његовој дефиницији стрес је општа реакција, односно скуп неспецифичних реакција организма на било који захтев за прилагођавањем настао услед измењених услова спољашње или унутрашње средине. Резултат тих општих, неспецифичних реакција је прилагођавање-адаптација организма на новонастале услове, а циљ је одржавање хомеостазе или динамичке равнотеже.

Каснија разматрања о стресу дефинишу стрес изазван психосоцијалним факторима као посебан однос особе са околином (Lazarus и Folkman). Једна од особина је и да особа процењује да ситуација превазилази њене капацитете. То значи да у питању није само опште и за све људе идентично реаговање, већ је то високо индивидуализован процес. Ови научници су сматрали да је емоција психичка димензија стреса.

Стрес је дакле целовит психосоциобиолошки одговор организма на деловање било којих стресора који угрожавају и ремете његову хомеостазу. У питању је интеракција између психе, нервног, ендокриног и имунолошког система, што је касније довело до развоја психоимунологије као посебне области проучавања у медицини.

У посматрању стреса неопходан користи се холистички приступ. Постоји стрес (и његове карактеристике), личност (и њене карактеристике), последице - у виду поремећаја који постају стресори за себе, могућност употребе социјалне подршке, фармакотерапије итд.

Стресори

Сваки штетни агенс који може да изазове појаву општег адаптационог синдрома Selye је назвао стресор или стресогени фактор.

Подела стресора:

- према свом пореклу могу се поделити на

- спољашње (егзогене) - то би били нпр. штетни чиниоци околине као што су хладноћа, топлота, бука, радијација, хемијски загађивачи и
- унутрашње (ендогене) - психолошки.

- по својој природи могу бити:

- биолошки (микроорганизми, инфекције);
- физички (термички; радијација);
- хемијски (отрови);
- органски (органске промене или лезије - хируршки захвати, трауме, екстремни физички напори) и
- психички односно психосоцијални (јаке емоције, конфликти, злостављање)

- према дужини деловања: на акутне и хроничне

Selye је поделио стрес, према свом утицају на организам на негативан који је назвао „дистрес“ и позитиван који је назвао „еустрес“.

Еустрес настаје деловањем кратких и благих поремећаја хомеостазе који подстичу емоционални и интелектуални раст и развој. Дистрес се односи на тешке и дуготрајне ситуације које воде слому адаптивних механизма.

„Добар“ стрес представља позитиван одговор нашег организма на некакав изазов, одговор који нам омогућава да преживимо или да живимо што је боље могуће. „Лош“ стрес представља негативну реакцију нашег организма на некакав изазов, одговор који се очитује у психичкој и физичкој патњи. Данас када неко каже „налазим се у стресној ситуацији“ то обично значи да је реч о „лошем“ стресу јер је сама реч постала синоним за депримираност, изнервираност, преоптерећеност или зебњу.

Можда би се пре могла направити разлика између адаптивне реакције (која би представљала еустрес) и реакције која није адаптирајућа, која је превише јака и дуго траје, која проузрокује штету и изазива психички и физички бол - када су наше способности за адаптацију превазиђене и наш организам нема стратегију да одговори (дистрес). Ако се пређе само још један степен улази се у стресну ситуацију која одговара фази исцрпљености. Стресори могу деловати појединачно и удружено, могу се акумулирати. Акумулација стресора може водити паду, али и порасту толеранције на стресоре.

Психосоцијални стресори у теоријама стреса посебно заузимају пажњу последњих деценија. Они су чести, али су мало истраживани и тешко их је објективизирати. Врсте психосоцијалних стресора: брак, родитељство, међуљудски односи, посао, животне прилике, финансијске прилике, законски, развојни, соматске болест, други (катастрофе).

Карактеристике стресора које фаворизују појаву стресне реакције: оно што раније није доживљено, неочекивано, високог интензитета деловања, дугог трајања, оно што се не може предвидети (и самим тим контролисати); Одговор на стрес

Јачина стресног одговора зависи од особина самог стресора и од адаптивних капацитета организма који су детерминисани унутрашњим и спољашњим факторима. Стрес започиње перцепцијом информације, односно њеним опажањем. Како ће се информација проценити зависи од биолошких предиспозиција, али пре свега од претходног искуства, као и од претходно научених образаца. Стога је реакција индивидуална. При томе, особа процењује не само информацију и њену опасност, већ и сопствену способност да је превазиђе. Целокупна та процена доводи до емоционалне реакције, а она покреће психичке и соматске процесе.

Карактеристике личности и стрес

Данас се све више говори о значењу типова личности у одговору организма на стрес. У карактеристике личности спадају: старост – млађе и старије особе су мање отпорне; пол; социјално, породично и економско функционисање; интелигенција и карактеристике личности: организација личности, афективне и когнитивне карактеристике.

Ко је отпорна личност? Према Suzzane Kobasa, то је личност која има способност владања собом и стресним догађајима, која је континуирано ангажована у активностима и која показује велику прилагодљивост и прихватање промена. Поред овога сматра се да су то особе са самоконтролом, физички активни, који воде рачуна о здравој исхрани и умеју да користе социјалну подршку. Корисни или позитивни стилови реаговања на стрес су – способност особе да брзо схвати и реално процени ситуацију; да прихвати конфронтацију са ситуацијом; да овлада собом; са направи добру анализу и план, као и да промени план уколико за то постоји потреба; способност да тражи и прихвати социјалну подршку;

За процену тежине стреса користе се скале које узимају у обзир како би одређени стресор деловао на просечну особу из одређене социокултуралне средине, истог пола, узраста, образовања и социоекономског статуса. Постоје стресори који се могу објективизирати, али ипак, већина ће зависити од личне реакције која је својствена на посебан начин свакој особи.

У један од најтежих стресора убраја се занемаривање и злостављање деце, а посебно сексуална злоупотреба која представља један од најтежих облика нарушавања телесног и душевног интегритета детета. Осим тога, она

се ретко дешава изоловано, а најчешће је удружена са емоционалним злостављањем и/или занемаривањем детета, некада и са физичким злостављањем, чиме се појачава кумулативно дејство трауматског искуства.

Општа дефиниција злоупотребе или злостављања детета

Злоупотреба или злостављање детета обухвата све облике физичког и/или емоционалног злостављања, сексуалну злоупотребу, занемаривање или немаран поступак, као и комерцијалну или другу експлоатацију, што доводи до стварног или потенцијалног нарушавања дететовог здравља, његовог преживљавања, развоја или достојанства у оквиру односа који укључује одговорност, поверење или моћ.

Дефиниција сексуалне злоупотребе детета

Сексуална злоупотреба детета је укључивање детета у сексуалну активност коју оно не схвата у потпуности, са којом није сагласно или за коју није развојно дорасло и није у стању да се са њом сагласи, или ону којом се крше закони или социјални табуи друштва. Сексуална злоупотреба детета испољава се као активност између детета и одрасле особе или другог детета које се, због свог узраста или развоја, налази у положају који му даје одговорност, поверење или моћ, где активност има за циљ да пружи уживање или задовољи потребе друге особе. Сексуалном злоупотребом детета сматра се и: навођење или приморавање детета на учешће у сексуалним активностима, било да се ради о контактним (нпр. сексуални однос, сексуално додиривање и сл.) или неконтактним (нпр. излагање погледу, егзибиционизам и сл.); експлоататорско коришћење детета за проституцију или друге незаконите сексуалне радње.

Починиоци злоупотребе су најчешће, у 70 до 90% случајева, особе из породичног круга детета (родитељ, очух или маћеха, партнер мајке, деда, баба, стриц, ујак итд.) или особе блиске детету (учитељи, васпитачи) од којих дете зависи, а према којима дете нормално гаји позитивна осећања и од којих очекује заштиту, што повреду чини психолошки још тежом.

Иако се сексуална злоупотреба деце дешава на свим узрастима, утврђено је да је најчешћи почетак између четврте и осме године живота или у адолесценцији. Према статистикама, знатно је више случајева сексуалног злостављања девојчица него дечака, али то може бити артефакт. Наиме, изгледа да дечаци више крију злостављање услед наглашеног страха од стигме и осуде, и дуго и тихо пате пре него што потраже помоћ. Сексуалну злоупотребу је тешко открити, а још теже доказати. Неки случајеви се откривају тек када се дете повери некој одраслој особи од поверења. Међутим, тај процес је често отежан услед стида и осећања кривице детета, страха од казне или освете. Оваква осећања детета злостављач често појачава претећи или уцењујући дете, нпр. распадом породице за који ће дете, наводно, бити криво или губитком љубави једног или оба родитеља. Циљ злостављача је да на тај начин изнуди ћутање детета и избегне казну. Мала деца не причају о сексуалном злостављању из два разлога: у раном стадијуму она просто нису свесна тога да додиривање интимних делова тела није допуштено, а старија деца се подмићују и/или принуђују да чувају тајну помоћу претњи о застрашујућим последицама по њих или њихове породице.

Следеће промене понашања детета или адолесцента/киње указују на могућност да је дете доживело сексуалну злоупотребу: страх од додиривања, нарочито у пределу гениталија, страх од затворених врата, од купања, од мрака, од одређених особа, страх од одласка кући или бежање од куће, сексуализовано понашање непримерено за узраст, а код млађе деце: неуобичајен интерес за своје и туђе гениталије, честа мастурбација, цртежи са наглашеним сексуалним детаљима и слично, а код старије деце: промискуитет, проституција, самодеструктивно понашање (самоповређивање, узимање алкохола, дроге, покушаји самоубиства, бежање од куће), депресивност, повлачење, изолованост, честе промене расположења, присилно понашање (претерано често купање, мењање веша), тешкоће концентрације, пад успеха у школи, смањено интересовање за активности у којима је дете уживало, лоши односи са вршњацима/кињама, изјава детета да је злоупотребљено. Треба имати на уму да горе наведени показатељи понашања не морају увек да значе и да је дете било сексуално злоупотребљено.

Једна од најозбиљнијих последица сексуалног злостављања је развијање симптома посттрауматског стресног поремећаја, укључујући поновно доживљавање, избегавање, утрнулост и хипервигилност, и чешће се развија код сексуално злоупотребљене деце него у другим ситуацијама лошег поступања према деци односно присуству катастрофама. Наводи се да једна трећина сексуално злоупотребљене деце задовољава дијагностичке критеријуме посттрауматског стресног поремећаја (ПТСП), а већина испољава неке од симптома.

Сви облици насиља, злостављања, злоупотреба или занемаривања деце, којима се угрожавају или нарушавају физички, психички и морални интегритет личности детета, представљају повреду једног од основних права детета садржаних у Конвенцији Уједињених нација о правима детета, а то је право на живот, опстанак и развој.

Траума

Негативни стрес је траума; траума је емотивна, психолошка и физиолошка последица снажног стреса услед насиља, претњи односно других догађаја који за последицу имају промену живота. До осамдесетих година прошлог века научници се нису бавили трајним штетама које траума може да има по појединца; још мање се проучавало какав ефекат траума може да има по дете. Готово је владало уверење да је дете природно отпорно, мало да би разумело, још мање да би запамтило; за децу се веровало да имају природну отпорност на трауму и да се брже „опорављају“ од одраслих.

Траума је значајно снажнији догађај од оног који особа очекује и с којим је у стању да се носи. Прва истраживања у области последица трауме на млад мозак била су усмерена на доказивање да чак и минимални стрес у раном детињству доводи до трајног утицаја на физиологију и хемијску структуру мозга малог детета, а самим тим и на његово понашање.

Трауматски догађај је онај који превазилази капацитете особе да изађе на крај с истим. Процене говоре да преко 40% деце до осамнаесте године доживи бар једно потенцијално трауматично искуство; смрт родитеља, брата, сестре, деке/баке; физичко злостављање или занемаривање у дужем временском периоду, сексуално злостављање, учествовање у саобраћајној несрећи, природној катастрофи, присуству насиљу у породици и сл. (Krug и сар, 2002; WHO, 2014). И поред покушаја да се прецизно измери колика је инцидента лошег поступања према деци, верује се да је прави број далеко већи, јер већина случајева или није пријављена или иако се пријави процесуирање таквих случаја буде врло компликовано.

Трећина злостављане деце искусиће очигледне психолошке проблеме као последицу злостављања; истраживања показују да последице остају током читавог живота и да се могу сагледати кроз свеколико финкцинисање и тела и душе (Anda и сар, 2010).

Деца су подложнија трауми од одраслих и свако дете реагује различито. Реакције зависе од: узраста, претходног функционисања, ранијих животних искустава, степена изложености трауми, родитељске реакције, промена животних околности по трауматском догађају. Већина деце је резилијентна (отпорна на стрес), међутим отпорна деца се стварају, она се не рађају таква.

Последице трауме на децу

Једна од основних последица се огледа на физичко здравље и преживљавање. Најтежа последица трауматизма је свакако смртни исход: 34.000 хомицидалних смрти међу децом узраста испод 15 година (Krug и сар, 2002; WHO, 2014) настаје као последица директног насиља. Трајна инвалидност, повреде различитих система органа, психосоматске болести, хроничне болести, полно преносиве болести, проблеми репродуктивног здравља или запостављање лечења постојећих болести у детињству само су неке од описаних последица по физичко здравље деце. (Afifi и сар, 2013; Flaherty и сар, 2013; Lamela и Figueiredo, 2013; Пејовић-Милованчевић и сар, 2012; WHO, 2014)

Последице по ментално здравље подразумевају појаву менталних проблема у детињству, адолесценцији, касније и у одраслом добу. Типични симптоми последице трауматизма огледају се у појави соматизације, анксиозности, депресије, хостилности, агресивности, посттрауматских симптома, дисоцијативних поремећаја али и озбиљнијих проблема менталног здравља као што су параноидна идеација, појава психоза, самоповређивања, суицида, поремећаји личности, интерперсоналне дисфункције, злоупотреба и зависност од ПАС (Bernstein и сар, 1998; Kendler и сар, 2000; Silverman и сар, 1996; Zanarini и сар, 1997).

Оно што одређује како ће се деца изобрити с траумом било на физичком, емоционалном или психолошком плану јесте пре свега то да ли ће одрасли из њиховог окружења, пре свега они који би требало да им верују и на које би требало да се ослањају бити ту за њих да им пруже подршку, помоћ и разумевање. Траума и наш одговор на трауму не могу се разумети ван контекста међуљудских односа. Најтрауматичнији аспекти јесу они који се тичу ремећења веза међу људима – прекид односа с другим људима. Због тога и кључ опоравка такође лежи у односима - поновна изградња поверења, стицање самопоуздања су кључни за помоћ (Peri 2013).

Трауматизованој деци је најпотребнија здрава заједница – све што повећава број и квалитет дечјих односа служи сврси њиховог опоравка. Изградња здравијег друштва, поново оснаживање проширене породице (историјски посматрано 1500. године број чланова породице је био око 20, данас 26% људи живи само!) као најприроднијег окружења детета онда када се примарна породица распадне. Технологија нас удаљава од еволутивних темеља, али је свакако морамо користити за своје циљеве. Феномени емоционалног осиромашења су присутни у свакодневници; за развој емпатије и релационих вештина нужно је добијање критичног уноса из окружења. Ефикасна заштита деце захтева добру сарадњу међу свим стручњацима/кињама који раде са децом и породицама, било унутар истог или различитих сектора. Приступ мора бити доследан и прихваћен од стране свих актера који би могли бити укључени (здравство, образовање, социјална заштита, правосуђе, полиција, организације цивилног друштва, медији). Да би се постигла ефикасна заштита и унапређење добробити детета, потребно је постојати добра сарадња и јасно дефинисане улоге. Улогу координатора у процесу заштите деце требало би да има центар за социјални рад који је, у нашем друштву, основна служба за заштиту деце и који, истовремено, врши послове органа старатељства.

Први корак у заштити јесте откривање злостављања и занемаривања детета, што је, уједно, и најосетљивији део тог процеса. Злостављање и занемаривање се најчешће открива на следеће начине: препознавањем знакова повреде на детету или понашања детета и породице; поверавањем које може бити директно - од страна самог детета или индиректно - од стране других особа. Здравствени радници/е, као и учитељи/це, наставници/е и сви други који остварују близак контакт са дететом и породицом и добро их познају, могу бити особа од поверења. Интервенције за заштиту детета од злостављања и занемаривања: Циљеви интервенција су да се постигне прекид злостављања, осигурање безбедности, и стварање услова за несметано функционисање и развој детета у породици, смањење ризика од понављања злостављања, санирање последица злостављања – интеграција трауматског искуства, уважавање детета и његовог мишљења, жеља и гледишта, промена породичних односа (пожељно очување породице уз побољшање њеног функционисања), одговорност починилаца за злостављање, праћење и евалуација тока и исхода интервенција.

Референце:

1. *Гранична личност и њена различита лица, Мирјана Дивац Јовановић и Драган Швракић*
2. *Увод у психологију, Љубомир Жиропађа*
3. *Медицинска физиологија, Arthur C. Guyton, John E. Hall*
4. *Општа патолошка физиологија, Богдан Б. Белеслин*
5. *Живео стрес, Soli Bensaba*
6. *Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања, Влада Републике Србије 2005.*
7. *Заштита детета од злостављања и занемаривања, Примена општег протокола, Проф. др Вероника Ишпановић*
8. *Стратегија у области образовања за спречавање сексуалног злостављања деце у Републици Србији (2016-2020)*

О СЕКСУАЛНОМ ЗЛОСТАВЉАЊУ ДЕЦЕ И МЛАДИХ

Упркос увреженим предрасудама и ставовима да је наша култура лишена сексуалног злостављања деце и младих, подаци који су више од бројки, говоре управо супротно. Затварање очију пред овим друштвеним проблемом није карактеристика само нашег друштва. Многа друштва и културе су биле неосетљиве за тему, па је тако и наука до пре тридесетак година сексуално злостављање третирао као производ дечијих сексуалних фантазија, које су развојно нормалне. Дете не фантазира о сексуалном насиљу. Тек каснијим подизањем свести и будности целокупног друштва, па и науке, о сексуалном насиљу над децом и младима је почело да се размишља и отворено говори на сасвим другачији начин. Стога је и наука, ма како то парадоксално звучало, делом одговорна за вишевековно страдање незаштићене дечије популације.

Статистички подаци, као и подаци добијени истраживањем које су вршиле релевантне установе које се баве превенцијом и пружањем помоћи деци и одраслим особама које су преживеле сексуално насиље, показују забрињавајући и поражавајући податак о фреквенцији појављивања сексуалног злостављања деце. У Европи, једно од петоро деце је до своје осамнаесте године било жртва неког вида сексуалног насиља. При томе су девојчице много чешће жртве сексуалног насиља од дечака, а мушкарци статистички значајно бројнији међу насилницима од жена. Када се говори о видовима сексуалног насиља, изузетно је важно знати да без обзира на квалификацију тежине дела, чак и она која се из недовољног знања друштвено третирају као „лакша“ могу да имају дуготрајне последице по дете / младу особу. Другим речима, вид сексуалног насиља не одређује пресудно озбиљност трауме. На то утичу бројни психолошки фактори које је немогуће унапред предвидети. Степен психолошког и емоционалног развоја, развојни период у коме се злостављање догодило, дужина трајања злостављања, починилац, умногоме утичу на тежину присутне трауме, последице, прогнозу за наставак развоја и ефекат пружања адекватне психолошке помоћи.

Једна од предрасуда је да су сасвим мала деца поштеђена сексуалног насиља. Пошто се говор развија касније, бебе и мала деца немају способност да вербализују оно што им се догодило. На сексуално злостављање указују други показатељи, од карактеристичних телесних повреда које се у пракси врло ретко могу видети (починилац се плански тако штити), до промењеног понашања детета које може бити знак упозорења да се ради о трауми, у оквиру које може бити баш сексуална траума; или је дете већ током сексуалног злостављања научило да не показује своја осећања и промене у понашању се не виде. То условљава да се на овом узрасту сексуално злостављање тешко открива. Подаци о злостављању се често добију тек касније, од особа које су у окружењу детета и пријављују након сумње или сазнања да је дете злостављано или много касније од саме особе најчешће кроз психотерапију, када се препознају неке од реакција које су карактеристичне и када жртва може да преточи у речи нешто што су заправо екранске успомене или доживљаји за које нису постојале речи.

На каснијем узрасту, 3-4 године, дакле у време прве Едипалне фазе, појаву сексуалног насиља деца у почетку не схватају као насиље. За њих то представља нежељену игру на коју пристају због апсолутне моћи злостављача. Издвајање детета и фаворизовање у односу на другу децу служи као тактика, подмићивање које може да буде емоционално и материјално, стварају искривљену слику о злостављачу. То се све додатно компликује чињеницом да су злостављачи најчешће особе из најужег окружења. Злостављање је често праћено и уцењивањем.

Сексуално злостављање које се дешава на каснијем узрасту је додатно компликовано и повећаним осећањем кривице које млада особа увек има, сматрајући себе донекле, или некада искључиво, одговорном за оно што се догодило или се поновљено догађа. Злостављање у свакој култури представља чин који далеко премашује оно што се подразумева под термином агресивност. Тај чин увек и непогрешиво младој особи урушава и оштећује осећање достојанства, самопоштовања, базичног поверења, поверења у друге; узрокује, такође непогрешиво, осећање туге, беспомоћности, гађења према самој себи и другима. Злостављање увек прати и туга. Туга је осећање са којим се готово сви лако идентификују, пре свега емпатијом. Осећање кривице код младе особе, међутим, збуњује. Познавање ове проблематике као и свих последица злостављања, може да објасни корен овог осећања. Кривица се јавља као последица нечега што особа забрањује самој себи или је забрана дошла споља. Међутим, кривицу прати и осећање стида због осећања сопствене слабости и неспособности да се нешто контролише, односно неуспеха да се нешто што је забрањено не догоди или сакрије од других. У случајевима особа које су преживеле сексуално насиље, кривица има небројено много лица: зашто баш ја?; крива сам што се то мени догодило; крива сам што мрзим злостављача; крива сам што га понекад разумем; крива сам што сам

љута, крива сам што не могу да опростим свима онима који ми нису помогли, крива сам што сам злостављача пријавила, крива сам што га нисам пријавила... Може бити да ни за једно од небројених модалитета осећања кривице не препознаје могућности разрешења. Кривица је осећање које у случајевима злостављања мења своје облике и може да траје у некој од форми до краја живота. То је један од разлога због кога је жртвама потребна адекватна психолошка помоћ и подршка.

Младе особе које су преживеле сексуално злостављање се често осећају изоловано и одбачено. На ова осећања утиче чињеница да младој особи нико није помагао, ретко јој је ко веровао, а докази злостављања, сем ретко видљивих физичких, често су невидљиви за околину или их пак особа мање или више вешто крије. Деца која су била преживела сексуално злостављање често доживљавају своје родитеље као особе које нису успеле да их заштите, што је уништило и њихову есенцијалну фантазију о неограниченим моћима родитеља да препознају и задовоље потребе свог детета. Обзиром да је најчешће злостављач отац или фигура оца (очух, хранитељ, усвојитељ), то се најпре односи на мајку као ненасилног родитеља који није успео да заштити дете. Овај губитак поверења дете тешко контролише и често у њему изазива бес, гнев што као последицу има осећање кривице. Међутим, родитељ се увек воли; када негује али и када издаје, злоставља. Неспособност родитеља, њихова немоћ да заштите дете или га чак угрожавају, често води негативним идентификацијама детета. При свему је важан податак да управо мајке најчешће пријављују сексуално злостављање своје деце и злостављача.

Млада особа има потребу и притисак да злостављање прећути и сакрије. Потреба да се злостављање сакрије лежи пре свега у осећању стида што је таквом чину особа уопште била изложена. Изложеност се у психолошком смислу схвата пре свега као телесна изложеност. Све оно што се сматра телом, спољашњом границом са околином или унутрашњим психолошким садржајима, може да буде изложено, видљиво. Младе особа је увек у позицији губитка границе, како према спољашњем свету тако и према унутрашњим садржајима. Нема више интима, нема склоништа за осећања, тело и личност постају заједничка имовина злостављача и жртве, најчешће дугогодишњим злостављањем злостављач постаје једини „господар имовине“. Млада особа је најчешће изложена комбинацији видова злостављања, тј. ретко или готово никада се злостављање не дешава само на телесном или само на психичком плану. Угрожавање тела је увек и психичко, а и особа је неретко и физички нападнута, физички јој је угрожено тело путем сексуалног напада. Стид који се при томе јавља је болан и врло моћан афекат који може да обоји свеукупно њено даље функционисање. Искуства стида се врло тешко заборављају, а када се јави било каква асоцијативна веза са тим осећањем онда се оно поново врло интензивно проживљава. Ово је готово увек праћено осећањем кривице.

Како је млада особа са измењеним поимањем себе, тако осећа и кривицу због онога у чему делује као да учествује, а заправо без своје воље и под принудом. Одсуство активног партиципирања у злостављању коме је изложена је не оправдава пред самом собом. Препознаје као једино меродавно то да је у чину „учествовала“ и то представља извор кривице. Ово може у неким ситуацијама, нпр. на суду, готово да аболтира починиоца јер догађа се да деца бране своје злостављаче, чак и када нису у блиском односу са њима.

Сам чин сексуалног злостављања почива на насиљу којим се злоупотребљава ауторитет као и физичка и емоционална зависност детета од одраслих. Како се овај акт активно уплиће и у когнитивно функционисање младе особе, долази до интерференције са процесом учења, радошћу живљења, а као реакција се јављају анксиозност, незадовољство, кривица, бес, туга. Нанета је повреда, или боље речено «увређени су, повређени су, понижени су» и тело и душа будући да је ово атак на мишљење, дисторзија реалности, конфузија у разумевању онога што се подразумева под блиским људским бићем.

Издајство поверења у одраслог, у овом случају најближег, је један од корена туге. Као што је познато, млади тугу и депресивност не манифестују као одрасли. Неподношљивост овог осећања узрокује да се од њега често бране деструктивним и аутодеструктивним понашањима које може да има различите форме.

ЗАКЉУЧАК

Сви видови злостављања су трауматични за дете / младу особу. Чињеница да не постоји изолован један вид злостављања, него су видови комбиновани, посебно када се ради о сексуалном злостављању деце и младих, говори о трауми која има дуготрајне последице и потреби ангажовања не само појединки и појединаца него и целокупне заједнице са свим системима заштите које је заједница обавезна да омогући.

Превенција је врло важна, јер подиже свест друштва о томе да сексуално злостављање постоји, о учесталости

појаве и, што је од посебне важности, подиже свест друштва да се верује у исказ детета да му се сексуално злостављање догодило.

Улога медија је у овом процесу врло важна, посебно када се ради о извештавању које најчешће представља ретрауматизацију за жртву, али и породицу. Дете / млада особа нема „резервног оца“ и сутра ће га бранити додатно управо због оваквог извештавања. Етикетирање једног члана породице води у етикетирање целе породице. Улога медија су информисање и превенција, а не дијагностика и суђење. Дијагностика је у домену здравства, на њу у овом контексту имају право психолошкиње/психолози и психијатарке/психијатри, а сви који се баве дијагностиком, а нису из домена здравства, подлежу Кривичном закону, јер улазе у домен који им није струка.

Учесталост друштвеног проблема сексуалног насиља као и његових комплексних последица, обавезује сваку појединку и појединца да га пријави када уочи знаке који на то указују. Врло је важно, посебно за младе људе, да прихвате да пријавити не значи тужити или издати, да то није чин нелојалности, него спречавања наставка вишегодишње патње неког детета, вршњакиње или вршњака. У том смислу је едукација младих за препознавање знакова злостављања, као и могућности заштите од сексуалног насиља, изузетно важан задатак.

НАСЛЕЂИВАЊЕ ПОЛА

питање наслеђивања пола уско је везано за процесе који се дешавају на нивоу хромозома у оквиру ћелије. Хромозом је творевина у облику штапића, смештена у једру сваке живе ћелије. Хромозоми преносе генетске карактеристике појединачних ћелија живих организама. Они су наследни материјал свих живих бића. То су преносиоци наследне поруке родитељске ћелије на ћелије потомства. Број хромозома је непроменљив за сваку врсту. У току деобе ћелије сваки хромозом је представљен као двоструко влакно с једним сужењем. Ово сужење - центромер дели хромозом на два дела, једнаке или неједнаке величине. Код човека постоји 46 хромозома. Имају их све ћелије, изузев ћелија полних жлезда, гонада (јајна ћелија, сперматозоиди). Парови хромозома обезбеђују преносење многих телесних наследних особина, али директно не обезбеђују наслеђивање пола. Промене на аутозомама условљавају многобројне наследне особине у оба пола. Ћелије полних жлезда имају 44 хромозома. Двадесеттрећи пар хромозома - сексуални хромозом састоји се од хромозома који се разликују код мушкараца (X и Y) и жена (X и X). У хромозомској гарнитурџ човека постоји 44 аутозома тј. 22 пара хомологних хромозома и само 2 хромозома од којих зависи наслеђивање пола - хетерохромозоми. Деоба ћелија која се одиграва у јајницима и тестисима има за циљ да смањи на половину број хромозома да би прешла од диплоидног на хаплоидни број. Хромозоми се деле само једном, док се ћелије деле двапут. Тако добијене јајне ћелије и сперматозоиди су хаплоидне (једноструке), а оплођењем поново постају диплоидне (двоструке). Пол једне особе зависи од присуства одређених гена у полним хромозомима. Заправо пол одређене особе зависи од Y хромозома, односно његовог присуства или одсуства у сексуалном пару хромозома. Посебан ген за мушки пол налази се у Y-хромозому. Мушки пол одређен је Y-хромозомом, а женски одсуством овог хромозома. Y- хромозом има пресудну улогу у одређивању мушког пола и функцију да пренесе информацију на гонаде у ембрионалној диференцијацији у правцу развоја тестиса. У првим недељама интраутериног живота ембриона, његов пол не може се одредити пошто не постоје ни морфолошке ни функционалне разлике у гонадама. Те разлике се јављају између 42. и 45. дана живота ембриона када на основу информације Y- хромозома долази до развоја тестиса из дотле недиференцираних гонада.

Женски пол је одређен ако се из јајне ћелије и сперматозоида споје две хаплоидне ћелије два X + X хромозома, док мушки пол настаје када се споје две хаплоидне ћелије X + Y хромозома из јајне ћелије и сперматозоида.

Шематски приказ наслеђивања пола

Јајна ћелија: 22 хромозома + XX хромозом

Сперматозоид: 22 хромозома + XY хромозом

Женски пол: X хромозом из јајне ћелије + X хромозом из сперматозоида

Мушки пол: X хромозом из јајне ћелије + Y хромозом из сперматозоида

Наслеђивање пола и род

Пол подразумева биолошке и физиолошке карактеристике које дефинишу жену и мушкарца, док род подразумева друштвено конструисане улоге, и користи се да опише карактеристике, улоге и одговорности жена и мушкараца, дечака и девојчица, које су друштвено конструисане.

Пол, пре и на рођењу, у многоме одређује положај девојчица и дечака, жена и мушкараца у друштву.

Пре рођења – селекција пола, савремене технологије омогућавају да се пол детета сазна у релативно раној фази. Неретко се дешава да се доноси одлука о прекиду трудноће уколико се ради о женском фетусу.

Детињство – чедоморство, сексуално злостављање деце.

Адолесценција – силовање, злостављање, проституција, насилни сексуални односи, сексуално узнемиравање.

НАСЛЕДНЕ БОЛЕСТИ ВЕЗАНЕ ЗА ПОЛ

Наследне болести настају као последица промене на наследном материјалу, хромозомима и њиховим састојцима, генима. Велики број наследних болести последица је **промена броја или грађе хромозома**. Много мањи број наследних болести за узрок имају промене у хемијском саставу неког од гена. Наследне болести су честе.

Промена броја или грађе хромозома најчешћи је узрок појаве наследних болести. Промена броја хромозома може бити у њиховом смањењу (мање од 46), или повећању (више од 46). Промена грађе хромозома одиграва се ломљењем неког хромозома и преношењем једног дела хромозома на други. Све ове промене много су озбиљније од промена које настају мутацијом гена, јер оне воде смањењу или повећању броја гена, док мутација скоро увек промени само један ген, тако да се оне много више и чешће преносе с генерације на генерацију. **Промена у хемијском саставу гена** настаје када се једна од база (пуринска или пиримидинска) замени другом неспецифичном за тај ген. Тај феномен, познат је као **промена - мутација гена**. Болести, изазване мутацијом гена, према начину наслеђивања могу се поделити на неколико типова наслеђивања: 1. доминантно наслеђивање, 2. рецесивно наслеђивање, 3. наслеђивање везано за хромозоме пола и 4. кододоминантно наслеђивање. Ако се промене не дешавају у полним ћелијама, оне се не могу пренети на потомке.

Наслеђивање на доминантан начин је најчешће код људи, а до сада је описано више од 1000 болести које се доминантно наслеђују.

Ненормалности хромозома су у 90% случајева узроци неправилног развоја плода, који се у 90% случајева завршава спонтаним побачајем већ у раној фази трудноће, а у 10% рађањем детета с видљивим ненормалностима.

Лечење наследних болести: према постојећим достигнућима медицине, наследне болести не могу се излечити. Међутим, постоје одређене терапијске мере које могу у приличном броју ових болести да ублаже у великој мери последице наследног поремећаја. Познавање суштине наследних болести и закона њиховог наслеђивања омогућиле су у великој мери њихову превенцију.

Наследне болести настале променама у броју хромозома

Најчешће наследне болести изазване променама у броју хромозома описане су у даљем тексту:

Тарнеров синдром је наследна болест узрокована недостатком једног Х хромозома у неким или свим ћелијама код особа женског пола која спречава сексуални развој и може да узрокује неплодност. Узрок је недостатак Х хромозома жене (монозомија), коју ћелија може да преживи.

Клинефелтеров синдром је генетски поремећај који се јавља код мушкараца. Мушкарци са овим синдромом имају уместо ХУ хромозома, најмање два ХХ хромозома. Симптоми: недостатак потпуно развијених мушких сексуалних карактеристика – тестиса и пениса; пискавост гласа; одсуство мушког типа маљавости; неплодност; одложен развој говора; смањена интелигенција; емоционални проблеми и проблеми у понашању.

Патоов синдром назива се још тризомија 13. Код Патоовог синдрома јављају се вишеструке аномалије у развоју, тако да само 10% новорођенчади преживи прву годину живота. Симптоми: расцеп усне, вилице и непца; ментална заосталост; мала глава; тешка оштећења мозга; поремећен развој очију – веома мале очи или њихов недостатак; аномалије срца, бубрега, система за варење; пупчана или кила у препонама.

Даунов синдром се јавља као последица промене на хромозому 21 (тризомија). Симптоми: карактеристичан изглед лица; недовољна ментална развијеност; аномалије срца и различит степен аномалија других органа; смањен имунитет на инфекције; повећан ризик од леукемије; превремено старење.

Едвардсов синдром је последица промена на хромозому 18 (тризомија). 95% трудноћа где фетус има овај хромозомски поремећај завршава се спонтаним побачајем. Симптоми: у току трудноће – мала постељица, заостао развој плода (мала тежина бебе на порођају); заостао развој главе и лица - лоше формиране ушне

шкољке, мала доња вилица, узак нос, високо непце; аномалије срца, бубрега и система за варење.

Наследне болести настале променама у грађи хромозома

Ове болести настају као последица промене у грађи хромозома. Промене хромозома се јављају четири типа промена: губљење дела хромозома, удвостручавање делова хромозома, промене редоследа гена на хромозому и размене делова између хомологних и нехомологних хромозома.

Делеција (мачји плач). Карактеристика овог синдрома је да новорођенчад имају пискав глас који подсећа на мјаукање мачића. Симптоми: недовољна ментална развијеност; успорен физички и когнитивни развој; велики размак између очију; немогућност потпуног затварања уста; смањен тонус мишића лица - отежана исхрана и говор; неправилности у положају ушних шкољки.

Албинизам је наследни генетски поремећај код кога постоји делимично или потпуно одсуство пигмента коже – меланина у кожи, коси и очима. Овај поремећај није карактеристичан само за човека, већ се јавља код осталих кичмењака. Подједнако се јавља и код мушкараца и код жена. Рецесивно се наслеђује тј. оба родитеља морају да имају исти поремећај. Симптоми: светао, бео тен; светла или бела коса; бледо плаве очи и црвенкасте зенице.

Анемија српастих ћелија је врста генетске мутације и спада у групу хемоглобинемија. Долази до таложења хемоглобина у виду кристала када падне концентрација кисеоника у крви, што утиче да еритроцити добију српасте облик. Симптоми: анемија, тромбоза и инфаркти у различитим органима; поремећаји у циркулацији; поремећаји у нервном систему; увећање јетре; кардиогени шок; у крајњем случају, смртни исход.

Синдактилија и полидактилија узроковане су генском мутацијом. Наслеђује се доминантно. Синдактилија се манифестује сраслим прстима. Симптоми: срасли прсти (различит број) на шакама и стопалима. Полидактилија је појава већег броја прстију шака или стопала од пет.

Хемофилија спада у групу коагулопатија – поремећаја у оквиру коагулације крви. Наслеђује се рецесивно везано за X хромозом – наслеђује се преко мајке, а испољава на мушком потомству. Углавном се јавља код мушкараца. Код мушкараца који имају хемофилију крварење није обилније, већ је продужено, јер је продужено време коагулације. Симптоми: унутрашње крварење у ткивима; тешка оштећења унутрашњих органа; може бити и смртоносно.

НЕГА ОРГАНА ЗА РАЗМНОЖАВАЊЕ

НЕГА ЗА ДЕВОЈЧИЦЕ

Нега спољашњих полних органа код девојчица треба да буде континуирана и свакодневна. На спољашњим полним органима скупља се секрет као резултат лучења жлезда и слузнице вагине. Уколико се не води рачуна о хигијени тих делова тела отвара се пут иритацији и инфекцији околне коже и самих спољашњих полних органа, које могу довести до преношења и на унутрашње полне органе. Поред свакодневне неге посебну пажњу је потребно посветити нези полних органа у току менструације. Запаљенске реакције могу бити изазване и као последица нехигијенских полних односа.

Правилна нега и хигијена полних органа осигурава безбедан свакодневни и полни живот, јер у значајној мери отклања опасност од баналних или полно преносивих инфекција.

Основни симптоми недовољне хигијене доводе до запаљења коже, свраба и непријатног мириса.

Дневна нега полних органа захтева туширање сваког дана, које подразумева и прање вагиналне регије. За прање се користи топла вода и благи сапун или неко друго средство за хигијену (гел, течност за туширање) ниске рН вредности, да се не би нарушила рН вредност коже и слузнице женских полних органа. Сапуном или неким другим средством за хигијену треба опрати само кожу око вагиналног отвора. Млаз воде и покрети руке приликом прања увек треба да буду усмерени одозго наниже како се микроорганизми око аналног отвора не би пренели на слузницу вагине. Јак млаз воде не треба усмеравати директно у вагину да се не наруши заштитни слој који штити вагину од продора бактерија из околине. Сунђер или рукавицу за прање интимних делова тела не треба користити, јер њима могу да се нанесу микроскопске повреде на нежној и осетљивој слузници полних органа чиме се може отворити пут ширењу инфекције од споља према унутра. Свака девојчица треба да има свој пешкир за интимну хигијену.

За време менструације, потребно је редовно прање, два пута дневно, ујутро и увече. Прање се изводи на начин, као што је претходно описано. Замена уложака који се користе мора бити редовна и то најмање пет пута дневно. Треба водити рачуна да улошци који се користе буду сасвим чисти, непосредно извађени из оригиналног паковања. Уколико се користе тампони, морају да се мењају и не треба да буду дуже од 4 сата у телу. Тампони се не користе ноћу. Препорука светских гинеколога је да се тампони користе само повремено. У случају инфекције било ког дела репродуктивног система, улошке је потребно мењати чешће него уобичајено, а тампоне потпуно избацити из употребе. У време менструалног циклуса не треба се купати у базену због могућности инфекције. Такође, за време менструације треба избегавати сексуалне односе с обзиром да се тада повећава ризик од инфекције.

У оквиру очувања репродуктивног здравља девојчица и дечака потребно је водити рачуна о хигијени сексуалног односа. Основно правило је водити рачуна о одржавању хигијене тела и полних органа. Важно је, такође, да се у договору са партнерком / партнером користи кондом приликом сваког сексуалног односа.

Да би се обезбедила правилна нега репродуктивних органа потребно је да девојчице носе памучни доњи веш и да из употребе избаце синтетички. Такође, не треба носити веома уске панталоне, посебно фармерке, јер се тиме ствара топла и влажна средина која је повољна за развој микроорганизама из спољашње средине. Употреба дневних уложака такође може створити повољне услове за појаву инфекције.

Уколико се уоче било какве промене на спољним полним органима или се примети исцедак неопходно је обратити се лекарки / лекару. У спољашњем прегледу гениталија треба се помоћи и огледалом.

НЕГА ЗА ДЕЧАКЕ

Опште мере неге, што се тиче купања, односе се и на дечаке. Посебности неге, односе се на одржавање хигијене пениса. Набори пениса су веома погодна средина, топла и влажна, за развој микроорганизама, а самим тим и за појаву инфекције.

Прање пениса треба обављати сваког дана, у оквиру туширања или, ако то није могуће, прање обавити над лавабоом. Веома је битно да се свакодневно пере целокупна регија укључујући и тестисе, јер зној, отпали епител и длачице могу да произведу јак и непријатан мирис. За прање треба употребити млаку воду и неутралан сапун или неко друго, благо, хигијенско средство. После прања, важно је да се, ово подручје добро осуши благим тапкањем. После прања саветује се да се полни орган прегледа са свих страна, бар једанпут месечно. У ту сврху се користи огледало како би се проверила и доња страна пениса. Пажњу треба обратити на све промене, нпр. постојање раница, модрица, израслина, промене боје. Редовно треба проверавати и стање тестиса. Оба тестиса се пажљиво узму у руке да би се прегледала њихова величина или уочиле ранице и/или израслине. Уколико постоји, било шта од ових промена, треба се обратити лекарки / лекару.

Нега и хигијена репродуктивних органа дечака подразумева и заштићени сексуални однос који се постиже употребом кондома, који је неопходна заштита и дечака и девојчица од полно преносивих инфекција, и онда када су у моногамној вези.

Препоручује се ношење широких памучних боксерица како би се спречило знојење и иритација и појава инфекције.

ОБОЉЕЊА И НЕГА РЕПРОДУКТИВНИХ ОРГАНА

Полно преносиве болести (ППБ) су инфекције које се преносе сексуалним, полним, контактом. Оне чине велику групу, од преко 30 обољења, која су изазвана различитим микроорганизмима: бактеријама, вирусима, паразитима, гљивицама, протозоама и паразитима. Најчешће полно преносиве инфекције су: хламидија, гонореја, генитални херпес, сифилис, трихомонас, генитални кондиломи / брадавице, ХИВ и хепатитис Б. Међу овим болестима на првом месту су хламидија и гениталне брадавице.

Распрострањеност

Полно преносиве болести веома су распрострањене. ППБ се појављују најчешће код сексуално активних тинејџера и младих особа (15 – 24 године), нарочито оних са више сексуалних партнера / партнерки. Процењује се да је од 200 до 400 милиона људи широм света заражено овим болестима – укључујући мушкарце и жене из свих друштвених слојева. У Србији не постоје званичне статистике о броју становника заражених полним болестима. Претпоставља се да је око 21% становништва, у Србији, заражено овим инфекцијама.

Ризици од инфекције полно преносивим болестима

Ризици су бројни, али као најчешћи се наводе: однос са особом која већ има неку сексуално преносиву болест (70 – 80% високо ризичан!); мењање већег броја партнера / партнерки, не само истовремено већ и током времена; бити женско, јер жене, чешће бивају инфициране, инфекција је често без симптома и теже се дијагностикује, па су много чешће и компликације; постојање једне сексуално преносиве болести носи ризик од лакшег добијања друге.

Микроорганизми који изазивају већину полно преносивих болести највише „воле“ топло, влажно окружење као што је слuzница полних органа, ануса или уста. Узрочници ППБ су осетљиви у спољној средини и већина њих умире за мање од неколико минута ван тела. Инфекција преко WC даске, кваке или других предмета није могућа, изузев у ретким и посебним околностима.

Полно преносиве болести према узрочнику

(наведене су само најчешће)

Бактеријске инфекције: хламидија, гонореја и сифилис

Вирусне: гениталне брадавице (ХПВ вирус), генитални херпес (тип ХСВ 1 и тип ХСВ 2), хепатитис Б, ХИВ/AIDS (ХИВ - вирус имуно дефицијенције).

Гљивице: кандидијаза (*Candida spp.*)

Протозое: трихомонијаза (*Trichomonas vaginalis*)

Паразити: стидне ваши и шуга (*Phthirus pubis* и *Scabies*)

Симптоми ППБ могу бити: појачани или промењен исцедак из вагине, пениса или ануса; осетљивост, пецкање или свраб гениталног или аналног подручја; пецкање и бол током или после мокрења; осетљивост и бол током сексуалног односа; болови и оток у препонама; болови и осетљивост у доњем делу стомака; ранице, брадавице, пликови, изралина на полним органима, гениталном или аналном подручју и у устима.

Компликације: Брзо и правовремено лечење може спречити многе компликације. На жалост, симптоми код појединих обољења могу бити примећени тек после дужег времена. Најчешће компликације су: запаљење зглобова, ока, мале карлице и њених органа; неплодност; карцином грлића материце и други малигни тумори; болести срца; поремећаји памћења и оштећења плода. Компликације могу довести и до смртног исхода.

Лечење полно преносивих болести

Лечење полно преносивих инфекција спроводи одговарајући лекар/ка - гинеколог, уролог, дерматолог. Гонореја, хламидија и сифилис се лече одговарајућим антибиотцима (цефалоспорини, тетрациклини, пеницилин). У лечењу херпеса примењује се **антивирусна терапија** (Асyclovir), а за **ХИВ антиретровирални лекови**. Важно је

да се истовремено лече обе особе које су имале сексуални контакт да би се спречило понављање инфекције. За време лечења треба прекинути сексуалне активности до излечења обе особе. Кондом треба користити још три недеље после излечења. Постоје и **вакцине**, које успешно могу заштитити од ППБ у случају да је у питању инфекција вирусом хепатитиса Б и ХПВ вирусом. Вакцинација против хепатитиса Б пружа заштиту од инфекције истоименим вирусом. Новост је **ХПВ-вакцина**. Вакцина је намењена, првенствено, девојчицама у добу од 11-12 година, које нису имале сексуалне контакте пре вакцинације. Тим девојчицама, вакцина може пружити стопостотну заштиту од болести. На жалост, код већ заражених жена и девојака, вакцина не спречава даљи развој болести.

Превенција полно преносивих болести

Познавање превенције ППБ важно је да би се омогућила ефикасна заштита пре инфекције, обезбедило благовремено и циљано лечење, као и да би се допринело спречавању ширења инфекције, без одрицања од сопственог сексуалног живота. Ово се може постићи квалитетном едукацијом младих. Постоје бројни начини заштите од полних болести. **Основна правила којих се треба придржавати су: практиковати заштићен полни однос (кондом/неко друго средство за заштиту); избор партнера/ке смањује ризик од инфекције на најмању могућу меру; избегавати однос са више партнера/ки; редовно ићи на прегледе код гинеколога, уролога и дерматолога без обзира да ли постоје или не постоје знаци инфекције и охрабрити партнера/ку, да то исто чини као саставни део бриге о сопственом здрављу; разговор и договор о сексуалном односу и ППБ са партнером/ком; избегавати ризична понашања (алкохол, дрога) пре сексуалног односа; преузети одговорност за сопствену заштиту и рећи НЕ уколико не постоје услови за сигуран сексуални однос.**

Заштита, која пружа задовољавајућу сигурност тј. штити од највећег броја бактеријских и вирусних инфекција па и ХИВ-а је кондом. **Постоје мушки и женски кондоми. Треба се држати правила да кондом треба ставити пре него што се оствари контакт са вулвом, вагином, анусом, пенисом и/или усном дупљом.** Кондоми су до сада најбољи метод заштите приликом вагиналног, оралног или аналног односа. За вирусе који се преносе директним контактом коже са кожом (ХСВ или ХПВ-а), заштита с кондомом није довољна/сигурна. Спермициди могу да инактивирају поједине узрочнике инфекције, али је њихов учинак у превенцији од мањег значаја. **Ниједна метода није 100% ефикасна**, али их треба познавати и користити с обзиром да могу значајно да смање ризик од инфекције.

Полно преносиве болести и род

Родне улоге имају значајан контекст и у овој области. Жене су осетљивије на полно преносиве инфекције од мушкараца. Убеђење да само „промискуитетне девојке” оболевају од ППБ болести, предрасуда је која одговорност за њихово преношење пребацује на жену. Мушкарац лакше преноси инфекцију на жену него што је то обрнут случај. Симптоми болести се разликују код жена и мушкараца, тако да је правовремено откривање теже код жена, што је разлог да су жене више погођене честим и озбиљним последицама. Жене су у неповољнијој ситуацији, када се ради о заштити / превенцији, јер је мушкарац тај који одређује сигурност сексуалног односа. **Деца која су сексуално злостављана изложенија су полној инфекцији (хламидија и гонореја).**

ПОЛНО ПРЕНОСИВЕ БОЛЕСТИ – симптоми, лечење и превенција

1. **Хламидију** изазива бактерија *Chlamydia trachomatis* и данас је то једна од најраспрострањенијих полних болести. Симптоми код девојчица / жена.

Четири петине жена које су заражене хламидијом немају симптоме. Најчешћи симптом је појачани вагинални секрет. Остали знаци су болно мокрење, неуобичајена вагинална крварења, крварења после сексуалног односа и бол у доњем делу стомака. Код жена хламидија може изазвати изузетно тешке здравствене проблеме, укључујући и инфекцију уретре, грлића материце, запаљење унутрашњих полних органа и стерилитет, као и опасне компликације током трудноће и порођаја. Симптоми код дечака / мушкараца. Мушкарци обично имају осећај печења при мокрењу, а уретрални секрет се појављује једну до три недеље после заразе. 10% мушкараца нема симптоме. Често, само један од партнера има симптоме, а други носи инфекцију. Ова бактерија изазива и запаљење ректума. Може се пренети и на очи, преко влажних руку инфицираних секретом, као и са мајке на новорођенче током порођаја. **Хламидија се често дијагностикује код сексуално злостављане деце.**

2. **Гонореју** изазива бактерија – гонокок. Гонокок, постепено продире топлим и влажним путем уринарног и

гениталног тракта и напада грлић материце код девојчица/жена, уретру и анус код дечака/девојчица. Ово обољење се може пренети на другу особу путем гениталног, генитално-оралног и генитално-аналног секса. Инфекција гонорејом се може пренети и на очи рукама које су биле у контакту са секретом гениталија, а изузетно ретко преко предмета, пешкира и сл.

Симптоми код девојчица / жена. Гонореја је најчешће асимптоматска (80%) и/или су симптоми благи или незнатни. Најчешћи симптом је појачан, некарактеристичан секрет, бол и пецкање приликом мокрења, а ако се инфекција прошири и на материцу и јајоводе, јављају се болови у доњем делу трбуха, повраћање, температура и/или нередован циклус, генерализована инфекција (осип, грозница, температура, болови у зглобовима).

Симптоми код дечака / мушкараца. Мушкарци обично имају густ, бели секрет из пениса и осећају бол или печење приликом мокрења. Последице гонореје: озбиљне инфекције карличног предела, стерилитет, запаљење завршног дела дебелог црева, слепило (код инфекције очију); инфекција срчаних залистака, зглобова или менингитис, ако се инфекција крвотоком прошири на цео организам.

Болест је много подмуклија и упорнија код жена него код мушкараца. *Сексуално злостављана деца често су заражена гонорејом.*

3. Херпес изазива вирус Herpes simplex. Вирус продире у организам кроз слузницу уста и полних органа, путујући дуж нервних завршетака до кичме где се трајно смешта. Постоје две врсте Herpes simplex вируса. Тип 1 (ХСВ 1) се карактерише раницом или пликом на уснама, лицу или у устима, док је тип 2 (ХСВ 2) најчешћи у виду раница у гениталном подручју. Инфекција се шири директним контактом са зараженом слузницом или током вагиналног, аналног или оралног сексуалног односа. Могуће је пренети инфекцију са уста на полне органе или очи. Код једанпут заражене особе Херпес се најчешће понавља.

Симптоми код девојчица / жена: обично почиње пецкањем и сврабом на кожи гениталне регије, развијају се мали водени пликови, а затим се јављају болне ранице из којих се цеди сукрвица или лимфа. Може се појавити и осећај жарења, болови у ногама, задњици, или гениталијама и/или осећај притиска у том пределу. Мокрење може бити болно, а може постојати и досадни, тупи бол или оштри жарећи бол у целој гениталној регији, стални нагон за мокрењем и/или присуство вагиналног секрета. На почетку болести може се јавити повишена температура, главобоља и оток лимфних жлезда у препонама. Пликови се најчешће јављају на вулви, клиторису, отвору вагине и повремено на њеним зидовима, задњици, бутинама, анусу, пупку и на грлићу материце.

Симптоми код дечака / мушкараца. Мушкарци могу осетити бол у тестисима у почетној фази болести, када се и појављује херпес, најчешће на главићу пениса, на телу пениса, али и на скротуму, међици, задњици, анусу и бутинама. Могућа је појава водњикавог секрета из уретре.

4. Сифилис изазива бактерија спирохета. Сифилис се може добити сексуалним путем или путем додира са неким ко је инфициран. Трудна жена може пренети сифилис на своје још нерођено дете. Сифилис се шири преко отворених рана или осипа који садрже бактерије које могу проћи кроз мукозне мембране гениталија, уста или ануса као и кроз повређену кожу на другим деловима тела. Болест пролази кроз четири стадијума: примарни, секундарни, латентни и касни.

Симптоми код девојчица / жена. Безболан чир који се назива тврди шанкр који може изгледати као бубуљица, пликчић или отворена раница, најчешће на гениталијама или близу места продора бактерије, али се може појавити и на јагодицама прстију, уснама, грудима, анусу или у устима. Понекад остаје сакривен у вагини или наборима великих и малих усана вулве, не дајући никакве знаке болести. У примарном стадијуму шанкр је јако заразан. Раница зараста, обично за 1 – 5 недеља, али се бактерија у организму и даље шири и размножава. У следећем стадијуму јавља се осип по целом телу или само на длановима, рукама и табанима; ранице у устима; натечени и болни зглобови или тетиве мишића; болови у грлу; повишена температура или главобоља (подсећа на симптоме грипа). Може доћи до губитка косе или отока око гениталија или аналног отвора. У латентном стадијуму (10-20 година) бактерија напада унутрашње органе укључујући срце и мозак. У касном стадијуму озбиљне последице латентне фазе се појављују у зависности од тога који је орган захваћен: озбиљно срчано обољење, слепило или ментални поремећаји. Са данашњим могућностима дијагнозе и лечења сифилиса ретко ко доспе до овог стадијума. У овом стадијуму сифилис није заразан.

Симптоми код дечака / мушкараца. Симптоми код мушкараца су слични онима код жена. Место на коме се шанкр најчешће појављује су пенис и скротум. Може бити сакривен у главићу пениса испод коже, испод скротума или у корену пениса. У примарном стадијуму код мушкараца се чешће него код жена увећавају лимфне жлезде у препонама. Остали симптоми су једнаки као и код жена. Број инфицираних у свету расте последњих година.

5. Генитални кондиломи / брадавице изазива хумани папилома вирус (ХПВ). Преко 20 врста хуманог папилома вируса изазива неманифестне инфекције, брадавице или промене у равни коже гениталне регије. Овај вирус се обично преноси сексуалним односом са инфицираним партнером.

Симптоми код девојчица / жена: Видљиве гениталне брадавице изгледају исто као и обичне брадавице, на почетку су мале, безболне, тврде грудвице које се често јављају на дну вагиналног отвора. Брадавице се јављају и на усминама, вулви, унутар вагине, на грлићу материце и око ануса. Топлота и влажност подстичу раст брадавица које често могу израсти у велику творевину облика карфиола. Оштећења грлића материце, иако су чешћа од видљивих брадавица, не могу се видети голим оком и немају симптоме.

Симптоми код дечака / мушкараца. Брадавице се појављују на главићу пениса (често и испод кожице), телу пениса и на скротуму.

6. **ХИВ/AIDS** изазива хумани вирус имунодефицијенције – ХИВ вирус. Инфекција протиче у две фазе и то латентној и манифестној. Напредовање болести доводи до болести која се назива AIDS. Болест разара имуни систем и уништава га, тако да организам не може да се бори против проузроковача болести. У латентној фази инфекције симптоми укључују грозницу, главобољу, болове у мишићима и зглобовима, гушобољу, црвенило на кожи и оток лимфних жлезда на врату. Просечно латентна фаза траје око 10 година, али под извесним околностима може трајати и краће и дуже. Симптоми ране симптоматске фазе су: грозница, замор, отечене лимфне жлезде, пролив, губитак тежине, гљивичне инфекције усне дупље и Herpes zoster. Симптоми су исти и у току напредовања болести само што се временом погоршавају. Симптоми се не разликују у односу на пол. Поред сексуалног контакта ХИВ се шири контактом са крви инфициране особе. Лечење: ХИВ/ AIDS је практично неизлечива болест иако постоје лекови који могу снажно зауставити напредовање болести и продужити живот. Ови лекови су у доста високом проценту смањили смртност тамо где постоје услови да се користе.

ОПЛОЂЕЊЕ И ТРУДНОЋА

ОПЛОЂЕЊЕ

Оплођење настаје спајањем зреле јајне ћелије жене и сперматозоида мушкарца. Зрела јајна ћелија ослобађа се у процесу овулације, што је део женског месечног циклуса у којем може доћи до зачећа. До овулације долази када се јајна ћелија која је сазрела у јајнику у току циклуса одвоји и започне свој пут јајоводом у материцу. То је време када је жена плодна и када незаштићени полни односи могу довести до трудноће.

У овулацији учествују хормони хипофизе (ФСХ и ЛХ) који помажу припрему овулације, плодности и зачећа. Најважнији су прогестерон и естроген. Естроген се лучи пре овулације и помаже да се материца обнови после менструације. Прогестерон се лучи после овулације и помаже у припремању материце за примање оплођене јајне ћелије. Овулацијом из фоликула јајника, де Графовог фоликула, зрела јајна ћелија доспева у шупљину јајовода, где се сусреће са сперматозоидима који настоје да продру у њу. Јајна ћелија је способна за оплођење 24 – 48 сати после овулације, а затим пропада. У једном акту избацити се, у вагину, између 300 и 500 милиона сперматозоида, док до јајовода стиже само неколико хиљада. Сперматозоиди су способни за оплођење 3 до 5 дана, а затим пропадају. Од свих сперматозоида само један продире у јајну ћелију, а тај процес се назива оплођење. Уколико у време овулације дође до полног односа, излучени сперматозоиди вагином путују кроз грлић и тело материце у јајовод и тако долазе до јајне ћелије. Када сперматозоид пробије спољашњу опну јајне ћелије и уђе у њу, опна се згушњава и на тај начин спречава остале сперматозоиде да продру у њу. Уласком сперматозоида у јајну ћелију долази до мешања садржаја једра сперматозоида са једром јајне ћелије. Једра сперматозоида и јајне ћелије називају се **пронуклеуси и садрже упола мањи број хромозома** (23) у односу на број хромозома у телесним ћелијама (46). У оба пронуклеуса долази до репликације ДНК. Два пронуклеуса се приближавају један другом и при томе губе своје омотаче. Хромозоми им се међусобно помешају, настаје диплоидно једро зигота и одмах почиње прва деоба. Оплођена јајна ћелија назива се зигот и има 46 хромозома који носе генетске податке. Оплођена јајна ћелија ношена таласастим покретима јајовода и струје која настаје кретањем трепљи епитела у јајоводима доспева у шупљину материце где долази до усађивања оплођеног јајашцета. У условима нормалне трудноће оплођена јајна ћелија долази у материцу, током три дана плива у њој, па се око 6. - 7. дана од оплођења „угњезди“ у слuzницу материце, која је под утицајем хормона прогестерона из жутог тела, задебљана и добро прокрвљена тј. спремна за примање јајне ћелије и њен даљи развој. Усађена јајна ћелија назива се зачетак или ембрион.

Код женског новорођенчета има 300.000 до 400.000 првобитних јајних ћелија, од којих око 90 % нестаје, тако да их у време пубертета има око 30.000.

ТРУДНОЋА

Трудноћа настаје усађивањем оплођене јајне ћелије у слuzницу (ендометријум) материце. Нормална трудноћа траје десет лунарних месеци или девет календарских месеци, односно 40 недеља или 280 дана. Прекид трудноће пре 28. недеље назива се побачајем, јер плод није способан за ванматерични живот, док се порођајем назива сваки прекид трудноће после 28. недеље.

Трудноћа протиче у три фазе у трајању од три месеца – **први, други и трећи триместар**. **Први триместар** је период који обухвата првих дванаест недеља трудноће, **други триместар** обухвата четврти, пети и шести месец трудноће, а **трећи триместар** обухвата период који почиње од 27. недеље трудноће.

У трудноћи тело жене пролази кроз низ промена чије манифестације зависе од старости трудноће. Промене у организму жене изазване трудноћом називају се знацима трудноће и деле се у три групе: **несигурни, вероватни и сигурни знаци трудноће**. **Под несигурним знацима** подразумевају се они знаци који су карактеристични за трудноћу, али се могу јавити и код жена које нису трудне, а и код мушкараца. То су мучнина, гађење и повраћање, пигментација на појединим деловима коже, повећање трбуха и бокова, промене у расположењу и сл. **Вероватни знаци** су промене које се манифестују на полним органима и грудима жене. То су изостанак менструације, увећање и размекшавање материце и грлића материце, увећање дојки и појава првог млека колострума, промена боје слuzнице вагине и грлића материце. **Сигурни знаци** трудноће су постојање фетуса

видљивог ултразвучним налазом, присутни срчани тонови, опипавање делова тела плода и присуство хормона трудноће у мокраћи.

Постељица (плацента) има веома важну и вишеструку функцију у трудноћи. Формира се крајем трећег месеца трудноће. Постељица учествује у размени материја између мајке и плода путем дифузије и осмозе, има заштитну улогу јер штити плод од инфекција, а такође лучи и хормоне - прогестерон - који служи за одржавање трудноће и естроген чија је улога да повећа прокрвљеност материце.

У исто време развија се и плод чији развитак започиње непосредно после оплођења и одвија се у четири фазе: браздање, формирање заметних листића, оснивање органа и хистолошка диференцијација органа. По завршеној органогенези, после трећег месеца трудноће ембрион постаје плод односно фетус.

Термин порођаја се рачуна 266 дана од датума зачећа или датум задње менструације + 7 дана – 3 месеца.

Трудноћа и род

Малолетничка трудноћа. Малолетничке трудноће су све чешће у целом свету. У веома малом проценту ове трудноће су жељене и планиране, док већина девојака између 15 и 19 година не жели трудноћу. Разлози малолетничке трудноће најчешће леже у недовољно развијеном систему заштите репродуктивног здравља девојака и одсуству правовремене едукације. Најчешћи разлози су недовољна информисаност и едукација из ове области, непознавање и непримењивање контрацепције, немогућност да одбију нежељене сексуалне односе свом партнеру и сексуално злостављање девојчица.

Малолетничке трудноће имају значајне здравствене, друштвене и економске последице. Трудноћа и компликације у току порођаја на другом су месту узрока смртности код девојака између 15 и 19 година старости. Око 3.000.000 прекида малолетничких трудноћа, у свету, умногоме доприноси трајним здравственим последицама и смртности малолетница. Новорођенчад малолетних мајки, изложена су ризику да буду рођена са малом тежином, трајним телесним оштећењима, а чешће и умиру. Што су девојке млађе, наведени ризици су већи. Превенција малолетничких трудноћа подразумева смањење броја бракова пре 18. године живота и трудноће пре 20. године живота, едукацију младих о примени контрацепције и заштити од нежељене трудноће, смањење насилних сексуалних односа међу вршњацима, заштиту деце од сексуалног злостављања, успостављање и развој система здравствене заштите репродуктивног здравља адолесценткиња/адолесцената.

Сексуално насиље над девојчицама. Чешће преживљавају сексуално насиље, чешће је поновљено сексуално насиље, имају 1.3 пута већи ризик од дечака да преживе сексуално насиље. Девојке су изложене здравственим ризицима које проузрокује трудноћа.

Друштвене последице трудноће. Трудноћа девојчице није друштвено прихватљива. У заједници и друштву девојке које су трудне сматрају се промискуитетним или се лично окривљавају за своје стање, док за дечаке друштвена осуда или потпуно изостаје или је минимална. Често се жена / девојка посматра искључиво и једино кроз репродуктивну родну улогу израслу на капацитету жене да рађа.

ПРЕДМЕТ: СОЦИОЛОГИЈА

- 61-62. Насиље над децом кроз историју – прошлост и садашњост; Насиље над децом кроз историју – садашњост и будућност – Нада Бањанин Ђуричић
- 63-64. СВЕ ШТО СТЕ УВЕК ХТЕЛИ ДА ПИТАТЕ О СЕКСУАЛНОМ НАСИЉУ НАД ДЕЦОМ – Нада Бањанин Ђуричић

ПРЕДМЕТ:	СОЦИОЛОГИЈА
РАЗРЕД:	ТРЕЋИ И ЧЕТВРТИ
ТЕМА:	Људска права (Заштита психичког и физичког интегритета)
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Насиље над децом у историјској перспективи и заштита деце од насиља
НАСЛОВ ЧАСА:	Насиље над децом кроз историју – прошлост и садашњост Насиље над децом кроз историју – садашњост и будућност (ДВОЧАС)
ЦИЉЕВИ:	<ul style="list-style-type: none">• Ученици/е су информисани о положају деце у породици и друштву кроз историју.• Ученици/е увиђају важност и неопходност заштите дечијих права.• Ученици/е разумеју да одрасли, институције и државе имају посебну одговорност да заштите децу од насиља и злостављања.• Ученици/е разумеју да савремене државе, па и Србија, низом закона и уредби штите различита дечија права.• Ученици/е увиђају да је заштита од насиља, злостављања и занемаривања једно од основних дечијих права, као и да ово право још увек није регулисано и заштићено на најбољи начин.• Ученици/е препознају неопходност промене друштвене свести и реакције јавности у одговору на домаће насиље.
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	<ol style="list-style-type: none">1. Ученици/е препознају различите облике насиља над децом.2. Ученици/е разумеју појам сексуалног злостављања.3. Ученици/е разумеју да је сексуално злостављање деце један вид насиља над децом и да се јавља далеко чешће него што се претпоставља.4. Ученици/е увиђају значај превенције, препознавање знакова упозорења, као и значај правовременог и адекватног реаговања у ситуацији сексуалног насиља над децом
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
ПРВИ ЧАС	
А/1 Уводни филм – „Насиље над децом кроз историју – Прошлост”	
- Ученици/е су упознати са кратком историјом насиља над децом.	
А/2 Историја насиља над децом и заштите деце и младих - предавање	
- Ученици/е су упознати са историјским облицима реаговања друштва на феномен насиља над децом.	
ДРУГИ ЧАС	
А/4 Уводни филм – „Насиље над децом кроз историју – Садашњост”	
- Ученици/е су упознати са садашњим стањем насиља над децом.	
А/5 Превенција, откривање појаве и заштита деце од насиља – предавање	
- Ученици/е разумеју значај правовременог и адекватног реаговања на друштвени проблем насиља и посебно сексуалног насиља над децом.	
А/6 Насиље над децом: Будућност – домаћи задатак	
- Ученици/е развијају визију друштва без насиља над децом.	

МЕТОД (опис корака/активности КАКО ћемо радити)

ПРВИ ЧАС

А/1 Уводни филм – „Насиље над децом кроз историју – Прошлост” (15’)

- Наставник/ца почиње час тиме што као увод у тему приказује **први део видео триптиха** у продукцији Инцест Траума Центра – Београд „Насиље над децом кроз историју – Прошлост” (4 мин.)

- Следи кратак разговор са ученицима/ама о кључном утиску, поруци филма.

А/2 Историја насиља над децом и заштите деце и младих - предавање (30’)

А/2.1 СЛУЧАЈ МЕРИ ХЕЛЕН

- Забележена као „**случај Мери Хелен**“ из **1875**, остала је прича девојчице без родитеља коју је сурово тукао брачни пар коме је била поверена на чување. У недостатку прописа којим би се дете заштитило, покренута је тужба због злостављања „животиње која говори“. Јер, прописи о заштити животиња већ су постојали. Слободно тумачећи тужбу, суд је брачни пар прогласио кривим и осудио на затвор. (На једном другом месту пише да је „познато да је први закон о заштити деце донет у држави Њујорк 1875, да је служио као модел за друге државе које су развиле своје законодавство и у којима је постепено насиље над децом дефинисано као криминални акт и као такво санкционисано.“ Да ли се овде поткрала грешка, ради ли се о „првом случају покретања тужбе“ или о „првом закону“? Но, свеједно. Подстакнуто је наше чуђење, зар тек тада; забринутост - а шта је онда било раније?)

- Непосредна последица овог случаја било је **оснивање „Друштва за спречавање свирепости према деци“**, док је до доношења посебног прописа о заштити деце од злостављења требало да прође још 99 година. То је био један од најранијих закона о заштити деце од насиља, усвојен у Великој Британији 1884, када је основано и прво **Национално удружење за превенцију насиља над децом**.

А/2.2 ЗАШТИТА ДЕЦЕ И МЛАДИХ

- Сва историјски позната друштва којима је стало до сопственог опстанка и репродукције посвећивала су посебну пажњу деци и омладини. Суштинску позицију деце и младих одређује њихова несамосталност, ограничена моћ и зависност од одраслих. Међутим, управо ту лежи опасност да она постану предмет како бриге и заштите, тако и немара, злоупотребе и других видова лоших односа на штету њихових потреба и интереса. Све до друге половине двадесетог века однос према деци карактерише неравноправност и ограничен субјективитет детета. Еманципација жена, и посебно, деце, није пратила опште токове развоја модерних друштава. Због овог раскола, заштиту деце прате - небрига, занемаривање, злоупотреба, злостављање и насилни и непримерени односи оних који би о деци требало да брину, било да су у питању појединци, друштвене институције или људске заједнице и глобална друштва.

- Насиље над децом је историјски условљена и променљива категорија. Оно је током историје људског друштва бивало мање или више масовно, садржински разноврсно, мање или више сурово, али увек праћено сложеним и многобројним неповољним последицама по децу – жртве таквог односа. Погледајмо како је било и како је сада.

ДРУГИ ЧАС

А/1 Уводни филм – „Насиље над децом кроз историју – Садашњост” (15’)

- Наставник/ца почиње час тиме што као увод у тему приказује **други део видео триптиха** у продукцији Инцест Траума Центра – Београд „Насиље над децом кроз историју – Садашњост” (4 мин.)

- Следи кратак разговор са ученицима/цама о кључном утиску, поруци филма.

A/5 Превенција, откривање појаве и заштита деце од насиља – предавање (25')

Колико је схваћен проблем насиља над децом у појединим државама сведочи чињеница да се убрзано шире различити програми, институционалних и неинституционалних облика, да се формирају јавне, државне и невладине организације, агенције и разноврсне институције – а све са циљем превенције, откривања појавае и заштите деце од насиља. (1974. године Конград САД-а је, на пример, формирао Национални центар против злостављања и занемаривања деце.) У земљама које у озбиљно схватиле тежину последица насиља над децом већ се јављају бројни садржаји и различити облици специјализованог бављења појединим сегментима и врстама насиља.

Најзначајнији међународни правни акт којим је остварен иновативни приступ дечијим правима је Конвенција о правима детета, усвојена у оквиру Уједињених нација 1989. године. Конвенцију је ратификовала и Југославија децембра 1990. а ступила је на снагу јануара 1991. (Према Уставу Србије сви потписани и потврђени међународни уговори саставни су део унутрашњег правног поретка и непосредно се примењују.) На тај начин, наша земља се обавезала на поштовање и пуну примену овог међународног уговора којим је заокружен дугогодишњи рад на правном регулисању права детета. У области сексуалног насиља над децом, посебан значај имају: 1. Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији и 2. Ланзарот конвенција.

Домаће законодавство је мање-више у складу са преузетим обавезама из међународног права. Ипак, дечија права, укључујући и право социјално-економске заштите су, у пракси, знатно смањена у свим земљама које су прошле кроз транзицију, па тако и у нашој. Конвенција о правима детета, низом својих одредби, обавезује све релевантне факторе у земљи на то да деци, између осталог, пружи заштиту од физичког, психичког, и сексуалног малтретирања. Државе су, такође, дужне да, сваких пет година, достављају извештаје о практичном спровођењу Конвенције, па тако и о овим питањима. Међутим, код нас нема ни глобалних података, нити процена, јер нема ни обавезних пријава, а ни законских обавеза да се таква статистика води.

У свету је данас актуелно спровођење програма који обезбеђују опоравак детета. У нашем друштву актуелно би било: свеукупно збрињавање деце и заштита од секундарне трауматизације, детабузација феномена злостављања деце, санкционисање непримењивања законске обавезе пријављивања, рано откривање случајева, ефикасније и строже кажњавање починилаца.

A/6 Насиље над децом: Будућност – домаћи задатак (5')

- Наставник/ца заокружује час тиме што сумира кључне тачке учења

СУМАЦИЈА: Савремене државе, па и Србија, низом закона и уредби штите различита дечија права. Заштита од насиља, злостављања и занемаривања једно од основних дечијих права. Ово право још увек није регулисано и заштићено на најбољи начин. Неопходна је промена друштвене свести и реакције јавности у одговору на насиље над децом.

- Потом ученицима/ама даје **домаћи задатак** да погледају **трећи део видео триптиха** у продукцији Инцест Траума Центра – Београд „Насиље над децом кроз историју – Будућност” (4 мин.)

- Ученицима/ама предложите да на необичан начин (видео или слајд пројекције, поезија, постери, музичке нумере и сл.) прикажу своје визије друштва које ефикасно СПРЕЧАВА насиље над децом.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Филм / видео материјал је снажан инструмент рада у подизању свести о друштвеним проблемима. Користите га на часовима, у оквиру локалних акција, за колегинице и колеге, родитеље / старатеље, децу.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

ПРВИ ЧАС

2011©Инцест Траума Центар – Београд; Видео триптих „Насиље над децом кроз историју”, први део „Прошлост” (11 мин.) www.incesttraumacentar.org.rs/Produkcija/Videoteka .

- Прилози 1, 2, 3, 4 и 5

Прилог 1

Један од најтежих поступака према деци за које се зна, свакако је убијање деце, које се одржало до данас (услед одређених друштвених ставова у неким случајевима, као убијање ванбрачне деце, на пример). Порекло ове појаве објашњава се религијом и кулним обредима. То потврђују бројни налази дечијих скелета у Јерихону из 7000. године пре наше ере. У неким случајевима са сигурношћу се могло утврдити да се ради о прворођеним синовима племићких породица, који су подношени на жртву божанству. Слична пракса је постојала и много векова касније, на сасвим другом крају света – код Ацтека у Јужној Америци. Вероватно је да у овом обичају треба тражити корене каснијег родитељског, односно очинског права (*patria potestas*) које је укључивало и право на убиство детета (*ius vitae ac necis*) код старих Грка и Римљана. Овакво „очинско право“ укључивало је и право на продају детета у робље (нпр. у Хамурабијевом закону, 17-18. век п.н.е.)

Из тог времена познат је један посебан облик убиства детета „излагањем“, односно остављањем да умре од глади. У старом веку одлуку о томе да ли ће дете остати живо и бити одгајано, или ће бити „изложено“, доносио је отац одмах по рођењу детета, пре него што би добило име (у Риму, дете је добијало име деветога дана по рођењу). Женска деца су том приликом била угроженија. Сачувана су писма којима очеви, док су на путу, јављају својим супругама да, кад роде, ако буде син задрже дете, а ако буде девојчица, да је „изложе.“ Исто тако, новорођена деца са одређеним телесним недостацима била су у смртној опасности, нарочито у Спарти и Риму. Чак је лекар Соранус из Ефеса у 2. веку п.н.е. сумирајући дотадашња знања, написао приручник „Како препознати дете које вреди одгајати.“

Прилог 2

У средњем веку феудални продукциони односи погодују одржавању очинске власти. Са још изразитијим патријархалним моралом, породица је представљала смртну опасност за ванбрачно рођену децу. Наводи се да је Папа Инокентије III крајем 12. века, при изградњи болнице „Светог Духа“ у Риму био свестан броја ванбрачне деце коју су мајке бацале у Тибар. Сачуван је запис једног свештеника из 1527. у коме стоји да су „клозети одјекивали од вриске деце, бачене у њих.“ У Енглеској је, чак, постојала законска претпоставка да се код сваке смрти детета ради о убиству, уколико се не докаже супротно.

Повремени покушаји елиминисања шибана као дисциплинске казне, спомињу се у западним земљама између 1690. и 1750. У Немачкој се право на дисциплинско батинање најдуже задржало и било је законом дозвољено „до крви“, јер „дете такве батине памти“, а казна се изрицала само у случајевима кад би дете услед батинања умрло.

Током индустријске револуције деца су, такође, била батинана и присиљавана на тежак и по здравље опасан рад. А кроз читаву људску историју, дечаци и девојчице су били продавани или држани у заточеништву због сексуалних сврха. Литература, па и ђачка лектира, обилује карактеризацијама деце која су била подвргнута злостављању (Дикенс, О. Харди, браћа Грим...)

Прилог 3

Током историје, у свим друштвима, деца су искориштавана и злоупотребљавана на најразличитије могуће начине. Наше време, као и наше друштво, нису у том погледу изузетак. Експлоатација дечијег рада је вероватно најтрадиционалнији вид злоупотребе деце. У складу са цивилизацијским напретком, дечији рад је претрпео бројне измене, али се задржао до данас (нпр. у Азији као савремено ропство у фабрикама тепиха). Разни облици неформалне економије у којима је у великој мери присутан рад деце, чине чак до 40% укупног националног дохотка у појединим земљама. То је једна од друштвених појава која је, будући нелегитимна, потпуно игнорисана од стране статистике. **Ипак, један вид ове појаве је стално присутан и видљив: експлоатација ромске деце, као и „изнајмљивање“ деце за прошњу, где телесно дефектна деца имају већу употребну вредност.**

Прилог 4

Злоупотребом се сматра свако присиљавање деце на прошњу, крађу, или теже криминалне радње, укључујући убиство. Не треба изоставити отмице деце, њихово слање преко границе, па и продају, неретко ради трансплатације органа. (У Кини су нпр. откривене „вамписке групе“ које су искориштавале незбринуту децу продајом њихове крви.) Не треба изоставити дечију проституцију, вековима присутну у целом свету.

Према извештајима, источна Европа је, после азијских земаља, постала нови светски центар педофилне проституције и порнографије. Снимање порно филмова са децом један је од „новијих успешних бизниса“ у свету подземља. (Откривена мрежа хомосексуалне малолетничке проституције у Шпанији и белгијска афера о злочиначкој мрежи педофила и трговини децом изазвале су, својевремено, шок јавног мњења.) Штавише, после трговине дрогама и оружјем, трговина женама и децом у циљу комерцијалне сексуалне експлоатације трећа је, по профитабилности и распрострањености, светска илегална трговина. Сексуална злоупотреба деце неретко почиње сексуалним злостављањем у породици, да би се, уз друштвено обезвређивање женског живота, претворила у ропство модерног доба. Продавци деце зарађују милионе долара профита на ономе што значи насиље, бол, срамоту, недостојанство, болест и смрт за децу.

Прилог 5

У веку највећег техничког напретка превише деце умире од глади, она оболевају од тешких болести (преко милион деце умрло је од сиде), и, ако их преживе, остају инвалиди. Уједињене Нације износе податке о страдању деце у локалним ратовима, о највећем броју погибија од нагазних мина, о постојању читаве индустрије експлозивних направа у облику играчака, оловака и кутијица које експлодирају при додиру. (Лако је закључити да су оне намењене деци, што показује сву бескрупулозност и дволичност наше цивилизације.)

Честа је злоупотреба деце у дневно-политичке сврхе. Манипулација децом, иако прилично недефинисан и неухватљив појам, често се препознаје у коришћењу деце и презентацији детињства у масовним медијима. Поред употребе деце за остварење политичких циљева, која је присутна иако су се многе политичке странке потписивањем „Кодекса о заштити деце од политичких злоупотреба“ обавезале да то не чине, постоји и коришћење деце у комерцијалне сврхе. У питању је, у глобалним размерама, раширена појава, где наша земља не чини никакав изузетак.

ДРУГИ ЧАС

2011©Инцест Траума Центар – Београд; Видео триптих „Насиље над децом кроз историју“, други део „Садашњост“ (4 мин.) www.incesttraumacentar.org.rs/Produkcija/Videoteka .

- **Прилог 1:** Конвенција Уједињених нација о правима детета (члан 19, члан 18, члан 12, члан 6)
- **Прилог 2:** Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искориштавања и сексуалне злоупотребе (Ланзарот Конвенција); Извор: 2015©Инцест Траума Центар – Београд; Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији; Националну студију је Инцест Траума Центар – Београд реализовао у партнерству са Министарством просвете, науке и технолошког развоја Србије и Центром за промоцију здравља жена.

2011©Инцест Траума Центар – Београд; Видео триптих „Насиље над децом кроз историју“, трећи део „Будућност“ (4 мин.) www.incesttraumacentar.org.rs/Produkcija/Videoteka .

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

Коришћена литература за оба часа:

1. Бањанин Ђуричић Нада, Ударац по души – социолошка студија злостављања деце у породици, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Југословенски центар за права детета, Београд, 1998.
2. Милосављевић Милосав (ред.), Насиље над децом, Факултет политичких наука, Београд, 1998.
3. Николић Ристановић Весна (ур.), Породично насиље у Србији, Виктимолошко друштво Србије, Прометеј, Београд, 2002.
4. Милић Анђелка, Класе и породица, Радничка штампа, Београд, 1978.
5. Томановић Смиљка (ред.), Социологија – уџбеник за 3. разред средњих стручних школа и 4. разред гимназије, Завод за уџбенике, Београд, 2011.

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	СОЦИОЛОГИЈА
РАЗРЕД:	ТРЕЋИ И ЧЕТВРТИ
ТЕМА:	Породица и брак
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Насиље над децом као социјално-патолошка појава
НАСЛОВ ЧАСА:	СВЕ ШТО СТЕ УВЕК ХТЕЛИ ДА ПИТАТЕ О СЕКСУАЛНОМ НАСИЉУ НАД ДЕЦОМ (ДВОЧАС)
ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Ученици/е разумеју концепт и функцију породице.• Ученици/е су сензибилисани за уочавање стереотипа о породици и породичним вредностима.• Ученици/е препознају различите облике кршења дечијих права и превенције.	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">1. Ученици/е препознају различите облике насиља над децом2. Ученици/е разумеју појам сексуалног злостављања.3. Ученици/е разумеју да је сексуално злостављање деце један вид насиља над децом и да се јавља далеко чешће него што се претпоставља.4. Ученици/е увиђају значај превенције, препознавање знакова упозорења, као и значај правовременог и адекватног реаговања у ситуацији сексуалног насиља над децом.	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
Часови се превасходно изводе предавачки, како би ученици/е добили неопходна знања, односно „научили градиво“.	
ПРВИ ЧАС	
А/1 Увод - О породици	
- Ученици/е су упознати са концептом и функцијом породице.	
А/2 Насиље у породици – предавање	
А/3 Насиље у породици – вежба	
- Ученици/е разумеју да насиље у породици није приватни већ друштвени проблем!	
ДРУГИ ЧАС	
А/4 Сексуално злостављање и његове последице – предавање	
- Ученици/е су упознати са појмовима сексуалног злостављања деце и инцеста и знају ко су најчешћи починиоци и какве ефекте / трагове остављају на децу.	
А/5 Како прекинути „друштвену заверу чутања“ о сексуалном насиљу – предавање	
- Ученици/е разумеју значај правовременог и адекватног реаговања у ситуацији сексуалног насиља над децом.	

ПРВИ ЧАС

А/1 Увод - О породици (5')

1. Шта је породица? Какве породице постоје?

Породица је мала друштвена група, и то примарна друштвена група (за разлику од секундарних, као што су организације и институције). Историјски, породица се издвојила из ширег склопа сродничких заједница (клан, род, племе, братство).

Многи социолози и социолошкиње верују да се више не може говорити о породици као о једном моделу који је мање-више универзалан. Свакако, разликују се традиционална проширена породица и модерна нуклеарна породица. Али данас у свету постоје и други бројни облици – нека домаћинства имају више од једне породице са децом, у неким нема деце; с друге стране, све је већи број породица са једним родитељем. Зато је можда исправније говорити о породицама, јер се тиме наглашава разноликост породичних облика.

2. Које су основне функције породице?

Функције породице се мењају кроз историју, а савремена породица губи неке старе функције, пре свих производну. Задржава сплет био-психо-социјалних функција, од којих је најзначајнија социјализација деце. То је увођење детета у друштвену културу (култивација), у систем очекиваних друштвених улога и положаја, и формирање личног интегритета и идентитета, тј. свога ЈА (персонализација). Породица је одговорна за формирање карактера личности, омогућавање непосредног контакта, личне повезаности и развијање емотивних веза међу чланицама и члановима.

А/2 Насиље у породици – предавање (20')

3. Шта је то дезинтегрисана породица?

То је породица која (мање или више срећно, оправдано или успешно) није успела да испуни своје основне функције. Кад год говоримо о злостављању, знамо да се десило изневеравање тих функција.

4. Да ли је породица сигурно место?

Породични дом је, у ствари, најопасније место у модерном друштву. Статистички посматрано, много је већа вероватноћа да ће нека особа (било ког узраста и најчешће женског пола) бити изложена физичком нападу у кући, него ноћу на улици. У Великој Британији, на пример, свако четврто убиство почини један члан породице над другим. Када је реч о насиљу над женама, може се рећи да је жена изложена далеко већем ризику напада мужа, партнера или блиских познаника, него од непознатих особа. Једнако је у свету и у нашој земљи.

5. Зашто је насиље у породици посебно, зашто се оно разликује од других облика насиља?

Чињеница да су у породици најприснији људски односи, даје јој изузетан значај. Дете се не везује за онога ко га храни, већ за онога ко му пружа емотивну топлину. Родитељ је прва особа коју дете среће и оно нема предрасуда. Дете не бира родитеље; оно их воли – и баш зато, баш због тих блиских односа, дете у породици доживљава најинтензивнију угроженост. **Дете може да буде угрожено у школи, или у суседству, или не неком другом месту, али никад онолико колико у породици – јер је ту оно погођено у своју базу, у свој фундамент.**

6. Шта је то, у ствари, насиље над децом?

Насиље над децом (или свирепост према деци) је намерно и неоправдано наношење бола и патње деци. Појам може означавати употребу физичког насиља; вербалну злоупотребу; пропуштање пружања одговарајућег смештаја, исхране, здравствене заштите или емоционалне подршке; инцест; случајеве сексуалног злостављања или силовање; дечију порнографију.

7. Зашто насиље над децом називамо социјално-патолошком појавом (или друштвеном девијацијом)?

Насиље над децом је социјално-патолошка појава (болест друштва) или друштвена девијација (кршење друштвене норме) зато што представља извитоперени облик друштвених односа, зато што је њиме угрожена једна од најзначајнијих хуманих вредности (мали човек), зато што су његови узроци преваходно друштвени и зато што има бројне неповољне друштвене последице.

8. Од кад, историјски, постоји насиље у породици?

“Што даље идемо у историју, све је нижи био ниво старања о детету, а све више су деца била убијана, тучена, напуштана и сексуално злоупотребљавана”, пише Лу де Мосе у својој “Историји детињства” (1976). Током историје, у свим друштвима, деца су искориштавана и злоупотребљавана на најразличитије могуће начине, и то често у складу са законом или обичајним правом. Наше време, као ни наше друштво, нису у том погледу изузетак, само што данас постоје сигурне куће, СОС телефони, закони и институције који уводе обавезу заштите жена и деце.

9. Који су облици насиља над децом?

Облици насиља су бројни. Неки облици могу да се јаве као посебни ентитети, али до њих често долази у комбинацији (нпр. тешко да има физичког злостављања без елемената психичког). Различите ауторке и аутори, различите државе и њихова законодавства различито називају или дефинишу различите облике. То су: **1. Физичко занемаривање и запуштање деце; 2. Физичко злостављање и мучење деце; 3. Сексуална злоупотреба деце; 4. Ментално или емоционално злостављање деце; 5. Емоционално одбацивање деце.**

СУМАЦИЈА ЛЕКЦИЈЕ

Злостављање и искориштавање деце старо је колико и само човечанство, али положај детета у породици и друштву остао је врло дуго ван интереса научника/ца. Један од разлога дугог занемаривања, чак игнорисања овог проблема, је свакако непознавање његових размера о којима се, углавном, само нагађа. До статистички поузданих података о стварном обиму злостављања и запуштања деце и малолетника/ца тешко је доћи, јер само незнатан број случајева бива откривен, само око 5%. Неки аутори и ауторке сматрају да у градовима запуштене и злостављене деце има петнаестак пута више него што је пријављено, док их је у руралним подручјима 100 до 200 пута више.

Сазнања друштвених наука су непопуларна, јер се врло често сукобљавају са оним „што друштво о себи мисли”. У савременом социолошком приступу, родитељству и детињству се прилази као друштвеним односима: родитељство у свакидашњем животу појединца / појединке постаје „кључ” за објашњење многих појава, па тако и феномена злостављања деце, утолико више уколико је оно више друштвено условљено.

Под насиљем над децом подразумевају се такви односи и понашања појединаца, друштвених група или институција, глобалних друштава и других којима се - уз примену силе - наноси бол, физичка и/или психичка оштећења, угрожава здравље и физички и психички интегритет личности, вређа достојанство личности и осујећује развој детета.

Социолози и социолошкиње често наводе МОЋ као један од најзначајнијих социјалних фактора који доприносе појави и одржавању насиља у породици – било да се ради о разликама у моћи појединих чланица и чланова породице или о злоупотреби моћи. Ауторитет, који лежи у основи патријархалних односа, основни је извор моћи. Феминистичка критика друштва истиче да су односи између полова још увек карактерисани насиљем, и то структурално контекстуализованим насиљем; насиљем које узима многе облике, али је увек уперено против оних који су физички, емоционално, психички, финансијски или економски слабији. Оно што је потребно је – друштвена клима у којој прећутна толеранција и апатија у односу на насиље више неће бити прихватљива.” Друштво које жели да прође на тесту родне демократије „неће више желети да види домаће насиље као приватни проблем”.

А/3 Насиље у породици – вежба (20')

- Наставник/ца наставља рад користећи Прилог 1.

- Унапред одштампа кратке текстове и подели их ученицима/ама, тако да свако има свој примерак. Чита их наглас. Не жури, даје времена да се осети снага аутентичних речи.

- Разговарају о сваком примеру који је прочитан.

ДРУГИ ЧАС

А/4 Сексуално злостављање и његове последице – предавање (20')

1. Зашто се каже да сексуално злостављање оставља озбиљне трагове код детета?

Зато што би однос између одраслог и детета у породици требало да карактерише блискост, сигурност, заштита, поверење. Управо због тога, СЕКСУАЛНУ ЗЛОУПОТРЕБУ ДЕТЕ ДОЖИВЉАВА КАО БРУТАЛНО НАСИЉЕ КОМБИНОВАНО СА ИЗДАЈОМ. Зато она представља ШОК И УВРЕДУ, РАЗОРНИ ПРИТИСАК И ПОНИЖЕЊЕ, ДУГОТРАЈНУ ТРАУМУ.

2. Да ли се сексуално злостављање ретко дешава?

На жалост, не. По процени стручњак(ињ)а у свету, свака трећа девојчица и сваки седми дечак, до навршене 18. године, доживе одређени вид сексуалне злоупотребе. То је податак којим се ова појава „мери“ у свету, али податак који важи и за наше поднебље. Савет Европе саопштава да је осамдесетих година прошлог века значајно порасло пријављивање сексуалног злостављања (у неким земљама Европе чак за 125 одсто), али се и даље сматра да се пријаве подносе за само ДЕСЕТИ ДЕО СЛУЧАЈЕВА. Актуелни податак Савета Европе за своје земље-чланице гласи да је 1 од 5 деце преживело одређени вид сексуалног злостављања до навршене 18. године.

Прва Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији показује: На узрасту од 10 до 18 година, у сваком школском одељењу у Србији постоје 4 детета која су преживела одређени вид сексуалног насиља и још 4 детета која познају некога коме се то догодило. У овом тренутку, 2 деце из сваког школског одељења изложено је сексуалном насиљу. У основној школи, деца обелодањују најпре породици, која им по правилу не поверује. Млади у средњим школама најчешће кажу другарици или другу, који су склонили да им поверују. Од 2/3 деце која испричају шта им се догодило, више од половине особа којима су се поверили не предузима ништа. Само 7% њих пријави случај надлежним службама. Извор: 2015©Инцест Траума Центар – Београд; Националну студију је Инцест Траума Центар – Београд реализовао у партнерству са Министарством просвете, науке и технолошког развоја Србије и Центром за промоцију здравља жена.

3. Да ли је сексуално злостављање у ствари – силовање?

НЕ. Под сексуалним злостављањем се подразумева било која сексуална активност између одраслог лица и детета. Било да се ради о злоупотреби положаја, о примени силе, о немоћи детета да се брани, или чак, о првобитном пристанку, сексуална злоупотреба је увек злочин, а дете је увек жртва.

4. Шта све чини сексуално злостављање деце?

Сексуално злостављање може да укључи: опscene телефонске позиве, снимање или фотографисање, показивање интимних делова тела, посматрање наог детета, миловање, пипкање, покушај да се обави сексуални однос (покушај силовања) и силовање, инцест, дечија проституција, дечија порнографија. Дакле, ради се о широкој области.

5. Шта је то инцест?

По старој дефиницији, ИНЦЕСТ се односи на родоскрнављење / родоскрвњење, односно на сексуални однос између блиских сродника/ца. Данас овај термин има шире значење који су успоставиле саме особе које су преживеле инцест.

Под ИНЦЕСТОМ, ЧИЈЕ СУ ЖРТВЕ ДЕЦА, ПОДРАЗУМЕВА СЕ – СЕКСУАЛНО ЗЛОСТАВЉАЊЕ КОЈЕ ЧИНИ ОДРАСЛА ОСОБА ОД ПОВЕРЕЊА, КОЈА ЈЕ У ПОЗИЦИЈИ МОЋИ И ПРЕДСТАВЉА АУТОРИТЕТ ЗА ДЕТЕ.

6. Зашто се каже да је инцест - табу?

ТАБУ значи ЗАБРАНА. Инцест је, историјски гледано, увек био табу (забрањен), али увек је постојао и још увек се дешава! Данас је табу – говорити о инцесту. Зато се ми трудимо, на нашим часовима, да срушимо тај табу и да говоримо о проблему сексуалног злостављања деце. То је важно, јер тек ако о нечему говоримо и учимо, можемо разумети проблем и научити како да га препознамо и како да га сузбијамо.

7. Ко су починиоци сексуалног злостављања деце?

Починиоци су најчешће мушкарци, и то је у највећем броју случајева биолошки отац или очух или мајчин партнер, затим брат, деда, баба, полубрат, мајка или други одрасли чланови проширене породице... Сексуално злостављање се НИКАД не дешава САМО ЈЕДНОМ, оно се понавља више месеци, или ВИШЕ ГОДИНА! Организација патријархалне породице омогућава да сексуално насиље траје дуго, штитећи починиоце ПОРОДИЧНОМ И ДРУШТВЕНОМ ЗАВЕРОМ ЋУТАЊА, од интервенције која би дошла споља.

8. Какве су последице по децу?

Стручњаци и стручњакиње кажу, за особе које су сексуално злостављане у детињству преживеле, ово искуство постаје озбиљан, животни проблем – то је мешавина страха, конфузије, беса, стида, депресије, осећаја несигурности и кривице. Особа која је преживела губи поверење у људе и контролу над сопственим животом (осећа се као да не управља сопственим животом), губи осећање самопоштовања, размишља о самоубиству, има проблема у сфери сексуалности, а може се догодити да у каснијем животу без поговора трпи насиље у браку или силовање – јер су јој озбиљно нарушене личне границе. Свако од нас, са сличним искуством, би се тако осећао и понашао. Најважније је знати да је опоравак, уз нас који чинимо околину детета, као савезнике/це – могућ!

А/5 Како прекинути „друштвену заверу ћутања“ о сексуалном насиљу – предавање (20')

9. Зашто се случајеви сексуалног злостављања ретко пријављују и касно откривају?

Може се открити ако неко проговори о томе или ако смо довољно осетљиви и едуковани да препознамо знаке упозорења да сексуално насиље над дететом постоји. За децу најмлађег узраста (до 12 година), најчешће, злочин пријављују мајке деце која су сексуално злостављана, затим сама жртва, члан породице, или особа ван породице... Ко ће пријавити случај, углавном зависи од узраста детета. Што је дете млађе, вероватније је да ће пријаву дати неко други, у његово име. Овај тренутак обелодањивања се готово никад не поклапа са првим стварним инцидентом, већ наступа знатно касније.

10. Шта је то “друштвена завера ћутања”? Да ли се верује деци?

На жалост, деци се најчешће не верује. Након упућивања пријаве, до сада се ретко наилазило на реакцију поверења и подршке, а много чешће на сумњичавост, неверицу или подозривост. Ово представља потврду идеје о сексуалном злостављању као о ДОБРО ЧУВАНОЈ ТАЈНИ УНУТАР ПОРОДИЦЕ и потврду става који подразумева „не мешати се у приватне породичне ствари, па ма шта оне у себе укључивале“. То је део „друштвене завере ћутања“ коју треба прекинути.

11. Шта се може учинити?

Треба прекинути ћутање. Треба се поверити другарици или другу, психологу, психолошкињи, наставнику, наставници, позвати СОС телефон. Треба потражити помоћ, што пре. У свим друштвеним институцијама постоји Протокол за заштиту деце од насиља и злостављања. Полиција, медицинске службе, школе, вртићи, социјалне службе и терапеутски центри - треба да сарађују. Организације цивилног друштва, алтернативне институције и **женски покрети у целом свету, па и код нас, играју важну улогу у организовању помоћи и изношењу овог проблема на светло дана.** Наравно, важно је и да тема сексуалног насиља над децом уђе у школе и у учионице, да се о њој учи на редовним часовима из различитих предмета. **Важно је подстицати дете да се повери, јер ДЕТЕ КОЈЕ СЕ ПОВЕРИЛО НИЈЕ ВИШЕ ЖРТВА, ВЕЋ ДЕТЕ КОЈЕ ЈЕ ПРЕЖИВЕЛО СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ. НАША ЈЕ ОДГОВОРНОСТ ДА БУДЕМО БЕЗРЕЗЕРВНО УЗ ЊЕГА, ЈЕР ЈЕ ПОВЕРАВАЊЕМ ПРОЦЕС ОПОРАВКА ЗАПОЧЕО.**

СУМАЦИЈА:

Сексуално злостављање деце је најмање пријављивани облик злостављања.

По процени стручњака и стручњакиња у свету, свака трећа девојчица и сваки седми дечак, до навршене 18. године, доживе одређени вид сексуалне злоупотребе. То је податак којим се ова појава „мери“ у свету, али податак који важи и за наше поднебље.

Савет Европе саопштава да је осамдесетих година прошлог века значајно порасло пријављивање сексуалног насиља над децом (у неким земљама Европе чак за 125 одсто), али се и даље сматра да се пријаве подносе за само ДЕСЕТИ ДЕО СЛУЧАЈЕВА. Актуелни податак Савета Европе за његових 47 земаља-чланица гласи да је 1 од 5 деце преживело одређени вид сексуалног злостављања до навршене 18. године.

Подаци у Републици Србији – Прва Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији показује: На узрасту од 10 до 18 година, у сваком школском одељењу у Србији постоје 4 детета која су преживела одређени вид сексуалног насиља и још 4 детета која познају некога коме се то догодило. У овом тренутку, 2 деце из сваког школског одељења изложено је сексуалном насиљу. У основној школи, деца обелодањују најпре породици, која им по правилу не поверује. Млади у средњим школама најчешће кажу другарици или другу, који су склонији да им поверују. Од 2/3 деце која испричају шта им се догодило, више од половине особа којима су се поверили не предузима ништа. Само 7% њих пријави случај надлежним службама.

Извор: 2015©Инцест Траума Центар – Београд; Националну студију је Инцест Траума Центар – Београд реализовао у партнерству са Министарством просвете, науке и технолошког развоја Србије и Центром за промоцију здравља жена.

Под сексуалним злостављањем се подразумева било која сексуална активност између одраслог лица и детета и она може да укључи: опscene телефонске позиве, снимање или фотографисање, показивање интимних делова тела, посматрање наог детета, миловање, пипкање, покушај да се обави сексуални однос (покушај силовања), силовање, инцест, дечију проституцију и дечију порнографију.

Иако се ИНЦЕСТ односи на родоскрнављење/родоскрвљење, односно на сексуални однос између блиских сродника/ца, данас овај термин има шире значење које су установиле саме особе које су преживеле инцест. Под ИНЦЕСТОМ, ЧИЈЕ СУ ЖРТВЕ ДЕЦА, ПОДРАЗУМЕВА СЕ – СЕКСУАЛНО ЗЛОСТАВЉАЊЕ КОЈЕ ЧИНИ ОДРАСЛА ОСОБА ОД ПОВЕРЕЊА, КОЈА ЈЕ У ПОЗИЦИЈИ МОЋИ И ПРЕДСТАВЉА АУТОРИТЕТ ЗА ДЕТЕ. Починиоци су најчешће мушкарци, и то је у највећем броју случајева биолошки отац или очух или мајчин партнер, затим брат, деда, баба, полубрат, мајка или други одрасли чланови проширене породице... Управо због тога, СЕКСУАЛНУ ЗЛОУПОТРЕБУ ДЕТЕ ДОЖИВЉАВА КАО БРУТАЛНО НАСИЉЕ КОМБИНОВАНО СА ИЗДАЈОМ!

Било да се ради о злоупотреби положаја, о примени силе, о немоћи детета да се брани, или чак, о првобитном пристанку, сексуална злоупотреба је увек злочин, а дете је увек жртва! Она се по правилу одвија у затвореној сфери породице, у „тмини приватности“ уз присуство само две особе: детета и одрасле особе. То је најјача брана раскринкавању овог кривичног дела. Пошто је злостављач управо родитељ (најчешће отац), од чланова породице се не може са сигурношћу очекивати да ће пријавити случај. Једно од обележја сексуалног злостављања је ВРЛО КАСНО ОТКРИВАЊЕ, ако до тога уопште и дође. Може се претпоставити да највећи број случајева никада није ни пријављен. Традиционална породица скрива проблем неједнакости моћи између мушкараца и жена, као и широко распрострањено насиље над женама и децом.

Сексуално злостављање се НИКАД не дешава САМО ЈЕДНОМ, оно се понавља више месеци, или чак, ВИШЕ ГОДИНА! Организација патријархалне породице омогућава да сексуално насиље над дететом унутар породице траје дуго, штитећи починиоце ПОРОДИЧНОМ И ДРУШТВЕНОМ ЗАВЕРОМ ЋУТАЊА, од интервенције која би дошла споља. Ефекти / трагови овог злочина трају неупоредиво дуже. Стручњаци и стручњакиње кажу, за особе које су га преживеле, он је постао озбиљан животно проблем и представља мешавину страха, конфузије, беса, стида, депресије, осећања несигурности и кривице. Жртва губи осећање самопоштовања, размишља о самоубиству, има проблема у сфери сексуалности, а може се догодити да у каснијем животу без поговора трпи насиље у браку или силовање.

Сексуално злостављање је у петини случајева комбиновано са физичким насиљем. Сексуално насиље је далеко теже препознати. Посебно је тешко откривање случајева када физичке повреде изостају, а дете је сувише мало да би то саопштило. Оно се може открити само ако неко проговори о томе. Најчешће злочин пријављују мајке деце која су сексуално злостављана, затим сама жртва, члан породице, или особа ван породице... Ко ће пријавити случај, углавном зависи од узраста детета. Што је дете млађе, вероватније је да ће пријаву дати неко други, у његово име. Овај тренутак обелодањивања се готово никад не поклапа са првим стварним инцидентом, већ наступа знатно касније. Али, након упућивања пријаве, до сада се ретко наилазило на реакцију подршке, а много чешће на сумњичавост, неверицу или подозривост. Ово представља потвду идеје о сексуалном злостављању као о ДОБРО ЧУВАНОЈ ТАЈНИ УНУТАР ПОРОДИЦЕ и потврду става друштва који подразумева „не мешати се у ‘приватне’ породичне ствари,“ па ма шта оне у себе укључивале.

Највиши правни акт којим је остварен иновативни приступ дечијим правима је Конвенција о правима детета, усвојена у оквиру Уједињених нација 1989. године. Конвенцију је ратификовала и Југославија (што је пренето на Србију) децембра 1990. (ступила на снагу јануара 1999.) и обавезала се на поштовање овог међународног уговора. 2010. године, Република Србија је ратификовала Конвенцију Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалне злоупотребе (Ланзарот Конвенција), чиме је на међународном нивоу заокружен дугогодишњи рад на правном регулисању права детета. У Србији је у априлу 2013. године донето законско решење по коме сексуални деликти над децом више не застаревају! То значи да - чим се дете или адолесцент(киња) осете психички способним да пријаве полицији да су преживели сексуално насиље – то одмах и учине! Некада то значи да ће проћи извесно време и по престанку насиља док се особа не осети спремном да учествује у кривичном поступку. Важно је пријавити што је пре могуће како би било олакшано доказивање овог кривичног дела на суду. Позитиван судски исход је важан фактор опоравка.

Дакле, правни оквир за заштиту деце постоји. Шта друштво може да учини? У свим друштвеним институцијама постоје Протоколи за заштиту деце од насиља и злостављања. Оне треба и да их примењују. Полиција, медицинске службе, школе, вртићи, социјалне службе и терапеутски центри - треба да сарађују. Организације цивилног друштва, алтернативне институције и женски покрети у целом свету, па и код нас, играју важну улогу у организовању помоћи и изношењу овог проблема на светло дана.

ТАБУ значи ЗАБРАНА. Инцест је увек био табу (забрањен), али увек је постојао и још увек се дешава! Изгледа да је још увек само табу – говорити о сексуалном насиљу. Зато је у нашем друштву актуелно: детабуизација феномена сексуалног злостављања деце, развијање поверења у исказ детета, чешће (или обавезно) пријављивање случајева, рано откривање случајева, строже кажњавање починилаца овог кривичног дела, и свакако, бављење темом сексуалног насиља над децом у оквиру различитих школских предмета.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

О теми сексуалног насиља над децом је увек пожељан радионички, интерактиван рад, али је неопходно тему проучавати читањем најновије литературе, „учењем градива“. Прочитано градиво и информисаност о теми су основа за разговор.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

Прилог 1

Пошли ми код неке жене, а он ми успут каже: „Кад одемо тамо, немој да кажеш да сам ти ја отац, него стриц.“ И ја будала, пристао. Кад смо дошли, он представи тој жени да има једног сина, али не мене, него оног са маћехом. И ја будала, ћутао.

Дечак, 15 година

„Инсистирао је да га водим у дом. Прво смо отишли по ствари које му је послао отац. Све је стало у једну мрежу.“

(Белешка социјалног радника)

Мајка ме је послала у Дом јер имамо пуно пчела па не може мене да чува јер нема времена.
(Из дневника васпитача)

Мој отац је ковач. На штакама сам ишао у школу, питајте учитељицу. Тукао ме врелим машицама по табанима зато што сам у цртанки прекопирао певца и кокошку, а рекао да сам ја цртао. После сам га питао: „Добро, што си ме створио кад ме мучиш...“
(Дечак, 14 година)

Паркови су најбољи на свету зато што немају ћошкове као собе.
Девојчица, 8 година

...Ви вероватно нисте чули да родитељи не воле своју децу, али ко зна, можда ја нисам његово дете. Чуо сам како је једном говорио ружне речи мами: „Ко зна чије је то копиле.“ Плашио сам се да ће она признати и ставио сам јастук на главу...
(Дечак, 15 година. Почео као тапкарш, сада је познати џепарш)

Очух има свога сина
Мама има овог најмлађег
А мене нема нико

Кад сам био мали, мој живот је бедан био. А кад сам порас'о и бедноћа је порасла.
Дечак, 16 година
Вишеструки рецидивиста.
„О оцу не жели да разговара. Каже: оставио ме је кад сам имао 3 месеца, јебем му душу његову.“
(Белешка психолога)

Прилог 2

Ишао сам у општину код једне тетке да се жалим а она ми каже: „Кажу мајци и очуху да сам ја рекла да не смеју више да те туку.“ После ме још више пребили.

Дечак, 14 година

„Прошле недеље долазила мајка да га посети. Пита ме: Како је мој син, колико је стар?“
(Из разговора са васпитачем)

Кад ми је најтеже, ја се смејем. И то безобразно.

Не ваља му што воли да се туче и што пије много.

Али кад се лепо обуче, кад веже машину и кад се обрије – да видите ви какав је то човек.

Имала сам 16 година када је све почело. Отац је стално инсистирао да му причам шта радим са дечком... Једном ме је натерао да се скинем да би он проверио да ли сам невинна. Пожалила сам се мами, а она ми је одговорила да тата само води рачуна о мени и мом здрављу... Рекао ми је да не плачем, јер ћу добити батине ако не будем добра. Скинуо ме је и љубио свуда, покушавала сам да се браним. Ударио ми је два шамара и још више насрнуо... Десило се то још четири пута. Једном ме је напао у колима, а ја сам се опирала... Испребијао ме је, поломио ми руку, била сам у подливима и модрицама. Истрчала сам из кола и затражила помоћ. Милиција је одмах дошла. Њима сам морала све да кажем. Пронашли су га и одмах ухапсили. Убио се после девет дана у истражном затвору.

(Верица П. се још увек опоравља)

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

Коришћена литература за оба часа:

1. Бањанин Ђуричић Нада, Ударац по души – социолошка студија злостављања деце у породици, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Југословенски центар за права детета, Београд, 1998.
2. Огњеновић Весна, Нешић Будимир, Поздрави неког, Мостарт, Земун, 2008.
3. Милосављевић Милосав (ред.), Насиље над децом, Факултет политичких наука, Београд, 1998.
4. Николић Ристановић Весна (ур.), Породично насиље у Србији, Виктимолошко друштво Србије, Прометеј, Београд, 2002.
5. Милић Анђелка, Класе и породица, Радничка штампа, Београд, 1978.
6. Томановић Смиљка (ред.), Социологија – уџбеник за 3. разред средњих стручних школа и 4. разред гимназије, Завод за уџбенике, Београд, 2011.

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ: УСТАВ И ПРАВА ГРАЂАНА

65. Друштвени проблем сексуалног злостављања деце – Извор: Заштитник грађана Републике Србије

ДРУШТВЕНИ ПРОБЛЕМ СЕКСУАЛНОГ ЗЛОСТАВЉАЊА ДЕЦЕ

Извор: 2015©Заштитник грађана Републике Србије. Превенција и заштита деце од сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања (Изабране препоруке, мишљења и иницијативе Заштитника грађана са Конвенцијом Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања);

2015©Заштитник грађана Републике Србије. Заштита деце од насиља, злостављања и занемаривања (Изабране препоруке и мишљења Заштитника грађана).

Сексуално злостављање детета је трауматско искуство детета које по правилу оставља дуготрајне трагове по развој детета. Подаци на европском нивоу показују да је свако пето дете било жртва неког облика сексуалног злостављања или сексуалног искоришћавања, а одговарајућа истраживања показују да сличан проценат деце у Србији трпи или је трпело неки облик сексуалног насиља. За разлику од осталих облика насиља, злостављања и занемаривања детета, сексуално злостављање најчешће остаје дуго сакривено, нарочито када се догађа у раном узрасту. Сексуално злостављана деца изложена су манипулацијама злостављача, због којих своје искуство не могу да изнесу и потраже заштиту и помоћ, а када се и обрате за помоћ, често су суочена са неповерењем и негирањем, критицизмом и упозоравањем да о томе не говоре.

Потврђивањем Конвенције о правима детета и Факултативног протокола уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији, Република Србија је преузела обавезу да спречава и сузбија сексуално насиље над децом и да сваком детету обезбеди заштиту од свих облика сексуалног насиља, злостављања, односно искоришћавања, а деци жртвама обезбеди мере подршке за физички и психички опоравак.

Република Србија је била међу првим европским државама које су потврдиле Конвенцију Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања (Ланзарот Конвенцију), чиме је преузела обавезу да предузима све потребне законодавне и друге мере ради спречавања и заштите деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, у складу са правилима и стандардима које је поставио овај међународни документ.

Република Србија је својим нормативним оквиром забранила насиље над децом и установила обавезе органа власти – укључујући и установе образовања и васпитања - да предузимају све потребне мере за превенцију насиља над децом и заштиту детета од занемаривања, физичког, сексуалног и емоционалног злостављања, од сваке врсте експлоатације и било ког другог облика насиља.

Конвенција о правима детета са факултативним протоколима и Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања се, као и сви други потврђени међународни уговори, непосредно примењују¹, део су правног поретка Републике Србије и имају обавезујућу снагу², а закони и други прописи морају бити у складу са овим и другим међународним уговорима које је Република Србија потврдила и са општеприхваћеним правилима међународног права³.

Закон о основама система образовања и васпитања⁴, посебни закони у овој области, подзаконски акти – нарочито Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање⁵ - и стандарди у заштити деце од злостављања и занемаривања уведени Општим⁶ и Посебним протоколима⁷ за заштиту деце од злостављања и занемаривања, представљају правни оквир поступања установа образовања и васпитања у случајевима сазнања или сумње да је дете жртва или може постати жртва сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања.

Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања је дефинисао сексуално насиље као облик насиља над децом, описао његове најчешће облике и кораке које органи и службе у случају насиља над децом

1 Чл. 16 Устава Републике Србије

2 Чл. 194 Устава Републике Србије

3 Чл. 194 Устава Републике Србије

4 „Сл. гласник РС“ бр. 72/09, 52/11, 55/13, 35/, 68/15 и 62/16

5 „Сл. гласник РС“ бр. 30/2010

6 Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања донела је Влада Републике Србије 2005. године

7 посебне протоколе за заштиту деце од злостављања и занемаривања донели су Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Министарство унутрашњих послова, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство здравља и Министарство правде, у периоду од 2006. до 2011. године

предузимају. Ова правила и стандарде преузели су и Посебни протокол који је донело Министарство просвете, науке и технолошког развоја, а потом и Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање.

Обавезе установа образовања и њених запослених настају не само у случају сазнања о сексуалном насиљу над дететом, већ и у сумњи да је дете изложено или ће бити изложено неком облику сексуалног злостављања или искоришћавања. Ова обавеза настаје без обзира да ли се сазнање или сумња односе на догађања унутар установа или ван ње; установа је дужна да интервенише увек када постоји сумња или сазнање да дете или ученик трпи насиље, злостављање и занемаривање, без обзира на то где се оно догодило, где се догађа или где се припрема ⁸.

Сексуално злостављање се пријављује увек када постоји сазнање или се „у доброј вери сумња“ да постоји сексуално искоришћавање или сексуално злостављање детета и таква обавеза стоји на сваком појединцу, органу, организацији или служби. Сазнање или сумња наставника, васпитача, стручних сарадника у установама образовања и васпитања и других запослених у образовно васпитној установи, захтева неодложно обавештавање Тима за заштиту ученика од насиља и поступање у складу са одредбама Правилника о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање. Ови поступци, међутим, морају бити спроведени на начин који не носе ризик од неадекватног, нестручног или штетног поступања према детету, а обезбеђују заштиту од секундарне виктимизације детета. Од кључног је значаја да установа без одлагања о сумњи/сазнању о сексуалном насиљу обавести орган старатељства – који у систему заштите деце од насиља има координативну улогу - у циљу даљих заједничких процена и планирања. Даља редовна сарадња, обавештавање и размена информација са органом старатељства су предуслов одговарајуће заштите детета не само од сексуалног насиља, већ и од секундарне виктимизације детета.

Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање за установе образовања и васпитања ствара обавезу и у односу на дете извршиоца насиља, које подразумевају планске и детету извршиоцу прилагођене активности усмерене на корекцију понашања и отклањању узрока недозвољеног понашања, уз обавезно обавештавање органа старатељства, даљу размену информација и заједничко планирање и спровођење активности усмерених на отклањање узрока и фактора ризика код детета које је насиље извршило.

Због посебно осетљивог положаја детета жртве сексуалног насиља, благовремена и делотворна реакција стручњака који раде са децом и за децу од критичног је значаја за правовременост и квалитет заштите детета. Изјавама деце о сексуалном насиљу (без обзира да ли дете говори о сопственом искуству или сазнањима у вези са другим дететом) мора се поклонити посебна пажња, а детету омогућити да слободно изнесе своја сазнања, мишљења и осећања, што подразумева и приступ слободан од предрасуда и иницијалног неповерења према ономе што деца саопштавају. Од посебног је значаја да се обезбеди заштитнички приступ (могућим) жртвама и да мере које се према детету предузимају не отежају трауму коју је дете већ претрпело ⁹, као и да запослени у установама образовања и васпитања не предузимају активности за које не располажу одговарајућим знањима и вештинама. Разговор са дететом за које постоји сумња да је изложено сексуалном злостављању и сексуалном искоришћавању морају водити стручна лица обучена за те сврхе, без неоправданог одлагања и на начин који у највећој мери смањује ризике од поновне трауматизације и секундарне виктимизације детета, и уз превенцију вишеструких интервјуа са дететом ¹⁰. Из тог разлога је од виталног значаја да установа образовања и васпитања без одлагања пружи информацију о сумњи или сазнању о сексуалном злостављању или сексуалном искоришћавању детета надлежном органу старатељства, чија је дужност да на адекватан и на струци заснован начин приступи детету жртви.

Установе образовања и васпитања су дужне да предузму све мере заштите детета од ретрауматизације и секундарне виктимизације, а нарочито да обезбеде да информације о (могућем) сексуалном злостављању или сексуалном искоришћавању детета не буду стављане на располагање ученицима, запосленима, родитељима и трећим лицима. Изузетно, давање информација уском кругу запослених је могуће у ограниченом обиму и уз поштовање најбољих интереса детета, онда када је одређене запослене у установи неопходно укључити у даљи рад са жртвом или извршиоцем насиља. Неоправдано, неселективно и неодмерено давање и чињење доступним информацијама о сексуалном злостављању или сексуалном искоришћавању детета може довести, и по правилу доводи до нове трауматизације детета, његове или њене стигматизације и искључивања из вршњачке групе, и онемогућава или значајно умањује шансе за опоравак детета од преживљене трауме.

8 Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање - поглавље „Интервентне активности“

9 чл. 30. Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања

10 чл. 35. Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања

ПРЕДМЕТ: ПСИХОЛОГИЈА

Ресурси одговарају следећим наставним јединицама:

- **Психички процеси: опажање и пажња, опажање особе и систематске грешке у опажању особа, утицај културе на опажање, значај прве импресије**
- **Емоције: психичка траума, опасност по емоционално здравље, стрес, траума**
- **Интересовање, ставови и вредности: предрасуде и стереотипи**
- **Личност, развој личности: идентитет и интегритет, положај и улоге**
- **Особа у социјалној интеракцији: породица као група, положај и улоге у групама**

66. Емоције: психичка траума, опасност по емоционално здравље, стрес, траума – Доц. Др Милица Пејовић Милованчевић
67. О починиоцима сексуалног злостављања деце - Весна Брзев Ђурчић
68. Моћ СА дететом и моћ ЗА дете – Даница Ракочевић
69. И ЈА САМ УЗ ТЕБЕ! – Даница Ракочевић
- 70-71. Увод у однос стреса и трауме и Геретова прича – Љиљана Јовић
- 72-73. Социјализација и Положаји и улоге – Љиљана Јовић
- 74-75. Шта се крије иза маске – не постоји профил починиоца сексуалног злостављања деце – Бранка Орешчанин

ЕМОЦИЈЕ: ПСИХИЧКА ТРАУМА, ОПАСНОСТ ПО ЕМОЦИОНАЛНО ЗДРАВЉЕ, СТРЕС, ТРАУМА

Врло често користимо реч траума у свакодневном животу мислећи да нагласимо врло стресан догађај. Међутим, главна карактеристика трауматског догађаја је та да се односи на екстремни и увек негативни стрес који превазилази способности човека да изађе на крај с истим.

Не постоји јасна подела између стреса (негативног) и трауме. Као и психолошка траума и стрес је физиолошка реакција тела. Различити аутори/ке на различите начине дефинишу трауму. Овде желимо да нагласимо да је субјективни доживљај тај који детерминише да ли је неки догађај трауматски или није.

Психолошка траума је јединствено индивидуално искуство или догађај у којем:

- Индивидуална способност да се интегрише лично искуство је преплављено/оногоуђено
- Доживљава се лично (субјективно) искуство као претња животу, телесном интегритету или здрављу (Pearlman & Saakvitne, 1995)

Према томе, трауматски доживљај или трауматска ситуација креирају психолошку трауму када су превазиђене личне способности за излазак на крај с истим, односно онда када особа доживљава екстремни страх и угроженост. Особа се може осећати емоционално, когнитивно или физички неспособном да изађе на крај с траумом којој је изложена. Обично таква ситуација подразумева да је злоупотребљена сила, изневерено поверење, особа се осећа беспомоћно, болно, у конфузији је, и доживљава најчешће неку врсту губитка.

Оваква дефиниција трауме је прилично широка. Обично подразумева одговор на веома снажне стимулусе – као што су удеси, природне катастрофе, криминал, смрти блиских људи, или друге насилне догађаје. Она такође подразумева и реакције на хронична или репетитивна излагања искуствима као што су злостављање, занемаривања, насиље, депривација и сл. Овакво дефинисање трауме нам не дозвољава да детерминишемо да ли одређени догађај трауматичан; то је на свакој појединачној особи односно њеном искуству. Овакво постављање дефиниције омогућава нама да разумемо искуство трауматизоване особе као стање које подразумева његов/њен лични одговор на трауматски догађај.

На тај начин траума се дефинише као искуство преживеле особе. Две особе могу исти догађај да доживе на потпуно различите начине – за једну такав догађај подразумева трауму, за другу само непријатно искуство без озбиљнијих последица. Немогуће је направити генерализацију која би подразумевала „Х је траума за све који је прођу“, или „У није траума јер нико није физички повређен“. Осим тога, специфични аспекти трауматског догађаја ће се разликовати од особе до особе. Не можемо претпоставити да ће детаљи или значење једног догађаја, као што су насилни напад или силовање, који су за једну особу најстреснији бити исто толико стресни и за другу особу.

Траума се јавља у много различитих облика, као што су и реакције сваког човека на трауму различите. Али сличности и облици реакције с којима се сусрећемо када анализирамо ефекте траума на људе могу помоћи у ширем сагледавању контекста трауме.

Једно од најбоље документованих резултата када је у питању траума је однос тежине (дозе) трауме и одговора на трауму: што је тежина већа, потенцијални штетни ефекат исте је виши; снажнији стресор – већа вероватноћа од развијања дуготрајнијих последица. Тако, уколико су деца жртве злостављања родитеља – издаја и траума је нанета од стране особе која се воли или која говори да то шта ради, ради евентуално за добробит детета, чиме се засејава зрно доживотног неповерења и страха. Тако дете које је било изложено понављаним траумама очекује да ће бити повређивано, тешко успоставља релације поверења, и за неке је могуће да само постане једног дана злостављач.

Психолошка траума

Психолошка траума може нанети трајне последице особи која је доживљава. И наизглед најмањи интензитет стреса претрпљен у раном периоду живота може изазвати трајан утицај на физиолошку и хемијску структуру мозга, а самим тим и на понашање жртве. Прва истраживања у области ефеката трауме на млад мозак била су усмерена на доказивање да чак и минимални стрес у раном детињству доводи до трајног утицаја на физиологију и хемијску структуру мозга малог детета, а самим тим и на његово понашање. Уколико се искуство одиграва по одређеном обрасцу, неурон је посебно склон променама по шаблонизованом односно репетитивном обрасцу – дар памћења неурона је нешто чиме се описује како рана траума оставља траг готово за цео живот (Peri, 2013).

Оно што одређује на који начин ће деца изаћи на крај с траумом на физичком, емоционалном или психолошком плану јесте начин на који се људи из њихове најближе околине пружити љубав, подршку и охрабрење.

Када се траума деси на врло раном узрасту, док је мозак детета још увек у развоју, активација делова мозга који су одговорни за реакцију на стрес трпи трајне промене и детерминише будуће реакције на стрес. Овакав феномен се назива **развојна траума**, јер заправо траума доводи до функционалних промена мозга - искуства у раном узрасту ће имати далеко већи утицај од искустава у каснијем животу. С тим је потпуно јасно да рана искуства с људима из непосредног окружења обликују касније све наше животне релације; посебно је то важно када се ради о снажним траумама као што је сексуално злостављање.

Траума и наш одговор на трауму не могу се разумети ван контекста међуљудских односа. Најтрауматичнији аспекти јесу они који се тичу ремећења веза између људи – прекид односа с другим људима. Због тога и кључ опоравка такође лежи у односима - поновна изградња поверења, стицање самопоуздања су кључни за помоћ (Peri, 2013).

У наредним редовима биће дефинисани неки од облика траума с посебним освртом на сексуално злостављање као врсту трауме, односно с посебним освртом на децу жртве сексуалног злостављања.

Изолована траума vs. понављана траума

Изненадни трауматски догађаји дефинитивно код неких људи изазивају трауматске реакције:

- Природне катастрофе као што су земљотреси, поплаве, вулканске ерупције, и сл.
- Технолошке катастрофе као што су авионске несреће, загађења, нуклеарне катастрофе; у овим облицима трауме посебан акценат се баца на проналажење одговорних и окривљивања за катастрофу што доводи и до неких друштвених подела.
- Насиље у виду криминалних радњи (провале, разбојништва, силовање, хомицид) нема огроман утицај само на појединца/ку који је директно трауматизован већ и на сведоке, најближе сроднике жртве и сл.

На жалост, иако излована, трауматска искуства имају кумулативан ефекат на појединца/ку.

Пролонгирана и понављана трауматска искуства, баш као и изолована трауматска искуства могу да доведу до озбиљних проблема менталног здравља и да трају читавог живота. Особе које су више пута биле изложене насиљу, које су годинама злостављане, терорисане и сл. су жртве пролонгиране трауме.

Природне vs. људске катастрофе

Пролонгирани стресори, намерно изазвани од стране људи, су много тежи за поднети него они које су случајно настали, нпр. природне катастрофе. Многи људи који захтевају третман услед претрпљених траума су били жртве насилно изазваних повреда од стране других лица. Уколико је траума изазвана намерно и то од стране особа с којим постоји нека врста релације, проблем се усложњава. Највећи трауматски ефекат има она траума која је настала као последица утицаја врло блиске особе на жртву - нпр. трауматизма који може родитељ да нанесе свом детету.

Варијетети насиља које спроводе људи

- **Рат/ политичко насиље** – масивна, озбиљна, понављана, пролонгирана и неизвесна; такође

подразумевају присуство сведока/киња, врло често су извана кроз понижавање других.

- **Злоупотреба људских права** – киднаповање, тортура, др.
- **Криминално насиље**
- **Силовање** – један од најчешћих облик насиља; 1 од 8 жена су пријавиле да су биле жртве; половина њих да су биле више од једанпут изложене силовању, 1/3 је била жртва на узрасту млађем од 11 година; преко 18 година их је било 60%. Истраживање Diane H.E. Russell показује да су жене које су биле жртве инцеста биле у значајно вишем ризику од силовања у будућим годинама него оне које нису имале ова искуства (68% са инцестом, 38% без инцеста).
- **Насиље у породици** – студије показују да је 21% до 34% жена било изложено насиљу од стране партнера с којим је у релацији. Нажалост, 20-30% одраслих особа је сагласна с ударањем партнера и сматра да је то понекад оправдано.
- **Злостављање деце** – деца су континуирано изложена злостављању од стране оних за које сматамо да би требало да су им најближи. Сваког дана деца су жртве пребијања, шибана, шамарања, дављења, шутирања, сексуалног узнемиравања или силовања. Сматра се да такве деце у свету има на милионе и да ће већина њих развити озбиљне здравствене или психолошке проблеме Dr. Bruce Perry.
- **Сексуално злостављање** - У првој Националној студији о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији (2015©Инцест Траума Центар – Београд), коришћена је дефиниција Савета Европе, која под сексуалним насиљем над децом подразумева следеће:
 - сексуални однос са дететом које према релевантној регулативи или државном закону није достигло законску доб за сексуалну активност;
 - ступање у сексуалне односе са дететом је урађено: под присилом, коришћењем силе или претње; или је злоупотреба учињена од стране лица којем дете верује, ауторитета или које има утицај над дететом, укључујући и оне унутар породице; злоупотреба је извршена над дететом које се налази у посебно осетљивој ситуацији, с посебним нагласком на менталне и физичке неспособности или зависну позицију.
 - дечију проституцију и дечију порнографију као нпр: упошљавање детета у проституцију или узроковање дечије проституције; присиљавање детета на проституцију или стицање добити или на други начин искориштавање детета за такве сврхе; примање накнаде од дечије проституције; израду дечије порнографије; нуђење или чињење доступном дечије порнографије; дистрибуција или преношење дечије порнографије; набављање дечије порнографије за себе или за друго лице; поседовање дечије порнографије; свестан приступ путем информацијских и комуникацијских технологија дечијој порнографији.

Према Putham и сар, најмање 40% психијатријских пацијената/киња има у својој историји болести неки од облика злостављања (најчешће сексуално злостављање). И најчешће, сексуално злостављање се не дешава у вакууму: обично је удружено с другим облицима стреса и трауме, најчешће везаних за саму породицу.

Морамо бити врло опрезни када је у питању сексуално злостављање: истраживања показују да 1/3 сексуално злостављане деце заправо нема никакве симптоме, а значајан део оних који показују неке проблеме функционисања који се директно могу довести у везу с сексуалним злостављањем по престанку истог успевају да се опораве. Једна петина одраслих који су били злостављани у детињству развија озбиљне психолошке поремећаје – више фактора утиче да је исход озбиљнији – дужина трајања злостављања, насиље, осећај беспомоћности, страх од смртних повреда, трауматизам изазван од стране блиског рођака/е или родитеља, страх од пријављивања због постојања претњи и сл.

Психолошке последице сексуалног злостављања су проучаване у многим студијама, али упркос томе с истраживањима се наставља јер је стопа насиља над децом и женама и даље веома висока. Такође резултати указују да је преваленција менталних поремећаја као последица насиља висока, комплексна и јединствена за сваку особу (Briere & Jordan, 2004). Неке особе имају доживотне тешкоће функционисања док друге не (нпр, Kendall-Tackett, Williams, & Finkelhor, 1993). Различитост у исходима може бити последица како самог облика злостављања, тако и фактора средине, карактеристика жртве и могућности социјалне подршке. Иако неке особе могу показивати резилијентност на негативне ефекте сексуалне трауме, то свакако не минимизира опсервацију да су друге особе жртве сексуалног насиља изложене за њих најгорем могућем искуству, са доживотним

последицама.

Посебно су важни докази и резултати који указују да су ефекти по ментално здравље особе која је била изложена сексуалном злостављању током детињства значајно тежи него уколико је жртва већ била одрасла (нпр, Coid et al., 2003).

Последице сексуалне трауме

Жртве сексуалног злостављања су у врло великом ризику да развију посттрауматски стресни поремећај (ПТСП). Критеријуми за постављање дијагнозе ПТСП подразумевају да је излагање трауматском догађају довело до појаве интензивног страха, беспосмоћности, и серије других симптома као што су стално сањање трауматских догађаја, упорно избегавање ситуација које су удружене с трауматским догађајем, емоционална тупост или немогућност одговарања, или изражена узнемиреност при самој помисли на поново излагање трауми. Бројна истраживања показују да ће жене које су биле изложене сексуалном насиљу током детињства пет пута чешће имати ПТСП у односу на оне које нису биле жртве (Coid et al., 2003) (Saunders et al., 1999).

Осим ПТСП, жртве врло често касније у животу развијају депресију, чешће покушавају самоубиство и имају друге проблеме менталног здравља. Врло често касније у животу развија се и алкохолизам или поремећаји исхране (Galaif, Stein, Newcomb, & Bernstein, 2001), (Wonderlich et al., 2001).

Сексуални напад је лични и деструктивни злочин. Он утиче на психолошки, емоционални и физички начин. Ефекат може да буде краткотрајан али може бити и врло дуг и угрожавајући по личност и интегритет особе. Не постоји „нормална“ реакција на трауму сексуалног злостављања и свака зависи од карактеристика саме личности.

Карактеристике одговора варирају:

Депресија: Постоје многе емоционалне и психолошке реакције које жртва силовања или злостављања може да искуси. Сам термин депресија се врло често користи за опис уобичајних симптома који подразумевају туговање или жаловање (нпр. код губитка драге особе). С тим у вези врло је важно да се депресија препозна, јер врло често се узрок исте може тражити у сасвим другом правцу. Депресија је другачија од нормалног осећања туге и симптоми морају да трају бар две недеље да би се поставила дијагноза депресије:

- Продужено осећање туге и необјашњива потреба за плачем
- Значајна промена тежине или апетита
- Губитак енергије или перзистентан умор
- Значајне промене у спавању (претерано дуго или прекратко спавање)
- Губитак интереса или задовољства у активностима у којима се раније уживало; социјално повлачење
- Осећаје безвредности, беспомоћности или кривице
- Песимизам или индиферентност
- Необјашњиви болови и телесне тегобе
- Неспособност концентрације, неодлучност
- Иритабилност, забринутост, анксиозност, бес
- Размишљање о смрти или самоубиству
- Уколико постоје било када суицидалне идеје, не треба чекати да саме прођу, обавезно о томе треба разговарати с психолошкињом/гом, професор(к)ом, обратити се својој лекарки/у.

Депресија не бира узраст, пол, расу, религију... Депресија није знак слабости, и није нешто што особа тек тако може сама да премести.

Flashbacks (Флешбексови – поновна појава слика насиља): када се сећања преживљене трауме враћају у виду слика доживљене трауме тада кажемо да особа има флешбекове. Оваква сећања могу бити у различитим облицима: сновима, мирисима, звуцима, сликама, телесним сензацијама, или преплављујућим емоцијама. Оваква поновна проживљавања трауме долазе одједном, ниоткуда, чиме заправо доводе до брисања границе између прошлости и садашњости, након чега се особа осећа као да поново пролази кроз трауму; страх и

беспомоћност надвладају способност превазилажења трауме. Тиме се заправо само поново проживљавају емоције које су биле присутне током дешавања трауме.

Неки флешбекови су благи и кратки, само пролазни моменти; међутим, неки могу да буду изузетно снажни и да дуго трају. Врло често трауматизована особа услед ових стања може ући и у једну врсту промене свести која се назива дисоцијација (када су осећања и мисли одвојени од актуелне реалности).

Посттрауматски стресни поремећај (ПТСП): Свака особа има различити лични праг када почиње да осећа/сматра да је одређени догађај трауматски. ПТСП није редак ни необичан одговор на постојање интензивне трауме, и многе особе које су биле жртве сексуалног злостављања управо доживљавају и пролазе кроз исти. Да би се поставила дијагноза, ПТСП неопходно је присуство следећих симптома који трају бар месец дана:

- Симптоми интензивног страха, беспомоћности
- Преживљавање стресних сећања на догађај
- Стално избегавање ствари или ситуација који подсећају на трауму
- Постојање бар два симптома који указују на личну узнемиреност (проблеми спавања, проблеми пажње и концентрације, иритабилност, нагле рекације, бес, анксиозност)

Трудноћа: Силовање, као и сваки други незаштићени сексуални однос може да доведе до трудноће.

Сексуално преносиве болести: Жртве сексуалног насиља су изложене ризику од добијања сексуално преносивих инфекција. Због тога је неопходно сваку жртву прегледати и искључити појаву истих. Када су у питању деца оваква врста испитивања може бити део трауматизма, због чега је неопходно врло пажљиво урадити преглед и помоћи жртви да се осећа заштићено и схваћено.

Суицид: Неке особе које су биле жртве сексуалног злостављања то доживљавају на начин да не виде смисла наставку свог живота. Уколико постоје и најмање назнаке оваквих идеја, неопходно је учинити све што је у могућности да се помогне.

Телесна сећања: Иако особа није повређена током сексуалног злостављања, или иако је психолошке последице истих успела да савлада на прихватљив начин, врло често само тело памти трауму и почиње да испољава симптоме за које се не могу пронаћи објективни узорци; сва испитивања, све лабораторијске вредности буду сасвим у реду; међутим, особа и даље има неке од следећих симптома:

- Главобоље, мигрене
- Честе дрхтавице
- Стомачне проблеме
- Трњење зуба
- Проблеме са спавањем

Траума силовања

Постоје три фазе трауме силовања, које представљају нормалну људску реакцију на екстремни догађај:

- **Акутна фаза:** појављује се одмах након догађаја и обично траје неколико дана до неколико недеља. У овој фази постоје бројне реакције које се из дидактичких разлога могу поделити у три групе:

- Експресивне: када се отворено испољавају емоције
- Контролисане: када особа делује без емоција, односно понаша се „као да се ништа није десило“ или „све је ОК“
- Шокантне: када особа реагује с екстремним емоцијама (губи контакт с реалношћу)

- **Фаза привидне нормализације:** особа почиње да живи „нормалан“ живот, али у себи и даље пати због значајног превирања. У овој фази особа обично користи следеће механизме:

- Минимизација: претвара се да је све у реду и убеђује себе „да је можда могло да буде и горе“
- Драматизација: особа не може да престане да прича о догађају и то доминира њеним животом и

идентитетом

- Супресија: одбијање да се на било који начин прича о свему
- Разјашњавање: анализа како се догодило, шта је жртва урадила, шта је могла, шта је силоватељ мислио и сл.
- Бекство: покушај да се побегне од свега (пресељење, промена посла, промена физичког изгледа, релација и пријатеља, итд.)

- **Фаза резолуције:** напад више није централан у животу жртве. Наравно, мада се заборав на догађај не може никада догодити, бол и туга полако слабе током времена. Врло често особа онда прихвати овај догађај као део сопственог живота и одабере да крене напред.

Овако приказан модел разрешења ове трауме је најпожељнији, међутим врло ретко постоји овакав след догађаја, а много чешће се јављају проблеми о којима је већ било говора на другим местима. Оно што је најважније, одговор на трауму је увек индивидуалан и јединствен за сваку особу.

Последице сексуалног злостављања у детињству на живот у одраслом добу

Постоје многе реакције које одрасла особа може да има као последицу тешког трауматског догађаја у детињству. Оне могу бити у виду:

- Проблема у успостављању граница – како се већина сексуалног злостављања над децом дешава од стране особе од највећег поверења детету (родитељ/најближи рођак, пријатељ) деца, а касније ни одрасли, не успоставе добре личне границе и не схватају да имају права да контролишу ствари које се тичу њих самих
- Сећања/флешбекова
- Беса: као мала деца, њихов бес није у стању да промени снагу реакције одрасле особе која их злоставља; међутим како жртве расту, а физичка снага се стиче, може се развити деструктивни бес који се усмерава ка другима
- Туговања/жаловања.
- Кривице/срамоте: док је дете мало, а и касније кроз живот, може се осећати кривим јер није било у стању да задржи насилника; због осећања срамоте понекад прођу године док се о томе јавно не проговори
- Проблема са поверењем у друге
- Ослабљених механизма суочавања с стресом
- Проблема са самопоштовањем/склоности ка изолацији

Траума сексуалног злостављања у детињству утиче и на развојне процесе, као што су способност успостављања и одржавања стабилних веза и односа у будућности. Тако на пример, особе које су биле жртве сексуалног злостављања у одраслом добу имају проблем са успостављањем интимних сексуалних релација, показују мање интересовања за овакве врсте активности и генерално успостављају ређе блиске контакте с другима. С друге стране, постоје показатељи да неке од жртви развијају и сасвим супротна понашања од описаних: склони су промискуитету, улазе у ризичне сексуалне односе (нпр. секс без заштите), управо понашајући се како се насилник према њима понашао.

Стрес који је везан за овакву врсту трауматизма може довести до развоја специфичних стратегија за превазилажење истог (Fritsch & Warrior, 2004). Жртве користе специфичне технике за превладавање постојећег стреса штитећи себе на тај начин од негативних емоција, мисли и унутрашњих конфликта, што у неким случајевима може довести до продубљивања већ постојеће трауме, јер изабрани механизми одбране заправо само још више продубљују трауматски ефекат. Тада се могу јавити промене у просецу памћења, и особа може да искуси нешто што је у науци познато као стање трансa, односно особа пријављује као да живи у неком сну или филму, отцепљена од стварности (APA, 1994). Уколико су ова искуства озбиљна, способност за рад, социјализацију или укључивање у друге активности постаје немогуће.

Екстремна искуства виктимизације су такође удружена с појавом симптома граничног поремећаја личности. Поремећаји личности су повезани са развојем црта личности код којих недостаје флексибилност, немогућност

успостављања стабилних релација, присуство нестабилних циљева, вредности, осећања, расположења, склоности ка самоповређивању и присуства других облика импулсивног понашања које могу бити усмерене ка самоповреди (злоупотреба супстанци, укључивање у небезбедне сексуалне активности и сл).

Осим овог поремећаја личности, и други поремећаји личности су чешћи код особа које су жртве сексуалног злостављања у детињству - параноидни поремећај личности којег одликује континуирано неповерење и сумњичавост у све и сваког; нарцистични поремећај личности – када особа има стални осећај сопствене грандиозности уз сталну потребу да му се други диве и признају га; избегавајући поремећај личности код којег особа има изражен осећај социјалне инхибиције и сопствене неадекватности и др. Међутим, гранични поремећај личности је најчешће повезан са сексуалном злоупотребом у детињству у односу на друге поремећаје личности (Yen et al., 2002).

Управо ова јако изражена веза између сексуалног злостављања у детињству и граничног поремећаја личности довела је до тога да се размишља о увођењу новог концепта тзв. комплексног (сложеног) ПТСП. Ова дијагноза у себи инкорпорира и симптоме граничног поремећаја личности – честе и нагле промене расположења, промене у стању свести, физичке симптоме без присуства медицинских симптома (Pelcovitz et al., 1997) (McLean & Gallop, 2003).

Узимајући у обзир разноликост могућих последица, истраживачи/це су покушали да одговоре на питање шта указује на тежину и дужину трајања симптома код особа које су преживеле сексуално злостављање у детињству. Одговори на то питање варирају у различитим студијама. Док једни доказују да је ниво трауматизма директно пропорционалан фреквенцији и трајању виктимизације (Steel, Sanna, Hammond, Whipple, & Cross, 2004), други истраживачи/це указују да је квалитет породичног окружења, и генерално став средине јако важан за исход трауме (Fassler et al., 2005).

Као врло важан фактор узима се и моменат разоткривања сексуалног злостављања. Истраживања показују да особе које нису пријавиле да су жртве сексуалног злостављања месец дана од трауме, већ касније, много чешће развијају ПТСП и епизоде депресије од оних који су исту одмах пријавиле (Ruggiero et al., 2004). Реакције које жртва добије од најближег окружења је такође нешто што јако утиче на ефекат трауматизма – што је одговор више подржавајући и што више средина покаже аутентичну потребу да жртву заштите, то је мања вероватноћа развоја проблема менталног здравља код жртава (Lovett, 2004),(Jonzon & Lindblad, 2005).

Укупно гледајући, психолошке последице сексуалног злостављања у детињству су врло индивидуалне и различите. Не постоји јединствен модел којим би се све последице описале - од интензитета, до момента јављања проблема током живота, трајања симптома и наравно типова последица. Иако већина жртава испуњава критеријуме за ПТСП, не треба заборавити и могућност развоја депресије, суицидалних мисли и покушаја, злоупотреба алкохола и других дрога, проблеме исхране, сексуалне дисфункције и сл. Наравно, постоје бројни методолошки проблеми у испитивању ове повезаности, али проблем остаје отворен и занимљив за будућа испитивања.

Управо истраживања помажу осмишљавању стратегија у циљу редукције сексуалног злостављања деце. Свакако је неопходна снажна повезаност између служби које се баве децом, насиљем – школе, здравство, установе социјалне заштите, правосуђе, полиција. Успешна сарадња се заснива на успостављању заједничког језика и заједничког начина сагледавања проблема – примарна превенција подразумева подизање свести целокупног становништва на присуство појаве у друштву, као и едукацију о последицама исте; секундарна превенција подразумева минимизирање психолошких последица, а терцијарна подразумева правовремено лечење последица.

Стокхолмски синдром

Стокхолмски синдром је примарно настао како би се објаснио феномен повезивања жртава с својим злостављачима. Име самог синдрома је настало након пљачке банке која је била организована 1973. године у Стокхолму, у Шведској, када су 2 пљачкаша држала шест дана 4 особе као таоце и када је дошло до повезивања те четири жртве с пљачкашима тако да су их онда оне браниле од полиције, а забележено је да је једна од жртви касније развила и однос с једним од пљачкаша. Касније је показано да оваква реакција није само у изолованом случају, већ и шире – жртве религиозних фундаменталиста, жене које су годинама физички злостављане, жртве инцеста и физички или емоционално злостављана деца и поред проживљеног трауматизма остају у добрим односима с својим злостављачима. Истраживачи су закључили да се највероватније ради о

универзалном феномену као виду преживљавања трауме. Типични симптоми могу бити:

1. Позитивна осећања према злостављачу.
2. Негативна осећања према онима који покушавају да им помогну (полиција, социјални радници, сл).
3. Позитивна осећања злостављача према жртвама.

Најчешће злостављач застрашује жртву, тако што јој прети да ће, уколико разоткрије злостављање, бити само још горе по њу односно по породицу жртве. С обзиром да је жртва преплашена, њој је неопходна заштита и подршка; с обзиром да је најчешће изолована у таквим ситуацијама, односно да јој је забрањено да о томе никоме не говори, и најмањи гест нежности који добија од злостављача почиње да доприноси развоју позитивних емоција према насилнику. Такав гест се врло често тумачи као позитиван знак и нада да ће се с трауматизацијом престати. Када је у питању сексуално злостављање оваква врста феномена омогућава жртви да нађе оправдање за сопствено ћутање, односно да оправда своје осећање кривице јер дозвољава да буде жртва („он ипак није тако лош човек... и др.“)

Референце

Saakvitne, K. W. et al., *Risking Connection®: A Training Curriculum for Working with Survivors of Childhood Abuse*, Sidran Press, 2000.

Allen, Jon G. *Coping with Trauma: A Guide to Self-Understanding*. Washington, DC: American Psychiatric Press, 1995.

Pearlman, Laurie Anne, and Karen W. Saakvitne. *Trauma and the Therapist*. New York: Norton, 1995.

Browne A: *Violence against Women by Male Partners: prevention, outcomes and policy implications*. *Am Psychol* 48:1077-1087, 1993.

Browne A, Finkelhor D: *Impact of Child Sexual Abuse: a review of the research*. *Psychol Bull* 99:66-77, 1986.

Crime Victims Research and Treatment Center: *Rape in America: A Report to the Nation*. Charleston, SC. Dept. of Psychiatry and Behavioral Sciences, Medical University of South Carolina, 1992.

Eth S, Pynoos RS: *Children who witness the homicide of a parent*. *Psychiatry* 57:287-306, 1994.

Foa E, Rothbaum, B: *Treating the Trauma of Rape*, New York, Guilford, 1998.

Goldberg J, True WR, Eisen SA, et al: *A twin study of the effects of the Vietnam war on posttraumatic stress disorder*. *JAMA* 263:1227-1232, 1990.

Herman J: *Trauma and Recovery*, New York, Basic Books, 1992.

Kendall-Tackett KA, Williams LM, Finkelhor D: *Impact of sexual abuse on children: a review and synthesis*. *Psych Bull* 113:164-180, 1993.

Malinosky-Rummell R, Hansen DJ: *Long term consequences of childhood physical abuse*. *Psychol Bull* 144:68-79, 1993.

Perry BD: *Neurobiological sequelae of childhood trauma: PTSD in children*, in *Catecholamine Function in Posttraumatic Stress Disorder: Emerging Concepts*. Edited by Marburg MM. Washington, D.C., American Psychiatric Press, 1994.

Putnam FW: *Dissociation in Children and Adolescents*, New York, Guilford, 1997.

Rose DS: *Sexual assault, domestic violence, and incest*, in *Psychological Aspects of Women's Health Care: the interface between Psychiatry and Obstetrics and Gynecology*, Edited by Stewart DE, Stotland NL. Washington, DC American Psychiatric Press, 1993.

Russell, DEH: *The Secret Trauma: Incest in the Lives of Girls and Women*. New York, Basic Books, 1986.

Terr L: *Childhood traumas: an outline and overview*. *Am J Psychiatry* 148:10-20, 1991.

О ПОЧИНИОЦИМА СЕКСУАЛНОГ ЗЛОСТАВЉАЊА ДЕЦЕ

НЕ ПОСТОЈИ ПРОФИЛ СЕКСУАЛНИХ ЗЛОСТАВЉАЧА:

- Најчешће су мушког пола
- Блиски су жртви било по сродничкој линији, било по поверењу које жртва и/или породица жртве имају у њих
- Могу да буду било којих година
- Образовни ниво није одлучујући фактор
- Професија није одлучујући фактор
- Ниво интелигенције може да буде врло различит
- Постоји одсуство емпатије
- Одсутно је осећање кривице
- Немају разумевања за психичке и физичке потребе детета / младе особе
- Инсистирају на заташкавању
- Врше принуду и уцену на различите начине
- Имају осећај животне осујећености
- Имају доживљај имања права над дететом / младом особом
- Имају нереална очекивања од детета / младе особе
- Постоји уживање у целом процесу сексуалног злостављања које укључује планирање, „регрутовање“ жртве, процес завођења, започињање сексуалне активности, чување тајне, и др.
- Склони су понављању злостављања
- Однос према реалности је крајње субјективан
- Окривљавају дете / младу особу за сопствене животне проблеме
- У суочавању са жртвом су бескрупулозни
- Немају доживљај себе као злостављача
- Вишеструки су повратници и поред тога што су некада осуђивани
- Некооперативни су
- Немају видљиве знаке психичког обољења
- Најчешће имају поремећај на нивоу организације личности

Немају психичко обољење – ради се о „грешци у ткању“

Чињеница да нису душевно болесни често збуњује окружење у којем се злостављање открило. Злостављачи су особе које најчешће немају верификовану психијатријску болест. Оно што имају је поремећај на нивоу организације личности, дакле нешто што је створено током развоја личности као „грешка у ткању“. На ово утичу бројни породични фактори и фактори средине. Овакав поремећај је стога готово неприметан за околину, или их околина, врло ретко, сматра мало необичним, што не изазива позорност. Управо у томе и јесте опасност, јер су уклопљени у средину и на тај начин „невидљиви“. Поједностављено речено, то су особе које имају неки дефицит у самој структури који не мора бити, и најчешће није, јасно манифестан.

Ретко се региструју знаци психичког обољења. Та предрасуда да су они душевно болесни је заправо велика неправда за душевне болеснике. Међу сексуалним злостављачима је најмањи број душевно оболелих особа. Оне су, због природе своје болести и лекова које узимају приликом сниженог либида. Успорени су, успавани у свом свету.

Врло је тешко схватити да сексуално злостављање деце врше такозване нормалне особе. То нису поремећене особе, то су особе које имају поремећај на нивоу организације личности. Звучи сувопарно, а шта заправо значи? На пример, ви купите тепих који је споља диван. Он има грешку, али ви то не видите и дате пуно новца за тај прелепи тепих са дивном шаром. Грешка је у потки. То је поремећај на нивоу организације личности. Значи, сексуални злостављачи су „као нормални“, али имају негде грешку у томе како су структурирани. У темељима нешто није у реду. То није психичко обољење, већ „грешка у ткању“. Због тога је јако опасно стигматизовати и дисквалификовати душевне болеснике у контексту друштвеног проблема сексуалног злостављања.

Уклоните своје предрасуде, не губите драгоцену време које вам треба за дете

- Злостављач има уживање у самом чину. Има свест о томе шта ради нпр. детету кумова или девојчици коју су му родитељи поверили да је поведе у спортски камп – да то није у реду. „Знам шта радим, али то радим и прија ми.“ Немају никакво осећање кривице.
- Мисли се да са интелигенцијом злостављача „нешто није у реду“. Међутим, они су најчешће просечних интелектуалних способности, просечног образовања, врло неупадљивог спољашњег изгледа.
- Изглед: Понекад делују окрутно и садистички. Немојте да вас завара спољашњи изглед. Радије брините око оних који су „много добри“, „дивни“. Било би олакшано препознавање злостављача кад би изгледао упадљиво. Међутим, они изгледају као ви и ја, потпуно су неупадљиви за околину, већина људи ће за њих рећи како су врло добри очеви, сјајни стручњаци, људи на које се можете ослонити, „како од њих имате шта да научите како да се понаша један добар родитељ“.
- Злостављачи су најчешће из родбинског круга, али и све оне особе које над дететом имају неку моћ и уживају поверење детета.
- Злостављач и старосна одредница: Он може да буде млад, али да има и 70, 80 година. На пример, „оне сјајне деке из комшилука чији су џепови дубоки и пуни бонбона и где треба девојчица или дечак да дубоко завуку руку у џеп да дођу до њих“. Значи, старост није превенције. Није ни младост превенција. Нема старосне границе.
- Злостављач и његова школска спрема: Ниско образовање или изостанак ма које школске спреме нису предуслов за злостављање. Злостављача има и међу високо образованим људима, међу људима који имају докторате, и др. То што неко има докторат не значи да није злостављач.
- Инсистира на заташкавању злостављања: Ако дете / млада особа покуша да да неки сигнал о томе шта се дешава, злостављач ће наћи бројне начине да то заташка. На пример, „улазио је у собу детета сваке ноћи, јер је било уплашено, вриштало“ (при томе, други укућани то не чују). Разлози делују убедљиво за околину, било због тога што околина хоће то да чује као врло убедљиво или што има „слепу мрљу“. Тешко је прихватити да неко ко вам је близак може да чини овако нешто.
- Уцењује ако дете / млада особа жели да обелодани злостављање. Знају где је Ахилова пета младе особе и ту циљају. Ако је млада особа, на пример, везана за млађег брата или сестру, прете „умреће ти брат/сестра, побећи ће од куће, цело ће друштво да ти се смеје...“ У сваком случају, говори да ће млада особа бити неко ко ће осрамотити своју породицу. Или, још чешће, прети тиме да ће, на пример, мајка добити инфаркт, умрети, односно у сваком случају ће остати без мајке. Ради се о претњи да ће изгубити базични ослонац у животу који представља ненасилни родитељ и особа која би могла да пружи заштиту.
- Неки злостављачи злоупотребљавају психоактивне супстанце: јако ћете погрешити ако мислите да неко злоставља дете због тога што је алкохоличар. Алкохолизам и наркоманија јесу болести зависности, али нису узрок насиља и нису оправдање.
- Злостављачи могу имати осећање животне осујећености. На пример, „како је живот био страшно неправедан према њима“ и сл. И да то постоји и у њиховој анамнези и биографији, има пуно људи са сличним искуством - али никога не злостављају. То није ни објашњење ни оправдање да неко (сексуално) злоставља дете / младу особу.
- Њихов однос према реалности обојен је крајње субјективно: Због тога, то што сексуално злостављају ће бранити као нешто што је апсолутно исправно.
- Некада испољавају опште иритабилно понашање: Може се догађати да врло лако улазе у конфликте, да су нервозни, напети, најчешће се свађају у кући.
- Његов доживљај да има право над дететом / младом особом: „дете припада мени“, „ја сам те родио, док си под мојим кровом...“ и сл. У смислу свог апсолутног права на дете, сматрају себе недодирљивима.

- Злостављач има нереална и ригидна очекивања од свог детета: висока су очекивања од детета које је „изабрано“, нарочито ако је у питању сексуално насиље у породици. Може бити да очекује да дете не сме да буде инфериорније од друге деце, неуспешније од друге деце. На пример, као куповина маркиране робе са које се касније не скине маркица да сви виде модел који сте изабрали – злостављачу дете служи као доказ његове посебности. Дешава се да када дете прерасте одређени узраст, да злостављач почиње да злоставља следеће дете. У пракси се дешава да се јави млада особа која је злостављана и каже „ја нисам дошла због себе, заборавите на мене, сад пријављујем због...“
- Неуважавање ограничења које одређује узраст детета или младе особе: Злостављач нема ограничења! Жртве могу бити бебе, особе које у у периоду пуне адолесценције или пост-адолесценти и адолесценткиње. У адолесценцији могу већ пружати отпор што најалост не значи да ће се злостављање прекинути.
- У суочавању са жртвом злостављач је бескрупулозан. Када дође до судског процеса, у стању је да каже „лажеш, није било тако, шта хоћеш...“ У стању је да, ту на суду, од онога ко је жртва направи некога ко је прогонитељ. То се може видети и када дође у ординацију, када се жали. Млада особа која је жртва трпи још већу конфузију тако да више не зна шта је тачно, а шта не.
- За своје понашање окривљује дете / младу особу. То потиче из немања осећања кривице. „Не бих ја, да није урадила то...“, „Понашала се тако.. никад није рекао „не““, итд. Увек ће наћи разлог и начин да оправда своје понашање, а да одговорност за кривично дело које је учинио пребаци на младу особу.
- Окривљују дете / младу особу за сопствене проблеме: на пример, губитак посла, партнерке, итд. „Пошто си ти то сада урадила...“ или „Зато што хоћеш да пријавиш... ја ћу сада остати без посла, напустиће ме мама, разорићеш нам кућу, како ћемо онда да живимо...“. Најављује и упућује претње у смислу „десиће се нешто страшно“ и означава жртву као виновника „свих зала у животу“.
- Неће признати злостављање. То је јако, јако ретко. Пронаћи ће небројено разлога да објасни зашто се „то“ догодило, како је до „тога“ дошло, али не и „ја сам то урадио“.
- Некада врши сексуално злостављање, јер је то реакција на сопствено искуство злостављања (не мора бити у питању искључиво лично искуство сексуалног злостављања, може се радити и о емоционалном, физичком злостављању). Подаци кажу да то важи за 1/3 починилаца, нарочито оних испод 18 година. Узимајући анамнестичке податке, може се открити да се актуелна ситуација догађа у кући и да долази до идентификације са агресором. Поистовећивање са агресором је начин преживљавања личног искуства насиља. То је један врло моћан психолошки механизам. (Погледати о Стокхолмском синдрому у ресурсу под називом: Емоције: психичка траума, опасност по емоционално здравље, стрес, траума).
- То што је 1/3 злостављача било жртва злостављања у детињству или младости, не ослобађа их одговорности. И други су имали ова искуства, али никога не злостављају.
- Некооперативни су. Најчешће су вишеструки повратници (онда када је дошло до пријављивања, кривичног поступка и осуде).
- Склони су освети.
- Процес психотерапије или психолошког саветовања почива на добровољности и на степену трпљења. Злостављачи се не обраћају за помоћ да престану са вршењем сексуалног злостављања. За помоћ се обраћају адолесценткиње и адолесценти који трпе. Злостављачи не трпе, нема патње и трпљења, те немају потребу ни да се мењају. Мења се она особа која има трпљење. Због тога су некооперативни.
- Склони су понављању злостављања – то што се „једном“ десило, будите сигурни да је било и да ће се поновити.

ЗАКЉУЧАК

Фокусирајте се на дете / младу особу. Она је наш приоритет збрињавања и свој став против сексуалног злостављања деце је важно да усмеримо као помоћ њеном опоравку. Једино интервенција која у свом центру има дете / младу особу прати њен најбољи интерес.

ПРЕДМЕТ:	ПСИХОЛОГИЈА
РАЗРЕД:	ДРУГИ
ТЕМА:	Особа у социјалној интеракцији
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Породица као група, положај и улоге у групи
НАСЛОВ ЧАСА:	Моћ СА дететом и моћ ЗА дете
ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">Ученици/е знају значење појма породице као групе, положај и улоге чланица и чланова породице.Ученици/е знају значај породице као референтне групе, какви су односи међу чланицама и члановима породице и од чега зависе.Ученици/е знају три функције породице важне за друштво и како се у породици гради основа за срећну и здраву будућност деце.Ученици/е разумеју:<ul style="list-style-type: none">Концепт моћи унутар породице.Моћ у складу са родним улогама.Позитивно и негативно коришћење моћи у односу одрасла особа – дете.Однос моћи, родних улога и динамике породице у којој постоји (сексуално) насиље.	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">Ученици/е су упознати са појмом сексуалног насиљаУченици/е препознају основне облике сексуалног насиља и знаке упозорења и умеју да вербализују проблеме или ситуације непосредне опасностиУченици/е упознају појам родних улога и њихов утицај на могућност појаве насиља.Ученици/е разумеју ситуације неравномерне расподеле моћи као кључног фактора за могућност појаве насиља и знају како реаговати када се ради о сексуалном насиљу.	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
А/1 Породица – Уводно предавање	
- Ученици/е су упознати са појмовима: породица, положаји и улоге у њој, родне улоге, моћ, насиље, најчешћи починиоци насиља и значај јавног говора о сексуалном насиљу над децом, те савезништва са дететом које има искуство сексуалног насиља.	
А/2 Ученички прикази срећних и несрећних породица - рад у малим групама	
- Ученици/е тимски израђују и представљају своје приказе срећних и несрећних породица.	
А/3 Моћ са дететом, моћ за дете -- завршни део часа	
- Ученици/е разумеју три начина на које моћ у породици у односу на дете може да се користи и да је важно супротставити се сваком виду насиља у породици.	
МЕТОД (опис корака/активности КАКО ћемо радити)	
А/1 Породица – Уводно предавање (20 минута)	
- Наставник/ца одељењу предавачки представља следеће појмове (као подлогу за практичан рад ученика/ца који следи): <ul style="list-style-type: none">породица, положаји и улоге у њој	

- Објаснити ученицима/ама појам породице као групе. Упознати их са тим да је ужа породица примарна група, да је чине особе које брину о деци и деца. У њој је интензивна и разноврсна интеракција, интензивна емоционална повезаност, слободнија и потпунија манифестација особина и својстава, дуготрајност повезаности и снажан утицај на формирање и социјализацију личности. Односи међу чланицама и члановима породице зависе од улога **чланова/ица карактеристичних за културу датог друштва, као и од личних особина. Код нас су још трагови патријархалног друштва, тј. патријархалног типа породице са посебним правима и ауторитетом оца и повлашћеним положајем синова.**

- Рећи им да породица спада у референтну групу, групу која актуелно, у садашњости, знатно утиче на понашање, она је за нас модел или узор понашања и она има нормативну функцију. У детињству нам је референтна група породица. Она то може да буде и целог живота. (У адолесценцији је референтна група пријатељска или вршњачка. У том добу може доћи, код девојака и младића, до сукоба норми двеју референтних група.)

Објаснити ученицима/ама да породичне норме представљају од чланица и чланова карактеристична и очекивана и прихваћена понашања и да свака породица има своју групну структуру.

ПОЛОЖАЈ у породици је функција која се предвиђа за место које појединац заузима.

УЛОГА у породици подразумева конкретне задатке који се везују за одређен положај. Уколико се ове две функције добро обављају група, тј. породица боље функционише.

- **родне улоге**

Посебан акценат ставити на положај и улоге како би ученике/це увели у тему сексуалног насиља над децом и младима. Отворити питање родних улога -очекивања која друштво намеће одређеном полу (скуп очекивања о изгледу, понашању, начину живота жена и мушкараца). **У стереотипним родним улогама је корен основне неравноправности жена и насиља над женама.**

Зато се сматра да је насиље над женама и децом засновано на роду и родној неравноправности, каже се да је родно засновано. Користи се термини „родно засновано насиље“ или „насиље засновано на родној припадности“.

Жене су највећа маргинализована друштвена група. Имају мање моћи од мушкараца. Девојчице, само зато што су женског пола и тиме имају мање друштвене моћи, најчешће су мета насилника. **Фактор ризика да се догоди насиље је ПОЛ.**

Нагласити да је сексуално насиље један вид родно заснованог насиља.

- **моћ, насиље и најчешћи починиоци насиља**

Свака група, па и породица има своју СТРУКТУРУ и МОЋ - према изворима моћи и спремности чланова групе да прихвате нечији утицај разликујемо 5 типова моћи:

1. моћ награђивања, 2. моћ присиле, 3. легитимна моћ (нпр. у патријархалној породици отац има моћ) 4. референтна моћ 5. стручњачка моћ.

Моћ у породици у односу на дете, може да се користи на 3 начина: моћ са дететом и моћ за дете (позитивно коришћење моћи) и моћ над дететом (негативно коришћење моћи). Моћ над дететом се успоставља насиљем.

Кад онај који има моћ у породици користи свој положај и улогу у добре сврхе и на одговоран начин, у њој расту срећна, здрава и задовољна деца која ће сутра бити срећни и здрави људи.

У стварности се, свуда око нас, често дешава да се МОЋ злоупотребљава .

Неравноправна расподела моћи између полова је УЗРОК насиља над женама и децом.

Мушка доминација је присутна у већини сфера живота. Почиње у породици, затим у религији, простире се на правни / институционални систем, тржиште, уметност.

Циљ насилника је успостављање и одржавање контроле над партнерком.

Често смо сведоци да су деца злостављана и занемаривана у породици. Изложена су емоционалном, физичком и сексуалном насиље и оно је приказано на Точку насиља над децом: Моћ и контрола (Прилог 1).

- **значај јавног говора о сексуалном насиљу над децом и савезништва са дететом које има искуство сексуалног насиља**

Прва Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији (2015©Инцест Траума Центар – Београд): На узрасту од 10 до 18 година, у сваком школском одељењу у Србији постоје 4 детета која су преживела одређени вид сексуалног насиља и још 4 детета која познају некога коме се то догодило. У овом тренутку, 2 детета из сваког школског одељења изложено је сексуалном насиљу.

Да би се разумело шта значи „одређени вид сексуалног насиља“, наставник/ца представља дефиницију ученицима/ца: Сексуално злостављање деце представља било који облик експлоатације детета млађег од 18 година у циљу задовољења и уживања одрасле особе обухвата: опscene телефонске позиве, показивање иначе покривених делова тела, воајеризам, миловање, снимање порнографских фотографија, покушај да се обави сексуални однос, силовање, инцест и дечју проституцију.

Упознати их са тим да се сексуално насиље дешава свуда око нас, можда у суседној згради, баш у овом тренутку. Оно се најчешће дешава у кући детета, школи, установама за смештај деце, цркви, било ком окружењу.

Често су родитељи починиоци сексуалног злостављања над својом децом, као и неки чланови и чланице уже или шире породице.

Насиље врши особа веома блиска детету. Ако су блиски детету, насилници могу да манипулишу, могу да контролишу ситуацију много боље него нека особа коју дете не познаје.

Нагласити ученицима/ама да је важно да се говори о теми сексуалног насиља над децом, јер тиме развијамо предострожност према насилницима. Уколико не причамо о о сексуалном насиљу над децом тиме штитимо насилнике и они ће имати одрешене руке за деловање.

Упозорити их на то да никад не смемо кривити жртву. Детету које је преживело сексуално насиље треба мрежа подршке, јер му је потребна велика храброст да каже на глас шта је преживело. Самој особи која је трпела злостављање и претње толико дуго, и врло је исцрпљена, тешко је да сама изађе из ситуације насиља. Важно је да не ћути, да се обрати одраслој особи којој верује и у коју је сигурна да може да јој исприча своје искуство.

A/2 Ученички прикази срећних и несрећних породица (20 минута)

- Задатак се ради у групама. Поделити ученике/це на 4 групе. Свакој групи дати велики формат папира (100 x 70cm), бојице и оловке. Упутити их на то да дају свој ликовни приказ појма породице. На њима је да се у оквиру групе договоре ко ће цртати и ко писати на формату папира.

- Добиће задатак да 2 групе представе срећну породицу, а 2 друге групе несрећну породицу, са свим њеним члановима/ицама, да уз сваког члана/ицу напишу положај и улогу у породици, да им наведу пол и моћ коју поседују у породици. Назначити примере коришћења моћи на негативан начин (емоционално, физичко, сексуално насиље).

- Дати им инструкције на који начин ће приступити задатку. Обавестити их да за реализацију овог задатка имају 20 минута.

- Чланови/ице група образлажу своје ликовне приказе које су залепили на видном месту на зиду поред табле. Чланови/ице група се обраћају целом одељењу и износе до чега су дошли у међусобном разговору и ликовном приказу породице. Изводе закључке о најважнијим чињеницама усвојеним на овом часу.

А/3 Моћ са дететом, моћ за дете - Завршни део часа (5 минута)

- Наставник/ца заокружује час тако што показује **Слајд 1** из Радног материјала.

Слајд 1

Моћ у породици у односу на дете, може да се користи на три начина:

Позитивне коришћење моћи:

1. Моћ са дететом
2. Моћ за дете

Негативно коришћење моћи:

3. Моћ над дететом

Моћ над дететом се успоставља насиљем.

- Има унапред припремљене да деца понесу кући на папиру **Прилоге 1, 2 и 3** и **Слајд 1** из Радног материјала.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

- Веома је важно размотрити појам породице као групе и све стереотипе везане за сексуално злостављање деце и младих, јер се у нашем традиционалном друштву често пориче да је сексуално злостављање деце могуће, нарочито у породици и од стране оца или неког ауторитета из породице. Наглашава се питање „пристанка“ код деце, презентује мит о узајамности уместо разумевања питања моћ-контрола и динамике насиља; мешају се развојна питања која се тичу година у којима деца почињу да фантазирају са дететовим обелодањивањем насиља или потиснутим осећањима која се јављају у периоду адолесценције.

- Веома је важно да наставник/ца буде добро обавештен о овој теми, да се залаже за заштиту од сексуалног злостављања над децом и младима, да својим личним ставовима и системом вредности улива поверење деци, да води вешто радионичарски рад ученика/ца тако да се држе строго теме породице и сексуалног злостављања деце. Наставник/ца никако не сме допустити да се ученици/е неозбиљно понашају у вези ове теме и неопходно је да буде врло добро припремљен/а ако ученици/е доводе у питање дате чињенице.

- Ученици/е треба да се упознају са проблемима који могу настати у породици, у друштву и свом окружењу. Потребно је да отворено да разговарају о теми сексуалног злостављања деце, да знају шта закон каже о томе и коме могу да се обрате за помоћ.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- **Прилог 1:** Точак насиља над децом: Моћ и контрола
- **Прилог 2:** Сексуално насиље је родно засновано насиље.
- **Прилог 3:** Појам сексуалног злостављања деце / инцеста и Циљ насилника
- **Слајд 1:** Три начина коришћења моћи од стране одраслих

ТОЧАК: МОЋ И КОНТРОЛА

○ циљ

➤ тактике

○ служи да се спроведу тактике и оствари циљ

СЕСУАЛНО НАСИЉЕ ЈЕ РОДНО ЗАСНОВАНО НАСИЉЕ

ПОЛ - биолошке, анатомске и физиолошке особине по којима се разликују жене и мушкарци

РОД – скуп друштвено условљених особина припадника/ца једног пола настао вероватно с првобитном поделом рада, опстао и када је изгубио оригиналну функцију и то као инструмент политике полова при чему се, захваљујући привидној „природности“, обнавља у свакој јединки у процесу одрастања и васпитања

РОД

Жена која води децу у шетњу
Жена која спрема ручак
Мушкарац који вози ауто
Мушкарац који се бави политиком

ПОЛ

жена која је у другом стању
жена која доји бебу
мушкарац који мутира/ има браду

Родне улоге

Се уче
Су наметнуте од околине
Родитеља
Вршњака
Школског система
Медија
Закона тржишта
Религије
Уметности

Полне улоге

постоје рођењем
су биолошки дате
хромозоми
хормони
спољашње и унутрашње гениталије

Кад неко изађе из родне кутије – постаје мета осуде и дискриминације.

Нпр. особе једног пола не смеју да се облаче, изгледају и понашају као особе супротног пола.

Прилог 3

Сексуално злостављање деце представља било који вид експлоатације детета млађег од 18 година у циљу сексуалног злостављања и уживања одрасле особе и обухвата: опцене телефонске позиве, показивање иначе покривених делова тела, воајеризам, миловање, снимање порнографских фотографија, покушај да се обави сексуални однос, силовање, инцест и дечију проституцију.

Инцест је сексуално злостављање од стране одрасле особе од поверења која је у позицији моћи и представља ауторитет за дете.

Кућа и породица нису увек безбедно место за децу.

Насиље у породици је проблем друштва, а не проблем жртве.

Насиље није узроковано здравственим стањем, пореклом, образовањем, имовинским стањем.

ФАКТОР РИЗИКА ДА СЕ ДОГОДИ НАСИЉЕ ЈЕ ПОЛ.

Шта је све насиље?

Грубе шале, игнорисање, избегавање, претећи погледи, исмејавање, економска експлоатација, ударање и шутирање, сексуално злостављање, дављење, сакаћење, убиство.

Која су уверења насилника?

Да има права да контролише жену, да је моралан иако врши насиље у породици, добија насиљем оно што жели, неће сносити последице, жртва неће проговорити.

ЦИЉ НАСИЛНИКА У ПОРОДИЦИ ЈЕ ДА УСПОСТАВИ МОЋ И ДЕМОНСТРИРА КОНТРОЛУ НАД ДРУГИМ ЧЛАНОВИМА ПОРОДИЦЕ.

ИСТИ ЈЕ ЦИЉ ЗА ЕМОЦИОНАЛНО, ФИЗИЧКО И СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ – И НАД ЖЕНОМ И НАД ДЕТЕТОМ.

ДА УСПОСТАВИ МОЋ И КОНТРОЛУ, ТО ЧИНИ ТАКО ШТО ПОВРЕЂУЈЕ ДЕТЕ И/ИЛИ ЖЕНУ ЕМОЦИОНАЛНО, ФИЗИЧКИ И/ИЛИ СЕКСУАЛНО.

ЕМОЦИОНАЛНО, ФИЗИЧКО И СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ СУ САМО СРЕДСТВА КОЈИМА СЕ НАСИЛНИК СЛУЖИ ДА ПОСТИГНЕ ЦИЉ (МОЋ И КОНТРОЛУ).

Слајд 1

Моћ у породици у односу на дете, може да се користи на три начина:

Позитивно коришћење моћи:

1. Моћ СА дететом
2. Моћ ЗА дете

Негативно коришћење моћи:

3. Моћ НАД дететом

Моћ над дететом се успоставља насиљем.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Иницијатива Инцест Траума Центра - Београд за успостављање програма заштите деце од сексуалног насиља у образовно васпитним установама у Србији (2010)
2. Инцест Траума Центар – Београд (2005). Практични приручник за тренерице и тренере „Насиље засновано на родној припадности из перспективе преживелих“ (2005)
3. Програм стручног усавршавања Инцест Траума Центар - Београд – „Припрема наставника/ца за рад у учионици на теми сексуалног насиља“ (акредитован по решењу Министра од 2013. год.)
4. Филмски и видео материјал Инцест Траума Центра – Београд о овој теми.

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	ПСИХОЛОГИЈА
РАЗРЕД:	ДРУГИ
ТЕМА:	Интересовања, ставови и вредности
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Предрасуде и стереотипи – појам, врсте и функција
НАСЛОВ ЧАСА:	И ЈА САМ УЗ ТЕБЕ!
ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">Ученици/е знају шта представљају ставови, које су карактеристике ставова, како се они формирају, како се одржавају, како се мењају и како делују.Ученици/е знају значење појмова стереотипи и предрасуде.Ученици/е разумеју на који начин предрасуде и стереотипи третирају сексуално насиље.	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">Ученици/е су упознати са стереотипима и предрасудама везаним за сексуално насиље над децом и младима.Ученици/е познају основне облике и дефиниције сексуалног злостављања деце и умеју да вербализују проблеме или ситуације непосредне опасностиУченици/е су извршили самопроцену личних ставова и у којој мери они прате најбољи интерес детета које је преживело сексуално насиље.Ученици/е знају како реаговати када се ради о сексуалном насиљу и који су извори помоћи.	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
А/1 Ставови, стереотипи и предрасуде – Уводно предавање	
- Ученици/е су упознати са појмовима: ставови, стереотипи и предрасуде.	
А/2 Анализа предрасуда о сексуалном насиљу - рад у малим групама	
- Ученици/е тимски анализирају добијен исказ и установљавају да ли се ради о чињеници или предрасуди.	
А/3 Моћ и помоћ - завршни део часа	
- Ученици/е разговарају о томе шта треба урадити кад нам дете каже да је сексуално злостављано и коме се све могу обратити за помоћ.	
МЕТОД (опис корака/активности КАКО ћемо радити)	
А/1 Ставови, стереотипи и предрасуде – Уводно предавање (15 минута)	
- Наставник/ца одељењу предавачки представља следеће појмове (као подлогу за практичан рад ученика/ца који следи):	
<ul style="list-style-type: none">ставови	
- Објаснити ученицима/ама шта представљају ставови, које су карактеристике ставова, како се они формирају, како се одржавају, како се мењају и како делују.	
<ul style="list-style-type: none">стереотипи и предрасуде	
- Упознати их са појмовима предрасуда и стереотипа:	
<p>Стереотипи су упрошћене и погрешне слике о карактеристикама неке заједнице или групе људи. Њима се поједине особине које могу имати неки, неоправдано приписују свима, као да су нека очигледна истина. Стереотипи су чешће негативна мишљења, која су упрошћена, уопштена и крута и која могу бити извор предрасуда.</p>	

Предрасуде су ставови који нису засновани на чињеницама, а праћени су jakim емоцијама и упорно се одржавају. Обично се односе на одређене групе и настају на основу једне њене карактеристике: расе, нације, пола, богатства, степена образовања, здравственог стања, сексуалне оријентације. Такође, објаснити да постоје позитивне и негативне предрасуде и на који начин се борити против њих.

- И предрасуде и стереотипи настају социјалним учењем, неоправдани су и неосновани. Стереотипи представљају когнитивну компоненту предрасуда, односе на мишљење, док је код предрасуда израженија емоционална и акциона компонента. Стереотипи се формирају кад имамо искуства са припадницима одређене групе, а предрасуде без икаквог искуства са другим особама.

- Ову наставну јединицу обрадити кроз примере предрасуда и стереотипа везаних за насиље над децом и младима јер сексуално злостављање деце обилује различитим ставовима и предрасудама о самом преживљеном чину сексуалног насиља, детету које је преживело сексуално насиље, насилнику/ци које насиље врши и ситуација у којој се одиграва.

- **сексуално злостављање деце**

Сексуално злостављање деце представља било који вид експлоатације детета млађег од 18 година у циљу задовољења и уживања одрасле особе обухвата: опscene телефонске позиве, показивање иначе покривених делова тела, војеризам, миловање, снимање порнографских фотографија, покушај да се обави сексуални однос, силовање, инцест и дечју проституцију.

- Дискусију на тему предрасуда и стереотипа везаних за сексуално злостављање деце и младих наставник/ца води користећи **Прилог 1**.

Прва Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији је показала да средњошколци/ке који су преживели сексуално насиље најчешће своје искуство обелодане, испричају, вршњаку или вршњакињи. Друг/другарица били су особе којима се дете најчешће поверавало (37.9%). То изискује да тинејџерке и тинејџери знају како да поступе у том тренутку, да верују другарици / другу и савезнички, заједно, потраже помоћ одрасле особе од поверења.

Због тога, навести ученицима/ама шта треба урадити кад им млађе дете или вршњак/иња повере да су сексуално злостављани.

Користити из Радног материјала: Шта да урадим ако ми млађе дете или вршњак/иња повере да су сексуално злостављани (**Прилог 2**)

На крају ученике/це обавестити о томе коме се све могу обратити за помоћ. Поделити адресе и телефоне установа којима се могу обратити за помоћ (**Прилог 3**).

A/2 Анализа предрасуда о сексуалном насиљу - рад у малим групама (25 минута)

- Задатак се ради у групама. Обавестити их да за овај задатак имају 15 минута.

- Поделити одељење на 7 група, **водећи рачуна да у свакој групи има (приближно) једнако девојчица и дечака**. Свакој групи дати папир на којем је исписан исказ тј. текст само једне предрасуде.

- Задатак је да разговарају да ли је тај исказ тачан или није и да о томе као група постигну договор. Ако сматрају да није тачан, да напишу на истом папиру шта је тачно. Ако нека група не може да се договори и постигне јединствен став, та група ће остати у том кораку и свој процес објаснити у каснијем извештавању. Током извештавања, наставник/ца ће рећи да се ради о предрасуди и шта је чињеница.

- После петнаест минута чланови/ице група извештавају о резултатима свог рада. То чине на глас, обраћајући се целом одељењу и износе како је текао њихов процес и ставове до којих су дошли у међусобном разговору. **Ученицима/ама ова активност служи и за самопроцену личних ставова и у којој мери они прате најбољи интерес детета које је преживело сексуално насиље**. Изводе закључке о најважнијим чињеницама усвојеним на овом часу.

А/3 Моћ и помоћ - завршни део часа (5 минута)

- Наставник/ца даје повратне информације о постигнућима ученика/ца на часу.
- Сваком детету обезбеђује Прилог 1 на папиру, тако да своју копију понесе кући.
- На крају, наставник/ца даје инструкције шта треба урадити кад нам дете каже да је сексуално злостављано. Обавестити их о томе коме се све могу обратити за помоћ. Поделити адресе и телефоне установа којима се могу обратити.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

- Веома је важно размотрити појам породице као групе и све стереотипе везане за сексуално злостављање деце и младих, јер се у нашем традиционалном друштву често пориче да је сексуално злостављање деце могуће, нарочито у породици и од стране оца или неког ауторитета из породице. Наглашава се питање „пристанка“ код деце, презентује мит о узајамности уместо разумевања питања моћ-контрола и динамике насиља; мешају се развојна питања која се тичу година у којима деца почињу да фантазирају са дететовим обелодањивањем насиља или потиснутим осећањима која се јављају у периоду адолесценције.

- Веома је важно да наставник/ца буде добро обавештен о овој теми, да се залаже за заштиту од сексуалног злостављања над децом и младима, да својим личним ставовима и системом вредности улива поверење деце, да води вешто радионичарски рад ученика/ца тако да се држе строго теме породице и сексуалног злостављања деце.

- Наставник/ца никако не сме допустити да се ученици/е неозбиљно понашају у вези ове теме и неопходно је да буде врло добро припремљен/а ако ученици/е доводе у питање дате чињенице.

- Ученици/е треба да се упознају са проблемима који могу настати у породици, у друштву и свом окружењу. Потребно је да отворено да разговарају о теми сексуалног злостављања деце, да знају шта закон каже о томе и коме могу да се обрате за помоћ.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

- Прилог 1:

ПРЕДРАСУДА:	ЧИЊЕНИЦА:
Не причамо о сексуалном насиљу, јер тиме штитимо децу.	Ако не причамо о сексуалном насиљу над децом тиме штитимо насилнике. Ако не причамо о о насилницима и насиљу и не развијамо предострожност према насилницима, они ће имати одрешене руке за деловање.
Насиље се не дешава код нас, то се дешава тамо неком другом, у некој другој земљи.	Сексуално насиље се дешава свуда. Оно се најчешће дешава у кући детета, школи, установама за смештај деце, цркви или било ком окружењу. Оно се дешава ту око нас, можда у суседној згради, баш у овом тренутку.
Никад неко близак детету или члан породице не би сексуално злостављао дете.	У стварности је другачије. Многи родитељи су починитељи сексуалног злостављања над својом децом, као и неки од чланова ближе или даље породице. Насиље врши неко веома близак детету. Ако су блиски детету насилници могу да манипулишу, могу да контролишу ситуацију много боље него нека особа коју дете не познаје.
Дечаци треба да буду јаки, не треба да плачу и да се жале на сексуално злостављање, треба да ћуте о томе.	Од 5 жртава сексуалног злостављања деце, 4 су девојчице и 1 дечак. Иако сексуални насилници најчешће за своје мете бирају девојчице, и дечаци могу постати жртве. Предрасуда произилази из родне улоге, односно родне кутије у коју су смештени од стране друштва и очекује се да буду искључиво „прави мушкарци“ – у ствари им отежава да пријављују ово кривично дело.

ПРЕДРАСУДА:	ЧИЊЕНИЦА:
Девојчице које се облаче изазовно најчешће су жртве сексуалног насиља.	Онај ко одлучи да силује дете неће гледати како се оно обукло, неће гледати да ли се оно озазовно обукло или не. Ако нека девојка прође испред нас у краткој сукњи, то није позив на секс, она је у краткој сукњи која је само одевни предмет. На кратку сукњу не реагују сви насиљем.
Ако се неком детету догоди сексуално насиље само је криво за то. „Ма, сама је то тражила ... зашто се тако обукла..зашто се није одбранила... зашто је о томе ћутала све ове године ...“	Дете никада није криво за насиље. Потребна му је мрежа подршке, јер је потребна велика храброст да се каже на глас шта је све проживљено. Сама особа која је трпела злостављање и претње толико дуго, и толико исцрпљена, тешко може сама да изађе из свега тога. Главна порука детету које је преживело сексуално злостављање је да не ћути, да се обрати некоме коме верује и у кога је сигурно да може да му исприча своје искуство.
Деца никоме не говоре да им се догодило сексуално насиље	Прва Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце коју је Инцест Траума Центар – Београд реализовао 2015. год, у партнерству са Министарством просвете Србије и Центром за промоцију здравља жена - показује супротно. У основној школи, деца обелодањују најпре породици, која им по правилу не поверује. Млади у средњим школама најчешће кажу другарици или другу, који су склонији да им поверују. Од 2/3 деце која испричају шта им се догодило, више од половине особа којима су се поверили, не предузима ништа. Само 7% њих пријави случај надлежним службама. Национална студија је обухватила ученике/це узраста од 10 до 18 година на подручју Републике Србије. Друг/другарица били су особе којима се дете најчешће поверавало (37.9%). Из тога видимо колико је нпр. важна вршњачка подршка. То изискује да тинејџерке и тинејџери знају како да поступе у том тренутку, да верују другарици/другу и савезнички, заједно, потраже помоћ одрасле особе од поверења.

- Прилог 2

ШТА ДА УРАДИМ АКО МИ МЛАЂЕ ДЕТЕ ИЛИ ВРШЊАК/ИЊА ПОВЕРЕ ДА СУ СЕКСУАЛНО ЗЛОСТАВЉАНИ?

- Веруј детету. Деца не лажу да су сексуално злостављана.
- Покушај да будеш смирен/а. Ово је тешко постићи, али твој шок и љутња могу имати за последицу да се дете повуче у себе.
- Слушај пажљиво. Пронађи мирно и сигурно место да може својим речима, полако, да исприча шта се догодило.
- Поклони му пуну пажњу.
- Немој испитивати дете/вршњака/вршњакињу. Једино питање које треба да поставиш је . „Шта ти је он (починилац) рекао да ће се десити ако ово испричаш некоме?“ Најчешће је већина тих претњи неоснована, пажљиво саслушај и кажи да претње служе да га уплаше и држе у страху да не исприча.
- Кажи детету/вршњаку/вршњакињи јасно да није криво. Кривица је увек на страни починиоца.
- Похвали дете/вршњака/вршњакињу због тога што ти се поверило. Понови више пута да је добро што ти је испричало. Захвали му се на поверењу што је баш тебе изабрало да се повери.
- Нагласи да је неопходно да о свему што пре изабере којој одраслој особи највише верује и да јој исприча. Понуди се да будеш савезник/ца и да идете заједно код ње.

СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ ЈЕ КРИВИЧНО ДЕЛО.

ПО ЗАКОНУ, СВАКА ГРАЂАНКА И ГРАЂАНИН СУ ОБАВЕЗНИ ДА ПРИЈАВЕ СУМЊУ И САЗНАЊЕ ДА СЕ СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ ДОГАЂА.

ПРИЈАВЉУЈЕ СЕ ТАКО ШТО СЕ НАПИШУ НА ЛИСТУ ПАПИРА СВЕ ИНФОРМАЦИЈЕ КОЈЕ ГОВОРЕ О СУМЊИ ИЛИ САЗНАЊУ ДА ПОСТОЈИ СЕКСУАЛНО ЗЛОСТАВЉАЊЕ ДЕТЕТА И ИСТИ ДОПИС СЕ ИСТОВРЕМЕНО ПРЕДА ПОЛИЦИЈИ, ТУЖИЛАШТВУ И ЦЕНТРУ ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД.

- Прилог 3

Најбржи контакт тел. и-мејл наставника/це:

Адресе и телефони:

Полиција 192

Тужилаштво у граду у којем дете живи или је најближе месту становања детета

Центар за социјални рад у граду у којем дете живи или је најближе месту становања детета

Хитна помоћ 193

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Инцест Траума Центар – Београд (2005). Практични приручник за тренерице и тренере „Насиље засновано на родној припадности из перспективе преживелих“ (2005)

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	ПСИХОЛОГИЈА
РАЗРЕД:	ДРУГИ И ТРЕЋИ
ТЕМА:	Основне психичке појаве
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Стрес и траума
НАСЛОВ ЧАСА:	Увод у однос стреса и трауме и Геретова прича (ДВОЧАС)
ЦИЉЕВИ:	<ul style="list-style-type: none">Ученици/е знају научно значење појмова стрес и траума, разумеју њихове основне карактеристике и утицај на здравље.Ученици/е постају свесни сопствених стресних искустава и адекватних начина превазилажења стреса.Ученици/е потпуније разумеју понашања других људи.
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	<ol style="list-style-type: none">Ученици/е умеју да размотре сексуално насиље над дететом као пример трауме.Ученици/е формирају адекватне, на чињеницама засноване ставове о сексуалном насиљу.Ученици/е знају како реаговати у ситуацији сексуалног насиља над дететом, као и који су извори помоћи и које су могућности превладавања оваквог трауматског искуства.
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
ПРВИ ЧАС: УВОД У ОДНОС СТРЕСА И ТРАУМЕ	
А/1 Стрес – Увод	
- Ученици/е се детаљније упознају са значењем појма стрес.	
- О стресу и трауми ученици/е уче у причи о емоцијама, па час започињемо подсећајући се на кључно што је о емоцијама већ научено. Ранија знања дају логичан простор за усвајање нових – деца су учила о емоцијама као реакцији на реалност, сада на исти начин најпре уче о стресу као реакцији на стресор.	
- Повезујући научено са сопственим искуствима, ученици/е разматрају основе за различите стресне вредности различитих догађаја, неке правилности које опстају, али и културолошку условљеност, индивидуалне разлике и слично.	
А/2 Превладавање стреса	
- Ученици/е се упознају са делотворним механизмима превладавања стреса.	
- И даље баратајући сопственим искуствима, ученици/е критички разматрају различите механизме превладавања стреса и уочавају опасност за здравље ако континуирано користимо неадекватне механизме.	
ДРУГИ ЧАС: Геретова прича	
А/1 Траума – Увод	
- Ученици/е се детаљније упознају са значењем појма траума.	
- Користећи ученичке радове о трауми и њеном односу са стресом, на часу наглашавамо интензитет и последице као кључне за дистинкцију. Такође истичемо три основна елемента у одређењу трауме: неочекиваност ситуације, неспремност на њу и немогућност да се догађај који ју је изазвао спречи.	

А/2 Геретова прича

- Ученици/е добијају објашњење појмова: Границе, Емоционалне границе, Психолошке границе, Физичке границе, Амбиваленција, Лојалност и Конфликт лојалности - и повезују их са Геретовом причом. Циљ је да се постигне боље разумевање дуготрајног чувања тајне од стране детета и његовог осећања стида и кривице.

А/3 Сексуално насиље и траума – дискусија

- Ученици/е се упознају са дефиницијом сексуалног злостављања деце и основним подацима из Националне студије о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији (2015©Инцест Траума Центар - Београд).

- Ученици/е ће се оснажити да **убудуће адекватно реагују на сазнање о сексуалном насиљу**. Разумеће важност безусловног поверења у исказ жртве, јасно позиционирање одговорности на страну злостављача, значај пријављивања надлежнима.

МЕТОД (опис корака/активности КАКО ћемо радити)

ПРВИ ЧАС

А/1 Стрес - Увод

- Наставник/ца пита ученике/це да, у складу са оним што су већ научили, дефинишу емоције. Користећи одговоре резимирамо да су емоције наше реакције на спољашњу реалност и да се састоје од три компоненте: физиолошка, понашајна и субјективни доживљај.

- Наставник/ца сад пита како зовемо ситуације које доводе до неопходности да нешто мењамо, до узнемирености, које чине да се осећамо лоше, да се понашамо уплахирано или да се блокирамо или да реагујемо претерано. Кад неко од ученика/ца помене стрес, наставник/ца ту зауставља и објашњава **значење појма и однос појмова стрес и стресор**.

- Наставник/ца сад од ученика/ца тражи да размисле шта им је био највећи стрес до сада у животу и да то прибележе. Уколико имају више одговора, каже да наведу три. Потом позива да они који желе кажу шта су прибележили и она записује одговоре на табли формирајући категорије.

- Кад се записивање заврши наставник/ца им показује раније припремљени приказ резултата истраживања Јелене Влајковић и Милана Марковића из друге половине 20. века у коме је 300 Београђана процењивало стресну, узнемирујућу вредност 73 животна догађаја оценама од 1 до 10.

- Коментаришу поредећи њихову и приказану листу. Разговарају о томе **да ли се и како кроз време мења стресна вредност догађаја**. Наставник/ца објашњава **културолошку условљеност** ових процена и наводи да је код нас увек на првом месту смрт детета, а у неким другим културама, рецимо, смрт супружника.

А/2 Превладавање стреса – игре улога

- Наставник/ца сада од ученика/ца тражи да раде у паровима. Дели одељење на два дела и даје им различит задатак: сваки **пар треба да одглуми дијалог** у коме једна особа другој говори **о неком великом стресу** који је преживела и 1) како је то и зашто утицало на њено здравље; 2) како је превладала ту ситуацију, успела да се избори са тим. Даје им 5' за припрему и 2' за излагање.

Након 5 минута позива неколико парова из првог дела одељења и, кад погледа њихова извођења, говори о психосоматским обољењима као могућој последици континуираног или учесталог стреса и механизма превладавања који нису добри (нпр. "гутање" стреса као узрок хроничне хипертензије).

Неколико парова из другог дела потом приказује припремљено и наставник/ца користи њихове идеје да наброји неке од стратегија превладавања стреса:

- отклањање стресора уколико је могуће;
- тражење социјалне подршке дружењем или разговором са неким стручним лицем;
- редефинисање ситуације (гледање на проблем из другог угла, нпр. на духовит начин);
- исказавање емоција (викање, смејање, плакање, шетање, бављење спортом);
- прихватање стресора - некад се треба помирити са нечим, одтуговати и ићи даље.

Дакле, кроз играње улога у паровима ученици/-це прорађују нека своја стресна сећања и ставове о стресу, а наставница, ослањајући се на њихове приказе, издваја негативне начине реаговања на стрес као основу развоја психосоматских болести и позитивне као основу за даљи развој.

- За **домаћи задатак** ученицима/ама дати да **истраже и илуструју на постеру однос стреса и трауме**. На основу њихових једноставних, прецизних постера (који неће садржати више од 7 вербалних информација, али могу садржати скицу, схему, цртеж, фотографије) треба да у првих 5 минута часа прегледањем јасно разумемо дефиницију трауме и њен однос са стресом.

Други час: Геретова прича

А/1 Траума - Увод

- Наставник/ца качи са ученицима/ама припремљене постере по зидовима учионице (све који не садрже неку погрешну информацију), потом пар минута сви шетају, разгледају.

- Ученичке илустрације односа стреса и трауме омогућавају дивергентан приступ теми, сагледавање њених различитих аспеката.

- Након разгледања, тражи кратак резиме **о трауми и њеном односу са стресом**, подвлачи интензитет и последице као дистинкцију и, ако деца то нису поменула, она наводи да се често у одређењу трауме наводе три основна елемента: неочекиваност ситуације, неспремност на њу и немогућност да се догађај који ју је изазвао спречи. Бележи та три елемента на табли и оставља изложено (да би то све време могли да повезујемо са искуством дечака из приче коју ће прочитати).

А/2 Геретова прича

- Наставник/ца најављује да ће прочитати једну истиниту причу као илустрацију трауматског искуства. **Читање (односно слушање) истините приче** обезбеђује идентификацију, емпатију и дубље разумевање трауматског искуства и помаже да се формира адекватан став о искључивој одговорности починиоца за насиље.

- Наставник/ца чита **“Геретову причу”** и сваком детету даје иштампан примерак који на крају часа може понети кући.

Геретова прича

„Моји родитељи су се развели када сам био дете и након тога моја мама је стално улазила у нове везе. Увек је било њених момака по кући. Неки од њих су били насилни и стварно гадни према мени. Осећао сам да о мени нико не брине.

Много смо се сељакали и куће у којима смо живели су биле заиста прљаве. Мама би се увек постарала да буде хране на столу, али никада нисам имао чисту одећу. Научио сам веома рано да се бринем сам о себи. Чак и сада кад сам одрастао не могу да поднесем прљавштину у својој кући или да будем у нереду. Одрастање које сам имао озбиљно је утицало на мој живот.

Неколико година након што су се моји родитељи развели, отац је почео да ме сексуално злоставља. Имао сам седам година кад се то први пут десило. Спавао сам у очевом кревету и он је почео да ме додирује. Престравио сам се и нисам знао шта да радим. Био је то мој отац и веровао сам да је све што он ради нормално, нисам знао за ишта другачије. Учинио је да се осећам заиста прљаво. Био сам превише мали да разумем да је лоша особа био он, а не ја.

Злостављање се одиграло у његовој кући кад сам био тамо у посети. Размишљао сам да кажем учитељу, али био сам заиста преплашен – мој отац је човек гадне нарави и озбиљна претња. Покушао сам да игноришем то што мој отац ради и да наставим са својим животом. Интернализовао сам осећања и бриге о животу и злостављању и закључао своје мисли у једну кутију у глави.

Сексуално злостављање је трајало до моје тринаесте године и утицало је на везе које сам имао кад сам одрастао. Помисао на секс ме заиста плашила, а нисам баш осећао да могу да кажем својим девојкама зашто. Постао сам ћудљив и плаховит. Мислим да је због тога што сам све држао у себи, понекад почело да ми се дешава да прснем и да не могу да се контролишем.

Пре неколико година одлучио сам да одем у полицију и случај је стигао на суд. Мој отац се најпре изјаснио да није крив. На крају је признао шта је урадио, осуђен је на више године затвора и доживотно је уписан у регистар сексуалних насилника. Судија му је рекао да је зао човек .

Кад је мој отац осуђен и кажњен, осетио сам се слободним први пут у животу. Како сам сада и сам отац мале деце, увек сам се плашио да ће он наћи неки начин да дође и до њих. Никако не бих желео да и они пропате као ја. Само желим да им пружим све што ја нисам имао као дете.

Ове године ћу трчати на Лондонском маратону за NSPCC (National Society for the Prevention of Cruelty to Children, UK / Национално удружење за превенцију суровости над децом, Велика Британија). Одлучио сам да трчим за њих зато што желим да спречим да друга деца прођу кроз грозно злостављање попут оног које сам ја прошао као дете. Желим да промовишем њихов задивљујући рад на заштити деце и превенцији злостављања. Тренинг на мене делује заиста терапеутски, сада заиста уживам у трчању и изгубио сам око 20 килограма. Доживљавам то као терапију – могу да изађем напоље, прорадим све мисли и осећања и вратим се осећајући се боље, као да је део оног што ми се десило, отишло.

Желео бих да кажем свима који размишљају да трче за NSPCC да то једноставно ураде. Тако је много деце којима они помажу да се суоче са тако ужасним злостављањем. Тиме бисте помогли деци која су имала детињство попут мог да добију подршку и збрињавање кад су им потребни.“

- Наставник/ца тражи да свако ко жели наведе свој најјачи утисак из приче. Они који желе наводе.

- Наставник/ца показује се [Слајд 2](#) на којем стоји:

- **Слајд 2**

Границе:

Емоционалне границе: да ли се осећаш способно да кажеш како ти је, а да се после тога осећаш прихваћено.

Психолошке границе: знаш ли шта су твоје потребе и потребе других.

Физичке границе назначују твој лични простор у којем се осећаш сигурно.

Амбиваленција: дете воли починиоца, али не воли сексуално насиље које врши починилац.

Лојалност је оданост детета свом животу. Лојалношћу покушава да сакрије сексуално насиље. Лојалност потиче из љубави према починиоцу, али и зависности, страха и збуњености.

Конфликт лојалности: Дете се осећа обавезно да штити себи блиску особу, чак и када га та особа сексуално злоставља. Штити га унутар породице и ван породице, а истовремено зна да сексуално насиље није у реду. Преплављено је осећањем кривице ако обелодањивање сексуалног насиља донесе проблеме починиоцу.

- Наставник/ца објашњава појмове и повезује их са Геретовом причом. Циљ је да се постигне боље разумевање дуготрајног чувања тајне од стране детета и његовог осећања стида и кривице.

А/3 Сексуално насиље и траума - дискусија

- Наставник/ца чита **дефиницију сексуалног злостављања деце**, па основне статистичке податке користећи **Националну студију о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији** Инцест Траума Центра - Београд. Такође даје сваком ученику/ци припремљен штампани материјал на тему сексуалног злостављања деце.

- Наставник/ца пита да ли их је неки од података изненадио? Уколико желе, **коментаришу**.

- Наставник/ца поставља питање да ли су запамтили коме се њихови вршњаци/киње најчешће поверавају да имају ову врсту трауматског искуста. Након што констатује да су то вршњаци/киње, пита **да ли се они осећају спремним да одреагују**.

- Они који одговоре потврдно, наводе шта би урадили и наставник/ца прати, евентуално коригује, а на табли записује кључно: потрудићемо се да не будемо шокирани, да похвалимо храброст да се саопшти искуство и захвалимо се што је нама поверено, не испитујемо детаље, препоручујемо да нађемо неку одраслу особу којој верује да се и њој повери и наглашавамо да је неопходно пријавити полицији да би злостављач завршио у затвору.

- Препоручујемо обраћање Инцест Траума Центру – Београд ради добијања адекватне психолошке подршке путем мејла, телефоном и лично; поверљивост је загарантована и све услуге су бесплатне; www.incesttraumacentar.org.rs, www.ijasamuztebe.org.rs , itcentar@eunet.rs .

- Следи разговор о томе шта урадити када сазнамо за сексуално насиље; прави везу између наученог и стварног живота и још једном се наглашава да је овај вид насиља присутна и да је могући аспект живота и неких нама блиских особа.

- **За крај** ученици/е који желе завршавају реченице коју наставник/ца започне. **Техника завршавања реченица** на овом часу обезбеђује заокруживање теме, али и на изванредан начин евалуацију.

Реченице које треба завршити су: **„Дете које је преживело сексуално злостављање, осећа се..“**, **„Опоравку другарице/друга која је преживела/о сексуално насиље могу да допринесем тако што ћу...“**.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

- Средњошколцима/кама на часовима психологије увек треба дати прилику да буду креативни, да осмишљавају различита могућа решења и резултати ће вас увек пријатно изненадити. На основу тих сазнања, бирам прављење постера и играње улога као задатке за ученике/це.

- Кад је реаговање на „Геретову причу“ у питању, можете очекивати да ученици/це буду изненађени, затечени, али и да много отвореније и спремније него што сте претпоставили прихвате чињенице о сексуалном злостављању деце и да лако (много лакше од одраслих) формирају адекватан став према овој појави.

- Може да се деси да деца кажу да је тема ружна, тешка, да не желе да причамо о нечему тако страшном. Сложимо се да није пријатно, али објаснимо да је потребно говорити о сексуалном злостављању деце зато што оно постоји и није ретко, а кад ћутимо о томе, помажемо злостављачима да остану неоткривени и отежавамо жртви да изађе из ситуације злостављања. Деца разумеју и прихватају то објашњење.

- Некад се деси да неко од деце затражи да изађе и ово је час на коме то треба допустити без питања и коментара, без обзира каква нам је пракса иначе.

- Некад се деси да неко крене да се шали или смеје као реакција на тему (ово је баш ретко). То заустављамо, кажемо да претпостављамо да није било лоше намере, али да нас статистика о којој смо говорили обавезује да тему сексуалног злостављања деце увек коментаришемо са свешћу да нас вероватно управо слуша и дете које је жртва. Деца овакво објашњење прихватају и поштују без изузетка.

- Резултати истраживања: стресна вредност животних догађаја - Извор: Влајковић Ј., Марковић М

Ранг	Животни догађај	Просечна вредност
1.	смрт детета	9,82
2.	смрт брачног друга	9,54
3.	смрт блиског члана породице	9,39
4.	сопствена болест опасна по инвалидитет или живот	8,81
5.	превремени порођај или мртворођено дете	8,73
6.	блиски члан породице покушао самоубиство	8,70
7.	озбиљно нарушавање вида или слуха	8,50
8.	озбиљна болест члана породице	8,46
9.	губитак посла	8,42
10.	смрт блиског пријатеља	8,27
11.	рођење детета за мајку	8,24
12.	рођење детета за оца	8,14
13.	казна затвором	8,08
14.	пожар у кући	7,97
15.	развод брака	7,80
16.	саобраћајни удес	7,70
17.	добивање стана	7,60
18.	нерешено стамбено питање	7,56
		и.т.д.

Геретова прича

<https://www.nspcc.org.uk/fighting-for-childhood/childrens-stories-about-abuse/gareths-story/> :

This is a true story but names have been changed to protect identities and photographs have been posed by models.

О СЕКСУАЛНОМ ЗЛОСТАВЉАЊУ ДЕЦЕ

- Материјал за ученике/це -

(Са сајта Инцест Траума Центра - Београд)

Сексуално злостављање деце представља било који вид експлоатације детета млађег од 18 година у циљу сексуалног задовољења и уживања одрасле особе и обухвата: опцене телефонске позиве, показивање иначе покривених делова тела и воајеризам, миловање, снимање порнографских фотографија, покушај да се обави сексуални однос, силовање, инцест и дечју проституцију.

Инцестом се сматра сексуално злостављање детета од стране одрасле особе од поверења која је у позицији моћи и представља ауторитет за дете.

Оваква дефиниција инцеста се разликује од оне у закону, где овај појам подразумева сексуалне односе само између ближих сродника. То је сужена дефиниција, «градира» трауму код детета, не препознаје је правилно. Многа деца су злостављана од стране одраслих особа које уживају њихово поверење а које нису сродници (нпр. сусед, мајчин партнер, учитељ....). **Због тога користимо дефиницију из кампање коју су у свету водиле саме особе које су преживеле инцест.**

Нису све особе које сексуално злостављају децу педофили.

Особе које сексуално злостављају децу у највећем броју случајева имају уобичајене партнерске односе са одраслим особама.

За разлику од њих, педофили не остварују функционалну везу са одраслим особама. Њих привлаче и сексуално узбуђују искључиво деца.

О њима углавном чујемо кроз информације о педофилији на интернету и сл. **Чине до 10 % укупног броја починилаца. Остали заснивају редовне партнерске односе са одраслим особама, заснивају брачне заједнице у којој имају децу и најчешће су то њихове лаке мете. Сопствена деца су најдоступнија, највише вам као родитељу верују. Моћ, ауторитет и поверење детета – три основне компоненте (поред физичког приступа детету) које су починиоцу потребне да их оствари да би сексуално злостављао дете – присутне су на једном месту.**

Шта да урадим ако ми дете каже да је сексуално злостављано?

- **Верујте детету.** Деца не лажу да су сексуално злостављана.
- Покушајте да останете смирени. Знамо да је ово тешко постићи, али Ваш шок и љутња могу имати за последицу да се дете повуче у себе.
- Слушајте пажљиво. Одведите дете на сигурно место и допустите да Вам својим речима исприча шта се догодило.
- Поклоните му пуну пажњу.
- Немојте испитивати дете. Једино питање које треба да поставите је «Шта ти је он (починилац) рекао да ће се десити ако ово испричаш некоме?» Најчешће је већина тих претњи без основа, и потребно је да објасните детету да се оне неће остварити.
- Кажите јасно детету да није криво. Највећи страх детета огледа се у томе што се осећа одговорно за сексуално злостављање и криви себе. Одговорност је увек на страни починиоца.
- Похвалите дете због тога што Вам се поверило. Поновите детету више пута да је добро што Вам је испричало и да је са Вама безбедно. Захвалите му се на поверењу које Вам је указало.

ЧАСТ ЈЕ ДА ВАМ СЕ ПОВЕРИ ДЕТЕ КОЈЕ ЈЕ ПРЕЖИВЕЛО СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ.

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. <http://www.incesttraumacentar.org.rs/>, а на том сајту нарочито:
 - <http://www.incesttraumacentar.org.rs/index.php/najcesce-postavljena-pitanja>
 - Инцест Траума Центар – Београд (2015). „И ја сам уз тебе!“ Брошура Вршњачког тима против сексуалног насиља.
 - www.ijasamuztebe.org.rs

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	ПСИХОЛОГИЈА
РАЗРЕД:	ДРУГИ И ТРЕЋИ
ТЕМА:	Личност
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Социјализација; Положаји и улоге - интеграција у друштво
НАСЛОВ ЧАСА:	Социјализација и Положаји и улоге (ДВОЧАС)
ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">Ученици/е разумеју појам социјализације и њен значај за одрастање и владају основним знањима о чиниоцима и изворима социјализације.Ученици/е проширују своја знања о идентитету сазнањима о социјалном и родном идентитету.Ученици/е разумеју значење појмова положаја и улога и вежбајући критичко мишљење формирају квалитетнија, у чињеницама утемељена уверења.	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">Ученици/е умеју да размотре сексуално насиље над дететом у контексту приче о родном идентитету и улогама.Ученици/е формирају адекватне, на чињеницама засноване ставове о сексуалном насиљу.Ученици/е знају како реаговати у ситуацији сексуалног насиља над дететом.	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
ПРВИ ЧАС: Социјализација	
А/1 Увод - Социјализација и њени чиниоци и извори	
<p>- Ученици/е се детаљније упознају са значењем појма социјализација и њеним најзначајнијим чиниоцима и изворима: породица, школа, вршњачка група, друштвене организације, масовни медији, култура, друштвени систем и сл.</p>	
А/2 Позитивно деловање чинилаца и извора социјализације	
<p>- Ученици/е се упознају са позитивним начинима на који разни чиниоци и извори социјализације могу утицати на појединце/ке који се социјализују.</p>	
А/3 Сексуално насиље и негативно деловање чинилаца и извора социјализације	
<p>- Ученици/е се детаљније упознају са значењем појма сексуалног насиља и осветљавају га у контексту негативног утицаја чиниоца и извора социјализације на појединце/ке.</p> <p>- Посебан акценат на часу ће бити стављен на тему сексуалног насиља над децом. Преиспитаћемо уврежена уверења да су у контексту сексуалног насиља многи чиниоци социјализације (осим медија и вршњак(ињ)а) и сви њени извори чувари деце. Дефинисаћемо сексуално насиље над децом, предочити чињенице и постићи да ученици/е јасно знају шта је сексуално насиље, препознају га и у ономе где до тада нису (нпр. постављање снимка сексуалне активности у којој је особа „добровољно учествовала“), именују га на прави начин.</p>	
ДРУГИ ЧАС: Друштвени положај и улоге	
А/1 Друштвени положај и улоге	
<p>- Ученици/е се детаљније упознају са значењем појмова друштвени положај и друштвене улоге као основама интеграције у друштво.</p>	

A/2 Родне улоге и родни идентитет

- Ученици/е добијају објашњење појмова социјални идентитет, родне улоге и родни идентитет - и повезују их са насиљем над девојчицама и женама. Циљ је да се постигне пуно разумевање родне заснованости сексуалног насиља.

A/3 „Прекинемо ћутање о сексуалном насиљу над децом!“

- Све научено о сексуалном насиљу над децом, положајима и улогама, родним улогама ученици/е анализирају, процењују резимирају и обликују у поруку коју ће са овог часа пренети другима. Нарочито место у њиховим порукама треба да садржи позив на адекватну реакцију у случају сазнања за сексуално насиље над дететом.

МЕТОД (опис корака/активности КАКО ћемо радити)

Припрема за наставницу/наставника: Детаљно проучити текст Весне Брзев – Ђурчић „О починиоцима сексуалног злостављања деце“.

ПРВИ ЧАС

A/1 Увод - Социјализација и њени чиниоци и извори

- Ученици/е на овом часу треба да уче о социјализацији као о сегменту развоја личности.

- Наставник/ца најпре записује на врху табле:

„Развој личности зависи од:..“;

па на основу одговора ученика/ца дописује:

„наслеђе“, „средина“, „активност јединке“.

Потом заокружује „средина“ и додаје као наслов овог часа „СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА“.

- Наставник/ца наводи дефиницију **социјализације**, а потом води разговор са ученицима/ама о **изворима и чиниоцима социјализације**, јасно издвајајући кључне.

Као најзначајнији чиниоци социјализације (чиниоци којима се социјализација остварује) издвајају се: Породица, Школа, Вршњаци, Друштвене организације и Масовни медији

Најзначајнији извори социјализације (извори садржаја који се социјализацијом преносе на јединке) су: Култура и Друштвени систем.

- Ученицима/ама ће током часа бити указивано на међусобну повезаност, међузависност чинилаца и фактора. Нарочито је значајно да препознају и разумеју да је утицај извора социјализације и непосредан (директно делује на појединце/ке који се социјализују), али и посредан – делује на чиниоце социјализације, обликује њих.

A/2 Позитивно деловање чиниоца и извора социјализације

- Наставник/ца **групише ученике/-це у 7 група** по распореду седења (да би подела била временски економична) и свакој групи даје по један чинилац, односно **извор социјализације**: породица, школа, вршњачка група, друштвене организације, масовни медији, култура и друштвени систем.

- **Задатак** им је да поразговарају у групи и спреме се **да наведу пример за то како тај извор делује позитивно**, то јест како доводи до формирања пожељних особина.

- Свака група добија 5 минута за договор и по 1 минут за извештавање. Ученици/-це раде у групама, а потом извештавају.

А/3 Сексуално насиље и негативно деловање чинилаца и извора социјализације

- Наставник/ца затим најављује да ће сада разговарати о негативним утицајима, али да ће пример добити на папиру да размотри. Потом свакој групи даје адекватан папир. Текстови на папирима су:

1. Породица: Отац сексуално злоставља девојчицу већ 3 године. Девојчица сада има 10 година.
2. Школа: Наставник сексуално злоставља више ученица. Једна је покушала да пријави, али је управа школе „доказала“ да она лаже јер јој је наставник дао нижу оцену.
3. Вршњачка група: Дечко је окачио снимак интимних тренутака са својом девојком на фејсбук. У року од пар сати снимак је подељен 8 пута, има 230 лајкова, 48 коментара у којима њега називају царем, а над њом се згражавају. Међу онима који лајкују и коментаришу су и њене најбоље другарице.
4. Друштвене организације: Група навијача је ушла у ромско насеље и претукла неколико мушкараца који су се нашли на улици. Једну девојку су силовали.
5. Масовни медији: Насловна страна најчитанијег дневног листа у селу Папеж: Скандалозно – малолетна М.М. (14) из села Папеж код Црне Траве месецима била сексуална играчка ујака Р.Р. (47)!
6. Култура: Она је рођена у Индији. Већ 4 године живи код мужа и његове породице. Муж има 27 година, она 10. Брак не подразумева сексуалне односе док она не буде биолошки зрела (почетак циклуса).
7. Друштвени систем: Породице четворо деце пријавиле су истог свештеника за сексуално злостављање и прошле кроз мучно вишегодишње суђење. Корупција је обезбедила да случај застари.

- **Задатак група** је да поразговарају и спреме се објасне како овакво деловање конкретног чиниоца, односно извора доводи до формирања код детета из примера.

- Свака група сада има 10 минута за разговор и док раде наставник/ца их обилази, помаже да препознају као могуће последице оваквог искуства, рецимо, неповерење у људе, осећање издаје и његове могуће последице, осећање кривице који средина продукује, неуспех у школи, агресивност...

- Када групе заврше, наставник/ца тражи да представници/е сваке групе прочитају примере које су добили и тек сада **деца схватају да су се сви бавили сексуалним насиљем над децом**. Наставник/ца их пита да ли су до сада имали нека сазнања о овој врсти насиља. Они/е који желе одговарају, а потом им наставник/ца даје припремљени штампани материјал о сексуалном злостављању деце да прочитају.

(Уколико су се овом темом на часовима психологије већ бавили, нпр. на часу „Стрес и траума“, овај део разговора наставник/ца води као обнављање.)

- Нарочита пажња се посвећује Члану 54а Кривичног законика Републике Србије којим је 2012. год. уведен **ЗЛОЧИН ИЗ МРЖЊЕ** као посебна, отежавајућа околност у одмеравању казне за дела учињена из мржње на основу расе, вероисповести, националне и етничке припадности, пола, сексуалне оријентације и родног идентитета. За силовање се увек сматра да је злочин из мржње.

- На крају наставница позива да они који желе наведу закључке својих група о негативном деловању чинилаца, односно извора социјализације. Разговор о томе траје до краја часа.

ДРУГИ ЧАС

А/1 Друштвени положај и улоге

- Наставник/ца наводи да смо на прошлом часу говорили о социјализацији, њеним изворима и чиниоцима и пита да се подсетимо које примере смо имали на папирима као примере за негативни утицај. Ученици/е који се сећају наводе, а потом наставник/ца тражи да препознамо неку правилност.

Деца покушавају, наставница зауставља кад помену да су у готово у свим примерима жртве девојчице, а злостављачи мушкарци. Каже да је она наменски тако обликовала примере и пита их да претпоставе зашто. **Од овога почиње обнавање научног о сексуалном насиљу над децом** – ко су најчешће жртве, ко починиоци, колика је учесталост овог насиља.

- Наставник/ца сада поставља питање за размишљање – зашто су жртве сексуалног насиља најчешће девојчице и жене, а насилници мушкарци. У зависности од квалитета размишљања ученика/ца, наставник/ца усмерава, помаже, води ка томе да препознају да су у питању друштвене улоге.

- Наставник/ца држи кратко, језгровито **предавање о друштвеним положајима и друштвеним улогама као основама интеграције у друштво.**

А/2 Родне улоге и родни идентитет

- Наставник/ца објашњава потом социјални идентитет као аспект личног идентитета, а онда и **родне улоге и родни идентитет.**

- **Задатак:** Ученицима/ама даје припремљен штампани материјал – однос род и пол и тражи да прочитају, па **да допуне празна поља табеле „РОД – ПОЛ“** у делу о роду аспектима који стварају основу за сексуално насиље и насиље над девојчицама и женама.

- Ученици/е раде, ако имају тешкоћа, наставник/ца их подстиче да заједно са паром из клупе потраже решења.

- Када заврше, наставник/ца позива да они који желе прочитају своје одговоре. Кратко коментаришу подстицање насиља над девојчицама и женама кроз наведене родне улоге.

А/3 „Прекинимо ћутање о сексуалном насиљу над децом!“

- Наставник/ца дели ученике/це у **групе** тако да случајним избором направи групе од 3-4 члана/чланице.

- Каже да им је **задатак** да осмисле **садржај за сајт** школе или плакат за хол школе на тему **„Прекинимо ћутање о сексуалном насиљу над децом!“**.

- Садржај треба да буде такав да пренесе основне истине о овом виду насиља онима који о томе не знају ништа, да охрабри жртве и пошаље им поруку да кривица није њихова. Треба водити рачуна да садржај обавезно укључи:

- објашњење родних улога као основе насиља;
- осећања особе која је преживела сексуално насиље;
- препоруку за реакцију када сазнамо за сексуално насиље над неким дететом (шта треба урадити, коме се обратити...)
- формулисање личне громогласне поруке јавности против сексуалног насиља.
-

- Деца до краја часа раде у групама, а наставник/ца их обилази, помаже, усмерава, евентуално коригује.

- Наставник/ца каже да своје радове треба да заврше као домаћи задатак у року од две недеље и да ће најбољи садржај за сајт и најбољи плакат заиста бити на сајту, односно у холу.

**Кад буду одабрани најбољи радови за приказивање, осталима се сугерише да своје радове могу да објаве на својим фејсбук-профилима. Значајни датуми као што су Европски дан заштите деце од сексуалне експлоатације и сексуалног злостављања (18. новембар) или Светски дан превенције злостављања и занемаривања деце (19. новембар) су одлична прилика да радови буду приказани у оквиру званичне школске изложбе или локалне акције другачијег типа окренуте заједници. Радови су увек добродошли да буду изложени на официјелној интернет страници Инцест Траума Центра – Београд.*

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

- Средњошколцима/кама на часовима психологије увек треба дати прилику да буду креативни, да осмишљавају различита могућа решења и резултати ће вас увек пријатно изненадити. На основу тих сазнања бирам креирање плаката и садржаја за сајт школе као активности планиране за њих. Наравно, разлог је и у чињеници да најбоље научимо оно што покушамо да објаснимо другима.

- Уколико ученици/е на овим часовима први пут раде на друштвеном проблему сексуалног насиља над децом, можемо очекивати да буду изненађени, затечени, али и да много отвореније и спремније него што се претпоставља прихвате чињенице о сексуалном злостављању деце и да лако (много лакше од одраслих) формирају адекватан став према овој појави.

- Може да се деси да ученици/е кажу да је тема ружна, тешка, да не желе да причамо о нечему тако страшном. Сложимо се да није пријатно, али објаснимо да је потребно говорити о сексуалном злостављању деце зато што оно постоји и није ретко, а кад ћутимо о томе помажемо злостављачима да остану неоткривени и отежавамо жртви да изађе из ситуације злостављања. Деца разумеју и прихватају то објашњење.

- Некад се деси да неко од деце затражи да изађе и ово је час на којем то треба допустити без питања и коментара, без обзира каква нам је пракса иначе.

- Некад се деси да неко крене да се шали или смеје као реакција на тему (ово је баш ретко). То заустављамо, кажемо да претпостављамо да није било лоше намере, али да нас статистика о којој смо говорили обавезује да тему сексуалног злостављања деце увек коментаришемо са свешћу да нас вероватно управо слуша и дете које је жртва. Деца овакво објашњење прихватају и поштују без изузетка.

- Важно је да се наставник/ца пажљиво укључује у овај процес у свакој од група деце како би се избегло заузимање ставова да је починилац „поремећен“, а жртва „сама крива“.

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

О СЕКСУАЛНОМ ЗЛОСТАВЉАЊУ ДЕЦЕ

- Материјал за ученике/це -

(Са сајта Инцест Траума Центра - Београд)

Сексуално злостављање деце представља било који вид експлоатације детета млађег од 18 година у циљу сексуалног задовољења и уживања одрасле особе и обухвата: опцене телефонске позиве, показивање иначе покривених делова тела и воајеризам, миловање, снимање порнографских фотографија, покушај да се обави сексуални однос, силовање, инцест и дечју проституцију.

Инцестом се сматра сексуално злостављање детета од стране одрасле особе од поверења која је у позицији моћи и представља ауторитет за дете.

Оваква дефиниција инцеста се разликује од оне у закону, где овај појам подразумева сексуалне односе само између ближих сродника. То је сужена дефиниција, «градира» трауму код детета, не препознаје је правилно. Многа деца су злостављана од стране одраслих особа које уживају њихово поверење а које нису сродници (нпр. сусед, мајчин партнер, учитељ...). **Због тога користимо дефиницију из кампање коју су у свету водиле саме особе које су преживеле инцест.**

Нису све особе које сексуално злостављају децу педофили.

Особе које сексуално злостављају децу у највећем броју случајева имају уобичајене партнерске односе са одраслим особама.

За разлику од њих, педофили не остварују функционалну везу са одраслим особама. Њих привлаче и сексуално узбуђују искључиво деца.

О њима углавном чујемо кроз информације о педофилији на интернету и сл. Чине до 10 % укупног броја починилаца. Остали заснивају редовне партнерске односе са одраслим особама, заснивају брачне заједнице у којој имају децу и најчешће су то њихове лаке мете. Сопствена деца су најдоступнија, највише вам као родитељу верују. Моћ, ауторитет и поверење детета – три основне компоненте (поред физичког приступа детету) које су починиоцу потребне да их оствари да би сексуално злостављао дете – присутне су на једном месту.

Шта да урадим ако ми дете каже да је сексуално злостављано?

- **Верујте детету.** Деца не лажу да су сексуално злостављана.
- Покушајте да останете смирени. Знамо да је ово тешко постићи, али Ваш шок и љутња могу имати за последицу да се дете повуче у себе.
- Слушајте пажљиво. Одведите дете на сигурно место и допустите да Вам својим речима исприча шта се догодило.
- Поклоните му пуну пажњу.
- Немојте испитивати дете. Једино питање које треба да поставите је «Шта ти је он (починилац) рекао да ће се десити ако ово испричаш некоме?» Најчешће је већина тих претњи без основа, и потребно је да објасните детету да се оне неће остварити.
- Кажите јасно детету да није криво. Највећи страх детета огледа се у томе што се осећа одговорно за сексуално злостављање и криви себе. Одговорност је увек на страни починиоца.
- Похвалите дете због тога што Вам се поверило. Поновите детету више пута да је добро што Вам је испричало и да је са Вама безбедно. Захвалите му се на поверењу које Вам је указало.

ЧАСТ ЈЕ ДА ВАМ СЕ ПОВЕРИ ДЕТЕ КОЈЕ ЈЕ ПРЕЖИВЕЛО СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ.

ЧИНИОЦИ И ИЗВОРИ СОЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ

- Материјал за рад у групама -

Породица: Отац сексуално злоставља девојчицу већ 3 године. Девојчица сада има 10 година.

Школа: Наставник сексуално злоставља више ученица. Једна је покушала да пријави, али је управа школе „доказала“ да она лаже јер јој је наставник дао нижу оцену.

Вршњачка група: Дечко је окачио снимак интимних тренутака са својом девојком на фејсбук. У року од пар сати снимак је подељен 8 пута, има 230 лајкова, 48 коментара у којима њега називају царем, а над њом се згражавају. Међу онима који лајкују и коментаришу су и њене најбоље другарице.

Друштвене организације: Група навијача је ушла у ромско насеље и претукла неколико мушкараца који су се нашли на улици. Једну девојку су силовали.

Масовни медији: Насловна страна најчитанијег дневног листа у селу Папеж: Скандалозно – малолетна М.М. (14) из села Папеж код Црне Траве месецима била сексуална играчка ујака Р.Р. (47)!

Култура: Она је рођена у Индији. Већ 4 године живи код мужа и његове породице. Муж има 27 година, она 10. Брак не подразумева сексуалне односе док она не буде биолошки зрела (почетак циклуса).

Друштвени систем: Породице четворо деце пријавиле су истог свештеника за сексуално злостављање и прошле кроз мучно вишегодишње суђење. Корупција је обезбедила да случај застари.

ПОЛ И РОД

- Материјал за ученике/це –

СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ ЈЕ РОДНО ЗАСНОВАНО НАСИЉЕ

Од чега страхује женска особа / а од чега мушка – када пролазе сами мрачним и непознатим делом града!!!??
(Ж - страхује од силовања / М - страхује да ће га неко оцепарити и добити батине)

Пол – биолошке, анатомске и физиолошке особине по којима се разликују жене и мушкарци.

Род – скуп друштвено условљених особина припадника/ца једног пола, настао вероватно с првобитном поделом рада, опстао и када је изгубио оригиналну функцију и то као инструмент политике одржања неравноправности полова при чему се, захваљујући привидној природности, обнавља у свакој јединки у процесу одрастања и васпитања.

РОД	ПОЛ
РОДНЕ улоге: - се уче - су наметните од околине: *родитеља, *вршњака, *ШКОЛСКОГ СИСТЕМА, *медија, *закона тржишта, *религије, *уметности	Полне улоге: - се доносе рођењем - су биолошки дате: *хромозоми, *хормони, *спољашње и унутрашње гениталије
*жена која води децу у шетњу	*жена која је у другом стању
*жена која спрема ручак	*жена која доји бебу
*мушкарац који вози ауто/бави се политиком	*мушкарац који мутира / има браду

Када неко **ИЗАЂЕ ИЗ РОДНЕ КУТИЈЕ** – постаје **МЕТА ОСУДЕ** и **дискриминације** - особе једног пола **НЕ смеју** да се **ОБЛАЧЕ, ИЗГЛЕДАЈУ** и **ПОНАШАЈУ** као особе супротног пола.

НАСИЉЕ над ЖЕНАМА и ДЕЦОМ је последица НЕЈЕДНАКЕ РАСПОДЕЛЕ МОЋИ

МУШКА ДОМИНАЦИЈА је присутна у већини сфера живота: **ПОРОДИЦА, ПРАВНИ СИСТЕМ, РЕЛИГИЈА...** та доминација је **ОСНОВА МУШКОГ НАСИЉА НАД ЖЕНАМА**

ЦИЉ насилног мушкарца је: **успостављање и одржавање КОНТРОЛЕ над партнерком!!!**

Слајд 1

Уведен 2012. год. у Србији

Члан 54а Кривичног законика Републике Србије

Уводи се ЗЛОЧИН ИЗ МРЖЊЕ као посебна, отежавајућа околност у одмеравању казне за дела учињена из мржње на основу расе, вероисповести, националне и етничке припадности, пола, сексуалне оријентације и родног идентитета.

www.yucom.org.rs/upload/zlocinizmrznje.pdf

YUCOM, „ZLOČIN IZ MRŽNJE“, BROŠURA ZA GRAĐANE (8 str.), Beograd 2013

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Закон о забрани дискриминације Републике Србије
2. www.yucom.org.rs/upload/zlocinizmrznje.pdf
YUCOM, „ZLOČIN IZ MRŽNJE“, BROŠURA ZA GRAĐANE (8 str.), Beograd 2013
3. <http://www.incesttraumacentar.org.rs/> , а на том сајту нарочито:
 - <http://www.incesttraumacentar.org.rs/index.php/najcesce-postavljena-pitanja>
 - Инцест Траума Центар – Београд (2015). „И ја сам уз тебе!“ Брошура Вршњачког тима против сексуалног насиља.
 - www.ijasamuztebe.org.rs

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ПРЕДМЕТ:	ПСИХОЛОГИЈА
РАЗРЕД:	ДРУГИ И ЧЕТВРТИ
ТЕМА:	ОСЕЋАЈИ И ОПАЖАЈИ
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Грешке у опажању особа
НАСЛОВ ЧАСА:	Шта се крије иза маске – не постоји профил починиоца сексуалног злостављања деце (ДВОЧАС)
ЦИЉЕВИ:	
<ul style="list-style-type: none">• Оспособљавање ученика/ца да стечена знања о психичким процесима, особинама, стањима и њиховом манифестовању у понашању користе у свакодневном животу.• Унапређивање способности ученика/ца за прикупљање, анализу, организацију, критичку процену, примену и преношење релевантних опажених информација.• Ученици/е схватају опажање особа као „основни вид социјалне интеракције“ и њеног значаја у социјалном свету.• Ученици/е развијају реалистичне слике о себи, одговорности према себи и другим људима, освешћивање последица погрешне процене особа.• Ученици/е преиспитују опажене неусклађености са традиционалним родним улогама (родним нормама).	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ:	
<ol style="list-style-type: none">1. Ученици/е разумеју како предрасуде и стереотипи помажу тактикама и стратегијама које користи сексуални насилник у процесу сексуалног злостављања детета.2. Ученици/е разумеју да не постоји „профил“ сексуалног насилника.3. Ученици/е увиђају значај превенције, препознавање знакова упозорења, као и значаја правовременог и адекватног реаговања у ситуацији сексуалног насиља над децом.	
САДРЖАЈ (кратак опис корака/активности ШТА ћемо радити)	
ПРВИ ЧАС	
А/1 Увод о маскама и опажању особа	
- Ученици/е су упознати са концептом маске.	
А/2.1 Прва типична грешка при опажању особа - ПРВА ИМПРЕСИЈА	
- Ученици/е су упознати са појмом и феноменом прве импресије.	
А/2.2 Остале врсте грешака у опажању особа	
- Ученици/е су упознати са појмовима и феноменима: „хало – ефекат“, лична теорија, логички неосновано закључивање, стереотипност, упрошћавање, грешка атрибуције.	
ДРУГИ ЧАС	
А/3 Чиниоци који утичу на тачност оцењивања других особа	
- Ученици/е су упознати са три чиниоца која умањују или увећавају могућност погрешне процене.	
А/4 Реаговање на сексуално злостављање деце	
- Ученици/е разумеју да је увек важно супротставити се насиљу и насилнику – и да увек постоји неко ко ће умети и моћи да помогне.	

А/1 Увод о маскама и опажању особа

Цитат написан на табли или флип-чарт папиру:

„Кад сам била мала, застрашивали су ме причама о злим вештицама, бабарогама, чудовиштима са пет глава.

Ја ћу свом детету причати да се чува људи - људи са једном главом, а педесет лица на њој. Има ли већег чудовишта?“

Jelena Citati o dvoličnosti. (<http://najlepsicitati.com>)

- Извесно је да сви ми понекад носимо маске. Подсетимо се ситуација када својим понашањем, изгледом имамо намеру да оставимо жељени утисак на особе које нас опажају (питања из **Прилога 1**).

Оне нас штите од осуђивања или процене, а понекад и да бисмо остварили циљеве или се осећали сигурно.

- Како тумачимо **концепт маске?** (**Прилог 2**)

Када кажемо да неко носи маску одмах помислимо да неко нешто скрива, уз њу се асоцирају дискутабилне намере. Ипак, маска није увек сама по себи показатељ лошег карактера, потајних намера или неискрености.

Али, како да ми то препознамо ?

- Подсетити се садржаја усвојених на претходном часу (**Прилог 3**).

- На овом часу треба да се упознамо са **типичним грешкама при опажању особа**, њихових осећања, намера, разлога њихових реакција. Много су чешће погрешне оцене приликом опажања особа него приликом опажања физичких објеката.

Као што је опажање објеката важно за сналажење у физичком свету, опажање и оцењивање стања, својства и намера других особа неопходно је за сналажење у социјалном свету.

„Опажање (перцепција) особа је основни вид социјалне интеракције“

А/2.1 Прва типична грешка при опажању особа - ПРВА ИМПРЕСИЈА

- Једна од замки социјалне перцепције је ПРВА ИМПРЕСИЈА

- Од ученика/ца тражити да одреде унутрашње карактеристике особе на слици (**Прилог 4**). Наставник/ца показује слику без објашњења о коме се ради. Слуша одговоре и обраћа пажњу ученицима/ама да једни друге активно слушају. (У питању је један од најгнуснијих серијских убица, а који је од стране других људи опажан као наочит, образован и угледан човек)

- Прва импресија се образује брзо, **ТОКОМ ПРВИХ 7 СЕКУНДИ**, и без довољно података. Она је од утицаја на наше касније понашање према тој особи. Она усмерава даљи ток интеракције, селективно делује на касније опажање особе.

- Иако би било мудро да не журимо са својим оценама о личности друге особе, са доста уверености смо склони да такве оцене ипак износимо.

- Погрешна процена особа често може довести до опасности тј. до ризика од излагања насилним ситуацијама.

- Подсетите се видова насиља: физичко, психичко, социјално, сексуално, злоупотреба информационе технологије.

- Насилници могу бити и особе које уживају нечије поверење, које помажу кад нешто треба, које су вољене, а често и узори.

- Некада себе доведемо у ситуацију да постанемо жртва насилника, јер смо вођени првим утиском закључили да извесна особа заслужује наше поверење.

- Сlike које пратимо и „качимо“ на фејсбуку, олако прихватање „дејтинга“ након кратких размена личних података, могу нас довести у ситуацију да постанемо жртва сексуалног насиља (злоупотреба информационе технологије).

- Сексуално злостављање деце представља било који вид експлоатације детета млађег од 18 година у циљу сексуалног задовољења и уживања одрасле особе и обухвата: опцене телефонске позиве, показивање иначе покривених делова тела и војеризам, миловање, снимање порнографских фотографија, покушај да се обави сексуални однос, силовање, инцест и дечију проституцију.

Сексуално насиље је кривично дело !!!
Силоватељи су често неупадљиве особе, наизглед добронамерне и пријатне.

НАСИЛНИК МОЖЕ ДА БУДЕ БИЛО КО!

Томе у прилог говоре следећи подаци:

Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији, спроведена 2015. год, показује: На узрасту од 10 до 18 година, у сваком школском одељењу у Србији постоје 4 детета која су преживела одређени вид сексуалног насиља и још 4 детета која познају некога коме се то догодило. У овом тренутку, 2 детета из сваког школског одељења изложено је сексуалном насиљу. **Према пријављеним случајевима Инцест Траума Центру – Београд:** Од петоро деце која су сексуално злостављана четворо женског пола и једно мушког пола. Дечаци су преживели сексуално насиље у 16.78%. Полна структура починилаца сексуалног злостављања деце: у 90.19% у питању су особе мушког пола и 9.81% женског пола. У 42.15% починилац сексуалног насиља над дететом је биолошки отац (најчешћи вид инцеста је отац-кћерка), док је у 50.64% починилац фигура оца (збирно, редоследом учесталости: отац, очух, хранитељ, усвојитељ). У 21.61% починилац је особа ван породице позната детету (породични пријатељ, комшија, „приватни“ професор, тренер), док су 10.02% чинили малолетни починиоци сексуалног насиља (превасходно вршили злостављање унутар вршњачке групе, затим унутар породице и унутар установа социјалне заштите где су деца на трајном смештају). У периоду 2009-2014., 100% починилаца су биле особе познате детету.

A/2.2 Остале врсте грешака у опажању особа

Грешке су систематске природе јер се дешавају свима!

Разлози: мање поузданих ослонаца за опажај
пристрасност оцењивача
чиниоци који ометају објективност опажања

У којој мери се особе понашају у складу са традиционалним родним улогама, у којој мери су усклађени са опаженим родним улогама.

Врсте:

- „Хало – ефекат“

Већ после кратког сусрета са неком особом често се доноси суд о многим њеним особинама (последича прве импресије). Иако би било оправдано да се о некоме не донесе оцена без довољно података за то, утисак или импресија о људима образује се брзо и без довољно података. Закључује се о националној / етничкој припадности, религији, класи, сексуалној оријентацији, интелектуалној и физичкој способности, занимању, образовању и о разним цртама личности – енергичности, поузданости, интелигенцији и другим особинама. Иако је формирана импресија трајна и утицајна, не значи да се никад не мења. Промениће се ако су нови подаци, супротни онима на којима почива прва импресија, важни. По правилу, позитивна импресија о некој особи ће се изменити ако се касније дозна за њен негативни став према нама и обрнуто – негативна импресија о некој особи измениће се ако сазнамо за њену позитивну оцену о нама.

Пример: (утисак о једној особи формиран у једној ситуацији чини да на је исти начин опажамо и у другим ситуацијама, нпр. када наставник/ца о неком ученику/ци има став да је то слаб ученик/ца, па и ако добро научи градиво, оцењен је са довољан 2).

Истраживања показују да је потребно чак 7 супротних података да би се први утисак променио!

- **Лична теорија** тј. веровање да се неке особине увек јављају заједно.

Примери:

Јасна је енергична, самопоуздана и _____ (интелигентна/глупа)
Ненад је ведар, позитиван и _____ (досадан/занимљив)
Марија је радознала, отворена и _____ (склона ризичном понашању/забавна)
Ђорђе је згодан, образован и _____ (богат/сиромашан)
Милан је озбиљан, суздржан _____ („хладан“/стабилан)

- **логички неосновано закључивање** - неоправдане функционалне аналогije – психичке на основу физичких особина тј. закључивање из одређених физичких о одређеним психичким особинама.

Пример: ниско чело говори о ниској интелигенцији или ношење наочара о образованости и начитаности.

- **Стереотипност** се огледа у тенденцији да се свим припадницима одређене друштвене групе придају исте особине. На пример, све нас наставнике оцењујете као расејане, ви млади сте неозбиљни, а старији су конзервативни, жене су слабе а мушкарци су јаки.

Пример дискриминације: Третман особе са телесним инвалидитетом може бити унапред као да има и умањене интелектуалне способности.

Стереотипи представљају структуриране предрасуде којима се појачава поларизација између доминантне друштвене групе и маргинализоване друштвене групе која је увек мета доминантне.

Доминантна друштвена група не мора да буде увек бројнија, али увек има већу друштвену моћ од маргинализоване (примери: Апартхејд, затим жене као највећа маргинализована група, и др.).

Овде консултовати шематски приказ: *Кавез опресије из Увода и обезбедити иштампану копију за сваког ученика/цу коју ће понети кући (Прилог 5).*

Родне улоге такође намећу како дечаци а како девојчице могу да буду опажени. Односно, родне кутије у коју су смештени од стране друштва и очекује се да буду искључиво „прави мушкарци“ – у ствари им отежава да пријављују случајеве насиља над њима. **А подаци говоре да „Од 5 жртава сексуалног злостављања деце , 4 су девојчице и 1 дечак. Иако сексуални насилници најчешће за своје мете бирају девојчице, и дечаци могу постати жртве.“**

Стереотипно мишљење је поједностављено и погрешно зато што свим припадницима неке групе (нације, вере, расе, сексуалне оријентације, професије, чак и хороскопског знака) приписује исте особине. Тако се занемарују индивидуалне разлике и не поштује се личност појединца.

Нпр: етничке стереотиције – неоправдано придавање одређених особина свим припадницима одређеног народа. Сходно томе сви Енглези су „хладни“, Италијани „темпераментни“, док су припадници властитог народа „храбри и несебични“. Такве стереотиције могу бити и израз непријатељства и предрасуда, па све припаднике народа које из неког разлога не волимо оцењујемо као агресивне и примитивне. Такве неоправдане опште оцене о припадницима неког народа називају се негативним етничким стереотицијама.

- **Упрошћавање** - истицање само неких особина. Долази до изражаја у склоности ка оцењивању људи као особа које поседују само неколико јасно изражених и међусобно усклађених особина, а не као особа сложених по својим својствима, које се и не манифестују доследно.

Пример: када особу поред бројних особина које има оцењујемо само као повучену, затворену.

Пример: називамо „дивним“ комшију који нам се увек љубазно јави кад се у згради заједно возимо лифтом, сматрамо га „пријатним човеком“. Овај пријатни човек у четири зида може бити и насилан према детету и/или партнерки.

Атрибуција узрока понашања - Оцењујући неку особу нас редовно занима шта су узроци њеног понашања. За нас је то важно да бисмо могли не само да разумемо понашање одређене особе, него и да га предвидимо и да бисмо знали шта у односу са њом можемо очекивати. Процес закључивања о узроцима понашања особе која се опажа назива се **атрибуција**.

Стварне узроке нечијег понашања није лако открити из два разлога:

- прво, зато што људи настоје да се прикажу другачијима и у што бољем светлу и често прикривају своје праве намере;
- друго, што је тешко утврдити да ли је неко понашање изазвано одређеним својствима и намерама особе или ситуацијом у којој се она налази. На пример, тешко је бити сигуран да ли се неко опрезно понаша због тога што није довољно храбар или што је ситуација веома опасна (па би се готово сви људи у таквој ситуацији слично понашали). Да ли је неко изузетно љубазан према вама јер има неки скривени интерес или је једноставно одраз његовог васпитања.

Истраживања показују да се туђе понашање често објашњава унутрашњим узроцима, а властито понашање спољним.

На пример, тражећи објашњење за избор занимања својих пријатеља испитаници/е одговарају да је узрок у њиховим склоностима и способностима. За властито избор, међутим, често се као узрок наводи вероватноћа налажења запослења, дакле спољни узроци.

Такође, питање је у којој мери се особе понашају у складу са традиционалним родним улогама, **у којој мери су усклађени са опаженим родним улогама.**

А/3 Чиниоци који утичу на тачност оцењивања других особа

- **Отвореност и доследност особе** која је предмет опажања доприноси бољој процени

- **Ако особу видимо у многим ситуацијама,** самим тим количина расположивих информација је већа.

- **Сличност оцењивача и оцењиваног умањује могућност погрешне процене** (нпр. особе истог узраста тачније опажају једна другу него ако су старосне разлике велике; људи из једне културе често греше у оцењивању људи који припадају другим културама).

У СИТУАЦИЈАМА СЕКСУАЛНОГ ЗЛОСТАВЉАЊА ДЕЦЕ, НАЈВАЖНИЈИ ЈЕ УНУТРАШЊИ ГЛАСИЋ ДЕТЕТА КОЈЕМ ЈЕ НЕОПХОДНО ДА ОНО ВЕРУЈЕ О ТОМЕ ДА ЛИ ЈЕ НЕКА СИТУАЦИЈА БЕЗБЕДНА ИЛИ НЕ И ДА ЛИ ЈЕ НЕКА ОСОБА БЕЗБЕДНА ПО ДЕТЕ ИЛИ НЕ.

УНУТРАШЊИ ГЛАСИЋ ДЕТЕТУ КАЖЕ КАКО СЕ ОНО СТВАРНО ОСЕЋА БЕЗ ОБЗИРА НА ПОНАШАЊЕ ПОЧИНИОЦА КОЈЕ ОН САМ ПРЕДСТАВЉА КАО ДОБРО ЗА ДЕТЕ.

ПОЧИНИОЦЕ ЈЕ ТЕШКО ПРЕПОЗНАТИ, ЈЕР ЧИНЕ СВЕ ДА ОБМАНУ ДЕТЕ И ОДРАСЛЕ ОСОБЕ КОЈЕ СУ У ОКРУЖЕЊУ ДЕТЕТА.

- Текст и видео запис: „О починиоцима сексуалног злостављања деце“ ауторке Весне Брзев Ђурчић (Прилози 6 и 7)

- Видео запис је потребно дати као домаћи задатак да се погледа између два часа, а онда други час отворити тиме што ће се приказати један део видео записа.

А/4 Реаговање на сексуално злостављање деце

- Спремност на адекватно реаговање у ситуацијама које носе ризик тј. упутства у случају сазнања о насиљу, као и у случајевима када постоји сумња да је неко изложен насиљу.

- Ученике/це треба охрабрити и упутити да се повере одраслој особи којој верују, педагошко-психолошкој служби, школском тиму за заштиту ученика/ца од насиља, злостављања и занемаривања; наставнику/ци; СОС телефонској линији... - **поделити им тел. бројеве и адресе институција којима се могу обратити за помоћ.**

- Ученицима дати следеће информације/податке и истаћи значај пријављивања случајева насиља.

Од укупног броја, у Србији се пријави само 6-8% случајева силовања. У 90% случајева жртва ћути. У суштини сексуалног деликта није сам полни чин, већ је то агресија, насиље, демонстрирање моћи, жеља за понижењем жртве, чак и освета.

Прва Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији је показала да средњошколци/ке који су преживели сексуално насиље најчешће своје искуство обелодане, испричају, вршњаку или вршњакињи.

Друг/другарица били су особе којима се дете најчешће поверавало (37.9%). То изискује да тинејџери знају како да поступе у том тренутку, да верују другарици/другу и савезнички, заједно, потраже помоћ одрасле особе од поверења.

ТРЕБА !!!

- да идентификују опасне ситуације
- да одбију приступ насилнику
- да прекину интеракцију
- да позову у помоћ
- да не осећају кривицу
- да кажу НЕ, ако их неко додирује непристојно
- да напусте ситуацију
- да кажу одраслом шта се догодило – мобилисати посматраче.

НАУЧЕНЕ ЛЕКЦИЈЕ

Погледати Радни материјал који обилује важним „наученим лекцијама“.

ПРИЛОЗИ

• Прилог 1:

У намери да нас неко други опази онако како ми желимо, ми стављамо маску.

- Да ли носите маску док се смејете шали најбољег друга/ице чак и ако није смешна? (у жељи за подршком).
- Да ли се представљате самоуверено када вас прозову да одговарате за оцену, а нисте учили? (блефирате из користи)
- Да ли на друштвеним мрежама постављамо само своје најлепше слике? (намера да оставите што бољи утисак)
- Да ли облачимо нај-гардеробу када пођемо на први састанак са неким ко нам се дуго свиђа? (жеља да се допаднемо)
- Да ли за скромни поклон од родитеља поводом рођендана, уз широк осмех, кажемо „супер је“ а очекивали смо нешто друго, нпр. таблет (да их не ражалостимо)
- Да ли је маска када сте тужни, а када вас питају шта вам је ви кажете - ништа? Када кријете оно што осећате? (плаче вам се али, забога, па ви сте дечак, очекивања на овим просторима су јасна - „дечацци не плачу“ !!!).

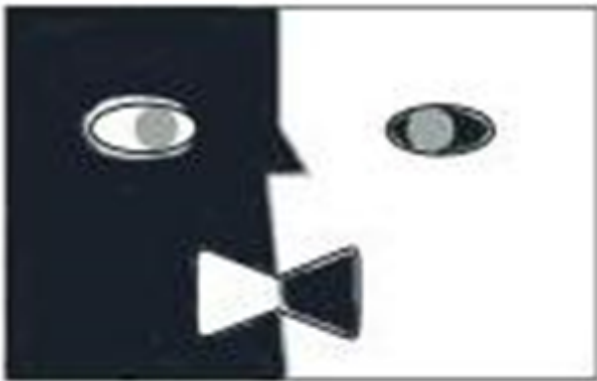
Да, то је маска.

Извесно је да сви ми понекад носимо маске.

Оне нас штите од осуђивања или процене, а понекад и да би смо остварили циљеве или се осећали сигурно.

• Прилог 2: Маска

Нацртај своју маску.

Већина носи пет маски које имају неких сличности, али се разликују у зависности од ситуације.

Ова вежба дозвољава људима да са сигурношћу сагледају своје баријере према себи и другима.

Баријере нам обезбеђују сигурност и некада није баш паметно скинути маску, али некада је управо то предуслов за побољшање односа или сопствени раст и развој. Покушајте да нацртате своју маску или маске и да размислите о појединачним симболима које сте приказали. Вежбу можете радити и с неким или у групи, а потом поразговарати о маскама које носите појединачно и у конкретном односу, ослобађајући слику о себи и правећи корак ка истраживању себе, али и међуљудских односа.

Особа која је нацртала ову маску интерпетирала је овако: **“Ја сам квадрат (енг. square, може значити и крута особа). Посматрам све црно или бело. То ме спречава да имам пријатеље. Знам да има пуно сивог на овом свету. Желим да се променим да постанем особа која је отворена ка другима...**

Носимо маске и носићемо их. Оне су чак и неопходне за живот какав знамо или прижељкујемо. Можда је Шекспир био у праву када је рекао да је живот позорница. Али вреди се запитати да ли се мрштимо када смо тужни и зашто је то тако.

Милена Стошић, дипл. психолошкиња

- **Прилог 3: Подсетник (научено на претходном часу)**

Како опажамо, видимо друге? Од чега то зависи? Подсетимо се шта све опажамо на другој особи.

Нивои:

I – изглед (црте лица, изглед целокупне појаве) понашање

При опажању особа анализирамо вербални материјал који особа продукује (вербална компонента утиче на нашу процену): говор-стил говора, речи које користи, разни паралингвистички знаци (боја, јачина гласа, наглашавање, паузе у говору...)

Опажамо и преко канала невербалне комуникације (мимика, одећа, гестови, став тела, контакт очима (поглед), израз лица, мимика, покрет главом, покрет тела, држање и став, раздаљина и оријентација, додир... итд.

(Добро је када су вербална и невербална комуникација у сагласју, тада је опажање релативно једноставно. Невоља је када особа вербално даје једну поруку, а невербално-другу. Оцене на основу црта лица су непоуздане и вероватно погрешне ! Оцена на основу поступака је поузданија.)

II - одмеравање колико ће се открити пред другима са намером да остави жељени утисак

III – особа-опажач посматра особу-мету не само да би је упознала већ да у њој нађе једну врсту „огледала“

(Другим речима, и особа коју опажамо приписује нама, као што ми приписујемо њој одређене мотиве и ставове и њено понашање зависи од тога како нас оцењује и запажа. Као код сваке врсте интеракције међу људима, постоји узајамно очекивање одређених облика понашања. Ми приписујемо одређене намере другој особи, а она их приписује нама. Отуда узајамна зависност понашања онога који опажа нас и онога кога ми опажамо.)

- **Прилог 4: Одређивање унутрашњих карактеристика особе на слици**

Вежба: закључи о особи на основу фоторафије

„Случај Тед Банди“

Опажање других особа је интересантна тема ученицима сама по себи али се увек може зачинити са неколико занимљивих “клопки” једна од њих може се звати “Случај Тед Банди”. Идеја је да ученицима/ама прикажете слику Теда Бандија који је један од најпознатијих и најгнуснијих серијских убица а који је од стране других људи опажан као наочит, образован и угледан човек. Његов случај, а ни лик, обично им није познат па, замољени да процене унутрашње карактеристике човека са слике и његово занимање, погледавши слику ученици/е обично верују да је у питању глумац, писац, боем, поета, нежан и занесен. Доста се изненаде када им откријем да је то серијски убица који је убио толико жена да им се не зна број.

Наша прва импресија, нарочито на ову фотографију говори нам све сем истине. Ово иде у прилог тези да је прва импресија варљива јер се ствара на основу малог броја података и веома брзо, субјективна је и веома погрешна.

Поврх свега тога људи јој верују па треба попричати са ученицима колико су били убеђени да су њихова опажања тачна од 1 до 100%.

Углавном су у питању високи проценти.

- **Прилог 5:** Кавез импресије.

- **Прилог 6:** Текст: „О починиоцима сексуалног злостављања деце“ ауторке Весне Брзев-Ђурчић

- **Прилог 7:** Видео запис: „О починиоцима сексуалног злостављања деце“ ауторке Весне Брзев-Ђурчић (www.incesttraumacentar.org.rs/Produkcija/Videoteka
<http://incestraumacentar.org.rs/index.php/video/video/quot-specijalisticki-trening-za-medije-g-da-vesna-brzev-curcic-predavanje-o-seksualnim-nasilnicima-quot-27-maj-2010-trajanje-1h-52-min>)

ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Детаљно проучити Увод.

Важно ми је за следећи пут кад реализујем овај час...

ЛИТЕРАТУРА – ПРЕПОРУЧЕНИ РЕСУРСИ:

1. Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: *Закон о основама система образовања и васпитања (ЗОСОВ; 2013. год.); Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама (2007. год.); Приручник за примену Посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама (2009. год.); Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање (2010. год.).*
2. Инцест Траума Центар – Београд (2015). *Прва Национална студија о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији*; реализована у партнерству са Министарством просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Центром за промоцију здравља жена. Ауторке: Др Љиљана Богавац, Др Станислава Оташевић, Проф. Др Викторија Цуцић и Душица Попадић.
3. Инцест Траума Центар – Београд (2016). *Образовни пакет за учење о теми сексуалног насиља над децом за предшколске установе у Србији, родитеље и старатеље*; израђен у партнерству са Министарством просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Ауторка: Др Љиљана Богавац. Образовни пакет је праћен специјалистичким акредитованим тренингом основног нивоа по решењу министра под називом: „Насиље засновано на родној припадности из угла деце и одраслих особа које су преживеле трауму“ (2016- ; раније акредитовање у периоду 2010-2014. по решењу ЗУОВ);
4. Инцест Траума Центар – Београд (2016). *Здрави избори за децу; Програм превенције насиља Инцест Траума Центра – Београд за наставнике/це, родитеље/старатеље и децу Комплементаран ресурс Образовном пакету за учење о теми сексуалног насиља над децом за основне и средње школе у Србији – за примену на часу одељењског старешине, за осмишљавање и реализацију школских акција и акција у локалној заједници; Друго, проширено издање. Ауторке: Др Љиљана Богавац и Душица Попадић. Програм „Здрави избори за децу“ је праћен истоименим специјалистичким акредитованим тренингом напредног нивоа по решењу министра (2016-); раније акредитовање у периоду 2010-2014. по решењу ЗУОВ);*
5. Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Педагошко друштво Србије (2016). *Дигитално насиље - Превенција и реаговање*; Ауторке: Добринка Кузмановић, Биљана Лајовић, Смиљана Грујић и Гордана Меденица.
6. Министарство просвете, науке и технолошког развоја (2015). *Приручник за превенцију родно заснованог насиља*; Приредила: Смиљана Грујић.
7. Инцест Траума Центар – Београд (2014). *Како да спречите насиље у адолесцентној љубавној вези – Водич за тинејџерке и тинејџере и одрасле који о њима брину. Приручник за примену у редовном наставном програму основних и средњих школа. Ауторке: Др Љиљана Богавац и Душица Попадић.*
8. Инцест Траума Центар – Београд (2013). *„Tagged“ Образовни пакет: Филмски пакет (основни филм и 4 пратећа кратка филма) и Приручник за заштиту деце и младих од сајбер насиља и примену у редовном наставном програму основних и средњих школа*; Приредиле: Др Љиљана Богавац и Душица Попадић.
9. *„КИКО и Рука“ едукативни материјал Савета Европе (2012)*. Издавач за Републику Србију: Инцест Траума Центар – Београд.
10. Заштитник грађана Републике Србије (2015). *Превенција и заштита деце од сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања (Изабране препоруке, мишљења и иницијативе Заштитника грађана са Конвенцијом Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања)*;
11. Заштитник грађана Републике Србије (2015). *Заштита деце од насиља, злостављања и занемаривања (Изабране препоруке и мишљења Заштитника грађана)*.
12. *Закон о спречавању и кажњавању емоционалног злостављања деце: „Пепељугин закон (“Cinderella’s Law”)*; Велика Британија (2014);
13. *„Педагошке новине“ стручни часопис Педагошког друштва Србије (2014). Пепељугин закон. Ауторка: Др Љиљана Богавац.*
14. YUCOM, Комитет правника за људска права (2013). *„Злочин из мржње“, Брошура за грађане (8. стр.),*

Београд.

15. Инцест Траума Центар – Београд (2015). *„И ја сам уз тебе!“ Брошура Вршњачког тима против сексуалног насиља.*
16. Инцест Траума Центар – Београд (2013). *Мој глас ЗА опоравак детета које је преживело сексуалну трауму: Иницијатива Инцест Траума Центра – Београд за укидање застаревања сексуалних деликата над децом (Парламентарна димензија Кампање Савета Европе „1 Од 5“ у Србији).* Ауторке: Душица Попадић и Др Љиљана Богавац.
17. Инцест Траума Центар – Београд (2012-). *YES, I AM Први стручни часопис у Србији за превенцију сексуалног насиља.*
18. Инцест Траума Центар – Београд (2005). *Практични приручник Инцест Траума Центра – Београд за тренерице и тренере „Насиље засновано на родној припадности из перспективе преживелих“.* Ауторке: Душица Попадић и Др Љиљана Богавац. Приручник је праћен специјалистичким акредитованим тренингом напредног нивоа по решењу министра под називом: *„Припрема наставника/ца за рад у учионици на теми сексуалног насиља“ (2013-);*
19. Инцест Траума Центар – Београд (2004). Превод с енглеског: *Храбро ка опоравку. Водич за жене које су преживеле сексуално злостављање у детињству. Назив оригинала: The Courage to Heal ©1988 Harper & Row, USA;*
20. Инцест Траума Центар – Београд (2002). Превод с холандског: *Сликовница против сексуалног насиља „Плашим се оног господина“.* ©1997 Virginie Dumont, текст. ©1997 Madeleine Brunelet, ilustracije ©1998 Vam Buuren Uitgeverij BV.
21. Центар за промоцију здравља жена (2011, 2013). *Изложени сте насиљу у партнерском односу и тражите заштиту од лекара, социјалног радника, полицајца, тужиоца и судије? Информшите се овде.* Ауторка: Др Љиљана Богавац.
22. Центар за промоцију здравља жена (2007, 2012). *Насиље над женама – Прво поглавље Приручника за праксу у здравственим установама: Насиље над женама, моја професионална одговорност.* www.centarzdraziljezana.org.rs ; Ауторка: Душица Попадић.
23. Инцест Траума Центар - Београд (2010). *Појављивање у кривичном поступку у улози сведока-експерта за случајеве сексуалног злостављања деце: Искуство Инцест Траума Центра – Београд.* Ауторка: Др Љиљана Богавац.
24. Инцест Траума Центар – Београд (2007). *Моја тајна као страх, као срамота, као бол... Студије случајева Инцест Траума Центра – Београд.* Ауторка: Др Љиљана Богавац.
25. *Монографија Симпозијума “Деструктивност и аутодеструктивност младих” Болнице за психијатрију Клиничко-болничког центра „Др Драгиша Мишовић“, Београд (2009). Сексуално насиље у школском контексту – пријавите! Ауторке: Душица Попадић и Др Љиљана Богавац.*
26. НВО АСТРА (2009). *Приручник за борбу против трговине људима. 24-часовна кризна телефонска служба против сексуалног насиља (Препоруке базиране на практичном искуству Инцест Траума Центра – Београд).* Ауторке: Душица Попадић и Др Љиљана Богавац.
27. Инцест Траума Центар – Београд (2003). *Технике интервјуисања деце и жена које су преживеле сексуално насиље (са освртом на технике интервјуисања извршилаца сексуалног злостављања): Практичан приручник за припаднике/це полиције и правосуђа.* Ауторке: Душица Попадић и Др Љиљана Богавац.
28. www.incesttraumacentar.org.rs; www.ijasamuztebe.org.rs;
29. *National Society for the Prevention of Cruelty to Children, United Kingdom (NSPCC, UK) www.nspcc.org.uk*
30. Јовић, Н. и Кувелић, Д. (2015): *Како стварати пријатну атмосферу за учење – Ризница игара.* Београд: Креативни центар;
31. ЦЕСИ, Загреб (2003); *Спол и род под повећалом; Друго, проширено издање;*

ЛИСТА ПРЕПОРУЧЕНИХ ИГРАНИХ ФИЛМОВА који имају за тему насиље над децом и женама:

1. Шта љубав има с тим ? (аутобиографски филм о Тини Тарнер: What's Love Got To Do With It ?)
2. Паклена постеља (The Burning Bed)
3. Спавати с непријатељем (Sleeping With the Enemy)
4. Оптужена (The Accused)
5. Тајне ране (This Boy's Life)
6. Париз Траут (Paris Trout)
7. Проклето наслеђе (Thousand Acres)
8. Грбавица
9. Монсунска свадба (Monsoon Wedding)
10. Дечаци не плачу (Boys Don't Cry)
11. Лолита (Lolita) верзија филма у којој игра Jeremy Irons
12. Осам жена (Les 8 Femmes)
13. Свештеник (The Priest)
14. Срећа (Happyness)
15. Принц плиме (The Princ of Tides)
16. Сумња (Doubt)
17. Под лупом (Spotlight)
18. Сестре Марије Магдалене (The Magdalene Sisters)
19. Доста (Enough)

**Листа је много дужа, ово су само неки примери где је тема правилно приказана.*

Видео и аудио продукција Инцест Траума Центра – Београд

**Укуцавањем назива у претраживач, отвориће се наведени материјал.*

1. Први спот у Србији о теми сексуалног злостављања деце „Свака трећа девојчица и сваки седми дечак... НАС СЕ ТИЧЕ!“, 30 сек. (2007)
2. Други спот у Србији о теми сексуалног злостављања деце „Ти си моја принцеза...“, 30 сек. (2007)
3. Најновији тв спот „Прекинимо ћутање!“ школе-победнице на Годишњем наградном такмичењу Инцест Траума Центра - Београд, 30 сек.; ОШ „Филип Филиповић“, Београд (2009)
4. „Ново је да сам била злостављана“ трејлер, 6 мин. (2009)
5. „Ново је да сам била злостављана“ документарно-играни филм, 93 мин. (2009)
6. Песма Кампање Инцест Траума Центра – Београд „Прекинимо ћутање!“ (ауторка: Александра Ковач)
7. Видео џингл „Прекинимо ћутање!“ – дечак (2010)
8. Победничка композиција Годишњег наградног такмичења Инцест Траума Центра – Београд; Шеста београдска гимназија (2011)
9. Најновији тв спот „Пријави сексуално насиље!“, 30 сек. (2011)
10. Насиље над децом кроз историју: Прошлост; 4 мин. (2011)
11. Насиље над децом кроз историју: Садашњост; 4 мин. (2011)
12. Насиље над децом кроз историју: Будућност; 4 мин. (2011)
13. “Stop the silence!” Песма Кампање у Србији постаје песма Кампање Савета Европе „1 Од 5“ (2012)

14. „Пријави сексуално насиље!“ кратки едукативни филм намењен заговарању за укидање застаревања сексуалних деликата над децом, 11 мин. (2013)
15. „Право на избор помагачице / помагача“ кратки едукативни филм, 11 мин. (2013)
16. „И ја сам уз тебе!“ кратки едукативни филм о значају вршњачке подршке кад постоји сумња или сазнање да је дете преживело сексуално злостављање, 11 мин. (2013)
17. „КИКО и Рука“ кратки едукативни филм који је израдила предшколска група при ОШ „Ђура Даничић“, Београд (2015)
18. „Хајде да причамо о сексуалном насиљу“ кратки едукативни филм Вршњачког тима Инцест Траума Центра – Београд против сексуалног насиља, 8 мин. (2015)

Поред других садржаја, на www.incesttraumacentar.org.rs у рубрици Видеотека је доступно и: Wim Wenders, спотови из Кампање подизања свести о сексуалном злостављању деце које су водиле саме особе које су преживеле сексуално насиље (Немачка) и спот из британске Кампање о родној равноправности са учешћем главног глумца из серије филмова о “agentu 007” (Daniel Craig као James Bond).

**ОД ВРТИЋА ДО ФАКУЛТЕТА,
ИЗ УЏБЕНИКА И РАЗНИХ ПРЕДМЕТА,
УЧИМО ДА СЕ ОДУПРЕМО
НАСИЉУ НАД ДЕЦОМ И ЖЕНАМА!**

www.incesttraumacentar.org.rs
www.ijasamuztebe.org.rs

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ,
НАУКЕ И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА